

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คัมภีร์สูตรสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

Suttasangaha: Transliteration Translation and Analysis

โดย

ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759150

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คัมภีร์สูตรสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

Suttasangaha: Transliteration Translation and Analysis

โดย

ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759150

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Suttasangaha : Transliteration Translation and Analysis

By

Dr.Viroj Koomkrong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksabuddhagosa Campus

B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759150

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: คัมภีร์สูตรตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์
 ผู้วิจัย: ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง
 ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
 ปีงบประมาณ: ๒๕๕๙
 ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สูตรตสังคหะในด้านประวัติ ผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษาและการจารลงใบลาน (๒) เพื่อปริวรรตคัมภีร์สูตรตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สูตรตสังคหะ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยมีวิธีดำเนินการวิจัยคือ นำคัมภีร์สูตรตสังคหะที่เป็นภาษาบาลีอักษรขอมฉบับหอสมุดแห่งชาติปริวรรตให้เป็นบาลีอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทย มีการวิเคราะห์คัมภีร์ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตร และวิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์สูตรตสังคหะ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตร แต่งโดยพระอริยวงศเถระชาวพม่าขณะที่ยังอยู่ในสำนักมหาวิหาร ไม่ได้เป็นพระพุทฺธพจน์โดยตรง ในประเทศพม่าให้การยกย่องเทียบกับพระไตรปิฎกจัดอยู่ในกลุ่มพระสูตรตันตปิฎก คัมภีร์สูตรตสังคหะอักษรขอมที่ใช้ในการปริวรรต เป็นฉบับหอสมุดแห่งชาติ จำนวน ๘ ผูก มีการแบ่งโครงสร้างออกเป็นหมวดหมู่ ๗ คือ (๑) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องทาน ๖ สูตร (๒) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องศีล ๖ สูตร (๓) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องสวรรค์ ๕ สูตร (๔) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องโทษของกามคุณ ๕ สูตร (๕) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องกิจของฆราวาส ๓๑ สูตร (๖) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องการอนุโมทนา ๑๔ สูตร และ (๗) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ๑๘ สูตร รวมเป็น ๘๕ สูตร มีลักษณะการประพันธ์ ๒ แบบคือ (๑) การประพันธ์แบบร้อยแก้ว (๒) การประพันธ์แบบร้อยกรอง มีสำนวนภาษาที่ใช้ ๓ ส่วนคือ (๑) การใช้คำนามศัพท์ (๒) การใช้กิริยาศัพท์ (๓) การใช้อุพยศัพท์ มีการจารเป็นบาลีอักษรขอมลงในใบลานและการเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ มีชื่อว่า คัมภีร์สูตรตสังคหะ เพราะยุคนั้นไม่มีตัวพิมพ์อักษรขอม ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตจากบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทยเสร็จเรียบร้อยแล้ว

วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สูตรตสังคหะ แบ่งออกเป็น ๘ ผูกเช่น (๑) ผูกที่ ๑ พระอริยวงศเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สูตรตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก และอรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในอรรถกถา และ

คัมภีร์ฎีกาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเช่น ในกาลทานสูตร คำว่า กาลทาน ในอรรถกถาอธิบายว่า กาลทาน หมายถึง ยุตตทาน คือ การให้ที่เหมาะสม (๒) ผู้ที่ ๒ เช่น อุปาสกัจฉณฑาสสูตร คำว่า อุปาสกนารังเกยจ ในอรรถกถาอธิบายว่า อุปาสกนารังเกยจ หมายถึง อุปาสกชั้นเลว (๓) ผู้ที่ ๓ เช่น ในฉัตตมาณวกวิมาน คำว่า กามราคานุสย ในอรรถกถาอธิบายว่า กามราคานุสย หมายถึง กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน (๔) ผู้ที่ ๔ เช่น ในเทวทูตสูตร คำว่า นายนิรยบาล ในอรรถกถาอธิบายว่า นายนิรยบาล หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ลงโทษสัตว์นรกเป็นต้น (๕) ผู้ที่ ๕ เช่น ในสุกรโปกกาวัตถุ คำว่า ตัณหา ๓๖ สาย ในอรรถกถาอธิบายว่า ตัณหา ๓๖ สาย ได้แก่ ตัณหา ๓ (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) อาศัยอายตนะภายใน ๖ ($3 \times 6 = 18$) อาศัยอายตนะภายนอก ๖ ($3 \times 6 = 18$) ได้กระแสน ๓๖ สาย (๖) ผู้ที่ ๖ เช่น ในโลกานุวิกรมมหาราชสูตร คำว่า อยู่จำอุโบสถ ในอรรถกถาอธิบายว่า อยู่จำอุโบสถ หมายถึง อธิษฐานอยู่จำอุโบสถศีล คือ ศีล ๘ เดือนละ ๘ ครั้ง (๗) ผู้ที่ ๗ เช่น ในมหาสมยสูตร คำว่า เมตตาและกรุณา ในอรรถกถาอธิบายว่า เมตตาและกรุณา หมายถึง เหล่าเทพเทวดาที่เกิดด้วยอำนาจเมตตาและกรุณาที่เคยมอบให้ (๘) ผู้ที่ ๘ เช่น ในตวฏกสูตร คำว่า รากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเน่นซ้ำ ในอรรถกถาอธิบายว่า รากเหง้าของส่วนแห่งธรรมเป็นเครื่องเน่นซ้ำ หมายถึง อวิชชา อโยนิโสมนสิการ อสมีมานะ อหิริกะ อนัตตตัปปะ และอุทัจจะ เป็นต้น

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ แบ่งออกเป็น (๑) คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้) มี ๖ สูตร เช่น ในกาลทานสูตร เป็นต้น เพราะทาน หรือ การให้เป็นเบื้องต้นของการเสียสละของบุคคลในสังคม เมื่อมีการให้สังคมก็จะมีความรักความเมตตาต่อกัน (๒) คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม) มี ๖ สูตร เช่น ในมหานามสูตร เป็นต้น เพราะถ้าบุคคลรักษาศีล ๕ หรือ ศีล ๘ สังคมจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป (๓) คุณค่าทางสังคมเรื่องทางแห่งสวรรค์ (ทางแห่งความดี) มี ๕ สูตร เช่น ในธัมมทวิภังคสูตร เป็นต้น เพราะถ้าบุคคลถวายทาน รักษาศีล ๘ จะเป็นทางที่จะดำเนินไปสู่สวรรค์อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม (๔) คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งกามคุณ) มี ๕ สูตร เช่น ในเทวทูตสูตร เป็นต้น เพราะถ้าบุคคลประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ จะเป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม (๕) คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน) มี ๓๑ สูตร เช่น ในปราวาสสูตร เป็นต้น เพราะถ้าบุคคลไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาซึ่งเป็นหน้าที่ของตน เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความไม่เสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลเลี้ยงดูมารดาบิดาก็จะมีความเจริญไม่มีความเสื่อมเลย (๖) คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ) มี ๑๔ สูตร เช่น ในนิธิกัณฐสูตร เป็นต้น เพราะถ้าบุคคลจำแนกทานแล้วให้ในบุคคลต่างๆ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์ (๗) คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต) มี

๑๘ สูตร เช่น ในอรรถกถาสสูตรเป็นต้น เพราะถ้าภิกษุผู้บวชใหม่ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการ เช่น
สำรวมในปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญอันเป็นคุณค่าทางสังคมและทาง
พระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

Research Title: Suttasangaha : Transliteration Translation and Analysis

Researchers: Dr.Viroj Koomkrong

Department: Mahachuralokornrajavidyalaya University
Palisuksabuddhagosa Campus

Fiscal Year: 2559 / 2016

Research Scholarship Sponsor: Mahachuralokornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research is of three objectives: 1) to study Suttasangaha in terms of the history of an arranger, its structure, contents, characteristic of compilation, literary style and its inscription on palm leaves, 2) to transliterate Suttasangaha from the original Pāli in Khmer to Pāli in Thai language and then to translate it into Thai language and 3) to analytically study its consistency with the Sutta compiled in Suttasangaha. The research type is documentary. Researcher had taken original Suttasangaha scripture written in Khmer-pāli from national library then transliterated into Thai-pāli finally again translated into Thai language. An analysis of biography of author, its structure, contents, characteristic of compilation, literary style, inscription on palm leaves, its consistency with Sutta and social value found in scripture were included.

The research findings were that Suttasangaha is the scripture in which Suttas were compiled by a Myanmar Buddhist monk named Ariyavangsa while living in Mahāvihāra about 13th century A.D.; it was not included in Buddha's teachings. In Myanmar, it has been honoured as same category of Tipitaka, grouped in Suttanta Tipitaka. This Suttasangaha, composed of 8 volumes, taken from national library has been classified into 7 groups: 1) 6 Suttas are concerned with giving, 2) 6 Suttas are focused on precepts, 3) 5 Suttas are devoted to explanation of heaven, 4) 5 Suttas are referred to harmful aspects of sensual pleasure, 5) 31 Suttas are concerned with householders' activities, 6) 14 Suttas are explained about rejoice of merit and 7) 18 Suttas are focused on the ascetic practices. Totally 85 Suttas are calculated. Its

characteristic of compilation contains 2 types; 1) prose and 2) poem. It has 3 literary styles; 1) usage of nouns 2) usage verbs and 3) usage of indeclinable vocabulary. The inscription with Khmer-pali characters has been written on palm leaves preserved in national library of Thailand named as Suttasangaha. Researcher had transliterated from Khmer-pali version into Thai-pali then finally translated into Thai language again.

In the analysis of its consistency of Suttas compiled in Suttasangaha, 8 volumes have been divided into; 1) in the first volume, Suttasangaha compiled by a Myanmar Buddhist monk named Ariyavngsa obviously showed its consistency with Tipitaka, commentaries by selecting significant words in Tipitaka to explain in commentaries and sub-commentaries which provide clear comprehension for example in Kāladānasutta, the word 'Kāladāna' etymologically signifies 'Yuttadāna' in commentaries which means the proper giving, 2) in second volume such as Upāsakacaṇḍhālasutta, the word 'Ugly Upāsaka' etymologically means the worst Upāsaka in commentaries, 3) In third volume such as Chattamāṇṇvakavimāna, the word 'Kāmarāgānusaya' refers to defilement in inborn trait in commentary, 4) In fourth volume such as Devadūtasutta, the word 'Nirayapāla' means a person who performs his duty on punishing men in hell, 5) In fifth volume such as Sūkarapotikāvattu, in commentaries, the word '36 kinds of thirst' refers to three types of craving (Sensual craving, existence craving, non-existence craving) hinging on 6 internal sense-fields ($3 \times 6 = 18$), hinging on 6 external sense-fields ($3 \times 6 = 18$) totally 36 streams, 6) In sixth volume, in Lokānuvicaraṇamahārājasutta, in commentaries, word 'observing of Uposatha' means making resolution in taking precepts; 8 precepts, 8 times in a month, 7) In seventh volume, in Mahāsamayasutta, word 'Mettā and Karuṇā' means deities who were born by power of loving-kindness and compassion meditation cultivated in previous lives, 8) In eighth volume, in Tuvaṭṭakasutta, the word 'roots of diversified defilement' means the root of diffuse Dhamma, it basically refers to ignorance, distracted attention, pride of self, non-moral shame, non-moral fear and distraction etc.

In analysis of social value in Suttasangaha, it was divided into; 1) 6 Suttas are concerned with social value on giving (dāna) such as in Kāladānasutta, this giving

moral is basic sacrifice of people in society. With giving, loving-kindness will grow peaceful society, 2) 6 Suttas are focused on social value on precepts (morality) such as Mahānāmasutta. It is true that moral people with five or eight precepts will develop society in correct way, 3) 5 Suttas are devoted to social value on ways of heaven (good ways) such as Dhammahadayaṅkavibhaṅgasutta, it shows that those who always give and observe eight precepts will reach heaven or developed world, 4) 5 Suttas are explained in social value on disadvantages of sensual pleasure such as Devadūtasutta presents ways to avoid 10 unwholesome actions which leads to decline or even the worst to society, 5) 31 Suttas are concerned with social value on householders' activities or duties of people such as Parābhavasutta etc. it presents duty of children to take care their parents which lead to no degradation, in opposite with looking after their parents, children will gain a lot of advantages, 6) 14 Suttas are focused on social value in rejoice on merit such as Nidhikaṇḍhasutta presents the kinds of persons who should be offered in order develop themselves which provide social value. They will be happy in this world and next life, 7) 18 Suttas are explained in social value on ascetic practices or duty of ascetics such as Andhakavintāsutta advises new ordained Bhikkhus to follow 5 dhammas such as restraint by the monastic code of discipline etc. which lead to development and prosperity. This signifies great values to society and Buddhism.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาและการเอาใจใส่จากหลายฝ่ายทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ กล่าวคือ พระราชโมลี ผู้ช่วยอธิการบดี พระราชรัตนมุนี ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขต พระมหาสุรชัย วราสโภ, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ พระมหาณรงฤทธิ์ ธมฺมโสภโณ รักษาการผู้อำนวยการสำนักวิชาการ และ รองศาสตราจารย์ เวทย์ บรรณกรกุล รองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งคณาจารย์เหล่านี้ได้เมตตาให้คำชี้แนะรูปแบบ วิธีการ และการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในเชิงตรรกะ ตรวจสอบความถูกต้องและความสมเหตุสมผล จนทำให้งานนี้สำเร็จเรียบร้อยได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ พระมหาสุทิตย์ อาภากร, ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ รูปปัจจุบัน และเจ้าหน้าที่ของสถาบันทุกท่านที่ได้บริหารจัดการเรื่องทุนสำหรับดำเนินงานและได้เชิญคณาจารย์ผู้ชำนาญการวิจัยมาให้ความรู้และฝึกอบรมวิธีการทำวิจัย จนทำให้ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาปรับปรุงงานวิจัยและเติมเต็มสิ่งที่บกพร่องให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดร.ธานี สุวรรณประทีป และนายสมควร ถ้วนนอก ที่ได้ช่วยตรวจอ่านความถูกต้องด้านภาษาขอม ภาษาบาลี และภาษาไทย การวิเคราะห์ศัพท์และการสืบค้นข้อมูลในพระไตรปิฎกและอรรถกถา จนทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ที่ช่วยกระตุ้นส่งเสริมและให้กำลังใจในการทำงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ทุกรูป/คน ที่ได้บริการให้ยืมเอกสาร หนังสือ ตำราประกอบการวิจัยด้วยไมตรีจิต ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทั้งหลายทั้งที่อยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ส่วนกลางและวิทยาเขต ที่ได้แนะนำข้อมูล แหล่งค้นคว้าและวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

คุณประโยชน์ที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอบูชาพระคุณบูรพาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ทั้งโดยตรงโดยอ้อมด้วยความเคารพและศรัทธา

ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๕ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย.....	๖
๑.๖ การทบทวนวรรณกรรม.....	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๑๓
บทที่ ๒ วิเคราะห์คัมภีร์สุดตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา	
ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน.....	๑๔
๒.๑ วิเคราะห์คัมภีร์สุดตสังคหะ.....	๑๔
๒.๑.๑ ชื่อและความหมายของคัมภีร์สุดตสังคหะ.....	๑๔
๒.๑.๒ ประวัติผู้เรียบเรียงคัมภีร์สุดตสังคหะ.....	๑๕
๒.๑.๓ โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สุดตสังคหะ.....	๑๕
๒.๑.๔ ลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์สุดตสังคหะ.....	๒๗
๒.๑.๕ สำนวนภาษาของคัมภีร์สุดตสังคหะ.....	๓๓
๒.๒ วิธีการจารตัวหนังสือลงใบลานคัมภีร์สุดตสังคหะ.....	๔๐
๒.๒.๑ วิธีการเตรียมใบลานจารหนังสือ.....	๔๐
๒.๒.๒ การจารหนังสือบนใบลาน.....	๔๒
๒.๒.๓ การเก็บรักษาคัมภีร์และตัวอย่างการปริวรรต.....	๔๔

บทที่ ๓ ปรีวรรตคัมภีร์สูตรสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย

และแปลเป็นภาษาไทย..... ๕๑

๓.๑ คัมภีร์สูตรสังคหะที่ปรีวรรตจากภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย..... ๕๑

๓.๑.๑ คัมภีร์สูตรสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผู้ท่ ๑..... ๕๑

๓.๑.๒ คัมภีร์สูตรสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผู้ท่ ๒..... ๖๔

๓.๑.๓ คัมภีร์สูตรสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผู้ท่ ๓..... ๘๐

๓.๑.๔ คัมภีร์สูตรสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผู้ท่ ๔..... ๙๕

๓.๑.๕ คัมภีร์สูตรสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผู้ท่ ๕..... ๑๐๗

๓.๑.๖ คัมภีร์สูตรสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผู้ท่ ๖..... ๑๒๘

๓.๑.๗ คัมภีร์สูตรสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผู้ท่ ๗..... ๑๔๗

๓.๑.๘ คัมภีร์สูตรสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผู้ท่ ๘..... ๑๖๓

๓.๒ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย..... ๑๗๖

๓.๒.๑ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผู้ท่ ๑..... ๑๗๖

๓.๒.๒ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผู้ท่ ๒..... ๑๙๓

๓.๒.๓ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผู้ท่ ๓..... ๒๑๗

๓.๒.๔ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผู้ท่ ๔..... ๒๓๙

๓.๒.๕ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผู้ท่ ๕..... ๒๕๕

๓.๒.๖ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผู้ท่ ๖..... ๒๘๖

๓.๒.๗ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผู้ท่ ๗..... ๓๑๓

๓.๒.๘ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผู้ท่ ๘..... ๓๓๖

บทที่ ๔ วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียง

ในคัมภีร์สูตรสังคหะ..... ๓๕๕

๔.๑ วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตร..... ๓๕๕

๔.๑.๑ ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรผู้ท่ ๑..... ๓๕๕

๔.๑.๒ ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรผู้ท่ ๒..... ๓๕๙

๔.๑.๓ ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรผู้ท่ ๓..... ๓๖๒

๔.๑.๔ ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรผู้ท่ ๔..... ๓๖๒

๔.๑.๕ ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรผู้ท่ ๕..... ๓๖๓

๔.๑.๖ ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรผู้ท่ ๖..... ๓๖๖

๔.๑.๗ ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรผู้ท่ ๗..... ๓๗๑

๔.๑.๘ ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรผู้ท่ ๘..... ๓๗๗

๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ.....	๓๗๙
๔.๒.๑ คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้).....	๓๘๐
๔.๒.๒ คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม).....	๓๘๓
๔.๒.๓ คุณค่าทางสังคมเรื่องสวรรค์ (ทางแห่งความดี)	๓๘๖
๔.๒.๔ คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งความเสื่อม).....	๓๘๘
๔.๒.๕ คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน).....	๓๙๐
๔.๒.๖ คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ)	๔๐๐
๔.๒.๗ คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต).....	๔๐๕
 บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๔๑๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๔๑๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๔๒๑
 บรรณานุกรม.....	๔๒๒
ภาคผนวก.....	๔๒๕
ผนวก ก บทความการวิจัย.....	๔๒๖
ผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๔๔๐
ผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๔๔๑
ผนวก ง คัมภีร์สุตตสังคหะภาคภาษาบาลีอักษรขอมจากหอสมุดแห่งชาติ.....	๔๔๓
ผนวก จ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๕๒๐
ประวัติผู้วิจัย.....	๕๒๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้เขียนได้อ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยใช้อักษรย่อแทนชื่อเต็มคัมภีร์ตามระบบอ้างอิง เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ที.สี. (บาลี) ๙/๑๙/๒๙. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคปาลิ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๑๙ หน้า ๒๙ เป็นต้น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙/๕๐. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๑๙ หน้า ๕๐ เป็นต้น

สำหรับ **อรรถกถา** อ้างอิงอรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐/๒๐. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา เล่มที่ ๑ ข้อ ๑๓ หน้า ๒๐ กรณีที่อรรถกถาเล่มใดไม่มีเลขข้อ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/หน้า ตัวอย่าง อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๑๗๒ หมายถึง อภิธมมปิฎก ธรรมสงคณิ อรรถสาลินีอรรถกถา เล่มที่ ๑ หน้า ๑๗๒ บางคัมภีร์มีจำนวนเล่มเดียว ใช้วิธีการอ้างอิงข้อ/หน้า ตัวอย่าง ขุ.ม.อ.(บาลี) ๒/๔. หมายถึง ขุททกนิกาย สทมนมปโปชิติกา มหานิทเทสอรรถกถา ข้อ ๒ หน้า ๔ เป็นต้น

ฎีกา อ้างอิงฎีกาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๓/๕ หมายถึง ทีฆนิกาย นิลตลปภาสินี มหาวคฎีกา เล่มที่ ๑ ข้อ ๓ หน้า ๕ บางคัมภีร์มีจำนวนเล่มเดียว ใช้วิธีการอ้างอิงข้อ/หน้า ตัวอย่าง วชิร.ฎีกา (บาลี) ๕/๒๓. หมายถึง วชิรพทุธิฎีกา ข้อ ๕ หน้า ๒๓ เป็นต้น บางกรณีใช้ ที.สี.ฎีกา(บาลี) ๔๐๔ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคฎีกา หน้า ๔๐๔

คัมภีร์สุตตสังคหะ อ้างอิงคัมภีร์สุตตสังคหะ ภาษาบาลีอักษรขอมฉบับหอสมุดแห่งชาติ สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยผูกที่/หน้า ตัวอย่าง สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๑/๑๐ หมายถึง คัมภีร์สุตตสังคหะ ผูกที่ ๑ หน้าที่ ๑๐ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.จุ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	จุฬวคคปาลิ	(ภาษาบาลี)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคคปาลิ	(ภาษาบาลี)

ม.มู.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	มชฌิมนิกาย	มูลปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	มชฌิมนิกาย	มชฌิมปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	มชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	สํยุตตนิกาย	สคาถวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.นิ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	สํยุตตนิกาย	นิทานวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ข.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	สํยุตตนิกาย	ชนธวาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.สพ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	สํยุตตนิกาย	สพายตนวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ม.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	สํยุตตนิกาย	มหาวาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ติก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ติกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคฺตตรนิกาย	จตุกกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ปญจกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ฉก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ฉกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคฺตตรนิกาย	อฏฐกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.นวก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคฺตตรนิกาย	นวกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ทสกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาจปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อุ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.วิ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวตถุปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาตกปาติ	(ภาษาบาลี)

พระอภิธรรมปิฎก

อภ.วิ.	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก	วิภจคปาติ	(ภาษาบาลี)
อภ.ปุ.	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก	ปุคคลปญญตติปาติ	(ภาษาบาลี)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก สมณฑปาสาทิกา ปาราชิกกณฺทสํฆาติเสสาทิมหาเวคฺคาทิกอฏฐกถา
-------	--------	---	--

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมงคลวิลาสินี	มหาวคคอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมงคลวิลาสินี	ปาฏิกวคคอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ.	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย	ปปยจสุทนี	มูลปณณาสกอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ.	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย	ปปยจสุทนี	มชฌิมปณณาสกอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.อ.	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย	ปปยจสุทนี	อุปริปณณาสกอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
สํ.ส.อ.	(บาลี)	=	สํยัตตนิคาย	สารตถปปกาสินี	สคาถวคคอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
สํ.ม.อ.	(บาลี)	=	สํยัตตนิคาย	สารตถปปกาสินี	มหาวคคอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ติก.อ.	(บาลี)	=	องคตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	ติกนิปาตอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.อ.	(บาลี)	=	องคตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	จตุกกนิปาตอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ปณจก.อ.	(บาลี)	=	องคตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	ปณจกนิปาตอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก.อ.	(บาลี)	=	องคตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	ทสกนิปาตอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ข.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ปรมตถโชติกา	ขุททกปาธอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ธมมปทอกุฏกถา		(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ปรมตถทีปนี	อิติวุตตกอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ปรมตถโชติกา	สุตตนิปาตอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.วิ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ปรมตถทีปนี	วิมานวตถุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ม.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	สทธมมปปชโชติกา	มหานิทเทศอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.พุทธ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	มจรุตถวิลาสินี	พุทธวิธีสอกุฏกถา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระสูตรตันตปิฎก

ที.ม.ฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	ลีนตถปปกาสินี	มหาวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.ฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	ลีนตถปปกาสินี	ปาฏิกวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.ฎีกา	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย	ลีนตถปปกาสินี	อุปริปณณาสกฎีกา	(ภาษาบาลี)
อง.ติก.ฎีกา	(บาลี)	=	องคตตรนิกาย	ติกนิปาตฎีกา		(ภาษาบาลี)
อง.ปณจก.ฎีกา	(บาลี)	=	องคตตรนิกาย	ปณจกนิปาตฎีกา		(ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก.ฎีกา	(บาลี)	=	องคตตรนิกาย	อฏฐกนิปาตฎีกา		(ภาษาบาลี)
สารตถ.ฎีกา	(บาลี)	=	สารตถทีปนี	ฎีกา		(ภาษาบาลี)
อภิ.ปณจ.อนฎีกา	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก	ปณจกปรณอนฎีกา		(ภาษาบาลี)

คัมภีร์สัทททาวิเสส

อภิธาน.	(บาลี)	=	อภิธานปปทีปิกา	(ภาษาบาลี)
สุตตสงคห.	(บาลีสืขอม)	=	สุตตสงคโห	

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา เป็นหลักฐานชั้นต้นบรรจุคำสอนของพระพุทธเจ้าและของพระสาวกสำคัญบางรูป รวบรวมคำสั่งสอนไว้เป็นหมวดหมู่ ดุจเดียวกับตะกร้าอันเป็นภาชนะสำหรับใส่ของต่างๆ ไว้^๑ หลักคำสอนต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ได้ประมวลลงไว้ในพระไตรปิฎก คือ พระวินัยปิฎก ประมวลพระพุทธรูปที่พระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ พระสุตตันตปิฎก ประมวลพระพุทธรูปที่เป็นพระสูตร และพระอภิธรรมปิฎก ประมวลพระพุทธรูปที่เป็นพระอภิธรรม เป็นที่รวมไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า นวังคสัตตทสาสน์^๒

อรรถกถา หมายถึงถ้อยคำที่เรียกกันว่า กถาบรรด ทำหน้าที่อธิบายพระบาลีพุทธรูปจนเริ่มมีปรากฏตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา สมด้วยกับคำที่พระธรรมปาละเถระแห่งอินเดียได้ ผู้มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ กล่าวไว้ว่า อรรถกถาที่พระสังคีติกาจารย์ร้อยกรองไว้ เมื่อคราวปฐมสังคายนา คืออรรถกถาที่มีมาแต่สมัยที่พระผู้มีพระภาคทรงพระชนม์อยู่^๓ อรรถกถานั้นแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ ๑. พุทธสังวัณณิตอรรถกถา คืออรรถกถาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไขความด้วยพระองค์เอง นิยมเรียกอรรถกถาประเภทนี้ว่า ปกิณณกเทศนา ต่อมาภายหลังพระสงฆ์สาวกจึงได้ถือเอาเป็นกถาบรรด คือแบบอย่างในการอธิบายสืบทอดต่อๆ กันมา ในรูปของการสังคายนาเป็นต้น^๔ ๒. อนุพุทธสังวัณณิตอรรถกถา หรือสาวกสังวัณณิตอรรถกถา คืออรรถกถาที่พระสาวกทั้งหลายมีพระอัครสาวกเป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ตรัสรู้ตามจนได้นามว่าอนุพุทธะอธิบายไว้^๕

^๑ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

^๒ คำสอนของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยองค์ ๔ คือ สุตตะ เคยย เวยยาकरणะ คาทา อุทาน อิติวุตตะกชาตกะ อัပ္ပุตตะมมะ และเวทัลละ, วิ. มหา. (บาลี) ๑/๗/๑๓.

^๓ ปฐมสังคีติยฺ ยะ อภฺรูกถา สังคีตาติ วจเนน สา ภควโต ธรรมานกาลเป อภฺรูกถา สํวิชฺชติ; อภิ.ปญจ.อนุฎีกา. (บาลี) ๑/๑๓.

^๔ ที.สี.ฎีกา. (บาลี) ๑/๑๘.

^๕ ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๘.

การที่จะศึกษาพระไตรปิฎกภาษาบาลีให้เข้าใจอย่างแจ่มชัด ย่อมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยคัมภีร์อรรถกถาชั้นรองลงมาเป็นคำอธิบายทั้งในรูปศัพท์ ประโยคและไวยากรณ์ ตลอดจนเรื่องราวต่างๆ ที่มีได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ในพระไตรปิฎกอย่างถูกต้อง และสามารถแปลออกเป็นภาษาไทยอย่างถูกต้องอีกด้วย แต่การศึกษาคัมภีร์อรรถกถาให้เข้าใจอย่างแจ่มชัดนั้นจำเป็นต้องอาศัยคัมภีร์ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และไวยากรณ์ เฉพาะคัมภีร์ฎีกานั้น พระเถระชั้นหลัง ผู้เป็นศิษยานุศิษย์ของพระอรรถกถาจารย์ได้ศึกษาต่อๆ กันมาได้รับงานขึ้นมาอธิบายความในคัมภีร์อรรถกถานั้นๆ เพื่อจะได้จับใจความในคำของพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้องด้วย พระเถระดังกล่าวนี้เรียกว่า พระฎีกาจารย์ พระอนุฎีกาจารย์ ส่วนมากเป็นพระเถระชาวศรีลังกามอญและพม่า โดยยุคของพระฎีกาจารย์นี้อยู่ในช่วง พ.ศ. ๑๖๐๐ เป็นต้นมา ดังจะเห็นได้จาก คัมภีร์มังคลัตถทีปนี^๖ ที่อ้างถึงฎีกาของคัมภีร์ต่างมากมายน

ประเทศไทยได้ชื่อว่า เป็นเมืองพระพุทธศาสนา และมีคัมภีร์ดังกล่าวมานี้อยู่เป็นจำนวนมาก แต่จารไว้ในคัมภีร์ใบลานอักษรขอม ในปัจจุบันนี้คัมภีร์ใบลานดังกล่าวมีเหลืออยู่น้อย ทั้งไม่สะดวกที่พระนิสิตนักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไปที่สนใจพระพุทธศาสนาจะนำมาประกอบการศึกษาพระไตรปิฎกได้อย่างเพียงพอ และไม่สะดวกต่อการนำมาแปลเป็นภาษาไทยอีกด้วย

ส่วนคัมภีร์สูตรสังคหะ^๗ เป็นภาษาบาลีอักษรขอม^๘ เป็นการบันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาต่างๆ มากมาย ถ้ามีการปริวรรตคัมภีร์สูตรสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ผู้มีพื้นฐานความรู้ด้านภาษาบาลีและภาษาไทยเป็นอย่างดี คัมภีร์สูตรสังคหะ เป็นคัมภีร์ที่พระบูรพาจารย์ในอดีตรวบรวมเรียบเรียงพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อง่ายต่อการเรียนรู้และปฏิบัติ โดยนำหลักอนุพุทธิกถามาเป็นตัวตั้งแล้วนำพระสูตรที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ มาแสดงอธิบายพอเป็นตัวอย่าง โดยเริ่มจากเรื่องของทานศีล สวรรค์ เป็นต้น คัมภีร์นี้มีชื่อตามเนื้อหาของคัมภีร์ คือ สูตรสังคหะ แปลว่า การรวบรวมพระสูตรมาจากคำว่า “สูตร = พระสูตร” และ “สังคหะ = รวบรวม” เมื่อนำมารวมเข้าตามหลักวิธีของภาษาแล้วหมายถึง คัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตร จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่น่าจะเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมขึ้นที่เมืองอนูราชปุระ โดยท่านพระอริยวงศเถระ ชาวพม่า ขณะที่อยู่สำนักมหาวิหาร ประมาณศตวรรษที่ ๑๓ คัมภีร์สูตรสังคหะ มิใช่พระพุทธพจน์โดยตรง ในประเทศพม่าให้การยกย่องเทียบกับ

^๖ พระสิริมงคลาจารย์ (รจนา), มังคลัตถทีปนี ภาษาไทย ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

^๗ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (ฉบับลอกขาด) สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ในคราวทำสังคายนาพระไตรปิฎก และรวบรวมคัมภีร์ทางพระศาสนา.

พระไตรปิฎก จัดอยู่ในกลุ่มพระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่มีชื่อเสียงมาก ได้รับความนิยมนิยในระดับพระไตรปิฎก เป็นที่รู้จักว่าเป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งในด้านเนื้อหาสาระที่สอดคล้องตามบาลีพระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์รวบรวมพระสูตรที่อยู่ในิกายต่างๆ มาไว้เป็นกลุ่มเดียวกันโดยจัดเรียงเป็นหมวดหมู่ ๗ หมวดหมู่ คือ (๑) พรรณนาเรื่องทาน (๒) พรรณนาด้วยเรื่องศีล (๓) พรรณนาด้วยเรื่องสวรรค์ (๔) พรรณนาด้วยเรื่องโทษของกามคุณ (๕) พรรณนาด้วยเรื่องกิจของฆราวาส (๖) พรรณนาด้วยเรื่องการอนุโมทนา (๗) พรรณนาด้วยเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ผลงานของท่านมีทั้งหมด ๕ คัมภีร์^๔

ส่วนชื่อฉบับคัมภีร์ที่ใช้ในการปริวรรตคัมภีร์สุดตสังคหะ คือ ฉบับล่องชาด เลขที่ ๗๔๙๖/ช/ ๑ ตูที่ ๙๐ ชั้น ๔ /๓๓ ไม่ประทับธรรมดา ผ่าอัตรทอง มีจำนวน ๘ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลีเส้นจารหน้าละ ๕ บรรทัด เส้นจารปรากฏชัดเจน ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ไม่ปรากฏปีที่แต่ง ใบลานอยู่ในสภาพสมบูรณ์ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า ล.ช. (ฉบับล่องชาด) สาเหตุที่ใช้ฉบับฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นต้นฉบับที่ขออนุญาตถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม ลายเส้นปรากฏชัดเจน และสามารถย่อขยายได้ จึงสะดวกในการปริวรรต วิชาการการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับคัมภีร์ใบลานต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์สุดตสังคหะในประเทศไทย มีฉบับสมบูรณ์ เท่าได้ค้นพบ ๒ ฉบับ คือ (๑) ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ในคราวทำสังคายนาพระไตรปิฎกและรวบรวมคัมภีร์ทางพระศาสนา (๒) ฉบับเทพชุมนุม หอสมุดสันติวัน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ระบุที่หน้าปกไว้ว่า หนังสือหลวง เติมในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชอุทิศสร้างไว้สำหรับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ลำดับพระสูตร ในคัมภีร์สุดตสังคหะ เป็นคัมภีร์ที่พระบูรพาจารย์ในอดีตรวบรวมเรียบเรียงพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้และปฏิบัติ โดยนำหลักอนุพุทธพิกิตมาเป็นตัวตั้งแล้วนำพระสูตรที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ มาแสดงอธิบายพอเป็นตัวอย่าง ในหมวดว่าด้วยทาน ๖ สูตรเช่น สุมณสูตร^๕ ทรงอธิบายถึงบุคคลที่ให้ทานกับบุคคลที่ไม่เคยให้ทานมีความแตกต่างกันอย่างไรเป็นต้น รวมพระสูตรทั้งหมดได้ ๘๕ สูตร คัมภีร์สุดตสังคหะแม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความของพระสูตรให้มีความชัดเจน และเข้าใจง่ายทั้งด้านเนื้อหา ภาษา และมีคุณค่าต่อการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคัมภีร์สุดตสังคหะนี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรขอมอยู่ ยังไม่มีผู้ใดได้

^๔ พระธรรมโมลี และคณะ, คันถาภรณ์มัญชรี และคันถาภรณ์วรรณนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

^๕ อ.ป.ญจ. (ไทย) ๒๒/๓๑/๔๕.

ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์ในเชิงงานวิจัยให้ทราบถึงเนื้อหา ภาษาและคุณค่าของ คัมภีร์ ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ อย่างไรบ้าง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สุตตสังคหะ ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน ปริวรรตจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย และ วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุตตสังคหะ เชื่อว่าจะเป็น ประโยชน์แก่การศึกษา และการประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนอย่างไพศาลทั้งในปัจจุบันและ อนาคตข้างหน้าต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สุตตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน

๑.๒.๒ เพื่อปริวรรตคัมภีร์สุตตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลี อักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงใน คัมภีร์สุตตสังคหะ

๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย

กำหนดขอบเขตศึกษาในคัมภีร์สุตตสังคหะภาษาบาลีอักษรขอมฉบับหอสมุดแห่งชาติ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ในคราวทำสังคายนาพระไตรปิฎกและรวบรวมคัมภีร์ทางพระศาสนา มี ขอบเขตการวิจัยดังต่อไปนี้

๑) วิเคราะห์คัมภีร์สุตตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการ ประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน

๒) ปริวรรตคัมภีร์สุตตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

๓) วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุตตสังคหะ และวิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะทั้ง ๘๕ สูตร แบ่งออกเป็น ๗ เรื่อง คือ

- ๑) คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้)
- ๒) คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม)
- ๓) คุณค่าทางสังคมเรื่องสวรรค์ (ทางแห่งความดี)
- ๔) คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งความเสื่อม)

- ๕) คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน)
- ๖) คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ)
- ๗) คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต)

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ การปริวรรต หมายถึง การปริวรรตคัมภีร์สูตรสังคหะจากภาษาบาลีอักษรขอม ฉบับหอสมุดแห่งชาติให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย

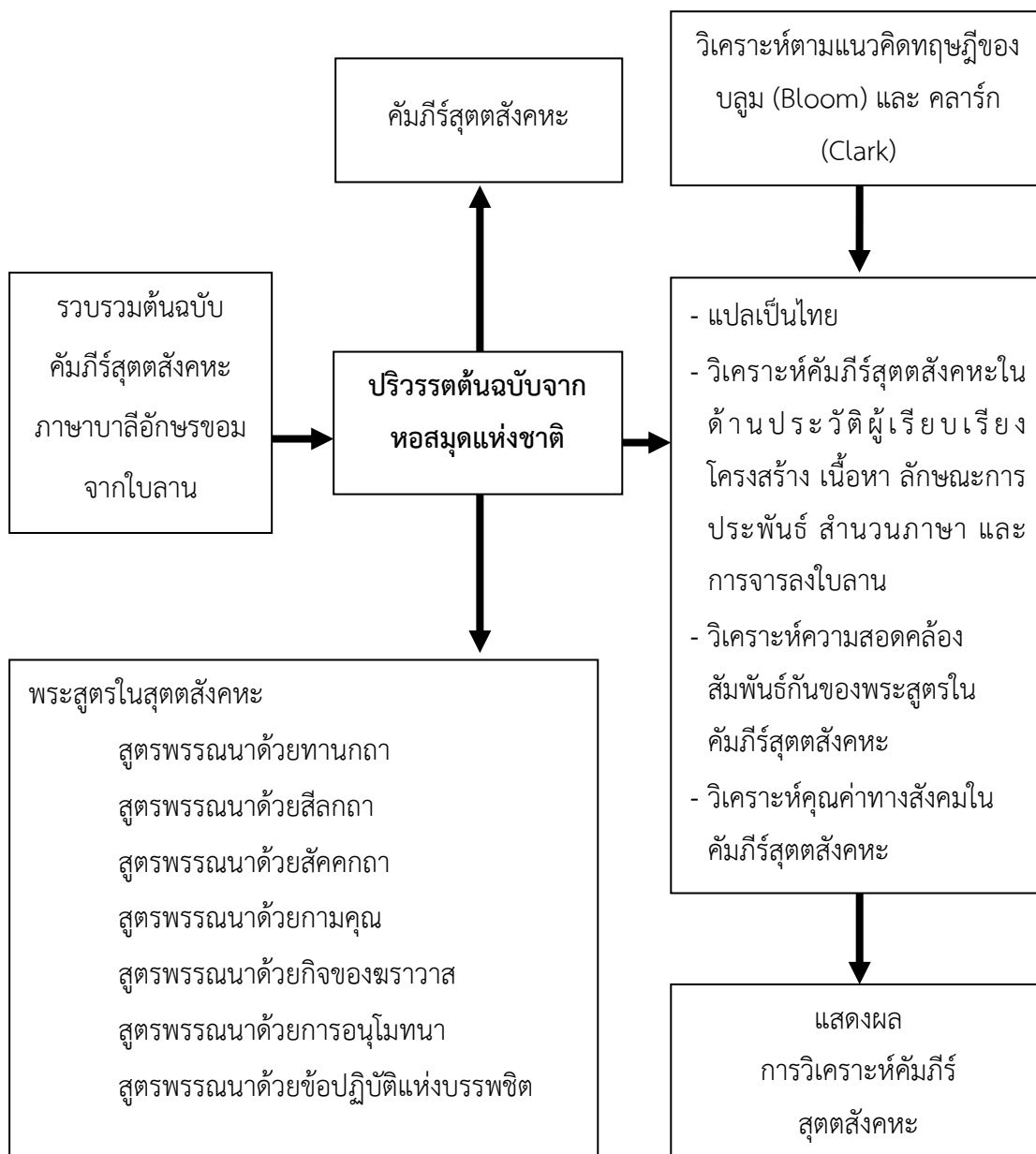
๑.๔.๒ การแปล หมายถึง การแปลคัมภีร์สูตรสังคหะที่ปริวรรตจากภาษาบาลีอักษรขอม ฉบับหอสมุดแห่งชาติที่เป็นภาษาบาลีอักษรไทยโดยแปลเป็นภาษาไทย

๑.๔.๓ การวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กัน หมายถึง วิเคราะห์การเชื่อมโยงในคัมภีร์สูตรสังคหะที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น คำว่า กาลทาน ในพระสูตรสูตรตันตปิฎก และในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า คำว่า กาลทาน หมายถึง ยุตตทาน คือ การให้ที่เหมาะสมเป็นต้น

๑.๔.๔ สูตร หมายถึง พระสูตรในพระสูตรตันตปิฎกที่ท่านได้อธิบายรวบรวมไว้ ๘๕ สูตร มีสูตรพรรณนาด้วยทาน ๖ สูตร และสูตรพรรณนาด้วยศีล ๖ สูตรเป็นต้น

๑.๔.๕ คัมภีร์สูตรสังคหะ หมายถึง คัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรแต่งโดยพระอริยวงศเถระชาวพม่า ขณะที่อยู่สำนักมหาวิหาร ประมาณศตวรรษที่ ๑๓ เป็นการรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้มีพระสูตรทั้งหมด ๘๕ สูตร

๑.๕ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

๑.๖ การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสารวิชาการ รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์สุตตสังคหะ มีรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้คือ

๑.๖.๑ พระมหานามะ (พระปริยัติธรรมธาดา, ผู้แปล) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องคัมภีร์มहाวงศ์ สรุปใจความได้ว่า คัมภีร์ที่ว่าด้วยวงศ์ แบบแผน ประเพณีของผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย เป็นคัมภีร์ที่รจนาขึ้นโดยพระมหานามะ ซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกา ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึง

พงศาวดารของลังกาทวีป ได้กล่าวถึงประวัติของพระพุทธโฆสาจารย์ เริ่มตั้งแต่เกิด เข้าเรียนวิชาและศิลปะต่างๆ จนจบไตรเวท เป็นนักปราชญ์เชี่ยวชาญไตรเวทได้ว่าที่ จนได้ได้ว่าที่กับพระเรวตเถระ ทำให้ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และต่อมาถูกพระเรวตเถระส่งไปเกาะสิงหลเพื่อศึกษาคัมภีร์และแปลคัมภีร์จากภาษาสิงหลเป็นภาษามคร เมื่อเสร็จภารกิจตามที่พระอุปัชฌาย์คือพระเรวตเถระมอบหมายแล้ว ท่านได้กลับสู่มาตุภูมิเพื่อนมัสการต้นพระศรีมหาโพธิ์^{๑๐}

๑.๖.๒ พร รัตนสุวรรณ ได้กล่าวไว้ในหนังสือมิลินทปัญหาปกรณ์ พอสรุปได้ว่า มิลินทปัญหาอรรถกถาเป็นคัมภีร์เก่าแก่เล่มหนึ่ง เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสาระเป็นที่นิยมยอมรับของนักปราชญ์ในทุกยุคทุกสมัย ทั้งยังเป็นตำราที่ทรงคุณค่า ด้านปฎิภาณโวหารโต้ตอบปัญหา ของพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนเถระนี้ มิใช่คำถาม คำตอบธรรมดา แต่เป็นคำถาม คำตอบ ที่ถูกบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถสืบสาวหาเรื่องราวมาพิสูจน์ความเป็นมาได้ แม้ในมิลินทปัญหาเองก็มีการระบุถึงสถานะของพระเจ้ามิลินท์ว่า ทรงเป็นพระราชอาของชาวโยนก หรือชาวกรีก โดยมีกรุงสาละเป็นราชธานีเป็นสำคัญ^{๑๑}

๑.๖.๓ แสง มนวิthur (แปลและเรียบเรียง) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง พระคัมภีร์ที่ปวงศ์ พอสรุปความได้ว่า เป็นคัมภีร์ของพุทธศาสนาที่เก่าที่สุด หากไม่นับพระไตรปิฎก เป็นแหล่งอ้างอิงของพระพุทธโฆสาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์นวอรรถกถา คัมภีร์ที่ปวงศ์มีทั้งหมด ๒๒ ปริเฉท แสดงประวัติพุทธศาสนานับตั้งแต่เรื่องการสังคายนาครั้งที่ ๑ การนำพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียไปประดิษฐานที่ประเทศศรีลังกาโดยพระมหินทเถระ เรื่องราวพระราชวงศ์ที่ปกครองประเทศศรีลังกา และแสดงเรื่องการที่พระสงฆ์แตกแยกออกเป็นนิกาย และสิ้นสุดลงที่พระราชประวัติของพระเจ้ามหาเสนะ เชื่อกันว่า คัมภีร์ที่ปวงศ์นี้เป็นคัมภีร์เดิมที่ได้รับการชำระปรับปรุงเป็นคัมภีร์มหาวงศ์^{๑๒}

๑.๖.๔ พระปัญญาสามีเถระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องคัมภีร์ สาสนวงศ์ พอสรุปความได้ว่า คัมภีร์สาสนวงศ์ พระปัญญาสามี ภิกษุชาวพม่าแต่งเป็นภาษามครโดยสอบถามกับคัมภีร์ที่ท่านโบราณจารย์แต่งไว้เป็นภาษาพม่า เป็นเรื่องที่กล่าวถึงพุทธประวัติตั้งแต่ตอนประสูติจนถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปในต่างประเทศ เช่น เกาะสีหล (ลังกา) แคว้นสุวรรณภูมิ แคว้นโยนก แคว้นวนวาสี แคว้นอปรันตะ แคว้นกัสมิรคันธาระ แคว้นมหิงสกะ แคว้นมหารัฐ และแคว้นจีน พระปัญญาสามีได้แจ้งไว้ท้ายเล่มว่าทำเสร็จเมื่อวันเพ็ญเดือนอ้าย จุลศักราช ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๐๕) คัมภีร์นี้อ้าง

^{๑๐} พระมหานามะ, มหาวงศ์ พงศาวดารลังกาทวีป เล่ม ๓ ฉบับหลวงในหอสมุดวชิรญาณ, แปลโดย พระปริยัติธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๓).

^{๑๑} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปวิวรรต), มิลินทปัญหาปกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๐).

^{๑๒} แสง มนวิthur (แปลและเรียบเรียง), พระคัมภีร์ที่ปวงศ์, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูธรรมโฆษาณตุงกิจ, (กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ๒๕๒๖).

ถึงคัมภีร์มหาวงศ์หลายแห่ง เช่น สังคายนาธรรมชั้นสุโขทัย การแปลพระสูตรเป็นภาษาสืบท ใน พ.ศ. ๘๙๐ สมัยพระเจ้าพุทธทาส^{๑๓}

๑.๖.๕ สมเด็จพระวันรัตน์ (แก้ว) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องคัมภีร์สังคิยวงศ์ พอสรุปความได้ว่า สังคิยวงศ์ แปลว่า วงศ์แห่งการสังคายนา สมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพนในรัชกาลที่ ๑ (องค์ที่เป็นพระอาจารย์สมเด็จพระปฐมยุทธิยาดิเรก) แต่งขึ้นเฉลิมพระเกียรติยศ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาจักรีบรมนารถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ต้นฉบับแต่งเป็นภาษามคธ บอกเวลาในการแต่งว่า แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ เนื้อหาว่าด้วยการสังคายนาพระธรรมวินัย เริ่มแต่ปฐมสังคายนา สังคายนาครั้งที่ ๒-๓ จนถึงพระพุทธศาสนาได้มาจากลังกามาประดิษฐานมั่นคงอยู่ในประเทศไทย และมีเรื่องพระราชพงศาวดารที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระพุทธศาสนาในลานนาไทย และในสยามประเทศตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์เป็นหนังสือแนวพุทธศาสนาประวัติกับพงศาวดารบ้านเมืองประกอบกัน มีลักษณะการนำเสนอเนื้อหาบางแห่งอ้างอิงคัมภีร์มหาวงศ์ เช่น กล่าวว่า “เตน วุตติ มหาวิเส....” แปลว่า “เหตุนี้ พระโบราณจารย์จึงกล่าวไว้ในคัมภีร์มหาวงศ์ว่า...”^{๑๔}

๑.๖.๖ ประภาส สุระเสน ได้ทำคำชี้แจงไว้ในหนังสือเรื่อง “พระคัมภีร์อนาคตวงศ์ฉบับถ่ายถอด-แปล”ว่า อนาคตวงศ์เป็นคัมภีร์พรรณนาประวัติของพระพุทธเจ้าในอนาคต ๑๐ พระองค์ ก่อนหน้านั้นมีวรรณคดีบาลีว่าด้วยพระพุทธเจ้าในอนาคต ๔ เรื่อง คือ คัมภีร์อนาคตวงศ์ ผลงานของท่านพระกัสสปเถระ ชาวอินเดียใต้ อมตรสธาราอรรถกถาอนาคตวงศ์ ผลงานของพระอุปติสเถระ ชาวลังกาทวีป อมตรสธารากฎีกาอนาคตวงศ์ ผลงานของพระอุปติสเถระ ชาวลังกาทวีป และคัมภีร์ทลโพิสตัดูปัตติกถา พระบัณฑิตเถระได้ตรวจสอบและจัดทำคำแปลเป็นภาษาสิงหล สำหรับอนาคตวงศ์นี้เป็นฉบับร้อยแก้วที่แต่งขึ้นในประเทศไทย ก่อนสมัยสุโขทัย สถานที่แต่ง สมัยที่แต่ง ไม่ได้กล่าวถึงผู้แต่ง และประวัติการแต่งไว้ โดยมีเนื้อหาสาระว่า พระสารีบุตรทูลอาราธนาให้ตรัสแสดงถึงเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคต ๑๐ พระองค์ ซึ่งจัดเป็นอุทเทสที่ ๑-๑๐^{๑๕}

๑.๖.๗ ประภาส สุระเสน ได้ปริวรรตและแปลหนังสือเรื่อง อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์ โดยปริวรรตจากคัมภีร์ไบเบิล อักษรขอม ภาษาบาลี ในหอสมุดแห่งชาติ แบ่งออกเป็น ๓ ภาค คือ ภาคแรก เป็นคำแปลภาคภาษาไทย ภาคที่ ๒ ภาคภาษาบาลี สำหรับอ่าน ตรวจสอบ ศึกษา และ

^{๑๓} พระปัญญาสามีเถระ, ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์ศาสนา, แปลโดย แสง มนวิฑูร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๖).

^{๑๔} สมเด็จพระวันรัตน์ (แก้ว), สังคิยวงศ์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑).

^{๑๕} ประภาส สุระเสน, พระคัมภีร์อนาคตวงศ์ฉบับถ่ายถอด-แปล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

เปรียบเทียบคู่กันไป และภาคที่ ๓ เป็นภาคผนวก ได้จัดทำพยานุกรมอภิธานศัพท์ที่ปรากฏในเนื้อหา
ของเรื่องตอนท้ายของหนังสือ^{๑๖}

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยเรื่อง คัมภีร์สูตรสังคหะ : การปริวรรตการแปลและ
การศึกษาวิเคราะห์ ผู้วิจัย ใช้เป็นแบบในการกำหนดกรอบของการศึกษา คือ จะได้ปริวรรตคัมภีร์
สูตรสังคหะจากภาษาบาลีอักษรขอมให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และเป็นภาษาไทย พร้อมทั้งศึกษา
วิเคราะห์ในด้านเนื้อหา ภาษา และคุณค่า เพื่อให้รู้ว่ามีเนื้อหา ภาษา และคุณค่าต่อการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในอดีตและปัจจุบันอย่างไรบ้าง

นอกจากนั้น ผู้ศึกษายังได้ศึกษาทบทวนวิทยานิพนธ์ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใน
ประเด็นอื่นๆ ดังนี้

๑.๖.๑ พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุทอง) ได้เสนอคุณูปนิพนธ์เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์
คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์พอสรุปความได้ว่า คัมภีร์กังขาวิตรณี
อรรถกถา หรือที่เรียกว่า มาติกาอรรถกถา เป็นอรรถกถาหนึ่งใน ๑๕ อรรถกถาที่พระพุทธโฆสาจารย์
รจนาไว้ จึงทำให้พอจะสันนิษฐานได้ว่าท่านคงแต่งคัมภีร์นี้ที่ประเทศศรีลังกาในตอนที่ท่านได้เดินทางไป
ศึกษาอรรถกถาตามที่พระเรวตะแนะนำ และคงแต่งขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๙ ตามคำของ
พระโสณเถระ คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถานี้ พระพุทธโฆสาจารย์ แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อ
ต้องการให้ภิกษุทั้งหลาย ได้ข้ามพ้นความสงสัยในพระวินัยอันเป็นกฎระเบียบและเป็นกรอบแห่งการ
ประพฤติปฏิบัติ คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา เป็นอรรถกถาที่เป็นตัวมาติกาอธิบายพระปาติโมกข์^{๑๗}

๑.๖.๒ พระมหาสมลักษณ์ คนธसार (สาราวิวงศ์) ได้เสนอคุณูปนิพนธ์เรื่อง คัมภีร์
สมันตภัททิกา อรรถกถาอนาคตวงศ์ : การแปลและศึกษาวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์พอ
สรุปความได้ว่า ผู้แต่งคัมภีร์สมันตภัททิกาได้นำเนื้อหาจากพระไตรปิฎก และอรรถกถาของท่าน
พระพุทธทศตและพระพุทธโฆสาจารย์ มาเรียบเรียงใหม่ ให้เป็นลำดับที่เกี่ยวกับพระเมตไตรย
พุทธเจ้า อีกทั้งแต่งเสริมข้อความบางอย่างที่ไม่เคยพบในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น มงคล ๑๐๘
ในผ้าพระบาท พระอนุพยัญชนะ ๘๐ เป็นต้น คัมภีร์สมันตภัททิกาแสดงประเพณี วัฒนธรรม ความ
งามของบ้านเมือง การปกครอง ตลอดถึงความเป็นอยู่ชาวเมืองในอดีตและในอนาคต จึงนับว่าให้
คุณค่าทั้งด้านวรรณคดี คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ และคุณค่าด้านประเพณี
สติปัญญา คัมภีร์สมันตภัททิกามีอิทธิพลต่อคัมภีร์วรรณคดีบาลีที่แต่งในภายหลัง เช่น ชินาลังการฎีกา

^{๑๖} ประภาส สุระเสน, อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : หอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร, ๒๕๔๔).

^{๑๗} พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุทอง), ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา, วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

ปฐมสมโพธิกถา โดยเนื้อหาที่มีอิทธิพลมากที่สุด คือ การกล่าวถึงมงคล ๑๐๘ ในฝ่าพระบาท ส่งผลให้มีการสร้างรอยพระพุทธรูปจำนวนมากที่ประกอบด้วยมงคล ๑๐๘ ในประเทศพม่า ลังกา และไทย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๘}

๑.๖.๓ พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก) ได้เสนออุชฎินิพนธ์เรื่อง คัมภีร์วิสุทธิมคคคณฐี : การชำระและการศึกษาวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์พอสรุปความได้ว่า ประวัติผู้แต่งนั้นมักเป็นธรรมเนียมของนักปราชญ์สมัยก่อนที่ไม่ใคร่แสดงชื่อของตนไว้ในงานนั้นด้วย จะแสดงเพียงเหตุผลหรือความจำเป็นในการแต่ง ด้านโครงสร้างเนื้อหา ผู้ประพันธ์ได้ยึดเอาโครงสร้างเนื้อหาจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค ลักษณะการประพันธ์เป็นการประพันธ์แบบวิมลสละ คือ การประพันธ์แบบผสมปะชชะ (ร้อยกรอง) กับ คัชชะ (ร้อยแก้ว) เข้าด้วยกัน ใช้สำนวนภาษาแบบง่าย แต่เป็นไปตามแบบแผนของการประพันธ์ คือ มีคำปณามคาถา อันเป็นการแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย พร้อมกับบอกเหตุผลในการประพันธ์แล้วจึงดำเนินเข้าเนื้อหาที่ตนประสงค์จะอธิบาย ในตอนสุดท้ายเป็นการแสดงนิคมคาถา พระสารทสสีไม่ได้แสดงชื่อของท่านเอาไว้ เป็นแต่กล่าวถึงสังคมสภาพแวดล้อมในยุคนั้นมีความเป็นไปอย่างไร และจบลงด้วยขอให้พระราชาดารงมั่นในทศพิธราชธรรม ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากความทุกข์ และขอให้ตัวท่านผู้ประพันธ์ได้บรรลุมรรคนิพพานในศาสนาของพระเมตไตรยพุทธเจ้า ดังนั้น เมื่อได้แปลและตรวจทานเทียบเคียงกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์วิสุทธิมรรคกถาทั้งสองแล้ว ทำให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของการอธิบาย เพราะคัมภีร์วิสุทธิมคคคณฐี ได้อธิบายเสริมเพิ่มเติม หรือสรุปคัมภีร์วิสุทธิมรรคทั้ง ๓ ดังที่กล่าวแล้วไว้อย่างชัดเจน^{๑๙}

๑.๖.๔ พระมหาภิรตุภรณ์ อัสมาลี (พันนา) ได้ศึกษาวิจัยคัมภีร์ มัลลยัตถุทีปนี : การตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์ สรุปความได้ว่า คัมภีร์มีวิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ วิธีการจารลงในใบลาน ข้อผิดพลาดในการจาร ลักษณะของไวยากรณ์ รวมทั้งวิธีการเชื่อมเนื้อหา และสรุปผลการวิจัยว่า ผู้แต่งคัมภีร์มัลลยัตถุทีปนีภิกษา ได้รวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ต่างๆ มาปรับปรุงและแต่งเสริมเนื้อความ แต่ความหมายยังคงเดิม ในคัมภีร์นี้ผู้แต่งนำเอาเนื้อหาสาระมาจากคัมภีร์มาเลยยเทวตเถรวัตถุ มาอธิบายเนื้อความหลักคำสอนที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องบุญ บาป นรก และสวรรค์ ซึ่งเป็นหลักจริยธรรมให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำให้ผู้อ่านมีความรู้

^{๑๘} พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร (สาราภังค์), คัมภีร์สมันตภัททิกา อรรถกถาอนาคดวงค์ : การแปลและการศึกษาวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

^{๑๙} พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), คัมภีร์วิสุทธิมคคคณฐี : การชำระและการศึกษาวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

เกี่ยวกับการทำความดี ที่เน้นมากที่สุดในคัมภีร์นี้คือ ทานบารมี ได้แก่ การให้ทาน และการฟังเทศน์ มหาเวสสันดรชาดกให้จบภายในวันเดียว^{๒๐}

จากการศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดนี้ พบว่า งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเป็นการศึกษาเฉพาะแง่มุมของหลักธรรม ความคิด และความเชื่อ ยังไม่ครอบคลุมในประเด็นการวิเคราะห์ โครงสร้าง เนื้อหา หลักภาษา คุณค่าจากคัมภีร์และคุณค่าทางสังคมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท

และผู้วิจัยยังได้ศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ได้แก่

๑.๖.๑ บลูม (Bloom) ได้เสนอลักษณะของการคิดวิเคราะห์ไว้ ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ความสำคัญ หมายถึง การแยกแยะสิ่งที่กำหนดมาให้ว่าอะไรสำคัญหรือจำเป็นหรือมีบทบาทมากที่สุด สิ่งไหนเป็นเหตุสิ่งไหนเป็นผล ประกอบด้วย

๑.๑ การวิเคราะห์ชนิด เป็นการวินิจฉัยว่า สิ่งนั้นเหตุการณ์นั้นๆ จัดเป็นชนิดใด ลักษณะใด เพราะเหตุใด

๑.๒ การวิเคราะห์สิ่งสำคัญ เป็นการวินิจฉัยว่าสิ่งใดสำคัญ สิ่งใดไม่สำคัญ เป็นการค้นหาสาระสำคัญ ข้อความหลัก ข้อสรุป จุดเด่น จุดด้อย ของสิ่งต่างๆ

๑.๓ การวิเคราะห์เลศนัย เป็นการมองหาสิ่งที่แอบแฝง ซ่อนเร้น หรืออยู่เบื้องหลังจากสิ่งที่เห็น ซึ่งมีได้บอกตรงๆ แต่มีร่องรอยความจริงซ่อนเร้นอยู่

๒) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ หมายถึง การค้นหาว่าความสัมพันธ์ย่อยๆ ของเรื่องราวหรือเหตุการณ์นั้นเกี่ยวพันกันอย่างไร สอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร ได้แก่

๒.๑ วิเคราะห์ชนิดของความสัมพันธ์

๒.๒ วิเคราะห์ขนาดของความสัมพันธ์

๒.๓ วิเคราะห์ขั้นตอนของความสัมพันธ์

๒.๔ วิเคราะห์จุดประสงค์และวิธีการ

๒.๕ วิเคราะห์สาเหตุและผล

๒.๖ วิเคราะห์แบบความสัมพันธ์ในรูปอุปมาอุปไมย

๓) การวิเคราะห์หลักการ หมายถึง การค้นหาโครงสร้างของระบบและสิ่งของเรื่องราวและการกระทำต่างๆ ว่าสิ่งเหล่านั้นรวมกันจนดำรงสภาพเช่นนั้นอยู่ได้เนื่องด้วยอะไร โดยยึดอะไรเป็นหลักแกนกลาง มีหลักการอย่างไร มีเทคนิคหรือยึดถือคติใด มีสิ่งใดเป็นตัวเชื่อมโยง ยึดถือ

^{๒๐} พระมหาภิรไตรภรณ์ อัสมาลี (พินนาวา), มัลลยวัตถุทีปนี : การตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บาลี), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

หลักการใด การวิเคราะห์หลักการเป็นการวิเคราะห์ที่ถือว่ามีความสำคัญมากที่สุด การที่จะวิเคราะห์ได้ดีจะต้องมีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์องค์ประกอบและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้ดีเสียก่อน เพราะผลจากความสามารถในการวิเคราะห์องค์ประกอบและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทำให้สามารถสรุปเป็นหลักการได้ ประกอบด้วย

๓.๑ วิเคราะห์โครงสร้าง เป็นการค้นหาโครงสร้างของสิ่งต่างๆ

๓.๒ วิเคราะห์หลักการ เป็นการแยกแยะเพื่อค้นหาความจริงของสิ่งต่างๆ แล้วสรุปเป็นคำตอบหลักได้^{๒๑}

๑.๖.๒ คลาร์ก (Clark) ได้แบ่งลักษณะการคิดวิเคราะห์ออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑) การคิดวิเคราะห์เนื้อหา ได้แก่ ความสามารถในการสรุปและแยกแยะข้อมูล

๒) การคิดวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ได้แก่ ความสามารถในการตรวจสอบว่าข้อมูลมีความสอดคล้องกันหรือไม่

๓) การคิดวิเคราะห์หลักการ ได้แก่ การวิเคราะห์ได้ว่าผู้เขียนต้องการสื่อสารถึงสิ่งใด^{๒๒}

จากการศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีความสัมพันธ์สอดคล้องกันพบว่า การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ นั้น จะต้องมีการวิเคราะห์เนื้อหาและหลักการก่อน จึงจะสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ว่ามีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สุดตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์สุดตสังคหะ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาคัมภีร์สุดตสังคหะที่เป็นภาษาบาลีอักษรขอมฉบับหอสมุดแห่งชาติ

๑.๗.๒ ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สุดตสังคหะ ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน

^{๒๑} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, ๘๐ นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โปรเท็กซ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๐-๗๑.

^{๒๒} จุฑาธิบดิ์ ศรีวรวิญญูตานนท์, การเปรียบเทียบความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคอนสตรัคติวิซึม และการจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

๑.๗.๓ ศึกษาคัมภีร์สูตรตสังคหะที่จารจารึกด้วยบาลีอักษรขอมปริวรรตให้เป็นบาลีอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทย

๑.๗.๔ วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สูตรตสังคหะ จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สูตรตสังคหะทั้ง ๘๕ สูตร แบ่งออกเป็น ๗ เรื่อง คือ

- ๑) คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้)
- ๒) คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม)
- ๓) คุณค่าทางสังคมเรื่องสวรรค์ (ทางแห่งความดี)
- ๔) คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งความเสื่อม)
- ๕) คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน)
- ๖) คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ)
- ๗) คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต)

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบการวิเคราะห์คัมภีร์สูตรตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการปริวรรตคัมภีร์สูตรตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สูตรตสังคหะ

บทที่ ๒

วิเคราะห์คัมภีร์สุตตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน

วิเคราะห์คัมภีร์สุตตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน กล่าวถึงวิเคราะห์คัมภีร์สุตตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๒.๑ วิเคราะห์คัมภีร์สุตตสังคหะ

วิเคราะห์คัมภีร์สุตตสังคหะ แบ่งออกเป็น ชื่อและความหมายของคัมภีร์สุตตสังคหะ ประวัติผู้เรียบเรียงคัมภีร์สุตตสังคหะ โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สุตตสังคหะ ลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์สุตตสังคหะ ลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์สุตตสังคหะ และสำนวนภาษาของคัมภีร์สุตตสังคหะ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ชื่อและความหมายของคัมภีร์สุตตสังคหะ

ชื่อและความหมายของคัมภีร์สุตตสังคหะ กล่าวถึงชื่อและความหมายของคัมภีร์สุตตสังคหะ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังต่อไปนี้

(๑) ชื่อและความหมายของคัมภีร์ คำว่า สุตตสังคหะนี้ เป็นชื่อเรียกชื่อคัมภีร์ โดยมีการรวบรวมพระสูตรตามเนื้อหาของคัมภีร์ คือ สุตตสังคหะ แปลว่า การรวบรวมพระสูตร มาจากคำว่า “สุต = พระสูตร” และ “สังคหะ = รวบรวม” เมื่อนำมารวมเข้าตามหลักวิธีของภาษาแล้วหมายถึง คัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตร จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่น่าจะเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมขึ้นที่เมืองอนูราธปุระ โดยท่านพระอริยวงศเถระ ชาวพม่า ขณะที่อยู่ในสำนักมหายาวิน ประมาณศตวรรษที่ ๑๓ เป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญ โดยท่านได้รวบรวมพระสูตรที่อยู่ในนิกายต่างๆ มาไว้เป็นกลุ่มเดียวกัน โดยจัดเรียงเป็นหมวดหมู่ ๗ หมวดหมู่ คือ ๑) พรรณนาด้วยเรื่องทาน ๒) สุตตร ๒) พรรณนาด้วยเรื่องศีล ๖ สุตตร ๓) พรรณนาด้วยเรื่องสวรรค์ ๕ สุตตร ๔) พรรณนาด้วยเรื่องโทษของกามคุณ ๕ สุตตร ๕) พรรณนาด้วยเรื่องกิจของฆราวาส ๓๑ สุตตร ๖) พรรณนาด้วยเรื่องการอนุโมทนา ๑๔ สุตตร

๓) พรรณนาด้วยเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ๑๘ สูตร รวมพระสูตรทั้งหมด ๘๕ พระสูตร ล้วนเป็นพระสูตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งท่านได้รวบรวมให้อยู่ในหมวดเดียวกัน เพื่อเป็นการง่ายต่อการอธิบายให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

(๒) ลักษณะเด่นของคัมภีร์ คัมภีร์สูตรสังคหะ^๑ มิใช่เป็นพระพุทธรูปโดยตรง ในประเทศพม่าให้การยกย่องเทียบกับพระไตรปิฎก จัดอยู่ในกลุ่มพระสูตรตันตปิฎก คัมภีร์นี้มีความสำคัญได้รับการยกย่องมาก ทั้งยังเป็นหนึ่งในคัมภีร์ชั้นแนวหน้าในสายพระพุทธศาสนาเถรวาทในพม่า

๒.๑.๒ ประวัติผู้เรียบเรียงคัมภีร์สูตรสังคหะ

ประวัติผู้เรียบเรียงคัมภีร์สูตรสังคหะ กล่าวถึงในด้านประวัติผู้เรียบเรียงคัมภีร์สูตรสังคหะ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังต่อไปนี้

(๑) ประวัติของผู้เรียบเรียงคัมภีร์สูตรสังคหะ คือ พระอริยวงส์ ท่านมีฉายาเต็มว่า สมันตปาสาทิกมหาริยวงสะ ดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์ คือ พระธรรมเสนาบดี นักวิชาการปัจจุบันสันนิษฐานว่า ท่านเกิดในราว พ.ศ. ๑๙๗๑ หมู่บ้านเกิดของท่านปรากฏชื่อว่า หมู่บ้านชะกาอิน ที่อยู่ทางทิศใต้ของนครปิยะ (เมืองนี้อยู่ติดกับกรุงอังวะ เคยเป็นราชธานีของพม่าก่อนกรุงอังวะ) ภายหลังท่านมาพำนักอยู่ที่ภูเขาสะกาย ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำอิรวดี ตรงข้ามกับกรุงอังวะ เป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้ากรุงอังวะคือพระเจ้านรปดีเป็นอย่างยิ่ง ผลงานของท่านมีทั้งหมด ๕ คัมภีร์^๒

(๒) ฉบับคัมภีร์สูตรสังคหะที่ใช้ในการปริวรรต ส่วนชื่อฉบับคัมภีร์ที่ใช้ในการปริวรรตคัมภีร์สูตรสังคหะ คือ ฉบับล่องชาด เลขที่ ๗๔๙๖/ข/๑ ตู้ที่ ๙๐ ชั้น ๔/๓๓ ไม่ประดับธรรมด้าอัครดทอง มีจำนวน ๘ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจารหน้าละ ๕ บรรทัด เส้นจารปรากฏชัดเจน ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ไม่ปรากฏปีที่แต่ง ใบลานอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า ล.ข. (ฉบับล่องชาด) สาเหตุที่ใช้ฉบับฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นต้นฉบับที่ขออนุญาตถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม ลายเส้นปรากฏชัดเจน และสามารถย่อขยายได้ จึงสะดวกในการปริวรรต

๒.๑.๓ โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สูตรสังคหะ

โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สูตรสังคหะ กล่าวถึงโครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สูตรสังคหะ ซึ่งเป็นคัมภีร์รวบรวมพระสูตรที่อยู่ในนิกายต่างๆ มาไว้เป็นกลุ่มเดียวกันโดยจัดเรียงโครงสร้างเนื้อหาเป็นหมวดหมู่ ๗ หมวดหมู่ คือ

^๑ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (ฉบับล่องชาด) สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ในคราวทำสังคายนาพระไตรปิฎก และรวบรวมคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา.

^๒ พระธรรมโมลี และคณะ, คันถาภรณ์มัญชรี และคันถาภรณ์วรรณนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

(๑) โครงสร้าง เนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องทาน ๖ สูตร

สูตรที่พรรณนาด้วยทาน ๖ สูตร					
	สูตร	นิกาย	ปณาสเก	วคคสส	สูตรต์
๑	กาลทานสูตร ว่าด้วย กาลทาน ^๓	ปญจกคฺคตฺเร	๑	๔	๑
๒	สุมณสูตร ว่าด้วย สุมณราชกุมาริ ^๔	”	๑	๔	๒
๓	สปปุริสทานสูตร ว่าด้วย สปปุริสทาน ^๕	”	๓	๕	๓
๔	เวลามสูตร ว่าด้วย เวลามพราหมณ ^๖	นวกกคฺคตฺเร	๑	๒	๔
๕	ทกฺขิณาวិภงฺคสูตร ว่าด้วยการจำแนก ทกฺขิณาทาน ^๗	มชฺฌิมนิกาย	อุปฺริ	๔	๕
๖	จุฬกมฺมวิภงฺคสูตร ว่า ด้วยการจำแนกกรรม สูตรเล็ก (สุภสูตร ว่า ด้วยสุภมาณพ) ^๘	”	”	๔	๖

^๓ กาลทาน หมายถึง ยุตตทาน คือ การให้ที่เหมาะสม; **อง.ปญจก.อ.** (บาลี) ๓/๓๖/๒๒.

^๔ **อง.ปญจก.** (บาลี) ๒๒/๓๑/๒๗-๒๘.

^๕ **อง.ปญจก.** (บาลี) ๒๒/๑๔๘/๑๖๒-๑๖๓.

^๖ **อง.นวก.** (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑-๓๒๔.

^๗ **ม.อุ.** (บาลี) ๑๔/๓๗๖/๓๒๑.

^๘ **ม.อุ.** (บาลี) ๑๔/๒๘๘/๒๖.

(๒) โครงสร้าง เนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องศีล ๖ สูตร

พระสูตรที่พรรณนาด้วยศีล ๖ สูตร					
	สูตร	นิกาย	ปณณาสเก	วคคสส	สูตรที่
๗	มหานามสูตร ว่าด้วย เจ้าศากยมหานามะ ^๙	มหาวคคสยุต เต			๗
๘	อุปาสกัจฉนาลสูตร ว่า ด้วยอุปาสกัจฉนาล ^{๑๐}	ปยจจคฺคตฺเร	๔	๓	๕
๙	อุปาสกตฺนสูตร ว่า ด้วยอุปาสกแก้ว ^{๑๑}	”	๔	๓	๙
๑๐	วาณิชฺชสูตร ว่าด้วย การค้าขาย ^{๑๒}	”	๔	๓	๑๐
๑๑	วิสาขุโปสธสูตร ว่าด้วย ทรงแสดงอุโปสธแก่ นางวิสาขา ^{๑๓}	ติงคฺคตฺเร	๒	๒	๑๑
๑๒	สิงคาลกสูตร ว่าด้วย สิงคาลกมานพ ^{๑๔}	ทีฆนิกาย	-	-	๑๒

(๓) โครงสร้าง เนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องสวรรค์ ๕ สูตร

พระสูตรที่พรรณนาด้วยสัคคกถา ๕ สูตร			
๑๓	ธัมมทฺถยวิภังคสูตร ^{๑๕}	วิภังคปฺปรณ	ปิฎกุงกา
๑๔	ฉัตตมานวภิธาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่	(มุกฺทิต) วิมานวตฺถุฏฺฐกถา	๑๘๓-๑๘๔

^๙ ส.มท. (บาลี) ๑๙/๑๐๑๗/๕๒๒.^{๑๐} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๙๕.^{๑๑} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๙๕.^{๑๒} อจ.จตุกก. (บาลี) ๒๒/๑๗๗/๑๙๗.^{๑๓} อจ.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.^{๑๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๑๗๔/๑๕๖-๑๖๘.^{๑๕} อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๐๒๑-๑๐๒๙/๕๑๔-๕๑๙.

	ฉัตตมานพผู้ถึง พระรัตนตรัยเป็นสรณะ ^{๑๖}		
๑๕	เรวดีวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ นันทิยะอุบาสกผู้เป็นสามี ของนางเรวดี ^{๑๗}	”	๑๗๖-๑๘๓
๑๖	คุดติลวิมาน ว่าด้วยวิมาน ที่คุดติลาจารย์เคยไป เยี่ยม ^{๑๘}	”	๑๑๐-๑๑๙
๑๗	อนกวันณวิมาน ว่าด้วย วิมานที่เกิดขึ้นแก่ เทพบุตรผู้มีรัศมีหลากสี ^{๑๙}	”	๒๕๖-๒๕๙

(๔) โครงสร้าง เนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องโทษของกามคุณ ๕ สูตร

พระสูตรที่พรรณนาด้วยโทษแห่งกามคุณ ๕ สูตร					
		นิกาย	ปณณาสก	วคคสส	สุตฺตํ
๑๘	เทวทูตสูตร ว่าด้วย เทวทูต ^{๒๐}	มชฌิมนิกาย	อุปรี	๓	๑๘
๑๙	มหาทุกขัณฺธสูตร ว่า ด้วยกองทุกข์ สูตรใหญ่ ^{๒๑}	”	มูล	๒	๑๙
๒๐	อภฺธิปฺปญฺชสูตร ว่าด้วยร่าง กระดูก ^{๒๒}	อนมตคคฺคสฺสยฺย เต	-	๑	๒๐
๒๑	ปาเวยฺยกสูตร (ติงสมัตต สูตร) ว่าด้วยภิกษุ ๓๐	”	-	๒	๒๑

^{๑๖} ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๘๖-๙๐๙/๙๑-๙๕.

^{๑๗} ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๖๑/๑๐๑.

^{๑๘} ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๖๑-๘๘๕/๘๗-๙๑.

^{๑๙} ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๑๑๙๙-๑๒๐๖/๑๓๔-๑๓๖.

^{๒๐} ม.มฺ. (บาลี) ๑๒/๑๖๓-๑๗๔/๑๒๗-๑๓๕.

^{๒๑} ม.มฺ. (บาลี) ๑๒/๑๖๓/๑๖.

^{๒๒} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๔/๒๔๗-๒๔๘.

	รูป ^{๒๓}				
๒๒	สุกรโปกกาวัตถุ เรื่องลูก สุกรตัวเมีย ^{๒๔}	(มุกทิต) ธรรมปฏฐกถาย ๒ ภาค			๒๒

(๕) โครงสร้าง เนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องกิจของฆราวาส ๓๑ สูตร

พระสูตรที่พรรณนาถึงกิจแห่งฆราวาส ๓๑ สูตร					
		นิกาย	ปณาสก	วคคสส	สูตรที่
๒๓	ปราภวสูตร ว่าด้วยทาง แห่งความเสื่อม ^{๒๕}	สุตตนิปาเต		๑ อูรค	๒๓
๒๔	อัคคัปปสาทสูตร ว่าด้วย ความเสื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ^{๒๖}	”	๓	๕	๒๔
๒๕	สพรมกสูตร ว่าด้วยสกุล ที่มีพรหม ^{๒๗}	”	๔	๑	๒๕
๒๖	นिरยัปปตติสูตร (ปฏฐ จิตตสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้มี จิตถูกประทุษร้าย) ^{๒๘}	”	๑	๒	๒๖
๒๗	ปสันนจิตตสูตร ว่าด้วย บุคคลผู้มีจิตเสื่อมใส ^{๒๙}	”	๑	๓	๒๗
๒๘	เทวajanสูตร (ปัญจ บุพพนิมิตตสูตร ว่าด้วย บุพพนิมิต ๕ ประการ) ^{๓๐}	”	๓	๔	๒๘
๒๙	ปฏฐานสูตร (สุขปัตถนา	”	๓	๓	๒๙

^{๒๓} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๓๖/๑๘๐.

^{๒๔} ข.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๓/๗๕-๗๖.

^{๒๕} ข.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๑-๑๑๕/๓๕๕-๓๕๗.

^{๒๖} อ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๔/๕๓-๕๕.

^{๒๗} อ.ติ. (บาลี) ๒๐/๓๑/๑๒๗, อ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๓/๘๐, ข.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๐๖/๓๒๔-๓๒๕.

^{๒๘} จิตถูกประทุษร้าย หมายถึง จิตขุ่นมัวด้วยกิเลส มีราคะ เป็นต้น; ข.อิติ. (บาลี) ๒๐/๘๒.

^{๒๙} ข.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๑/๒๔๕.

^{๓๐} ข.อิติ. (บาลี) ๒๕/๘๓/๒๙๘-๓๐๐.

	สูตร ว่าด้วยผู้ปรารถนา ความสุข) ^{๓๑}				
๓๐	มาปญญายิสสูตร (เมตตสูตร ว่าด้วยการ เจริญเมตตา) ^{๓๒}	”	๑	๓	๓๐
๓๑	อุภยัตถสูตร ว่าด้วย ประโยชน์ทั้งสอง (อปป มาทสูตร ว่าด้วยความไม่ ประมาท) ^{๓๓}	”	๑	๓	๓๑
๓๒	ปฐมสตุลลปกาณียสูตร (สัพภิสสูตร ว่าด้วย สัตบุรุษ) ^{๓๔}				๓๒
๓๓	ทุติยสตุลลปกาณียสูตร (มัจฉริสูตรว่าด้วยคน ตระหนี่) ^{๓๕}	”		๔	๓๓
๓๔	อาทิตตสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ เป็นของร้อน ^{๓๖}	”		๕	๓๔
๓๕	มัจฉริสูตร ว่าด้วยคน ตระหนี่ ^{๓๗}	”		๕	๓๕
๓๖	ยาวชราสูตร ว่าด้วยชรา ^{๓๘}	”		๖	๓๖
๓๗	ปาวลิมิตตสูตร (มิตตสูตร ว่าด้วยมิตร) ^{๓๙}	”		๖	๓๗

^{๓๑} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๗๖/๒๙๑-๒๙๒.

^{๓๒} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๒๒๔๕-๒๔๖.

^{๓๓} อจ.ฉก. (บาลี) ๒๒/๕๓/๓๔๙-.

^{๓๔} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๑/๒๐.

^{๓๕} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๒/๒๓, ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๒๕-๑๓๔/๒๒๙-๒๓๐.

^{๓๖} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๑/๓๕.

^{๓๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๙/๓๘-๓๙.

^{๓๘} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๙/๓๘-๓๙.

^{๓๙} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๕๑/๔๑.

๓๘	มัจจุณาพาทสูตร ว่า ด้วยการถูกมัจจุราชกำจัด ^{๔๐}	”		๗	๓๘
๓๙	สัทธีธวิตสูตร ว่าด้วย ทรัพย์เครื่องปลื้มใจคือ ศรัทธา ^{๔๑}	”		๘	๓๙
๔๐	รูปาชีรณสูตร (นชีรติสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ไม่ทรุด โทรม) ^{๔๒}	”		๘	๔๐
๔๑	ปาเถยยสูตร ว่าด้วย เสปียง ^{๔๓}	”		๘	๔๑
๔๒	ธรรมรณสูตร (อัจฉราสูตร ว่าด้วยนางอัปสร) ^{๔๔}	”		๕	๔๒
๔๓	นอญญาตตัพพสูตร (ทหร สูตร ว่าด้วยสิ่งเล็กน้อย) ^{๔๕}	โกสลสียุตเต		๑	๔๓
๔๔	ชรามรณสูตร ว่าด้วยชรา และมรณะ ^{๔๖}	”		๑	๔๔
๔๕	อิตตปปียสูตร (ปียสูตร ว่า ด้วยผู้รักตน) ^{๔๗}	”		๑	๔๕
๔๖	ปมาทสูตร ว่าด้วยความไม่ ประมาท (อปปกสูตร ว่า ด้วยสัตว์มีจำนวนน้อย) ^{๔๘}	”		๑	๔๖
๔๗	อปปมาทสูตร ว่าด้วย	”		๒	๔๗

^{๔๐} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๕๑/๔๑.

^{๔๑} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๗๓/๔๗.

^{๔๒} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๗๖/๔๙.

^{๔๓} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๗๙/๕๐.

^{๔๔} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๘๖/๓๗.

^{๔๕} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๒/๘๐-๘๔.

^{๔๖} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๔/๘๕-๘๖.

^{๔๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๕/๘๖-๘๗.

^{๔๘} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๒๘/๑๐๓-๑๐๔.

	ความไม่ประมาท ^{๔๙}				
๔๘	อปุตกสูตร ว่าด้วยทรัพย์ ที่ไม่มีบุตร ^{๕๐}	”		๒	๔๘
๔๙	ตโมตมสูตร (บุคคลสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ ประเภท) ^{๕๑}	”		๓	๔๙
๕๐	ปัพพตูปมสูตร ว่าด้วยชรา และมรณะเป็นประดุจ ภูเขา ^{๕๒}	”		๓	๕๐
๕๑	โลกานุวิจารณ์มหาราชสูตร (จตุมหาราชสูตร ว่าด้วย ท้าวมหาราชทั้ง ๔) ^{๕๓}	ติกกงคุดตเร	๑ ปณณาสเก	๔	๕๑
๕๒	สุปัพพณสูตร ว่าด้วย เวลาเข้าเป็นฤกษ์ดีเป็น ต้น ^{๕๔}	”	๓	๕	๕๒
๕๓	สัลลสูตร ว่าด้วยลูกศรคือ กิเลส ^{๕๕}	สุตตนิปาเต		๓	๕๓

^{๔๙} ดูเทียบ อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๓/๖๙, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๓/๓๖๘

^{๕๐} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๐/๑๐๗-๑๐๙.

^{๕๑} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๒/๑๑๒-๑๑๕.

^{๕๒} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๖/๑๒๐-๑๒๒.

^{๕๓} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๙.

^{๕๔} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๒๘๗/๒๘๘.

^{๕๕} ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๕๘๐-๕๙๙/๔๕๐-๔๕๓.

(๖) โครงสร้าง เนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องการอนุโมทนา ๑๔ สูตร

พระสูตรที่พรรณนาด้วยอนุโมทนา ๑๔ สูตร					
๕๔	นขสิขสูตร ว่าด้วยฝุ่นติดปลายเล็บ ^{๕๖}	ขุททกปาถะ		-	๕๔
๕๕	นิธิกัณทสูตร ว่าด้วยการฝังขุมทรัพย์ ^{๕๗}				๕๕
๕๖	จรีมาโลปสูตร (ทานสูตร ว่าด้วยการให้) ^{๕๘}	อติวุตตะก	๑ นิปาเต	๓	๕๖
๕๗	พลทานสูตร (กินทหสูตร ว่าด้วยให้อะไร) ^{๕๙}	เทวตาสัมยุตตะ		๕	๕๗
๕๘	ปัญญวัฑฒนสูตร (วนโรปสูตร ว่าด้วยการปลูกป่า) ^{๖๐}	”		๕	๕๘
๕๙	ปัญจภูฏานทานสูตร (โกชนทานสูตร ว่าด้วยการให้โกชนะ) ^{๖๑}	”			๕๙
๖๐	ยาคุทานาโมทนสูตร (สุทัตตสูตร ว่าด้วยสุทัตตคหบดี) ^{๖๒}	มหาวคเค	เภสัชชกขนธเก		๖๐
๖๑	วัสสการานุโมทนาสูตร (ปาฏลิกามิยสูตร ว่าด้วยอุบาสกชาวปาฏลิกาม) ^{๖๓}				๖๑

^{๕๖} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๒๔/๒๕๐.^{๕๗} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.^{๕๘} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๖/๒๔๙.^{๕๙} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖.^{๖๐} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๗/๓๗.^{๖๑} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๖-๓๗.^{๖๒} อจ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๕๘/๙๗.^{๖๓} ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๗๖/๓๓.

๖๒	วิหารทานานุโมทนา ว่าด้วยทรงอนุโมทนาการสร้างวิหาร ^{๖๔}				๖๒
๖๓	เวฬุวนทานสูตร ว่าด้วยการถวายพระเวฬุวัน ^{๖๕}	พุทธวิมฺภุสฺส กถา	นิทานวณณ นาย		๖๓
๖๔	คิปปิปปาสสูตร ว่าด้วยการปฏิบัติปฏิบัติที่ เหมาะสมแก่คฤหัสถ์ ^{๖๖}	จตุกกงคฺตฺตเร	๒ ปณณาสเก	๑	๖๔
๖๕	มหาสมยสูตร ว่าด้วยการประชุมครั้งใหญ่ของ เทวดา ^{๖๗}	ทีฆนิกาย			๖๕
๖๖	ติโรกฺขทสฺสสูตร ว่าด้วยเรื่อง เปรตที่อยู่ภายนอกฝา เรือน ^{๖๘}	ขุททกปาถ		๑	๖๖
๖๗	ชาณฺสโสณิสฺสสูตร ว่าด้วย ชาณฺสโสณิพราหมณ์ทูล ถามเรื่องทาน ^{๖๙}	ทสกกงคฺตฺตเร	๔ ปณณาสเก	๗	๖๗

(๗) โครงสร้าง เนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ๑๘ สูตร

พระสูตรที่พรรณนาด้วยข้อปฏิบัติแห่งบรรพชิต ๑๘ สูตร					
			ปณณาสเก	วคฺคสฺส	สุตฺตํ
๖๘	อันธกวินทสฺสสูตร ว่าด้วย หมู่บ้านอันธกวินทะ ^{๗๐}	ปญจกงคฺตฺตเร	๓	๒	๖๘

^{๖๔} วิ.จู. (บาลี) ๗/๒๙๔-๒๙๖/๕๙-๖๓.

^{๖๕} ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) ๒/๓๒.

^{๖๖} อจ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๐/๗๓-๗๔.

^{๖๗} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๖๘} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๗/๑๐-๑๑.

^{๖๙} อจ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๗/๒๒๑-๒๒๕.

^{๗๐} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๑๔/๑๒๘-๑๒๙.

๖๙	มหาราหุโลวาทสูตร ว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรใหญ่ ^{๗๑}	มชฌิมนิกาย	มชฌิม	๒	๖๙
๗๐	ธัมมวิหารีสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้อยู่ด้วยธรรม ^{๗๒}	ปญจกุตตเร	๒	๓	๗๐
๗๑	ราหุโลวาทสูตร ว่าด้วยพระพุทโธวาทที่ตรัสโปรดพระราหุล ^{๗๓}	สุตตนิปาเต	-	๒	๗๑
๗๒	นันทาสสูตร (วิชัยสูตร ว่าด้วยเอาชนะ) ^{๗๔}	”	-	๑	๗๒
๗๓	ตวฏกสูตร ว่าด้วยภิกษุผู้กำจัดบาปธรรมอย่างเร็วพลัน ^{๗๕}	”	-	๔	๗๓
๗๔	อนัตตลักขณสูตร ว่าด้วยลักษณะแห่งอนัตตา ^{๗๖}	ขนธวคคสัยุตเต	มชฌิม	๑	๗๔
๗๕	จุฬราหุโลวาทสูตร ว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรเล็ก ^{๗๗}	มชฌิมนิกาย	อุปรี	๕	๗๕
๗๖	อัสสมัตติกังคสูตร (ปฐมเสขสูตร ว่าด้วยพระเสขสูตรที่ ๑) ^{๗๘}	อิติวุตตกะ	๑ นิปาเต	๒	๗๖
๗๗	พาหิรังคสูตร (ทุติยเสขสูตร ว่าด้วยพระเสขสูตรที่	”	๑ นิปาเต	๒	๗๗

^{๗๑} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๑๓/๙๑-๙๖.

^{๗๒} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๗๓/๑๒๓.

^{๗๓} ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๕/๓๙๗-๓๙๘

^{๗๔} ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๑๙๕-๒๐๘/๓๗๑-๓๗๒.

^{๗๕} ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

^{๗๖} ส.ข. (บาลี) ๑๗/๕๙/๕๕-๕๖.

^{๗๗} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๔๑๖-๔๑๙/๓๕๖-๓๖๐.

^{๗๘} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๖/๒๔๑.

	๒) ^{๗๙}				
๗๘	ปิณฑิยาโลปสูตร (ชีวก สูตร ว่าด้วยชีวิตของผู้ ทศิล) ^{๘๐}	”	๓ นิปาเต	๕	๗๘
๗๙	อาร์ทรวีรยสูตร (จรสูตร ว่าด้วยอิริยาบถเดิน) ^{๘๑}	”	๔ นิปาเต	๑	๗๙
๘๐	ชาครสูตร ว่าด้วยภิกษุผู้ ตื่นอยู่ ^{๘๒}	”	๒ นิปาเต	๒	๘๐
๘๑	ทุดิยาเวทนาสูตร (สัลล สูตร ว่าด้วยลูกศร) ^{๘๓}	”	๓ นิปาเต	๑	๘๑
๘๒	ภิกขุสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ต้อง แตกสลายไปเป็น ธรรมดา ^{๘๔}	”	๓ นิปาเต	๓	๘๒
๘๓	ทสธัมมสูตร (ปัพพชิต อภินหสูตร) ^{๘๕}	ทสทกคุดตเร	ปฐมปณณา สเก		๘๓
๘๔	อาร์ญญิกสูตร (ปฐม อนาคตภยสูตร ว่าด้วยภัย ในอนาคตสูตรที่ ๑) ^{๘๖}	ปญจกคุดตเร	ทุดิยปณณา สเก	๓	๘๔
๘๕	ทสพลสูตร ว่าด้วยทสพล ญาณ ^{๘๗}	นิปาตวคคส์ ยุตเต	ทส พลวคคสส		๘๕
รวมในคัมภีร์สุตตสังคหะได้ ๘๕ สูตร					

^{๗๙} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๗/๒๔๒.

^{๘๐} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๕๑/๔๘.

^{๘๑} อจ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๑/๒๐-๒๑, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๑๐/๓๒๘-๓๓๐.

^{๘๒} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๗/๒๖๘-๒๖๙.

^{๘๓} ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๒๕๔/๒๗๔.

^{๘๔} อจ.ทสท. (บาลี) ๒๔/๔๘/๖๙.

^{๘๕} ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๒๕๔/๑๙๐-๑๙๓.

^{๘๖} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๗๗/๙๓-๙๔.

^{๘๗} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๒/๒๘-๒๙.

พระสูตรที่ท่ายกขึ้นมากล่าวไว้ในคัมภีร์สุตตสังคหะนี้ มีประมาณ ๘๕ สูตร ได้แก่ พระสูตรที่เกี่ยวกับทานกถา ๖ สูตร คือ กาลทานสูตร สมณาสสูตร สปิริสทานสูตร เวลามสูตร ทักขิณาวิภังคสูตร จุฬกัมมวิภังคสูตร พระสูตรที่เกี่ยวกับศีลกถา ๖ สูตร คือ มหานามสูตร อุปาสกัจฉาทาลสูตร อุปาสกรตณสูตร วณิชชาสูตร วิสาขุโปสถสูตร สีคาโลวาทสูตร พระสูตรที่เกี่ยวกับสักคกถา ๕ สูตร คือ อัมมมหายสูตร ฉัตตมานาวสูตร เรวติสูตร คุตติฬสูตร อนเนกวิณณสูตร พระสูตรที่เกี่ยวกับกามาทีนวกถา ๕ สูตร คือ เทวทัตถสูตร มหาทุกขักขันธสูตร อัญญิปัญชสูตร หเวยยกสูตร สุกรโปติกาสสูตร พระสูตรที่เกี่ยวกับข้อปฏิบัติทั่วไปของคฤหัสถ์ (คหัญญูปริกถา) มี ๓๑ สูตร คือ ปราภาสสูตร อัคคัปปสาทสูตร สพรหมกสูตร นินยุปปัตติสูตร สุกตูปัตติสูตร เทวาจุติสูตร ปัญญยमानสูตร ปญญาภายิสูตร อัปปมาทสูตร สัพภิสันธวสูตร สตุลลปกายิกสูตร อาทิตตมรสูตร มัจฉะสูตร กิสุยาวชราสูตร กิสุมิตตสูตร อัพพาตสูตร กิสุขิตติสูตร ปาถะยยกสูตร อัมมมรสูตร นอญญาตัพพสูตร ชราชราสูตร อตตปิยสูตร ปมาทสูตร อัปปมาทสูตร อปุตตกสูตร ตโมตมปราคยสูตร ปัพพโตปมสูตร โลกานุจิรณสูตร สปุพพณสูตร สัลลนาสิขาสสูตร พระสูตรที่เกี่ยวกับอนุโมทนาถา มี ๑๔ สูตร คือ นิธิกณตสูตร จริโลปสูตร ปัญญัญญานทานสูตร พลทานสูตร ปญญวณณสูตร ยาคุทานสูตร เทวทานสูตร กัปปราชคหเวฬุวนทานสูตร คิทธิบาทสูตร มหาสมยสูตร ตีโรกุกกุสูตร ชาณุโสณสูตร พระสูตรที่เกี่ยวกับข้อปฏิบัติของบรรพชิต (ปัพพชิตปฏิสังยุตต์) มี ๑๘ สูตร คือ อ้นธกวินทสูตร มหาราหุลาวาทสูตร อัมมวิหาริสูตร ราหุลาวาทสูตร วิชยสูตร ตวฏกสูตร อนัตตลักษณะสูตร จุฬราหุลาวาทสูตร อัชฌัตตังคสูตร พาหิรังคสูตร ปิณตียาโลปสูตร อารัทธวิริยสูตร ชาครณสูตร ทุกขสัลลสูตร ภิกขุสูตร ทสอัมมสูตร อารัญญิกสูตร ทสพลสูตร

๒.๑.๔ ลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์สุตตสังคหะ

ลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์สุตตสังคหะ กล่าวถึงลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์สุตตสังคหะ โดยผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังต่อไปนี้

(๑) การประพันธ์คัมภีร์แบบร้อยแก้ว กล่าวถึงการประพันธ์คัมภีร์สุตตสังคหะแบบร้อยแก้ว หมายถึง คัซชะ แปลว่า ร้อยแก้ว^{๘๘} ความเรียง เรียก จุณณียะ บ้าง หมายถึง คัมภีร์สุตตสังคหะเป็นต้นที่ไม่มีคาถา คัซชะมี ๒ ประเภท คือ

๑) อาชยายิกะ เรื่องจริงที่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ชีวประวัติ เป็นต้น

๒) กถา เรื่องที่แต่งจากจินตนาการ เช่น นิทาน เป็นต้น

^{๘๘} พระคันธสาราภิงศ์ (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัญชรี, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

ในคัมภีร์อภิธานปทปิปกากล่าวลักษณะของคัชชะทั้งสองว่า อาขยาโยโกปททตถา ปพนธกุปนา กถา คำที่มีเนื้อหาเป็นความจริง ชื่อว่า อาขยาโยกะ คำที่แต่งด่าริขึ้นเอง ชื่อว่า กถา^{๘๙} ผู้วิจัยจะได้นำเอาบทประพันธ์ในลักษณะคัชชะ มาเป็นตัวอย่างไว้ในคัมภีร์สุดตสังคหะ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ปเรสญจ ปน ฌมมเทสนา น สุกรา. ตสฺมา ปเรสํ ฌมมํ เทเสนเตน อตถกุสเลน ฌมมกุสเลน ปุพฺพาปรกุสเลน กาลญญนา ปริสญญนา พยญชนานิ วินาเสตวา (อวินาเสตวา) วิการํ อกตวา สมณสารูปเพน เทสนาวตเตน (เทสนาคเตน) สุวิญญูเยน วิสญฺฐเนน กณฺณสุเชน โปริเยน ปริมณฑลลทฺทณฺเนน นาทิมณฑนาติ สีเมเน (นาคิมณฑเนน นาคีสีเมเน) สมปวตเตน สเรเน ปริสํ สํโขเกตวา อากาสกคฺคา (อากาสกคํ) โอตาเรเนเตน วีย อุปมาเหตุทาหรณฺเห วิตถาเรตวา สกฏฺหมคฺเค คจฺจนเตน วีย กายสีสทตฺตปาทจลนวิริทเตน พุทฺธลีลาเย เทเสนเตน วีย วิมุตตตายตฺตสีเส ฐตฺวา ปญจฌมเม อชฺฌตฺตํ อุปฏฺฐเปตฺวา ปเรสํ ฌมมํ (๑.๔) เทเสตพฺโพ. วุตฺตํ เหตุ ภาควตา. น โข อานนท ปเรสํ ฌมมํ เทเสตฺ อานนท ปเรสํ ฌมมํ เทเสนเตน ปญจฌมเม อชฺฌตฺตํ อุปฏฺฐเปตฺวา ปเรสํ ฌมมํ เทเสตพฺโพ. ปญจ กตเม อนุพุพฺพิกถํ กเถสสามีติ ปเรสํ ฌมมํ เทเสตพฺโพ. ปริยาเย ทสฺสาวิ ถถํ กเถสสามีติ ปเรสํ ฌมมํ เทเสตพฺโพ. อนุทฺทยตฺตํ ปฏฺิจจ ถถํ กเถสสามีติ ปเรสํ ฌมมํ เทเสตพฺโพ อามิสฺนตโร ถถํ กเถสสามี อิติ ปเรสํ ฌมมํ น เทเสตพฺโพ อตฺตทานญจ ปรญจ อนุปทจจ ถถํ กเถสสามี อิติ ปเรสํ ฌมมํ เทเสตพฺโพ ภิกฺขเว อายตเกเน คีตสฺสเรเน ฌมมํ น เทเสตพฺพา อิติ ปญจ ฌมเม อชฺฌตฺตํ อุปฏฺฐเปตฺวา ปเรสํ ฌมมํ เทเสตพฺโพ. ตตฺร อิมานิ สุตฺตานิ.^{๙๐}

แปลว่า ก็แล การแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น มิใช่จะกระทำได้ง่าย ฉะนั้น ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น พึงเป็นผู้ฉลาดในอรรถ พึงเป็นผู้ฉลาดในธรรม ฉลาดในเบื้องต้นเบื้องปลาย รู้จักกาล รู้จักบุรุษ ไม่กระทำให้ความเสียหายไปไม่กระทำให้วิการ มีสมณสารูป มีวัตรในการเทศนา ยังบริษัทให้ตื่นตื่น ด้วยเสียง ไพเราะ สบายหู มีลักษณะกลมกลืน รู้ได้ง่าย ไม่ยาวเกินไปสั้นเกินไป ให้พิสดารด้วยอุปมา เหตุ และอุทาหรณ์ เมื่อหยั่งลงในอากาสและแม่น้ำคงคา ดำรงอยู่ในห้วงอวิชิตติ และอายตนะ เหมือนไปด้วยเกวียน และเหมือนแสดงด้วยพุทธานุสสาที่เว้นการเคลื่อนไหวด้วยกาย ศรีชะมือและเท้า ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการในภายในแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น (๑.๔) สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า อานนท ภิกษุ ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการในภายใน ไม่พึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นคือ อานนท ภิกษุเมื่อแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการในภายใน พึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น ธรรม ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ พึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นว่า เราจักแสดงอนุพุพพิกถา พึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นว่า เราเห็นโดยรอบจักกล่าวถ้อยคำ พึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นว่า เราอาศัยความอนุเคราะห์จักกล่าวถ้อยคำ พึงไม่แสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นว่า เราอาศัย

^{๘๙} อภิธาน. คถา ๑๑๓.

^{๙๐} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๑/๔.

อามิสจกกล่าวถ้อยคำ. ฟังแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นว่า เราอาศัยความอนุเคราะห์ตนและบุคคลอื่นจกกล่าวถ้อยคำ. ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ฟังแสดงธรรม ด้วยเสียงเพลงขับที่ต่อเนื่องกัน. พระสูตรทั้งหลายในที่นี้ มีประมาณอย่างนี้.^{๙๑}

(๒) การประพันธ์คัมภีร์แบบร้อยกรอง กล่าวถึงการประพันธ์คัมภีร์สุดตสังคหะแบบร้อยกรอง หมายถึง ปรัชชะ แปลว่า ร้อยกรอง^{๙๒} เรียก คาลาบัง หมายถึง คัมภีร์สุดตสังคหะเป็นต้นที่ประพันธ์ด้วยคาลาล้วนๆ มีบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาลา ในสหทศาสตร์เรียกว่า ฉันท หรือ ฉันทลักษณ์ หรือตำราฉันท บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะมักระว้างเรื่อง สิลล ธนิต ตลอดจนคณะฉันทต่างๆ โดยมากรจนขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความท่องจำ และสาธยายเป็นต้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) ปฐยาวัตร^{๙๓} หมายถึง ปฐยาวัต ชื่อฉันทชนิดหนึ่ง ซึ่งกำหนดด้วยอักษร ๓๒ คำ มี ๔ บาท บาทละ ๘ คำ, ปฐยาพฤต หรือ อัษฎกฉันท ก็เรียก. (ป. ปฐยาวัตต). ปฐยาวัตร แปลว่า คาลาที่สวดเป็นทำนองจตุราวัตร คือ หยตทุก ๔ คำ มีวิเคราะห์ว่า ปจิตพพโต ปฐยา จ สา จตุราวัเตน ปริวตพพโต วตตยจาติ ปฐยาวัตต

ฉันทนี้ กำหนดบาทหนึ่งมี ๘ อักษร กำหนดคณะเพียง ๒ คณะ คือ ยะ คณะ กับ ชะ คณะ โดยมีกฎเกณฑ์ ที่พึงทำความเข้าใจ ดังนี้

๑) อักษร (คำ) ตัวต้น และตัวท้ายของทุกบาท ไม่นับเข้าเป็นคณะเรียกว่า “อักษรลอย” จะมีเสียงเป็นครุหรือลหุก็ได้ ไม่มีข้อห้าม

๒) ห้ามลง นะ คณะ (สมุณี) และ สะ คณะ (สุคโต) ในตำแหน่งอักษรที่ ๒-๓-๔ ของทุกๆ บาท อีก ๖ คณะใช้ลงในตำแหน่งนี้ได้ตามถนัดแต่พึงระวัง อย่างนับอักษรที่ ๑ ซึ่งเป็นอักษรลอยในทุกบาทเข้าใน นะ คณะ และ สะ คณะ ด้วย เพราะได้รับคำยกเว้นไม่นับเข้าเป็นคณะอยู่แล้ว จำง่าย ๆ และสังเกตง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๑ และที่ ๓ ของทุกบาทในฉันทนี้ห้ามมีเสียงสันติดกันทั้ง ๒ อักษร” ทั้งนี้เพราะ นะ คณะ และ สะ คณะ มีเสียงซ้ำกัน ๒ คำแรก คือ สุ มุณี สุคโต ดังนั้น อักษรที่ ๒ และที่ ๓ จะต้องเป็นครุ ตัวใดตัวหนึ่ง จะอยู่ข้างหน้าหรือข้างท้ายก็ได้ เช่น อิติ เต ภิกขโว... สุมงคล... สุมุหุตต... เช่นนี้ใช้ได้ แต่ว่าโส ภควตา... อิติปิ โส..... ต่ สุมุหุตต..... เช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถือเป็นผิดกฎเกณฑ์

๓) ลง ยะ คณะ (มเหสี) ในอักษรที่ ๕-๖-๗ ของบาทที่ ๑ และบาทที่ ๓ ซึ่งอยู่ปีกซ้ายมือเวลาเขียน จำง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๕-๖-๗ ในบาทขอน ต้องมีเสียงสั้น-ยาว-ยาว”

^{๙๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๑/๔.

^{๙๒} พระคันธसारากวีวงศ์ (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัญชรี, หน้า ๑๔

^{๙๓} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หลักการแต่งฉันทภาษามคธ ป.ธ. ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

เสมอเช่น มโนบุพพงคมา ธมมา... มนสา เจ ปทุมฐเณ..... อตตะตา หิ อตตโน นาโถ เป็นต้น

๔) ลง ชะ คณะ (มุนินทา) ในอักษรที่ ๕-๖-๗ ของบาทคู่ คือ บาทที่ ๒ และบาทที่ ๔ ซึ่งอยู่ทางซีกขวามือเวลาเขียน จำง่ายๆ ว่า “อักษรที่ ๕-๖-๗ ในบาทคู่ต้องมีเสียงสั้น-ยาว-สั้น” เสมอ เช่น มโนเสฏฐา มโนมยา ภาสติ วา กโรติ วา โก หิ นาโถ ปโร สียา เป็นต้น

เพื่อความเข้าใจชั้นลักษณะในคัมภีร์สูตรสังคหะ ผู้วิจัยขอใส่ลำดับเลข เพื่อกำหนดลำดับคาถา ดังต่อไปนี้

๑) ตัวอย่างบทประพันธ์แบบปฐยาวัตรในคัมภีร์สูตรสังคหะ คือ ลักษณะปฐยาวัตรฉันท

วิสมปาท

คณะ	ห้าม น-ส-คณะ				ย-คณะ			
พยางค์	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘
สูตร	ส	เม	สุ	สิน	ธ	โต	เซ	น
สัญลักษณ์	๐	๐	๐	๐	๑	๒	๒	๐

สมปาท

ห้าม น-ส-คณะ				ช-คณะ			
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘
ปจ	ยา	วต	ต	ป	กิต	ติ	ต
๐	๐	๐	๐	๑	๒	๑	๐

ปฐยาวัตรฉันท ตัวอย่าง เช่น

ยถาปิ จนโท วิมโล
 สพเพ ตาราคณ โลเก
 ตเถว สีลสมปนโน
 สพเพ มจฺฉริโน โลเก
 ยถาปิ เมโฆ ถนยํ
 ถลํ นินฺนถจ ปุเรติ
 เอวํ ทสฺสนสมปนโน
 มจฺฉริ อธิคณฺหาติ
 อายุนา ยสฺสา เจว
 ส เว โภคปริพฺยุโฬห

คจฺฉิ อากาสธาตุยา
 อามาย อติโรจติ.
 สทฺโธ ปุริสปุคฺคโล
 จาเคน อติโรจติ.
 วิชฺขุมาลิ สตกฺกํ
 อภิวสฺสํ วสุณฺธริ.
 สมมาสมพุทฺธสาวโก
 ปณฺจฐาเนหิ ปณฺธิโต.
 วณฺณน จ สุเขน จ
 เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ.^{๙๔}

^{๙๔} สูตรสังคห. (บาลีขอม) ๑/๑๐.

แปลว่า

ดวงจันทร์ปราศจากมลทิน โคจรไปในอากาศธาตุ
 ย่อมสว่างกว่าหมู่ดาวทั้งสิ้นในโลกด้วยรัศมี ฉันทไ^{๙๕}
 บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีศรัทธา ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน
 ย่อมรุ่งเรืองกว่าผู้ตระหนี่ทั้งหมดในโลกด้วยจาคะ
 เมฆที่ลอยไปตามอากาศ มีสายฟ้าแลบแปลบปลาบ
 มียอดตั้งร้อย ให้ฝนตรกรดแผ่นดินเต็มที่ดินดอนและที่ลุ่ม ฉันทไ^{๙๖}
 สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้สมบูรณ์ด้วยทัสสนะ^{๙๖}
 เป็นบัณฑิต ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน
 ย่อมข่มผู้ตระหนี่ได้ด้วยเหตุ ๕ ประการ
 คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และโภคทรัพย์
 เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๙๗}

๒) ตัวอย่างบทประพันธ์แบบอินทวิเชียร ในคัมภีร์สูตรสังคหะ คือ

อินทวิเชียรฉันท^{๙๘} แปลตามครูว่า “ฉันทที่มีครุหนักมากเหมือนคทาเพชรของพระ
 อินทร์ เพราะมี ตะ คณะ เรียงกัน ๒ คณะ” ฉันทที่ชนิดนี้เป็นเอกาทสักรฉันท บาทหนึ่ง
 กำหนดให้มี ๑๑ อักษร (๑๑ คำ) เวลาเขียนกำหนดให้เขียนบรรทัดละ ๑ บาท เรียงลงไปจน
 ครบ ๔ บาท จึงเป็นคาถาหนึ่ง และกำหนดคณะที่ใช้ ๓ คณะ คือ ต ต ช และมีครุลอย (ครุ
 ที่ไม่นับเข้าเป็นคณะ) ๒ อักษรสุดท้ายของทุกบาท มี ยติ ๕-๖ คือ เวลาสวดทำนอง ให้หยุดที่
 อักษรที่ ๕ และหยุดดังต่อไปนี้ ๖ อักษรคือดังสุดท้ายบาท ดังผู้วิจัยจะได้นำเอาบทประพันธ์ใน
 ลักษณะอินทวิเชียรฉันทมาเป็นตัวอย่างไว้ ดังปรากฏข้างล่างนี้ ดังนี้

ลักษณะของอินทวิเชียรฉันท

คณะ	ต-คณะ			ต-คณะ			ช-คณะ			ครุ	ครุ
พยางค์	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑
สูตร ^{๙๖}	อิน	ทา	ทิ	กา	ตา	ว	ชี	รา	ช	คา	โค
สัญลักษณ์	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒

^{๙๕} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๕๔/๔๐๓

^{๙๖} สมบูรณ์ด้วยทัสสนะ หมายถึงเป็นพระโสดาบัน; อจ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๑/๑๙.

^{๙๗} สูตรสงคห. (บาลีขอม) ๑/๑๐.

^{๙๘} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หลักการแต่งฉันทภาษามคร ป.ธ. ๘, หน้า ๑๙.

อินทรวีเชียรฉันทน์นี้มี ยติ ๒ คือ

ยติ ก. ๕-๖ (มีฉณยติยตินี้ท่านเรียกว่า เกจิวิาทยติ)
ยติ ข. ปาทันตยติ

ตัวอย่าง เช่น

เทวิทธิปตฺโตสิ มหานุภาโว
มนุสฺสญฺโต กิมกาสี ปุณฺณํ
เกนาสิ เอวํ ชลิตานุภาโว
วณฺโณ จ เต สพฺพทิสฺสา ปภาสตีติ.^{๙๙}

แปลว่า

ท่านได้บรรลุมหาฤทธิ์ มีอานุภาพมาก
เมื่อท่านเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไรท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง
และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้^{๑๐๐}

๓) ตัวอย่างบทประพันธ์แบบอินทรวงศ์ ในคัมภีร์สุตตสังคหะ คือ

อินทรวงศ์ฉันทน์^{๑๐๑} ครูแปลว่า “ฉันทน์มีเสียงไพเราะเหมือนปิ่นพระอินทร์ฉันทน์นี้เป็นทวาทสักขรฉันทน์ ในแต่ละบาทกำหนดให้มี ๑๒ อักษร (๑๒ คำ) ใช้คณะ ง ๔ คณะ คือ ด ต ช ร ฉันทน์นี้ไม่มีครุลอย มียติ ๕-๗ ข้อสังเกต ฉันทน์นี้คล้ายกับอินทรวีเชียรฉันทน์ ใน ๑๐ คำแรกทุกอย่าง เป็นแต่เปลี่ยนครุลอยตัวสุดท้ายในอินทรวีเชียร (โค) เป็นลหุ กับ ครุ (ช รา) เล่า ก็สามารถใช้ ลหุ แทน เป็นปาทันตครุ ได้เช่นเดียวกับฉันทน์ที่กล่าวแล้วข้างต้น ดังผู้วิจัยจะได้นำเอาบทประพันธ์ในลักษณะอินทรวงศ์ฉันทน์มาเป็นตัวอย่างไว้ ดังปรากฏข้างล่างนี้ ดังนี้

ลักษณะของอินทรวงศ์ฉันทน์

คณะ	ช-คณะ			ต-คณะ			ช-คณะ			ร-คณะ		
พยางค์	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒
สูตร	สา	ยิน	ท	ว	สา	ช	ล	ยต	ถ	ตา	ช	รา
สัญลักษณ์	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒

^{๙๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๔/๗.

^{๑๐๐} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๔/๗.

^{๑๐๑} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หลักการแต่งฉันทน์ภาษามคร ป.ธ. ๘, หน้า ๒๓.

อินทรวงศ์ฉันทน์มี ยติ คือ ปาทันตยติ

ตัวอย่าง เช่น

ธมฺมํ จเร โยปี สมฺมชกํ จเร

ทารณฺจ โปสํ ทมฺมปฺกสมิ

สํ สหฺสฺสานํ สหฺสฺสยาคินิ

กลมฺปี นาคมนฺติ ตถาวิชฺสฺส เตติ.^{๑๐๒}

แปลว่า

แม้บุคคลใดประพฤติดนให้ยุ่งยากเลี้ยงดูภรรยา

และเมื่อของมีน้อยก็ให้ได้

บุคคลนั้นชื่อว่าประพฤดิธรรม

เมื่อบุรุษ ๑๐๐,๐๐๐ คน บุษาก็ ๑,๐๐๐ รูป

การบูชาของบุรุษเหล่านั้น

จึงมีค่าไม่เท่าเสียหนึ่งของบุคคลเช่นนั้น^{๑๐๓}

ในคัมภีร์สุตตสังคหะนี้ ท่านพระอริยวงศได้ใช้ฉันทวรรณพดฺตรจนาสลับกับฉันทนิยยะบท โดยใช้ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์วุตโตทัยปกรณ์ หรือคัมภีร์วุตตรตนารกนนั้นเอง

๒.๑.๕ สำนวนภาษาของคัมภีร์สุตตสังคหะ

สำนวนภาษาของคัมภีร์สุตตสังคหะ กล่าวถึงสำนวนภาษาของคัมภีร์สุตตสังคหะ โดยผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนดังต่อไปนี้

(๑) วิธีการใช้นามศัพท์ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์สุตตสังคหะ คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัติ) ในคัมภีร์สุตตสังคหะ มีวิธีแจกคำนามวิภัตตินาม ๗ วิภัติ ได้แก่

๑) ปฐมวิภัติ การผันคำในปฐมวิภัติมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. ปฐมวิภัติ ที่ผันเป็นประธานมีสำเนียงคำแปลเชื่อมความ (อายต-บาท) ว่า อันว่า

๒. ปฐมวิภัติ ผันเป็นคำร้องเรียก (อาลปนะ) มีสำเนียงคำแปลเชื่อม ว่า แน่ะ, ดูก่อน, ข้าแต่ ใช้คำใดคำหนึ่ง^{๑๐๔}

^{๑๐๒} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๓๓.

^{๑๐๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๓๓.

^{๑๐๔} สมิตธิพล เนตรนิมิต, ผศ.ดร., บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอมีเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

ประโยคบาลี มีประธานหรือไม่มีประธาน สามารถใช้สื่อความได้ทั้งสิ้น คำที่ใช้เป็นประธานส่วนใหญ่เป็นคำนาม ที่ต้องผันคำหรือแจกด้วยปฐมาวิภัติ หรือคำนามที่ทำให้เป็นปฐมาวิภัติ คำที่ใช้เป็นประธาน มีหลายชนิดตัวอย่างในคัมภีร์สูตรสังคหะ เช่น เอก์ สมย์ ภควา สาวตถิย วิหริติ เขตวเน อนาถปิณฑิกสส อารามเม ตตร โข ภควา ภิกขุ อามนเตสิ แปลว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่วัดเขตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ในกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา^{๑๐๕}

๒) พุติยาวิภัติ บทพุติยาวิภัติ ทำหน้าที่ขยายกิริยา สัมพันธ์เข้ากิริยา วางอยู่หน้ากิริยา มีคำเชื่อม อยาตนิบาตคือ ซึ่ง, สู, ยัง, สิ้น, ตลอด, กะ, เฉพาะ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สูตรสังคหะ เช่น เต กายสส เมทา ปรมมรณา สุกตฺ สัคคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺยู แปลว่า ทายกเหล่านั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์^{๑๐๖}

๓) ตติยาวิภัติ บทตติยาวิภัติสัมพันธ์เข้ากับนามศัพท์ กิริยาศัพท์และอัพยาศัพท์ มีคำแปลเชื่อมความคือ ด้วย, โดย, อัน, ตาม, เพราะ, มี, ด้วยทั้ง ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สูตรสังคหะ เช่น ภควนตํ ภนฺเต อาคมม มหาปชาปติ โคตมิ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมณนาคตา แปลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางมหาปชาปติโคตมิ อาศัยพระผู้มีพระภาคเจ้าประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศรัทธาอันไม่หวั่นไหว ในพระพุทเจ้า^{๑๐๗}

๔) จตุตถีวิภัติ จตุตถีวิภัติสัมพันธ์เข้ากับกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือ แก่, เพื่อ, ต่อ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สูตรสังคหะ เช่น มนุสฺสญฺตสฺสาปิ อุปการานิ ปญฺญานิ แปลว่า บุญทั้งหลาย ย่อมเป็นอุปการะ แก่บุคคลผู้เกิดเป็นมนุษย์^{๑๐๘}

๕) ปัญจมีวิภัติ ปัญจมีวิภัติสัมพันธ์เข้ากับกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือ แต่, จาก, กว่า, เหตุ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สูตรสังคหะ เช่น โย จ ปสนนจิตฺโต สิกฺขาปทานิ สมาธิเยยฺย ปาณาติปาตา เวรมณี แปลว่า ก็ บุคคลใด มีจิตเลื่อมใสแล้วพึงสมาทานสิกขาบททั้งหลาย อันเป็นการงดเว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป^{๑๐๙}

^{๑๐๕} สูตรตสฺงคห. (บาลีขอม) ๑/๔.

^{๑๐๖} สูตรตสฺงคห. (บาลีขอม) ๑/๖.

^{๑๐๗} สูตรตสฺงคห. (บาลีขอม) ๑/๒๒.

^{๑๐๘} สูตรตสฺงคห. (บาลีขอม) ๑/๙.

^{๑๐๙} สูตรตสฺงคห. (บาลีขอม) ๑/๑๘.

๖) ฌฏฐีวิวัตติ ฌฏฐีวิวัตติสัมพันธ์เข้านามศัพท์ มีคำแปลเชื่อมความ คือ แห่ง, ของ, เมื่อ^{๑๑๐} ใช้คำใดคำหนึ่ง และวางหน้าคำนามที่ขยาย ตัวอย่างในคัมภีร์สูตรสังคหะ เช่น อธิ มหานาม อุปาสโก สทฺโธ โหติ, สทฺทหติ ตถาคตสฺส โปธิ แปลว่า มหานามะ อุปาสก ในโลกนี้ผู้มีศรัทธา ย่อมเชื่อการตรัสรู้ ของพระตถาคต^{๑๑๑}

๗) สัตตมีวิวัตติ สัตตมีวิวัตติสัมพันธ์เข้านามและกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือ ใน, ใกล้, ที่, ครั้นเมื่อ, ในเพราะ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สูตรสังคหะ เช่น ตถาคเต อรหันเต สมมาสมพุทฺθε ทานํ เทติ แปลว่า บุคคล ย่อมถวายทาน ในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๑๑๒}

(๒) วิธีการใช้กิริยาศัพท์ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์สูตรสังคหะ คือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลี ประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็น กิริยาคุมประโยค กิริยาคุมพากย์ที่มาจากกิริยาอาขยาต^{๑๑๓} คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยคหรือกิริยาที่เกิดระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยาภิตกได้แก่ ต ตวา อนุต หรือ มาน ปัจจย

กิริยาอาขยาตมีส่วนประกอบหรือเครื่องปรุงแต่งอาขยาต ประกอบด้วย วิวัตติ กาล บท วจนะ บุรุษ ธาตุ วาจก และปัจจย เพื่อเป็นเครื่องหมายเนื้อความให้ชัดเจน^{๑๑๔} ส่วนกิริยาภิตกต้องประกอบด้วยปัจจยในกิริยาภิตก คือ วิวัตติ (ใช้วิวัตตินาม) ธาตุ และปัจจย ประกอบด้วยเครื่องปรุงแต่งคำตามไวยากรณ์แล้วนำไปเรียงเข้าประโยค ตัวอย่างในคัมภีร์สูตรสังคหะ เช่น

๑) การเรียงอนุกิริยา กิริยาย่อย คือกิริยาระหว่างประโยค ไม่ใช่กิริยาของประธานซึ่งเคลื่อนไหวครั้งสุดท้าย มี ๒ ประเภท ได้แก่

^{๑๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ นาม และอภัยยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗.

^{๑๑๑} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๒/๑.

^{๑๑๒} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๑/๒๕.

^{๑๑๓} พันตรีชินทร์ จุลประดิษฐ์, การแต่งบาลี ๑-๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๑๑๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และ กิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๑.

๑. ตูนาทิกิริยา หมายถึงกิริยาศัพท์ที่อยู่ระหว่างประโยค มาจาก อนาคต, มาน และ ตูนาทิจัยมีปัจจัย ๓ ตัว ได้แก่ ตุน ตวา ตวาน^{๑๑๕} ในกิริยาทิกิ์ อนุกิริยาหรือที่เรียกว่ากิริยาในระหว่าง อาจจะมีหลายกิริยาในประโยคหนึ่ง เช่น อถ โข วิสาขา มิคารมาตา ตทหุโปสเถ เยน ภควา เตนุสสงกมิ, อุปสงกมิตวา ภควนตํ อภิวาเทตวา เอกมนตํ นิสีทิ แปลว่า ครั้งนั้นแลนางวิสาขา มิคารมาตา พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่โดยทิศใด เข้าไปเฝ้าแล้วโดยทิศนั้น ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้อภิวาท ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั้น ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง^{๑๑๖}

๒. อัพภันตรกิริยา หมายถึงกิริยาในระหว่างประโยค สำเร็จจาก อนาคต, มาน และ ต ปัจจัยในกิริยาทิกิ์ อัพภันตรกิริยาที่แสดงการเคลื่อนไหวพร้อมกับกิริยาคุมพากย์ สัมพันธ์เข้ากับประธาน เช่น ตสส ตถาคตํ อนุสสรโต จิตตํ ปสียติ แปลว่า เมื่อบุคคลนั้นระลึกถึงอยู่ ซึ่งพระตถาคต จิต ย่อมเลื่อมใส^{๑๑๗}

๒) การเรียงमुखกิริยา หรือกิริยาคุมประโยคเป็นกิริยาสำคัญหรือกิริยาหลัก मुखกิริยามีทั้งมาจากปัจจัยอาขยาตและปัจจัยกิริยาทิกิ์ ปัจจัยอาขยาตประกอบกิริยาเป็นกิริยาคุมประโยคได้ทุกตัว ส่วนกิริยาทิกิ์ เฉพาะ ต, อนีย, ตพพ ปัจจัย ใช้เป็นกิริยาคุมประโยค मुखกิริยามี ๖ ประเภท ได้แก่

๑. กิริยาบท เป็นกิริยาพิเศษ คือกิริยาในประโยค อลํ และ สกกา เป็นประโยคสังคตประโยค สกกา เป็นกัมมวาจก ก็มี ภาววาจก ก็มี มาพร้อม ต ปัจจัย สกกา ประโยคกัมมวาจก เช่น อลเมว ทานานิ ทาตุ แปลว่า ไม่ควรทีเดียว เพื่อจะให้ซึ่งทานทั้งหลาย^{๑๑๘}

๒. กิริยาอาขยาตใช้ประกอบเป็นमुखกิริยาหรือกิริยาคุมประโยค ประกอบกับนามศัพท์ให้เป็นกิริยาได้ मुखกิริยาที่มาจากปัจจัยอาขยาต เช่น โย จ ปสนนจิตโต พุทธณฺจ รมณฺจ สํณฺจ สรณฺจ คจฺเณยฺ แปลว่า ก็ บุคคลใด มีจิตเลื่อมใสแล้ว ฟังถึง พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ว่า เป็นที่พึ่ง^{๑๑๙}

๓. กิริยาทิกิ์ ปัจจัยในกิริยาทิกิ์ที่เป็นमुखกิริยา ได้แก่ ต, อนีย, ตพพ ปัจจัยเช่น อิมานิ ญ สุตตานิ ทานกถาย โกสลถาวตถํ คเหตุพพานิ แปลว่า พระสูตร ๖ สูตรเหล่านี้ อันบัณฑิตพึงถือเอา เพื่อความเป็นผู้ฉลาดในทานกถา^{๑๒๐}

^{๑๑๕} พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลล), การใช้ภาษาบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๕.

^{๑๑๖} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๕.

^{๑๑๗} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๑๐.

^{๑๑๘} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๙.

^{๑๑๙} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๑๙.

^{๑๒๐} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๔๗.

(๓) วิธีการใช้อพยยาศัพท์ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์สุดตสังคหะ คำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจก รูปด้วยวิภัตินาม ๗ วิภัติ เรียกว่า อพยยาศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็น อุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และ เป็นปัจจัยบ้าง^{๑๒๑} คือ

๑) อุปสรรค คือ ความขัดข้อง คำอุปสรรคใช้นำหน้านาม คุณนาม หรือ กิริยา เมื่ออุปสรรคนำหน้านามศัพท์และกิริยาศัพท์ ทำให้มีเนื้อความแปลกไปจากเดิม นำหน้านามมีหน้าที่ เหมือนคุณศัพท์ นำหน้ากิริยามีหน้าที่เหมือนกิริยาวิเศษนะ แต่ไม่ใช่อุปสรรคนำหน้าคำสหพนามการ ใช้อุปสรรคมี ๓ ลักษณะ คือ

๑. อุปสรรคประเภทเบียดธาตุ ใช้กับธาตุบางตัว ลงแล้วทำให้มีความหมายเปลี่ยนไป เช่น: วิหริติ (ย่อมอยู่) มี วิ อุปสรรคอยู่หน้า หร ธาตุในความนำไป ติ วิภัติ สำเร็จรูปเป็น วิหริติ (ย่อมอยู่) เช่น เอก สมัย ภควา สกเกสุ วิหริติ กปิลวตถุสมิ นิโครธารามะ แปลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมประทับอยู่ ที่นิโครธาราม ในกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ^{๑๒๒}

๒. อุปสรรคประเภทตามธาตุ ใช้กับธาตุบางตัวเพื่อเสริมความให้ชัด ยิ่งขึ้น เช่น วิสุขมติ (ย่อมบริสุทธิ์วิเศษ) มี วิ (วิเศษ) อยู่หน้า สุขธม ธาตุในความบริสุทธิ์ + อ + ติ สำเร็จรูปเป็น วิสุขมติ เช่น ทกขิณา ทายกโต เจว วิสุขมติ ปฏิกคาหกโต จ แปลว่า ทักขิณาทาน ย่อมบริสุทธิ์วิเศษจากทายกและปฏิกคาหก^{๑๒๓}

๓. อุปสรรคประเภทแปรธาตุ ใช้กับธาตุบางตัวเพื่อให้มีความหมาย แปรไป เช่น อาคจจติ (ย่อมถึง) มี อา อยู่หน้าได้ คม ธาตุ ในความไป แปลง คม เป็น คจจ + อ + ติ สำเร็จรูปเป็น อาคจจติ เช่น สเจ มนุสสตต อาคจจติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ อปปาพาโธ โหติ แปลว่า ถ้าว่า สัตว์นั้น ย่อมถึงความเป็นมนุษย์ เขาเกิดมาในทีเดียว ย่อมเป็นผู้มีอาพาธน้อย^{๑๒๔}

๒) นิบาต ใช้ลงระหว่างนามศัพท์ กิริยาศัพท์ หรือในระหว่างนามกับกิริยาวาง อยู่ต้นประโยคก็มี วางอยู่ในระหว่างประโยคก็มี

๑. นิบาตที่นิยมวางไว้ต้นประโยค เช่น สเจ, นนุ, ยทิ, อโห, อถ, อถ โข, เอว, ยาว, ตาว, ยถา, เสยยถา, ตถา, กสมา เช่น เอวมเม สุตํ แปลว่า ข้าพเจ้า ได้ฟัง มาแล้วอย่างนี้^{๑๒๕}

^{๑๒๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ นาม และอพยยาศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, หน้า ๙๒.

^{๑๒๒} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๒/๑.

^{๑๒๓} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๑/๒๘.

^{๑๒๔} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๑/๓๕.

^{๑๒๕} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๒/๓.

๒. นิบาตที่ไม่นิยามวางไว้ต้นประโยค เช่น หิ, เจ, จ, ปน, กิร, ขล, สุก, ตุ, นุ, โข, วา, ปิ, วต, โว เช่น กิตตาวตา ปน ภนเต อุปาสโก ปณฺญาสมปนโน โหติ แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ อุปาสก ย่อมเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น^{๑๒๖}

๓) ปัจจัยในอภยศัพท์ หรือที่เรียกว่าปัจจัยท้ายนาม ใช้ประกอบนามศัพท์ สัพพนาม และธาตุ เมื่อลงปัจจัยไม่ต้องเพิ่มคำนาม (ลงท้ายนามเป็นเครื่องหมายวิภัตติลงท้ายธาตุเป็นเครื่องหมายกิริยา) มีหลักที่ควรทราบ คือ

๑. โต ปัจจัย ใช้แทนตติยวิภัตติ แปลว่า ข้าง, ใช้แทนปัญจมีวิภัตติ แปลว่า แต่,^{๑๒๗} มีตาชด้น เช่น นิสสยมุจฺเจน ภิกขุณา ปกฺขทิวเสสุ ธมฺมสวณฺตถาย สุตตฺตโนโต จตฺตารอภาณ วารว (สุตตานิ อุกฺคเหตุพฺพานิ.) แปลว่า ภาณวาร ทั้ง ๔ อันภิกษุผู้พ้นนัยสย พึงเรียน แต่พระสูตร เพื่อต้องการฟังธรรมในวันแห่งปักษ^{๑๒๘}

๒. ปัจจัยนาม คือ ตร, ตถ, ห, ธ, ธิ, หิ, หิ, หิณฺณ, ว วางท้าย สัพพนามเป็นเครื่องหมายสัตตมีวิภัตติ แปลว่า ใน เช่น ตตร (ในนั้น), ตตถ (ใน...นั้น), ยตถ (ใน...ใด), อธิ (ใน...นี้), กุหิ (ณ ที่ไหน) เช่น อธิ วิสาเข อริยสาวโก เทวตา อนุสฺสรติ แปลว่า วิสาखा พระอริยสาวก ในศาสนานี้ ย่อมระลึกถึงเทวตาทั้งหลาย^{๑๒๙}

๓. ปัจจัยนาม คือ ทา, ทานิ, รหิ, ธุนา, ทาจน, ชช, ชชฺ วางอยู่ ท้าย สัพพนาม เป็นเครื่องหมายสัตตมีวิภัตติ บอกเวลา แปลว่า ใน เช่น อิทานิ ราชา อมฺหากํ ทานํ อุกฺกทิสฺสตี แปลว่า ในบัดนี้ พระราชา จักอุทิศทาน แก่เราทั้งหลาย^{๑๓๐}

๔) การเรียง น ศัพท์ น และ โน เป็นนิบาตใช้ในความหมายปฏิเสธ เรียกว่า ปฏิเสธนตถะ มีคำแปลว่า ไม่ มีอยู่ทั่วไปในภาษาบาลี การปฏิเสธกิริยาอาชยาคง น ศัพท์ไว้^{๑๓๑} เช่น เอตถ โข ปเนสาหิ สุมเน น กิณฺจि นานาภณฺณํ วทามิ แปลว่า สุมนะ ก็แล เรา ย่อมไม่กล่าวการกระทำต่างๆ อะไร ในเรื่องนี้^{๑๓๒}

๕) การเรียง จ ศัพท์ เป็นนิบาต มีคำแปลว่า ด้วย, ทั้ง, และ บ่งถึงสิ่งมีอยู่ว่ามีจำนวนมากกว่าอย่างเดียว มีใช้อยู่ทั่วไปในประโยคบาลี มีหลักสังเกต ดังนี้ วาง จ ศัพท์ เพื่อแปล

^{๑๒๖} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๑.

^{๑๒๗} พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลลย์), การใช้ภาษาบาลี, หน้า ๙๔.

^{๑๒๘} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๑/๑.

^{๑๒๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๑๗.

^{๑๓๐} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๑๕.

^{๑๓๑} พระมหานิยม อุตตโม, หลักสูตรบาลีไวยากรณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๘.

^{๑๓๒} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๑/๙.

รวมบทหรือประโยค ไว้เป็นศัพท์สุดท้าย^{๑๓๓} เช่น ปณฺจหิ ธมฺเมหิ สมณฺนาโคโต อุปาสโก อุปาสกจณฺ ทาโล จ โหติ อุปาสกมลฺลจ อุปาสกปติฏฺฐโร จ แปลว่า อุปาสก ที่ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยธรรม ๕ ประการเหล่านี้ ชื่อว่า เป็นจันฑาลอุปาสกด้วย เป็นมลทินแห่งอุปาสกด้วย เป็นอุปาสกโรคเรื้อนด้วย^{๑๓๔}

๖) การเรียง วา ศัพท์ วา ศัพท์เป็นอพยยศัพท์ประเภทนิบาต ซึ่งแปลว่า หรือ, บ้าง, ก็ตาม, ก็ดี^{๑๓๕} หมายถึง สิ่งแยกกันอยู่ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน มีใช้ทั่วไปในภาษาบาลี หลักสังเกต คือ วาง วา ศัพท์เหมือน จ ศัพท์ ที่แปลรวมบทหรือรวมประโยค วางไว้หลังศัพท์นั้น หรือ อยู่ในตำแหน่งที่สอง เช่น ลูขํ วาปี คหปติ ทานํ เทติ ปณฺตี วา แปลว่า คหปติ ย่อมให้ทาน ที่เศร้าหมอง หรือว่า ทานที่ประณีต^{๑๓๖}

๗) การเรียง ปี ศัพท์ ปี ศัพท์ เป็นนิบาต มีคำแปลว่า แม่, บ้าง, หรือ, ทั้ง, ด้วย, ก็ดี บ่งว่ามีเนื้อความมากบ้าง น้อยบ้าง มีใช้ทั่วไปในภาษาบาลี มีหลักสังเกต คือ สนธิ ปี ศัพท์เข้าศัพท์ที่แปล เช่น สยานสส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ชาครสฺส อุปฺปชฺชติ กามวิตกโก วา พยาบาทวิตกโก วา วิหีสาวิตกโก วา แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าว่า เมื่อภิกษุ ผู้มีความเพียรของบุคคลผู้ตื่นอยู่ นอนอยู่ กามวิตก หรือว่า พยาบาทวิตก หรือว่า วิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้น^{๑๓๗}

๘) การเรียง นาม ศัพท์ ตามด้วยข้อความปฏิเสธ นาม ศัพท์ มีคำแปลว่า ชื่อ, ธรรมดา, ธรรมดา ในที่นี้ นาม ศัพท์ เป็นนิบาต ประโยคที่ นาม ศัพท์แปลรวมประธานมีเนื้อความปฏิเสธตาม บ่งว่าปฏิเสธเด็ดขาด เช่น ภูตฺตฺตํ คหปติ เวลามิ นาม พราหมโณ อโหสิ. โส เอวรูปํ ทานํ อทาสิ มหาทานํ แปลว่า คหปติ เรื่องเคยมีมาแล้ว ได้มีพราหมณ์ชื่อว่า เวลามะ พราหมณ์นั้น ได้ให้มหาทานเห็นปานนี้^{๑๓๘}

^{๑๓๓} สมิตธิพล เนตรนิมิต, ผศ.ดร., บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท, หน้า ๓๓๒.

^{๑๓๔} สุตตสํคห. (บาลีขอม) ๒/๓.

^{๑๓๕} พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลลย์), การใช้ภาษาบาลี, หน้า ๔๗.

^{๑๓๖} สุตตสํคห. (บาลีขอม) ๑/๑๓.

^{๑๓๗} สุตตสํคห. (บาลีขอม) ๘/๒๔.

^{๑๓๘} สุตตสํคห. (บาลีขอม) ๑/๑๕.

๒.๒ วิธีการจารตัวหนังสือลงใบลานคัมภีร์สุดสังคหะ

การจารลงใบลานของคัมภีร์สุดสังคหะ แบ่งออกเป็น วิธีการเตรียมใบลานจารหนังสือ การจารหนังสือบนใบลาน และการเก็บรักษาคัมภีร์และตัวอย่างการปริวรรต ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ วิธีการเตรียมใบลานจารหนังสือ

(๑) การเตรียมใบลานจารหนังสือ ใบลานที่นำมาใช้จารหนังสือมีการจัดเตรียมหลาย ขั้นตอน ลาน^{๑๓๙} เป็นต้นไม้ป่าที่มีมากในแถบจังหวัดปราจีนบุรี สระแก้ว สระบุรี ลพบุรี ขอนแก่น ใน สมัยก่อน การเดินทางไปตัดลานในป่าแต่ละครั้ง ผู้เดินทางจะต้องทำพิธีเช่นสรงบูชา ทำนองเดียวกับการคล้องช้าง หรือการหาของป่าทั่วไป เพราะต้องเสี่ยงภัยอันตราย และขึ้นอยู่กับโชค หรือเคราะห์ ด้วย คราวใดมีโชคดี ก็จะเดินทางไปพบลาน ที่มีขนาดตามต้องการ หากถึงคราวโชคร้าย พบแต่ลานที่ แก่เกินขนาด ก็จะได้ลานกลับมา ดังนั้น ผู้มีอาชีพหาลานจึงต้องมีความรู้ความชำนาญพอสมควร

(๒) การคัดเลือกลานมาใช้จารหนังสือ ขั้นแรกต้องเข้าใจธรรมชาติของใบลานก่อนว่า เนื้อ ใบลานมีเส้นใยติดกันเป็นพืดขวางไปมาซ้อนกันประมาณ ๓ - ๔ ชั้น หากเป็นใบแก่มากๆ เส้นใยก็จะ ยิ่งเหนียวมากขึ้น และเมื่อแห้งก็จะกรอบ เปราะ หรือหักเคาะได้ง่าย ทั้งยังจารหนังสือได้ยากอีกด้วย ดังนั้น ใบลานที่มีคุณภาพดี มีขนาดพอเหมาะสำหรับการจารหนังสือมากที่สุด คือ ใบที่ไม่แก่จัด อย่าง ที่เรียกว่า ขนาดเพสลาด คือ ใบอ่อนที่สองซึ่งเพิ่งจะเริ่มคลี่ใบออก เป็นระยะที่เส้นใยของใบลาน ไม่ เหนียวมากนัก ผิวใบลานจะเนียนและนิ่ม ไม่กรอบแตกง่าย มีอายุการใช้งานได้นาน การตัดใบลาน คราวหนึ่งๆ จะตัดได้เพียง ๒ ใบ คือ ตอนแรกตัดใบอ่อนที่เพิ่งจะคลี่ใบก่อน จากนั้นก็เดินทางตัดต้น ต่อๆ ไป ประมาณ ๑ เดือนจึงจะเดินทางย้อนกลับ เทียวกลับ ก็แวะตัดใบอ่อนที่เหลือซึ่งเพิ่งจะคลี่ใบ ได้ขนาดพอดี เมื่อทอนใบลานลงจากต้นแล้ว ตัดปลายใบออก จะได้ลานยาวประมาณ ๕๐ - ๗๕ เซนติเมตร แล้วแยกลานออกจากกัน ด้วยวิธีสาดลานขึ้นไปบนท้องฟ้า ปล่อยให้ตกลงเกลื่อนพื้น แล้ว ทิ้งไว้ให้ตากแดดตากน้ำค้างบนพื้นนั้นประมาณ ๓ วัน ๓ คืน จึงเก็บรวมไว้เป็นมัดใหญ่ ในมัดหนึ่งๆ มี จำนวนลานประมาณ ๒,๐๐๐ ใบ เรียกว่า ซองหนึ่ง และเนื่องจากลานเหล่านี้มีขนาดไม่เท่ากัน จึง เรียกว่า ลานรวม เนื่องจากลานรวมมีขนาดไม่เท่ากัน ก่อนที่จะนำไปใช้จารหนังสือหรือทำประโยชน์ อย่างอื่น ต้องคัดเลือกให้ได้ขนาดเท่าๆ กัน ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ขนาดของลานที่จะใช้ มีชื่อเรียก แตกต่างกันได้แก่

^{๑๓๙} ลาน หมายถึง ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งในสกุล Corypha วงศ์ Palmae คล้ายต้นตาล ออกดอกออกผล ครั้งเดียวแล้วตาย ใช้จารหนังสือ ทำหมวก เป็นต้น; ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๕๓.

๑) ลานหนังสือ มีขนาดหน้าลานกว้างมากกว่าลานอื่นๆ โดยทั่วไปมีขนาดกว้างประมาณ ๖ - ๘ เซนติเมตร

๒) ส่วนลานหนึ่ง ลานสอง ลานสาม ลานสี่ ลานห้า ลานหก และลานจิว จะมีขนาดหน้าลานกว้างมากน้อย ลดหลั่นกันลงไปตามลำดับ โดยเฉพาะลานจิว เป็นลานที่มีหน้าลานแคบมากที่สุด

๓) ลานเส้น เป็นลานที่มีสีขาวสะอาด นำมาตัดซอยเป็นเส้น กว้างประมาณ ๑ - ๒ เซนติเมตร เพื่อนำไปใช้สานเครื่องใช้ต่างๆ

๔) ลานตลาด เป็นลานที่ไม่ได้ใช้จารหนังสือ แต่มีวิธีการจัดเตรียมเช่นเดียวกับลานหนังสือ เว้นแต่เมื่อเวลาแทงลาน อาจจะเรียงใบลานซ้อนกันหลายๆ ใบได้ โดยใช้ขอบลานสองเป็นแบบ แทงลานให้เป็นรู ๒ รู เมื่อแทงลานแล้ว จึงตัดลาน ให้เป็นแผ่นเล็กๆ นำไปใช้ประโยชน์ เช่น เป็นแผ่นรองสีผึ้ง

เมื่อคัดเลือกลาน ตามขนาดที่ต้องการได้แล้ว นำมาเจียนก้านออก ลานที่เจียนก้านแล้ว จะมีลักษณะเป็นแผ่นบาง รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีความยาวมากกว่าความกว้างหลายเท่าตัว โดยเฉลี่ยกว้างประมาณ ๔ - ๘ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๐ - ๗๕ เซนติเมตร เรียงใบลานที่เจียนก้านแล้วซ้อนกัน ๒๐ - ๓๐ ใบ ขดม้วนให้กลม ใช้ก้านลาน หรือเชือกมัดไว้ แล้วนำลานไปแช่น้ำนาน ๑ คืน หรืออาจนานถึง ๒๔ ชั่วโมง แต่บางท้องถิ่นในภาคเหนือของประเทศไทย เช่น ที่จังหวัดลำพูน เชียงใหม่ นิยมนำใบลานต้มในน้ำข้าวข้าว ซึ่งชาวพื้นเมืองเรียกว่า น้ำข้าวมวก ต้มให้เดือด แล้วจึงนำออกผึ่งหรือตากให้แห้ง ขณะตากใบลานต้องตั้งสันลานขึ้น เมื่อลานแห้ง หน้าลานจะไม่บิดงอ และควรตากให้ถูกแดดและน้ำค้างประมาณ ๑ - ๒ วัน วิธีต้ม และตากลานแบบนี้ ไม่เพียงแต่จะทำให้เนื้อลานเหนียวและนุ่มเท่านั้น ยังทำให้ใบลานขาวขึ้นอีกด้วย

ใบลานที่แห้งสนิทแล้วต้องคลี่ออกจากม้วน เช็ดทำความสะอาดที่ละใบ ก่อนที่จะนำมาแทงลาน ซึ่งใช้ขอบเป็นพิมพ์ สำหรับแทงลานโดยเฉพาะ ขอบที่กล่าวถึงนี้ ทำด้วยไม้ มีรูปร่างและขนาด เท่ากับลานชนิดต่างๆ ใช้ประกบเป็นขอบของใบลานด้านหน้า และด้านหลัง รวม ๒ อัน เช่น ขอบลานหนังสือ ขอบลานหนึ่ง ขอบลานสอง ขอบลานสาม นำใบลานที่แห้งแล้ว ประมาณ ๑๐ - ๒๐ ใบ เรียงซ้อนกัน และประกบด้วยขอบตามขนาดที่ต้องการ แล้วมัดรวมกันให้แน่น ใช้มีดที่มีความคมมากๆ ตัดลานให้เสมอ และได้ระดับกับขอบทั้งสองด้าน แบบขอบที่ใช้ตัดลาน ในปัจจุบันนิยมใช้ขอบลานสอง เป็นแบบ เมื่อตัดลานแล้ว ใช้ก้านลาน หรือที่นิยมเรียกว่า ไม้กลัด ร้อยลานเข้าด้วยกัน ตามรูที่เจาะไว้ให้กับหนึ่ง ซึ่งมีจำนวนใบลานประมาณ ๕๐๐ ใบ จัดลานในกับให้เรียงเสมอกันทั้ง ๔ ด้าน แล้วมัดเป็น ๓ ตอน ก่อนที่จะใช้ขอบประกบกับหน้าหลัง พร้อมทั้งมัดรวมให้แน่นอีกครั้งหนึ่ง อาจนำไปอัดด้วยควง ซึ่งเป็นเครื่องอัดใบลาน ให้แน่นมากขึ้นอีกก็ได้

(๓) การอบใบลาน เมื่อมัดลานแน่นดีแล้ว ถ้าไม่ทิ้งไว้ให้แห้งเอง ก็ต้องนำไปอบในเตาอบ เป็นวิธีเร่งให้ลานแห้งเร็วขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้ลานขึ้นรา เตาอบลานนิยมก่อด้วยอิฐ มีช่องใส่ไฟอยู่ ตอนล่าง และมีท่อส่งความร้อนผ่านไปทั่วเตา โดยใส่ไฟกลบในเตาตอนเช้าเพียงครั้งเดียว แล้วปล่อยให้ทิ้งไว้ให้กลบคุกรุ่นไปเรื่อยๆ จนกว่าจะมอด ความร้อนจะระอุอยู่ในเตาเรื่อยไป จนรุ่งขึ้นอีกวันจึงใส่ไฟเพิ่มอีกครั้งหนึ่ง เมื่อไฟมอดดับจนเตาเย็นแล้ว จึงเปิดเตา เพื่อนำลานออก ใบลานแต่ละกับที่แห้งแล้ว ขอบลานจะไม่เรียบเสมอกันทุกลาน ฉะนั้น จึงต้องนำลานทั้งกับ มาใส่ด้วยกบไสไม้ ให้ขอบลานเรียบเสมอกันทั้ง ๔ ด้าน ก่อนที่จะแกะลานออกจากกบ แล้วทำความสะอาดลานที่ละใบ โดยใช้ทรายละเอียดที่คว่ำ หรือตากแดดให้ร้อนจัด โรยลงบนใบลาน แล้วใช้ลูกประคบซึ่งทำด้วยผ้าห่อสำลีหรือนุ่นมัดให้เป็นก้อนกลมขนาดใหญ่ พอจับได้ถนัดมือ ชัดไปมาให้ผิวหน้าลานเรียบเกลี้ยง แล้วใช้ผ้าแห้งเช็ดทำความสะอาดใบลานจนทั่ว ต่อจากนั้น จึงใช้เหล็กแหลมเผาไฟ เจาะตามช่อง หรือรอยรูที่แทงไว้ในตอนแรก แล้วจัดใบลานเข้าผูก ใบลานผูกหนึ่ง มีลานประมาณ ๒๔ ใบ ซึ่งเป็นลานที่พร้อมจะใช้จารหนังสือได้ทันที แต่ถ้าจะนำลานนี้ ไปพิมพ์ด้วยเครื่องพิมพ์สมัยใหม่ ต้องนำลานไปลนไฟให้ขึ้นมัน การลนไฟต้องใช้ลานด้านมัน วางบนถ่านไฟอ่อนๆ ให้ใบลานผ่านไฟเพียงด้านเดียวตลอด ทั้งหน้าลาน แล้วใช้ผ้าแห้งเช็ดลานทั้งสองด้านให้สะอาดขึ้นมันทั่วกัน แล้วเข้าผูกไว้เตรียมพร้อม เพื่อนำไปใช้ตามความต้องการต่อไป

๒.๒.๒ การจารหนังสือบนใบลาน

การจารหนังสือบนใบลานตามแบบโบราณนั้น ใช้เหล็กจารเขียน หรือเรียกกันเป็นสามัญว่า จาร^{๑๔๐} ตัวหนังสือให้เป็นรอยลึกลงในเนื้อลาน รูปร่างที่เขียนด้วยวิธีจารเรียกว่า เส้นจาร คือ

(๑) การจารใบลานมีกรรมวิธีพิเศษ คือ ขั้นแรกต้องตีเส้นบรรทัดก่อน การตีเส้นบรรทัดบนใบลาน ใช้เส้นด้ายเหนียวซึ่งดัดกับกรอบไม้ มีขนาดกว้างยาวมากกว่าหน้าลานเล็กน้อย ลานหน้าหนึ่งๆ จะกำหนดให้มีจำนวนบรรทัดเท่าไร ต้องชิงเส้นด้ายให้มีจำนวนเท่ากับบรรทัด ที่ต้องการเท่านั้น โดยทั่วไปลานหน้าหนึ่งๆ มีจำนวนบรรทัดระหว่าง ๔ - ๙ บรรทัด แต่ที่นิยมมากที่สุดคือ ๕ บรรทัด เมื่อจะตีเส้นบรรทัด ต้องใช้ลูกประคบชุบดินหม้อหรือเขม่าไฟที่บดละเอียดผสมน้ำ ลูบที่เส้นด้าย ซึ่งใช้เป็นบรรทัดให้ทั่ว วางกรอบเชือกบรรทัดบนใบลาน พร้อมทั้งกำหนดระยะ ให้ได้ขนาดเหมาะสมกับหน้าลาน ดึงเชือกที่ชิงตั้งขึ้น แล้วปล่อยให้เชือกติดลงบนหน้าลาน ทำเช่นนี้จนกว่าจะครบจำนวนบรรทัด เมื่อยกเครื่องมือตีเส้นบรรทัดออก ก็จะได้เส้นบรรทัดสีดำปรากฏบนหน้าลานตามต้องการ

(๒) เครื่องมือประกอบการจารใบลาน ที่จำเป็นอีกอย่างหนึ่งคือ หมอนรองลาน หมอนนี้ทำจากใบลานยาวประมาณ ๑๕ - ๒๐ เซนติเมตร เรียงซ้อนกัน ๖ - ๗ ใบ เย็บลานนี้ให้ติดกันใช้ผ้าหุ้ม

^{๑๔๐} ใช้เหล็กแหลมเขียนลงบนใบลานหรือศิลาเป็นต้นให้เป็นตัวหนังสือ; ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๓๑๘.

โดยรอบ เย็บขอบให้เรียบร้อยสวยงาม ที่ด้านซ้ายและด้านขวา ของหมอนรองลาน นิยมใช้ลานเส้น กว้างประมาณ ๑ - ๑.๕ เซนติเมตร พันไว้ เพื่อใช้เป็นเข็มขัดรัดใบลาน ขณะจารหนังสือ และที่ข้าง หมอนด้านยาวจะมีไม้ไผ่เหลาแบน กว้างประมาณ ๐.๕ - ๑ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๗ - ๑๐ เซนติเมตร จำนวน ๔ อัน (หรือใช้เส้นตอกอย่างแข็ง) เสียบตามร่องลาน มุมละ ๒ อัน เพื่อใช้เป็นที่ค้ำ บลาน ซึ่งใช้เป็นต้นฉบับ ในขณะที่คัดลอกข้อความ

(๓) อุปกรณ์ที่ใช้ในการจาร หรือการเขียนใบลานคือ เหล็กจาร มีลักษณะเหมือนเหล็ก ฆมาดปลายแหลม มีด้ามถือทำด้วยไม้หรือเขาสัตว์ ขนาดตามความถนัดของผู้ใช้ ส่วนที่เป็นเหล็ก แหลมนั้นจะโผล่ออกมาจากด้ามถือ ในขณะที่จารตัวหนังสือ ต้องฝนเหล็กจารให้แหลมคมอยู่ ตลอดเวลา ทั้งนี้ ก็เพื่อช่วยให้เส้นอักษรเรียบและรูปลายเส้นอักษรงาม ไม่เป็นเส้นเสี้ยน และเนื่องจาก ต้องจารอักษร ๒ หน้า จึงต้องรักษาน้ำหนักมือไม่ให้ลงเหล็กจารลึกมาก หากลงน้ำหนักมากเกินไป ลานอาจทะลุ หรือเห็นเป็นรอยรูปอักษรบนอีกหน้าหนึ่งได้ นอกจากการจารแล้ว ยังมีวิธีการเขียน อักษรบนใบลานอีกวิธีหนึ่ง โดยใช้ฟูกันขุบหมึกหรือสี เขียนรูปอักษรแทนการจาร รูปอักษรที่เขียนด้วย วิธีนี้เรียกว่า เส้นขุบ

(๔) อักษรบอกอังกา คัมภีร์ใบลานที่จารเสร็จแล้ว จะไม่ใช้ตัวเลขเรียงลำดับหน้า เหมือน หนังสือทั่วไป แต่จะใช้ตัวอักษรแทน เรียกว่า อักษรบอกอังกา ซึ่งเป็นเครื่องหมายแทนเลขหน้าในใบ ลานนั่นเอง อังกาเหล่านี้ จะจารไว้ที่กึ่งกลาง ริมซ้ายด้านหลังของใบลานแต่ละใบ เพียงแห่งเดียว เท่านั้น อักษรบอกอังกา^{๑๔๑} หรืออักษรที่ใช้บอกหน้าของหนังสือใบลาน ใช้พยัญชนะในภาษาบาลี ซึ่งมีอยู่ ๓๓ ตัว คือ ก ข ค ง จ ฉ ช ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ท ฒ ณ ต ถ ท ธ น ป ผ ฝ ภ ม ย ร ล ว ส ห พ

รูปแบบอักษรที่ใช้บอกอังกานิยมใช้แบบเดียวกับอักษรที่ใช้จารเนื้อเรื่อง เช่น คัมภีร์ใบ ลานจารอักษรขอมบรรจง อักษรบอกอังกา ก็ต้องใช้อักษรขอมบรรจงเช่นเดียวกัน อักษรบอกอังกาแต่ ละตัว ต้องผสมรูปสระ ๑๒ สระ ตามแบบสระในภาษาบาลี โดยเริ่มต้นตั้งแต่ รูปอักษรตัวแรก คือ อักษร ก ผสมกับรูปสระดังนี้ ก กา กิ กิ ฤ ฤ ฤ ไก โก เกา กั กะ เมื่อครบ ๑๒ ลานแล้ว ลานที่ ๑๓ ต้องเริ่มต้นอักษรตัวใหม่ต่อไป คือ อักษร ข ผสมกับสระต่อไป อีก ๑๒ ลาน ใบลานที่เรียงลำดับอังกา ครบ ๒ รูปอักษรแล้ว จะมีจำนวน ๒๔ ลาน จัดรวมเป็นชุดเดียวกัน เรียกว่า ผูก ดังนั้นคัมภีร์ใบลาน ๑ ผูก จึงมี ๒๔ ลาน

อนึ่ง เรื่องที่จารลงในใบลานอาจจะมีเนื้อเรื่องยาวมาก ผูกเดียวไม่จบ ต้องจารต่อกันหลาย ผูกนับเนื่องเรียงลำดับไปเป็นผูก ๒ ผูก ๓ เรื่องหนึ่งๆ อาจมีจำนวนมากถึง ๑๐ ผูก ๒๐ ผูก หรือมาก น้อยกว่านั้นก็ได้ อักษรที่ใช้บอกอังกา ก็จะใช้พยัญชนะเรียงตามลำดับไป จนถึงพยัญชนะตัวสุดท้าย คือ (อ) ถ้ายังไม่จบเรื่อง อักษรต่อไปให้ย้อนกลับไปใช้อักษร (ก) โดยมีอักษร (ย) ควบกล้ำด้วย

^{๑๔๑} อังกา หมายถึง ตัวอักษรที่จารไว้หัวลานสำหรับบอกจำนวนใบลานที่จารแล้ว ๑๒ ตัวเป็น ๑ อังกา และ ๒ อังกาเป็น ๑ ผูก; ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๓๙๐.

คือ (กย) (กยา) (กยิ) (กยึ) (กย) (กยู) (เกย) (ไกย) (โกย) (เกยา) (กยั) (กยะ) แล้วต่อด้วยอักษร (ขย) เรียงลำดับไปทำนองเดียวกับอักษรบอกอังกา ในรอบแรก ส่วนผู้สุดท้ายหรือผู้อื่นๆ ถ้าหากมีจำนวนลานเกินกว่า ๒๔ ลาน ตั้งแต่ ๒๕ ลาน ถึง ๔๐ ลาน หรือมากน้อยกว่านั้น ก็ยังคงนับจำนวน ๒๔ ลานเป็น ๑ ผูก เป็นเกณฑ์เสมอไป ส่วนลานที่เกินนั้น ให้นับจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น ๑, ๒, ๓, ๔ เรียงลำดับไป ตัวอย่างเช่น ในผูกมี ๓๐ ลาน ต้องเรียกว่า ๑ ผูก ๖ ลาน หรือ ๑ ผูก ๖ ใบ หรือจะเรียกว่า ๓๐ ใบก็มี

เมื่อเรียงหน้าหนังสือใบลานตามลำดับอังกาถูกต้องเรียบร้อยแล้ว ใช้ไหม หรือด้าย หรือเชือก ทำเป็นหูร้อย เรียกว่า สายสนอง ใช้สายสนองผูกหูใบลานตามช่องที่เจาะไว้ในตอนแรก การผูกหูใบลาน จะผูกเฉพาะหูด้านซ้ายเพียงด้านเดียว ปล่อยด้านขวาให้ว่างไว้ เพื่อความสะดวกในการเปิดพลิกใบลาน สายสนองที่ใช้ผูกหูใบลานนั้น ปลายข้างหนึ่งต้องทำเป็นห่วงไว้ แล้ววนปลายสายอีกข้างหนึ่ง รอบกึ่งใบลานด้านบน พร้อมกับสอดปลายสายสนองเข้าไปในห่วง ที่ทำไว้นั้น ทั้งนี้เพื่อใช้ดึงและมัดใบลานให้แน่นเมื่อต้องการจะเก็บ และคลายสายสนองออกขณะคลี่หรือพลิก เพื่อการอ่านใบลาน แต่หากคัมภีร์นั้นไม่มีการแบ่งผูก ใช้วิธีเรียงลำดับต่อๆ กัน ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง แม้จะมีจำนวนลานมากเท่าใดก็ตาม รวมเรียกว่า กับ คัมภีร์กับหนึ่งจะมีเส้นเชือกยาวร้อยรวมลานทั้งหมดไว้ด้วยกันทั้ง ๒ หู (๒ รุ) โดยมีไม้ประกับร้อยปิดหน้า - หลังเพื่อให้ลานแข็งแรง ไม่หักเคาะ หรือฉีกขาดง่าย เชือกที่ร้อยหูกัมภีร์ทั้ง ๒ เส้นนี้เรียกว่า สายสนอง เช่นเดียวกัน

(๕) การลบใบลาน เมื่อจารข้อความลงในลานเสร็จแล้ว จะเห็นรูปลายเส้นอักษรเป็นสีขาว อ่านได้ไม่ชัดเจน ดังนั้น จึงต้องลบหน้าลานเหล่านั้นก่อน โดยใช้ลูกประคบชุบขมิ้นผง ที่ผสมกับน้ำมันยางไว้แล้ว ลูบไปมา ให้ทั่วหน้าลานที่มีเส้นจาร เพื่อให้สีดำของขมิ้นผงลงไปในร่อง ที่เป็นรูปอักษร แล้วใช้ทรายละเอียด ซึ่งต้องทำให้ร้อนด้วยวิธีควั่นไฟ หรือตากแดดก็ได้ โรยลงบนหน้าลานนั้น จากนั้นใช้ลูกประคบสะอาด ถูไปมาบนทรายหลายๆ ครั้ง เพื่อลบให้สีผิวหน้าลานขาวสะอาด เห็นลายเส้นอักษรชัดขึ้นเป็นสีดำอย่างเด่นชัด ดังที่คนไทยในสมัยโบราณใช้เป็นคำตอบของปริศนาคำทายที่ว่า อะไรเอ๋ยลบหาย ลายผุด ในบางท้องถิ่น เช่น ภาคอีสาน ใช้น้ำมันแมงเม่า (นำแมงเม่ามาคั่วให้น้ำมัน) ผสมกับขมิ้นผง (ได้มาจากกาบมะพร้าวเผาไฟเป็นถ่าน แล้วบดละเอียด) ใช้ลบใบลานได้เช่นเดียวกัน

๒.๒.๓ การเก็บรักษาคัมภีร์และตัวอย่างการปรวรรต

การเก็บรักษาคัมภีร์และตัวอย่างการปรวรรต คัมภีร์ใบลานแต่ละเรื่อง จะมีความสั้นยาวของเนื้อเรื่องไม่เท่ากัน จำนวนผูกจึงมีมากน้อยต่างกัน บางเรื่องอาจจะจบเพียง ๕ ผูก แต่บางเรื่องอาจมีถึง ๒๐ - ๓๐ ผูกก็ได้ หนังสือใบลานเรื่องหนึ่งๆ จะมีจำนวนผูกเท่าใดก็ตาม นับรวมเป็นคัมภีร์หนึ่ง หนังสือใบลานที่จัดเรียงลำดับเลขที่ผูก ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่องแล้ว ต้องมีไม้ประกับ ๒ อัน ขนาบ

หน้า - หลัง ไม่ประกบกัน จะทำหน้าที่หุ้มคัมภีร์อยู่ด้านนอกปกใบลาน เพื่อให้ลานแข็งแรง ไม่บิด หัก เตะ หรือฉีกขาดได้ง่าย

ไม่ประกบคัมภีร์ส่วนใหญ่ทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ไม้จันทร์ ขนาดของไม้ประกบต้องกว้างยาวเท่ากับหน้าลาน และหนาประมาณ ๑ - ๒ เซนติเมตร หรือมากกว่านั้นก็มี โดยนำคัมภีร์ใบลานที่มีไม้ประกบแล้ว เข้าเครื่องอัดให้แน่น แล้วใช้กบไสขอบลานทั้ง ๔ ด้าน ให้เรียบเสมอกัน ทั้งไม้ประกบ และใบลาน เมื่อทำความสะอาดแล้ว ถ้าต้องการจะตกแต่งคัมภีร์ใบลาน และไม้ประกบให้สวยงาม ก็ต้องทำในขั้นตอนนี้ หากไม่ทำ ก็จัดว่า ได้คัมภีร์ใบลาน ที่สำเร็จสมบูรณ์ในส่วนวิธีการจารใบลานแล้ว โดยเรียกคัมภีร์ใบลานและไม้ประกบที่ไม่มีการตกแต่งว่า ฉบับลานดิบ ไม่ประกบธรรมดา

ส่วนคัมภีร์ที่มีการตกแต่ง ซึ่งนิยมทำให้เข้าชุดกัน ทั้งตัวคัมภีร์ใบลาน และไม้ประกบ โดยตกแต่งใบลานที่ปกหน้า ปกหลัง ขอบคัมภีร์ (ขอบลานทั้ง ๔ ด้าน) และไม้ประกบหน้า - หลัง การตกแต่งนิยมทำด้วยกรรมวิธีทางศิลปกรรมไทยแบบต่างๆ ได้แก่ ลายรดน้ำ ประดับมุก ประดับกระจก ซึ่งประกอบด้วยสีและลวดลาย ที่งดงาม การตกแต่งคัมภีร์ใบลานเป็นลักษณะเฉพาะ ที่นำมาใช้ประกอบการเรียกชื่อฉบับของคัมภีร์ด้วย ทั้งนี้ เพราะเนื้อเรื่องในคัมภีร์ใบลานส่วนใหญ่ จะมีการจารคัดลอกซ้ำๆ กันหลายครั้ง และทุกครั้งที่มีการสร้างคัมภีร์ขึ้นใหม่ สิ่งที่จะช่วยแยกลักษณะของคัมภีร์ใบลาน เพื่อให้เห็นความแตกต่างกัน คือ ส่วนที่เป็นใบปกหน้า ปกหลังของคัมภีร์ และไม้ประกบคัมภีร์เท่านั้น เช่น ตกแต่งปิดทองที่บทุกส่วน เรียกว่า คัมภีร์ใบลานฉบับทองที่บ

ถ้าขอบลานด้านข้างทางยาวทาบขาด ตรงกลางปิดทองที่บขนานสองข้าง และส่วนอื่นๆ ที่เหลือก็ปิดทองที่บ เรียกว่า ฉบับล่องขาด

ถ้ามีการตกแต่งปกลานหน้าหลัง เป็นลายต่างๆ เช่น ลายกรวยเชิง ลายเทพนม ด้วยกรรมวิธีทางช่างที่เรียกว่า ลายรดน้ำบนพื้นรักสีดำ จะเรียกชื่อฉบับของคัมภีร์นั้นว่า ฉบับล่องชาตรดน้ำดำ

ส่วนไม้ประกบก็จะเรียกตามลักษณะการตกแต่งเช่นเดียวกัน เช่น ไม้ประกบประดับมุก ไม้ประกบประดับกระจก ไม้ประกบลายรดน้ำ หากไม้ประกบนั้นไม่มีการประดับตกแต่งใดๆ จะเรียกว่า ไม้ประกบธรรมดา

คัมภีร์ใบลานที่มีไม้ประกบขนานอยู่หน้า - หลังแล้ว ต้องมัดไว้ด้วยเชือก หรือลาน ถักเป็นเข็มขัด ๒ ช่วง หรือ ๓ ช่วง เพื่อไม่ให้แตกมัด และยังต้องมีผ้าห่อคัมภีร์อีกชั้นหนึ่ง เพื่อป้องกัน ไม่ให้คัมภีร์ใบลานสกปรกได้ง่าย หรือชำรุดฉีกขาดเร็วขึ้น ผ้าที่ใช้ห่อคัมภีร์นิยมใช้ผ้าที่มีคุณภาพดี เช่น ผ้าปุม ผ้าตาด ผ้าไหม หรือผ้าลาย ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามฐานะของผู้สร้างคัมภีร์ด้วย

นอกผ้าห่อคัมภีร์มีฉลาก คือ ป้ายบอกชื่อคัมภีร์ หรือชื่อเรื่อง ของหนังสือใบลาน ฉลากนี้จะเสียบไว้ที่หน้ามัดคัมภีร์ วัสดุที่ใช้ทำฉลาก มีหลายชนิด ได้แก่ ไม้ ทองเหลือง งา หรือบางทีพบว่า มีการตกแต่งประดับฉลาก ให้ดูงดงามด้วยลวดลาย โดยนิยมเรียกชื่อฉลากตามวัสดุที่ใช้ว่า ฉลากไม้

ฉลากงา ฉลากทองเหลือง และยังมีฉลากที่ทำด้วยเส้นไหมทอยกดอก เป็นลายรูปตัวอักษรชื่อคัมภีร์ เรียกว่า ฉลากทอ

นอกจากนี้ คนไทยโบราณยังได้สร้างกากระเยียนขึ้น ไว้เป็นอุปกรณ์ ใช้เฉพาะสำหรับเป็นที่วางคัมภีร์ใบลาน เพื่อการอ่าน หรือแปลหนังสือใบลาน กากระเยียนทำด้วยไม้ ๘ อัน กลึงให้เป็นแท่งกลมยาว เส้นรอบวงเท่ากันทุกอัน ประมาณ ๔ - ๗ เซนติเมตร แบ่งไม้เป็น ๒ ชุด ชุดละ ๔ อัน โดยทั่วไปไม้ชุดที่ยาวมากกว่าจะมีขนาดยาวประมาณ ๔๕ - ๕๐ เซนติเมตร เฉพาะไม้ชุดยาว ๔ อัน ให้เจาะรูตรงกันที่ปลายด้านหนึ่ง และตรงกลางอีกที่หนึ่ง ส่วนไม้ชุดสั้นอีก ๔ อัน เจาะรูที่ปลายทั้ง ๒ ด้าน ให้ตรงกัน ใช้เชือกหรือด้ายร้อยไม้ชุดยาวตรงกลาง แล้วมัดหลวมๆ รวมไว้ด้วยกันก่อน แล้วใช้เชือกหรือด้ายอีกเส้นหนึ่งร้อยไม้ทั้ง ๘ อัน ให้เรียงไขว้กัน เมื่อกางออกมีรูปทรงเหมือนโต๊ะสี่เหลี่ยม โดยมีไม้ชุด ๔ อัน ทำหน้าที่เป็นขาตั้งไขว้กัน เส้นเชือกหรือด้ายซึ่งร้อยอยู่ที่ปลายไม้ จะขึงตึงขนานไปกับไม้ชุดสั้นทั้ง ๔ ด้าน ซึ่งใช้เป็นที่ยึดรับใบลาน

คัมภีร์ที่ใช้ในการจารและการเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติชื่อว่า สุตตสังคหะ คือ ฉบับล่องชาด เลขที่ ๗๔๙๖/๗/๑ ตู้ที่ ๙๐ ชั้น ๔/๓๓ ไม้ประดับธรรมดา ผ้าอัดรัดทอง มีจำนวน ๘ ผูก จารเป็นบาลีอักษรขอม^{๑๔๒} ซึ่งในประเทศไทย นิยมใช้อักษรขอมบันทึกเรื่องราวมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นระยะเวลานานถึง ๖๐๐ ปีเศษจึงมีการใช้อักษรไทยบันทึกพระไตรปิฎก การนำอักษรไทยมาใช้เขียนพระไตรปิฎกหรือภาษาบาลีเริ่มขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีพระราชดำริจะพิมพ์พระไตรปิฎกแทนการจารลงบนใบลาน อักษรที่ใช้กับภาษาบาลีโบราณใช้อักษรขอมพิมพ์ไม่ได้ เพราะยุคนั้นไม่มีตัวพิมพ์อักษรขอม^{๑๔๓} ฉะนั้น ในเวลาต่อมาอักษรขอมจึงไม่เป็นที่นิยมในการที่จะจารึกเรื่องราวหรือคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เพราะยากที่จะสื่อสารให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจได้โดยง่าย

ส่วนการปริวรรตคัมภีร์สุตตสังคหะจากบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย โดยที่ใช้ฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นต้นฉบับที่ขออนุญาตถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม ลายเส้นปรากฏชัดเจน และสามารถย่อขยายได้ จึงสะดวกในการปริวรรต^{๑๔๔} จากบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทยแล้วนำพระสูตรต่างๆ ที่อยู่ในคัมภีร์สุตตสังคหะมาอธิบายธรรมให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้เข้าใจถึงเนื้อหาและสาระของคัมภีร์ เป็นคัมภีร์ที่พระบูรพาจารย์ในอดีต

^{๑๔๒} อักษรขอม หมายถึง อักษรเขมรโบราณ; ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๘๑.

^{๑๔๓} หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, อักษรในประเทศไทย เล่ม ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒.

^{๑๔๔} การปริวรรต หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากภาษาหนึ่งไปอีกภาษาหนึ่ง; ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๗๑๘.

รวบรวมเรียบเรียงพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อง่ายต่อการเรียนรู้ และปฏิบัติ โดยนำหลักอณุปุพพิกถามาเป็นตัวตั้ง แล้วนำพระสูตรที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ มาแสดงอธิบาย พอเป็นตัวอย่าง โดยเริ่มจากเรื่องของทาน ศีล สวรรค์ เป็นต้น เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรที่สำคัญในทาง พระพุทธศาสนาในรูปของบาลีอักษรขอมสมัยโบราณซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ และการเก็บรักษาไว้ เป็นอย่างดี เพื่อเป็นประโยชน์ต่ออนุชนคนรุ่นหลังต่อไป

เทียบอักษรขอม-บาลี-ไทย

	กวรรณ					จวรรณ				
อักษรขอม	ក	ខ	គ	ឃ	ង	ច	ឆ	ជ	ឈ	ញ
อักษรบาลี	ก	ข	ค	ฌ	ง	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
อักษรไทย	ก	ข	ค, ศ	ฌ	ง	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
	ฎวรรณ					ตวรรณ				
อักษรขอม	ឡ	ឡ	ឡ	ឡ	ឡ	ត	ត	ត	ត	ត
อักษรบาลี	ฎ	จ	ฑ	ฒ	ณ	ต	ถ	ท	ธ	น
อักษรไทย	ฎ	ฐ	ฑ, ต,	ฒ	ณ	ด, ต	ถ	ท	ธ	น
	ปวรรณ									
อักษรขอม	ប	ប	ប	ប	ប					
อักษรบาลี	ป	ผ	พ	ภ	ม					
อักษรไทย	บ, ป	ผ, ผ	พ	ภ	ม					
	อวรรณ									
อักษรขอม	យ	រ	ល	វ	ស	ហ	ផ	អ		
อักษรบาลี	ย	ร	ล	ว	ส	ห	ฬ	อ		
อักษรไทย	ย	ร	ล	ว	ส	ห	ฬ	อ		

สำนวนภาษาของคัมภีร์สุตตสังคหะ ผู้วิจารย์แบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ (๑) วิธีการใช้นามศัพท์ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์สุตตสังคหะ คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบ สำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัติ) เป็นต้น (๒) วิธีการใช้ กิริยาศัพท์ คือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของ ประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยค หนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุมประโยค กิริยาคุมพากย์ที่มาจากกิริยาอาชยาต คุม พากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยคหรือกิริยาที่เกิดระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยากิตก์ ได้แก่ ต ตวา อนต หรือ มาน ปัจจยเป็นต้น (๓) วิธีการใช้อัพยาศัย คือคำบาลี ที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตินาม ๗ วิภัติ เรียกว่า อัพยาศัย คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และเป็นปัจจัยบ้างเป็นต้น

การจารลงใบลานของคัมภีร์สุตตสังคหะ ผู้วิจารย์แบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ (๑) การเตรียมใบ ลานจารหนังสือ (๒) การคัดเลือกลานมาใช้จารหนังสือ (๓) การอบใบลาน การจารหนังสือบนใบลาน ตามแบบโบราณนั้น ใช้เหล็กจารเขียน หรือเรียกกันเป็นสามัญว่า จาร ตัวหนังสือให้เป็นรอยลึกลงใน เนื้อลาน รูปอักษรที่เขียนด้วยวิธีจารเรียกว่า เส้นจาร คือ (๑) การจารใบลานมีกรรมวิธีพิเศษ (๒) เครื่องมือประกอบการจารใบลาน (๓) อุปกรณ์ที่ใช้ในการจาร (๔) อักษรบอกอังกา (๕) การลบ ใบลาน ส่วนการเก็บรักษาคัมภีร์ หมายถึง คัมภีร์ใบลานแต่ละเรื่อง จะมีความสั้นยาวของเนื้อเรื่องไม่ เท่ากัน จำนวนผู้จึงมีมากน้อยต่างกัน บางเรื่องอาจจะจบเพียง ๕ ผู้ก แต่บางเรื่องอาจมีถึง ๒๐ - ๓๐ ผู้กก็ได้เช่น คัมภีร์ที่ใช้ในการจารและการเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติชื่อว่า สุตตสังคหะ คือ ฉบับ ล่องชาด มีจำนวน ๘ ผู้ก จารเป็นบาลีอักษรขอม ที่ผู้วิจารย์ได้ขออนุญาตถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม ลายเส้น ปรากฏชัดเจน และสามารถย่อขยายได้ จึงสะดวกในการปริวรรตจากบาลีอักษรขอมเป็นบาลี อักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และเพื่อเป็นประโยชน์ต่ออนุชนคนรุ่นหลัง ต่อไป

บทที่ ๓

การปริวรรตคัมภีร์สุตตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอม เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

การปริวรรตคัมภีร์สุตตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย โดยแบ่งออกเป็น คัมภีร์สุตตสังคหะที่ปริวรรตจากภาษาบาลีขอมเป็น ภาษาบาลีอักษรไทย และคัมภีร์สุตตสังคหะที่แปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๓.๑ คัมภีร์สุตตสังคหะที่ปริวรรตจากภาษาบาลีขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย

สุตตสงคหปาลิ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ทานกถาย ปกิณณกวินิจฺจนย

๓.๑.๑ คัมภีร์สุตตสังคหะที่ปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผู้กที่ ๑

(๑.๑) นิสฺสยมฺจุจเณ^๑ ภิกฺขุณา ปกฺขทิวเสสฺส ธมฺมสวณฺตถาย สุตฺตฺนตฺโต จตฺตารอ ภาณ วา
รา (สุตฺตานิ อุกฺคเหตฺตพฺพานิ.) สมฺปตฺตานิ ปริกฺกณฺตถาย (ปริกฺกถาย) อนฺธกฺวินทฺมหาราหุโลวาทอมพฺพลฺล
สทิสฺส เอโก กถามคฺโค (อุคฺคเหตฺตพฺโพ) สํมาถตฺตมจฺจกลามจฺจเลสฺส อนฺโฆทฺนตถาย (อนฺโฆทฺนา) ติสฺส
อนฺโฆทฺนา อุกฺคเหตฺตพฺพาติ วจฺน (๑.๒) โต สาสฺนชฺโชนฺตติกานํ นิสฺสยมฺจุจกานํ ภิกฺขุณํ อปฺปสฺนนานํ
ปสาทาย ปสฺนนานํ วา ภิยโยภาวาย ธมฺมเทสฺนตฺติกานํ สุขฺวหาณิ ทานสึลาทิปฺญญูกริยวตฺถุสฺส
โกสลาทวหาณิ อุปาสกอุปาสิกาปุตฺตธิตฺตฺทาสีทาสคฺคหฺนฺนปพฺพชิตานํ (อุปาสกอุปาสิกาณํ ปุตฺต...) ปฏฺิปปตฺติ
ทีปกาณิ ทานกถา สึลกถา (๑.๓) สคฺคกถา กามานํ อาทินโว นิภฺขเม (เนภฺขเม) อาณิสฺสิตฺติ อิมิสฺสา
อนฺนุพฺพิทกถาย อนฺนุกถาณิ จตฺตภาณวาราธิกานิ ปญฺจาสิตีปมาณานิ สุตฺตานิ เอว เวทิตฺตพฺพานิ.

ปเรสฺสยจ ปน ธมฺมเทสฺนา น สฺกุรา. ตสฺมา ปเรสฺส ธมฺมํ เทสฺเนตฺเตน อตฺถกฺกุสเลน ธมฺม
กฺกุสเลน ปุพฺพาปรกฺกุสเลน กาลญฺญนา ปรีสญฺญนา พยญฺชนานิ วินาสฺเสตฺวา (อวินาสฺเสตฺวา) วิการิ อกฺตฺวา

^๑ ปริวรรตจากคัมภีร์สุตตสังคหะที่เป็นบาลีอักษรขอมฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นบาลีอักษรไทย ต้นฉบับ
คัมภีร์สุตตสังคหะที่เป็นบาลีอักษรขอมอยู่ในภาคผนวก.

สมณสารูปเปน เทสนาวตเตน (เทสนาคเตน) สุวิญญูเยน วิสญฺฐน กณณสุเชน โปริเยน ปริณทล
 ลกขณน นาติมนุทนาติ สีเมน (นาติมนเทน นาติสีเมน) สมปวตเตน สเรณ ปริสํ สีโฆเกตวา
 อากาสคฺงคา (อากาสคฺงคํ) โอตาเรนเตน วีย อุปมาเหตุทาหรณฺเห วิตถาเรตวา สกฏุมคฺเค คจฺจนเตน
 วีย กายสีสทตฺถปาทจลนวิริทเตน พุทฺธลีลาเย เทเสนเตน วีย วิมุตตายตนสีเส ฐตฺวา ปญจธมฺเม
 อชฺมตฺตํ อุปฺปญฺฐเปตฺวา ปเรสํ ธมฺโม (๑.๔) เทเสตฺพโพ. วุตฺตํ เหนฺตํ ภควตา. น โข อานนฺท ปเรสํ ธมฺมํ
 เทเสตฺ อานนฺท ปเรสํ ธมฺมํ เทเสนเตน ปญจธมฺเม อชฺมตฺตํ อุปฺปญฺฐเปตฺวา ปเรสํ ธมฺโม เทเสตฺพโพ.
 ปญจ กตฺเม อนฺนุพุพฺพิกํ กเถสฺสามีติ ปเรสํ ธมฺโม เทเสตฺพโพ. ปริยาย ทสฺสาวิ กถํ กเถสฺสามีติ ปเรสํ
 ธมฺโม เทเสตฺพโพ. อนฺนุทฺทยตํ ปฏิจฺจ กถํ กเถสฺสามีติ ปเรสํ ธมฺโม เทเสตฺพโพ อามิสฺนตฺโร กถํ กเถสฺสามี
 อิติ ปเรสํ ธมฺโม น เทเสตฺพโพ อตฺตานญฺจ ปรญฺจ อนฺนุพหฺจกํ กถํ กเถสฺสามี อิติ ปเรสํ ธมฺโม เทเสตฺพโพ
 ภิกฺขเว อายตฺเกน คีตฺสสเรณ ธมฺโม น เทเสตฺพพา อิติ ปญฺจ ธมฺเม อชฺมตฺตํ อุปฺปญฺฐเปตฺวา ปเรสํ ธมฺโม
 เทเสตฺพโพ. ตตฺร อิมานิ สุตฺตานิ.

๑. กาลทานสูตรํ

เอวฺมเม สุตํ. เอกํ สมยํ ภควา สวตฺถิยํ วิหริติ เชตฺวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามे ตตฺร โข
 ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ. ภทฺนเตติ (๑.๕) เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ
 ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว กาลทานานิ. กตฺมานิ ปญฺจ? อาคนตฺกสฺส ทานํ เทติ, คมิกสฺส ทานํ เทติ, คีลาณสฺส
 ทานํ เทติ, พุพฺพิเกฯ ทานํ เทติ, ยานิ ตานิ นวสฺสทานิ, นวผลานิ ตานิ ปญฺมํ สีลวณฺเตสุ ปติฏฺฐาเปติ.
 อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจ กาลทานานิติ.

กาเล ทนฺติ สปปญฺญา	วทญฺญู วิตมจฺจรา
กาเลน ทินนํ อริเยสุ	อุชฺฌเตสุ ตาทิสฺ.
วิปฺสนนฺมนา ตสฺส	วิปฺลา โหติ ทกฺขิณา
เย ตตฺถ อนฺโมทฺนติ	เวยฺยาวจฺจํ กโรนฺติ วา
น เตน ทกฺขิณา อุนา	เตปิ ปุญฺญสฺส ภาคิโน.
ตสฺมา ทเท อปฺปฏิวานจิตฺโต	ยตฺถ ทินนํ มหปฺพลํ
ปุญฺญานิ ปฺรโลกสฺมี	ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินฺนติ.
อิทฺมโวจ ภควา. อตฺตมฺนา (๑.๖)	เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสีตํ อภินนฺทฺนติ.

กาลทานสูตรํ นิฏฺฐิตํ.

๒. สุมณสูตรํ

เอวฺมเมสฺสํ. เอกํ สมยํ ฯเปฯ อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามे. อถ โข สุมฺนา ราชกุมาริ ปญฺจหิ
 รตฺสเทหิ ปญฺจหิ จ ราชกุมาริสฺเตหิ ปรีวฺตา เยน ภควา เตนฺนุสฺสงฺกมิ, อุปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา

เอกมนต์ นิสีทิ, เอกมนต์ นิสินนา โข สุมนา ราชกุมาริ ภควนตํ เอตทโวจ อธิสสุ ภนเต ภควโต เทว
สาวกา สมสพธา สมสีลา สมปญญา เอโก ทายโก, เอโก อทายโก. เต กายสสุ เกทา ปรมมรณา สุกตึ
สัคคํ โลกํ อุปปชเชยฺยุ . เทวภูตานํ ปน เนสํ, ภนเต สียา วิเสโส, สียา นานาภณนติ.

สียา สุมเนติ ภควา อโวจ โย โส สุมเน ทายโก โส อมุ อทายกํ เทวภูโต สมนโน ปญจหิ
ฐานนหิ อธิคณหาติ, ทิพเพน आयुนา ทิพเพน วณณน ทิ (๑.๗) พเพน สุขน ทิพเพน ยเสน ทิพเพน
อาธิปเตยเยน. โย โส สุมเน ทายโก โส อมุ อทายกํ เทวภูโต สมนโน อิมหิ ปญจหิ ฐานนหิ อธิคณหาติ.

สเจ ปน เต ภนเต ตโต จูตา อิตถตตํ อาคจณนติ, มนุสสภูตานํ ปน เนสํ ภนเต สียา วิเสโส
สียา นานาภณนติ. สียา, สุมเนติ ภควา อโวจ โย โส สุมเน ทายโก โส อมุ อทายกํ มนุสสภูโต สมนโน
ปญจหิ ฐานนหิ อธิคณหาติ มานุสเสน आयुนา มานุสเสน วณณน มานุสเสน สุขน มานุสเสน ยเสน
มานุสเสน อาธิปเตยเยน. โย โส สุมเน ทายโก โส อมุ อทายกํ มนุสสภูโต สมนโน อิมหิ ปญจหิ ฐานนหิ
อธิคณหาติ.

สเจ ปน เต ภนเต อุโภ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพพชนติ, ปพพชิตานํ (๑.๘) ปน เนสํ ภนเต
สียา วิเสโส สียา นานาภณนติ. สียา สุมเนติ ภควา อโวจ โย โส, สุมเน, ทายโก โส อมุ อทายกํ
ปพพชิต สมนโน ปญจหิ ฐานนหิ อธิคณหาติ ยาจิตฺว พหุลํ จีวรํ ปริภุชติ อปปิ อयाจิตฺ, ยาจิตฺว
พหุลํ ปิณฑปาตํ ปริภุชติ อปปิ อयाจิตฺ, ยาจิตฺว พหุลํ เสนาสนํ ปริภุชติ อปปิ อयाจิตฺ, ยาจิตฺว
พหุลํ คิลานปจฺยเภสชฺชปริภุขารํ ปริภุชติ อปปิ อयाจิตฺ. เยหิ โข ปน สพฺพหมจฺจาริหิ สทฺธิ วิหริ
ตยสฺส มนาเปเนว พหุลํ กายกมฺเมน สมฺมาจฺรณติ อปปิ อมฺนาเปเนว มนาเปเนว พหุลํ วจิกมฺเมน
สมฺมาจฺรณติ อปปิ อมฺนาเปเนว มนาเปเนว พหุลํ มโนกมฺเมน สมฺมาจฺรณติ อปปิ อมฺนาเปเนว มนาเปเนว
พหุลํ อุปหารํ อุปฺพรณติ อปปิ อม (๑.๙) นาปี. โย โส สุมเน ทายโก โส อมุ อทายกํ ปพพชิต สมนโน
อิมหิ ปญจหิ ฐานนหิ อธิคณหาตีติ.

สเจ ปน เต, ภนเต อุโภ อรหตฺตํ ปาปุณนติ, อรหตฺตปฺปตฺตานํ ปน เนสํ, ภนเต สียา วิเสโส,
สียา นานาภณนติ. เอตถ โข ปเนสาหํ สุมเน น กิณฺชิ นานาภณํ วทามิ, ยทิทํ วิมุตติยา วิมุตติณติ.

อจฺฉริยํ ภนเต, อพฺภุตํ ภนเต, ยาวลฺลจิตํ ภนเต, อลเมว ทานานิ ทาตุ อลํ ปุณฺณานิ กาตุ,
ยตร หิ นาม เทวภูตสฺสาปิ อุปการานิ ปุณฺณานิ, มนุสสภูตสฺสาปิ อุปการานิ ปุณฺณานิ, ปพพชิตสฺสาปิ
อุปการานิ ปุณฺณานิ. เอวเมตํ สุมเน อลํ หิ, สุมเน, ทานานิ ทาตุ อลํ ปุณฺณานิ กาตุ เทวภูตสฺสาปิ
อุปการานิ ปุณฺณานิ, มนุสสภูตสฺสาปิ อุปการานิ ปุณฺณานิ, ปพพชิตสฺสาปิ อุปการานิ ปุณฺณานิ.
อิทม (๑.๑๐) โวจ ภควา. อิทํ วตฺวาน สุกโต อถาปริ เอตทโวจ สตถา

ยถาปี จนนฺโท วิมโล	คจฺฉํ อากาสธาตุยา
สพฺเพ ตาราคณฺเ โลเก	อากาย อติโรจติ.
ตถาว สีสสมปฺนโน	สทฺโธ ปุริสปุคฺคโล
สพฺเพ มจฺฉรินฺ โลเก	จาเคน อติโรจติ.

ยถาปี เมโฆ ถนย	วิขุมาลี สดกุกุ
ถล นินนถจ ปุเรติ	อภิวสส วสุนธร์.
เอว ทสสนสมปนโน	สมมาสมพุทสาวโก
มจจรี อธิคณหาติ	ปณจฐาเนติ ปณทิตโต.
อายุนา ยสสา เจว	วณณน จ สุขน จ
ส เว โภคปริพยุโฬ	เปจจ สคเค ปโมทตีติ.

สุมนสุตต์ นิฐิตี.

๓. สปปุริสทานสุตต์

สาวตถินทานิ. ปณจิมานิ ภิกขเว สปปุริสทานานิ. กตมานิ ปณจ? สทถาย ทานํ เทติ, สกุกจจ (๑.๑๑) ทานํ เทติ, กาเลน ทานํ เทติ, อนุคคหิตจิตโต ทานํ เทติ, อุตตานถจ ปณจ อนุปหจจ ทานํ เทติ.

สทถาย โข ปน ภิกขเว ทานํ ทตวา ยตถ ยตถ ตสส ทานสส วิปาโก นิพพตตติ, อทโธม จ โหติ มหทฐโน มหาโกโค, อภิรุโป จ โหติ ทสสนิโย ปาสาทิโก ปรมาย วณณโปกขรตาย สมณนาคโต.

สกุกจจ โข ปน ภิกขเว ทานํ ทตวา ยตถ ยตถ ตสส ทานสส วิปาโก นิพพตตติ, อทโธม จ โหติ มหทฐโน มหาโกโค. เยปีสส เต โหนติ ปุตตาติ วา ทาราทิ วา ทาสาติ วา เปสสาติ วา กมมกราติ วา, เตปี สุตสูสนติ โสโต โอทหนติ อญญา จิตตํ อุปภูตูปเนติ.

กาเลน โข ปน ภิกขเว ทานํ ทตวา ยตถ ยตถ ตสส ทานสส วิปาโก นิพพตตติ, อทโธม จ โหติ มหทฐโน มหาโกโค, กาลาคตา จ (๑.๑๒) สส อตถา ปจฺจรา โหนติ.

อนุคคหิตจิตโต โข ปน ภิกขเว ทานํ ทตวา ยตถ ยตถ ตสส ทานสส วิปาโก นิพพตตติ, อทโธม จ โหติ มหทฐโน มหาโกโค, อุฬารสฺส จ ปณจสฺส กามคฺเชนฺส โภคาย จิตตํ นมตี.

อุตตานถจ ปณจ อนุปหจจ โข ปน ภิกขเว, ทานํ ทตวา ยตถ ยตถ ตสส ทานสส วิปาโก นิพพตตติ, อทโธม จ โหติ มหทฐโน มหาโกโค, น จสส กุโตจิ โภคานํ อุปฆาโต อากจจติ อคฺคิตโต วา อุทกโต วา ราชโต วา จอรโต วา อปฺปิยโต วา ทายาทโต วา. อิมานิ โข ภิกขเว ปณจ สปปุริสทานานีติ.

สปปุริสทานสุตต์.

อิมานิ ตีณิ ปณจกคฺคตฺตเร

๔. เวลามสุตต์

เอกํ สมยํ ภควา สาวตถียํ วิหริติ เชตว (๑.๑๓) เน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเ. อถ โข อนาถปิณฺฑิกโก คหปติ เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกमितฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อนาถปิณฺฑิกโก คหปตึ ภควา เอตทโวจ

อปี นุ เต คหปติ กุเล ทานํ ทิยตีติ. ทิยตี เม ฆนเต กุเล ทานํ, ตณฺจ โข ลูขํ ฆณาขกํ พินฺงคฺคหุตฺติยนฺติ. ลูขํ วาปี คหปติ ทานํ เทติ ปณฺีตํ วา, ตณฺจ อสฺสกุจฺจํ เทติ, อจิตฺตีกตฺวา เทติ, อสฺสทถา เทติ, อปวิทฺธํ เทติ, อนาคมนทิกฺกุฏิกโก เทติ. ยตถ ยตถ ตสฺส ตสฺส ทานสฺส วิปาโก นิพฺพตฺตติ, น อุฬาราย ฆตฺตโกคฺคย จิตฺตํ นมตี, น อุฬาราย วตถโกคฺคย จิตฺตํ นมตี, น อุฬาราย ยานโกคฺคย จิตฺตํ นมตี, น อุฬารสฺส ปณฺจสฺส กามคฺคณฺสฺส โกคฺคย จิตฺตํ นมตี. เยปีสฺส เต โหนตี ปุ (๑.๑๔) ตตฺตาติ วา ทาราทิ วา ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา กมฺมกราติ วา, เตปี น สฺสสฺสสนฺติ น โสตํ โอทหนตี น อณฺญา จิตฺตํ อุปฺปณฺฐเปณฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ? เอวญฺเหตฺ, คหปติ โหติ อสฺสกุจฺจํ กตฺวานํ กมฺมานํ วิปาโก.

ลูขํ วาปี คหปติ ทานํ เทติ ปณฺีตํ วา, ตณฺจ สกฺกจฺจํ เทติ, จิตฺตีกตฺวา เทติ, สทฺธถา เทติ, อนปวิทฺธํ เทติ, อาคมฺนทิกฺกุฏิกโก เทติ. ยตถ ยตถ ตสฺส ตสฺส ทานสฺส วิปาโก นิพฺพตฺตติ, อุฬาราย ฆตฺตโกคฺคย จิตฺตํ นมตี, อุฬาราย วตถโกคฺคย จิตฺตํ นมตี, อุฬาราย ยานโกคฺคย จิตฺตํ นมตี, อุฬารสฺส ปณฺจสฺส กามคฺคณฺสฺส โกคฺคย จิตฺตํ นมตี. เยปีสฺส เต โหนตี ปุตฺตตฺตาติ วา ทาราทิ วา ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา กมฺมกราติ วา, เตปี สฺสสฺสสนฺติ โสตํ โอทหนตี อณฺญา จิตฺตํ อุปฺปณฺฐเปณฺติ. ตํ (๑.๑๕) กิสฺส เหตุ? เอวญฺเหตฺ, คหปติ, โหติ สกฺกจฺจํ กตฺวานํ กมฺมานํ วิปาโก.

ภูตฺตปฺพคฺ คหปติ เวลาโม นาม พราหมณฺ อโหสิ. โส เอวรूपิ ทานํ อทาสี มหาทานํ. จตฺราสีตี สุวณฺณปาตีสหสฺสานิ อทาสี รูปียปุรานิ, จตฺราสีตี รูปียปาตีสหสฺสานิ อทาสี สุวณฺณปุรานิ, จตฺราสีตี กัสฺปาตีสหสฺสานิ อทาสี หิรณฺญปุรานิ, จตฺราสีตี หตฺถิสหสฺสานิ อทาสี โสวณฺณาลงการานิ โสวณฺณธฺชานิ เหมชาลปฺปฏิจณฺณนานิ, จตฺราสีตี รัธสหสฺสานิ อทาสี สีหจมฺมปริวารานิ พยคฺชจมฺมปริวารานิ ทิปจมฺมปริวารานิ ปณฺทกมฺพลปริวารานิ โสวณฺณาลงการานิ โสวณฺณธฺชานิ เหมชาลปฺปฏิจณฺณนานิ, จตฺราสีตี เณฺสสหสฺสานิ อทาสี ทุสฺสนทฺทานิ กัสฺสปธฺรณานิ, จตฺราสีตี กณฺญาสหสฺสานิ อทาสี อามตฺตม (๑.๑๖) ฌิกฺกุณฺทลาโย, จตฺราสีตี ปลลงกสหสฺสานิ อทาสี โคนกตฺถตฺตานิ ปฏิกตฺถตฺตานิ ปฏฺฐิกตฺถตฺตานิ กทฺถิมิกปวฺรจจตฺถธฺรณานิ สอฺตฺตรจณฺทานิ อุกฺกโตโลหิตกฺกุปธานานิ, จตฺราสีตี วตถโกคฺคิสหสฺสานิ อทาสี โขมสฺสขุมาณํ โกเสยฺยสฺสขุมาณํ กมฺพลสฺสขุมาณํ กปฺปาสิกสฺสขุมาณํ, โก ปน วาโท อนนสฺส ปานสฺส ขขสฺส โกขสฺส เลยฺยสฺส เปยฺยสฺส, นชฺโช มณฺญู วิสฺสนทฺติ.

สียา โข ปน เต คหปติ, เอวมสฺส อณฺญอ นฺน เตน สมเยน เวลาโม พราหมณฺ อโหสิ, โส ตํ ทานํ อทาสี มหาทานนฺติ. น โข ปเนตฺ, คหปติ, เอวํ ทฏฺฐพฺพ. อหํ เตน สมเยน เวลาโม พราหมณฺ อโหสิ. อหํ ตํ ทานํ อทาสี มหาทานํ. ตสฺมี โข ปน คหปติ, ทาเน น โกจิ ทกฺขิณฺเยโย อโหสิ, น ตํ โกจิ ทกฺขิณฺ วิโสธฺติ.

ยํ คหปติ เวลาโม พราหมณฺ ทานํ อทา (๑.๑๗) สี มหาทานํ, โย เจกํ ทิกฺกุฏิสฺมปฺนํ โภเชยฺย, อิทํ ตโต มหปฺพลตฺร. โย จ สตํ ทิกฺกุฏิสฺมปฺนํ โภเชยฺย, โย เจกํ สกทาคามิ โภเชยฺย, อิทํ ตโต มหปฺพลตฺร.

โย จ สัตถ์ สกทาคามีนัง โภเชย, โย เจกั อณาคามิ โภเชย, โย เจกั อณาคามีนัง โภเชย, โย เจกั อรหนตัง โภเชย, โย เจกั อรหนตานิ โภเชย, โย เจกั ปจเจกพุทธี โภเชย, โย เจกั ปจเจกพุทธานัง โภเชย, โย จ ตถาคตัง อรหนตัง สรรพสมพุทธี โภเชย, โย เจกั พุทธปมฺหิ (๑.๑๘) ภิกขุสงฺฆัง โภเชย, โย เจกั จาตุททิสํ สัมมํ อุททิสส วิหารัง การาเปย, โย เจกั ปสนนจิตโต พุทธญจ ธรรมญจ สัมมญจ สรรณํ คจฺเจย, โย เจกั ปสนนจิตโต สิกขาปทานิ สสมาทียะย, ปาณาติปาตา เวรมณี, อทินนาทานา เวรมณี, กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี, มุสาวาทา เวรมณี, สุราเมรยมชชปมาทญฺฐานา เวรมณี, โย จ อนตมโส คนฺโธหนมตตมปิ เมตตจิตตํ ภาเวย, อิทํ ตโต มหปผลตรํ.

ยญจ คหปติ, เวลาโม พราหมโณ ทานัง อทาสิ ม (๑.๑๙) ทาทานัง, โย เจกั ทิฏฐิสมปนฺนัง โภเชย, โย จ สัตถ์ ทิฏฐิสมปนฺนัง โภเชย, โย เจกั สกทาคามิ โภเชย, โย จ สัตถ์ สกทาคามีนัง โภเชย, โย เจกั อณาคามิ โภเชย, โย จ สัตถ์ อณาคามีนัง โภเชย, โย เจกั อรหนตัง โภเชย, โย จ สัตถ์ อรหนตานิ โภเชย, โย เจกั ปจเจกพุทธี โภเชย, โย จ สัตถ์ ปจเจกพุทธานัง โภเชย, โย จ ตถาคตัง อรหนตัง สรรพสมพุทธี โภเชย, โย จ สัตถ์ พุทธปมฺหิ ภิกขุสงฺฆัง โภเชย, โย เจกั จาตุททิสํ สัมมํ อุททิสส วิหารัง การาเปย, โย จ ปสนนจิตโต พุทธญจ ธรรมญจ สัมมญจ สรรณํ คจฺเจย, โย จ ปสนนจิตโต สิกขาปทานิ สสมาทียะย, ปาณาติปาตา เวรมณี, โย เจกั สุราเมรยมชชปมาทญฺฐานา เวรมณี, โย จ อนตมโส คนฺโธหนมตตมปิ เมตตจิตตํ ภาเวย, อิทํ ตโต (๑.๒๐) มหปผลตรํ โย จ อจฺฉรา สงฺฆาตมตตมปิ อนิจฺจสยญํ ภาเวย, อิทํ ตโต มหปผลตรนติ.

เวลามสฺสุตตํ นิฏฐิตํ.

๕. ทกฺขิณาวិภังคสฺสุตตํ

เอวเม สุตตํ. เอกัง สมยํ ภควา สกเกสุ วิหริติ กปิลวตฺตฤสมิ นินฺโครธาราม. อถ โข มหาปชาปติ โคตมิ นวํ ทุสฺสยัค อาทาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิทวา ภควนตํ อภิวาเทตวา เอกมนตํ นิสิติ. เอกมนตํ นิสินฺนา โข มหาปชาปติ โคตมิ ภควนตํ เอตทโวจ อิทํ เม ภนฺเต นวํ ทุสฺสยัค ภควนตํ อุททิสส สามัง กนฺตํ สามัง วายิตํ. ตํ เม ภนฺเต ภควา ปฏิกคณฺหาตุ อญฺกมปิ อุปาทายาติ.

เอวํ วุตฺเต, ภควา มหาปชาปติ โคตมิ เอตทโวจ สํเฆ โคตมิ เทหิ. สํเฆ เต ทินฺเน อหฺลเจว ปุชฺชิตอ ภวิสสามิ สํโฆ จาติ. ทุตติยมปิ โข มหาปชาปติ โคตมิ ภควนตํ เอตทโวจ อิทํ เม ภนฺเต นวํ (๑.๒๑) ทุสฺสยัค ภควนตํ อุททิสส สามัง กนฺตํ สามัง วายิตํ. ตํ เม ภนฺเต ภควา ปฏิกคณฺหาตุ อญฺกมปิ อุปาทายาติ. ทุตติยมปิ โข ภควา มหาปชาปติ โคตมิ เอตทโวจ สํเฆ โคตมิ เทหิ. สํเฆ เต ทินฺเน อหฺลเจว ปุชฺชิตอ ภวิสสามิ สํโฆ จาติ. ตุตติยมปิ โข มหาปชาปติ โคตมิ ภควนตํ เอตทโวจ อิทํ เม ภนฺเต นวํ ทุสฺสยัค ภควนตํ อุททิสส สามัง กนฺตํ สามัง วายิตํ. ตํ เม ภนฺเต ภควา ปฏิกคณฺหาตุ อญฺกมปิ อุปาทายาติ.

ตติยมปิ โข ภควา महापชาपตี कोटिमे ऐतहवोज संखे कोटिमे तेहि. संखे ते तिनने ओहणजेव पुच्छिโต
ภविससामी संखे जाति.

เอวํ วุตเต, อายสฺมา อานนโท ภควนฺตํ ऐตหวोज ปฏิกคณหาตุ ภนฺเต ภควา
มหาปชาปติยา โคตมียา นวํ ทุสสยฺคํ. พหุปการรา, ภนฺเต มหาปชาปติ โคตมิ ภ (๑.๒๒) ควโต มาตุจฺฉา
อาปาทิกา โปสิกา ชีรสฺส ทายิกา, ภควนฺตํ ชเนตติยา กาลงฺกตาย ถณฺญํ ปาเยสิ. ภควาปิ ภนฺเต
พหุปการโร มหาปชาปติยา โคตมียา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปติ โคตมิ พุทฺธํ สรณํ คตา, ธมฺมํ
สรณํ คตา, สังฆํ สรณํ คตา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปติ โคตมิ ปาณาติปาตา ปฏีวิริตา
อทินฺนาทานา ปฏีวิริตา กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏีวิริตา มุสาวาทา ปฏีวิริตา สุราเมรยมชฺชปมาทญฺฐานา
ปฏีวิริตา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปติ โคตมิ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมณฺนาคตา, ธมฺเม
อเวจฺจปฺปสาเทน สมณฺนาคตา, สังเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมณฺนาคตา อริยกฺขณเตหิ สีเลหิ สมณฺนาคตา.
ภควนฺตํ, ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปติ โคตมิ ทุกฺখে นิกฺกงฺขา, ทุกฺขสมุทฺথে นิกฺกงฺขา, ทุกฺขนิโรธ
นิกฺกง (๑.๒๓) ขา, ทุกฺขนิโรธคามินียา ปฏีปทาย นิกฺกงฺขา. ภควาปิ ภนฺเต พหุปการโร มหาปชาปติยา
โคตมียาติ.

เอวเมตํ อานนท ยํ หานนท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ, ธมฺมํ สรณํ คโต
โหติ, สังฆํ สรณํ คโต โหติ, อิมสฺसानนท ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฺปติการํ วทามิ, ยทิตํ
อภิวาทนปจฺจุญฺฐานอณฺชลิกมฺมสามิจิกมฺมจิวร(๑.๒๔)ปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺยเภสชฺชปฺริกฺขาร
รานุปฺปทานเนน.

ยํ หานนท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏีวิริโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏีวิริโต
โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏีวิริโต โหติ, มุสาวาทา ปฏีวิริโต โหติ, สุราเมรยมชฺชปมาทญฺฐานา ปฏีวิริโต
โหติ, อิมสฺसानนท ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฺปติการํ วทามิ, ยทิตํ อภิวาทนปจฺจุญฺฐานอณฺชลิ-
กมฺมสามิจิกมฺมจิวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺยเภสชฺชปฺริกฺขารานุปฺปทานเนน.

ยํ หานนท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมณฺนาคโต โหติ, ธมฺเม
อเวจฺจปฺปสาเทน สมณฺนาคโต โหติ, สังเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมณฺนาคโต โหติ, อริยกฺขณเตหิ สีเลหิ
สมณฺนาคโต โหติ, อิมสฺसानนท, ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฺปติการํ วทามิ, ยทิตํ อภิวาทน
ปจฺจุญฺฐานอณฺชลิกมฺมสามิจิกมฺมจิวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺยเภสชฺชปฺริกฺขารานุปฺปทานเนน.

ยํ หานนท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม ทุกฺখে นิกฺกงฺโข โหติ, ทุกฺขสมุทฺথে นิกฺกงฺโข โหติ,
ทุกฺขนิโรธ นิกฺกงฺโข โหติ, ทุกฺขนิโรธคามินียา ปฏีปทาย นิกฺกงฺโข โหติ, อิมสฺसानนท, ปุคฺคลสฺส อิมินา
ปุคฺคเลน น สุปฺปติการํ วทามิ, ยทิตํ อภิวาทนปจฺจุญฺฐานอณฺชลิกมฺมสามิจิกมฺมจิวรปิณฺฑปาตเสนาสน
คิลานปฺปจฺยเภสชฺชปฺริกฺขารานุปฺปทานเนน.

จฺจุทฺส โข ปนิมานนท ปาฏีปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. กตฺมา จฺจุทฺส. ตถาคเต (๑.๒๕) อรหฺนเต
สมฺมาสมฺพุทฺเธ ทานํ เทติ อโย ปฐฺมา ปาฏีปุคฺคลิกา ทกฺขิณา. ปจฺเจกสมฺพุทฺเธ ทานํ เทติ อโย ทุตติยา

ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. ตถาคตสาวเก อรหนเต ทานํ เทติ อัยํ ตติยา ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. อรหตตผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนเน ทานํ เทติ อัยํ จตตถิ ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. อนาคามิสส ทานํ เทติ อัยํ ปณจมี ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. อนาคามีผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนเน ทานํ เทติ อัยํ ฉณฐิ ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. สกทาคามิสส ทานํ เทติ อัยํ สตตมี ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. สกทาคามีผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนเน ทานํ เทติ อัยํ อญฐมี ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. โสตาปนเน ทานํ เทติ อัยํ นวมี ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. โสตาปตติผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนเน ทานํ เทติ อัยํ ทสมิ ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. พาหิรเก กาเมสุ วี (๑.๒๖) ตราเค ทานํ เทติ อัยํ เอกาทสมิ ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. ปุณฺณชน สीलวนเต ทานํ เทติ อัยํ ทวาทสมิ ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. ปุณฺณชนทุสสีเล ทานํ เทติ อัยํ เตรสมิ ปาฏิบุคลิกา ทกขิณา. ตีรจณคเต ทานํ เทติ อัยํ จุททสมิ ปาฏิบุคลิกา ทกขิณาติ.

ตตรานนท ตีรจณคเต ทานํ ทตวา สตคณา ทกขิณา ปาฏิภังชิตพพา, ปุณฺณชนทุสสีเล ทานํ ทตวา สหสสคณา ทกขิณา ปาฏิภังชิตพพา, ปุณฺณชนสีลวนเต ทานํ ทตวา สตสหสสคณา ทกขิณา ปาฏิภังชิตพพา, พาหิรเก กาเมสุ วีตราเค ทานํ ทตวา โกฏิสสทสสคณา ทกขิณา ปาฏิภังชิตพพา, โสตาปตติผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนเน ทานํ ทตวา อสงฺเขยยา อปฺปเมยยา ทกขิณา ปาฏิภังชิตพพา, โก ปน วาโท โสตาปนเน, โก ปน วาโท สกทาคามีผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนเน, โก ปน วาโท สกทาคามิสส, โก ปน วาโท อนาคามีผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนเน, โก ปน (๑.๒๗) วาโท อนาคามิสส, โก ปน วาโท อรหตตผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนเน, โก ปน วาโท อรหนเต, โก ปน วาโท ปจเจกสมพฺพุเต, โก ปน วาโท ตถาคเต อรหนเต สมมาสมพฺพุเต.

สตต โข ปนิมานนท สัมคตา ทกขิณา. กตมา สตต. พุทฺธปมฺมุเข อุภโตสฺสเม ทานํ เทติ อัยํ ปฐมา สัมคตา ทกขิณา. ตถาคเต ปรินิพฺพุเต อุภโตสฺสเม ทานํ เทติ อัยํ ทุตติยา สัมคตา ทกขิณา. ภิกฺขุสฺสเม ทานํ เทติ อัยํ ตติยา สัมคตา ทกขิณา. ภิกฺขุณิสฺสเม ทานํ เทติ อัยํ จตตถา สัมคตา ทกขิณา. เอตตเก๑ เม ภิกฺขุ จ ภิกฺขุณิโย จ สัมโต อุทฺทิสฺสธาดิ ทานํ เทติ อัยํ ปณจมี สัมคตา ทกขิณา. เอตตเก๑ เม ภิกฺขุ สัมโต อุทฺทิสฺสธาดิ ทานํ เทติ อัยํ ฉณฐิ สัมคตา ทกขิณา. (๑.๒๘) เอตตกา เม ภิกฺขุณิโย สัมโต อุทฺทิสฺสธาดิ ทานํ เทติ อัยํ สตตมี สัมคตา ทกขิณา. ภวิสฺสนติ โข ปนิมานนท อนาคตมทฺธานํ โคตรภฺโน กาสาวกณฺฐา ทุสสีลา ปาปณฺมา. เตสุ ทุสสีเลสุ สัมมิ อุทฺทิสฺส ทานํ ทสฺสนติ. ตทาปาหิ, อานนท สัมคตํ ทกฺขิณํ อสงฺเขยํ อปฺปเมยํ วทามิ. น เตววาทิ อานนท เกณจิ ปรียาเยน สัมคตาย ทกฺขิณาย ปาฏิบุคลิกทานํ มหปฺพลตรํ วทามิ.

จตสฺโส โข อิมา อานนท ทกฺขิณา วิสุทฺธิโย. กตมา จตสฺโส. อตถานนท ทกฺขิณา ทายกโต วิสุทฺธติ โน ปฏฺฐิกาทกโต. อตถานนท ทกฺขิณา ปฏฺฐิกาทกโต วิสุทฺธติ โน ทายกโต. อตถานนท ทกฺขิณา เนว ทายกโต วิสุทฺธติ โน ปฏฺฐิกาทกโต. อตถานนท, ทกฺขิณา ทายกโต เจว วิสุทฺธติ ปฏฺฐิกาทกโต จ.

กถุจณนท ทกขินา ทายกโต วิสุขมตติ โน ปฏิกคากโต. อธิณนท (๑.๒๙) ทายโก โหติ
สีลวา กลยาณธมโม, ปฏิกคากา โหนติ ทุสสีลา ปาปธมมา เอวံ โข อานนท ทกขินา ทายกโต
วิสุขมตติ โน ปฏิกคากโต.

กถุจณนท ทกขินา ปฏิกคากโต วิสุขมตติ โน ทายกโต. อธิณนท ทายโก โหติ ทุสสีโล
ปาปธมโม, ปฏิกคากา โหนติ สีลวันโต กลยาณธมมา เอวံ โข อานนท ทกขินา ปฏิกคากโต
วิสุขมตติ โน ทายกโต.

กถุจณนท ทกขินา เนว ทายกโต วิสุขมตติ โน ปฏิกคากโต. อธิณนท. ทายโก จ โหติ
ตุสสีโล ปาปธมโม, ปฏิกคากา จ โหนติ ทุสสีลา ปาปธมมา เอวံ โข อานนท ทกขินา เนว ทายกโต
วิสุขมตติ โน ปฏิกคากโต.

กถุจณนท ทกขินา ทายกโต เจว วิสุขมตติ ปฏิกคากโต จ. อธิณนท ทายโก จ
โหติ สีลวา กลยาณธมโม, ปฏิกคากา จ โหนติ สีลวันโต กลยาณธมมา เอวံ โข อานนท ทกขินา
(๑.๓๐) ทายกโต เจว วิสุขมตติ ปฏิกคากโต จ. อิมา โข อานนท จตส์โส ทกขินา วิสุทธีโยติ. อิทมโวจ
ภควา. อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรี เอตทโวจ สตถา

โย สีลวา ทุสสีเลสุ ททาติ ทานํ

ธมฺเมน ลทฺธํ สุปฺสนนจิตฺโต

อภิสททหํ กมฺมผลํ อุพารํ

สา ทกขินา ทายกโต วิสุขมตติ.

โย ทุสสีโล สีลวันเตสุ ททาติ ทานํ

ธมฺเมน ลทฺธํ อปฺปสนนจิตฺโต

อนภิสททหํ กมฺมผลํ อุพารํ

สา ทกขินา ปฏิกคากโต วิสุขมตติ.

โย ทุสสีโล ทุสสีเลสุ ททาติ ทานํ

ธมฺเมน ลทฺธํ อปฺปสนนจิตฺโต

อนภิสททหํ กมฺมผลํ อุพารํ

น ตํ ทานํ วิปุลปฺพลนติ พฺรุมิ.

โย สีลวา สีลวันเตสุ ททาติ ทานํ

ธมฺเมน ลทฺธํ สุปฺสนนจิตฺโต

อภิสททหํ กมฺมผลํ อุพารํ

ตํ เว ทานํ วิปุลปฺพลนติ พฺรุมิ.

โย วีตฺราโค วีตฺราเคสุ ททาติ ทานํ

ธมฺเมน ลทฺธํ สุปฺสนนจิตฺโต

อภิสิทธิ์ (๑.๓๑) กम्मผล อูฬาร

ต้ เว ทาน อามิสทานนัคคณติ.

ทกขินาวิภังคสูตร.

๖. สุกสูตร (จุฬกัมมวิภังคสูตร)

เอวมเม สุต. เอกิ สมย ภควา สาวตถิย วิหริติ เขตวัน, อนาถปิณฑิกสส อาราม. อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยยุตโต เยน ภควา เตนุสสงมิ, อุสสงกมิตวา ภควตา สหิ สมโมทิต. สมโมทนียํ กถํ สารณียํ วิตติสาเรตวา เอกมนตํ นิสิตติ. เอกมนตํ นิสินโน โข สุโภ มาณโว โตเทยยุตโต ภควนตํ เอตทโวจ

โก นุ โข โภ โคตม, เหตุ โก ปจจโย เยน มนุสสานเวย สตํ มนุสสญานํ ทิสสนติ หีนปณิตตา. ทิสสนติ หิ โภ โคตม, มนุสสา อปปายุกา, ทิสสนติ ทิฆายุกา, ทิสสนติ พุทฺธาพาธา, ทิสสนติ อปปาพาธา, ทิสสนติ พุพฺพณฺนา, ทิสสนติ วนณวนโต, ทิสสนติ อปเปสกา, ทิสสนติ มหเสกา, ทิสสนติ อปโปคา, ทิสสนติ มหา (๑.๓๒) โภคา, ทิสสนติ นิจกุลินา, ทิสสนติ อจฺจกุลินา, ทิสสนติ พุปฺปญฺญา, ทิสสนติ ปญฺญวนโต. โก นุ โข โภ โคตม, เหตุ โก ปจจโย เยน มนุสสานเวย สตํ มนุสสญานํ ทิสสนติ หีนปณิตตาติ.

กम्मสสกา มาณว สตตา กम्मทายาทา กมฺมโยนี กम्मพนฺธ กम्मปปฏิสรณา. กมฺม สตเต วิภชติ ยทิตํ หีนปณิตตายาติ. น โข อหํ อิมสส โภโต โคตมสส สํชิตเตน ภาสิตสส วิตถาเรน อตถํ อวิภตตสส วิตถาเรน อตถํ อาชานามิ. สาธุ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ ยถา อหํ อิมสส โภโต โคตมสส สํชิตเตน ภาสิตสส วิตถาเรน อตถํ อวิภตตสส วิตถาเรน อตถํ อาชานเวยนติ.

เตนหิ มาณว สุณาทิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ, ภาสิตสสามิตติ. เอวํ โภติ โข สุโภ มาณโว โตเทยยุตโต (๑.๓๓) ภควโต ปจจสโสสิ. ภควา เอตทโวจ

อิธ มาณว เอกจฺจ อิตถิ วา ปุริโส วา ปาณาติปาตี โหติ ลุทโท โลหิตปาณิ หตฺทปเต นิวิฏฺฐอ อทฺยาปนโน ปาณญเตสุ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปชฺชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปชฺชติ, สเจ มนุสสตตํ อากจฺฉติ ยตถ ยตถ ปจฺจายติ อปปายโก โหติ. อปปายุกสํวตตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา ยทิตํ ปาณาติปาตี โหติ ลุทโท โลหิตปาณิ หตฺทปเต นิวิฏฺฐอ อทฺยาปนโน ปาณญเตสุ.

อิธ ปน มาณว เอกจฺจ อิตถิ วา ปุริโส วา ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิโรโต โหติ นิหิตทณฺโท นิหิตสทฺโธ, ลชฺซี ทยาปนโน สพฺพปาณญตฺติ (๑.๓๔) ตานุกมฺปิ วิหริติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา สุกตํ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา สุกตํ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ, สเจ มนุสสตตํ อากจฺฉติ ยตถ ยตถ ปจฺจายติ ทิฆายุกโก โหติ.

ที่มายุกส์วตตนิกา เอสา มานว ปฏิปทา ยทิท ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิโรโต โหติ
 นิหิตทณโต นิหิตสโต, ลขชี ทยาปนโน สพพปาณภูตทิตานุกมปี วิหริติ.

อิธ มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา สุตตานํ วิเหฐกชาติโก โหติ, ปาณินา วา เลหขุณา
 วา ทณเทน วา สตเถน วา. โส เตน กมเมน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา
 อปายํ ทุกคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกคตํ วินิปาตํ นิรยํ
 อุป (๑.๓๕) ปชติ, สเจ มนุสสตํ อากจติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ พุททาพาโร โหติ.
 พุททาพาสวตตนิกา เอสา มานว ปฏิปทา ยทิท สุตตานํ วิเหฐกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลหขุณา วา
 ทณเทน วา สตเถน วา.

อิธ ปน มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา สุตตานํ อวิเหฐกชาติโก โหติ ปาณินา วา
 เลหขุณา วา ทณเทน วา สตเถน วา. โส เตน กมเมน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา
 ปรมมรณา สุกตํ สคคํ โลกํ อุปปชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา สุกตํ สคคํ โลกํ อุปปชติ, สเจ
 มนุสสตํ อากจติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ อุปปาพาโร โหติ. อุปปาพาสวตตนิกา เอสา มานว
 ปฏิปทา ยทิท สุตตานํ อวิเหฐกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลหขุณา วา ทณเทน วา สตเถน วา.

อิธ มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา (๑.๓๖) โกรโน โหติ อุปายาสพหุโล. อุปปมปี วุตโต
 สมานो อภิสชติ กุปปติ พยาปชติ ปติฏฐียติ โกปณจ โทสณจ อปปัจจยณจ ปาตุกโรติ. โส เตน
 กมเมน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกคตํ วินิปาตํ นิรยํ
 อุปปชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชติ, สเจ มนุสสตํ
 อากจติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ พุพพณโณ โหติ. พุพพณณสวตตนิกา เอสา มานว ปฏิปทา ยทิท
 โกรโน โหติ อุปายาสพหุโล, อุปปมปี วุตโต สมานอ อภิสชติ กุปปติ พยาปชติ ปติฏฐียติ โกปณจ
 (๑.๓๗) โทสณจ อปปัจจยณจ ปาตุกโรติ.

อิธ ปน มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา อุกโกโรโน โหติ อนุปายาสพหุโล, พหุมปี วุตโต
 สมานอ นภิสชติ น กุปปติ น พยาปชติ น ปติฏฐียติ น โกปณจ โทสณจ อปปัจจยณจ ปาตุกโรติ.
 โส เตน กมเมน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา สุกตํ สคคํ โลกํ อุปปชติ.
 โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา สุกตํ สคคํ โลกํ อุปปชติ, สเจ มนุสสตํ อากจติ ยตถ ยตถ
 ปจจาชายติ ปาสาทิโก โหติ. ปาสาทิกสวตตนิกา เอสา มานว ปฏิปทา ยทิท อุกโกโรโน โหติ อนุปายาส
 พหุโล, พหุมปี วุตโต สมานอ นภิสชติ น กุปปติ น พยาปชติ น ปติฏฐียติ น โกปณจ โทสณจ
 อปปัจจยณจ ปาตุกโรติ.

อิธ มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา อีสสามนโก โหติ, ปรลาภสกุการครุการมานนนวนทน
 ปุชนาสุ อีสสติ อุปุสสติ อีสสํ พนธติ. โส เตน กมเมน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา
 ปรมมรณา อปายํ ทุกคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา อ (๑.๓๘) ปายํ
 ทุกคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชติ, สเจ มนุสสตํ อากจติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ อปเปสโก โหติ.

อปเปสภขส่วตตนิกา เอสา มานว ปฏิปทา ยทิทํ อนิสสามนโก โหติ, ปราภสภการครุการมานนนวนทน
ปูชนาสุ อีสสตี อุปุสสตี อีสสํ พนธติ.

อิธ ปน มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา อนิสสามนโก โหติ, ปราภสภการครุการ
มานนนวนทนปูชนาสุ น อีสสตี น อุปุสสตี น อีสสํ พนธติ. โส เตน กมเมน เอวํ สมตเตน เอวํ
สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา สุกคิ สคคํ โลกํ อุปปชชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา
สุคคิ สคคํ โลกํ อุปปชชติ, สเจ มนุสสตตํ อากจฉติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ มหเส (๑.๓๙) กโข โหติ.
มhesภขส่วตตนิกา เอสา มานว ปฏิปทา ยทิทํ อนิสสามนโก โหติ, ปราภสภการครุการมานนนวนทน
ปูชนาสุ น อีสสตี น อุปุสสตี น อีสสํ พนธติ.

อิธ มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา น ทาตา โหติ สมณสส วา พราหมณสส วา อนนํ
ปานํ วตถํ ยานํ มาลาคนธวิเลปนํ เสยยาวสถํ ปทีเปยยํ. โส เตน กมเมน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน
กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกคคิ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา
อปายํ ทุกคคิ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชชติ, สเจ มนุสสตตํ อากจฉติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ อปปโกโค โหติ.
อปปโกคส่วตตนิกา เอสา, มานว ปฏิปทา ยทิทํ น ทาตา โหติ สมณสส วา พราหมณสส วา อนนํ ปานํ
วตถํ ยานํ มาลาคนธวิเลปนํ เสยยาวสถํ (๑.๔๐) ปทีเปยยํ.

อิธ ปน มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา ทาตา โหติ สมณสส วา พราหมณสส วา อนนํ
ปานํ วตถํ ยานํ มาลาคนธวิเลปนํ เสยยาวสถํ ปทีเปยยํ. โส เตน กมเมน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน
กายสส เกทา ปรมมรณา สุกคิ สคคํ โลกํ อุปปชชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา สุกคิ สคคํ โลกํ
อุปปชชติ, สเจ มนุสสตตํ อากจฉติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ มหาโกโค โหติ. มหาโกคส่วตตนิกา เอสา,
มานว ปฏิปทา ยทิทํ ทาตา โหติ สมณสส วา พราหมณสส วา อนนํ ปานํ วตถํ ยานํ มาลาคนธวิเลปนํ
เสยยาวสถํ ปทีเปยยํ.

อิธ มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา ฤทโธ โหติ อติมานิ อภิวาเทตพพํ น อภิวาเทติ,
ปจจุฐฐาตพพํ น ปจจุฐฐติ, อาสนารหสส น อาสนํ เทติ, (๑.๔๑) มคการหสส น มคคํ เทติ, สภ
กาตพพํ น สภกโรติ, ครุกาตพพํ น ครุกโรติ, มาเนตพพํ น มาเนติ, ปุเชตพพํ น ปุเชติ. โส เตน กมเมน
เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกคคิ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชชติ. โน เจ
กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกคคิ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชชติ, สเจ มนุสสตตํ อากจฉติ ยตถ ยตถ
ปจจาชายติ นิจกุลิโน โหติ. นิจกุลินส่วตตนิกา เอสา มานว ปฏิปทา ยทิทํ ฤทโธ โหติ อติมานิ,
อภิวาเทตพพํ น อภิวาเทติ, ปจจุฐฐาตพพํ น ปจจุฐฐติ, อาสนารหสส น อาสนํ เทติ, มคการหสส น
มคคํ เทติ, สภกาตพพํ น สภกโรติ, ครุกาตพพํ น ครุกโรติ, มาเนตพพํ น มาเนติ, ปุเชตพพํ น ปุเชติ.

อิธ ปน มานว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา อตถฤทโธ โหติ อนติมานิ, อภิวาเทตพพํ
อภิวาเทติ, ปจจุฐฐาต (๑.๔๒) พพํ ปจจุฐฐติ, อาสนารหสส อาสนํ เทติ, มคการหสส มคคํ เทติ,
สภกาตพพํ สภกโรติ, ครุกาตพพํ ครุกโรติ, มาเนตพพํ มาเนติ, ปุเชตพพํ ปุเชติ. โส เตน กมเมน เอวํ

สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา สุคตํ สคํ โลกํ อุปปชชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา สุคตํ สคํ โลกํ อุปปชชติ, สเจ มนุสสตตํ อากจฉติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ อจจากุลิโน โหติ. อจจากุลินสํวตตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา ยทิทํ อตถทโธ โหติ อนติมานิ, อภิวาเทตพพํ อภิวาเทติ, ปจจุจฐาตพพํ ปจจุจฐเอติ, อาสนารหสส อาสนํ เทติ, มคคารหสส มคคํ เทติ, สกกาตพพํ สกโกโรติ, ครุกาตพพํ ครุกโรติ, มาเนตพพํ มาเนติ, ปุเชตพพํ ปุเชติ.

อิธ มาณว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา สมณํ วา พราหมณํ วา (๑.๔๓) อุปสงกมิตวา น ปริปุจฉิตา โหติ ก็ ภนเต กุสลํ, ก็ อกุสลํ, ก็ สาวชชํ, ก็ อนวชชํ, ก็ เสวิตพพํ, ก็ น เสวิตพพํ, ก็ เม กริยามานํ ที่ฆรตตํ อหิตาย ทุกขาย โหติ, ก็ วา ปน เม กริยามานํ ที่ฆรตตํ หิตาย สุขาย โหติติ. โส เตน กมเมเนน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุกคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชชติ, สเจ มนุสสตตํ อากจฉติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ ทุปปณฺญ โหติ. ทุปปณฺญสํวตตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา ยทิทํ สมณํ วา พราหมณํ วา อุปสงกมิตวา น ปริปุจฉิตา โหติ ก็ ภนเต กุสลํ, ก็ อกุสลํ, ก็ สาวชชํ, ก็ อนวชชํ, ก็ เสวิตพพํ, ก็ น เสวิตพพํ, ก็ เม กริยามานํ ที่ฆรตตํ อหิตาย ทุกขาย โหติ, (๑.๔๔) ก็ วา ปน เม กริยามานํ ที่ฆรตตํ หิตาย สุขาย โหติติ.

อิธ ปน มาณว เอกจโจ อิตถิ วา ปุริโส วา สมณํ วา พราหมณํ วา อุปสงกมิตวา ปริปุจฉิตา โหติ ก็ ภนเต กุสลํ, ก็ อกุสลํ, ก็ สาวชชํ, ก็ อนวชชํ, ก็ เสวิตพพํ, ก็ น เสวิตพพํ, ก็ เม กริยามานํ ที่ฆรตตํ อหิตาย ทุกขาย โหติ, ก็ วา ปน เม กริยามานํ ที่ฆรตตํ หิตาย สุขาย โหติติ? โส เตน กมเมเนน เอวํ สมตเตน เอวํ สมาทินเนน กายสส เกทา ปรมมรณา สุคตํ สคํ โลกํ อุปปชชติ. โน เจ กายสส เกทา ปรมมรณา สุคตํ สคํ โลกํ อุปปชชติ, สเจ มนุสสตตํ อากจฉติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ มหาปณฺญ โหติ. มหาปณฺญสํวตตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา ยทิทํ สมณํ วา พราหมณํ วา อุปสงกมิตวา ปริปุจฉิตา โหติ ก็ ภนเต กุสลํ, ก็ อกุสลํ, (๑.๔๕) ก็ สาวชชํ, ก็ อนวชชํ, ก็ เสวิตพพํ, ก็ น เสวิตพพํ, ก็ เม กริยามานํ ที่ฆรตตํ อหิตาย ทุกขาย โหติ, ก็ วา ปน เม กริยามานํ ที่ฆรตตํ หิตาย สุขาย โหติติ.

อิติ โข มาณว อปายุกสํวตตนิกา ปฏิปทา อปายุกตตํ อุปเนติ, ที่ฌายุกสํวตตนิกา ปฏิปทา ที่ฌายุกตตํ อุปเนติ, พวหาพารสํวตตนิกา ปฏิปทา พวหาพารตตํ อุปเนติ, อปปาพารสํวตตนิกา ปฏิปทา อปปาพารตตํ อุปเนติ, ทุพพณฺณสํวตตนิกา ปฏิปทา ทุพพณฺณตตํ อุปเนติ, ปาสาทิกสํวตตนิกา ปฏิปทา ปาสาทิกตตํ อุปเนติ, อปเปสกขสํวตตนิกา ปฏิปทา อปเปสกขตตํ อุปเนติ, มhesกขสํวตตนิกา ปฏิปทา มhesกขตตํ อุปเนติ, อปปโมกสํวตตนิกา ปฏิปทา อปปโมกตตํ อุปเนติ, มหา (๑.๔๖) โภกสํวตตนิกา ปฏิปทา มหาโภกตตํ อุปเนติ, นิจกุลินสํวตตนิกา ปฏิปทา นิจกุลินตตํ อุปเนติ, อจจากุลินสํวตตนิกา ปฏิปทา อจจากุลินตตํ อุปเนติ, ทุปปณฺญสํวตตนิกา ปฏิปทา ทุปปณฺญตตํ อุปเนติ, มหาปณฺญสํวตตนิกา ปฏิปทา มหาปณฺญตตํ อุปเนติ. กम्मสสกา, มาณว สตตา กम्मทายาทา กมมโยนิ กम्मพนฺธุ กम्मบปฏิสรณา. กम्मํ สตเต วิภชติ ยทิทํ หีนปปณฺิตตายาติ.

เอวํ วุตเต สุกโก มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม อภิกฺกนฺตํ โภ
โคตม เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิภฺกฺกชฺชิตํ วา อุกฺกฺชเชยฺย, ปฏฺิจฺจนฺนํ วา วิวเรยฺย, มุฬฺหสฺส วา มคฺคํ
อาจิกฺกเชยฺย, อนธฺกาเร วา เตลปฺชฺชิตํ ธาเรยฺย จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขณฺตํ, เอวเมว โภตา โคตเมน
อนนฺกปริยาเยน ธ (๑.๔๗) มโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมณฺจ ภิกฺขุสํมณฺจ.
อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตฺตคฺเค ปาณฺเปตํ สรณํ คตฺนติ.

จุฬกมฺมวิภังคสุตฺตํ อุปฺปิณณาสเก.

อิมานิ ๘ สุตฺตานิ ทานกถา ย โสสลฺลภาวตฺถํ คเหตุพฺพานิ

ปฐฺมภาณวารี

อุปาสกรมฺเม ปกฺกณณวินิจฺฉย

๗. มหานามสุตฺตํ

เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหริติ กปิลวตฺถุสฺมี นิโครธาราเม. อถ โข มหานาโม สกฺโก เยน
ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสิตฺติ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม
สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ กิตฺตาวตฺตา นฺ โข.

๓.๑.๒ คัมภีร์สุตตสังคหะปรัวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๒

(๒.๑) ภนฺเต อุปาสโก โหตฺติ. ยโต โข มหานาม พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ, ธมฺมํ สรณํ คโต โห
ติ, สัมมํ สรณํ คโต โหติ เอตฺตาวตฺตา โข มหานาม อุปาสโก โหตฺติ.

กิตฺตาวตฺตา ปน ภนฺเต อุปาสโก สีสสมฺปนฺโน โหตฺติ. ยโต โข มหานาม อุปาสโก
ปาณาติปาตา ปฏฺีวิริโต โหติ, อทินฺนาทนา ปฏฺีวิริโต โหติ, กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏฺีวิริโต โหติ,
มุสฺสาวาหา ปฏฺีวิริโต โหติ, สุราเมรยมชฺชปมาทญฺ्ञานา ปฏฺีวิริโต โหติ, เอตฺตาวตฺตา โข มหานาม อุปาส
โก สีสสมฺปนฺโน โหตฺติ.

กิตฺตาวตฺตา ปน ภนฺเต อุปาสโก สีสวา โหตฺติ. อิท มหานาม อุปาสโก สทฺธโร โหติ, สทฺทหติ
ตถาคตสฺส โพธิ อิตฺปิ โส ภควา ฯเปฯ สตฺถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺธโร ภควาติ. เอตฺตาวตฺตา โข มหานาม
อุปาสกํ สทฺธาสมฺปนฺโน โหตฺติ.

กิตฺตาวตฺตา ปน ภนฺเต อุปาสโก จาคสมฺปนฺโน โหตฺติ. อิท มหานาม อุปาสโก
วิคตมลฺลจฺฉเรณ (๒.๒) เจตฺสา อการํ อชฺฉาวสติ มุตฺตจาโค ปยตฺปาณิ โวสสคฺคร โรตฺ ยาจโยโค
ทวนสฺวิภาครโต เอตฺตาวตฺตา โข มหานาม อุปาสโก จาคสมฺปนฺโน โหตฺติ.

กิตฺตาวตฺตา ปน ภนฺเต อุปาสโก ปญฺญาสมฺปนฺโน โหตฺติ. อิท มหานาม อุปาสโก ปญฺญา
โหติ อุทฺยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมฺนนาโค อริยาย นิพเพธิกาย สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามินิยา เอตฺตาวตฺตา
โข มหานาม อุปาสโก ปญฺญาสมฺปนฺโน โหตฺติ.

มหานามสูตรัม มหาวคฺคสํยุตฺเต.

๘. อุปาสกจณฺฑาลสูตร

เอวมเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตถิยํ วิหริติ เชตวนเ อนาถปิณฑิกสส อารามเ. ตตร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ. ภทฺทเนตติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสสฺ. ภควา เอตทโวจ ปณฺจหิ ภิกฺขเว ฐมเมหิ สม(๒.๓)นฺนาคโต อุปาสโก อุปาสกจณฺฑาลอ จ โหติ อุปาสกมลฺลจ อุปาสกปติภฺนุจ. กตเมหิ ปณฺจหิ? อสฺสทฺธโร โหติ, ทุสฺสีโล โหติ, โกตฺถุหลมฺกฺลิกโก โหติ, มงฺคลํ ปจฺเจติ โน กมฺมํ, อิตฺโต จ พหิทฺธา ทกฺขิณฺณยํ คเวสตี, ตตถ จ ปุพฺพการํ กโรติ. อิมเอหิ โข ภิกฺขเว, ปณฺจหิ ฐมเมหิ สมณฺนาคโต อุปาสโก อุปาสกจณฺฑาลอ จ โหติ อุปาสกมลฺลจ อุปาสกปติภฺนุจ.

อิทมโวจ ภควา อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทฺนติ.

อุปาสกจณฺฑาลสูตร

๙. อุปาสกรตนสูตร

เอวมเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตถิยํ วิหริติ เชตวนเ อนาถปิณฑิกสส อารามเ. ตตร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ. ภทฺทเนตติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสสฺ.

ปณฺจหิ ภิกฺขเว ฐมเมหิ สมณฺนาคโต อุปาสโก อุปาสกรตนจ โหติ อุปา(๒.๔)สกปทุมฺลจ อุปาสกปฺณฺชรีกฺกจ. กตเมหิ ปณฺจหิ? สทฺธโร โหติ, สีลวา โหติ, อโกตฺถุหลมฺกฺลิกโก โหติ, กมฺมํ ปจฺเจติ โน มงฺคลํ, น อิตฺโต พหิทฺธา ทกฺขิณฺณยํ คเวสตี, อิตฺ จ ปุพฺพการํ กโรติ. อิมเอหิ โข ภิกฺขเว, ปณฺจหิ ฐมเมหิ สมณฺนาคโต อุปาสโก อุปาสกรตนจ โหติ อุปาสกปทุมฺลจ อุปาสกปฺณฺชรีกฺกจ.

อิทมโวจ ภควา อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทฺนติ.

อุปาสกรตนสูตร.

๑๐. วนิชฺชาสูตร

เอวมเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตถิยํ วิหริติ เชตวนเ อนาถปิณฑิกสส อารามเ. ตตร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ. ภทฺทเนตติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสสฺ. ภควา เอตทโวจ.

ปณฺจจิมา ภิกฺขเว วนิชฺชา อุปาสเคน อกรณฺียา. กตมา ปณฺจ. สตถวณิชฺชา สตต วนิชฺชา มํสวณิชฺชา มชฺชวณิชฺชา. (๒.๕) อิมา โข ภิกฺขเว ปณฺจ วนิชฺชา อุปาสเคน อกรณฺียา.

อิทมโวจ ภควา อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทฺนติ.

วนิชฺชสูตร.

ตีณิ สุตตานิ ปณฺจกฺกคฺคตเร.

๑๑. วิสาขุโปสถสูตร (อุโปสถสูตร)

เอวมเม สุตฺถิ. เอกํ สมยํ ภควา สาวตถิยํ วิหริติ ปุพพารามे มิคารมาตุ ปาสาเท. อถ โข วิสาखा มิคารมาตา ตทหุโปสเถ เยน ภควา เตนุปสงกมิ, อุปสงกมิตวา ภควนตํ อภิวาเทตวา เอกมนตํ นิสิตฺติ, เอกมนตํ นิสินนํ โข วิสาขํ มิคารมาตฺรํ ภควา เอตทโวจ หนนท กุโต นุ ตวํ วิสาখে อาคจณสี ทิวา ทิวสฺสาติ. อุโปสธาหํ ภนฺเต อชฺช อุปวสามีติ.

ตโยเม วิสาখে อุโปสธา. กตเม ตโย? โคปาลกุโปสโถ นิคณฺฐุโปสโถ อริยุโปสโถ. กถญจ วิสาখে โคปาลกุโปสโถ โหติ? เสยฺยถาปิ วิสาখে โคปาลโก สายณฺหสมเย สามิกานํ (๒.๖) คาโว นิยฺยา เทตวา^๒ อิติ ปฏฺฐิสถฺยจฺกฺขติ อชฺช โข คาโว อมฺกสมฺมญจ อมฺกสมฺมญจ ปเทเส จริสฺสุ, อมฺกสมฺมญจ อมฺกสมฺมญจ ปเทเส ปานียานิ ปิวิสฺสุ. เสวทานิ คาโว อมฺกสมฺมญจ อมฺกสมฺมญจ ปเทเส จริสฺสนฺติ, อมฺกสมฺมญจ อมฺกสมฺมญจ ปเทเส ปานียานิ ปิวิสฺสนฺตฺติ. เอวเมว โข วิสาখে อิเธกจฺโจ อุโปสถิโก อิติ ปฏฺฐิสถฺยจฺกฺขติ อหํ ขวชฺช อิทฺถจฺกฺกญจ ขาทนียํ ขาทิ, อิทฺถจฺกฺกญจ โภชนียํ ภูณฺซี. เสวทานาหํ อิทฺถจฺกฺกญจ ขาทนียํ ขาทิสฺสามิ, อิทฺถจฺกฺกญจ โภชนียํ ภูณฺชิสฺสามีติ. โส เตน โลเภน อภิชณฺสาสทคฺเตน เจตฺสา ทิวสํ อติณามะติ. เอวํ โข วิสาখে โคปาลกุโปสโถ โหติ. เอวํ อุปฺวตฺโถ โข วิสาখে โคปาลกุโปสโถ น มหปฺพลโหติ น มหานิสฺโส น มหาชฺฐิโก น มหาวิปฺผาโร.

กถญจ วิสาখে นิคณฺฐุโปสโถ โหติ? อตฺถิ วิสาখে นิคณฺฐา นาม สม(๒.๗)ณฺชาติกา, เต สาวกํ เอวํ สมหาเพนฺติ เอหิ ตวํ อมฺโห ปุริส เย ปุรตฺถิมาเย ทิสาย ปาณา ปริ โยชนสฺตํ, เตสฺสุ ทณฺห์ นิภฺชิปาหิ. เย ปจฺจิมาย ทิสาย ปาณา ปริ โยชนสฺตํ, เตสฺสุ ทณฺห์ นิภฺชิปาหิ, เย อุตฺตราย ทิสาย ปาณา ปริ โยชนสฺตํ, เตสฺสุ ทณฺห์ นิภฺชิปาหิ, เย ทกฺขิณาย ทิสาย ปาณา ปริ โยชนสฺตํ, เตสฺสุ ทณฺห์ นิภฺชิปาหิ. อิติ เอกจฺจจฺจํ ปาณานํ อนฺนทฺทายาย อนฺนกมฺปาย สมหาเพนฺติ, เอกจฺจจฺจํ ปาณานํ นานฺนทฺทายาย นานฺนกมฺปาย สมหาเพนฺติ. เต ตทหุโปสเถ สาวกํ เอวํ สมหาเพนฺติ เอหิ ตวํ อมฺโห ปุริส สพฺพเจลาณิ^๓ นิภฺชิปิตฺวา เอวํ วเทหิ ‘นาหํ กวฺจนิ^๔ กสฺสจฺจิ กิณฺจณตฺถิสมิ, น จ มม กวฺจนิ กตฺถจฺจิ กิสฺมิมฺหิ กิณฺจณตฺถิสมิ.’^๕ ขานนฺติ โข ปนสฺส มาตาปิตโร อयํ อมฺหากํ ปุตฺโตติ, โสปิ ขานาติ อิมะ มยฺหํ มาตาปิตโรติ. ขานาติ โข ปนสฺส ปุตฺตทาโร อयํ มยฺหํ ภตฺตาติ. โสปิ ขานาติ อयํ มยฺหํ ปุตฺตทาโร (๒.๘) ติ. ขานนฺติ โข ปนสฺส ทาสกมฺมกรโปริสา อยํ อมฺหากํ อโยติ, โสปิ ขานาติ อิมะ มยฺหํ ทาสกมฺมกรโปริสาติ. อิติ ยสฺมี สมเย สจฺเจ สมหาเพตพฺพา, มุสฺสาวาเท ตสฺมี สมเย สมหาเพนฺติ, อิทฺมสฺส มุสฺสาวาทสฺมี วทามิ. โส ตสฺสา รตฺติยา อจฺเจน เต โภเค อทินฺนํเยว ปริภุชฺชติ, อิทฺมสฺส อทินฺนาทานสฺมี วทามิ. เอวํ โข วิสาখে นิคณฺฐุโปสโถ โห

^๒ ฉ.ม. นิยฺยาเตตฺวา.

^๓ ม. สพฺพเวราณิ.

^๔ อ. กวฺจ, ฉ.ม. กวฺจนิ.

^๕ ฉ.ม. กิณฺจณตฺถิสมิ, อ. มม กวฺจ กสฺสจฺจิ กิณฺจณํ นตฺถิสมิ.

ติ, เอวํ อุกุฏโธ โข วิสาхе นิคณฺฐโปสโธ น มหปฺพลโหติ น มหานิสฺสโธ น มหาชุตฺตโก น มหาวิปฺภาโร.

กถณฺจ วิสาхе อริยฺโปสโธ โหติ? อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส วิสาхе จิตฺตสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ. กถณฺจ วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิทฺ วิสาхе อริยสาวโก ตถาคคํ อนุสฺสเรติ อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธो วิชชาจเรณฺสมปนฺโน สุคโต โลก (๒.๙) วิพุอนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ. ตสฺส ตถาคคํ อนุสฺสเรโต จิตฺตํ ปสฺสีหติ, ปามุชฺชํ อุกฺกปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุกุกฺกิลิเสสา, เต ปหิยฺนติ, เสยฺยถาปิ วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส สีสสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ.

กถณฺจ วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส สีสสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? กถณฺจ ปฏฺิจจ มตฺติกถณฺจ ปฏฺิจจ อุกถณฺจ ปฏฺิจจ ปุริสสฺส จ ตชฺชํ วายามํ ปฏฺิจจ. เอวํ โข วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส สีสสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ. เอวเมว โข อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ.

กถณฺจ วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิทฺ วิสาхе อริยสาวโก ตถาคคํ อนุสฺสเรติ อิติปิ โส ภควา ๗เป๗ พุ (๒.๑๐) พฺโธ ภควาติ. ตสฺส ตถาคคํ อนุสฺสเรโต จิตฺตํ ปสฺสีหติ, ปามุชฺชํ อุกฺกปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุกุกฺกิลิเสสา, เต ปหิยฺนติ. อयํ วุจฺจติ วิสาхе อริยสาวโก พรหมุโปสํ อุกฺกปสฺติ, พรหมุณา สทฺธีํ สํวสฺติ, พรหมญฺจสฺส^๖ อารพฺภ จิตฺตํ ปสฺสีหติ, ปามุชฺชํ อุกฺกปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุกุกฺกิลิเสสา, เต ปหิยฺนติ. เอวํ โข วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ.

อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส วิสาхе จิตฺตสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ. กถณฺจ วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? อิทฺ วิสาхе อริยสาวโก ฌมํ อนุสฺสเรติ สวากฺขาโต ภควตา ฌมโม สนฺทิกฺโข อากาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก^๗ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิตี. ตสฺส ฌมํ อนุสฺสเรโต จิตฺตํ ปสฺสีหติ, ปามุชฺชํ อุกฺกปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุกุกฺกิลิเสสา, เต ปหิยฺนติ. เสยฺยถาปิ วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส (๒.๑๑) กายสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ.

กถณฺจ วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส กายสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ? โสตฺตถณฺจ ปฏฺิจจ จณฺณณฺจ ปฏฺิจจ อุกถณฺจ ปฏฺิจจ ปุริสสฺส จ ตชฺชํ วายามํ ปฏฺิจจ. เอวํ โข วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส กายสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ. เอวเมว โข วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ.

กถณฺจ วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส ปริโยทปนา โหติ? อิทฺ วิสาхе อริยสาวโก ฌมํ อนุสฺสเรติ สวากฺขาโต ภควตา ฌมโม ๗เป๗ เวทิตพฺโพ วิญญูหิตี. ตสฺส ฌมํ อนุสฺสเรโต จิตฺตํ ปสฺสีหติ, ปามุชฺชํ อุกฺกปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุกุกฺกิลิเสสา, เต ปหิยฺนติ. อยํ วุจฺจติ วิสาхе อริยสาวโก ฌมฺมุโปสํ อุกฺกปสฺติ, ฌมเมนํ สํวสฺติ, ฌมมญฺจสฺส อารพฺภ จิตฺตํ ปสฺสีหติ, ปามุชฺชํ อุกฺกปชฺชติ, เย จิตฺตสฺส อุกุกฺกิลิเสสา, เต ปหิยฺนติ. เอวํ โข วิสาхе อุกุกฺกิลิฏฺฐสฺส จิตฺตสฺส (๒.๑๒) อุกุกฺกเมน ปริโยทปนา โหติ.

^๖ ม. พรหมญจ.

^๗ ฉ.ม. โอปนยิโก.

อุปกกิลิฏฐสส วิสาхе จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ. กถญจ วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ? อีธ วิสาхе อริยสาวโก สัมม อนุสสรติ สุปฏิปนโน ภควโต สาวกสโฆ. อุชุปฏิปนโน ภควโต สาวกสโฆ, ฌายุปฏิปนโน ภควโต สาวกสโฆ, สามิจิปฏิปนโน ภควโต สาวกสโฆ, ยทิท จตตาริ ปุริสยคานิ อฏฐ ปุริสปุคคลา, เอส ภควโต สาวกสโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทกขิเนยโย อณขลิกณเณยโย อนุตตร ปุณณกเขตต์ โลกสสาติ. ตสส สัมม อนุสสรโต จิตตํ ปสัทธิ, ปามุชชํ อุปปชชติ, เย จิตตสส อุปกกิลิเสสา, เต ปหิยन्ติ, เสยฺยถาปิ วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส วตถสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ.

กถญจ วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส วตถสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ? อุตถญจ^๘ ปฏิจฺจ ขารณญจ ปฏิจฺจ โคมยณญจ ปฏิจฺจ อุทกณญจ ปฏิจฺจ ปุริสสส จ ตชชํ วายามํ ปฏิจฺจ. เอวํ โข วิสาхе (๒.๑๓) อุปกกิลิฏฐสส วตถสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ. เอวเมว โข วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ.

กถญจ วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ? อีธ วิสาхе อริยสาวโก สัมม อนุสสรติ สุปฏิปนโน ภควโต สาวกสโฆ ... อนุตตร ปุณณกเขตต์ โลกสสาติ. ตสส สัมม อนุสสรโต จิตตํ ปสัทธิ, ปามุชชํ อุปปชชติ, เย จิตตสส อุปกกิลิเสสา, เต ปหิยन्ติ. อयํ วุจฺจติ วิสาхе อริยสาวโก สัมมโปสถํ อุปวสติ, สัมเมณ สทธี สํวสติ, สัมมณฺจสส อารพฺภ จิตตํ ปสัทธิ, (๒.๑๔) ปามุชชํ อุปปชชติ, เย จิตตสส อุปกกิลิเสสา, เต ปหิยन्ติ. เอวํ โข วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ.

อุปกกิลิฏฐสส วิสาхе จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ. กถญจ วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ? อีธ วิสาхе อริยสาวโก อตตโน สีลานิ อนุสสรติ อชณฺทานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพฺลานิ อกมฺมาसानิ ภูชิสฺसानิ วิณฺญูปฺปสฺตถานิ อปรามตฺถานิ สฺมาธิสํวตฺตนิกาณิ. ตสส สีลํ อนุสสรโต จิตตํ ปสัทธิ, ปามุชชํ อุปปชชติ, เย จิตตสส อุปกกิลิเสสา, เต ปหิยन्ติ, เสยฺยถาปิ วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส อาทาสสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ.

กถญจ วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส อาทาสสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ? เตลญจ ปฏิจฺจ ฌาริกณญจ (๒.๑๕) ปฏิจฺจ วาลณฺฑุปกณญจ ปฏิจฺจ ปุริสสส จ ตชชํ วายามํ ปฏิจฺจ. เอวํ วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส อาทาสสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ. เอวเมว โข วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ.

กถญจ วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ? อีธ วิสาхе อริยสาวโก อตตโน สีลานิ อนุสสรติ อชณฺทานิ ... สฺมาธิสํวตฺตนิกาณิ. ตสส สีลํ อนุสสรโต จิตตํ ปสัทธิ, ปามุชชํ อุปปชชติ, เย จิตตสส อุปกกิลิเสสา, เต ปหิยन्ติ. อยํ วุจฺจติ วิสาхе อริยสาวโก สีลุปฺโปสถํ อุปวสติ, สัมเมณ สทธี สํวสติ, สัมมณฺจสส อารพฺภ จิตตํ ปสัทธิ, ปามุชชํ อุปปชชติ, เย จิตตสส อุปกกิลิเสสา, เต ปหิยन्ติ. เอวํ โข วิสาхе อุปกกิลิฏฐสส จิตตสส อุปกกเมน ปริโยทปนา โหติ.

^๘ ฉ.ม.อุสมณฺจ.

วิหรนติ, อหฺมปฺช อิมฺลจ รตฺตี อิมฺลจ ทิวสํ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏฺวิโรโต นิหิตทณฺโฑ
นิหิตสฺสโถ ลขฺซี ทยาปโน สพฺพปาณภูตฺตานุกมฺปี วิหรามิ, อิมินาปี^{๑๓๓} องฺเคน อรหฺตํ อนุกโรมิ, อุ
โปสฺโส จ เม อุปฺตุโถ ภวิสฺสตี.

ยาวซีวํ อรหฺนโต อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏฺวิโรตา ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺซี
อเถเนน สุจฺภิเฏเตน อตฺตนา วิหรนติ, อหฺมปฺช อิมฺลจ รตฺตี อิมฺลจ ทิวสํ อทินฺนาทานํ ปหาย
อทินฺนาทานา ปฏฺวิโรโต ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺซี อเถเนน สุจฺภิเฏเตน อตฺตนา วิหรามิ, อิมินาปี องฺเคน
อรหฺตํ อนุ (๒.๒๐) กโรมิ, อุโปสฺโส จ เม อุปฺตุโถ ภวิสฺสตี.

ยาวซีวํ อรหฺนโต อพฺรหฺมจฺริยํ ปหาย พฺรหฺมจฺริ อาราจาริ^{๑๓๔} วิโรตา เมธฺนา คามธฺมมา,
อหฺมปฺช อิมฺลจ รตฺตี อิมฺลจ ทิวสํ อพฺรหฺมจฺริยํ ปหาย พฺรหฺมจฺริ อาราจาริ วิโรโต เมธฺนา คามธฺมมา,
อิมินาปี องฺเคน อรหฺตํ อนุกโรมิ, อุโปสฺโส จ เม อุปฺตุโถ ภวิสฺสตี.

ยาวซีวํ อรหฺนโต มุสฺสาวาทํ ปหาย มุสฺสาวาทา ปฏฺวิโรตา สจฺจวาที สจฺจสนฺธา เถตา ปจฺจยิกา
อวิสฺวาทกา โลกสฺส, อหฺมปฺช อิมฺลจ รตฺตี อิมฺลจ ทิวสํ มุสฺสาวาทํ ปหาย มุสฺสาวาทา ปฏฺวิโรโต สจฺจวาที
สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิกโก อวิสฺวาทโก โลกสฺส, อิมินาปี องฺเคน อรหฺตํ อนุกโรมิ, อุโปสฺโส จ เม อุปฺตุโถ
ภวิสฺสตี.

ยาวซีวํ อรหฺนโต สุราเมรยฺมชฺชปมาทญฺจานํ ปหาย สุราเมรยฺมชฺชปมาทญฺจานา ปฏฺวิโรตา,
อหฺมปฺช อิมฺลจ รตฺตี อิมฺลจ ทิวสํ สุราเมรยฺมชฺชปมาทญฺจานํ ปหาย สุราเมรยฺมชฺชปมาทญฺจานา
ปฏฺวิโรโต, อิมินาปี องฺเคน อรหฺตํ อนุกโรมิ, อุ (๒.๒๑) โปสฺโส จ เม อุปฺตุโถ ภวิสฺสตี.

ยาวซีวํ อรหฺนโต เอกภตฺติกา รตฺตฺตฺปรตา วิโรตา วิกาลโกชนา, อหฺมปฺช อิมฺลจ รตฺตี
อิมฺลจ ทิวสํ เอกภตฺติโก รตฺตฺตฺปรโต วิโรโต วิกาลโกชนา, อิมินาปี องฺเคน อรหฺตํ อนุกโรมิ, อุโปสฺโส จ เม
อุปฺตุโถ ภวิสฺสตี.

ยาวซีวํ อรหฺนโต นจฺจคิตฺวาทิตฺวิสุทฺทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณฺมณฺฑนวิภูสนญฺจานา
ปฏฺวิโรตา, อหฺมปฺช อิมฺลจ รตฺตี อิมฺลจ ทิวสํ นจฺจคิตฺวาทิตฺวิสุทฺทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปน
ธารณฺมณฺฑนวิภูสนญฺจานา ปฏฺวิโรโต, อิมินาปี องฺเคน อรหฺตํ อนุกโรมิ อุโปสฺโส จ เม อุปฺตุโถ ภวิสฺสตี.

ยาวซีวํ อรหฺนโต อุจฺจาสยฺนมหาสยฺนํ ปหาย อุจฺจาสยฺนมหาสยฺนา ปฏฺวิโรตา นิจฺเสยฺยํ
กปฺเปนฺติ มลฺลจเก (๒.๒๒) วา ตินฺนสนฺธารเก วา, อหฺมปฺช อิมฺลจ รตฺตี อิมฺลจ ทิวสํ อุจฺจาสยฺน
มหาสยฺนํ ปหาย อุจฺจาสยฺนมหาสยฺนา ปฏฺวิโรโต นิจฺเสยฺยํ กปฺเปมิ มลฺลจเก วา ตินฺนสนฺธารเก วา, อิมิ
นาปี องฺเคน อรหฺตํ อนุกโรมิ, อุโปสฺโส จ เม อุปฺตุโถ ภวิสฺสตี.

เอวํ โข วิสาเข อริยุโปสฺโส โหติ. เอวํ อุปฺตุโถ โข วิสาเข อริยุโปสฺโส มหฺบฺโโล โหติ
มหานิสฺโส มหาชฺฐติโก มหาวิปฺฟารโ.

^{๑๓๓} ส. อิมินาปหิ.

^{๑๓๔} อ. อนาจาริ.

กัวมหปฬโล โหติ, กัวมหานิสฺสเ, กัวมหาชุตฺติโก, กัวมหาวิปฺผาโร? เสยฺยถาปิ วิสาখে โย อิมสฺส โสฬสนนํ มหาชนปทานํ ปหุตรตฺตรตนานํ^{๑๕} อิสฺสรียาธิปจฺจํ รัชฺชํ กาเรยฺย. เสยฺยถิทํ : องฺคานํ มคฺชานํ กาสินํ โกสฺลานํ วชฺชินํ มลฺลานํ เจตฺthinํ วฺसानํ^{๑๖} คุรุณํ ปญฺจาลานํ มจฺจนํ^{๑๗} สุรเสนานํ อสฺสกาณํ อวนฺตินํ คนฺธารานํ กมฺโพชานํ. อญฺญกฺคสมนฺนาคตฺส อโปสฺสํ เอตฺถ^{๑๘} กถํ นาคฆตฺติ โสฬสํ. ตํ กิสฺส เหตุ? กปณํ วิสาখে มานุสฺสํ รัชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย.

ยานิ วิสาখে มานุสฺสกาणि ปญฺเฬาส (๒.๒๓) วสฺसानิ, จาตุम्मหาราชิกานํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺติณทิว, ^{๑๕} ตาย รตฺติยา ตีสรตฺติโย มาโส, เตน มาเสน ทฺวาทสฺมาสิโย สํวจฺจโร, เตน สํวจฺจเรน ทิพฺพานิ ปญฺจ วสฺสสตานิ จาตุम्मหาราชิกานํ เทวานํ อายุปปมาณํ. จานํ โข ปเนตํ วิสาখে วิชฺชติ, ยํ อีเธกฺจฺโจ อิตฺถิ วา ปุริโส วา อญฺญกฺคสมนฺนาคตํ อโปสฺสํ อูปวสิตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา จาตุम्मหาราชิกานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺเชยฺย. อิทํ โข ปเนตํ วิสาখে สนฺธาย ภาสิตํ กปณํ มานุสฺสํ รัชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย.

ยํ วิสาখে มานุสฺสํ วสฺสสตํ, ตาวตีสานํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺติณทิว, ตาย รตฺติยา ตีสรตฺติโย มาโส, เตน มาเสน ทฺวาทสฺมาสิโย สํวจฺจโร, เตน สํวจฺจเรน ทิพฺพํ วสฺสสฺสํ ตาวตีสานํ เทวานํ อายุปปมาณํ. จานํ โข ปเนตํ วิสาখে วิชฺชติ, ยํ อีเธกฺจฺโจ อิตฺถิ วา ปุริโส วา อญฺญกฺค (๒.๒๔) สมนฺนาคตํ อโปสฺสํ อูปวสิตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา ตาวตีสานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺเชยฺย. อิทํ โข ปเนตํ วิสาখে สนฺธาย ภาสิตํ กปณํ มานุสฺสํ รัชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย.

ยานิ วิสาখে มานุสฺสกาणि เทว วสฺสสตานิ, ยามานํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺติณทิว ตาย รตฺติยา ตีสรตฺติโย มาโส, เตน มาเสน ทฺวาทสฺมาสิโย สํวจฺจโร, เตน สํวจฺจเรน ทิพฺพานิ เทว วสฺสสฺสํ ยามานํ เทวานํ อายุปปมาณํ. จานํ โข ปเนตํ วิสาখে วิชฺชติ, ยํ อีเธกฺจฺโจ อิตฺถิ วา ปุริโส วา อญฺญกฺคสมนฺนาคตํ อโปสฺสํ อูปวสิตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา ยามานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺเชยฺย. อิทํ โข ปเนตํ วิสาখে สนฺธาย ภาสิตํ กปณํ มานุสฺสํ รัชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย.

ยานิ วิสาখে มานุสฺสกาणि จตฺตาริ วสฺสสตานิ, ตฺสฺสิตา (๒.๒๕) นํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺติณทิว , ตาย รตฺติยา ตีสรตฺติโย มาโส, เตน มาเสน ทฺวาทสฺมาสิโย สํวจฺจโร, เตน สํวจฺจเรน ทิพฺพานิ จตฺตาริ วสฺสสฺสํ ตฺสฺสิตานํ เทวานํ อายุปปมาณํ. จานํ โข ปเนตํ วิสาখে วิชฺชติ, ยํ อีเธกฺจฺโจ อิตฺถิ วา ปุริโส วา อญฺญกฺคสมนฺนาคตํ อโปสฺสํ อูปวสิตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา ตฺสฺสิตานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺเชยฺย. อิทํ โข ปเนตํ วิสาখে สนฺธาย ภาสิตํ กปณํ มานุสฺสํ รัชฺชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปนิธาย.

^{๑๕} น.ม. ปหุตรตฺตรตนานํ.

^{๑๖} น.ม. วจฺจานํ.

^{๑๗} ม. มจฺจานํ.

^{๑๘} ม. เอกํ.

^{๑๙} ม. รตฺติทิว.

ยานิ วิสาখে มานุสกาणि อฏฺฐ วสฺสสฺตานิ, นิมฺมานรตฺตํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺตินทิว, ตาย รตฺตียา ตีสรตฺตโย มาโส, เตน มาเสน ทฺวาทสฺมาสิโย สํวจฺจโร, เตน สํวจฺจเรน ทิพฺพานิ อฏฺฐ วสฺสสฺสฺตานิ นิมฺมานรตฺตํ เทวานํ อายุปฺปมาณํ. จานํ โข ปเนตํ วิสาখে วิชฺชติ, ยํ อิเธกฺกจิ อิตถิ วา ปุริโส (๒.๒๖) วา อฏฺฐจฺกสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปฺวสีตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา นิมฺมานรตฺตํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺเชยฺย. อิทํ โข ปเนตํ วิสาখে สนฺธาย ภาสิตํ กปณํ มานุสํ รัชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปฺนิธาย.

ยานิ วิสาখে มานุสกาणि โสฬส วสฺสสฺตานิ, ปฺรณิรมิตฺวสฺวตฺตํ เทวานํ เอโส เอโก รตฺตินทิว, ตาย รตฺตียา ตีสรตฺตโย มาโส, เตน มาเสน ทฺวาทสฺมาสิโย สํวจฺจโร, เตน สํวจฺจเรน ทิพฺพานิ โสฬส วสฺสสฺสฺตานิ ปฺรณิรมิตฺวสฺวตฺตํ เทวานํ อายุปฺปมาณํ. จานํ โข ปเนตํ วิสาখে วิชฺชติ, ยํ อิเธกฺกจิ อิตถิ วา ปุริโส วา อฏฺฐจฺกสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปฺวสีตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา ปฺรณิรมิตฺวสฺวตฺตํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺเชยฺย. อิทํ โข ปเนตํ วิสาখে สนฺธาย ภาสิตํ กปณํ มานุสํ รัชํ ทิพฺพํ สุขํ อุปฺนิธายาติ. อิทมวโจ ภควา

ปาณํ น หนฺเณ^{๒๐} น จาทินฺนมาทียะ^{๒๑}

มุสา น ภาเส น จ มชฺชโป สียา

อพรหมจฺริยา วิรเมยฺย เมธฺนา

รตฺตี น ญฺญชฺชย วิกาลโกชนํ.

มालิ น ธาเร น จ คนธฺมาจเร

มณฺเเจ ฌมายวํ สเยถ สนฺถเต

เอตถฺยทฺธิ อฏฺฐจฺกิกมาหุโปสถํ

พฺพุธฺเรน พฺพุชนฺตคฺคฺนา ปกาสิตํ.

จณฺโท จ สุโร^{๒๒} จ อุโภ สุทฺสสนา

โอภาสยฺนตา อนฺุยนฺติ^{๒๓} ยาวตา

ตโมนฺุทา เต ปน อนฺตลิกฺขคา

นภ ปภาสนฺติ ทิสาวโรจนา.

เอตมฺหิ^{๒๔} ยํ วิชฺชติ อนฺตเร ธนํ

มุตฺตา มณฺิ เวฬุริยญฺจ ภทฺทกํ

^{๒๐} สี่.อี. น หาเน, ม. น หน.

^{๒๑} ฉ. จาทินฺนมาทียะ.

^{๒๒} ฉ.ม. สุริโย.

^{๒๓} ฉ.ม. โอภาสยํ อนฺุปรียนฺติ.

^{๒๔} ฉ. เอตสฺมี.

สิงคี^{๒๕} สุวณฺณ อถวาปี กาณจนํ
 ยํ ชาตรูปํ ภูฏกนฺติ วุจฺจติ.
 อฏฺฐจฺจุเปตสฺส อุโปสฺสส
 กลมปี^{๒๖} เต นานุกวนฺติ โสฬสํ
 จนนฺทปภา ตารคณา จ สพฺเพ.
 ตสฺมา หิ นารํ จ นโร จ สีลวา
 อฏฺฐจฺจุเปตํ อุปวสฺสอุโปสฺสํ
 ปุณฺณานิ กตฺวาน สุขุทฺรยานิ,
 อนินฺทิตา สคฺคฺมฺเปนฺติ ฐานนฺติ.^{๒๗}
 วิสาขุโปสฺสํ ติกฺกจฺจุตฺตเร.

๑๒. สิงคาลสูตร^๑

(๒.๒๘) เอวเมว สุตํ. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริติ เวฬุเน กลนฺทกนิวาเป. เตन โข ปน สมเยน สิงคาลโก คหปติปุตฺโต กาลสฺเสว อฏฺฐาย ราชคหา นิกฺขมิตฺวา อลฺลวตฺถิ อลฺลเกโส ปณฺชลิโก ปุณฺณทิสสา นมสฺสตี ปุรตฺถิมํ ทิสํ ทกฺขิณํ ทิสํ ปจฺฉิมํ ทิสํ อุตฺตรํ ทิสํ เภฏฺฐิมํ ทิสํ อุปริมํ ทิสํ.

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺทสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสี. อทฺทสา โข ภควา สิงคาลกํ คหปติปุตฺตํ กาลสฺเสว วุฏฺฐาย ราชคหา นิกฺขมิตฺวา อลฺลวตฺถิ อลฺลเกสํ ปณฺชลิโก ปุณฺณทิสสา นมสฺสนตํ ปุรตฺถิมํ ทิสํ ทกฺขิณํ ทิสํ ปจฺฉิมํ ทิสํ อุตฺตรํ ทิสํ เภฏฺฐิมํ ทิสํ อุปริมํ ทิสํ. ทิสฺวา สิงคาลกํ คหปติปุตฺตํ เอตทวโจ กิ นฺ โข ตวํ คหปติปุตฺต กาลสฺเสว อฏฺฐาย ราชคหา นิกฺขมิตฺวา อลฺลวตฺถิ อลฺลเกโส ป (๒.๒๙) ปณฺชลิโก ปุณฺณทิสสา นมสฺสตี ปุรตฺถิมํ ทิสํ ทกฺขิณํ ทิสํ ปจฺฉิมํ ทิสํ อุตฺตรํ ทิสํ เภฏฺฐิมํ ทิสํ อุปริมํ ทิสนฺติ. ปีตา มํ ภนฺเต กาลํ กโรนฺโต เอวํ อวจ ทิสสา ตาต นมสฺเสยฺยาสีติ. โส โข อหํ ภนฺเต ปีตฺวจฺจนํ สกฺกโรนฺโต ครุ กโรนฺโต มาเนนฺโต ปุเชนฺโต กาลสฺเสว อฏฺฐาย ราชคหา นิกฺขมิตฺวา อลฺลวตฺถิ อลฺลเกโส ปณฺชลิโก ปุณฺณทิสสา นมสฺสามิ ปุรตฺถิมํ ทิสํ ทกฺขิณํ ทิสํ ปจฺฉิมํ ทิสํ อุตฺตรํ ทิสํ เภฏฺฐิมํ ทิสํ อุปริมํ ทิสนฺติ.

ณ ทิสสา

^{๒๕} น.ม. สิงคี.

^{๒๖} ก. กลมปี.

^{๒๗} อจ.ติก. (บาลี) ๒๐/๗๑/๒๐๐-๒๐๙.

น โข คหปติปุตต อริยสส วินเย เอวံ ฉ ทิสสา นมสฺสิตพพาติ. ยถา ถลํ ปน ภนฺเต อริยสส วินเย ฉ ทิสสา นมสฺสิตพพา? สาธุ เม ภนฺเต ภควา ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถา อริยสส วินเย ฉ ทิสสา นมสฺสิตพพาติ.

เตนทฺธิ คหปติปุตต สุณฺเหทฺธิ สาธุกํ มนสิโกโรทฺธิ ภาสิสสามีติ. เอวํ ภนฺเตตฺติ โข สิงคาลโก คหปติ ปุตโต ภควโต ปจฺจสุสฺสี. ภควา เอตทโวจ

ยโต โข คหปติปุตต อริยสาวกสฺส จตฺตารอ กมฺมกิลเลสา ปหีนา โห (๒.๓๐) นฺติ, จตุทฺธิ จ ฐาเนทฺธิ ปापกมฺมํ น กโรติ, ฉ จ โภคานํ อปายมุขานํ น เสวติ, โส เอวํ จุทฺทส ปापกาปคโต ฉทฺธิ สาปฏิจฺฉาที อุโภโลกวิชยาเย ปฏิปนฺโน โหติ. ตสฺส อยฺยเจว โลโก อารทฺธโร โหติ ปโร จ โลโก. โส กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สุกฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ.

จตฺตารอ กมฺมกิลเลสา

กตมสฺส จตฺตารอ กมฺมกิลเลสา ปหีนา โหนฺติ. ปาณาติปาโต โข คหปติปุตต กมฺมกิลเลโส, อทินฺนาทานํ กมฺมกิลเลโส, กาเมสุมิจฺฉาจาโร กมฺมกิลเลโส, มุสาวาทอ กมฺมกิลเลโส. อิมสฺส จตฺตารอ กมฺม กิลเลสา ปหีนา โหนฺตฺติ. อิทมโวจ ภควา, อิทํ วตฺวาน สุกฺโต อถาปรี เอตทโวจ สตถาปาณาติปาโต อทินฺนาทานํ มุสาวาทอ จ วุจฺจติ ปรรหรรคฺคณญเจว นปฺปสฺสณฺติ ปณฺตฺติตาติ.

โย จ ปาณํ นาติปาเตติ มุสาวาทํ น ภาสติ โลเก อทินฺนํ นาทียติ (๒.๓๑) ปรรหารํ น คจฺฉติ น โหนฺติ ตสฺส เวรานิ กมฺมกิลฺลฐฺฐานํ อตฺตโน กายสฺส เกทา สปลญฺญา สุกฺคํ โส อุปฺปชฺชติ.

จตุทฺทฐานํ

กตเมทฺธิ จตุทฺธิ ฐาเนทฺธิ ปापกมฺมํ น กโรติ. ฉนฺทาคคฺคํ คจฺฉนฺโต ปापกมฺมํ กโรติ, โทสาคคฺคํ คจฺฉนฺโต ปापกมฺมํ กโรติ, โมหาคคฺคํ คจฺฉนฺโต ปापกมฺมํ กโรติ, ภายาคคฺคํ คจฺฉนฺโต ปापกมฺมํ กโรติ. ยโต โข คหปติปุตต อริยสาวโก เนว ฉนฺทาคคฺคํ คจฺฉติ, น โทสาคคฺคํ คจฺฉติ, น โมหาคคฺคํ คจฺฉติ, น ภายาคคฺคํ คจฺฉติ, อิมเอทฺธิ จตุทฺธิ ฐาเนทฺธิ ปापกมฺมํ น กโรติ. อิทมโวจ ภควา, อิทํ วตฺวาน สุกฺโต อถาปรี เอตทโวจ สตถา

ฉนฺทา โทสา ภายา โมหา

โย ธมฺมํ อตฺตวตฺตติ

นิหียติ ยโส ตสฺส

กาฬกฺกเชว จณฺทิมฺา.

ฉนฺทา โทสา ภายา โมหา

โย ธมฺมํ นาตฺตวตฺตติ

อาปุรติ ยโส ตสฺส

สุกฺกกฺกเชว จณฺทิมฺาติ.

ฉ อปายมุขานํ

กต (๒.๓๒) มานิ ฉ โภคานํ อปายมุขานํ น เสวติ? สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฐฺฐานานํโยโค โข คหปติปุตต โภคานํ อปายมุขํ, วิกาลวิสิขจฺริยานํโยโค โภคานํ อปายมุขํ, สมชฺชาภิจรณํ โภคานํ อปายมุขํ, ชุตตปฺปมาทฐฺฐานานํโยโค โภคานํ อปายมุขํ, ปาปมิตฺตานํโยโค โภคานํ อปายมุขํ, อาลสฺยานํโยโค โภคานํ อปายมุขํ.

สุราเมรยสส ฉ อาทীনวา

ฉ โขเม คหบดีปุตต อาทীনวา สุราเมรยมชชูปมาทภูฐานานุโยเค. สนธิภูฏิกา ธนชานี, กลหปวพตมณี, โรคนัน อายตน์, อกิตติสณชนนี, โกป็นนิต์สนี, ปณญาย ทพพลิกกรณีเตวว ฉภูฏี ปท ภาวติ. อีเม โข คหบดีปุตต ฉ อาทীনวา สุราเมรยมชชูปมาทภูฐานานุโยเค.

วิกาลจริยาย ฉ อาทীনวา

ฉ โขเม คหบดีปุตต อาทীনวา วิกาลวิสิขา (๒.๓๓) จรียานุโยเค. อตตปิสส อคฺตโต อรฺกชิ โต โหติ, ปุตตทาโรปิสส อคฺตโต อรฺกชิโต โหติ, สาปเตยยปิสส อคฺตตํ อรฺกชิโต โหติ, สงฺกโย จ โหติ ปาปเกสุ ฐาเนสุ, อภูตวจนนจ ตสมี รุหติ, พหุนนจ ทุกขธมมานํ ปุรฺกชโต โหติ. อีเม โข คหบดีปุตต ฉ อาทীনวา วิกาลวิสิขاجرียานุโยเค.

สมชชาภิจรณสส ฉ อาทীনวา.

ฉ โขเม คหบดีปุตต อาทীনวา สมชชาภิจรณ. กว๑ นจจํ, กว คีตํ, กว วาทิตํ, กว อกฺขานํ, กว ปาณิสสรํ, กว กุมภณฺณนติ. อีเม โข คหบดีปุตต ฉ อาทীনวา สมชชาภิจรณ.

ชุตูปมาทสส ฉ อาทীনวา

ฉ โขเม คหบดีปุตต อาทীনวา ชุตูปมาทภูฐานานุโยเค. ชยฺ เวรํ ปสวติ, ชโน วิตตมนุโสจติ, สนธิภูฏิกา ธนชานี, สภาคตสส วจณํ น รุหติ, มิตตามจฺจานํ ปริภุโต โหติ, อาวาทวิวาทกานํ อปตฺถิโต โหติ อกฺขชุตโต อยํ ปุริสปุคฺคโล นาลํ ทารภรณา (๒.๓๔) ยติ. อีเม โข คหบดีปุตต ฉ อาทীনวา ชุตูปมาทภูฐานานุโยเค.

ปาปมิตตตาย ฉ อาทীনวา

ฉ โขเม คหบดีปุตต อาทীনวา ปาปมิตตานุโยเค. เย ธุตฺตา, เย โสณฺหา, เย ปิปาสา, เย เน กติกา, เย วณฺณนิกา, เย สาหสิกา. ตยาสส มิตฺตา โหนฺติ เต สหายา. อีเม โข คหบดีปุตต ฉ อาทীনวา ปาปมิตตานุโยเค.

อาลสยสส ฉ อาทীনวา

ฉ โขเม คหบดีปุตต อาทীনวา อาลสยานุโยเค. อติสฺสิตนฺติ กมฺมํ น กโรติ, อติอุณฺหนฺติ กมฺมํ น กโรติ, อติสายนฺติ กมฺมํ น กโรติ, อติปาโตติ กมฺมํ น กโรติ, อติฉาโตสฺมิตติ กมฺมํ น กโรติ, อติธาทิสฺมิตติ กมฺมํ น กโรติ. ตสฺส เอวํ กิจฺจาปเทส-พหุสส วิหโรโต ออนุปฺปนา เจว โภคา นุปฺปชฺชนฺติ, ออนุปฺปนา จ โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ. อีเม โข คหบดีปุตต ฉ อาทীনวา อาลสยานุโยเคติ. (๒.๓๕) อิทมโวจ ภควา, อิทํ วตฺวาน สฺสฺโต อถาปรี เอตทโวจ สตฺถา

โหติ ปานสชา นาม

โหติ สมมียสมมิโย

โย จ อตฺเถสุ ชาเตสุ

สหาโย โหติ โส สชา.

อุสฺสุรเสยฺยา ปรรทาสฺวนา

เวรปฺปสโว จ อนตฺถตา จ

ปาปา จ มิตฺตา สุกทริยตา จ

เอเต ฉ ฐานา ปุริสํ ธัสฺสนฺติ.

ปาปมิตโต ปาปสโข	ปาปอาจารย์โคจโร
อสมมา โลกา ปรมหา จ	อุภยา อัสเต นโร.
อกุชิตติโย วารุณี นัจจศีตัง	ทิวา โสปปิ ปารีจริยา อกาเล
ปาปา จ มิตตา สุขทริยตา จ	เอเต ฉ ฐานา ปุริส อัสยนติ.
อกุเขหิ ทิพพุนติ สุรํ ปิวนติ	ยนติตติโย ปาณสมา ปเรสํ
นิหีนเสวี น จ วุฑฺธเสวี	นิหียเต กาฬปกเขว จนนโ.
โย วารุณี (๒.๓๖) อพฺธโน อภิณฺจโน ปิปาโส ปิวั ปปากโต	
อุทกมิว อธิณฺ วิคาหติ	อกุลํ กาหิติ ขิปปมตตโน.
น ทิวา โสปปสึเลน	รตติมฺภูฐานเทสสินา
นิจจํ มตเตน โสณฺฑเณ	สกกกา อาวสิตุ ฆรํ.
อติสํสํ อติอุณฺหํ	อติสายมิทํ อุ
อิติ วิสสุทฺธมฺมมนเต	อตถา อจฺเจนติ มาณเว.
โยธ สิตถจ อุณฺหณจ	ติณฺหา ภิกฺขโย น มณฺญติ
กรํ ปุริสกิจฺจานิ	โส สุขํ น วิหายตีติ.

มิตตปฏิรูปก

จตตารโหม คหปติปุตฺต อมิตตา มิตตปฏิรูปกา เวทิตพฺพา. อณฺญทตฺถุโร อมิตโต
มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ, วจีปรโม อมิตโต มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ, อนุปฺปิยาภาณิ อมิตโต มิตตปฏิรูป
โก เวทิตพฺโพ, อปายสหาโย อมิตโต มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ. จตฺตฺติ โข คหปติปุตฺต ฐานนํ
อณฺญทตฺถุโร อมิตโต มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ.

อณฺญทตฺถุโร โหติ	อป (๒.๓๗) เปน พหุมิจฺจติ
ภยสฺส กิจจํ กโรติ	เสวติ อตถการณํ.

อิมํ โข คหปติปุตฺต จตฺตฺติ ฐานนํ อณฺญทตฺถุโร อมิตโต มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ. จตฺตฺติ
โข คหปติปุตฺต ฐานนํ วจีปรโม อมิตโต มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ. อตีเตน ปฏฺิสนนฺตรติ, อนาคเตน
ปฏฺิสนนฺตรติ, นีรตฺถเกน สงฺคณฺหาติ, ปจฺจุปปนฺเนสุ กิจฺเจสุ พยสํ ทสเสติ. อิมํ โข คหปติปุตฺต จตฺตฺติ
ฐานนํ วจีปรโม อมิตโต มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ.

จตฺตฺติ โข คหปติปุตฺต ฐานนํ อนุปฺปิยาภาณิ อมิตโต มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ. ปาปกัปปิสฺส
อนุชานาติ, กลยาณปิปปสฺส อนุชานาติ, สมมุขาสส วณฺณ ภาสตี, ปรมมุขาสส อวณฺณ ภาสตี. อิมํ โข
คหปติปุตฺต จตฺตฺติ ฐานนํ อนุปฺปิยาภาณิ อมิตโต มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ.

จตฺตฺติ โข คหปติปุตฺต ฐานนํ อปาย (๒.๓๘) สหาโย อมิตโต มิตตปฏิรูปโก เวทิตพฺโพ.
สุราเมรยมชฺชปฺปมาทญฺ्ञานานูโยเค สหาโย โหติ, วิกาลวิสิขาจริยานูโยเค สหาโย โหติ, สมมุขากิจฺจเร

สหาโย โหติ, ชุตปปมาทฐานานูโยเค สหาโย โหติ. อิเมหิ โข คหปติปุตต จตุหิ ฐาเนหิ อปายสหาโย
อมิตโต มิตตปฐิรูปโก เวทิตัพโพติ.อิทมโวจ ภควา, อิหํ วตวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตถา

อณฺณทตฺถุโร มิตฺโต	โย จ มิตฺโต วจีปโร
อนุปิยณฺจ โย อาห	อปาเยสุ จ โย สขา.
เอเต อมิตเต จตฺตารो	อิตฺติ วิณฺญาย ปณฺชิตो
อารกา ปริวชเชยฺย	มคฺคํ ปฏิกฺกยํ ยถาติ.

สุทฺถมิตฺต

จตฺตารอเม คหปติปุตต มิตฺตา สุทฺธา เวทิตพฺพา. อุปกาโร มิตฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพ,
สมานสุขทุกฺโข มิตฺโต สุ (๒.๓๙) หโต เวทิตพฺโพ, อตถกฺขาเย มิตฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพ, อนุกมฺปโก มิตฺโต
สุทฺโห เวทิตพฺโพ.

จตุหิ โข คหปติปุตต ฐาเนหิ อุปกาโร มิตฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพ. ปมตฺตํ รกฺขติ, ปมตฺตสฺส
สาปเตยฺยํ รกฺขติ, ภิตฺตสฺส สรณํ โหติ, อุปฺปนเนสุ กิจจกรณียेषฺว ตทฺทิกฺคณํ โภคํ อนุปฺเปติ. อิเมหิ โข
คหปติปุตต จตุหิ ฐาเนหิ อุปกาโร มิตฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพ.

จตุหิ โข คหปติปุตต ฐาเนหิ สมานสุขทุกฺโข มิตฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพ. คฺยหฺมสฺส อาจิกฺขติ,
คฺยหฺมสฺส ปรีคฺหติ, อาปทาสุ น วิชหติ, ชีวิตฺปิสฺส อตถาย ปรีจจตฺตํ โหติ. อิเมหิ โข คหปติปุตต จตุหิ
ฐาเนหิ สมานสุขทุกฺโข มิตฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพ.

จตุหิ โข คหปติปุตต ฐาเนหิ อตถกฺขาเย มิตฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพ. ปาปา นิวาเรติ, กลฺยาณ
(๒.๔๐) นิเวเสติ, อสฺสุตํ สาเวติ, สคฺคสฺส มคฺคํ อาจิกฺขติ. อิเมหิ โข คหปติปุตต จตุหิ ฐาเนหิ อตถกฺขาเย
मितฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพ.

จตุหิ โข คหปติปุตต ฐาเนหิ อนุกมฺปโก มิตฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพ. อภเวณสฺส น นนฺหติ,
ภเวณสฺส นนฺหติ, อวณฺณํ ภณฺมานํ นิวาเรติ, วณฺณํ ภณฺมานํ ปสฺสติ. อิเมหิ โข คหปติปุตต จตุหิ ฐาเนหิ
อนุกมฺปโก มิตฺโต สุทฺโห เวทิตพฺโพติ. อิทมโวจ ภควา, อิหํ วตวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตถา

อุปกาโร จ โย มิตฺโต	สุเข ทุกฺเข จ โย สขา
อตถกฺขาเย จ โย มิตฺโต	โย จ มิตฺตานุกมฺปโก.
เอเตปิ มิตเต จตฺตารอ	อิตฺติ วิณฺญาย ปณฺชิตอ
สกกจฺจํ ปยิริปาเสยฺย	มาตา ปุตฺตํ ว โอรสํ.
ปณฺชิตอ สีสสมฺปนฺโน	ชลํ อคฺคิ ว ภาสติ
โภเค สํหฺร (๒.๔๑) มานสฺส	ภมฺรเสว อิริยโต.
โภคา สนฺนิจยํ ยนฺติ	วมฺมิโกวฺปจฺยติ
เอวํ โภเค สมหาทวา	อลมตฺโต กุเล คีหิ.
จตุธา วิภเช โภเค	ส เว มิตฺตานิ คนฺถติ

เอเกน โกลเค ฤๅษะเยย

ทวิติ กมมํ ปโยชเย

จตุตถญจ นิธาเปยย

อาปทาสุ ภวิสสตีติ.

ฉททิสปาปฏิจนาทณท

กถญจ คหปติปุตต อริยสาวโก ฉททิสปาปฏิจนาทท โหติ ฉ อีมา คหปติปุตต ทิสา เวทิตพพา. ปุรตถิมา ทิสา มาตาปิตโร เวทิตพพา, ทกขินา ทิสา อาจริยา เวทิตพพา, ปจฉิมา ทิสา ปุตตทารา เวทิตพพา, อุตตรา ทิสา มิตตามจจา เวทิตพพา, เหฏฐิมา ทิสา ทาสกมมกรา เวทิตพพา, อุปริมา ทิสา สมณพราหมณา เวทิตพพา.

ปณจหิ โข คหปติปุตต ฐาเนหิ ปุตเตน ปุรตถิมา ทิสา มาตาปิตโร ปจจุปฏฐาตพพา ภาโต เน ภริสสามิ, (๒.๔๒) กิจจํ เนสํ ภริสสามิ, กุลวสํ ฐเปสสามิ, ทายชชํ ปฏิปชสามิ, อถ วา ปน เปตานํ กาลงกตานํ ทกขินํ อนุปปทสสามิ. อิเมหิ โข คหปติปุตต ปณจหิ ฐาเนหิ ปุตเตน ปุรตถิมา ทิสา มาตาปิตโร ปจจุปฏฐาต ปณจหิ ฐาเนหิ ปุตตํ อนุกมปนติ. ปาปา นิวาเรณติ, กลยาณ นิเวเสนติ, สิปป์ สิกขาเปณติ, ปติรุเปณ ทาเรน สโยเชนติ, สมเย ทายชชํ นิยยาเทนติ.๓ อิเมหิ โข คหปติปุตต ปณจหิ ฐาเนหิ ปุตเตน ปุรตถิมา ทิสา มาตาปิตโร ปจจุปฏฐาต อิเมหิ ปณจหิ ฐาเนหิ ปุตตํ อนุกมปนติ. เอวมสส เอสา ปุรตถิมา ทิสา ปฏิจณณา โหติ เขมา อปปฎิภยา.

ปณจหิ โข คหปติปุตต ฐาเนหิ อนเตवासินา ทกขินา ทิสา อาจริยา ปจจุปฏฐาตพพา อุฏฐาเนน อุฏฐาเนน สุตสสาเย ปาจริยาย สกุกจจํ สิปป์ (๒.๔๓) ปฏิคคหเนน. อิเมหิ โข คหปติปุตต ปณจหิ ฐาเนหิ อนเตवासินา ทกขินา ทิสา อาจริยา ปจจุปฏฐาต ปณจหิ ฐาเนหิ อนเตवासินา อนุกมปนติ สวินิตํ วิเนนติ, สุกคหิตํ คาหาเปณติ, สพพลิปสสสํ สมกขายโน ภวนติ, มิตตามจเจสุ ปฎิยาเทนติ, ทิสาสุ ปริตตาณํ กโรนติ. อิเมหิ โข คหปติปุตต ปณจหิ ฐาเนหิ อนเตवासินา ทกขินา ทิสา อาจริยา ปจจุปฏฐาต อิเมหิ ปณจหิ ฐาเนหิ อนเตवासินา อนุกมปนติ. เอวมสส เอสา ทกขินา ทิสา ปฏิจณณา โหติ เขมา อปปฎิภยา.

ปณจหิ โข คหปติปุตต ฐาเนหิ สามิเกน ปจฉิมา ทิสา ภริยา ปจจุปฏฐาตพพา สมมานนาย อนวมานนาย อนติจริยาย อีสสรียไวสสคเคน อลงการานุปปทาเนน. อิเมหิ โข คหปติปุตต ปณจหิ ฐาเนหิ สามิเกน ปจฉิมา ทิสา ภริยา ปจจุปฏฐาต ปณจหิ ฐาเนหิ สามิกํ อนุกมปติ ส (๒.๔๔) สวิทิตกมมนตา จ โหติ, สงคหิตปรีชชา จ, อนติจารินี จ, สมภตถญจ อนุรกขติ, ทกขา จ โหติ อนลสา สพพกัจเจสุ. อิเมหิ โข คหปติปุตต ปณจหิ ฐาเนหิ สามิเกน ปจฉิมา ทิสา ภริยา ปจจุปฏฐาต อิเมหิ ปณจหิ ฐาเนหิ สามิกํ อนุกมปติ. เอวมสส เอสา ปจฉิมา ทิสา ปฏิจณณา โหติ เขมา อปปฎิภยา.

ปณจหิ โข คหปติปุตต ฐาเนหิ กุลปุตเตน อุตตรา ทิสา มิตตามจจา ปจจุปฏฐาตพพา ทาเนน เปยวชเชน อตถจริยาย สมานตตตาย อวิสวาทนาย. อิเมหิ โข คหปติปุตต ปณจหิ ฐาเนหิ กุลปุตเตน อุตตรา ทิสา มิตตามจจา ปจจุปฏฐาต ปณจหิ ฐาเนหิ กุลปุตตํ อนุกมปนติ ปมตตํ รกขนติ, ปมตตสส (๒.๔๕) สาปเตยยํ รกขนติ, ฆิตสส สรณํ โหนติ, อาปทาสุ น วิชนติ, อปรปชา จสส

ปฏิปุณฺณติ. อิมฺเห โข คหปติปุตฺต ปณฺจหิ ฐาเนหิ กุลปุตฺเตน อุตฺตรา ทิสสา มิตฺตามจฺจา ปจฺจุปฺภุจฺฐิตา
อิมฺเห ปณฺจหิ ฐาเนหิ กุลปุตฺตํ อนุกมฺปนฺติ. เอวมสฺส เอสา อุตฺตรา ทิสสา ปฏิจฺจนฺนา โหติ เขมา
อปปฏิกฺขยา.

ปณฺจหิ โข คหปติปุตฺต ฐาเนหิ อยฺยิเรณ เหมจฺฐิมา ทิสสา ทาสกมฺมกรา ปจฺจุปฺภุจฺฐิตพฺพา
ยถาพลํ กมฺมณฺตสฺสวฺธาเนน ภตฺตเวตนานุปฺปทาเนน คิลานุปฺภุจฺฐาเนน อจฺฉริยานํ รสํ สํวิภาเคน สมเย
ไวสสคฺเคน. อิมฺเห โข คหปติปุตฺต ปณฺจหิ ฐาเนหิ อยฺยิเรณ เหมจฺฐิมา ทิสสา ทาสกมฺมกรา ปจฺจุปฺภุจฺฐิตา
ปณฺจหิ ฐาเนหิ อยฺยิเรกํ อนุกมฺปนฺติ ปุพฺพุ (๒.๔๖) ฐายิโน จ โหนฺติ, ปจฺฉา นิปาติโน จ ทินฺนาทายิโน
จ สุกตกมฺมกรา จ กิตฺติวณฺณหฺรา จ. อิมฺเห โข คหปติปุตฺต ปณฺจหิ ฐาเนหิ อยฺยิเรณ เหมจฺฐิมา ทิสสา
ทาสกมฺมกรา ปจฺจุปฺภุจฺฐิตา อิมฺเห ปณฺจหิ ฐาเนหิ อยฺยิเรกํ อนุกมฺปนฺติ. เอวมสฺส เอสา เหมจฺฐิมา ทิสสา
ปฏิจฺจนฺนา โหติ เขมา อปปฏิกฺขยา.

ปณฺจหิ โข คหปติปุตฺต ฐาเนหิ กุลปุตฺเตน อฺปฺริมา ทิสสา สมณพฺราหฺมณา ปจฺจุปฺภุจฺฐิตพฺพา
เมตฺเตน กายกมฺเมน เมตฺเตน วจฺจิกมฺเมน เมตฺเตน มโนกมฺเมน อนาวภูทวารตาย อามิสานุปฺปทาเนน.
อิมฺเห โข คหปติปุตฺต ปณฺจหิ ฐาเนหิ กุลปุตฺเตน อฺปฺริมา ทิสสา สมณพฺราหฺมณา ปจฺจุปฺภุจฺฐิตา ฉหิ ฐาเนหิ
กุลปุตฺตํ อนุกมฺปนฺติ ปาปา นิวาเรณฺติ, กลฺยาณํ นิเวเสนฺติ, กลฺยาณํ มนฺสา อนุกมฺปนฺติ, อสฺสํ
สาเวณฺติ, (๒.๔๗) สํ ปรีโยทาเปณฺติ, สคฺคสฺส มคฺคํ อาจิกฺขณฺติ. อิมฺเห โข คหปติปุตฺต ปณฺจหิ ฐาเนหิ
กุลปุตฺเตน อฺปฺริมา ทิสสา สมณพฺราหฺมณา ปจฺจุปฺภุจฺฐิตา อิมฺเห ฉหิ ฐาเนหิ กุลปุตฺตํ อนุกมฺปนฺติ. เอวมสฺส
เอสา อฺปฺริมา ทิสสา ปฏิจฺจนฺนา โหติ เขมา อปปฏิกฺขยาติ. อิทมวโจ ภควา. อิํ วตฺวาน สฺสคฺโต อถาปรํ
เอตทวโจ สตถา

มาตาปิตา ทิสสา ปุพฺพ	อาจริยา ทกฺขิณา ทิสสา
ปุตฺตทารา ทิสสา ปจฺฉา	มิตฺตามจฺจา จ อุตฺตรา.
ทาสกมฺมกรา เหมจฺฐา	อุทฺธํ สมณพฺราหฺมณา
เอตา ทิสสา นมสฺเสยฺย	อลมตฺโต กุเล คีหิ.
ปณฺทิตो สีสสมฺปนฺโน	สโณห จ ปฏิกฺขานวา
นิวาทวฺตฺติ อตฺถทโร	ตาทีโส ลภเต ยสํ.
อฺภูจฺฐานโก อนลโส	อาปทาสุ น เวธติ
อจฺฉินฺนวฺตฺติ เมธาวิ	ตาทีโส ลภเต ยสํ.
สงฺคาทโก มิตฺตโกโร	(๒.๔๘) วทญฺญู วิตมฺจฺจโร
เนตา วิเนตา อนฺเนตา	ตาทีโส ลภเต ยสํ.
ทานญจ เปยฺยวชฺชยจ	อตฺถจริยา จ ยา อิช
สมานตฺตตา จ ฐมฺเมสุ	ตตฺถ ตตฺถ ยถารหิ
เอเต โข สงฺคทา โลเก	รตฺสสาณิํ ยายโต.

เอเต จ สงคหา นาสสุ น มาตา ปุตตการณา
 ลเถถ มานํ ปุชฺช วา ปีตา วา ปุตตการณา.
 ยสฺมา จ สงคหา เอเต สมมเปกฺขนติ ปณฺหิตา
 ตสฺมา มหตตํ ปปโปนฺติ ปาสฺสา จ ภวนฺติ เตติ.

เอวํ วุตฺเต, สิงคาลโก คหปติปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต
 เสยฺยถาปิ, ภนฺเต นิภฺกฺขชิตํ วา อุภฺกฺขเขยฺย, ปฏฺวิจฺจนนํ วา วิวเรยฺย, มุฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺขเขยฺย,
 อนฺธกาเร วา เตลปฺชฺโชตํ ธาเรยฺย จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขณฺตีติ. เอวเมว ภควตา อนฺเภปริยาเยน ธมฺโม
 ปกาสิโต. เอสาหิ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมณฺจ

๓.๑.๓ คัมภีร์สุตตสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๓

(๓.๑) ภิกฺขุสงฺฆณฺจ. อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ, อชฺชตคฺเค ปาณฺุเปตํ สรณํ คตฺนติ.

สิงคาลสุตฺตํ ปาฏฺิยวคฺเค.

อิมานิ ๑๑ สุตฺตานิ อติเรกภาณวารมตฺตานิ สีสฺลกาย โภสฺสตุถํ คเหตุพฺพานิ

๑๓. ธรรมทวิวิงคสุตฺตํ

ทานํ ทตฺวา, สีสฺลํ สฺมาทียิตฺวา, อุโปสฺถกมฺมํ กตฺวา กตฺถ อุปฺปชฺชนฺติ? ทานํ ทตฺวา, สีสฺลํ
 สฺมาทียิตฺวา, อุโปสฺถกมฺมํ กตฺวา อุปฺเปกฺจเจ ชตฺติยมหาสาลานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺเปกฺจเจ
 พฺราหฺมณฺมหาสาลานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺเปกฺจเจ คหปติมหาสาลานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ,
 อุปฺเปกฺจเจ จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺเปกฺจเจ ตาวตีสานํ เทวานํ สหฺพยตํ
 อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺเปกฺจเจ ยามานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺเปกฺจเจ ตุสฺสีตานํ เทวานํ สหฺพยตํ
 อุปฺป (๓.๒) ชฺชนฺติ, อุปฺเปกฺจเจ นิมฺมานรตฺนํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺเปกฺจเจ ปฺรณิมนิตฺวสวต
 ตินํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ. มนุสฺसानํ กิตฺตํ อายุปฺปมาณํ? วสฺสสฺตํ, อุปฺป วา ภฺยโย. จาตุมหาราชิ
 กานํ เทวานํ กิตฺตํ อายุปฺปมาณํ? ยานิ มานุสฺसानิ ปณฺญาส วสฺसानิ, จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ เอโส
 เอโก รตฺติณทิว. ตาย รตฺติยา ตีส รตฺติโย มาโส. เตน มาเสน ทฺวาทสฺมาสิโย สํวจฺจโร. เตน สํวจฺจเรน
 ทิพฺพานิ ปณฺจ วสฺสสฺตานิ จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ อายุปฺปมาณํ. มนุสฺसानํ คณฺณาย กิตฺตํ โหติ?
 นนฺดูติ วสฺสสฺตสฺสสฺตานิ.

ตาวตีสานํ เทวานํ กิตฺตํ อายุปฺปมาณํ? ยํ มานุสฺสํ วสฺสสฺตํ, ตาวตีสานํ เทวานํ เอโส เอโก
 รตฺติณทิว. ตาย รตฺติยา ตีส รตฺติโย มาโส. (๓.๓) เตน มาเสน ทฺวาทสฺมาสิโย สํวจฺจโร. เตน สํวจฺจเรน
 ทิพฺพํ วสฺสสฺสสฺส ตาวตีสานํ เทวานํ อายุปฺปมาณํ. มนุสฺसानํ คณฺณาย กิตฺตํ โหติ? ติสฺโส จ วสฺสโกฏฺฏิโย
 สฺมฺภูติ จ วสฺสสฺตสฺสสฺตานิ.

ยามาน์ เทวาน์ กิตตกัม อายุปปมามณฺ? ยานิ มานุสสานิ เทว วสสสถานิ, ยามาน์ เทวาน์ เอโส เอโก รตตินทิว. ตาย รตติยา ตีสรตติโย มาโส. เตน มาเสน ทวาทสมาสีโย สัจจโร. เตน สัจจเรน ทิพพานิ เทว วสสสทสสานิ ยามาน์ เทวาน์ อายุปปมามณฺ. มนุสสานํ คณนาย กิตตกัม โหติ? จุททสยจ วสสโกฏิโย จตตารีสยจ วสสสทสทสสานิ.

ตุสิตานํ เทวาน์ กิตตกัม อายุปปมามณฺ? ยานิ มานุสสานิ จตตาริ วสสสถานิ, ตุสิตานํ เทวาน์ เอโส เอโก รตตินทิว. ตาย รตติยา ตีส รตติโย มาโส. (๓.๔) เตน มาเสน ทวาทสมาสีโย สัจจโร. เตน สัจจเรน ทิพพานิ จตตาริ วสสสทสสานิ ตุสิตานํ เทวาน์ อายุปปมามณฺ. มนุสสานํ คณนาย กิตตกัม โหติ? สตตปญญาส วสสโกฏิโย สญฺญิ จ วสสสทสทสสานิ.

นิมมานรตินํ เทวาน์ กิตตกัม อายุปปมามณฺ? ยานิ มานุสสานิ อญฺฐ วสสสถานิ, นิมมานรตินํ เทวาน์ เอโส เอโก รตตินทิว. ตาย รตติยา ตีส รตติโย มาโส. เตน มาเสน ทวาทสมาสีโย สัจจโร. เตน สัจจเรน ทิพพานิ อญฺฐ วสสสทสสานิ นิมมานรตินํ เทวาน์ อายุปปมามณฺ. มนุสสานํ คณนาย กิตตกัม โหติ? เทว วสสโกฏิสถานิ ตีสยจ วสสโกฏิโย จตตารีสยจ วสสสทสทสสานิ.

ปรนิมมิตวสวัตตินํ เทวาน์ กิตตกัม อายุปปมามณฺ? ยานิ มานุสสานิ โสฬส วสสสถานิ, (๓.๕) ปรนิมมิตวสวัตตินํ เทวาน์ เอโส เอโก รตตินทิว. ตาย รตติยา ตีส รตติโย มาโส. เตน มาเสน ทวาทสมาสีโย สัจจโร. เตน สัจจเรน ทิพพานิ โสฬส วสสสทสสานิ ปรนิมมิตวสวัตตินํ เทวาน์ อายุปปมามณฺ. มนุสสานํ คณนาย กิตตกัม โหติ? นว จ วสสโกฏิสถานิ เอกวิสยจ วสสโกฏิโย สญฺญิ จ วสสสทสทสสานินิ.

ฉ เอเต กามาวจรา	สพพกามสมิทธิโน
สพเพสํ เอกสงขาโต	อายุ ภาวติ กิตตโก.
ทวาทส โภกิสต์ เตสํ	อญฺฐวิสยจ โภกียो
ปญญาส สทสทสสานิ	วสสคเคน ปกาสิตาติ.

ปฐมํ ฌานํ ปริตตํ ภาเวตวา กตถ อุปปชฺชนติ? ปฐมํ ฌานํ ปริตตํ ภาเวตวา พรหมปาริสชฺชานํ เทวาน์ สหพยตํ อุปปชฺชนติ. เตสํ กิตตกัม (๓.๖) อายุปปมามณฺ? กปปสส ตติโย ภาโค.

ปฐมํ ฌานํ มชฺฌิมํ ภาเวตวา กตถ อุปปชฺชนติ? ปฐมํ ฌานํ มชฺฌิมํ ภาเวตวา พรหมบุโรหิตานํ เทวาน์ สหพยตํ อุปปชฺชนติ. เตสํ กิตตกัม อายุปปมามณฺ? อุปชฺฌมกปโป.

ปฐมํ ฌานํ ปณฺีตํ ภาเวตวา กตถ อุปปชฺชนติ? ปฐมํ ฌานํ ปณฺีตํ ภาเวตวา มหาพรหมานํ เทวาน์ สหพยตํ อุปปชฺชนติ. เตสํ กิตตกัม อายุปปมามณฺ? กปโป.

ทุติยํ ฌานํ ปริตตํ ภาเวตวา กตถ อุปปชฺชนติ? ทุติยํ ฌานํ ปริตตํ ภาเวตวา ปริตตาทานํ เทวาน์ สหพยตํ อุปปชฺชนติ. เตสํ กิตตกัม อายุปปมามณฺ? เทว กปโป.

ทุติยํ ฌานํ มชฺฌิมํ ภาเวตวา กตถ อุปปชฺชนติ? ทุติยํ ฌานํ มชฺฌิมํ ภาเวตวา อปปมาณาณํ เทวาน์ สหพยตํ อุปปชฺชนติ. (๓.๗) เตสํ กิตตกัม อายุปปมามณฺ? จตตาริ กปโป.

หุติยัม ฌานัม ปณฺธิตํ ภาเวตฺวา กตถ อุปฺปชฺชนฺติ? หุติยัม ฌานัม ปณฺธิตํ ภาเวตฺวา อาภสฺสราณํ
เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ. เตสํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? อฏฺฐ กปปา.

ตติยัม ฌานัม ปรีตํ ภาเวตฺวา กตถ อุปฺปชฺชนฺติ? ตติยัม ฌานัม ปรีตํ ภาเวตฺวา ปรีตตฺสฺฐานํ
เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ. เตสํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? โสฬส กปปา.

ตติยัม ฌานัม มชฺฌิมํ ภาเวตฺวา กตถ อุปฺปชฺชนฺติ? ตติยัม ฌานัม มชฺฌิมํ ภาเวตฺวา
อปฺปมาณสฺสฺฐานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ. เตสํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? พตฺตีส กปปา.

ตติยัม ฌานัม ปณฺธิตํ ภาเวตฺวา กตถ อุปฺปชฺชนฺติ? ตติยัม ฌานัม ปณฺธิตํ ภาเวตฺวา สุกฺกิณฺหาณํ
เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ. เตสํ กิตฺตํ อายุรฺปฺป(๓.๘)มาณํ? จตฺสฏฺฐ กปปา.

จตุตฺถํ ฌานัม ภาเวตฺวา อารมฺมณฺณานตฺตตา มนสิการณฺณานตฺตตา ฌนฺทณฺณานตฺตตา
ปณฺธิณฺณานตฺตตา อธิโมกฺขนานตฺตตา อภินิหารณฺณานตฺตตา ปญฺญานานตฺตตา อปฺเปกฺกเจ อสฺสณฺยสฺตตานํ
เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อปฺเปกฺกเจ เวหฺพฺผลานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อปฺเปกฺกเจ อวิหานํ
เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อปฺเปกฺกเจ อตฺตปฺปานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อปฺเปกฺกเจ สฺสฺทสฺसानํ
เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อปฺเปกฺกเจ สฺสฺทสฺสินํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อปฺเปกฺกเจ อกฺนิฏฺฐานํ
เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อปฺเปกฺกเจ อากาสาณญฺจายตฺนุปฺคานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ,
อปฺเปกฺกเจ วิญฺญาณญฺจาย (๓.๙) ตฺนุปฺคานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อปฺเปกฺกเจ
อากิณฺจณฺญายตฺนุปฺคานํ เทวานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ, อปฺเปกฺกเจ เนวสณฺญานาสณฺญายตฺนุปฺคานํ เท
วานํ สหฺพยตํ อุปฺปชฺชนฺติ.

อสฺสณฺยสฺตตานญฺจ เวหฺพฺผลานญฺจ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? ปญฺจกปปสฺตานิ.

อวิหานํ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? กปปสฺทสฺส.

อตฺตปฺปานํ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? เทว กปปสฺทสฺसानิ.

สฺสฺทสฺसानํ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? จตฺตาริ กปปสฺทสฺसानิ.

สฺสฺทสฺสินํ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? อฏฺฐ กปปสฺทสฺसानิ.

อกฺนิฏฺฐานํ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? โสฬส กปปสฺทสฺसानิ.

อากาสาณญฺจายตฺนุปฺคานํ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? วีสฺติ กปปสฺทสฺसानิ.

(๓.๑๐) วิญฺญาณญฺจายตฺนุปฺคานํ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? จตฺตารีส กปปสฺทสฺसानิ.

อากิณฺจณฺญายตฺนุปฺคานํ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? สฏฺฐ กปปสฺทสฺसानิ.

เนวสณฺญานาสณฺญายตฺนุปฺคานํ เทวานํ กิตฺตํ อายุรฺปฺปมาณํ? จตฺราสีติ กปปสฺทสฺसानิ.

อุกฺกิตฺตา ปุณฺณเตเชน กามรูปคฺติ คฺตา

ภวคฺคตฺมปี สมฺปตฺตา ปุณฺนาคจฺจนฺติ ทฺวคฺคตี.

ดาว ทิฆายุกา สตฺตา จวนฺติ อายุรฺสงฺขยา

นตฺถิ โกจิ ภโว นิจฺโจ อิติ วุตฺตํ มเหสีนา.

ตสฺมา หิ อีรา นิปกา นิปุณา อุตถจินตกา
ชรามรณโมกขาย ภาเวนตี มคคมุตตมံ.
ภาวยิต्वा สจ्จิ มคคัณิพฺพาโนชฺชามินิ
สพฺพาสเว ปริญญาเย ปรินิพฺพนตี อนาสาตาติ.
อิทํ สุตตํ ชมฺมะหทยวิมฺงเค.

๑๔. จตตมานวากวิมานวณณนา

โย วทตํ ปวโร มนุเชสุ (๓.๑๑) ตี ฉตตมาณวกวิมานํ. ตสส กา อุปปตติ? ภควา สาวตถิย
 วิหริติ เขตวเน. เตน สมเยน เสตพยายํ อญฺญตรสส พราหมณสส กิจฉาลทโร ปุตฺโต ฉตฺโต นาม
 พราหมณมาณโว อโหสิ. โส วยปปตฺโต ปิตรา เปสิโต อุกกฏํ คนฺตวา พราหมณสส โปกฺขรสาติสส
 สนฺติเก เมธาวิตาย อนลสตาย จ น จิเรเนว มนฺเต วิชชาภูฏานานิ จ อุกฺคเหตฺวา พราหมณสิปเป
 นิปฺพตฺตี ปตฺโต. โส อาจริยํ อภิวาเทตฺวา มया ตุมหากํ สนฺติเก สิปปํ สิกฺขิตํ, ก็ โว ครุทกฺขิณํ เหมติ
 อาห. อาจริโย ครุทกฺขิณา นาม อนฺเตวาสิกสฺส วิวานุรูปา, กหาปณสหสฺสมานเหติ อาห. ฉตตมาณโว
 อาจริยํ อภิวาเทตฺวา เสตพยํ คนฺตวา มาตาปิตโร วณฺทิตฺวา เตหิ อภินนฺทียมาโน กตปฏฺิสนฺธา (๓.๑๒)
 โร ตมตถํ ปิตุ อาโรเจตฺวา เทถ เม ทาทพฺพยุตฺตํ, อชฺเชว ทตฺวา อาคมิสฺสามิตี อาห. ตํ มาตาปิตโร
 ตาต, อชฺช วิกาโล, สเว คมิสฺสสํตี วตฺวา กหาปणे นีหริตฺวา ภณฺทิกํ พนฺธาเปตฺวา ฐูเปสุ. โจรา ตํ ปวตฺตี
 ญตฺวา ฉตตมาณวกสส คมนมคฺเค อญฺญตรสฺมี วณฺคเน นิสีนา อจฺจีสุ มาณวํ มาเรตฺวา กหาปणे
 คณฺหิสฺสามาติ.

ภควา ปจจุสสมเย มหารุกฺณาสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย โลกํ โวลเณโต ฉตฺตมาณวกสฺส
 สรณสุ จ สีลสุ จ ปติฏฺฐานํ, โจเรหิ มาริตสฺส เทวโลกे นิพฺพตฺตี, ตโต สห วิมาเนน อากตสฺส ตตฺถ
 สมนิบัติตปริสาย จ ธมฺมาภิสมมํ ทิสฺวา ปฐฺมตรเมว คนฺตฺวา มาณวกสฺส คมนมคฺเค อญฺญ (๓.๑๓)
 ตรสมิ รุกฺขมูเล นิสิธิ. มาณโว อัจจริยธฺนํ คเหตฺวา เสตพฺยโต อุกกฏฺฐาภิมุโข คจฺฉนโต อนตรามคฺเค
 ภควนฺตํ นิสินฺนํ ทิสฺวา อุปสงฺกมิตฺวา อฏฺฐาสี. กุหิ คมิสฺสสึตติ ภควตา วุตฺโต อุกกฏฺฐํ, โภ โคตม, คมิส
 สามิ มยฺหํ อัจจริยสฺส โปกฺขรสาติสฺส ครุทฺทกฺขิณํ ทาตฺถนฺติ อาห. อถ ภควา ชานาสี ปน ตวํ, มาณว, ตีณิ
 สรณานิ, ปญจ สีลานีติ วตฺวา เตน นาหํ ชานามิ, กิเมตฺถิยานิ ปเนตานิ กิํทิสานิ จาติ วุตฺเต อิทฺมํทิสนฺติ
 สรณคฺมนสฺส สีลสฺมาทานสฺส จ ผลานิสํสํ วิภาเวตฺวา อุกฺคณหาหิ ตาว, มาณวก, สรณคฺมนวิธินฺติ วตฺวา
 สาธู อุกฺคณทิสฺสามิ, กเถถ ภนฺเต ภควาติ เตน ยาจิโต ตสฺส รุจิยา อนรูปํ คาถาพฺนชฺวเสน สรณคฺมนวิธิ
 ทสฺเสนโต

โย วทตํ ปวโร มนุเชสุ	สภยมนฺนี ภควา กตทิจฺโจ
ปาร (๓.๑๓) คโต พลวิริยสมงคิ	ตํ สุกตํ สรณตถมฺเปหิ.
ราควิราคมเนชมโสภํ	ธมฺมมสงฺขตมปปฏิภลํ

มธุรมิมิ ปุคณํ สุวิภตํ	ธมมิมิ สรณตถมฺเปหิ.
ยตถ จ ทินฺน มหปผลมาหุ	จตุสฺ สุจีสุ ปุริสยฺเคสุ
อภฺฐ จ ปุคฺคล ธมฺมทสา เต	สงฺฆมิมิ สรณตถมฺเปหิติ.

ติสโส คาลาโย อภาสิ.

เอวํ ภควตา ตีหิ คาลาหิ สรณคฺคณสนทสฺสเนน สทฺธิ สรณคฺคณวิธิมหิ วุตเต มาณโว ตํ
 สรณคฺคณานุสสรณมฺเขน สรณคฺคณวิธินํ อตฺตโน หทฺเย ฐปิตภาวํ วิภาเวนโต ตสฺสา ตสฺสา คาลาย
 อนนฺตรํ โย วทํ ปวโรติอาทินา ตํ ตํ คาลํ ปจฺจนฺภาสิ. เอวํ ปจฺจนฺภาสิตฺวา ฐิตสฺส ปณฺจ สิกฺขาปทานิ
 สรฺูปโต ผลานิสฺสโต จ วิภาเวตฺวา เตสํ (๓.๑๕) สมาทานวิธึ กเถสิ. โส ตมปิ สุภฺภู อุปชาเรตฺวา
 ปสนฺนมานโส หนฺนาทํ ภควา คมิสฺสามิตี วตฺวา รตนตฺตยคฺคณํ อนุสฺสรนโต ตํเยว มคฺคํ ปฏิปชฺชิ. ภควาปิ
 อลํ อิมสฺส เอตตํ กุสฺลํ เทวโลกุปฺปตฺติยาติ เชตฺวนเมว อคฺมาสิ.

มาณวสฺส ปน ปสนฺนจิตฺตสฺส รตนตฺตยคฺคณํ สลลกฺขณวเสน สรณํ อุเปมิตี
 ปวตฺตจิตฺตูปปาทตฺตาย สรณฺสุ จ, ภควตา วุตฺตนเยน ปณฺจนํ สีลาณํ อธิภฺฐานเนน สีเลสุ จ ปติภฺจฺจิตฺตสฺส
 เตเนว นเยน รตนตฺตยคฺคณํ อนุสฺสรนตฺสเสว คจฺจนตฺสส โจรฺา มคฺเค ปริยฺภฺจฺจิตฺตสฺส. โส เต อคฺเณตฺวา
 รตนตฺตยคฺคณํ อนุสฺสรนโตเยว คจฺจติ. ตถฺเยจโก โจโร คุมฺพนตรํ อุปนิสฺสาย ฐิตो วิสปีเตน สเร (๓.๑๖)
 น สหสฺวา วิชฺฉิตฺวา ชีวิทกฺขยํ ปาเปตฺวา กหาปณณฺฑิกํ คเหตฺวา อตฺตโน สหาเยหิ สทฺธิ ปกฺกามิ.
 มาณโว ปน กาลํ กตฺวา ตาวตีสภวเน ตีสโยชนิเก กนกวิมานे สุตฺตปฺปพฺพุโธ วีย อจฺฉราสหสฺสปริจฺจโต
 สภฺจฺจิสภฺภการาลงฺการปฏฺิณณฺฑิตตฺตภาโว นิพฺพตฺติ, ตสฺส วิมานสฺส อาภา สาทิเรกานิ วิสตีโยชนานิ
 ปริตฺวา ติภฺฐติ.

อถ มาณวํ กาลกตํ ทิสฺวา เสตพฺยคฺคามวาสินํ มนุสฺสสา เสตพฺยํ คนฺตฺวา ตสฺส มาตาปิตูนํ
 อุกกภฺฐคฺคามวาสินํ จ อุกกภฺฐํ คนฺตฺวา พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส กเถสุ. ตํ สุตฺวา ตสฺส มาตาปิตโร
 ญฺาติมิตฺตา พฺราหฺมณํ จ โปกฺขรสาติ สปริวารฺา อสฺสุมฺหา โรทฺมานา ตํ ปเทสํ อคฺมฺสุ, เยภฺยเยน
 เสตพฺยวาสินํ จ อุกกภฺฐวาสินํ จ อิจฺฉานงฺคฺลวาสินํ จ สนฺนิปตฺติสุ, (๓.๑๗) มหาสมาคโม อโหสิ. อถ
 มาณวสฺส มาตาปิตโร มคฺคสฺส อวิหฺวเร จิตํ สุขเชตฺวา สรรีริกจํ กาทู อารภีสุ.

อถ ภควา จินฺเตสิ มยิ คเต ฉตฺตมาณโว มํ วนฺทิตู อาคมิสฺสติ, อาคตฺถจ ตํ กตกมฺมํ กถา
 เปนโต กมฺมผลํ ปจฺจกฺขํ กาเรตฺวา ธมฺมํ เทเสสฺสามิ, เอวํ มหาชนสฺส ธมฺมาภิสฺมโย ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา
 มหตา ภิกฺขุสงฺฆเนน สทฺธิ ตํ ปเทสํ อุปคนฺตฺวา อณฺญตรสฺมิ รุกฺขมุเล นิสฺสีติ ฉพฺพณฺณพฺพุทฺธโรสียํ วิสฺสชฺเชน
 โต. อถ ฉตฺตมาณวเทวปฺุตโตปิ อตฺตโน สมปตฺติํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา, ตสฺสา การณํ อุปชาเรนโต สรณ
 คมนญจ สีลสมาทานญจ ทิสฺวา, วิมฺหยาโต ภควติ สยฺชาตปสาทพฺพมาโน อิทาเนวาทํ คนฺตฺวา
 ภควนตฺถจ ภิกฺขุสงฺฆญจ วนฺทิสฺสามิ, รตนตฺตยคฺคณํ จ มหาช (๓.๑๘) นสฺส ปากญฺเฏ กริสฺสามิตี กตฺถญฺตํ
 นิสฺสาย สกฺลํ ตํ อรฺหญฺูปเทสํ เอกาโลกํ กโรนโต, สห วิมานเนน อาคนฺตฺวา วิมานโต โอริยฺห มหตา
 ปริวารเนน สทฺธิ ทิสฺสมานรฺูปํ อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต ปาเทสุ สิริสา นิปตฺนโต อภิวาเทตฺวา อญฺชลี

ปศุคยห เอกมณต์ อฏฐาสี. ตํ ทิสวา มหาชน โโก นุ โข อัย เทโว วา พรหมา วาติ อจณฺรียพฺภุตชาโต
อุปสงกมิตวา ภควนตํ ปริวารสฺสี. ภควา เตน กตปฺญญกมมํ ปากฏํ กาทุ

น ตถา ตปติ นภ สุริโย	จนโท จ น ภาสติ น ผุสโส
ยถา อตุลมิทํ มหปภาสํ	โก นุ ตวํ ติทิ วา มหํ อุปาคา.
ฉินฺทติ รสํ ปภงฺกรสส	สาธิกวิสติโยชนานิ อาภา
รตติมปิ ยถา ทิวํ กโรติ	ปรีสุทฺธํ วมถํ (๓.๑๙) สุภํ วมานํ.
พหุพทุมวิจิตรปฺญทริกํ	โวภินณํ กุสุมหิ เนกจิตตํ
อรรชวिरชเหมชาลณนํ	อากาเส ตปติ ยถาปิ สุริโย.
รตตมฺพรปิตวาสสาหิ	อครูปยงฺคจฺจนฺทสุสทาหิ
ภยจฺจนตฺนสนฺนิภตตจาหิ	ปรีปุรํ คคนวํ ตารกาหิ.
นรนาโรโย พหุเกตฺถเนกภณฺณา	กุสุมวิภูสิตาภรณตล สุมนา
อนิลปมฺลจिता ปวฺนติ สุรภี	ตปนิยวิตตา สุวณฺณฉนนา.
กิสฺส สยฺมสฺส อัย วิปาโก	เกนาสิ กมฺมผลนิรूपนโน
ยถา จ เต อธิคตมิทํ วมานํ	ตทฺหนูปทํ อวจาสิ อิกฺขม ปุณฺณโฐติ.

ตํ เทวปุตฺตํ ปฏฺฐิจฺฉิ.

ตโต เทวปุตฺโต อิมายิ คาลาหิ พยาภาสิ

สยมิธ ปเล สเมจจ มาณเวน	สตถาณฺุสาสิ อนุกมฺปมาโน
ตว รตนวรสฺส ฐมมํ สุตวา	กริสฺสามิติ (๓.๒๐) จ พรวิตถ ฉตโต.
ชินวรปวรํ อุปเทหิ สรณํ	ฐมมณฺจาปิ ตเถว ภิกฺขุสงฺฆํ
โนติ ปฐมํ อโวจหํ ภนฺเต	ปจฺฉา เต วจณํ ตเถวกาสิ.
มา จ ปาณวธํ วิวิธํ จรสฺสุ อสุจํ	น หิ ปาณฺสุ อสฺสณฺญตํ อวณฺณยีสฺส สปฺปณฺญา
โนติ ปฐมํ อโวจหํ ภนฺเต	ปจฺฉา เต วจณํ ตเถวกาสิ.
มา จ พรชนสฺส รกฺขิตมปิ	อาทาตพฺพมมณฺญโถ อทินนํ
โนติ ปฐมํ อโวจหํ ภนฺเต	ปจฺฉา เต วจณํ ตเถวกาสิ.
มา จ พรชนสฺส รกฺขิตาโย	ปรภริยา อคฺมา อนริยเมตํ
โนติ ปฐมํ อโวจหํ ภนฺเต	ปจฺฉา เต วจณํ ตเถวกาสิ.
มา จ วิตถํ อณฺญถา อภาณิ	น หิ มุสาวาทํ อวณฺณยีสฺส สปฺปณฺญา
โนติ ปฐมํ อโวจหํ ภนฺเต	ปจฺฉา เต วจณํ ตเถวกาสิ.
(๓.๒๑) เยน จ ปุริสสฺส อเปติ สณฺญา ตํ มชฺชํ ปรีวชฺชยสฺสุ สพพํ	
โนติ ปฐมํ อโวจหํ ภนฺเต	ปจฺฉา เต วจณํ ตเถวกาสิ.
สวาทํ อีธ ปณฺจ สิกฺขา กริตวา	ปฏฺฐิพชฺชิตวา ตถาคตสฺส ฐมเม

ทเวปถมคมาลี โจรมขณ	เต มํ ตตถ วธิสุ โภคเหตุ.
เอตตกมิทํ อนุสสรามิ กุสลํ	ตโต ปริ น เม วิชชติ อณฺเฏ
เตน สุจริเตน กมฺมุนาหํ	อุปปนฺโน ติทฺธิเวสุ กามกามิ.
ปสฺส ขณฺมุหุตตสณฺณมสฺส	อนฺธมมปปฏิปัตติยา วิปากํ
ชลมิว ยสสา สเมกฺขมานา	พหุกามํ ปิหยนฺติ หีนกมฺมา.
ปสฺส กติปายย เทสนาย	สุคฺติณฺจมฺหิ คโต สุขณฺจ ปตฺโต
เย จ เต สตตํ สุนฺนํ ฌมฺมํ	มณฺเญ เต อมตํ สุขนฺนํ เขมํ.
อปฺปมฺปิ กตํ มหาวิปากํ	วิปฺลํ โหติ ตถาคตสฺส ฌมฺเม
(๓.๒๒) ปสฺส กตฺตปฺปญฺจตาย ฉตฺโต	โอภาเสติ ปถวี ยถาปิ สุริโย.
กิมิทํ กุสลํ กิมาจเรม	อิจฺเจเก หิ สเมจฺจ มนฺตยนฺติ
เต มยํ ปุณฺเรว ลหุสฺส มานุสฺสํ	ปฏฺธิปฺนนา วิหเรมฺ สึลวณฺโต.
พหุกาโร อนุกมฺปโก จ สตถา	อิติ เม สติ อคฺมา ทิวา ทิวสฺส
สฺวาทํ อุปคโตมฺหิ สจฺจนามํ	อนุกมฺปสฺสุ ปุณฺปิ สุขณฺมฺห ฌมฺมํ.

อถ ภควา เทวปุตฺตสฺส ตตถ สนนฺิปปิตฺตปริสาย จ อชฺฌาสนํ โอลเกตฺวา อนฺุพุพฺพิกํ กเถสิ.
อถ เนสํ กลจิตฺตํ ญฺตฺวา สารุกํ สกํ ฌมฺมเทสนํ ปกาเสสิ.

เทสนาปริยสาเน เทวปุตฺโต มาตาปิตโร จ โสตาปตฺติผล ปตฺติญฺฐหิสุ. มหฺโต มหาชนกายสฺส
ฌมฺมาภิสฺมโย อโหสิ. ปฐมฺผล ปตฺติญฺฐิตฺโต เทวปุตฺโต อุปฺริ (๓.๒๓) มคฺเคสุ อตฺตโน ครุ จิตฺตการํ ตทธิคตํ
จ มหานิสฺสํ ตํ วิภาเวนฺโต ปริยสาณคาคมาห.

เย จิธ ปชฺชนฺติ กามราคํ	ภวราคานฺุสยณฺจ ปหาย โมหํ
น จ เต ปุณฺ มุเปนฺติ คพฺภเสยฺยํ	ปรินิพฺพานคตา หิ สํติญฺจตาติ.

อิติ เทวปุตฺโต อตฺตโน อริยโสตสฺมาปนฺนภาวํ ปเวเทนฺโต อนฺุปาทิสฺสาย นิพฺพานธาคฺยา
เทสนาย ภูฏํ คเหตุวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส อปฺจิตํ ทสฺเสตฺวา มาตาปิตโร
อาปุจฺฉิตฺวา เทวโลกเมว คโต, สตถาปิ อุญฺจายาสนา คโต สทฺธิ ภิกฺขุสงฺฆเมว. มาณวสฺส ปน มาตาปิตโร
พราหมณฺ โปกฺขรสาติ สพฺโพ จ มหาชนโน ภควนฺตํ อนฺุคนฺตฺวา นิวตฺติ. ภควา เชตวณํ คนฺตฺวา
สन्नฺิปปิตาย ปริสาย อิมํ วิมานํ วิถารโต กเถสิ. สา เทสนา มหาชนสฺส (๓.๒๔) สาตฺถิกา อโหสิตี.

ฉตฺตมาณววิมานวณฺณนา.

๑๕. เรวตีวิมานวณฺณนา

อุฏฺฐเหติ เรวเต สุปาปธมฺเมติ เรวตีวิมานํ. ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? ภควา พารานฺสิยํ วิหริ
อิสฺสิปตฺเน มิคทาเย. เตน สมเยน พารานฺสิยํ สทฺธาสมฺปนฺนสฺส กุสฺส ปุตฺโต นนฺทิโย นาม อุปาสโก
อโหสิ สทฺธาสมฺปนฺโน ทายโก ทานปติ สงฺฆุปฺญฺฐาโก. อถสฺส มาตาปิตโร สมฺมุขเคหโต มาตุลธิดํเรวตี

นาม กณญ์ อาเนตุกามา อหะสุ. สา ปน อสสทฐา อทานสีลา, นนทียโย ตํ น อิจฉิ. ตสส มาตา เรวตี
 อาห อมม, ตวํ อิมํ เคหํ อาคนตวา ภิกขุสงฆสส นิสีทนภูฏานํ หริเตน โคมเยน อุปลิมปิตวา อาसनานิ
 ปณญาเปหิ, อาธารเก ฐเปหิ, ภิกขุณํ อาคตกาเล วณทิตวา ปตตํ (๓.๒๕) คเหตวา นิสีทาเปตวา
 ฌมกรณน ปาณียํ ปริสสาเวตวา ภูตตกาเล ปตตานิ โธวาทิ, เอวํ เม ปุตตสส อาราทิกา ภวิสสสัติ. สา
 ตถา อากาสิ. อถ นํ โอวาทกขมา ซาตาทิ ปุตตสส อาโรเจตวา เตน สาธูติ สมปฏิจฉิตเต ทิวสํ ฐเปตวา
 อาวาหํ กรีสสุ.

อถ นํ นนทียโย อาห สเจ ภิกขุสงฆํ มาตาปิตโร จ เม อุภุฏฐหิสสสิ, เอวํ อิมสฺมี เคเห วสิตุ
 ลภิสสสิ, อุปปมตตา โหหิตติ. สา สาธูติ ปฏิสสุณิตวา กิจจิก กาลํ สทฐา วีย หุตวา ภูตตารํ อนุวตฺเตนตี
 ทเว ปุตเต วิชายิ. นนทียสส มาตาปิตโร กาลมกํสุ. เคเห สพพิสสรียํ ตสสา เอว โอโหสิ. นนทียโย
 มหาทานปติ หุตวา ภิกขุสงฆสส ทานํ ปฏฐเปสิ, กปนทฎิกาทินมปิ เคหทวารे ปากวตตํ (๓.๒๖)
 ปฏฐเปสิ. อสิปตนมหาริชาเร จตุหิ คพฺเภหิ ปฏิมณตติํ จตุสาลํ การेतวา มณจปีฐาทินิ อตฺถราเปตวา
 พุทฺธปมุขสส ภิกขุสงฆสส มหาทานํ ทตวา ตถาคตสส หตฺเถ ทกฺขิโณทกํ ปาเตตวา นิยยาเทสิ, สห
 ทกฺขิโณทกทานน ตาวตีสถวเน आयามโต จ วิตถารโต จ สมมตวา ทวาทสโยชนิโก โยชนสตุพฺเพโธ
 สตตรตนมโย อจฺฉวาคณสทสสงฆุโฐ ทิพฺพปาสาโท อุกคณฉิ.

อถายสฺมา มหาโมคคฺคลาโน เทวจาริกํ จรณโต ตํ ปาสาทํ ทิสวา อาคนตวา จตุปริมชฺเฌ
 ภควนตํ ปุจฉิ นิพฺพตตติ นุ โข, ภาเนเต, กตปุณญานํ มนุสสโลเก จิตฺตานํเยว ทิพฺพสมปตฺติตี? สา(๓.๒๗)มํ
 ทิฏฐฺวา, กสฺมา มํ ปุจฉสึตี? เอวํ, ภาเนเต, นิพฺพตตตติ. อถสส สตถา ยถา จิรํ วิปฺปวสีตวา อาคตํ ปุริสํ
 มิตตพณธฺวา อภินนทนติ สมปฏิจฉนติ, เอวํ กตปุณญํ ปุคฺคํ อิติ ปรรโลกํ คตํ สกานิ ปุณญานิ
 สมปตฺติหตฺเถหิ สมปฏิจฉนติ ปฏิกคณหนตติ ทสฺเสนโต คาถ มาห.

จิรปวาสิ ปุริสํ	ทฺูโรโต โสตถิมาคตํ
ญฺาติमितตา สุหฺขชา จ	อภินนทนติ อาคตํ.
ตเถว กตปุณญมปิ	อสมมา โลกา ปรี คตํ
ปุณญานิ ปฏิกคณหนติ	ปิยํ ญฺาตีว อาคตนติ. คาถา อภาสิ

นนทียโย ตํ สุตวา ภียโยโสเมตตาย ทานานิ เทติ, ปุณญานิ กโรติ, โส วณิซชาย คจฺฉนโต
 เรวตี อาห ภทฺเท, มยา ปฏฐปิตํ สงฆสส ทานํ อนุถานํ ปากวตตณจ ตวํ อุปปมตตา ปวตเตยยาสิตี.
 สา สาธูติ ปฏิสสุณิ. โส ปวาส (๓.๒๘) คโตปิ ยตถ ยตถ วาสํ กปเปติ, ตตถ ตตถ ภิกขุณํ อนุถานณจ
 ยถาวิภวํ ทานํ เทติเยว. ตสส อนุกมฺปาย ชีณาสวา ทฺูโรโตปิ อาคนตวา ทานํ สมปฏิจฉนติ. เรวตี ปน
 ตสฺมี คเค กติปาหเมว ทานํ ปวตเตตวา อนุถานํ ภูตตํ อุปจฉินทิ, ภิกขุณมปิ ภูตตํ กณชาทํ พิลงคฺหุติยํ
 อทาสิ. ภิกขุณํ ภูตตภูฏานเน อตตนา ภูตตาวเสทานิ สิตถานิ มจฺฉมํสขณทมิสสทานิ จลกภูฏิกานิ จ ปกิ
 ริตวา มนุสสานํ ทสเสติ ปสฺสธ สมณานํ กมฺมํ, สทฐาเทยยํ นาม เอวํ จทฺเทนตติ.

อด นนทียโย โวหารกสิทฺธิ ยถาลาโม อาคนฺตฺวา ตํ ปวตฺตี สุตฺวา เรวตี เคหโต นีหริตฺวา เคหํ
 ปาวิสสิ. ทุตฺยทิวเส พุทฺธปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ ปวตเตตฺวา นิจฺจกตฺตํ อนาถกตฺตญฺจ สมฺม
 (๓.๒๙) เทว ปวตเตสฺสิ, อตฺตโน สหาเยหิ อุปนีตํ เรวตี ฆาสจฺฉาปนปรมตฺยา ฐูปสฺสิ. โส อปเรน สมเยน
 กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺสวเน อตฺตโน วิมานเยว นิพฺพตฺติ. เรวตี ปน สพฺพํ ทานํ ปจฺฉินฺทิตฺวา อิมํสํ วเสน
 มยฺหํ ลากสฺสกาโร ปริหาเยตี ภิกฺขุสงฺฆํ อุกโกสนฺตี. ปริภาสนฺตี วิจฺรติ. อด เวสฺสวโน ทเว ยฺกฺเช
 อาณาเปสฺสิ คจฺฉณ, ภาณ, พาราณสินฺคเร อุคฺโขสฺส อิตฺถ สตฺตเม ทิวเส เรวตี ชีวนฺตียฺว นิริเย ปกฺขิปปียตี'
 ติ. ตํ สุตฺวา มหาชนํ สํเวคชาโต ภิตฺตลิตฺโธ อโหสิ.

อด เรวตี ปน ปาสาทำ อภิรุทฺธิตฺวา ทวารํ ฤเกตฺวา นิสฺสีทิ. สตฺตเม ทิวเส ตสฺสา ปาปกมฺมสฺสโงทิตฺเตน
 เวสฺสวเนน รณญฺา อาณตฺตา. ชลิตกปิลเกสมสฺสกา จิปปิวิรูป (๓.๓๐) นาสิกา ปริณตทาฐฺา
 โลหิตฺกฺขา สชฺลธฺรสมานวณฺณํ อติวีย ภายานกรูปา ทเว ยฺกฺขา อุคฺคนฺตฺวา อุฏฺฐเหติ, เรวเต, สุปาปมฺเมติ
 อาทินิ วทนฺตา นานาพาหาสุ คเหตฺวา มหาชนํ ปสฺสตุติ สกลนฺคเร วิถิตฺ วิถิํ ปริพฺภมาเปตฺวา อากาสํ
 อพฺภกฺคนฺตฺวา ตาวตีสฺสวณํ เนตฺวา นนทียสฺส วิมานํ สมฺปตฺติยจฺจสฺสา ทสฺเสตฺวา ตํ วิลปฺนตียฺว
 อุสฺสทนิรยสมิํปํ ปาเปสุ. ตํ ยมปุริสา อุสฺสทนิรเย ขิปีสุ. เตนาน

อุฏฺฐเหติ เรวเต สุปาปมฺเม	อปาฐตฺทวาทเร อทานสึเล
เนสฺสาม ตํ ยตฺถ ญฺนนฺติ ทฺคคฺตา	สมปฺปิตา เนรยิกา ทฺเขนาติ.
อิจฺเจว วตฺวาน ยมสฺส ทฺตา	เต ทเว ยฺกฺขา โลหิตฺกฺขา พฺรหฺนตา
ปจฺเจกพาหาสุ คเหตฺวา เรวตํ	ปกฺกามยฺ เทวคณฺสฺส สนฺติเก(๓.๓๑)ติ.

อิทํ สงฺคีตฺติการวณํ.

เอวํ เตหิ ยฺกฺเซหิ ตาวตีสฺสวณํ เนตฺวา นนทียวิมานสฺส อวิทุเร ฐูปตา เรวตี ตํ
 สุริยมณฺฑลสฺสทิสํ อติวีย ปภสฺสํ ทิสฺวา

อาทิจจวณฺณํ รุจิริํ ปภสฺสรํ	พยมํ สฺสุภํ ภาณจฺนชาลณฺณํ
กสฺเสตฺมาภิณฺณชนํ วิมานํ	สุริยสฺส รสิริว ไซตฺมานํ.
นาริคฺณา จนฺทนสารลิตฺตา	อุภโต วิมานํ อุปโสภยฺนฺติ
ตํ ทิสฺสตี สุริยสมานวณฺณํ	โก โมทติ สคฺคปตฺโต วิมานเติ.

เต ยฺกฺเช ปุจฺฉิ. เตปิ ตสฺสา

พาราณสิยํ นนทีย นามาสิ	อุปาสโก อมจฺฉริ ทานปติ วทญฺญ
ตสฺเสตฺมาภิณฺณชนํ วิมานํ	สุริยสฺส รสิริว ไซตฺมานํ.
นาริคฺณา จนฺทนสารลิตฺตา	อุภโต วิมานํ อุปโสภยฺนฺติ
ตํ ทิสฺสตี สุริยสมานวณฺณํ	โส โมทติ สคฺคปตฺโต วิมานเติ.

อาจิกฺขิสุ.

อด เรวตี

(๓.๓๒) นนทียสสาห์ ภริยา อคารินี สพพกุลสส อัสสรา
ภตตุ วิมานะ รมีสสามิ ทานห์ น ปตถเย นิริยํ ทสสนายาติ.

อาห.

เอวํ วทนติเมว ตวํ ตํ ปตถเอहि วา มา วา ก็ ตว ปตถนายาติ นิริยสมิปปํ เนตวา
เอโส เต นิริโย สุปาปธมเม ปุณฺณํ ตยา อกตํ ชีวโลเก
น हि มจฺจรีโรโสโก ปาปธมโม สคฺคูปคานํ ลภติ สหพยตนติ.

คาถมาหิสฺสุ.

เอวํ ปน วตฺวา เต ทเว ยกฺขา ตตฺถเฏวณตฺรธายิสฺสุ. ตํสทิสเ ปน ทเว นิริยปาเล สํสวเก นาม
คุณฺนิริเย ปกฺขิปปิตฺถ อากทฺถนเต ปสฺสิตฺวา

ก็ นุ คุณฺณจ มุตตถจ อสุจิ ปฏฺธิทิสฺสติ
ทฺถคฺคณฺธํ กิมีทํ มีหฬํ กิเมตํ อุปวายตฺติติ.

ตํ นิริยํ ปุจฺฉิ.

เอส สํสวโก นาม คมฺภีโร สตโปริโส
ยตถ วสฺสสทฺสสาณิ ตวํ ปจฺจสิ เรว (๓.๓๓) ตติ.

ตสฺมิ กิเเต ตตถ อตฺตโน นิพฺพตฺติเหตุภูตํ กมฺมํ ปุจฺฉนฺตี

ก็ นุ กาเยน วาจาเยน มนสา ทุกฺกภูํ กตํ
เกน สํสวโก ลทฺโธ คมฺภีโร สตโปริโสติ. อาห
สมณฺเณ พราหมณฺเณ จาปิ อญฺเญ วาปิ วนิพฺพเก
มุสฺสาวาเทน วญฺเจสิ ตํ ปาปํ ปกตํ ตยาติ.

ตสฺสา ตํ กมฺมํ กเถตฺวา ปุน เต

เตน สํสวโก ลทฺโธ คมฺภีโร สตโปริโส
ตตเถ วสฺสสทฺสสาณิ ตวํ ปจฺจสิ เรวเตติ.

อาหิสฺสุ.

ตตถ สํสวโก นามาติ นิจฺจกาลํ คุณฺมุตตาทิสฺสุจิสฺส สํสวโนโต ปคฺขมฺรณโต สํสวโก นาม.

น เกวลํ ตฺยหํ อิสฺส สํสวกลาโก เอว, อถ โข เอตถ อนเภาณิ วสฺสสทฺสสาณิ ปจฺจิตฺวา
อุตฺตติณฺณาย หตฺถจฺเณทาทีลาโกปีติ ทสฺเสตุ

หตฺถเอปิ ฉินฺทนฺติ อโถปิ ปาเท กณฺเณปิ ฉินฺทนฺติ อโถปิ นาสํ
อโถปิ กาโกฬคณฺา สเมจฺจ สงฺคมฺม ขาทนฺติ วิพฺนทฺมานนฺติ.

ตตถ ลทฺทพฺพการณํ อาหิสฺสุ. ตตถ กาโกฬคณฺาติ กากสงฺขา. เต กิรฺสสา ติคาวุตฺตปฺมาเณ
สรีเร อนเภาสตาณิ อนเภาสทฺสสาณิ ปติตฺวา ตาลกฺขณฺธปริมาเณหิ สุนิสิตคฺเคหิ อโยมเยหิ มุขตฺถุณฺเทหิ

วิชฌิตวา วิชฌิตวา ขาหนติ, มंस คหิตคหิตฏฐาเน กมมพเลน ปุเรตว. เตนนาท กาโกพคณา สเมจจ,
สงคมม ขาหนติ วิณนทมานนติ.

ปุณ สา มนุสสโลกํ ปจฺจานยนาย (๓.๓๔) ยาจนาทิวเสน ตํ ตํ วิปฺปลปิ. เตน วุตตํ

สาธุ โข มํ ปฏิเนถ	กาหามิ กุสลํ พหุ
ทาเนน สมจริยาย	สยฺเมน ทเมณ จ
ยํ กตวา สุจิตา โหนติ	น จ ปจฺจนาตฺตปฺเรติ.

ปุณ นิรยปาလာ

ปุเร ตฺวํ ปมฺชชิตวา	อิทานิ ปรีเทวสี
สยํ กตानํ กมฺมานํ	วิปากํ อนฺุโสสสีตี.

อาหํสุ. ปุณ สา อาห

โก เทวโลกโต มนุสสโลกํ	คนฺตวาน ปุณฺโณ เม เอวํ วเทย
นิกฺขิตตทณฺเตสุ ททาถ ทานํ	อจฺฉาหนํ เสยฺยมณฺณนปานํ
น หิ มจฺฉริโรสโก ปาปธมฺโม	สคฺคูปคานํ ลภติ สหพฺยตํ.
สาหํ ฐฺน อิตฺถ คนฺตวา	โยนี ลทฺธาน มานุสี
วทญฺญ สีสสมปฺนนา	กาหามิ กุสลํ พหุ
ทาเนน สมจริยาย	สยฺเมน (๓.๓๕) ทเมณ จ.
อาราฆานิ จ โรปิสสํ	ทุกฺเค สงกฺฆานิ จ
ปฺปญจ อุทปานญจ	วิปฺปสนเนน เจตสา.
จาตฺตทสสี ปญจทสสี	ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี
ปาฎิหาริยปฺกขญจ	อฏฺฐงฺคสฺสมาคตํ.
อุโปสถํ อุโปสิสสํ	สทา สีเลสุ สํวฺตทา
น จ ทาเน ปมฺชชิสสํ	สามํ ทิฏฺฐมิตํ มยาติ.
อิจฺเจวํ วิปฺปลปฺนตี	ผนฺทมานํ ตโต ตโต
ชิปีสุ นิรเย โฆเร	อุทฺธํปาทํ อวิสฺรนฺติ.

อิทํ สงฺคีติการวณํ. ปุณ สา

อหํ ปุเร มจฺฉริณี อโหสี	ปริภาสีกา สมณพฺราหมณานํ
วิตเถณ จ สามิกํ วญฺจยิตฺวา	ปจฺจามหํ นิรเย โฆเรฐฺเปติ

โอสานคาถมาท. ตตถ อหํ ปุเร มจฺฉริณีตี คาถา นิรเย นิพฺพตฺตาย วุตฺตา, อิตฺรา อนิพฺพตฺตาย เอวาติ
เวทิตพฺพา. เสสํ สุวิญญฺเยยฺยเมวาติ.

ภิกขุ เรวติยา ยกฺเขติ คเหตฺวา นีตภาวํ ภควโต อารโหเจสุ. ตํ สุตฺวา ภควา อาทิตโต
ป (๓.๓๖) ฐฐาย อิมํ วตฺถุ กเถตฺวา อุปริ วิตถาเรน ธมมํ เทเสสิ, เทสนาปริโยसानะ พหุ
โสตาปตติผลาทีนึ ปาปุณฺสี. กามณฺเจตํ เรวตีปฏฺิพทฺธาย กถาย เยภฺยฺยภาวโต เรวตีวิมานนฺติ โวหริยติ.
เรวตีวิมานวณฺณนา.

๑๖. คุตติลวิมานวณฺณนา

สตตฺตณฺตี สมธฺรณฺตี คุตติลวิมานํ. ตสฺส กา อุปฺปตฺติ? ภควติ ราชคเห วิหรนฺเต เอกทิวสํ
อายุสฺมา มหาโมคคฺคฺลลนสฺส เอตทโหสิ เอตฺรหิ โข มนุสฺสวตฺถุเขตฺตชฺฌาสมปตฺติยา ตานิ ปุณฺณานิ
กตฺวา เทวโลกะ นิพพตฺติตฺวา อุฬารสมปตฺตี ปจฺจนุโกนฺติ ยนฺทนาหํ เทวโลกจาริกํ จรณโต ตาหิ
ยถูปจิตตํ ปุณฺณํ ยถาธิตฺติปุณฺณผลํ กถาเปตฺวา ตมตถํ ภควโต อารโหเจยฺยํ เอวเมว สตถา คตณฺตเล
ปุณฺณ (๓.๓๗) จนฺทํ อุฏฺฐาเปนโต วีย มนุสฺसानํ กมฺมผลํ ปจฺจกฺขโต ทสฺเสนโต อปฺปกานํปิ ปการานํ
รตฺตณตฺตยคตสทฺธาย วเสน อุฬารผลํ ตํ วิภาเวนโต ตํ ตํ วิมานํ วตถํ อตฺถูปตฺตี กตฺวา มหตํ ธมฺมเทสนํ
ปวตฺเตสฺสตี โส โหติ วา พหุชนสฺส อตฺถาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺติ. โส อาสนา วุฏฺฐหิตฺวา ภควนฺตํ
อุปสงฺกมิตฺวา อภิวาเทตฺวา อตฺตโน อธิปายํ อารเปตฺวา ภควตา อนุญญาโต ภควนฺตํ ปทกฺขิณํ กตฺวา
อิทฺธิพเลนํ ตํขณฺณเยว ตาวตีสกวนํ คนฺตฺวา ตตถ ปฏฺิปาตียา ฐิตฺเตสุ ฉตฺตีสาย วิมานะสุ ฉตฺตีสเทวธิตโร
ปจฺเจกํ ปจฺเจกํ อจฺฉรา สหสฺสปริวารา มหตี ทิพฺพสมปตฺตี อนุภวณฺติโย ทิสฺวา ตาหิ ปุพฺเพกตปุณฺณกมฺม
อิมายิ คากาหิ ปฏฺิปาฏิยา ปุจฺฉิ.

อภิกกนฺเตน วณฺณเณ	ยา ตวํ (๓.๓๘) ติฏฺฐสิ เทวเต
โอภาเสนฺตี ทิสฺวา สพฺพา	โอสสี วีย ตารกา.
เกน เตตาทีโส วณฺโณ	เกน เต อีธ มิชฺฌติ
อุปฺปชฺชนฺตี จ เต โภคา	เย เกจิ มนโส ปิยา.
ปุจฺฉามิ ตํ เทวิ มหานุภาเว	มนุสฺสญฺตา กิมกาสี ปุณฺณํ
เกนาสิ เอวํ ชลิตานุกาวา	วณฺโณ จ เต สพฺพทิสฺวา ปภาสตีติ.

สา เทวตา อตฺตมฺนา โมคคฺคฺลลนเณ ปุจฺฉิตา ปุณฺทํ ปุณฺฐา วียากาสี ยสฺส กมฺมสฺสทํ ผลํ.

วตฺถุตฺตมทายิกา นารี	ปวรา โหติ นเรสุ นารีสฺสุ
เอวํ ปิยรูปทายิกา มนํ	ทิพฺพํ สา ลภเต อุเปจฺจ ฐานํ
ตสฺสา เม ปสฺส วิมานํ	อจฺฉรา กามวณฺณินิหฺมสมิ
อจฺฉราสทสฺสสฺสาหิ	ปวรา ปสฺส ปุณฺณานํ วิปากํ
เตน เม ตาทีโส วณฺโณ	เตน เม อีธ มิชฺฌติ
อุปฺปชฺชนฺตี จ เม โภคา	เย เกจิ มน (๓.๓๙) โส ปิยา
เตนเมหิ เอวํ ชลิตานุกาวา	

วณโณ จ เม สัพพทิสสา ปภาสตีติ.

ยถา จ เอตถ เอวํ อุปริวิมานิสฺสู วิตถาเรตพฺพํ.

อภิกฺกนฺเตน วณฺเณน ฯลฯ โอสทํ วยิ ตารกา

เกน เตตาทิสํ วณฺโณ ฯลฯ สัพพทิสสา ปภาสตีติ.

สา เทวตา อตฺตมนา ฯลฯ ยสฺส กมฺมสฺสิทํ ผลํ.

ปุพฺพตฺตมทายิกา นาริ

ปวรา โหติ นเรสุ นาริสุ

เอวํ ปิยรูปทายิกา มนาปํ ฯลฯ

สัพพทิสสา ปภาสตีติ.

คนฺธตฺตมทายิกกา นาริ

ปวรา โหติ นเรสุ นาริสุ ฯลฯ

ผลฺลตฺตมทายิกา นาริ ฯลฯ

รสฺสฺตมทายิกา นาริ ฯลฯ

คนฺธปฺลจฺจคฺคํ อหฺมทาสี

กสฺสปสฺส ภควโต ญฺปนฺนํ

ภิกฺขุ จ อหํ ภิกฺขุณิโย จ

อหฺมทาสี ปณฺณปฺปนนํ

เตสํ ฆมฺมํ สุตฺวาน

เอญฺโปสสํ อฺปวสิสฺสํ.

อหฺมเก จิตฺตา อหฺมทาสี

ภิกฺขุ (๓.๔๐) โน จิตฺเตน วิปฺปสนฺเนน

สสฺสฺสฺสจฺจํ สสฺสฺสจ

จณฺทิกเก โกธเน จ ผรุสฺสํ จ

อนฺนํ อญฺญาสี

อปฺปมตฺตา. สเกน สึเลน

ปรกมฺมการิ อาสี

อตฺถนาตฺนทิตา ทาสี

อภิกฺกนฺตนาตฺมมานิ

สวีกาติ สกสฺส ภาคสฺส.

ชีโรทมนํ อหฺมทาสี

ภิกฺขุโน ปิณฺฑาย จรณฺตสฺส ฯลฯ

ตสฺสา เม ปสฺสวิมานํ

ผาณิตํ อหฺมทาสี

อจฺจุชฺชณฺทิกํ อหฺมทาสี

ติมฺพรุสํ อหฺมทาสี

กุกฺการิกํ อหฺมทาสี

เอฬาลุกํ อหฺมทาสี

วลฺลิลํ อหฺมทาสี

ผารุสํ อหฺมทาสี

หตฺถปฺปตาปํ อหฺมทาสี

องฺคารกปฺลลํ อหฺมทาสี

สากมฺมญฺญี อหฺมทาสี ฯลฯ ภิกฺขุโน ปณฺณปฺปนนสฺส.

ปุพฺพกมฺมญฺญี อหฺมทาสี

มูลก์ อหมทาสี ภิกขุโน ปิณฑาย จรณตสส

นิมพมฺภุจฺจ อหมทาสี

อมพกณชิกํ อหมทาสี

โทณินิมมชฺชนี อห (๓.๔๑) มทาสี

กายพนฺธนํ อหมทาสี

อัสพทกํ อหมทาสี

อาโยคปฏฺฐํ อหมทาสี

วิฐุปนํ อหมทาสี

ตาลวณฺณํ อหมทาสี

โมรหตฺถํ อหมทาสี

ฉตฺตํ อหมทาสี

อุปาหนํ อหมทาสี

ปุวํ อหมทาสี

โมทกํ อหมทาสี

สภฺขลิกํ อหมทาสี

ภิกขุโน ปิณฑาย จรณตสส ฯลฯ

ตสสา เม ปสฺส วิมานํ

อจฺฉรา กามวณฺณินิหมสมิ

อจฺฉราสทสสสาหํ

ปวรา ปสฺส ปุณฺณานํ วิปากํ.

เตน เมตาทีโส วณฺโณ ฯลฯ

วณฺโณ จ เม สพฺพทีสา ปภาสตีติ.

ตา กิร อิตถิโย กสฺสปสมมาสมพุทฺธกาเล มนุสฺสภาเวภูจฺจิตา ตํ ตํ ปุณฺณํ กริสุ. ตตฺถ เอกา
อิตถิปี ตวตฺถํ อทาสี. เอกา สุมณมาลํ. เอกา คนธํ. เอกา อุพารานิ ผลานิ. เอกา อุจฺฉุรสํ. เอกา ภควโต
เจติเย คนธํ ปณฺจจฺจุลิกํ อทา (๓.๔๒) สี. เอกาอุโปสถํ อุปวสี. เอกา อุปกฏฺฐาย เวลาย ภูณฺชนตสส
ภิกขุโน อุทกํ อทาสี. เอกา โกธนาณํ สสฺสสสุรฺรณํ อโกธนา อุปฏฺฐานํ อทาสี. เอกา สีลา หุตฺวา
อนินทิตา จารา อโหสี. เอกา ปิณฑจาริกสส ภิกขุโน สภตฺตํ อทาสี. เอกา ผานิตํ อทาสี. เอกาอุจฺฉุณฺฑํ
อทาสี. เอกา ติมพฺรฺสกํ อทาสี. เอกา กการุํ อทาสี. เอกา เอฬาลุํ อทาสี. เอกา วลิผลํ อทาสี. เอกา
ผารุสํ อทาสี. เอกา องฺการกปฺลลํ อทาสี. เอกา สกมฺภุจฺจ อทาสี. เอกา ปุปฺผกมฺภุจฺจ อทาสี. เอกา
มูลกลาปํ อทาสี. เอกา นิมพปณฺณมฺภุจฺจ อทาสี. เอกา กณฺจิกํ อทาสี. เอกา ติลปิณฺจกํ อทาสี. เอกา
กายพนฺธนํ อทาสี. เอกา อัสวทกํ อทาสี. เอกา (๓.๔๓) อาโยควชฺชํ อทาสี. เอกา วิฐุปนํ อทาสี. เอกา
ตาลวณฺฑํ อทาสี. เอกา โมรหตฺถํ. เอกา ฉตฺตํ. เอกา อุปาหนํ. เอกา ปุวํ. เอกา โมทกํ. เอกา สขลิ
อทาสี.

ตา เอโก อจณราสหัสสปริวารา ตาวตีสภวเน สกุกสส เทวราชสส ปริปาริกา หุตวา นิพพตตา. อถ เถโร คโต มนุสสโลกิ อากนตวา ภควโต ตมตถิ อารโจะสิ. ตํ สุตวา ภควา โมคคัลลาน เกวลํ ตาว เทวตํ ยยา เอวํ ปุจฉิตา เอวํ พยากริสุ.

อลโข มยาปิ ปุพเพ ปุจฉิตา เอวเมว พยากริสูติ วตวา เถเรน ปุจฉิตอ อติตํ อตตโน คุตติลจริตํ กเถสิ.

อติเต พาราณสียํ พรหมทตเต รชชํ กาเรนเต โพธิสโต คณพพุกเล นิพพตติตวา คณพพิสเป ปรีโยทาสิปตาย สพพทิสสา (๓.๔๔) สุ ปากโฏ อโหสิ นามเน คุตติโล นาม. โส ทาร ภรณํ อกตวา อนธ มาตํ ปิตโร โปเสสิ. ตสส สิปปนินิพตติ สุตวา อุชเชนิวาสิมฺลีโล นาม คณพพิ อุคคณตวา ตํ วนทิตวา เอกมนตํ จูโต กสฺมา อากโตสสิติ จ วุตเต ตุมหากํ สนติเก สิปปี อุคคณตฺตุนติ อาห. คุตติลาจริโย ลกขณกฺสสตาย ตสส อสปปุริสภาวํ ญตวา คจจตตตวนตฺติ สิปปนติ ปฏิกฺขิปี. โส ตสส มาตํ ปิตโร ปยิริปาสิตวา เตหิ ยจาเปสิ. คุตติลาจริโย มาตํ ปิตุหิ นิพฺปิมาโน คุรุจณํ อลํ ฆณฺณินติ ตสส สิปปี ปฏฐเปตวา วิคตมลลจฺเณรตาย การุณิกตาย จ อาจริยมฺภูสิ อกตวา อนวเสสโต สิปปี สิขยาเปสิ.

โสปี เมธาวิตาย ปุพเพตปริจิ (๓.๔๕) ตาย อุกฺกิตตาย จ นจิริสเสว ปรีโยทาสิปโป จินเต สิ อิทํ พาราณสินครํ สกลสมฺพุทฺธิเป อตตนครํ ยนฺนุนาหํ อธิ สราชิกาย ปรีสาย สิปปี ทสเสยฺยํ, เอวาทํ อาจริยโตปิ สมฺพุทฺธิเป ปากโต ภวิสสามิตี. โส อาจริยสส อารโจะสิ อหํ รมฺโณ ปุตฺโต สิปปทสเสตฺถกาโม ราชนํ มํ ทสเสถาติ. มหาสโต อยํ มม สนติเก อุคคณตฺติปโป ปตฺติภูตํ ลภตฺติ กรฺณาย มาโน ตํ รมฺโณ สนติกํ เนตวา महाराช อิมสส เม อนฺเตวาสิกสส วิณาย ปคฺคณตํ ปสฺสาตี อาห. ราชา สาธฺติ ปฏิสฺสนิตวา ตสส วิณาวาทนํ สุตวา ปรีตฺถุสฺส ตํ คณตฺถกามํ นิวาเรตวา มม น สนติเก วส, อาจริยสส ทินฺนยสโต อุปมํ ทสสามิตี อาห. มฺลีโล นาทํ อาจริยโต หายามิ สมเม (๓.๔๖) ว เทว เทถาติ วตวา รมฺญา มา เอวํ ภณิ อาจริโย นาม มหนโต อุปมเมว ตฺยหํ ทสสามิตี วุตเต มมยจ อาจริยสส จ สิปปี ปสฺเสถาติ วตวา ราเชทโต นิภมิตวา อิตฺ สตตเม ทิวเส มมยจ คุตติลาจริยสส จ ราชนคเณ สิปปทสสนํ ภวิสสตี ตํ ปสฺสิตฺถกามา ปสฺสนตฺตติ ตตถ ตตถ อาหิณฺทนโต โฆเสสิ.

มหาสโต ตํ สุตวา อยํ ตฺรุณํ ถามวา มยหํ สิสโส อหํ ปน ชินฺโณ พุพฺพลโย ยทิ ปน ปราชโย ภเวยฺย มตํ เม ชีวิตา เสยโย ตสฺมา อรณฺญํ ปวีสิตวา คีวํ อุพฺพนธิตวา มริสสามิตี จินเตตฺวา อรณฺญํ คโต มรณฺภยตฺตชิตโต ปฏินิวดติ. ปุน มริตฺถกาโม คณตวา ปุนปี มรณฺภเยน ปฏินิวดติ. เอวํ คมนาคมนํ กโรนฺตสเสว ณ ทิวสา อติภกฺนตา ตํ ฐานํ วิคตติณํ อโหสิ.

(๓.๔๗) ตสฺมี ฆเณ สกุกสส ภวนํ อุณฺหาการํ ทสเสสิ. สกโก อวาชฺชมาโน ตํ การณํ ญตวา มหาสตํ อุปสงกมิตวา ทิสฺสมานูโป อากาเส ถตวา เอวมาห. อาจริย กิํ กโรสสิตี. มหาสโต สกุกสส ตํ กมมํ ปากฏํ กโรนฺโต อิมํ คากมาห.

สตตตฺตนิตี สุมฺชฺริ

รามเณยฺยํ อวาจยิ

โส มัง รงคมหิ อวเหติ สรณัม เม โหหิ โกสิยาติ.

ตํ สุตวา สกโก เทวราชา มา ภายิ อาจริย, อหํ เต สรณัม ปราयณนติ ทสเสนโต

อหํ เต สรณัม สมม อหมาจริยปูชโก

น ตํ ขยิสฺสติ สิสฺโส สิสฺสมาจริย เชสฺสสฺสตี.

สกกุสฺส กิร เทวธมฺโม ปุริสฺสุตตภาเว มหาสฺสโต อาจริโย อโหสิ. เตนาห อหมาจริยปูชโกติ. เอวํ จ ปน วตฺวา อปิ จ ตวํ วิณํ วาเทเนโต เอกํ กนฺตี ฉินฺทิตฺวา ฉหิ วาเท (๓.๔๘) ยยาสิ วินาย เต ปกฺติ สทฺโท ภวิสฺสติ มุสิโลปิ ตนฺตี ฉินฺทิสฺสติ. อถสฺส วินาย สทฺโท ภวิสฺสติ. ตสฺมี ขณฺเโส ปราษยํ ปาปฺณิสฺสติ. อถ ทฺติยมฺปิ จตฺตถมฺปิ ปณฺจมฺปิ ญฺญูมฺปิ สตตมฺมฺปิ ฉินฺทิตฺวา สุตฺรทฺนทกเมว วาเทยยาสิ ฉินฺนตฺนติโกภฺหิ สโร นิภขมิตฺวา สกฺลทฺวาทสโยชนิกํ พาราณสินฺครํ นาเทตฺวา ฐสฺสตีติ อาห. เอวเมว ปน วตฺวา โพธิสฺสตฺส ติสฺโสปาสภกฺกิกายิ ทตฺวา เอวมาห วิณสทฺเทเนว สกฺลนฺครเ นาทิเต อโธ ตวํ เอวํ ปาสภยภฺกิกํ อากาเส ชิเปยยาสิ อถ เต ปุโรโต โอตฺริตฺวา ตีณิ อจฺฉรสฺตานิ นิจฺจิสฺสนฺติ ตโต ทฺติยมฺปิ ชิเปยยาสิ อถา ปราณิ ตีณิ สฺตานิ โอตฺริตฺวา ตว วิณาย ฐฺเรนจฺจิสฺสนฺติ ตโต ตติยมฺปิ ชิเปยยาสิ อถา ปราณิ ตีณิ สฺตานิ โ

๓.๑.๔ คัมภีร์สุตตสังคหะปรีวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๔

(๔.๑) ตริตฺวา รงคมณฺทเล นจฺจิสฺสนฺติ อหํปิ เต สนฺติเก อาคมิสฺสามิ มา ภายีติ. สมสฺสาเสตฺวา คโต. สตฺตเม ปน ทิวเส ราชฯ สปริวาริ ราชสภายํ นิสฺสีทิ. คฺคฺติลาจริโย จ มุสิโล จ สิปฺปทสฺสนตฺถํ สขฯ หุตฺวา อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา อตฺตโน อตฺตโน ลทฺธาสเน นิสฺสีทิตฺวา วิณฯ วาทยีสฺสุ. สกโก อาคนฺตฺวา อนตฺลิกฺเข อญฺฐาสิ. ตํ มหาสฺสโตว ปสฺสิ, อิตฺเร น ปสฺสนฺติ. มหาชนิ ทฺวินนํปิ สมยวาทิเตน ตฺมุโฐ อุกฺกุฏฺฐิสฺสทฺสยานิ ปวตฺเตสิ. อถ โพธิสฺสโต สกฺเกน วุตฺตนเยน ตนฺตีโย ฉินฺทิตฺวา สุตฺรทฺนทกํ วาเทสิ. สทฺโท สกฺลนฺครํ นาเทตฺวา อญฺฐาสิ. ตโต เอกํ ปาสกํ อากาเส ชิปิ. ตีณิ อจฺฉรสฺตานิ โอตฺริตฺวา นจฺจีสฺสุ. เอวํ ทฺติเย จ ตติเย จาติ. นว อจฺฉรสฺตานิ โอตฺริตฺวา วุตฺต (๔.๒) นเยน นจฺจีสฺสุ. ตํ ทิสฺวา หิ สา ญฺญูตฺตฺฐา เจลฺลฺกฺเข เป กโรณฺติ คฺคฺติลสฺส สาธฺการมกาสิ. ราชฯ มุสิลํ สภาย นิหฺราเปสิ. มหาชนิ ตํ เลทฺทํ ทณฺฑาทิหิ ปหฺรณฺโต ตตฺถเว ชีวิตฺกฺขยํ ปาเปสิ. สกโกปิ มหฺนเต สทฺสสยฺตํ เวชยนฺตรถํ เปเสสฺสามิ ตวํ ตํ อภิริยฺหิตฺวา เทวโลกํ คจฺฉเยยาสีติ วตฺวา ปกฺกามิ. อถ โส คนฺตฺวา นิสฺสินโน กหํ คจฺฉนฺน มหฺราราชาติ เทวตาหิ ปุจฺฉิโต ตาสํ ตํ การณํ วิตฺถาเรน กเถตฺวา โพธิสฺสตฺส สิลฺลจฺจ คุณฺณจฺจ วณฺณตฺวา ตาหิ มยํ ปี อาจริยํ ญฺญูจฺจามมฺหาติ วุตฺเต เวชยนฺตรเถน มาตลี เปเสตฺวา โพธิสฺสตํ อาเนสิ. สกโก มหาสฺสเตน สทฺธี สมโมทนียํ กตฺวา เอวมาห อาจริย, วิณํ วาทย, เทวตา โสตุกามาติ. (๔.๓) มยํ สิปฺปปูชิวิน, เวตเนน วินา สิปฺปํ น ทสฺเสมาติ. กิหิสํ ปน เวตณํ อิจฺฉสฺสีติ. นาถเยน เม เวตเนนตฺถอ อิมาสํ ปน เทวธิตานํ อตฺตนา ปุพฺเพกตํ กุสฺสภกฺกเมว เวตณํ โหตุติ. อถ นํ เทวธิตโร อาหฺสุ คนฺธพฺพํ กโรหิ อาจริย มยํ ปจฺฉา ตฺมุฐา อมเหติ กตฺกุสฺสภกฺกมํ กเถสฺสามาติ. โพธิสฺสโต สตฺตาหํ เทวตานํ

คนธพพ์ กตวา สดตเม ทิวเส ปาฏุกัง ตาหิ ลหุสสมปตตี กิตตนมุเชน ปุณณกมมํ อายสฺมา
 มหาโมคคัลลานํ วีย ปุจฺจนโต อภิกฺกนฺเตน วณฺณนาติอาทิกถาหิ ปุจฺฉิ. ตาปี วตฺถุตตมทาทิกา นารีติ
 อาทินา ยถา เอตฺรหิ เณรฺสส, เอวเมว ตสฺส พยากรีสุ. เอวํ สพฺพาปี คฺคตฺติลวิมานวตฺถมฺหิ อาคตา. ฉตฺตีส
 เทวธิตโร ยํ ยํ กมมํ กตวา ตตฺถ นิพฺพตฺตา สพฺพํ ตํ อตฺตโน (๔.๔) กมมํ โพธิสฺตเตน ปุจฺฉิตา ตาหิ
 คาทาหิ กเถสุ. เอวํ ตํ สุตฺวา โพธิสฺสโต ลาภาวคเมสุ ลหุธวคเม ยวาทํ อีธาคนฺตฺวา อปฺปมตฺตเกนปี กม
 เมน ปฏฺฐิตสสมปตฺติโย อสฺสิสฺสินฺติ วตฺวา อิมํ อุทามํ อุทาเนสิ. สฺวาคตํ วตฺเม อชฺชสฺสูปภาตํ สฺสพฺพญฺญิตํ ยํ
 อทฺธสาสิ เทวตาโย อจฺฉรากามวณฺณโย อีมา สาทํ ฌมมํ สุตฺวาน กาหามิ กุสฺลํ พุทฺธาเนน สมจฺริยา
 สํสเยน ทเมน จ สฺโสทํ ตตฺถ คมฺิสฺสามิ ยตฺถ คนฺตฺวาน สฺจเรติ. อถ นํ สดฺดาหจฺเจน เทวราชา รเถ นิสิ
 ทาเปตฺวา พาราณสีเมว เปเสสิ. สฺโส เทวโลเก อตฺตนา ทิฏฺฐการณํ มนุสฺसानํ อาโรเจสิ. เต มนุสฺสา พุท
 พานิ กาทู มณฺญีสุ. อิติ สดฺธา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อาหริตฺวา ชา (๔.๕) ตกํ สโมทาเนสิ. ตทา มุสิโล เทวท
 โต อโหสิ. สกโก อนุรฺุทฺโธ. ราชา อานนฺโท. คฺคตฺติลาจฺริโย อหเมว.

เอวเมยํ ยทฺธิปี วตฺถุตตมทาทิกาวิมานาทิวเสน ฉตฺตีสวิมานสงคหา คฺคตฺติลาจฺริยสฺสาปี
 วิภาวนวเสน ปวตฺตาติ ตสฺมา คฺคตฺติลวิมานาตฺเวว สงคหํ อาโรปิตา. ตา ปน อิตฺถิโย กสฺสปสฺส ทสฺพลสฺส
 กาเล ยถาวตฺตตมฺมจฺรเณ อปฺราปรุปฺปนเจตนาเวเสน ทฺติยตฺติยตฺตภาวโต ปฏฺฐาย เอกํ พุทฺธนฺตรํ เทว
 โลเก เอวํ สํสรฺณติโย อมฺหากมฺปิ ภควโต กาเล ตาวตฺตีสภวเนยว นิพฺพตฺตา, อายสฺมตา
 มหาโมคคัลลานํ ปุจฺฉิตา กมฺมสฺริกฺขตฺยา คฺคตฺติลาจฺริเยน ปุจฺฉิตกาเล วีย พยากรีสุติ ทฏฺฐพฺพา.

คฺคตฺติลวิมานวณฺณนา

๑๗. อเนกาวณณวิมานวณณนา

อเนกาวณณํ ทฺรโสภณาสนฺติ อเนกวิมานวณณํ. ตสฺส (๔.๖) กา อุปฺปตฺติ? ภควา สวาทถิยํ
 วิหฺรติ เชตวน. เตน สมเยน อายสฺมา มหาโมคคัลลานํ เหมฐฺฐา วุตฺตนเยน เทวจาริกํ จรฺนโต ตาวตฺตีส
 ภวํ อคฺมาสิ. อถ นํ อเนกาวณณํ เทวปฺตโต ทิสฺวา สยชาติการวพฺพมาโน อุปสงกมิตฺวา อญฺชลี
 ปคฺคยห อญฺฐาสิ. เถโร –

อเนกาวณณํ ทฺรโสภณาสนํ	วิมานมารุยฺห อเนกจิตฺตํ
ปริวาริโต อจฺฉราสงคเณน	สุณฺนิมฺมิโต ภูตปติว โมทสิ.
สมสฺสโม นตฺถิ กุโต ปนฺตฺตโร	ยเสน ปุณฺณเยน จ อิทฺธิยา จ
สพฺเพ จ เทวา ติทฺสคณฺา สเมจจ	ตํ ตํ นมสฺสนฺติ สสีว เทวา
อีมา จ เต อจฺฉราย เสนนฺโต	นจฺจนฺติ คายนฺติ ปโมทยนฺติฯ
เทวทิธิปตฺโตสิ มหานุภาโว	
มนุสฺสญฺโต กิมกาสิ ปุณฺณํ	
เกนาสิ เอวํ ชลิตานุภาโว	

(๔.๗) วณโณ จ เต สพฺพทิสฺสา ปภาสตีติ.

อริคตสมปตติกิตตนมุเขน กตกมมํ ปุจฺฉิฯ ตํ ทสฺเสตุ

โส เทวปุตฺโต อตฺตมโน ฯลฯ ยสฺส กมฺมสฺสึทํ ผลนฺติ.

วุตฺตาํ โสปี

อหํ ภทฺนเต อหฺวาสิ ปุพฺเพ	สุเมธนามสฺส ชินสฺส สาวโก
ปุณฺณชโน อนนฺโฬโธมฺสมิ	โส สตฺต วสฺसानิ ปริพฺพชิสฺสหา
โสหํ สุเมธสฺส ชินสฺส สตฺถุโน	ปรินิพฺพุตสฺสโสมฺมตฺตนิมฺมสฺส ตาทีโน
รตนฺจยํ เหมชาเลน ฌนํ	วนทิตฺวา ญฺปสมิ มนํ ปสาทยิฯ
น มาสิ ทานํ น จ มตฺถิ ทาตุํ	ปเร จ โข ตตฺถ สฺมาทเปสิ
ปุเชถ นํ ปุชฺณียสฺส ธาตุํ	เอวํ กิร สคฺคมิโต คมิสฺสถฯ
ตเทว กมฺมํ กุสฺลํ กตํ มยา	
สุขญจ ทิพฺพํ อนฺุโณมิ อตฺตนา	
โมทามหํ ทิสฺสคณฺสส มชฺเฌ	

น ตสฺส ปุณฺณสฺส ขยมปิ อชฺฌมคฺคนฺติ กเถสิ

อิโต กิร ตีสฺสกปฺปสฺสสฺสสุเมธ นาม สฺมมาสมฺพุทฺโธ โล (๔.๘) เก อุปฺปชฺชิตฺวา สเทวํ โลกํ
เอโกภาสํ กตฺวา กตฺพุทฺธกิจฺโจ ปรินิพฺพุโต, มนุสฺสเสหิ จ ภควโต ธาตุ คเหตุวาท รตนเจตฺยเก กเต อญฺญตรโ
ปริโส สตฺถุ สาสเน ปพฺพชิตฺวา สตฺต วสฺसानิ พรหมจริยํ จริตฺวา อนวฏฺฐิตจิตฺตตาย กุกฺกัจจโก หุตฺวา
อุปฺปพฺพชฺชา อุปฺปพฺพชิตฺวา จ สํเวคฺพหุลตาย ฌมฺมจฺจนทวนตตาย จ เจตฺยจฺคเณ สฺมมชฺชนปริภณฺฑาทินิ
กโรนฺโต นิจฺจสีลอุโปสฺถสีลานิ รกฺขนฺโต ฌมฺมํ สุนนฺโต อญฺเญ จ ปุณฺณกิริยาย สฺมาทเปนฺโต วิจริฯ โส
อายุปริโยसानเ กาลกโต ตาวตีสฺสสุ นิพฺพตฺติฯ โส ปุณฺณกมฺมสฺส อุพฺพารภาเวน มหฺสกุโข มหฺนภาโว
สภกาทิเท เทวตาหิ สภกตฺตปฺพิโต หุตฺวา ตตฺถ ยาวตายุํ ฐิตฺวา ตโต จูโต อปฺราปรํ เทว(๔.๙)มนุสฺสเสสุ
สํสรนฺโต อิมสฺมิ พุทฺธูปปาเท ตสฺสเสว กมฺมสฺส วิปาการเสเสน ตาวตีสฺสวเน นิพฺพตฺติ, อนเภาวณโณ'ติ นํ
เทวตา สยฺขานิสฺสุฯ ตํ สนธาย วุตฺตํ อถ นํ อนเภาวณโณ เทวปุตฺโต ฯลฯ น ตสฺส ปุณฺณสฺส ขยมปิ
อชฺฌมคฺคนฺติ กเถสิ'ติฯ

อนเภาวณณวิมานวณณนา.

อิมานิ ปญฺจสุตฺตานิ สคฺคกถาย โสกลลตฺถํ คเหตุพฺพานิ.

๑๘. เทวทูตสุตฺตํ

เอวเม สุตฺ. เอภํ สมยํ ภควา สวตฺถิยํ วิหริติ เชตฺวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเ. ตตร โข
ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ. ภทฺนเตติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสึสสุ. ภควา เอตทโวจ

เสยยถาปี ภิกขเว เทว อคารา สทวารา ตตถ จกขุมา ปุริโส มชฌะฐิต ปสเสยย มนุสเส
 เคห์ ปวิสนเตปี นิภมณเตปี อนุจกมนเตปี อนุวิจธนเตปี, เอวเมว โข อหิ ภิกขเว ทิพ (๔.๑๐) เพน
 จกขุมา วิสุทเธน อติกกนตมานุสเสน สตเต ปสสามิ จวมาเน อุปปชขมาเน ทิเน ปณิเต สุวณเณ
 ทพพณเณ, สุกเต ทคเต ยถากมมูปเค สตเต ปชานามิ อิเม วต โภณโต สตตา กายสุจจริเตน
 สมณนาคตา วจีสุจจริเตน สมณนาคตา มโนสุจจริเตน สมณนาคตา อริยานิ อนุปวาทกา สมมาทิฏฐิกา
 สมมาทิฏฐิกมมสมาทานา, เต กายสส เกทา ปรมมรณา สุกตี สคคํ โลกํ อุปปนา. อิเม วา ปน โภณโต
 สตตา กายสุจจริเตน สมณนาคตา วจีสุจจริเตน สมณนาคตา มโนสุจจริเตน สมณนาคตา อริยานิ
 อนุปวาทกา สมมาทิฏฐิกา สมมาทิฏฐิกมมสมาทานา, เต กายสส เกทา ปรมมรณา มนุสเสสุ
 อุปปนา. อิเม วต โภณโต สตตา กายสุจจริเตน (๔.๑๑) สมณนาคตา วจีสุจจริเตน สมณนาคตา มโน
 หุจจริเตน สมณนาคตา อริยานิ อนุปวาทกา มิจฉาทิฏฐิกา มิจฉาทิฏฐิกมมสมาทานา เต กายสส เกทา
 ปรมมรณา เปตติวิสัย อุปปนา. อิเม วา ปน โภณโต สตตา กายสุจจริเตน สมณนาคตา วจีสุจจริเตน
 สมณนาคตา มโนหุจจริเตน สมณนาคตา อริยานิ อนุปวาทกา มิจฉาทิฏฐิกา มิจฉาทิฏฐิกมมสมาทานา,
 เต กายสส เกทา ปรมมรณา ตีรจฉานโยนี อุปปนา. อิเม วา ปน โภณโต สตตา กายสุจจริเตน
 สมณนาคตา วจีสุจจริเตน สมณนาคตา มโนหุจจริเตน สมณนาคตา อริยานิ อนุปวาทกา มิจฉาทิฏฐิกา
 มิจฉาทิฏฐิกมมสมาทานา, เต กายสส เกทา ปรมมรณา อปายิ ทคคตี วินิปาติ นิรยิ อุปปนาติ. ตเมณิ
 ภิกขเว นิรยปาสา นานาพาสสา คเหตวา ย (๔.๑๒) มสส รณโณ ทสเสนติ อยิ เทว ปุริโส อมตเตยโย
 อเปตเตยโย อสามณโณ อพราหมณโณ, น กุเล เชฏฐาปจายี. อิมสส เทโว ทณห์ ปณตติ.

ตเมณิ ภิกขเว ยโม ราชา ปฐมํ เทวทูตํ สมณยุชติ สมณคาหิติ สมณภาสติ อมโห ปุริส น
 ตวั อททส มนุสเสสุ ปฐมํ เทวทูตํ ปาตุฏฺถนติ? โส เอวมาท นาททสํ ฆนเตติ.

ตเมณิ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาท อมโห ปุริส น ตวั อททส มนุสเสสุ ทหริ กุมาริ มนหิ
 อุตตานเสยยํ สเก มุตตกริเส ปลิปนํ เสमानนติ? โส เอวมาท อททสํ ฆนเตติ.

ตเมณิ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาท อมโห ปุริส ตสส เต วิญญุสส สโต มหาลลสส น
 เอตทโหสิ อหมิปิ โขมทิ ชาติธมโม, ชาตี อนตติโต. หนทาหิ กลยาณิ กรอมิ กาเยน วาจาเย มนสาติ? โส
 เอวมาท นาสกขิสสํ ฆนเต, ปมาทสสํ ฆนเตติ.

ตเมณิ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาท (๔.๑๓) อมโห ปุริส ปมาทวตาย น กลยาณมกาสิ
 กาเยน วาจาเย มนสา. ตคช ตวั อมโห ปุริส ตถา กริสสนติ ยถา ตํ ปมตตํ. ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมมํ
 เนว มาตรา กตํ น ปิตรา กตํ น ภาตตรา กตํ น ภคินิยา กตํ น มิตตามจเจหิ กตํ น ญาดิสาลโหติเตหิ กตํ
 น สมณพราหมณหิ กตํ น เทวตาทิ กตํ, ตยาเวตํ ปาปกมมํ กตํ, ตวณเณเวตสส วิปากํ ปฏิสเวทิสสตี.

ตเมณิ ภิกขเว ยโม ราชา ปฐมํ เทวทูตํ สมณยุชติว สมนุคาหิตว สมนุภาสติว ทุติยิ
 เทวทูตํ สมณยุชติ สมณคาหิติ สมณภาสติ อมโห ปุริส น ตวั อททส มนุสเสสุ ทุติยิ เทวทูตํ ปาตุฏฺถน
 ติ? โส เอวมาท นาททสํ ฆนเตติ.

ตเมณํ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาห อมโห ปุริส น ตวํ อททส มนุสเสสุ (๔.๑๔) อิตถิ วา ปุริสํ วา ชินฺณํ โคปานสีวํกํ โภคคํ ทนฺทปฺรายนํ ปเวธมานํ คจฺจนตํ อาตุรํ คตโยพพณํ ขณฺททนต์ํ ปลิตเกสํ วิฐนํ ขลิตสิรํ วลินํ ติลกาหตคตฺตฺนติ? โส เอวมาห อททสํ ภาณเตติ.

ตเมณํ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาห อมโห ปุริส ตสฺส เต วิญญูสฺส สโต มหฺลลกสฺส น เอตทโหสิ อหฺมปิ โขมฺหิ ชราธมฺโม, ชรํ อนตฺตีโต. หนฺนาหํ กลฺยาณํ กโรมิ กาเยน วาจาเย มนฺสาติ? โส เอวมาห นาสกฺขิสฺสํ ภาณเต ปมาทสฺสํ ภาณเตติ.

ตเมณํ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาห อมโห ปุริส ปมาทวตฺตาย น กลฺยาณมฺภาสิ กาเยน วาจาเย มนฺสา. ตคฺข ตวํ อมโห ปุริส ตถา กริสฺสนติ ยถา ตํ ปมตฺตํ. ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมฺมํ เนว มาตรา กตํ น ปีตฺรา กตํ น ภาตฺรา กตํ (๔.๑๕) น ภคินิยา กตํ น มิตฺตามจฺเจหิ กตํ น ญฺาติสาโลหิตฺเตหิ กตํ น สมณพฺราหฺมณฺเหหิ กตํ น เทวตาหิ กตํ, ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํ, ตวญฺญเวตสฺส วิปากํ ปฏฺฐิเวทิสฺสสํติ.

ตเมณํ ภิกขเว ยโม ราชา ตฺติยํ เทวทูตํ สมนฺยุยฺชิตฺวา สมนฺุคาคหิตฺวา สมนฺุภาสิตฺวา ตฺติยํ เทวทูตํ สมนฺยุยฺชติ สมนฺุคาคหติ สมนฺุภาสติ อมโห ปุริส น ตวํ อททส มนุสเสสุ ตฺติยํ เทวทูตํ ปาตุญฺตฺนติ? โส เอวมาห นาททสํ ภาณเตติ.

ตเมณํ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาห อมโห ปุริส น ตวํ อททส มนุสเสสุ อิตถิ วา ปุริสํ วา อาพาธิํ กํ ทุกฺขิํ พาทฺพหคิลานํ สเก มุตฺตกฺริเส ปลิปนํ เสมานํ อญฺญเอหิ วุญฺฐาปิยมานํ อญฺญเอหิ สํเวสียมานนติ? โส เอวมาห อททสํ ภาณเตติ.

ตเมณํ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาห อมโห ปุริ (๔.๑๖) ส ตสฺส เต วิญญูสฺส สโต มหฺลลกสฺส น เอตทโหสิ อหฺมปิ โขมฺหิ พฺยาธิธมฺโม พฺยาธิ อนตฺตีโต. หนฺนาหํ กลฺยาณํ กโรมิ กาเยน วาจาเย มนฺสาติ? โส เอวมาห นาสกฺขิสฺสํ ภาณเต ปมาทสฺสํ ภาณเตติ.

ตเมณํ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาห อมโห ปุริส ปมาทวตฺตาย น กลฺยาณมฺภาสิ กาเยน วาจาเย มนฺสา. ตคฺข ตวํ, อมโห ปุริส, ตถา กริสฺสนติ ยถา ตํ ปมตฺตํ. ตํ โข ปน เต เอตํ ปาปกมฺมํ เนว มาตรา กตํ น ปีตฺรา กตํ น ภาตฺรา กตํ น ภคินิยา กตํ น มิตฺตามจฺเจหิ กตํ น ญฺาติสาโลหิตฺเตหิ กตํ น สมณพฺราหฺมณฺเหหิ กตํ น เทวตาหิ กตํ, ตยาเวตํ ปาปกมฺมํ กตํ, ตวญฺญเวตสฺส วิปากํ ปฏฺฐิเวทิสฺสสํติ.

ตเมณํ ภิกขเว ยโม ราชา ตฺติยํ เทวทู (๔.๑๗) ตํ สมนฺยุยฺชิตฺวา สมนฺุคาคหิตฺวา สมนฺุภาสิตฺวา จตฺตถํ เทวทูตํ สมนฺยุยฺชติ สมนฺุคาคหติ สมนฺุภาสติ อมโห ปุริส น ตวํ อททส มนุสเสสุ จตฺตถํ เทวทูตํ ปาตุญฺตฺนติ? โส เอวมาห นาททสํ ภาณเตติ.

ตเมณํ ภิกขเว ยโม ราชา เอวมาห อมโห ปุริส, น ตวํ อททส มนุสเสสุ ราชานํ โจริ อากุจาริ คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรนฺเต กสาหิปี ตาเพนฺเต เวตฺเตหิปี ตาเพนฺเต อทฺททณฺทเกหิปี ตาเพนฺเต หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺเต ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺเต นาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺเต พิลฺงฺกคาลิกมฺปิ กโรนฺเต สงฺขมฺมณฺทิกมฺปิ กโรนฺเต ราหุขมฺปิ กโรนฺเต โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺเต หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรนฺเต เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺเต จีรกวาสิกมฺปิ กโรนฺเต

เอณเอยยภมปิ ภโรนเต พฬิสมัสสิภมปิ ภโรนเต กหาปณภมปิ ภโรนเต ขาราทตจณภมปิ ภโรนเต
 ปลิขปวิวตติภมปิ ภโรนเต (๔.๑๘) ปลาลปฐภมปิ ภโรนเต ตตเตนปิ เตเลน โอสัญญเต สุนเขหิปี
 ขาทาเปเนเต ชีวนตมปิ สูละ อุตตาเสนเต อสินาปี สีสั ฉินนเตติ? โส เอวมาห อททสั ภนเตติ.

ตเมณั ภิกขเว ยโม ราชะ เอวมาห อมโภ ปุริส ตสส เต วิญญัสส สโต มหาลกสส น
 เอตทโหสิ เย กิร โภ ปาปกาณิ ภมมานิ ภโรนติ เต ทิฏฐะ ฐมเม เอวรูปา วิวิธะ ภมมการณา กรียนติ,
 กิมังคั ปน ปตถถ หนทาหั กลยาณั ภโรมิ กาเยน วาจาเย มนสาติ? โส เอวมาห นาสกขิสสั ภนเต
 ปมาทสสั ภนเตติ.

ตเมณั ภิกขเว ยโม ราชะ เอวมาห อมโภ ปุริส ปมาทวตาย น กลยาณมกาสิ กาเยน วาจาเย
 มนสา. ตคฆ ตวั อมโภ ปุริส ตถา กริสสนติ ยถา ตั ปมตต. ตั โข ปน เต เอตต ปาปภมม (๔.๑๙) เนว
 มาตรา กตัง น ปิตรา กตัง น ภাত্রา กตัง น ภคินิยา กตัง น มิตตามจเจหิ กตัง น ญาดิสาลอหิตเทหิ กตัง น
 สมณพราหมณเหหิ กตัง น เทวตาหิ กตัง, ตยาเวตต ปาปภมม กตัง, ตวญญเวตสส วิปากัง ปฏิสัเวทิสสัสสิติ.

ตเมณั ภิกขเว ยโม ราชะ จตุตถั เทวทูตัสสมนุญชิตวา สมนุคาคิตวา สมนุภาสิตวา ปญจัม
 เทวทูตัสสมนุญชติ สมนุคาคติ สมนุภาสติ อมโภ ปุริส น ตวั อททส มนุสเสสส ปญจัม เทวทูตัส
 ปาตุภูตุนติ? โส เอวมาห 'นาททสั ภนเตติ.

ตเมณั ภิกขเว ยโม ราชะ เอวมาห อมโภ ปุริส น ตวั อททส มนุสเสสส อิตถิ วา ปุริสั วา
 เอกาหมตัส วา ทวิหมตัส วา ตีหมตัส วา อุตฐมาตักัง วินิลกั วิพุพพกชาตุนติ? โส เอวมาห อ (๔.๒๐) ททสั
 ภนเตติ.

ตเมณั ภิกขเว ยโม ราชะ เอวมาห อมโภ ปุริส ตสส เต วิญญัสส สโต มหาลกสส น
 เอตทโหสิ อภมปิ โขมहि มรณธมโม, มรณั อนตัสโต. หนทาหั กลยาณั ภโรมิ กาเยน วาจาเย มนสาติ? โส
 เอวมาห 'นาสกขิสสั ภนเต ปมาทสสั ภนเตติ.

ตเมณั ภิกขเว ยโม ราชะ เอวมาห อมโภ ปุริส ปมาทวตาย น กลยาณมกาสิ กาเยน วาจาเย
 มนสา. ตคฆ ตวั อมโภ ปุริส ตถา กริสสนติ ยถา ตั ปมตต. ตั โข ปน เต เอตต ปาปภมม เนว มาตรา กตัง
 น ปิตรา กตัง น ภাত্রา กตัง น ภคินิยา กตัง น มิตตามจเจหิ กตัง น ญาดิสาลอหิตเทหิ กตัง น
 สมณพราหมณเหหิ กตัง น เทวตาหิ กตัง, ตยาเวตต ปาปภมม กตัง, ตวญญเวตสส (๔.๒๑) วิปากัง
 ปฏิสัเวทิสสัสสิติ.

ตเมณั ภิกขเว ยโม ราชะ ปญจัม เทวทูตัสสมนุญชิตวา สมนุคาคิตวา สมนุภาสิตวา ตุนหิ
 โหติ. ตเมณั ภิกขเว นิรยปาละ ปญจวิธพนธัน นาม ภมมการณั ภโรนติ ตตต อโยชิลั หตเถ คเมนติ,
 ตตต อโยชิลั พุติเย หตเถ คเมนติ, ตตต อโยชิลั ปาเท คเมนติ, ตตต อโยชิลั พุติเย ปาเท คเมนติ, ตตต
 อโยชิลั มขเมอรุสมิ คเมนติ. โส ตถถ ทุกขา ติพพา ขรา ภฎฐา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลั ภโรติ
 ยาว น ตั ปาปภมม พยุนตัสสิติ. ตเมณั ภิกขเว นิรยปาละ สัเวเสตวา ภูฐาริหิ ตจจณติ ฯเปฯ ตเมณั
 ภิกขเว นิรยปาละ อุทฐาปาทั อโธสิริ คเหตวา วาสิหิ ตจจณติ ฯเปฯ ตเมณั ภิกขเว นิรยปาละ รเถ

โยเซตวา อาทิตตยา ปถวิยา (๔.๒๒) สมปชชิตตยา สโชติฏฏตยา สาเรณติปิ, ปจจาสาเรณติปิ ฯเปฯ ตเมณํ ภิกขเว นิริยปาสา มหนตํ อังการปพพตํ อาทิตตํ สมปชชิตตํ สโชติฏฏตํ อาโรเปณติปิ โอรโรเปณติปิ ฯเปฯ ตเมณํ ภิกขเว นิริยปาสา อุทฺธปาทํ อโธสิริํ คเหตวา ตตตยา โลหกุมภียา ปกฺขิปนฺติ อาทิตตยา สมปชชิตตยา สโชติฏฏตยา. โส ตตถ เณตฺตเทหํ ปจจติ. โส ตตถ เณตฺตเทหํ ปจจมานํ สกิมปิ อุทฺธํ คจจติ, สกิมปิ อโธ คจจติ, สกิมปิ ติริยํ คจจติ. โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฺกุภา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมมํ พยนตีโหติ. ตเมณํ ภิกขเว นิริยปาสา มหานิรเย ปกฺขิปนฺติ. โส โข ปน ภิกขเว มหานิรโย

จตุกฺกณฺณ จตุทวารโ	วิภตฺโต ภาคโส มิโต
อโยปการปริ (๔.๒๓) ยนโต	อยสา ปฏิกฺขชิตฺ.
ตสส อโยมยา ภูมิ	ชลิตา เตชสายตา
สมนฺตา โยชนสฺสํ	ผริตวา ติฏฺฐติ สพฺพทา.

ตสส โข ปน ภิกขเว มหานิรยสส ปุรตฺถิมาย ภิตฺติยา อจฺจิ อฏฺฐหิตฺวา ปจฺฉิมาย ภิตฺติยา ปฏฺิหณฺยติ, ปจฺฉิมาย ภิตฺติยา อจฺจิ อฏฺฐหิตฺวา ปุรตฺถิมาย ภิตฺติยา ปฏฺิหณฺยติ, อุตฺตราย ภิตฺติยา อจฺจิ อฏฺฐหิตฺวา ทกฺขินาย ภิตฺติยา ปฏฺิหณฺยติ, ทกฺขินาย ภิตฺติยา อจฺจิ อฏฺฐหิตฺวา อุตฺตราย ภิตฺติยา ปฏฺิหณฺยติ, เภฏฺฐา อจฺจิ อฏฺฐหิตฺวา อฺปริ ปฏฺิหณฺยติ, อฺปริโต อจฺจิ อฏฺฐหิตฺวา เภฏฺฐา ปฏฺิหณฺยติ. โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฺกุภา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมมํ พยนตีโหติ.

โหติ โข โส ภิกขเว สมโย ยํ กทาจิ กรหฺจิ ทิฆสฺส อทฺธโน อจฺจเยน ตสส มหานิรยสส (๔.๒๔) ปุรตฺถิมํ ทวารํ อปาปฺริยติ. โส ตตถ สีเมน ขเวน ธาวติ. ตสส สีเมน ขเวน ธาวโต ฉวิมฺปิ ทยฺหติ, จมมมฺปิ ทยฺหติ, มสฺมปิ ทยฺหติ, นหารุมฺปิ ทยฺหติ, อฏฺฐินีปิ สมปฐฺุปายนฺติ, อุกฺกตํ ตาทิสเมว โหติ. ยโต จ โข โส, ภิกขเว พหุสมฺปตฺโต โหติ, อถ ตํ ทวารํ ปิธฺยติ. โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฺกุภา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมมํ พยนตีโหติ.

โหติ โข โส ภิกขเว สมโย ยํ กทาจิ กรหฺจิ ทิฆสฺส อทฺธโน อจฺจเยน ตสส มหานิรยสส ปจฺฉิมํ ทวารํ อปาปฺริยติ ฯเปฯ อุตฺตรํ ทวารํ อปาปฺริยติ ฯเปฯ ทกฺขินํ ทวารํ อปาปฺริยติ โส ตตถ สีเมน ขเวน ธาวติ. ตสส สีเมน ขเวน ธาวโต ฉวิมฺปิ ทยฺหติ, จมมมฺปิ ทยฺหติ, มสฺมปิ ทยฺหติ, นหารุมฺปิ ทยฺหติ, อฏฺฐินีปิ (๔.๒๕) สมปฐฺุปายนฺติ, อุกฺกตํ ตาทิสเมว โหติ. ยโต จ โข โส, ภิกขเว พหุสมฺปตฺโต โหติ, อถ ตํ ทวารํ ปิธฺยติ. โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กฺกุภา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมมํ พยนตีโหติ.

โหติ โข โส ภิกขเว สมโย ยํ กทาจิ กรหฺจิ ทิฆสฺส อทฺธโน อจฺจเยน ตสส มหานิรยสส ปุรตฺถิมํ ทวารํ อปาปฺริยติ. โส ตตถ สีเมน ขเวน ธาวติ. ตสส สีเมน ขเวน ธาวโต ฉวิมฺปิ ทยฺหติ, จมมมฺปิ ทยฺหติ, มสฺมปิ ทยฺหติ, นหารุมฺปิ ทยฺหติ, อฏฺฐินีปิ สมปฐฺุปายนฺติ, อุกฺกตํ ตาทิสเมว โหติ. โส เตน ทวารเณ นิภฺกฺขมติ.

ตสส โข ปน ภิกขเว มหานิรยสส สมณนตรา สหิตเมว มหฺนโต कुณिरโย. โส ตตถ ปตติ.
 ตสมี โข ปน ภิกขเว कुณिरये सुजिम्खा (๔.๒๖) ปาณา ฉวี ฉินฺทนฺติ, ฉวี ฉเวตา จมฺม ฉินฺทนฺติ, จมฺม
 ฉเวตา มํส ฉินฺทนฺติ, มํส ฉเวตา นฺหารุ ฉินฺทนฺติ, นฺหารุ ฉเวตา อญฺ्ञี ฉินฺทนฺติ, อญฺ्ञี ฉเวตา อญฺ्ञิมิณฺข
 ชาทฺนติ. โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กญฺฺกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยณฺตีโหติ.

ตสส โข ปน ภิกขเว कुณिरยสส สมณนตรา สหิตเมว มหฺนโต กุกฺกุลนिरโย. โส ตตถ ปตติ.
 โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กญฺฺกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยณฺตีโหติ.

ตสส โข ปน ภิกขเว กุกฺกุลนिरยสส สมณนตรา สหิตเมว มหฺนโต สิมพลินํ อุทฺธํ โยชนมฺมุคฺคํ
 โสฬสํคฺกุลณฺณํ อาทิตฺตํ สมปฺชฺชลิตํ สโชติภูตํ. ตตถ อาโรเปนฺติปิ โอโรเปนฺติปิ. โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา
 ขรา (๔.๒๗) กญฺฺกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยณฺตีโหติ.

ตสส โข ปน ภิกขเว สิมพลินสส สมณนตรา สหิตเมว มหฺนโต อสิปตฺตวนํ. โส ตตถ ปวิสติ.
 ตสส วาเทริตานิ ปตฺตานิ ปตฺตานิ หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺติ, ปาทฺมปิ ฉินฺทนฺติ, หตฺถปาทฺมปิ ฉินฺทนฺติ,
 กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ. โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กญฺฺกา
 เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยณฺตีโหติ.

ตสส โข ปน ภิกขเว อสิปตฺตวนสส สมณนตรา สหิตเมว มหฺนโต ชาโรทกา นที. โส ตตถ
 ปตติ. โส ตตถ อนุโสตมฺปิ วฺยฺหติ ปฏฺฐโสตมฺปิ วฺยฺหติ, อนุโสตปฏฺฐโสตมฺปิ วฺยฺหติ. โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา
 ขรา กญฺฺกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ (๔.๒๘) ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยณฺตีโหติ.

ตเมนนํ ภิกขเว นิรยปาลา พลิสเน อุทฺธริตฺวา ธเล ปตฺติฐฺฐาเปตฺวา เอวมาหํสู อมฺโห ปุริสํ กิ
 อิจฺฉสฺสี? โส เอวมาห ชิขฺจฺฉิโตสฺมิ ภาณเตติ. ตเมนนํ ภิกขเว นิรยปาลา ตตฺเตน อโยสํกฺขนฺตา มุขํ วิวริตฺวา
 อาทิตฺเตน สมปฺชฺชลิเตน สโชติภูเตน ตตฺตํ โลหคฺคํ มุเข ปกฺขิพนฺติ อาทิตฺตํ สมปฺชฺชลิตํ สโชติภูตํ. โส
 ตสส โอฏฺฐมฺปิ ทฺหติ, มุขมฺปิ ทฺหติ, กณฺฐมฺปิ ทฺหติ, อูรมฺปิ๖ ทฺหติ, อนฺตมฺปิ อนฺตคฺคณฺมฺปิ อาทาย
 อโรภาคา นิภฺขมฺติ. โส ตตถ ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กญฺฺกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ ยาว น ตํ
 ปาปกมฺมํ พฺยณฺตีโหติ.

(๔.๒๙) ตเมนนํ ภิกขเว นิรยปาลา เอวมาหํสู อมฺโห ปุริสํ กิ อิจฺฉสฺสี? โส เอวมาห
 ปีปาสีโตสฺมิ ภาณเตติ. ตเมนนํ ภิกขเว นิรยปาลา ตตฺเตน อโยสํกฺขนฺตา มุขํ วิวริตฺวา อาทิตฺเตน สมปฺชฺชลิ
 เตน สโชติภูเตน ตตฺตํ ตมฺพโลหํ มุเข อาสิณฺจณฺติ อาทิตฺตํ สมปฺชฺชลิตํ สโชติภูตํ. ตํ ตสส โอฏฺฐมฺปิ ทฺหติ,
 มุขมฺปิ ทฺหติ, กณฺฐมฺปิ ทฺหติ, อูรมฺปิ ทฺหติ, อนฺตมฺปิ อนฺตคฺคณฺมฺปิ อาทาย อโรภาคา นิภฺขมฺติ. โส ตตถ
 ทุกฺขา ติพฺพา ขรา กญฺฺกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลงฺกโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยณฺตีโหติ. ตเมนนํ
 ภิกขเว นิรยปาลา ปุณฺ มหานิรเย ปกฺขิพนฺติ.

ภูตปุพฺพํ ภิกขเว ยมสส รณฺเณ เอตฺทโหสิ ยะ กิโร โภ โลเก ปาปกาณิ อุกุสลาณิ กมฺมานิ
 กโรนฺติ เต เอวรูปา วิวิธา กมฺมการณา กรียนฺติ. อโห วตฺตาหํ มนุสฺสตตํ ลเภยฺย. ตถาคโต จ โลเก

ปาวีสิมห. เตสํ โน ภนเต อมหากํ เอตทโหสิ อติปปโค โข ตาว สวตถิยํ ปิณฑาย จริตุ , ยํ ญน มยํ เยน
 อญญตติถิยานํ ปริพพาซกานํ อาราโม เตนุสสงกเมยยามาติ. อถ โข มยํ ภนเต เยน อญญตติถิยานํ
 ปริพพาซกานํ อาราโม เตนุสสงกมิมห, อุปสงกมิตวา เตหิ อญญตติถิเยหิ ปริพพาซเกหิ สทธี
 สมโมทิมห, สมโมทนียํ กถํ สารณียํ วิตติสาเรตวา เอกมนตํ นิสิติมห. เอกมนตํ นิสินเน โข อเมห ภนเต
 เต อญญตติถิยา ปริพพาซกา เอตทโวจุ สมโณ อาวุโส โคตโม กามานํ ปริณญํ ปญญเปติ, มยมปิ กา
 มานํ ปริณญํ ปญญเปม สมโณ อาวุโส โคตโม รูปานํ ปริณญํ ปญญเปติ, มยมปิ (๔.๓๔) รูปานํ ปริณญํ
 ปญญเปม. สมโณ อาวุโส โคตโม เวทนานํ ปริณญํ ปญญเปติ, มยมปิ เวทนานํ ปริณญํ ปญญเปม. อีธ
 โน อาวุโส โก วิเสโส, โก อธิปปยาโส, กีนานาครณํ สมณสสุ วา โคตมสสุ อมหากํ วา, ยทิตํ
 ธรรมเทศนาย วา ธรรมเทศนํ อนุสาสนินยา วา อนุสาสนินนติ. อถ โข มยํ ภนเต เตสํ อญญตติถิยานํ
 ปริพพาซกานํ ภาสิตํ เนว อภินนทิมห, นปปฏิกโกสิมห, อนภินนทิตวา อปปฏิกโกสิตวา อญฺญายาสนา
 ปกกมิมห ภควโต สนติเก เอตสสุ ภาสิตสสุ อตถํ อาชานิสสามาติ.

เอวํวาทิโน ภิกขเว อญญตติถิยา ปริพพาซกา เอวมสสุ วจนียา โก ปนาวุโส กามานํ
 อสสาโท, โก อาทีนโว, กีนิสสรณํ โก รูปานํ อสสาโท, โก อาทีนโว, กีนิสสร (๔.๓๕) ณํ โก เวทนานํ
 อสสาโท, โก อาทีนโว, กีนิสสรณนติ เอวํ ปุญฺฐา, ภิกขเว อญญตติถิยา ปริพพาซกา น เจว
 สมฺปายิสสนติ, อุตฺตริยจ วิฆาตํ อาปชฺชิสสนติ. ตํ กิสสุ เหตุ ยถา ตํ ภิกขเว อวิสยสมิ. นาทํ ตํ ภิกขเว
 ปสสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพรหมเก สสสมณพฺรหฺมณินยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย โย อิมสํ
 ปญฺหานํ เวยยากรณณ จิตตํ อาราธเยย, อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา, อีโต วา ปน
 สุตวา.โก จ ภิกขเว กามานํ อสสาโท ปญฺจิเม ภิกขเว กามคฺฌา. กตเม ปญจ จกฺขุวิญญูญยา รูปา
 อิกฺขฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามุปสํหิตา รชนียา, โสตวิญญูญยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญญูญยา คนฺธา.
 ชิวหาวิญญูญยา รสา. กายวิญญูญยา โผฏฺฐพฺพา อิกฺขฺฐา กนฺตา (๔.๓๖) มนาปา ปิยรูปา กามุปสํหิตา
 รชนียา อิเม โข ภิกขเว ปญจ กามคฺฌา. ยํ โข ภิกขเว อิเม ปญจ กามคฺฌน ปฏฺิจจ อุปปชฺชติ สุขํ
 โสมนสฺสํ อยํ กามานํ อสสาโท.

โก จ ภิกขเว กามานํ อาทีนโว อีธ ภิกขเว กุลปฺตโต เยน สิปฺปญฺฐาเนน ชีวิกํ กปเปติ ยทิตํ
 มุทฺทาย ยทิตํ คณฺณาย ยทิตํ สงฺขานเนน ยทิตํ กลิยา ยทิตํ วณฺชิชฺชาย ยทิตํ โครกฺเขน ยทิตํ อีสตฺถเนน ยทิตํ
 ราชโปริเสน ยทิตํ สิปฺปญฺญตฺเรณ สีสตฺส ปฺรภฺกฺขโต อุนฺหสฺส ปฺรภฺกฺขโต ทํสมกสฺวาตาทปสรีสปสมฺพสเสหิ
 ริสฺสมานโน ขุปปิปาสา ยมียมานโน, อยมปิ ภิกขเว กามานํ อาทีนโว สนทิกฺขฺฐิโก, ทุกฺขกฺขนโร กามเหตุ
 กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ตสฺส เจ ภิกขเว กุล (๔.๓๗) ปฺตตสฺส เอวํ อญฺญทโต ฆญฺโถ วายมโต เต โภคา นาภินิพฺพชฺชน
 ติ. โส โสจติ กิลมติ ปรีเทวติ อฺรตฺตาฬิ กนฺทติ, สมโมทํ อาปชฺชติ โมฆํ วต เม อญฺญานํ, อฬโล วต เม
 วายาโมติ. อยมปิ ภิกขเว กามานํ อาทีนโว สนทิกฺขฺฐิโก ทุกฺขกฺขนโร กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ
 กามานเมว เหตุ.

ตสฺส เจ ภิกขเว กุลปุตตสฺส เอวํ อุฏฺฐาโต ฆฏฺโธ วายมโต เต โภคา อภินิพฺพชฺชนฺติ. โส เตสํ โภคานํ อารกฺขาธิกรณํ ทุกฺขํ โทมนสสํ ปฏฺฐิสฺสเวทฺติ กิณฺติ เม โภเค เนว ราชานํ หเรยฺย , น โจรา หเรยฺย , น อคฺคิ ทเหยฺย, น อุทกํ วเหยฺย, น อปฺปิยา ทายาทา หเรยฺยฺยฺนฺติ. ตสฺส เอวํ อารกฺขโต โคปยโต เต โภเค ราชานํ วา หรณฺติ, โจรา วา หรณฺติ, อคฺคิ วา ททฺติ, อุทกํ วา วทฺติ, อปฺปิยา วา ทายาทา (๔.๓๘) หรณฺติ. โส โสจติ กิลมฺติ ปรีทวตฺติ อุตฺตตาสี กณฺทติ, สมฺโมหํ อาปชฺชติ ยมฺปิ เม อโหสิ ตมฺปิ โน นตฺถิ. อยมฺปิ ภิกขเว กามานํ อาทินว สนฺทิกฺขุโก, ทุกฺขกฺขนโร กามเหตุ กามนิตานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุณ จปรํ ภิกขเว กามเหตุ กามนิตานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ ราชานํปิ ราชูหิ วิวทฺหนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทฺหนฺติ พฺราหฺมณํปิ พฺราหฺมณฺเหหิ วิวทฺหนฺติ, คหปตฺตีปิ คหปตฺตีหิ วิวทฺหนฺติ, มาตาปิ ปุตฺเตน วิวทฺติ, ปุตฺโตปิ มาตรา วิวทฺติ, ปิตาปิ ปุตฺเตน วิวทฺติ, ปุตฺโตปิ ปิตรา วิวทฺติ, ภาตาปิ ภาตรา วิวทฺติ, ภาตาปิ ภคินียา วิวทฺติ, ภคินีปิ ภาตรา วิวทฺติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทฺติ. เต ตตฺถ กลหฺวิคฺคหฺวิวาทา (๔.๓๙) ปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณฺสีหิปี อูปกฺกมฺนฺติ, เลทฺขุหิปี อูปกฺกมฺนฺติ, ทณฺเทหิปี อูปกฺกมฺนฺติ, สตฺเถหิปี อูปกฺกมฺนฺติ. เต ตตฺถ มรณฺมฺปิ นิคจฺจนฺติ, มรณฺมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ อยมฺปิ ภิกขเว กามานํ อาทินว สนฺทิกฺขุโก, ทุกฺขกฺขนโร กามเหตุ กามนิตานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุณ จปรํ ภิกขเว กามเหตุ กามนิตานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตุวา, ฌนฺดฺกาลํ สนนฺยหิตฺวา, อุภโตพฺยุพฺพํ สงคามํ ปกฺขนทฺหนฺติ อสุสฺสํปิ ขิปปมานสฺส สตฺตีสฺสํปิ ขิปปมานาสฺส, อสีสฺสํปิ วิชฺโชตลนฺเตสฺส. เต ตตฺถ อสุหิปี วิชฺชนฺติ, สตฺติยาปิ วิชฺชนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทฺหนฺติ. เต ตตฺถ มรณฺมฺปิ นิคจฺจนฺติ, มรณฺมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ. อยมฺปิ ภิกขเว กามานํ อาทินว สนฺทิกฺขุโก, ทุกฺขกฺขนโร กามเหตุ กามนิตานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุณ จปรํ ภิกขเว กามเหตุ กามนิตานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตุวา, ฌนฺดฺกาลํ สนนฺยหิตฺวา, อทฺทวเลปนา อูปการิโย ปกฺขนทฺหนฺติ อสุสฺสํปิ ขิปปมานสฺส, สตฺตีสฺสํปิ ขิปปมานาสฺส อสีสฺสํปิ วิชฺโชตลนฺเตสฺส. เต ตตฺถ อสุหิปี วิชฺชนฺติ, สตฺติยาปิ วิชฺชนฺติ, ฉกฺกกายํปิ โอสฺสยจฺจนฺติ, อภิวคฺเคนํปิ โอมทฺทหนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทฺหนฺติ. เต ตตฺถ มรณฺมฺปิ นิคจฺจนฺติ, มรณฺมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ. อยมฺปิ ภิกขเว กามานํ อาทินว สนฺทิกฺขุโก, ทุกฺขกฺขนโร กามเหตุ กามนิตานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุณ จปรํ ภิกขเว กามเหตุ กามนิตานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ สนฺธิมฺปิ ฉินฺทฺหนฺติ, นิลโลปมฺปิ หรณฺติ, เอกาการิกมฺปิ กโรณฺติ, ปริปนฺเถปิ ติกฺขุณฺติ, (๔.๔๑) พรทารมฺปิ คจฺจนฺติ. ตเมวํ ราชานํ คเหตุวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรณฺติ กสาหิปี ตาเพณฺติ, เวตฺเตหิปี ตาเพณฺติ, อทฺตมทฺนทฺเกหิปี ตาเพณฺติ, หตฺถมฺปิ ฉินฺทฺหนฺติ, ปาทมฺปิ ฉินฺทฺหนฺติ, หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทฺหนฺติ, กณฺณมฺปิ ฉินฺทฺหนฺติ, นาสมฺปิ ฉินฺทฺหนฺติ, กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทฺหนฺติ, พิลงฺกถาลิกมฺปิ กโรณฺติ สงฺขมฺมณฺติกมฺปิ กโรณฺติ, ราหุขมฺปิ กโรณฺติ, ไซตฺมาลิกมฺปิ กโรณฺติ, หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรณฺติ, เอรกฺวตฺติกมฺปิ กโรณฺติ, จีรฺกวาสิกมฺปิ กโรณฺติ, เอณฺเวยยกมฺปิ กโรณฺติ, พหิสมฺสิกมฺปิ กโรณฺติ, กหาปณิกมฺปิ กโรณฺติ, ขาราบตฺตจจิกมฺปิ กโรณฺติ,

ปลิขปริวตติกมปิ กโรนติ, ปลาลปัฐกมปิ กโรนติ, ตตเตนปิ เตเลน โอสัญญติ, สุนเขหิปี ขาทาเปนติ, ชีวันตมปิ สุเล อุตตาเสนติ, อสีนปิ สีสํ ฉินทนต์ (๔.๔๖) เต ตถ มรณมปิ นิคจจันติ, มรณมตตมปิ ทุกขํ. อยมปิ ภิกขเว กามานํ อาทีนโว สนทิกฺขุโก, ทุกขกฺขนโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุณ จปรํ ภิกขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ กาเยน พุจฺจริตํ จรณติ, วาจาเยน พุจฺจริตํ จรณติ, มนสา พุจฺจริตํ จรณติ. เต กาเยน พุจฺจริตํ จริตฺวา, วาจาเยน พุจฺจริตํ จริตฺวา, มนสา พุจฺจริตํ จริตฺวา, กายสฺส เปทา ปรมมรณา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. อยมปิ ภิกขเว กามานํ อาทีนโว สมปรายิกฺโก, ทุกขกฺขนโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ภิกฺขเว ภิกขเว กามานํ นิสฺสรณํ โย โข ภิกขเว กามेषฺส ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺพานํ อิทํ กามานํ นิสฺสรณํ.

(๔.๔๓) เย हि เกจิ ภิกขเว สมณา วา พราหมณา วา เอวํ กามานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวลฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นปฺปชานนติ เต วต สามํ วา กามे ปริขานิสฺสนติ, ปริ วา ตถตฺตตาย สมหาเปสฺสนติ ยถา ปฏฺิปนโน กามे ปริขานิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. เย จ โข เกจิ, ภิกขเว สมณา วา พราหมณา วา เอวํ กามานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวลฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ ปชานนติ, เต วต สามํ วา กามे ปริขานิสฺสนติ ปริ วา ตถตฺตตาย สมหาเปสฺสนติ ยถา ปฏฺิปนโน กามे ปริขานิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ.

โก จ ภิกขเว รูปานํ อสฺสาโท เสยฺยถาปิ ภิกขเว ขตฺติยกณฺเฏ วา พราหมณกณฺเฏ วา คหปติกณฺ (๔.๔๔) ญฺ วา ปนฺนรสฺสสฺสฺสเทสิกา วา โสฬสฺสสฺสฺสเทสิกา วา, นาติทึฆา นาติรสฺสา นาติกิสฺสา นาติถฺฐา นาติกาฬี นาจโจทาทา ปรมา สา ภิกขเว ตสฺมี สมเย สุภา วณฺณนิภาติ เอวํ ภาเนเต. ยํ โข ภิกขเว สุภํ วณฺณนิภํ ปฏฺิจจ อุปปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ อयํ รูปานํ อสฺสาโท.

โก จ ภิกขเว รูปานํ อาทีนโว อธิ ภิกขเว ตเมว ภคินี ปสฺเสยฺย อปเรน สมเยน อาสีติกํ วา นาวูติกํ วา วสฺสสติกํ วา ขาติยา, ชินฺณํ โคปานสฺวํกํ โภคคํ ทณฺทปฺรายนํ ปเวธมานํ คจฺจันตํ อาตุรํ คตโยพฺพนํ ขณฺททนต์ ปลิตเกสํ, วิลฺลนํ ขลิตสิรํ วลฺลนํ ติลกาหตคตตํ. ตํ กิเมญฺญถ ภิกขเว ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุญฺโถติ เอวํ ภาเนเต. อยมปิ ภิกขเว รูปา (๔.๔๕) นํ อาทีนโว.

ปุณ จปรํ ภิกขเว ตเมว ภคินี ปสฺเสยฺย อาพาธิกํ ทุกฺขิตํ พาฬหคิลานํ, สเก มุตตกริเส ปลิปนํ เสมานํ, อญฺเญหิ วุฏฺฐาปิยมานํ, อญฺเญหิ สํเวสียมานํ. ตํ กิเมญฺญถ ภิกขเว ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุญฺโถติ เอวํ ภาเนเต. อยมปิ ภิกขเว รูปานํ อาทีนโว.

ปุณ จปรํ ภิกขเว ตเมว ภคินี ปสฺเสยฺย สรีรํ สิวกิกาย ฉทฺธิตํ เอกาหตํ วา ทวิหตํ วา ตีหตํ วา, อุทฺธุมาทกํ วินีลํ วิปฺพพฺกชาตํ. ตํ กิเมญฺญถ, ภิกขเว ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุญฺโถติ เอวํ ภาเนเต. อยมปิ ภิกขเว รูปานํ อาทีนโว.

ปุณ จปร ภิกขเว ตเมว ภคินี ปสเสยย สรีรัง สีวธิกาย ฉชชิตัง กาเกหิ वा चचमानं, गुल्लेहि वा चचमानं, किष्मेहि वा चचमानं, गङ्गेहि वा चचमानं, सुन्ने (५.५७) हि वा चचमानं, पयस्मेहि वा चचमानं, तीप्तिहि वा चचमानं, सिङ्गलेहि वा चचमानं, विविधेहि वा पाण्डकादेहि चचमानं. तं किंमनुद्य, भिक्षवे या पुरिमा सुगा वण्णनिगा सा अन्तरहिता, आतिनो पातुग्गुत्ति ओवं णन्ते. यम्मपि भिक्षवे रुपान् आतिनो.

ปุณ จปร ภิกขเว ตเมว ภคินี ปสเสยย สรีรัง สีวธิกาย ฉชชิตัง อภฺธิกสงฺขลิกัง สมฺสโลหิตัง นหารุสมพณฺธํ, อภฺธิกสงฺขลิกัง นิมนฺสโลหิตมกฺขิตัง. นหารุสมพณฺธํ, อภฺธิกสงฺขลิกัง อปคตมฺสโลหิตัง นหารุสมพณฺธํ, อภฺธิกาณิ อปคตสมพณฺธาณิ ทิสาวิตฺติสาวิกฺขิตตานิ อญฺเญน หตฺถภฺธิกํ, อญฺเญน ปาหฺภฺธิกํ, อญฺเญน โคฬภฺธิกํ, อญฺเญน ชงฺฆภฺธิกํ, อญฺเญน อูรฺภฺธิกํ, อญฺเญน กภฺธิกํ, อญฺเญน ผาสุกภฺธิกํ, อญฺเญน ปิภฺธิกํ, อญฺเญน ขนธภฺธิกํ, อญฺเญน คีวภฺธิกํ, อญฺเญน ห (๕.๕๗) นุกภฺธิกํ, อญฺเญน ทนฺตภฺธิกํ, อญฺเญน สีสกกฺกาหํ. ตं किंมनुद्य, ภिक्षवे या ปุริมา सुगा वण्णनिगा सा अन्तरहिता, आतिनो पातुग्गुत्ति ओवं णन्ते. यम्मपि भिक्षवे रुपान् आतिनो.

ปุณ จปร ภิกขเว ตเมว ภคินี ปสเสยย สรีรัง สีวธิกาย ฉชชิตัง อภฺธิกาณิ เสตานิ สงฺขวณฺณปฏิกากานิ, อภฺธิกาณิ ปุณฺชกิตานิ เตโรวสสีกาณิ, อภฺธิกาณิ ปุตฺติณิ จุณฺณกขาตานิ. ตं किंมनुद्य ภिक्षเว या ปุริมา सुगा वण्णनिगा सा अन्तरहिता, आतिनो पातुग्गुत्ति ओवं णन्ते. यम्मपि भिक्षवे रुपान् आतिनो. กियจ ภिक्षवे रुपान् นิสฺสรณํ โย ภिक्षवे รูปेสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปปหานํ อิทํ रुपานํ นิสฺสรณํ.

เย हि เกจิ ภिक्षเว สมณฺหา वा พฺราหฺมณา वा เอวํ रुपานํ อสฺสาทญจ (๕.๕๘) อสฺสาทโต อาทีนญจ อาทีนโต นิสฺสรณญจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ เต วต สามํ वा รูปे ปริชานิสฺสนฺติ , ปริ वा ตถตฺตาย สมหาเปสฺสนฺติ ยถา ปฏฺธิปนฺโน รูปे ปริชานิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตี. เย จ โข เกจิ ภिक्षเว สมณฺหา वा พฺราหฺมณา वा เอวํ रुपานํ อสฺสาทญจ อสฺสาทโต อาทีนญจ อาทีนโต นิสฺสรณญจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ ปชานนฺติ เต วต สามํ वा รูปे ปริชานิสฺสนฺติ ปริ वा ตถตฺตาย สมหาเปสฺสนฺติ ยถา ปฏฺธิปนฺโน รูปे ปริชานิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชตี.

โก จ ภिक्षเว เวทนานํ อสฺสาโท อธิ ภिक्षเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ฌมฺเมหิ สฺวิตกํ สฺวิจาร์ วิเวกํ ปิตฺติสุขํ ปฐฺมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรตี. ยสฺมี สมเย ภिक्षเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว

๓.๑.๕ คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๕

(๕.๑) กาเมหิ วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ฌมฺเมหิ สฺวิตกํ สฺวิจาร์ วิเวกํ ปิตฺติสุขํ ปฐฺมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรตี, เนว ตสฺมี สมเย อตฺตพฺยาพาทายปิ เจเตติ, น พรพฺยาพาทายปิ เจเตติ, น อุกฺุยพฺยาพาทายปิ เจเตติ. อพฺยาพชฺฌเยว ตสฺมี สมเย เวทนํ เวเตติ. อพฺยาพชฺฌปรมาหํ ภिक्षเว เวทนานํ อสฺสาทํ วทามิ.

ปุณ จปร ภิภขเว ภิกขุ วิตกกวิจารานํ รูปสมา อชฌตํ สมนสพาทนํ เจตโส เอโกทิกาว
 อวิตกกํ อวิจาร์ สมาริขํ ปิติสุขํ ทุตติยํ ฌานํ อุปสมปชช วิหริติ ฯเปฯ ยสฺมี สมเย ภิกขเว ภิกขุ ปิตียา จ
 วิราคา, อุเพกขโก จ วิหริติ, สโต จ สมปชาโน สุขญจ กาเยน ปฏิสัเวเทติ ยํ ตํ อริยา อาจิกขนติ
 อุเพกขโก สติมา สุขวิหริติ ตติยํ ฌานํ อุปสมปชช วิหริติ ฯเปฯ ยสฺมี สมเย ภิกขเว ภิกขุ สุขสส จ
 ปหานา ทุกขสส จ (๕.๒) ปหานา ปุพเพว โสมนสสโทมนสสานํ อตถงคมา อทุกขมสุขํ
 อุเพกขาสติปาริสุทธี จตฺตถํ ฌานํ อุปสมปชช วิหริติ, เนว ตสฺมี สมเย อตตพยาพาธายปิ เจเตติ, น
 พรพยาพาธายปิ เจเตติ, น อญยพยาพาธายปิ เจเตติ, อพยาพขณเียว ตสฺมี สมเย เวทนํ เวเทติ.
 อพยาพขณปรมาหํ ภิกขเว เวทนานํ อสสาทํ วทามิ.

โก จ ภิกขเว เวทนานํ อาทีนโว ยํ ภิกขเว เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา อयํ เวทนานํ อาทีนโว.

กัญญ กฤทษเว เวทนานัน นิสรสรณ์ โย กฤษเว เวทนาสุ ฉนทราครวินโย, ฉนทราครปปหานัน อิท
เวทนานัน นิสรสรณ์.

เย หิ เกจิ ภิกขเว สมณา วา พราหมณา วา เอวံ เวทนानं อสสาทญจ อสสาทโต
 อาทีนวญจ อาทีนวโต (๕.๓) นิสสรณญจ นิสสรณโต ยถาภูตं นปฺปชานนติ, เต วต สามัง วา เวทนํ
 ปริชานิสฺสนติ, ปริ วา ตถตฺตตาย สมทาเปสฺสนติ ยถา ปฏฺธิปนฺโน เวทนํ ปริชานิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.
 เย จ โข เกจิ ภิกขเว สมณา วา พราหมณา วา เอวံ เวทนานํ อสสาทญจ อสสาทโต อาทีนวญจ
 อาทีนวโต นิสสรณญจ นิสสรณโต ยถาภูตํ ปชานนติ เต วต สามัง วา เวทนํ ปริชานิสฺสนติ, ปริ วา
 ตถตฺตตาย สมทาเปสฺสนติ ยถา ปฏฺธิปนฺโน เวทนํ ปริชานิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชตีติ. อิทมวโจ ภควา.
 อตตมฺนา เต ภิกขุ ภควโต ภาสีตํ อภินนฺทฺหฺนติ.

มหาทฤษฎีบทนุสสุตติ มุลปณณาสเก.

២០. ខ្សែត្រួតពិនិត្យ (ឬក្រុមគ្រប់គ្រង)

เอ๋อ สมัย ภาควา ราชคเห วิหระติ คิซมญญู ปพพเต. ตตร โห ภาควา ภิกขุ อามนเตสิ ภิกขโว
ติ. ภทนเตติ เต ภิกขุ ภควโต ปจจสโสสุ. (๕.๔) ภควา เอตทโวจ อนมตคโคย ภิกขเว สัสโร ฯเปฯ
เอกสส ปุคคสส ภิกขเว กปปิ สนธาวโต สสรโต สียา เอว มหา อญฺจิกงกโล อญฺจิปุณฺโฆ อญฺจิราสี,
ยถายํ เวปุลโล ปพพโต. สเจ สฬารโก อสส, สมภตถจ น วินสเสยย. ตํ กิสส เหตุ? อนมตคโคย
ภิกขเว สัสโร ฯเปฯ อลํ วิมจจิตนติ. อิทมโวจ ภควา, อิทํ วตวาน สคโต ธาปารํ เอตทโวจ สตถา:

เอกสเสเกน กปฺเปน

បុគ្គលក្នុងសង្គមជ្រុល

สียา ปพพตสโม ราสี

อติ วุตตัม ม (๕.๕) เหาสิณา.

โส โข ปนายํ อกขาโต

เวปูลโล ปพพโต มหา

ອຸຕຸຕໂຣ ກິຊເມກຸກຊສ

มคธานํ คิริพฺพเช.

อิทมโวจ ภควา. อตตมณา เต ภิกขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทนต์. อิมสมิณจ ปน
เวยยาकरणสมิ ญญมาเน ตีสมตตานํ ปาเวยยกานํ ภิกขุณฺ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตตานิ วิมุจฺจิสฺสตี.

ปาเวยยกสุตฺตํ.

อิมานิ เทว นิตานว (๕.๙) ค.เค.

๒๒. สุกรโปติกาวตถุ

ยถาปิ มุเลติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตถา เวฬุเน วิหรนโต คุณสุกรโปติกํ อารพภ กเถสิ

เอกสมิ กิร สมเย สตถา ราชคหํ ปิณฑาย ปวิสฺสโต เอกํ สุกรโปติกํ ทิสฺวา สิตํ ปาตุวากาสี.
ตสฺส สิตํ กโรนตสฺส มุขวिरินคคตํ ทนฺโตภาสมณฺสํ ทิสฺวา อานนฺทเถโร โก นุ โข ภนฺเต เหตุ สิตสฺส
ปาตุกมฺมายาตี สิตการณํ ปุจฺฉิ. อถ นํ สตถา อาห ปสฺสเสตํ, อานนฺท, สุกรโปติกนฺติ? อาม, ภนฺเตติ.
เอสา กกุสนธสฺส ภควโต สาสเน เอกาย อาสนสาลาย สามนฺตา กุกกุฏี อโหสิ. สา เอกสฺส โยคาวจรสฺส
วิปสฺสนากมฺมญฺฐานํ สุขฌายนตสฺส ธมฺมโฆสํ สุตฺวา ตโต จุตฺวา ราชกุเล นิพพตฺติตฺวา อุพฺพรี นาม
ราชธิดา อโหสิ. สา อปรภาเค สรีรวลลขญฺฐานํ ปวิญฺฐา ปุพฺพวราสี ทิสฺวา (๕.๑๐) ตตถ ปุพฺพกสณฺญํ
อุปฺปาเทตฺวา ปฐมํ ฌานํ ปภฺยสิ. สา ตตถ ยาวตายุํ สุตฺวา ตโต จุตฺวา พรหมโลเก นิพพตฺติ. ตโต จวิตฺวา
ปุณ คติวเสน อาลูลมานา อิทานิ สุกรโยนิยํ นิพพตฺติ, อิทํ การณํ ทิสฺวา มยา สิตํ ปาตุกนฺติ. ตํ สุตฺวา
อานนฺทเถรปมฺพา ภิกขุ มหนตํ สํเวคํ ปภฺยสิ. สตถา เตสํ สํเวคํ อุปฺปาเทตฺวา ภาวตณฺหาย อาทินวํ
ปกาสเนโต อนฺตรวิธียํ ฐิตโกว อิมํ คาถา อภาสิ –

ยถาปิ มุเล อนุปทฺทเว ทพฺเห	ฉินฺโนปิ รุกฺโข ปุนเรว รุหฺติ
เอวมปิ ตณฺหานุสเย อนุหเต	นิพพตฺตตี ทุกฺขมิตํ ปุนปฺปุนํ.
ยสฺส นตฺตฺติสฺสตี โสตา	มนฺนาปสฺวนา ภูสา
มหาวหนฺติ ทุทฺธิญฺญี	สงฺกปฺปา รากฺนิสฺสิตา.
สวณฺติ สพฺพธิ โสตา	ลตา อุปฺปชฺช ติฏฺฐติ
ตถจ ทิสฺวา ลตํ ชาตํ	มุลํ ปณฺญา(๕.๑๑)ย ฉินฺทถ.
สริตานิ สเนหิตานิ จ	โสมนสฺसानิ โหนฺติ ชนฺตฺโน
เต สาทสิตา สุเขสิโน	เต เว ชาตฺชิรฺรูปคา นรา.
ตสิณาย ปุรฺกขตา ปชา	ปรีสฺปฺปนฺติ สโสว พนฺธิโต
สโยชนสงฺคสฺตตกา	ทุกฺขมุเพนฺติ ปุนปฺปุนํ จิราย.
ตสิณาย ปุรฺกขตา ปชา	ปรีสฺปฺปนฺติ สโสว พนฺธิโต
ตสฺมา ตสิณํ วิโนทเย	อากํขํ วิราคมตฺตโนติ.

เทสนาวสาเน พหุ โสตาปตฺติผลาทีนํ ปาปฺณิสฺส.

สาปี โข สุกรโปติกา ตโต จิตวา สุวณณภูมิย ราชกุล นิพพตติ, ตโต จูตา พารานลีย, ตโต จูตา สุปารกปฏญเณ อสสวานิชเคเห นิพพตติ, ตโต จูตา กาวีรปฏญเณ นาวิกสส เคเห นิพพตติ, ตโต จูตา อนูราชปุเร อัสสรกุลเคเห นิพพตติ, ตโต จูตา ตสเสว ทกขิมทิสาย โภกนตคามะ สมนสสนาม กุญมพิ (๕.๑๒) กสส ชีตา นามะ สมนะ เอว หุตวา นิพพตติ. อสสา ปิตา ตสมิ คามะ ฉชชิตเต ทิฆวาปรัญญ์ คนตวา มหามุณิคามะ นาม วสิ. ตตถ นั ทุญญคามณิธโย อมจโจ ลกุนทกอดิมพโร นาม เกณจิเทว กรณิเยน คโต ทิสวา มหนต มงคล กตวา อาทาย มหาปุณณคาม คโต. อถ นั โภกุปพพตม หาวีหารวาสี มหาอนูรุธตเถโร นาม ตตถ ปณทาย จริตวา ตสสา เคททวาเร ฐิตโต ทิสวา ภิกขุทิสสทธิ กเถสิ, อาวุโส, สุกรโปติกา นาม ลกุนทกอดิมพรมหามตตสส ภริยภาว ปตตะ, อโห อจจริยนิติ. สา ต กถ สุตวา อตติถเว อคฺขมาเถตวา ชาตีสสรญาณ ปฏิลภิ. ตงฺขณณเวยว อุปปन्नสเวคา สามิก ยาจิตวา มหนเตน อัสสริเยน ปณจพลกตเถรีน สนติเก ปพพชิตวา (๕.๑๓) ติสสมหาวีหาระ มหาสติปฏฐาน - สุตตถกถ สุตวา โสตาปตติผล ปตติญญหิ. ปจฉา ทมิพมททเน กเต ญาติน วสนญฺญาน โภกนตคามเวยว คนตวา ตตถ วสนตี กลลมหาวีหาระ อาสีวิโสปมุตตตต สุตวา อรหตต ปาปุนิ.

สา ปรีนิพพานทิวเส ภิกขุภิกขุณีหิ ปุจฉิตา ภิกขุสงฆสส สพพ อิม ปวตตี นิรุตตร กเถตวา สนนิตตสส ภิกขุสงฆสส มชฺเฌ มณทลารามวาสินา ฌมมปทภาณกมหาตีสตเถเรน สทธิ สสนทิตวา อห ปุพเพ มนุสสโยนิย นิพพตติตวา ตโต จูตา กุกกุฏี หุตวา ตตถ เสนสส สนติกา สีสจเฉท ปตวา ราชเคเห นิพพตตะ, ปรีพพาชิกาส ปพพชิตวา ปฐมชฌานภูมิย นิพพตติตวา ตโต จูตา เสฏฐิจุเล นิพพตตะ นจิสเสว จิตวา สุกรโยนิ คนตวา ตโต จูตา สุวณณภูมิ, ต (๕.๑๔) ตโต จูตา พารานลีย, ตโต จูตา สุปารกปฏญเณ, ตโต จูตา กาวีรปฏญเณ, ตโต จูตา อนูราชปุเร, ตโต จูตา โภกนตคามนติ เอว สมิวสเม เตรส อตตภาเว ปตวา อิทานิ อุกกณฐาตา ปพพชิตวา อรหตต ปตตะ, สพเพปิ อปปมาเทน สมปาเทถาติ วตวา จตสโส ปรีสา สเวเชตวา ปรีนิพพายิตี.

สุกรโปติกายวตถุ ฌมมปเท.

๒๓. ปราภาสุตต

เอวมเม สุต. เอกิ สมย ภควา สาวตถิย วิหริติ เชตวันะ อนาถปิณฑิกสส อารามะ. อถ โข อณณุตระ เทวตา อภิกกนตาย รตติยา อภิกกนตวณณเภา เกวลกปปิ เชตวัน โภกาเสตวา เยน ภควา เท นุสสงกมิ, อุปสงกมิตวา ภควนต อภิเวเตตวา เอกมนต อญฺญาสี. เอกมนต ฐิตา โข สา เทวตา ภควนต คากาย อชฌณาสี.

ปราภานต ปุริส	มย ปุจฉาม โคตม
ภานต ปุณณามม	กี ปราภโต มุข.
สุวิชาโน ภว โหติ	ทวิชาโน ปราภโว
ฌมมกาโม ภว (๕.๑๕) โหติ	ฌมมเทสสี ปราภโว.

อิติ เหน้ วิชานาม	ปฐโม โส ปราภโว
หุติยั ภควา พรุหิ	กี ปราภวโต มุขั.
อสนตสส ปิยา โหนติ	สนเต น กุรุเต ปิยั
อสตั ฌมมึ โรเจติ	ตัม ปราภวโต มุขั.
อิติ เหน้ วิชานาม	หุติโย โส ปราภโว
ตติยั ภควา พรุหิ	กี ปราภวโต มุขั.
นิททาสีลึ สภาสีลึ	อนุญฐาตา จ โย นโร
อลโส โกธปญญาโน	ตัม ปราภวโต มุขั.
อิติ เหน้ วิชานาม	ตติโย โส ปราภโว
จตุตถั ภควา พรุหิ	กี ปราภวโต มุขั.
โย มาตรั ปิตรั วา	ชิณณกั คตโยพพณั
ปหุ สนโต น ภรติ	ตัม ปราภวโต มุขั.
อิติ เหน้ วิชานาม	จตุตถโธ โส ปราภโว
ปญจมึ ภควา พรุหิ	กี ปราภวโต มุขั.
โย พราหม (๕.๑๖) ณั สมณั วา	อณญั วาปี วนิพพกั.
มุสวาเทน วญเจติ	ตัม ปราภวโต มุขั.
อิติ เหน้ วิชานาม	ปญจโม โส ปราภโว
ณญฐมึ ภควา พรุหิ	กี ปราภวโต มุขั.
ปหุตวิตโต ปุริโส	สทธิรณญโธ สโฆชน
เอโก ภุณขติ สาหุนิ	ตัม ปราภวโต มุขั.
อิติ เหน้ วิชานาม	ณญฐโม โส ปราภโว
สตตมึ ภควา พรุหิ	กี ปราภวโต มุขั.
ชาติตถทโธ ธนตถทโธ	โคตตตถทโธ จ โย นโร
สณญาตี อติมณญเติ	ตัม ปราภวโต มุขั.
อิติ เหน้ วิชานาม	สตตโม โส ปราภโว
อญฐมึ ภควา พรุหิ	กี ปราภวโต มุขั.
อิติธิตุโต สุราธิตุโต	อกขธิตุโต จ โย นโร
ลทธั ลทธั วินาเสติ	ตัม ปราภวโต มุขั.
อิติ เหน้ วิชานาม	อญฐโม โส ปราภโว
นวมึ ภควา พรุหิ	กี (๕.๑๗) ปราภวโต มุขั.
เสหิ ทาเรหิ อสนตญุโฐ	เวสียาสุ ปทุสสติ

ทุสสติ พรทาเรสุ	ตัม ปราภวโต มุขัม.
อิติ เหน้ วิชาณาม	นวมโ สเ ปราภโว
ทสมํ ภควา พุรุหิ	กึ ปราภวโต มุขัม.
อติตโยพพโน โปโส	อาเนติ ติมพรุตถนี
ตสสา อิสสา น สุปติ	ตัม ปราภวโต มุขัม.
อิติ เหน้ วิชาณาม	ทสมโ สเ ปราภโว
เอกาทสมํ ภควา พุรุหิ	กึ ปราภวโต มุขัม.
อิตถิ โสณทึ วิกิริณิ	ปุริสํ วาปี ตาทิสํ
อิสสริยสมิ ฐเปติ	ตัม ปราภวโต มุขัม.
อิติ เหน้ วิชาณาม	เอกาทสมโ สเ ปราภโว
ทวาทสมํ ภควา พุรุหิ	กึ ปราภวโต มุขัม.
อปโปโก มหัตถโนห	ชตติเย ชายเต กุเล
โส จ รชชํ ปตถยติ	ตัม ปราภวโต มุขัม.
เอเต ปราภเว โลเก	ปณทิตो สมเวกขिय
อริโย ทสสนสมปนโน	ส โลกํ ภาชเต (๕.๑๘) สิวนติ.

ปราภวสุตตํ สุตตนิปาเต.

๒๔. อคคปปสาทสุตตํ

วุตตเถวหํ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตํ ตโยเม ภิกขเว อคคปปสาทา. กตเม ตโย? ยาวตา ภิกขเว สตตะ อปทา วา ทวิปทา วา จตูปปทา วา พหุปปทา วา รูปิโน วา อรูปิโน วา สณฺณิโน วา อสณฺณิโน วา เนวสณฺณินาสณฺณิโน วา, ตถาคโต เตสํ อคคฺมกฺขายติ อรหํ สมนฺมาสมพุทฺธอ ยะ ภิกขเว พุทฺเธ ปสนฺนา, อคฺเค เต ปสนฺนา. อคฺเค โข ปน ปสนฺนํ อคฺโค วิปาโก โหติ.

ยาวตา ภิกขเว ฐมา สงฺขตา วา อสงฺขตา วา, วิราโค เตสํ อคคฺมกฺขายติ, ยทิมํ มหนิมมทโน ปิปาสนิโน อาลยสมุคฺชาโต วฏฺฏุปจฺเจโท ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรธो นิพพานํ. ยะ ภิกขเว วิราเค ฐมเม ปสนฺนา, อคฺเค เต ปสนฺนา. อคฺเค โข ปน ปสนฺนํ อคฺโค วิปาโก โหติ.

ยาวตา ภิกขเว (๕.๑๙) สํมา วา คณา วา, ตถาคตสาวกสํไม เตสํ อคคฺมกฺขายติ, ยทิมํ จตตาริ ปุริสยฺคานิ อญฺญํ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสํไม อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทกฺขิณเณยโย อณฺชลิกรณิโย ออนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส. ยะ ภิกขเว สํเม ปสนฺนา, อคฺเค เต ปสนฺนา. อคฺเค โข ปน ปสนฺนํ อคฺโค วิปาโก โหติ. อิมะ โข ภิกขเว ตโย อคคคฺปปสาทาติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ. ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ

อคคโต เว ปสนฺนํ

อคคํ ฐมํ วิชาณตํ

อคเค พุทเธ ปสนน่าน	ทกฺขิณเณยเย อนุตฺตเร.
อคเค ฌมเม ปสนน่าน	วิราคุปสเม สุขเ
อคเค สัมเม ปสนน่าน	ปุณฺณกฺเขตเต อนุตฺตเร.
อคคสฺมี ทานํ ททํ	อคคํ ปุณฺณํ ปวตฺตติ
อคคํ อายุ จ วณฺโณ จ	ยโส กิตฺติ สุขํ พลํ.
อคคสฺส ทาตา (๕.๒๐) เมธาวิ	อคคธมฺมสมาหิโต
เทวภูโต มนุสฺโส วา	อคคปตฺโต ปโมหตีติ.

อยมปิ อตฺถโก วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตฺนติ.

อคคปสาทสฺสตุตฺ.

๒๕. สพรหมกสุตฺ

วุตตฺถเฬหํ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตํ สพรหมกานิ ภิกฺขเว ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฌาคาเร ปุชิตา โหนติ. สปุพฺพเทวตานิ ภิกฺขเว ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฌาคาเร ปุชิตา โหนติ. สปุพฺพจจริยานิ ภิกฺขเว ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฌาคาเร ปุชิตา โหนติ. สาทุเนยฺยกานิ ภิกฺขเว ตานิ กุลานิ เยสํ ปุตฺตานํ มาตาปิตโร อชฌาคาเร ปุชิตา โหนติ.

พรหมาติ (๕.๒๑) ภิกฺขเว มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจฺนํ. ปุพฺพเทวตาติ ภิกฺขเว มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจฺนํ. ปุพฺพจจริยาติ ภิกฺขเว มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจฺนํ. อาหุเนยฺยาติ ภิกฺขเว มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจฺนํ. ตํ กิสฺส เหตุ? พุทฺธาริ ภิกฺขเว มาตาปิตโร ปุตฺตานํ อาปาทกา โปสกา อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตาโรติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ. ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ

พรหมาติ มาตาปิตโร	ปุพฺพจจริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ	ปชาย อนุกมฺปกา.
ตสฺมา หิ เน นมสฺเสยฺย	สกกฺกเรยฺย จ ปณฺธิโต
อนเนน อถ ปาเนน	วตฺถเนน สยเนน จ.
อุจฺฉาพเนน นหฺวาปเนน	ปาทานํ โอวเนน จ
ตาย นํ ปาริจริยาย	มาตาปิตุสฺส ปณฺธิตา
อิเธว นํ ปสฺสณฺติ	เปจฺจ สกฺเค ปโมหตีติ.

อยมปิ อตฺถโก วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตฺนติ. สตตมํ.

สพรหมกสุตฺ.

๒๖. นิรยุปปตติสูตร (ปฏญฺฐจิตตสูตร)

วุตตญฺเฬหํ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตํ อิทาหํ ภิกฺขเว เอกจฺจํ ปุคฺคลํ ปฏญฺฐจิตตํ เอวํ
เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ อิมฺมहि จายํ สมเย ปุคฺคโล กาลํ กรเยย (๕.๒๒) ยถาภตํ นิภฺชิตฺโต เอวํ นิร
เย. ตํ กิสฺส เหตุ? จิตฺตํ หิสฺส ภิกฺขเว ปฏญฺฐ. เจโตปฺโทสเหตุ โข ปน ภิกฺขเว เอวมิธฺเอจฺเจ สตฺตา กายสฺส
ภะทา ปรมฺมรณํ อปายํ ทุคฺคตี วินิปาทํ นิรยํ อุปฺปชฺชนตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อวโจ. ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ

ปฏญฺฐจิตตํ ญฺตฺวาน	เอกจฺจํ อิทํ ปุคฺคลํ
เอตมตฺถญฺจ พฺยาภาสิ	พฺพุโธ ภิกฺขุณฺ สนฺติเก.
อิมฺมहि จายํ สมเย	กาลํ กยิราถ ปุคฺคโล
นิรยํ อุปฺปชฺเชยฺย	จิตฺตํ หิสฺส ปทุสฺสิตํ.
ยถา หริตฺวา นิภฺชิตฺเพยฺย	เอวเมวํ ตถาวีโร
เจโตปฺโทสเหตุํ หิ	สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตินฺติ.

อยมฺปิ อตฺถโก วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตฺนติ.

นิรยุปปตติสูตร.

๒๗. สุกตปตติสูตร (ปสนนจิตตสูตร)

วุตตญฺเฬหํ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตํ อิทาหํ ภิกฺขเว เอกจฺจํ ปุคฺคลํ ปสนนจิตตํ เอวํ
เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ อิมฺมहि จายํ สมเย ปุคฺคโล กาลํ กรเยย ยถาภตํ นิภฺชิตฺโต เอวํ สคฺเค.
ตํ กิสฺส เหตุ? จิตฺตํ หิสฺส ภิกฺขเว ปสนนํ. เจโตปสาทเหตุ โข ปน ภิกฺขเว เอวมิธฺเอจฺเจ สตฺตา กายสฺส
ภะทา (๕.๒๓) ปรมฺมรณํ สุกฺคตี สคฺคํ โลภํ อุปฺปชฺชนตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อวโจ. ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ

ปสนนจิตตํ ญฺตฺวาน	เอกจฺจํ อิทํ ปุคฺคลํ
เอตมตฺถญฺจ พฺยาภาสิ	พฺพุโธ ภิกฺขุณฺ สนฺติเก.
อิมฺมहि จายํ สมเย	กาลํ กยิราถ ปุคฺคโล
สุคฺคตี อุปฺปชฺเชยฺย	จิตฺตํ หิสฺส ปสาทิตํ.
ยถา หริตฺวา นิภฺชิตฺเพยฺย	เอวเมวํ ตถาวีโร
เจโตปสาทเหตุํ หิ	สตฺตา คจฺฉนฺติ สุกฺคตินฺติ.

อยมฺปิ อตฺถโก วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตฺนติ.

สุกตปตติสูตร.

๒๘. เทวาวจนสูตร (ปญฺจปุพฺพนิมิตตสูตร)

วุตตญฺเฬหํ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตํ ยทา ภิกฺขเว เทโว เทวกายา จวนธฺโม โหติ,
ปญฺจสฺส ปุพฺพนิมิตฺตานิ ปาตุภวนฺติ มาลา มัลลายนฺติ, วตฺถานิ กิลิสฺสนฺติ, กจฺฉนฺติ เสทา มุจฺฉนฺติ, กาเย

ทพพณณิย์ โอกมติ, สเก เทโว เทवासเน นาทิรมติ. ตเมณํ ภิกขเว เทวา 'จวนธมโม อัย เทวปุตโต'ติ
อิตติ วิทิตวา ตีหิ วาจาหิ อนุโมเทนติ๑ อิตโต โภ สุคตํ คจณ, สุคตํ คนตวา สุตทธลาภํ ลภ, สุตทธลาภํ
ลภิตวา สุปตติภฺฐิตอ ภวาทิ.

(๕.๒๔) เอวํ วุตเต, อณฺณตโร ภิกขุ ภควนตํ เอตทโวจ กิณฺนุ โข ภนเต เทวานํ สุคตคฺคณ
สงฺขาตํ, กิณฺจ ภนเต เทวานํ สุตทธลาภสงฺขาตํ ก็ ปน ภนเต เทวานํ สุปตติภฺฐิตสงฺขาตณฺติมนุสฺสตตํ โข
ภิกขุ๒ เทวานํ สุคตคฺคณสงฺขาตํ, ยํ มนุสฺสภฺภูโต สมนโน ตถาคตูปเวทิตเต ธมฺมวินเย สทฺธํ ปฏฺฐิตา. อิทํ
โฆ ภิกขุ เทวานํ สุตทธลาภสงฺขาตํ, สาท โฆ ปนสฺส สทฺธา นิวิฐฐา โหติ มุลชาตา ปตติภฺฐิตา ทพฺพา
อสํหาริยา สมณเณ วา พุราหมณเณ วา เทเวณ วา มาเรณ วา พรหมฺมนา วา เกณจิ วา โลกสมฺม. อิทํ โฆ
ภิกขุ เทวานํ สุปตติภฺฐิตสงฺขาตณฺติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ. ตตฺถเอตํ อิตติ วุจจติ

ยทา เทโว เทวากายา	จวติ อายุสงฺขยา
ตโย สทฺทา นิจฺจรณฺติ	เทวานํ อนุโมทตํ.
อิตโต โภ สุคตํ คจณ	มนุสฺसानํ สทฺพยตํ
มนุสฺสภฺภูโต สทฺธมฺเม	ลภ สทฺธํ (๕.๒๕) อนุตฺตรํ.
สาท เต สทฺธา นิวิฐฐสฺส	มุลชาตา ปตติภฺฐิตา
ยาวชีวํ อสํหิรา	สทฺธมฺเม สุปฺปเวทิตเต.
กายทฺวจจริตํ หิตวา	วจิทฺทจจริตานิ จ
มโนทฺวจจริตํ หิตวา	ยณฺจณฺญํ โทสสณฺหิตํ.
กาเยณ กุสลํ กตวา	วาจาย กุสลํ พหุ
มนสา กุสลํ กตวา	อปฺปมาณํ นิรูปี.
ตโต โอบธิกํ ปุณฺณํ	กตวา ทาเนน ตํ พหุ
อณฺเณปิ มจฺเจ สทฺธมฺเม	พรหมจฺริเย นิเวสย๕.
อิมาย อนุกมฺปาย	เทวา เทวํ ยทา วิทู
จวนตํ อนุโมเทนติ	เอहि เทว ปนฺปนฺนติ.

อยมปิ อตฺถโถ วุตโต ภควตา, อิตติ เม สุตณฺติ.

เทวajanฺตตํ.

๒๙. ปฏฺฐานสฺสตํ (สฺขปตฺถนาสฺสต)

วุตตเถหตํ ภควตา วุตตมรททาติ เม สุตํ ตีณิมานิ ภิกขเว สฺขานิ ปตฺถยมาโน สีสํ รกฺขเยย
ปณฺทิตอ. กตมานิ ตีณิ? ปสฺสา เม อากจฺจตฺตติ๑ สีสํ รกฺขเยย ปณฺทิตอ, โภคา เม อุปฺปชฺชนตฺตติ สีสํ
รกฺขเยย ปณฺทิตอ, กายสฺส เกทา ปรมฺมรณา สุคตํ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชิสฺสามีติ สีสํ รกฺขเยย ปณฺทิตอ. อ

มานิ โข ภิกขเว ตีณิ สุขานิ (๕.๒๖) ปตถยาโน สีสํ รกเขยฺย ปณฺธิโตติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ. ตตฺถเอตํ
อิติ วุจฺจติ

สีสํ รกเขยฺย เมธาวี	ปตถยาโน ตโย สุขะ
ปสฺสํ วิตตลาภญจ	เปจฺจ สคฺเค ปโมทนํ.
อกโรนฺโตปิ เจ ปาปํ	กโรนฺตมฺปเสวติ
สงฺกิโย โหติ ปาปสฺมี	อวณฺโณ จสฺส รุหติ.
ยาทิสํ กุรุเต มิตฺตํ	ยาทิสํ จุปเสวติ
ส เว ตาทิสโก โหติ	สหาโส หิ ตาทิโส.
เสวมาโน เสวมานํ	สมมุญฺหฺสฺส สมมุสฺสํ ปรี
สโร ทิทฺโธ กลาปํ	อลิตตมฺปลิมฺปติ
อุปเลปภยา ธีโร	เนว ปาปสขา สียา.
ปุตฺติมจฺฉํ กุสคฺเคน	โย นโร อุปนยหติ
กุสาปิ ปูติ วายนฺติ	เอวํ พาลูปเสวนา.
ตฺครณฺจ ปลาเสน	โย นโร อุปนยหติ
ปตฺตาปิ สุรภิ วายนฺติ	เอวํ ธีรูปเสวนา.
ตสฺมา ปตฺตปฺปฏฺสเสว	ญตฺวา สมปากมตฺตโน.
อสฺนเต นฺอุปเสเวยฺย	สนฺเต (๕.๒๗) เสเวยฺย ปณฺธิโต
อสฺนโต นิริยํ เนนฺติ	สนฺโต ปาเปนฺติ สุคฺคตินฺติ.

อยมปิ อตฺถโก วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตฺนติ.

ปฏฺฐานสฺสุตฺ.

๓๐. มาปฺปญฺญายิสฺสุตฺ (เมตฺตสฺสุต)

วุตฺตเถหตํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ. มา ภิกขเว ปุญฺญานํ ภายิตถ. สุขสฺเสตํ ภิกขเว
อริวณฺณํ อิกฺกุสฺส กนฺตสฺส ปิยสฺส มนาปสฺส ยทิทํ ปุญฺญานิ. อภิชานามิ โข ปนาคํ ภิกขเว ที่ฆรตฺตํ กตํ
ปุญฺญานํ อิกฺกุสฺสํ กนฺตํ ปิยํ มนาปํ วิปากํ ปจฺจนฺนํ. สตฺต วสฺसानิ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตฺวา
สตฺต สํวณฺณวิวณฺณกปเป นยิมํ โลกํ ปุนฺรามาสิ. สํวณฺณมานะ สฺมํ ภิกขเว กปเป อาภสฺสรูปโค โหมิ,
วิวณฺณมานะ กปเป สฺสญฺญํ พรหมวิมานํ อุปปชฺชามิ.

ตตฺร สฺมํ ภิกขเว พรหฺมา โหมิ มหาพรหฺมา อภิกฺขุ อนภิกฺขุโต อญฺญทตฺถุทโส วสฺวตฺติ.
ฉตฺตีสกฺขตฺตฺ โข ปนาคํ ภิกขเว สกโก อโหสิ เทวานมินฺโท, อนนฺกสทกฺขตฺตฺ ราชา อโหสิ จกฺกวตฺติ
ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรฺนโต วิชิตาวิ ชนปทฺถาวริยปฺปตฺโต สตฺตรตนสมนฺนาคโต. (๕.๒๘) โก ปน วา
โท ปเทสฺรชฺชส.

ตสฺส มยํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ 'กิสฺส นุ โข เม อิํ กम्मสฺส ผลํ, กิสฺส กम्मสฺส วิปาโก,
 เยนํ เอตทหิ เอวํหิทธิโก เอวํหานุภาโว'ติ? ตสฺส มยํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ 'ติณฺณํ โข เม อิํ กมฺมานํ
 ผลํ, ติณฺณํ กมฺมานํ วิปาโก, เยนํ เอตทหิ เอวํหิทธิโก เอวํหานุภาโวติ, เสยฺยถิํ ทานสฺส ทมสฺส
 สญฺญมสฺสาติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ. ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ

ปุณฺณเมว โส สิกฺขเยย	อายุตคฺคํ สุขุทฺรยํ
ทานญจ สมจฺริยญจ	เมตตจิตตญจ ภาวเย.
เอเต ฌมฺเม ภาวียิตฺวา	ตโย สุขสมฺพุทฺเย
อพฺยาปชฺชํ สุขํ โลกํ	ปณฺทิตํ อุปปชฺชตฺติ.

อยมปิ อตฺถโ อตุตฺถํ ภควตา, อิติ เม สุตฺนติ.

มาปุณฺณภายิสฺสุตฺตํ.

๓๑. อุภยตถสฺสุตฺตํ (อปปมาทสฺสุตฺตํ)

วุตฺตญฺเหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

เอกธมฺโม ภิกฺขเว ภาวียิตฺ พหุสฺสีกโต อโ โ อตฺถเอ สมธิกฺยห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกญฺเจว อตฺถํ
 สมปรายิกญฺจ. กตมํ เอกธมฺโม? อปปมาโท (๕.๒๙) กุสเลสุ ฌมฺเมสุ. อโย โข ภิกฺขเว เอกธมฺโม ภาวียิต
 พหุสฺสีกโต อโ โ อตฺถเอ สมธิกฺยห ติฏฺฐติ ทิฏฺฐธมฺมิกญฺเจว อตฺถํ สมปรายิกญฺจาติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ.
 ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ –

อปปมาทํ ปสฺสณฺติ	ปุณฺณกิริยาสุ ปณฺทิตา
อปปมตฺโต อโ โ อตฺถเอ	อธิกฺกหาติ ปณฺทิตอ.
ทิฏฺฐธมฺเม จ โย อตฺถโ	โย จตฺถโ สมปรายิกโ
อตฺถาภิสมยา ธีโร	ปณฺทิตตติ ปวฺจจตฺติ.

อยมปิ อตฺถโ อตุตฺถํ ภควตา, อิติ เม สุตฺนติ. ตติยํ.

อุภยตถสฺสุตฺตํ

อิมานิ อฏฺฐ สุตฺตานิ อิติวุตฺตเก.

๓๒. ปฐมสตุลลปกาณิยิสฺสุตฺตํ (สพฺภิสฺสุตฺต)

เอวเมว สุตํ. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตวนเ อนาถปิณฺฑิกิสฺส อาราเม. อถ โข
 สมพฺพลา สตุลลปกาณิยา เทวตาโย อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปิ เชตวนํ
 โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมึสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐัสสุ. เอกมนฺตํ
 ฐิตา โข เอกา เทวตา (๕.๓๐) ภควโต สนฺติเก อิมํ คารํ อภาสิ

สพฺภิเรว สมาสเถ	สพฺภิ กุพฺเพถ สนฺถวํ
-----------------	----------------------

สต์ สหุณมมณญาย เสยโย โหติ น ปาปิโยติ.
 อถ โข อปรา เทวตา ภควโต สนติเก อิมํ คาลํ อภาสิ
 สพฺภิเรว สมาเสถ สพฺภิ กุพฺเพถ สนถวํ
 สต์ สหุณมมณญาย ปญญา ลพฺภติ นาณญโตติ.
 อถ โข อปรา เทวตา ภควโต สนติเก อิมํ คาลํ อภาสิ
 สพฺภิเรว สมาเสถ สพฺภิ กุพฺเพถ สนถวํ
 สต์ สหุณมมณญาย โสภมฺขณฺเน น โสจตีติ.
 อถ โข อปรา เทวตา ภควโต สนติเก อิมํ คาลํ อภาสิ
 สพฺภิเรว สมาเสถ สพฺภิ กุพฺเพถ สนถวํ
 สต์ สหุณมมณญาย ญาติมฺขณฺเน วิโรจตีติ.
 อถ โข อปรา เทวตา ภควโต สนติเก อิมํ คาลํ อภาสิ
 สพฺภิเรว สมาเสถ สพฺภิ กุพฺเพถ สนถวํ
 สต์ สหุณมมณญาย สตฺตา คจฺจนฺติ สุขฺคตินฺติ.
 อถ โข อปรา เทวตา ภควโต สนติเก อิมํ คาลํ อภาสิ
 สพฺภิเรว สมาเสถ สพฺภิ กุพฺเพถ สนถวํ
 สต์ สหุณมมณญาย สตฺตา ติฏฺฐนฺติ สาตตนฺติ.
 อถ โข อปรา เทวตา ภควนฺตํ เอตทวโจ กสฺส นฺ โข ภควา สุภาสิตนฺติ สพฺพาสํ वो สุภาสิตํ
 ปริยาเยน, อปี จ มมปี สุณนถ
 สพฺภิเรว สมาเสถ (๕.๓๑) สพฺภิ กุพฺเพถ สนถวํ
 สต์ สหุณมมณญาย สพฺพทฺฐา ปมฺจจตีติ.
 อิทมวโจ ภควา. อตฺตมฺนา ตา เทวตาโย ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา
 ตตฺถเณนตรธายีสฺสูติ.
 ปฐมสตุลลปกาณิยิกสฺสุดํ

๓๓. ทุตฺยสตุลลปกาณิยิกสฺสุดํ (มจฺฉริสฺสุด)

เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตฺวนเ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข สมพฺพุลา
 สตุลลปกาณิยิกา เทวตาโย อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปี เชตฺวนํ โอภาเสตฺวา เยน
 ภควา เตนฺอุปสงฺกมึสฺสุ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ อมฺมจฺฐึ. เอกมฺนตํ จิตฺตา โข เอกา
 เทวตา ภควโต สนติเก อิมํ คาลํ อภาสิ
 มจฺฉเรา จ ปมาทา จ เหวํ ทานํ น ทียติ
 ปุณฺณํ อากงฺขมาเนน เทยฺยํ โหติ วิชานตาติ.

อล โข อปรา เทวตา ภควโต สนฺติเก อีมา คากาโย อภาสิ

ยสเสว ภิโต น ททาติ	มจฺจรี ตเทวาทโต ภยํ
ชิฆจฺฉา จ ปิปาสา จ	ยสฺส ภายติ มจฺจรี
ตเมว พาลํ ฝุสฺติ	อสมิ โลเก ปรมติ จ.
(๕.๓๒) ตสฺมา วิเนยฺย มจฺจเร	ทชฺชา ทานํ มลาภิกฺกุ
ปฺปญฺยานิ ปรโลกสฺมี	ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินฺนติ.

อล โข อปรา เทวตา ภควโต สนฺติเก อีมา คากาโย อภาสิ

เต มเตสุ น มียนฺติ	ปนฺถานํ สหพฺพชํ
อปฺปสฺมี เย ปเวจฺฉนฺติ	เอส ฌมโม สนนฺตโน.
อปฺปสฺเมเก ปเวจฺฉนฺติ	พฺพุเนเก น ทิจฺฉเร
อปฺปสฺมา ทกฺขิณา ทินฺนา	สหสฺเสน สมํ มิตาติ.

อล โข อปรา เทวตา ภควโต สนฺติเก อีมา คากาโย อภาสิ

ทุทฺทํ ทมมานํ	ทุกกํ ฌมม กุพฺพตํ
อสนฺโต นานุกุพฺพนฺติ	สโต ฌมโม ทุรฺนํโย.
ตสฺมา สตถฺจ อสโต	นानา โหติ อิตฺถ คติ
อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ	สนฺโต สคฺคปรายนาติ.

อล โข อปรา เทวตา ภควโต สนฺติเก เอตทโวจ กสฺส นฺ โข ภควา สุภาสิตนฺติ สพฺพาสํ โว
สุภาสิตํ ปรียาเยน, อปี จ มมปี สุณณ

(๕.๓๓) ฌมมํ จเร โยปี สมุญฺชกํ จเร
ทารณฺจ โปสํ ทมปฺปกสฺมี
สโต สหสฺसानํ สหสฺสยาคินํ
กลมปี นาคฺชนฺติ ตถาวิสฺส เตติ.

อล โข อปรา เทวตา ภควนฺตํ คากาย อชฺฌภาสิ

เกเนส ยถฺโย วิบุโล มหคฺคโต
สเมน ทินฺนสฺส น อคฺชเมติ
กถํ สโต สหสฺसानํ สหสฺสยาคินํ
กลมปี นาคฺชนฺติ ตถาวิสฺส เตติ.
ททฺนฺติ เหเก วิสเม นิวิฏฺฐา
เฉตฺวา วธิตฺวา อถ โสจยิตฺวา
สา ทกฺขิณา อสฺสุมฺชา สทณฺหา
สเมน ทินฺนสฺส น อคฺชเมติ.

เอวํ สตํ สหสฺसानํ สหสฺสยาคินํ

กลมปิ นาคฆนติ ตถาวิสฺส เตติ.

หุติยสฺตลฺลปกายิกสฺสตุตํ

๓๔. อาทิตตสฺสตุตํ

เอวเมเม สฺตํ. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตวนเ อนาถปิณฑิกสฺส อารามเ. อถ โห
อณฺณุตฺรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปิ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เต
นุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ อฏฺฐาสี. เอกมณฺตํ ฐิตา โห สว เทวตา ภควโต
สนฺติเก (๕.๓๔) อีมา คาลาโย อภาสิ

อาทิตตสฺมี อคารสฺมี

ยํ นีหริติ ภาชนํ

ตํ ตสฺส โหติ อตฺถาย

โน จ ยํ ตตฺถ พยฺหติ.

เอวํ อาทิตตโก โลโก

ชราย มรณฺน จ

นีหเรถว ทาเนน

ทินฺนํ โหติ สฺนึหตํ.

ทินฺนํ สุขผลํ โหติ

นาทินฺนํ โหติ ตํ ตถา

โจรา หรณฺติ ราชาโน

อคฺคิ พหติ นสฺสติ.

อถ อนฺเตน ชหติ

สรีรํ สปริคฺคหํ

เอตทญฺญาย เมธาวี

ภุญฺเชถ จ ทเทถ จ

ทตฺวา จ ภุตฺวา จ

ยถานุภาวํ

อนินฺทิตो สคฺคมุเปติ ฐานนฺติ.

อาทิตตสฺสตุตํ.

๓๕. มจฺฉริสฺสตุตํ

เยธ มจฺฉรินฺ โลเก

ภทฺริยา ปริภาสกา

อณฺเญสฺสํ ททมานานํ

อนฺตรายกรา นรา.

กิตฺติโส เตสฺสํ วิปาโก

สมฺปฺราโย จ กิตฺติโส

ภควนฺตํ ปุณฺณมาคมม

กถํ ชาเนมฺ ตํ มยฺนฺติ.

เยธ มจฺฉรินฺ โลเก

ภทฺริยา ปริภาสกา

อณฺเญสฺสํ ททมานานํ

อนฺตรายกรา นรา.

นिरยํ (๕.๓๕)ติรจฺฉานโยนี

ยมโลกํ อุปฺปชฺชเร

สเจ เอนฺติ มนุสฺสสฺสตุตํ

ทลิตฺเท ขายเร กุเล.

โจฬํ ปิณฺโฑ รตฺติ ชิทฺทา

ยตฺถ กิจฺฉนฺน ลพฺภติ

ปรโต อาสีสเร พาลา	ตมปี เตสํ น ลพภติ
ทิกฺขุญฺญ ฐมฺเมส วิปาโก	สมปรายเ จ ทุกฺคตฺตีติ.
อิติ เหนฺตํ วิชานาม	อญฺญํ ปุจฺฉาม โคตม
เยธ ลทฺธา มนุสฺสสตฺถํ	วทญฺญู วีตมจฺฉรา.
พุทฺธเ ปสนฺนา ฐมฺเม จ	สํเฆ จ ติพฺพคารว
กิตฺติโส เตสํ วิปาโก	สมปรายเ จ กิตฺติโส
ภควนฺตํ ปุฏฺฐมาคมม	กถํ ชาเนมฺ ตํ มยฺนติ.
เยธ ลทฺธา มนุสฺสสตฺถํ	วทญฺญู วีตมจฺฉรา
พุทฺธเ ปสนฺนา ฐมฺเม จ	สํเฆ จ ติพฺพคารว
เอเต สกฺคา๓ ปกาสนฺติ	ยตถ เต อุปฺปชฺชเร.
สเจ เอนฺติ มนุสฺสสตฺถํ	อชฺชเฒ อาชายเร กุเล
โจฬํ ปิณฺโฑ รตฺติ ชิตฺททา	ยตถากิจฺเณน ลพภติ.
ปรสมฺภเตสฺส โภเคสฺส	วสวตฺตีว โมทเร
ทิกฺขุญฺญ ฐมฺเมส วิปาโก	(๕.๓๖) สมปรายเ จ สุกฺคตฺตีติ.

มจฺฉริสฺสุตฺตํ.

๓๖. ยาวชราสุตฺตํ (ชราสุตฺต)

กิสฺส ยาว ชรา สารุ	กิสฺส สารุ ปติฏฺฐิตํ
กิสฺส นรานิ รตนํ	กิสฺส โจเรหิ ทูหรนฺติ.
สีลํ ยาว ชรา สารุ	สทฺธา สารุ ปติฏฺฐิตา
ปญฺญา นรานิ รตนํ	ปญฺญํ โจเรหิ ทูหรนฺติ.

ยาวชราสุตฺตํ

๓๗. ปวาสิมิตฺตสุตฺตํ (มิตฺตสุตฺต)

กิสฺส ปวสโต มิตฺตํ	กิสฺส มิตฺตํ สเก ฆเร
กิมิตฺตํ อตฺถชาตสฺส	กิมิตฺตํ สมปรายิกนฺติ.
สตฺถโถ ปวสโต มิตฺตํ	มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร
สหಾಯิ อตฺถชาตสฺส	โหติ มิตฺตํ ปุณฺนปุณฺ
สยํกตานิ ปุณฺญานิ	ตํ มิตฺตํ สมปรายิกนฺติ.

ปวาสิมิตฺตสุตฺตํ.

๓๘. มัจจุณาพภาพตสุตต์ (อตตหตสุตต)

เกณสสุพภาพโต โลโก	(๕.๓๗) เกณสสุ ปริวาริโต
เกณ สลเลน โอตินโน	กิสฺส ฐูปายิโต สทาติ.
มัจจุณาพภาพโต โลโก	ชราย ปริวาริโต
ตณหาสลเลน โอตินโน	อิจฺจานุปายิโต สทาติ.
มัจจุณาพภาพตสุตต์.	

๓๙. สหธิธวิตตสุตต์ (วิตตสุตต)

กิสฺส วิตตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ	กิสฺส สุจฺฉินโน สุขมาวหติ
กิสฺส หเว สาหุตรํ ๓ รसानํ	กถิขิวิ ชีวิทมาหุ เสฏฺฐนฺติ.
สหธิธ วิตตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ	ธมฺโม สุจฺฉินโน สุขมาวหติ
สจจํ หเว สาหุตรํ ๓ รसानํ	ปญฺญาชิวิ ชีวิทมาหุ เสฏฺฐนฺติ.
สหธิธวิตตสุตต์.	

๔๐. ฐูปาชีรณสุตต์ (นชีรติสุตต)

กิ ชีรติ กิ น ชีรติ	กิสฺส อุปปโกติ วุจฺจติ
กิสฺส ธมฺมานํ ปรีปนฺโน	กิสฺส รตฺติณทิวกฺโข
กิ มลํ พุทฺทมจฺริยสฺส	กิ สินานมโนทกํ.
กติ โลกสฺมี ฉิทฺทานิ	ยตถ วิตตํ น ติฏฺฐติ
ภควนฺตํ ปุฏฺฐมาคมม	กถิ ชาเนมฺ ตํ มยฺนติ.
รูปํ ชีรติ มจฺจานํ	นามโคตตํ น ชีรติ
.....	ราโค อุปปโกติ วุจฺจติ.
โลโก ธมฺมานํ ปรีปนฺโน	วโย รตฺติณทิวกฺโข
อิตถิ มลํ (๕.๓๘) พุทฺทมจฺริยสฺส	เอตถายํ สชฺชเต ปชา
ตโป จ พุทฺทมจฺริยญจ	ตํ สินานมโนทกํ.
ฉ โลกสฺมี ฉิทฺทานิ	ยตถ วิตตํ น ติฏฺฐติ
อาลสฺยญจ ปมาโท จ	อนุฏฺฐานํ อสฺยโม
นิทฺทา ตณฺที จ เต ฉิทฺเท	สพฺพโส ตํ วิวชฺชเยติ.
ฐูปาชีรณสุตต์.	

๔๑. ปาถะยยสุตฺตํ

กีสฺ พนฺธติ ปาถะยฺยํ	กีสฺ โภคานมาสโย
กีสฺ นรํ ปริกสฺสติ	กีสฺ โลกสมิ ทุชฺชหํ
กิสฺมี พทฺธา ปุณฺณ สุตฺตา	ปาเสน สกฺกณิ ยถาติ.
สทฺธา พนฺธติ ปาถะยฺยํ	สิริ โภคานมาสโย
อิจฺฉา นรํ ปริกสฺสติ	อิจฺฉา โลกสมิ ทุชฺชหา
อิจฺฉापทฺธา ปุณฺณ สุตฺตา	ปาเสน สกฺกณิ ยถาติ.

ปาถะยยสุตฺตํ.

๔๒. ฌมฺมรตฺตสุตฺตํ (อจฺฉราสุตฺต)

อจฺฉราคณสํมฺภูตํ	ปิสาจคณเสวิตํ
วณฺณตํ โมหนํ นาม	กถํ ยาตุรา ภวิสฺสตีติ.
อุชฺโก นาม โส มคฺโค	อภยา นาม สา ทิสฺวา
รโถ อกุชฺโณ นาม	ฌมฺมจกฺเกหิ สยฺโต.
หิริ ตสฺส อปาลมฺโพ	สฺตยสฺส ปริวารณํ
ฌมฺมาหํ สารถิ พฺรุมิ	สมฺมาทิฏฺฐิปุเรชวํ.
ยสฺส เอตาทิสํ ยานํ	(๕.๓๙)อิติยิยา ปุริสสฺส วา
ส เว เอเตน ยาเนน	นิพฺพานสฺเสว สฺนติเกติ.

ฌมฺมรตฺตสุตฺตํ.

๔๓. นอญฺญาตพฺพสุตฺตํ (ททฺรสุตฺต)

เอวมเม สุตฺตํ. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตวเน อนาถปิณฑิกสฺส อาราเม. อถ โข ราชฺวา ปเสนทิ โกสโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิ สมฺโมทิติ. สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมณฺตํ นิสิตฺติ. เอกมณฺตํ นิสินฺโน โข ราชฺวา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ ภาวปิ โน โคตโม อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ ปฏฺิขานาตีติ ยถฺยหิ ตํ มหาราช สมฺมา วทฺมานโน วเทยฺย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ, มเมว๑ ตํ สมฺมา วทฺมานโน วเทยฺย. อหฺยหิ มหาราช อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ.

เยปิ เต โภ โคตม สมณพฺราหมณา สํฆิโน คณิโน คณาจฺริยา ญฺาตา ยสฺสสินโน ติตฺถกฺรา สาธุ (๕.๔๐) สมฺมตา พุชฺชนสฺส, เสยฺยถิํ ปุโรณ กสฺสโป, มกฺขลิ โคสาลอ, นิคฺคณฺโฐ นาฏปุตฺโต, สยฺจโย เพลฏฺฐปุตฺโต, ปกฺโข กจฺจายโน, อชิโต เกสฺกมฺพลอ, เตปิ มยา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ

ปฏิกานาถา'ติ ปุณฺณสา สมานา อนุตฺตรํ สมมาสมโพธิ อภิสมพุทฺธติ น ปฏิกานนฺติ. กิ ปน ภวํ โคตโม
ททโร เจว ชาตียา นโว จ ปพพชชายาติ

จตฺตารो โข เม มหาราช ททราติ น อุณฺณตพฺพา, ททราติ น ปริโถตพฺพา. กตเม จตฺตารो
ขตฺติโย โข มหาราช ททโรติ น อุณฺณตพฺโพ, ททโรติ น ปริโถตพฺโพ. อูรฺโค โข มหาราช ททโรติ น
อุณฺณตพฺโพ, ททโรติ น ปริโถตพฺโพ. อคฺคิ โข มหาราช ททโรติ น อุณฺณตพฺโพ, ททโรติ น
ปริโถตพฺโพ. ภิกฺขุ โข มหาราช ททโรติ น อุณฺณตพฺโพ, ททโรติ น ปริโถตพฺโพ. อิเม โข มหาราช
(๕.๔๑) จตฺตารอ ททราติ น อุณฺณตพฺพา, ททราติ น ปริโถตพฺพาติ. อิทมโวจ ภควา. อิทํ วตฺวาน สฺสุ
โต อถาปรี เอตทโวจ สตถา

ขตฺติยํ ชาตีสมนฺนํ	อภิชาตํ ยสฺสสินํ
ททโรติ นาวชาเนยฺย	น นํ ปริภเว นโร.
ฐานณฺหิ โส มนฺชินโท	รชฺชํ ลทฺธาน ขตฺติโย
โส กุทฺโธ ราชทณฺฑเน	ตสฺมี ปกฺกมเต ภุสํ.
ตสฺมา ตํ ปรีวชเชยฺย	รกฺขํ ชีวิตมตฺตโน
คามे วา ยถิ วา รณฺเณ	ยตถ ปสฺเส ภุชงฺคม.
ททโรติ นาวชาเนยฺย	น นํ ปริภเว นโร
อฺจุจาวเจหิ วณฺเณหิ	อูรฺโค จรติ เตชสํ.
โส อาสชฺช ทสฺส พาลํ	นรํ นาริณฺจ เอกทา
ตสฺมา ตํ ปรีวชเชยฺย	รกฺขํ ชีวิตมตฺตโน.
ปทุตฺตภกฺโข ชาลีนํ	ปาวกํ กณฺหวตฺตนี
ททโรติ นาวชาเนยฺย	น นํ ปริภเว นโร.
ลทฺธา หิ โส อฺปาทานํ	มหา หุตฺวาน ปาวโก
โส อาสชฺช ททฺธ พาลํ	นรํ นาริณฺจ เอกทา
ตสฺมา ตํ ปรีวชเชยฺย	รกฺขํ ชีวิตมตฺตโน.
(๕.๔๒) วณฺํ ยทคฺคิ ททติ	ปาวโก กณฺหวตฺตนี
ชายนฺติ ตตถ ปาโรหา	อโหฺรตฺตานมจฺเจ.
ยณฺจ โข สีสฺสมนฺโน	ภิกฺขุ ททติ เตชสา
น ตสฺส ปุตฺตา ปสฺโว	ทายาทา วินฺทเร ธนํ
อนปจฺจา อทายาทา	ตาลาวตฺถุ ภวณฺติ เต.
ตสฺมา หิ ปณฺทิตो โปโส	สมปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
ภุชงฺคมํ ปาวกณฺจ	ขตฺติยณฺจ ยสฺสสินํ
ภิกฺขุณฺจ สีสฺสมนฺนํ	สมมเทว สมาจเรติ.

เอวํ วุตเต, ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนํ เอตทโวจ อภิกกนํ ฆนเต อภิกกนํ, ฆนเต
 เสยฺยถาปิ ฆนเต นิกกุชชิตํ วา อุกกุชเชยฺย ปฏิจฺจนํ วา วิวเรยฺย, มุพฺพสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺขเยยฺย
 อนฺธกาเร วา เตลปฺพชิตํ ธาเรยฺย 'จกฺขมนโต รูปานิ ทกฺขณตี'ติ, เอวเมวํ ภควตา อนेกปริยาเยน ธมฺโม
 ปกาสิโต. เอสาหํ ฆนเต ภควนํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญจ ภิกฺขุสํมญจ. อุปาสกํ มํ ฆนเต (๕.๔๓) ภควา
 ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณเปตํ สรณํ คตฺนติ.

นอุณฺญาตพฺพสุตฺตํ.

๔๔. ชรามรณสุตฺตํ

สาวตฺถินิทานํ. เอกมณฺถํ นิสินฺโน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนํ เอตทโวจ อตฺถิ นฺ โข
 ฆนเต ชาตสฺส อุณฺญตร ชรามรณาติ นตฺถิ โข มหาราช ชาตสฺส อุณฺญตร ชรามรณา. เยปิ เต มหาราช
 ขตฺติยมหาสาลา อทฺธมา มหทฺธนา มหาโกคา ปหุตชาตฺรูปฺรชตา ปหุตวิทฺตูปฺกรณา ปหุตธนธฺญา,
 เตสมฺปิ ชาตานํ นตฺถิ อุณฺญตร ชรามรณา. เยปิ เต มหาราช พฺราหมณฺมหาสาลา ๆเปฯ คหปติ
 มหาสาลา อทฺธมา มหทฺธนา มหาโกคา ปหุตชาตฺรูปฺรชตา ปหุตวิทฺตูปฺกรณา ปหุตธนธฺญา, เตสมฺปิ
 ชาตานํ นตฺถิ อุณฺญตร ชรามรณา. (๕.๔๔) เยปิ เต มหาราช ภิกฺขุ อรหฺนโต ชีณาสวา วุสิตฺวโนโต
 กตฺถกรณียา โอหิตถารว อนุปฺปัตตสทฺถถา ปริกฺชีณภวสํโยชนา สมมทญฺญาวิมุตฺตา, เตสํ ปายํ กาโย
 เกทนธฺมโม นิเกเขปนธฺมโมติ. อิทมโวจ ๆเปฯ

ชีเรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตา

อโถ สรீรมฺปิ ชรํ อุเปติ

สฺตถจ ธมฺโม น ชรํ อุเปติ

สนฺโต หเว สพฺภา ปเวทยนฺตีติ.

ชรามรณสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔๕. อตฺตปฺปิยสุตฺตํ (ปิยสุตฺต)

สาวตฺถินิทานํ. เอกมณฺถํ นิสินฺโน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนํ เอตทโวจ อิท มยฺหํ
 ฆนเต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตฺโส ปรีวิตกโก อุทฺปาติ 'เกสํ นฺ โข ปิโย อตฺตา, เกสํ อปฺปิโย
 อตฺตา'ติ ตสฺส มยฺหํ ฆนเต เอตทโหสิ 'เย จ โข เกจิ กาเยน ทฺวจฺจริตํ จรฺนติ, วาจาเย ทฺวจฺจริตํ จรฺนติ, มน
 สาทฺ ทฺวจฺจริตํ จรฺนติ, เตสํ อปฺปิโย อตฺตา'. กิจฺจจาปิ เต เอวํ วเทยฺยู 'ปิโย โน อตฺตา'ติ, อถ โข เตสํ อปฺปิโย
 อตฺตา. (๕.๔๕) ตํ กิสฺส เหตุ ยถฺย อปฺปิโย อปฺปิยสฺส กรายฺย, ตํ เต อตฺตนาว อตฺตโน กโรนฺติ, ตสฺมา
 เตสํ อปฺปิโย อตฺตา. เย จ โข เกจิ กาเยน สุจฺจริตํ จรฺนติ, วาจาเย สุจฺจริตํ จรฺนติ, มนสสา สุจฺจริตํ จรฺนติ, เตสํ
 ปิโย อตฺตา. กิจฺจจาปิ เต เอวํ วเทยฺยู อปฺปิโย โน อตฺตา'ติ, อถ โข เตสํ ปิโย อตฺตา. ตํ กิสฺส เหตุ ยถฺย ปิ
 โย ปิยสฺส กรายฺย, ตํ เต อตฺตนาว อตฺตโน กโรนฺติ, ตสฺมา เตสํ ปิโย อตฺตา'ติ.

เอวเมตัม มหาราช เอวเมตัม, มหาราช เย หิ เกจิ, มหาราช กาเยน พุจจริตัม จรณติ, วาจา
 พุจจริตัม จรณติ, มนสา พุจจริตัม จรณติ, เตสํ อปปีโย อตตทา. กิณจาปิ เต เอวํ วเทยฺยุ 'ปิโย โน อตตาทิ,
 อถ โข เตสํ อปปีโย อตตทา. ตํ กิสฺส เหตุ? ยถาหิ มหาราช อปปีโย อปปียสฺส กรายฺย, ตํ เต อตตนา
 อตตโน กโรณติ, ตสฺมา เตสํ อปปีโย อตตทา. เย จ โข เกจิ, มหาราช กาเย (๕.๔๖) น สุจริตัม จรณติ, วา
 จาย สุจริตัม จรณติ, มนสา สุจริตัม จรณติ, เตสํ ปิโย อตตทา. กิณจาปิเต เอวํ วเทยฺยุ อปปีโย โน อตตาทิ,
 อถ โข เตสํ ปิโย อตตทา. ตํ กิสฺส เหตุ ยถาหิ มหาราช, ปิโย ปิยสฺส กรายฺย, ตํ เต อตตนา
 อตตโน กโรณติ, ตสฺมา เตสํ ปิโย อตตาทิ. อิทมวโจ ๗เป๗

อตตานญฺเจ ปิยํ ชญญา	น นํ ปาเปเน สํยุเซ
น หิ ตํ สุลภํ โหติ	สุขํ ทุกกฏการินา.
อนตเคนาธิปนนสฺส	ชหโต มานุสํ ภวํ
กิญฺหิ ตสฺส สกํ โหติ	กิญจ อาทาย คจฺฉติ
กิญจสฺส อนุกํ โหติ	ฉายาว อนปายินี.
อุโฆ ปุณฺณญฺจ ปาปญฺจ	ยํ มจฺโจ กุรุเต อธิ
ตถาหิ ตสฺส สกํ โหติ	ตถจ อาทาย คจฺฉติ
ตถจสฺส อนุกํ โหติ	ฉายาว อนปายินี.
ตสฺมา กรายฺย กลยาณํ	นิจยํ สมปรายิกํ
ปุณฺณยานิ ปรโลกสฺมี	ปติฏฺฐา โหนติ (๕.๔๗) ปาณินนติ.

อตตปปียสฺสุตตํ.

๔๖. อุปปมาทสฺสุตตํ (อุปปกสฺสุตต)

สาวตถินิทานํ. เอกมนตํ นิสินโน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนตํ เอตทวโจ อธิ มยหํ
 ภนฺเต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปรีวติกโก อุทปาติ อุปปกา เต สตตา โลกสฺมี เย อุฬาเร
 อุฬาเร โภเค ลภิตวา น เจว มชฺชนติ, น จ ปมชฺชนติ, น จ กาเมสุ เคธํ อาปชฺชนติ, น จ สตเตสุ
 วิปปฏิปชฺชนติ. อถ โข เอเตว พหุตรา สตตา โลกสฺมี เย อุฬาเร อุฬาเร โภเค ลภิตวา มชฺชนติ เจว
 ปมชฺชนติ จ กาเมสุ จ เคธํ อาปชฺชนติ, สตเตสุ จ วิปปฏิปชฺชนตฺติ.

เอวเมตัม มหาราช เอวเมตัม, มหาราช อุปปกา เต มหาราช สตตา โลกสฺมี, เย อุฬาเร อุฬาเร
 โภเค ลภิตวา น เจว มชฺชนติ, น จ ปมชฺชนติ, น จ กาเมสุ เคธํ อาปชฺชนติ, น จ สตเตสุ วิปปฏิปชฺชนติ.
 อถ โข เอเตว พหุตรา สตตา โลกสฺมี, เย อุฬาเร อุฬาเร โภเค ลภิตวา (๕.๔๘) มชฺชนติ เจว ปมชฺชนติ
 จ กาเมสุ จ เคธํ อาปชฺชนติ, สตเตสุ จ วิปปฏิปชฺชนตฺติ. อิทมวโจ ๗เป๗

สารตตา กามโภเคสุ	คิทฺธา กามesu มุจฺฉิตา
อติสาร์ น พุชฺฌนติ	มิกา กุญฺจํ โอทฺทิตํ

ปจณาส กฏกั โหติ

วิปาโก หิสส ปาปโกติ.

อปปมาทสุดตัม.

๔๗. อปปมาทสุดตัม

สาวตถินิทานํ. เอกมนตํ นิสีทิ. เอกมนตํ นิสินโน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนตํ
เอตทโวจ อตถิ นุ โข ภนเต เอโก ธมโม โย อุโภ อตเถ สมธิคคยห ติฏฐติ ทิฏฐธมมิกญเญว อตถํ
สมปรายิกญจาติ อตถิ โข มหาราช เอโก ธมโม โย อุโภ อตเถ สมธิคคยห ติฏฐติ ทิฏฐธมมิกญเญว อตถํ
สมปรายิกญจาติ.

กตโม ปน ภนเต เอโก ธมโม, โย อุโภ อตเถ สมธิคคยห ติฏฐติ ทิฏฐธมมิกญเญว อตถํ
สมปรายิกญจาติ อปปมาโท โข มหาราช เอโก ธมโม, โย อุโภ อตเถ สมธิคคยห ติฏฐติ
ทิฏฐธมมิกญเญว อตถํ สมปรายิกญจาติ. เสยยถาปี มหาราช

๓.๑.๖ คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๖

(๖.๑) ยานิ กานิจิ ชงคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ, สพพานิ ตานิ หตฺธิปเท สโมธานํ คจฺจนฺติ,
หตฺธิปทํ เตสํ อคคมกฺขายติ ยทิทํ มหนตฺตเตน, เอวเมว โข มหาราช, อปปมาโท เอโก ธมโม, โย อุโภ
อตเถ สมธิคคยห ติฏฐติ ทิฏฐธมมิกญเญว อตถํ สมปรายิกญจาติ. อิทมโวจ ฯเปฯ

อายุ อโรคิยํ วณฺณํ

สคฺคํ อจฺจจากุสิณฺตํ

รติโย ปตฺถยฺนเตน

อุฬารํ อปฺราปฺรา.

อปปมาทํ ปสฺสณฺติ

ปฺญญกิริยาสุ ปณฺทิตา

อปปมตฺโต อุโภ อตเถ

อธิคคณฺหาติ ปณฺทิตो.

ทิฏฺฐธมฺเม จ โย อตถํ

โย จตฺถํ สมปรายิกํ

อตถาภิสมา ยํ อโร

ปณฺทิตํ ปุจฺจตฺติ.

อปปมาทสุดตัม.

๔๘. ปฐมอปปุตตกสูตร

สาวตถินิทานํ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ทิวา ทิวสฺส เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ,
อุปสงฺกมิตฺวา ภควนตํ อภิวาทิตฺวา เอกมนตํ นิสีทิ. เอกมนตํ นิสินนํ โข ราชานํ ปเสนทิ โกสโล ภควา
เอตทโวจ หนท กุโต นุ ตวํ มหาราช อาคจฺฉสิ (๖.๒) ทิวา ทิวสฺสาติ

อิธ ภนเต สาวตถิยํ เสฏฺฐิ คหปติ กาลงฺกโต. ตมํ อปฺพุตตํ สาปเตยฺยํ ราชนฺเตปฺรุ
อติหริตฺวา อาคจฺฉามิ. อสฺสีติ ภนเต สตสฺสสุสานิ หิริญฺญสฺเสว, โก ปน วาโท รูปิยสฺส ตสฺส โข ปน ภนเต

เสฏฐิสส คหปติสส เอวรูโป ภตตโกโค อโหสิ กณากัม ภุณขติ พิลงคหุติยํ. เอวรูโป วตถโกโค อโหสิ
 สาณํ ธาเรติ ติปกขวสนํ. เอวรูโป ยานโกโค อโหสิ ชชชรรณเกณ ยาติ ปณณตตเกณ ธาริยมาเนนาติ.

เอวเมตํ มหาราช เอวเมตํ, มหาราช ภูตปุพฺพํ, โส มหาราช เสฏฐิ คหปติ ตคฺครสิขี นาม
 ปจเจกสมพฺพุธํ ปิณฑปาเตน ปฏิปาเทสิ. 'เทถ สมณสฺส ปิณฑนติ วตฺวา อญฺญายาสนา ปกคามิ. ทตฺวา จ
 ปน ปจฺฉา วิปปฏิสาริ อโหสิ 'วรเมตํ ปิณฑปาตํ ทาสา วา กมฺมกราวา วา ภุณฺเขยฺยุนฺติ. เตปิ อิมํ ภุณฺขิตฺวา
 มยหํ กมฺมํ (๖.๓) กริสฺสนติ อโย ปน คนฺตฺวา นิทฺธายิสฺสตี นญฺโฐ เมโส ปิณฑปาโต. ภาตฺตุ จ ปน เอก
 ปุตฺตกํ สาปเตยฺยสฺส การณา ชีวิตา โวรโรเปสิ.

โย โส มหาราช เสฏฐิ คหปติ ตคฺครสิขี ปจเจกสมพฺพุธํ ปิณฑปาเตน ปฏิปาเทสิ, ตสฺส
 กมฺมสฺส วิปาเกณ สตตกฺขตฺตุ สุกฺคิ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชิ. ตสฺสเสว กมฺมสฺส วิปาการเสเสน อิมิสฺสาเยว
 สวตฺถิยา สตตกฺขตฺตุ เสฏฐิตฺตํ การเสสิ. โย โส มหาราช เสฏฐิ คหปติ ทตฺวา ปจฺฉา วิปปฏิสาริ อโหสิ
 'วรเมตํ ปิณฑปาตํ ทาสา วา กมฺมกราวา วา ภุณฺเขยฺยุนฺติ, ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกณ นาสฺสพฺพาราย
 ภตตโกคฺกาย จิตฺตํ นมตี, นาสฺสพฺพาราย วตถโกคฺกาย จิตฺตํ นมตี, นาสฺสพฺพาราย ยานโกคฺกาย จิตฺตํ นมตี,
 นาสฺสพฺพารานํ ปญฺจนนํ กามคฺคฺชานํ โภคฺกาย จิตฺตํ นมตี. โย โส มหาราช เสฏฐิ คหปติ ภาตฺตุ จ ปน
 เอกปุตฺตกํ สาปเตยฺยสฺส การณา ชีวิตา โวรโรเปสิ, ตสฺส กมฺม (๖.๔) สส วิปาเกณ พฺหุณี วสฺसानิ พฺหุณี
 วสฺสสฺตานิ พฺหุณี วสฺสสทฺสฺสานิ พฺหุณี วสฺสสทฺสทฺสฺสานิ นิรเย ปจฺจิตฺถ. ตสฺสเสว กมฺมสฺส วิปาการเสเสน
 อิหํ สตตมํ อุปฺตตกํ สาปเตยฺยํ ราชโกสํ ปเวเสตี. ตสฺส โส มหาราช เสฏฐิสส คหปติสส ปุราณณจ ปุณฺณ
 ปริกฺขิณํ, นวณจ ปุณฺณํ อนุปฺจิตํ. อชฺช ปน มหาราช, เสฏฐิ คหปติ มหาโรรฺว นิรเย ปจฺจตีติ เอวํ ภนฺเต
 เสฏฐิ คหปติ มหาโรรฺว นิรโย อุปฺปนโนติ. เอวํ มหาราช เสฏฐิ คหปติ มหาโรรฺว นิรโย อุปฺปนโนติ.
 อิทมวโจ ๗เป๗.ธณฺณํ ธนํ รชตํ ชาตฺรูปํ ปริคฺคหํ วาปี ยทตฺถิ กิณฺจิ

ทาสา กมฺมกราวา เปสฺสา	เย จสฺส อนุชีวิน.
สพฺพํ นาทาย คนฺตพฺพํ	สพฺพํ นิภฺชิปปคฺคามินํ
ยณฺจ กโรตี กาเยน	วากาย อุตฺ เจตฺสา.
ตณฺหิ ตสฺส สกํ โหตี	ตณฺจ อาทาย คจฺฉตี
ตณฺจสฺส อนุคฺ โหตี	ฉายาว อนุปายินี.
ตสฺมา กเรยฺย (๖.๕) กลฺยาณํ	นิจโย สมฺปฺราโยกํ
ปุณฺณยานิ ปรโลกสฺมี	ปติญฺฐา โหนตี ปาณินฺนติ.

หุติยอุปฺตตกสฺสุตฺตํ

๔๙. ตโมตมสฺสุตฺตํ (ปุคฺคสฺสุตฺต)

สวตฺถิณิทานํ. อถ โข ราชานํ ปเสนทึ โกสโล เยน ภควา เตนุสฺสงกมฺมิ, อุปฺสงกมิตฺวา ภควนฺตํ
 อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ราชานํ ปเสนทึ โกสโล ภควา เอตทวโจ จตฺตาโรเม

มหาราช ปุคฺคลา สนฺโต สวิชชมานา โลกสฺมี. กตเม จตฺตารอ ตโมตมปรายโน, ตโมโชติปรายโน, โชติตมปรายโน, โชติโชติปรายโน.

กถณจ มหาราช ปุคฺคโล ตโมตมปรายโน โหติ อิท มหาราช เอกจโจ ปุคฺคโล นีเจ กุเล ปจจาชาโต โหติ, จณฺทาลกุเล วา เวณกุเล วา เนสาทกุเล วา รถการกุเล วา ปุฏกุสกุเล วา ทลิตฺเท อปฺปนฺนปานโกชนฺ เกสิรวุตฺติเก ยตถ เกสิเรน ฆาสจฺฉาโท ลพฺภติ. โส จ โหติ ทุพฺพณฺโณ ทุพฺพสิโก โอโกฏฺฐิมโก พวหาพาโธ กาณฺโณ (๖.๖) วา กุณฺนี วา ขณฺโฆ วา ปกฺขหโต วา, น ลาภี อนนฺตสฺส ปานสฺส วตถสฺส ยานสฺส มาลาคนฺธวิเลปนสฺส เสยฺยวาสถปทีเปยฺยสฺส. โส กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติ. โส กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา, กายสฺส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุคฺคตฺถี วินิปาตํ นิรยํ อุปฺปชฺชติ.

เสยฺยถาปี มหาราช ปุริโส อนฺธการา วา อนฺธการํ คจฺฉเยย, ตมา วา ตมํ คจฺฉเยย, โลหิตมลา วา โลหิตมลํ คจฺฉเยย. ตถูปมาหํ มหาราช อิมํ ปุคฺคลํ วทามิ. เอวํ โข มหาราช ปุคฺคโล ตโมตมปรายโน โหติ.

กถณจ มหาราช ปุคฺคโล ตโมโชติปรายโน โหติ อิท มหาราช เอกจโจ ปุคฺคโล นีเจ กุเล ปจจาชาโต โหติ, จณฺทาลกุเล วา เวณกุเล วา เนสาทกุเล วา รถการกุเล วา ปุฏกุส (๖.๗) กุเล วา ทลิตฺเท อปฺปนฺนปานโกชนฺ เกสิรวุตฺติเก, ยตถ เกสิเรน ฆาสจฺฉาโท ลพฺภติ. โส จ โข โหติ ทุพฺพณฺโณ ทุพฺพสิโก โอโกฏฺฐิมโก พวหาพาโธ, กาณฺโณ วา กุณฺนี วา ขณฺโฆ วา ปกฺขหโต วา, น ลาภี อนนฺตสฺส ปานสฺส วตถสฺส ยานสฺส มาลาคนฺธวิเลปนสฺส เสยฺยวาสถปทีเปยฺยสฺส. โส กาเยน สุจฺจริตํ จรติ, วาจาเยน สุจฺจริตํ จรติ, มนสา สุจฺจริตํ จรติ. โส กาเยน สุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาเยน สุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา สุจฺจริตํ จริตฺวา, กายสฺส เกทา ปรมมรณา สุคฺคตฺถี สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ.

เสยฺยถาปี มหาราช ปุริโส ปถวิยา วา ปลลงฺกํ อารโหเยย, ปลลงฺกา วา อสสปีณฺฐี อารโหเยย, อสสปีณฺฐียา วา หตฺถิกฺขนธํ อารโหเยย, หตฺถิกฺขนธา วา ปาสาทิ อารโหเยย. ตถูปมาหํ มหาราช อิมํ ปุคฺคลํ วทามิ. เอวํ โข มหาราช ปุคฺคโล ตโมโชติปรายโน โหติ.

กถณจ มหา (๖.๘) ราช ปุคฺคโล โชติตมปรายโน โหติ อิท มหาราช เอกจโจ ปุคฺคโล อจฺเจ กุเล ปจจาชาโต โหติ, ชตฺติยมหาสาลกุเล วา พุราหฺมณมหาสาลกุเล วา คหปติมหาสาลกุเล วา, อชฺชเม มหทฺธเน มหาโกเค ปหุตฺตาตฺรุปรชเต ปหุตฺตวิตฺตูปกรณฺเ ปหุตฺตธนธฺณเ. โส จ โหติ อภิรุโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก, ปรมาย วนฺณโปกฺขรตฺยา สมณนาคโต, ลาภี อนนฺตสฺส ปานสฺส วตถสฺส ยานสฺส มาลาคนฺธ- วิเลปนสฺส เสยฺยวาสถปทีเปยฺยสฺส. โส กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติ. โส กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา, กายสฺส เกทา ปรมมรณา อปายํ ทุคฺคตฺถี วินิปาตํ นิรยํ อุปฺปชฺชติ.

เสยยถาปี มหาราช ปุริโส ปาสาทา วา หตถิกชนธั โอรโรเหยย, หตถิกชนธา วา อสส (๖.๙)
ปิฏฐี โอรโรเหยย, อสสปิฏฐียา วา ปลลงกั โอรโรเหยย, ปลลงกา วา ปลวี่ โอรโรเหยย, ปลวียา วา อนธ
การั ปวิเสยย. ตถูปมาหัง มหาราช อิมั ปุคคัลล วาหามิ. เอวံ โข มหาราช ปุคคโล โชติตมปรายโน โหติ.

กถญจ มหาราช ปุคคโล โชติโชติปรายโน โหติ อีธ มหาราช เอกจโจ ปุคคโล อุจเจ กุเล
ปจจาชาโต โหติ, ขตติยมหาสาละกุเล วา พราหมณมหาสาละกุเล วา คหปติมหาสาละกุเล วา, อชฺเฌ
มหทฺธเน มหาโกเค ปหุตชาตฺรุปรชเต ปหุตวิตฺตูปกรเณ ปหุตธนธญเญ. โส จ โหติ อภิรุโป ทสสนีโย
ปาสาทิกโก, ปรมาย วัฒนโปกฺขรตาย สมณนาโคโต ลาภี อนนสฺส ปานสฺส วตฺถสฺส ยานสฺส มาลาคนธ-
วิเลปนสฺส เสยยาวสสพทีเปยยสฺส. โส กาเยน สุจิริตํ จริติ, วาจาเยน สุจิริตํ จริติ, มนสา สุจิริตํ จริติ.
(๖.๑๐) โส กาเยน สุจิริตํ จริตฺวา วาจาเยน สุจิริตํ จริตฺวา มนสา สุจิริตํ จริตฺวา, กายสฺส เกทา ปรมมรณา
สุคตัสส สคคํ โลกั อุปปชฺชติ.

เสยยถาปี มหาราช ปุริโส ปลลงกา วา ปลลงกั สงกเมยย, อสสปิฏฐียา วา อสสปิฏฐี
สงกเมยย, หตถิกชนธา วา หตถิกชนธั สงกเมยย, ปาสาทา วา ปาสาทั สงกเมยย. ตถูปมาหัง มหาราช
อิมั ปุคคัลล วาหามิ. เอวံ โข มหาราช ปุคคโล โชติโชติปรายโน โหติ. อิมะ โข มหาราช จตฺตารอ ปุคคลา
สนโต สวิชฺชมานา โลกสมินฺติ. อิทมโวจ ๙เป๙

ทลิตฺโธ ปุริโส ราช	อสสทฺโธ โหติ มจฺฉรี
กทริโย ปาปสงกปโป	มิจฺฉาทิฏฺฐิ อนาทรอ.
สมณเณ พราหมณเณ วาปี	อญเญ วาปี วณิพฺพเก
อกโกสติ ปริภาสติ	นตฺถิโก โหติ โรสโก.
ททมานัน นินวเรติ	ยาจมานาน โภชนัน
ดาทีโส ปุริโส ราช	มียมานโน ชนาธิป
อุเปติ นิรยํ โฆรํ	ตโมตมปรายโน.
ทลิตฺโธ ปุริโส (๖.๑๑) ราช	สทฺโธ โหติ อมจฺฉรี
ททาติ เสฏฺฐสงกปโป	อพยคฺคมนโส นโร.
สมณเณ พราหมณเณ วาปี	อญเญ วาปี วณิพฺพเก
อุฏฺฐาย อภิวาเทติ	สมจิริยาย สิกฺขติ.
ททมานัน น วาเรติ	ยาจมานาน โภชนัน
ดาทีโส ปุริโส ราช	มียมานโน ชนาธิป
อุเปติ ติติวํ ฐานัน	ตโมโชติปรายโน.
อชฺโธ เจ ปุริโส ราช	อสสทฺโธ โหติ มจฺฉรี
กทริโย ปาปสงกปโป	มิจฺฉาทิฏฺฐิ อนาทรอ.
สมณเณ พราหมณเณ วาปี	อญเญ วาปี วณิพฺพเก

อกโกสติ ปริภาสติ	นตติโก โหติ โรสโก.
ทพมานํ นิวาเรติ	ยาจมานาน โภชนํ
ตาทีโส ปุริโส ราช	มียมานโน ชนาธิป
อุเปติ นिरยํ ฆเริ	โชติตมปรายโน.
อทโธ เจ ปุริโส	ราชสทฺโธ โหติ อมจจรี
ททาติ เสฏฺฐสงฺกโป	อพยคคมนโส นโร.
สมณเ พราหมณเ วาปี	อญญเ วาปี วนิพฺพเก
อญฺญาย อภิวา (๖.๑๒) เทติ	สมจริยาย สิกฺขติ.
ทพมานํ น วาเรติ	ยาจมานาน โภชนํ
ตาทีโส ปุริโส ราช	มียมานโน ชนาธิป
อุเปติ ตีทิวํ ฐานํ	โชติโชติปรายโนติ.

ตโมตมสฺสุตํ.

๕๐. ปพฺพตฺตปมสฺสุตํ

สาวตถินิทานํ. เอกมนตํ นิสินนํ โข ราชานํ ปเสนทึ โกสลํ ภควา เอตทโวจ หนท กุโต นฺ ตวํ
มหาราช อากจฺฉสิ ทิวา ทิวสฺสาติ ยานิ ตานิ ภนเต รณญํ ชตติยานํ มุทฺธาวสิตฺตานํ อีสฺสรียมทมตฺตานํ
กามเคธปริยฺญูฐิตานํ ชนปทตถาวริยปฺตตฺตานํ มหนตํ ปถวิมณฺทลํ อภิวิชัย อชฺฉาวสนฺตานํ ราชกรณียา
นิ ภวนติ, เตสุ ขวาทํ เอตฺรหิ อุตฺสูกกมาปฺนโนติ.

ตํ กิ มณฺญสิ มหาราช อีธ เต ปุริโส อากจฺฉเยย ปุรตฺถิมาย ทิสาย สทฺธายิกโก ปจฺจยิกโก. โส
ตํ อุปสงกมิตฺวา เอวํ วเทยฺย 'ยคฺเช มหาราช ชานเยยาสี, อหํ อากจฺฉามิ ปุรตฺถิมาย ทิสาย.
ตตถททสํ มห (๖.๑๓) นตํ ปพฺพตํ อพฺภสมํ สพฺเพ ปาณเ นิปโปณฺโต อากจฺฉติ. ยํ เต มหาราช กรณียํ,
ตํ กโรหิ'ติ. อถ ทฺติโย ปุริโส อากจฺฉเยย ปจฺฉิมาย ทิสาย ๆเปฯ อถ ตติโย ปุริโส อากจฺฉเยย อุตฺตราย
ทิสาย ๆเปฯ อถ จตฺตโก ปุริโส อากจฺฉเยย ทกฺขิณาย ทิสาย สทฺธายิกโก ปจฺจยิกโก. โส ตํ อุปสงกมิตฺวา
เอวํ วเทยฺย 'ยคฺเช มหาราช ชานเยยาสี, อหํ อากจฺฉามิ ทกฺขิณาย ทิสาย. ตตถททสํ มหนตํ ปพฺพตํ
อพฺภสมํ สพฺเพ ปาณเ นิปโปณฺโต อากจฺฉติ. ยํ เต มหาราช กรณียํ ตํ กโรหิ'ติ. เอวรูป เต มหาราช
มหติ มหพฺภเย สมฺปฺปนเน ทารุณเ มนุสฺสทกฺขเย ทูลลเ มนุสฺสตเต กิมสฺส กรณียนฺติ.

เอวรูป เมา ภนเต มหติ มหพฺภเย สมฺปฺปนเน ทารุณเ มนุสฺสทกฺขเย ทูลลเ มนุสฺสตเต
กิมสฺส กรณียํ อญฺญตฺร (๖.๑๔) ฐมจริยาย อญฺญตฺร สมจริยาย อญฺญตฺร กุสลกิริยาย อญฺญตฺร
ปฺญญกิริยายาติ.

อาโรเจมิ โข เต มหาราช ปฏฺิเวเทมิ โข เต มหาราช อธิวตฺตติ โข ตํ มหาราช ชรามรณํ.
อธิวตฺตมานเ เจ เต มหาราช ชรามรณเ กิมสฺส กรณียนฺติ. อธิวตฺตมานเ จ เมา ภนเต ชรามรณเ กิมสฺส

กรณีย์ อดุลยธร อดุมจริยาย สมจริยาย กุสลกิริยาย ปุณญกิริยาย. ยานี ตานี ภาณเต รณญ์ ขตติยานัน
มุตทาวสิตตานัน อัสสรียมหมตตานัน กามเคธปริยญญิตานัน ชนปทตถาวริยปุตตานัน มหนตฺ ปรวิมณฺทล
อภิวิชัย อชฌาวสนตานัน หตฺถิยฺหุธานิ ภาณติ, เตสมปิ ภาณเต หตฺถิยฺหุธานัน นตฺถิ คตฺติ นตฺถิ วิสโย
อชิตตมานเน ชรามรณ. ยานีปิ ตานี ภาณเต รณญ์ ขตติยานัน มุตทาวสิตตานัน ๆเปฯ อชฌาวสนตานัน
อัสสุยฺหุธานิ ภาณติ ๆเปฯ รณญฺหุธานิ ภาณติ ๆเปฯ ปตฺติยฺหุธานิ ภาณติ, เตสมปิ ภาณเต ปตฺติยฺหุธานัน
นตฺถิ คตฺติ นตฺถิ วิสโย อชิตตมานเน ชรามรณ. สนฺติ โข ปน ภาณเต อิมสฺมี ราช (๖.๑๕) กุเล มนฺติโน
มหามตฺตา, เย ปโหนฺติ อากเต ปจฺจตฺถิเก มนฺเตหิ เกทฺยิตฺ . เตสมปิ ภาณเต มนฺตฺยฺหุธานัน นตฺถิ คตฺติ นตฺถิ
วิสโย อชิตตมานเน ชรามรณ. สวีชฺชติ โข ปน ภาณเต อิมสฺมี ราชกุเล ปหุตฺ ธีรณญฺสุวณฺณํ ภูมิกตฺถเวจ
เวหาสญฺญญจ, เยน มยํ ปโหม อากเต ปจฺจตฺถิเก ธเนน อุปลาเปตฺ . เตสมปิ ภาณเต ธนฺยฺหุธานัน นตฺถิ คตฺติ
นตฺถิ วิสโย อชิตตมานเน ชรามรณ. อชิตตมานเน จ เม ภาณเต ชรามรณ กิมสฺส กรณีย์ อดุลยธร
อดุมจริยาย สมจริยาย กุสลกิริยาย ปุณญกิริยายาติ.

เอวเมตํ มหาราช, เอวเมตํ มหาราช, อชิตตมานเน ชรามรณ กิมสฺส กรณีย์ อดุลยธร
อดุมจริยาย สมจริยาย กุสลกิริยาย ปุณญกิริยายาติ. (๖.๑๖) อิทมวโจ ภควา ๆเปฯ สตถา

ยถาปิ เสลา วิปฺลลา	นภํ อากฺขจ ปพฺพตา
สมนฺตานุปริยาเยยฺย	นิปโปถเนโต จตฺตฺทิสฺสา.
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ	อชิตตฺนตฺติ ปาณิเน
ขตฺติเย พฺราหมณเณ เวสฺเส	สุทฺเท จณฺฑาลปุกฺกุเส
น กิณฺจิ ปรีวชฺเชติ	สพฺพเมวาทิมทฺทติ.
น ตตฺถ หตฺถินํ ภูมि	น รณานํ น ปตฺติยา
น จาปิ มนฺตฺยฺหุเธน	สกกฺกา เชตฺถ ธเนน วา.
ตสฺมา หิ ปณฺทิตो โปโส	สมปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
พฺพุเท อดุมเม จ สํเฆ จ	ธีโร สทฺธํ นิเวสเย.
โย อดุมมํ จริ กาเยน	วาจาย อุทฺ เจตฺสา
อิเธว นํ ปสฺสณฺติ	เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ.

ปพฺพตฺตฺปมสฺสตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๕๑. โลกานุวิจฺจณสฺสตฺตํ (จตุมหาราชสฺสตฺต)

อภฺฐมียํ ภิกฺขเว ปกฺขสฺส จตฺตฺนํ มหาราชานํ อมจฺจา ปาริสชฺชา อิมํ โลกํ อนฺวิจฺจณฺติ กจฺจิ
พฺพุ มนุสฺสา มนุสฺเสสฺสุ มตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา สามณฺญา พฺรหฺมณฺญา กุเล (๖.๑๗) เชฏฺฐาปจายิโน อุ
โปสฺถํ อุปวสนฺติ ปฏฺิชาคโรนฺติ ปุณฺณานิ กโรนฺตีติ. จาตฺตฺทหฺสี ภิกฺขเว ปกฺขสฺส จตฺตฺนํ มหาราชานํ ปุตฺตา
อิมํ โลกํ อนฺวิจฺจณฺติ กจฺจิ พฺพุ มนุสฺสา มนุสฺเสสฺสุ มตฺเตยฺยา เปตฺเตยฺยา สามณฺญา พฺรหฺมณฺญา กุเล

เชษฐาปจายีโน อุโปสถ์ อุปวสนติ ปฏีชาคโรนติ ปุณณานิ กโรนตี'ติ. ตพหุ ภิกขเว อุโปสถเ ปนฺนรเส
จตตารโ มหาราชาโน สามณญเ อิมํ โลกํ อนฺวิจจเรติ 'กจฺจิ พหุ มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตเตยฺยา เปตเตยฺยา
สามณญฺา พรหมณญฺา กุเล เชษฐาปจายีโน อุโปสถ์ อุปวสนติ ปฏีชาคโรนติ ปุณณานิ กโรนตี'ติ.

สเจ ภิกขเว อปฺปกา โหนติ มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตเตยฺยา เปตเตยฺยา สามณญฺา
พรหมณญฺา กุเล เชษฐาปจายีโน อุโปสถ์ อุปวสนติ ปฏีชาคโรนติ ปุณณานิ กโรนติ. (๖.๑๘) ตเมณํ ภิกข
เว จตตารโ มหาราชาโน เทวานํ ตาวตีสานํ สุธมฺมา ย สกาย สนนินฺนํ สนนิปิตานํ อโรเจนติ
อปฺปกา โข มาริสฺสา, มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตเตยฺยา เปตเตยฺยา สามณญฺา พรหมณญฺา กุเล เชษฐาปจายี
โน อุโปสถ์ อุปวสนติ ปฏีชาคโรนติ ปุณณานิ กโรนตี'ติ. เตน โข ภิกขเว เทวา ตาวตีสํ อนตฺตมฺนา
โหนติ 'ทิพฺพา วต โภ กายา ปริหาสิสฺสนติ, ปริปุริสฺสนติ อสุรกายาติ.

สเจ ปน ภิกขเว พหุ โหนติ มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตเตยฺยา เปตเตยฺยา สามณญฺา พรหมณญฺา
กุเล เชษฐาปจายีโน อุโปสถ์ อุปวสนติ ปฏีชาคโรนติ ปุณณานิ กโรนติ. ตเมณํ ภิกขเว จตตารโ
มหาราชาโน เทวานํ ตาวตีสานํ สุธมฺมา ย สกาย สนนินฺนํ สนนิปิตานํ อโรเจนติ (๖.๑๙) พหุ โข
มาริสฺสา มนุสฺสา มนุสฺเสสุ มตเตยฺยา เปตเตยฺยา สามณญฺา พรหมณญฺา กุเล เชษฐาปจายีโน อุโปสถ์
อุปวสนติ ปฏีชาคโรนติ ปุณณานิ กโรนตี'ติ. เตน ภิกขเว เทวา ตาวตีสํ อนตฺตมฺนา โหนติ 'ทิพฺพา วต
โภ กายา ปริปุริสฺสนติ, ปริหาสิสฺสนติ อสุรกายาติ.

ภูตปุพฺพํ ภิกขเว สกโก เทวานมินฺโท เทเว ตาวตีสเ อนนฺยมาโน ตายํ เวลายํ อิมํ คาลํ
อภาสี

จาทุทฺทสี ปญจทฺสี	ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี
ปาฏิหาริยปกฺขณจ	อฏฺฐงฺคสุสฺมาคตํ
อุโปสถ์ อุปวเสยฺย	โยปีสฺส มาทีโส นโรติ.

สา โข ปเนสา ภิกขเว สกฺเณ เทวานมินฺเทน คากา ทฺวคฺคิตา น สุคฺคิตา พุพฺพาสิตา น สุภาสี
ตา. ตํ กิสฺส เหตุ? สกโก หิ ภิกขเว เทวานมินฺโท อวิตราคโ อวิทโทโส อวิทโมโห. โย จ โข โส ภิกขเว
ภิ (๖.๒๐) กฺขุ อรหํ ชีณาสโว วุสิตฺวา พรหมจริโย กตกรณฺิโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทฺธโ
ปริกฺขิณภวสฺสียชนํ สมมทณญฺา วิมุตฺโต, ตสฺส โข เอตํ ภิกขเว ภิกฺขุโน กลลํ วจฺนาย

จาทุทฺทสี ปญจทฺสี	ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี
ปาฏิหาริยปกฺขณจ	อฏฺฐงฺคสุสฺมาคตํ
อุโปสถ์ อุปวเสยฺย	โยปีสฺส มาทีโส นโรติ.

ตํ กิสฺส เหตุ? โส หิ ภิกขเว ภิกฺขุ วิตราคโ วิตโทโส วิตโมโหติ.

โลกานฺวิจจเรณฺสุตฺตํ.

๕๒. ทุติยจตุมหาราชสูตร

ภูตบุพพ ภิกขเว สกโก เทวานมินโท เทเว ตาวตีสเ อนุนยมาโน ตาย เวลาย อิม คาล อภาสิ

จาตุททสี ปญจทสี ยะ จ ปกขสส อฏฐมี

ปาฏิหาริยปกขณจ อฏฐจกขสสมาคต

อุโปสถ อุปัชฌาย โยปิสส มาทิส นโรติ.

สา โข ปณสา ภิกขเว สกเกน เทวานมินเทน คาลา ทุกคิตา น สุกิตา ทุพภาสิตา น
สุภาสิตา. ต (๖.๒๑) กิสส เหตุ? สกโก ทิ ภิกขเว เทวานมินโท อปริมุตโต ขาติยา ขราย มรณน โสเกหิ
ปริเทเวหิ ทุกเขหิ โทมนสเสหิ อุปายาเสหิ อปริมุตโต ทุกขสมาติ วทามิ. โย จ โข โส ภิกขเว ภิกขุ อรห
ชีณาสโว วุสิตวา กตกรรมโย โอหิตภาโร อนุปตตสทตโถ ปริกชีณภวสโยชน สมมทญญา วิมุตโต,
ตสส โข เอต ภิกขเว ภิกขุโน กลล วจนาย

จาตุททสี ปญจทสี ยะ จ ปกขสส อฏฐมี

ปาฏิหาริยปกขณจ อฏฐจกขสสมาคต

อุโปสถ อุปัชฌาย โยปิสส มาทิส นโรติ.

ต กิสส เหตุ? โส ทิ ภิกขเว ภิกขุ ปริมุตโต ขาติยา ขราย มรณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกเขหิ
โทมนสเสหิ อุปายาเสหิ, ปริมุตโต ทุกขสมาติ วทามิติ.

ทุติยจตุมหาราชสูตร.

๕๒. สุปุพพณสูตร (ปุพพณสูตร)

เย ภิกขเว สตตะ ปุพพณ (๖.๒๒) สมย กาเยน สุจริต จรณติ, วาจาเย สุจริต จรณติ, มน
สา สุจริต จรณติ, สุปุพพณ ภิกขเว เตส สตตาน.

เย ภิกขเว สตตะ มชฌนนิกสมย กาเยน สุจริต จรณติ, วาจาเย สุจริต จรณติ, มนสา สุจริต
จรณติ, สุมชฌนนิโก ภิกขเว เตส สตตาน.

เย ภิกขเว สตตะ สายนสมย กาเยน สุจริต จรณติ, วาจาเย สุจริต จรณติ, มนสา สุจริต
จรณติ, สุสายโนห, ภิกขเว เตส สตตานนติ.

สุนกขตต สุมงคล สุปภาต สุนุญิต

สุขโณ สุมุทุโต จ สยิภูม พรหมจาริส.

ปทกขิณ กายกมม วาจากรรม ปทกขิณ

ปทกขิณ มโนกรรม ปณิธิ เต ปทกขิณ

ปทกขิณานิ กตวาน ลภนตตเถ ปทกขิณ

เต อตถลทฐา สุขิตา วิรุฬหา พุทธสาสน

อโรคา สุขิตา โหถ สห สัพเพหิ ญาติมิตติ.

(๖.๒๓) สุปุพพณหสูตรํ ติกกงคฺคตฺเร.

๕๓. สลลสูตรํ

อนิมิตฺตมนณฺญาตํ	มจฺจานํ อิทฺ ชีวิตํ
กสิริณฺจ ปรีตตณฺจ	ตณฺจ ทุกฺเขน สํยุตํ.
น หิ โส อูปกโกมฺ อตฺถิ	เยน ชาตา น มียฺเยเร
ชรณฺปิ ปตฺวา มรณํ	เอวํธมฺมา หิ ปาณินฺ.
ผลานมिव ปกฺกานํ	ปาโต ปตฺนโต ภยํ
เอวํ ชาตान มจฺจานํ	นิจฺจํ มรณโต ภยํ.
ยถาปิ กุมภการสฺส	กตา มตฺติกาชานา
สพฺเพ เกทนปริยนตา	เอวํ มจฺจาน ชีวิตํ.
ทหฺรา จ มหนฺตา จ	เย พาลา ยะ จ ปณฺธิตา
สพฺเพ มจฺจุสํ ยนฺติ	สพฺเพ มจฺจุปรายณา.
เตสํ มจฺจุปรเตนํ	คจฺฉตํ ปฺรโลกโต
น ปีตา ตายเต ปฺตํ	ญาตี วา ปน ญาตเก.
เปกฺขตํเยว ญาตีนํ	ปสฺส ลาลปตํ ปุณฺ
เอกเมโกว มจฺจานํ	โควฺชโณ วีย นียติ.
เอวมพฺภาหโต โลโก	มจฺจุนา จ ชราย จ
ตสฺมา อีรา น โสจฺนติ	วิทิตฺวา โลกปริยายํ.
ยสฺส มคฺคํ น ชานาสิ	(๖.๒๔) อาคตสฺส คตสฺส วา
อุโก อนฺเต อสมปสฺสํ	นिरตฺถํ ปรีเทวสิ.
ปรีเทวมาโน เจ	กิลฺยจิตฺตํ อุทพฺเพ
สมมุโฬห หีสมตฺตานํ	กยิรา เจ นํ วิจกฺขโณ.
น หิ รุณฺเณน โสเกน	สนฺตี ปปโปติ เจตโส
ภียสฺสสฺสฺสชเต ทุกฺขํ	สรีรํ จุปฺพณฺณติ.
กิสฺส วิวณฺโณ ภวติ	หีสมตฺตานมตฺตนา
น เตน เปตา ปาเลนฺติ	นिरตฺถา ปรีเทวนา.
โสภมปฺปชหํ ชนฺตุ	ภียโย ทุกฺขํ นิคจฺฉติ
อนฺตณฺนโต กาลงฺกตํ	โสภสฺส วสมนฺวคฺ.
อณฺเณปิ ปสฺส คมิเน	ยถากมฺมุเปเค นเร
มจฺจุโน วสมาคมฺม	ผนฺทเนตฺวิธ ปาณินฺ.

เยน เยน หิ มณญุนติ	ตโต ตั โหติ อญญา
เอตาทีโส วินาภาโว	ปัสส โลกสส ปริยาโย.
อปี วสสสตํ ซีเว	ภียโย วา ปน มาณโว
ญาติสฺมา วินา โหติ	ขหาติ อีธ ซีวีตํ.
ตสฺมา อรหโต สุตฺวา	วิเนยฺย ปรีเทวิตํ
(๖.๒๕) เปตํ กาลงฺกตํ ทิสฺวา	เนโส ลพฺภา มยา อิติ.
ยถา สรณมาทิตตํ	วารินา ปรีนิพฺพเย๑
เอวมปี อีโร สปลฺโย	ปณฺทิตो กุสโล นโร
ชิปปมฺบุปฺปิตํ โสกํ	วาโต ตูลํวํ อัสเย.
ปรีเทวํ ปชฺชูปฺปณฺจ	โทมนสฺสณฺจ อตฺตโน
อตฺตโน สุขเมสฺसान	อพฺพเห สลฺลมตฺตโน.
อพฺพพฺพสฺสโล อสีโต	สนฺตี ปปฺปุยฺย เจตฺโส
สพฺพโสกํ อติกฺกนฺโต	อโสโก โหติ นิพฺพุตฺติ.

สลลสฺสตํ นิฏฺฐิตํ.

๕๔. นขลิสฺสุตฺตํ

สาวตถียํ วิหริติ. อถ โข ภควา ปรีตตํ นขลิสฺสายํ ปัสฺสุ อารโหเปตฺวา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ ตํ ก็ มณญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุ โข พหุตรํ, โย วายํ มยา ปรีตโต นขลิสฺสายํ ปัสฺสุ อารโหปิโต อโย วา มหาปถวีติ. เอตเทว ภนฺเต พหุตรํ ยทิตํ มหาปถวี. อปฺปมตฺตโก ยํ ภควตา ปรีตโต นขลิสฺสายํ ปัสฺสุ อารโหปิโต. สงฺขมปี น อุเปติ อุปนิ (๖.๒๖) อิมปี น อุเปติ กลภากมปี น อุเปติ มหาปถวี อุปนิธาย ภควตา ปรีตโต นขลิสฺสายํ ปัสฺสุ อารโหปิโตติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว อปฺปกา เต สตฺตา เย มนฺุสฺเสสุ ปจฺจายานนฺติ, อถ โข เอเตยฺว พหุตรา สตฺตา ये อญฺญตร มนฺุสฺเสหิ ปจฺจายานนฺติ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว เอวํ ลิกฺขิตพฺพํ อปฺปมตฺตา วิหริสฺสามาติ. เอวณฺหิ वो ภิกฺขเว ลิกฺขิตพฺพนฺติ.

นขลิสฺสุตฺตํ.

๕๕. นิธิกฺกนฺตฺตํ

นิธี นิเธติ ปุริโส	คมภีโร โอทกนฺติเก
อตเถ กิจฺเจ สมฺบุปฺนเน	อตถาย เม ภวิสฺสติ.
ราชโต วา ทฺรุตฺตสฺส	โจรโต ปิพิตสฺส วา
(๖.๒๗) อีนสฺส วา ปโมกฺขาย	พฺพภิกฺเข อาปทาสฺ วา
เอตทถาย โลกสฺมี	นิธี นาม นิธิยติ.

ดาวสุสนิหิโต สนโต	คมภีเร โอทกนติเก
น สฟโพ สพพทา เอว	ตสส ตํ อุปกปปติ.
นิธิ วา ฐานา จวติ	สณฺญา วาสส วิมฺยุหติ
นาคา วา อปนาเมนติ	ยกฺขา วาปี หรฺนติ นํ.
อปปียา วาปี ทายาทา	อุทฺธรฺนติ อปสฺสโต
ยทา ปุณฺณกฺขโย โหติ	สพฺพเมตํ วินสฺสติ.
ยสฺส ทาเนน สีเลน	สํยเมน ทเมน จ
นิธิ สุสนิหิโต โหติ	อิตฺถิยา ปุริสสฺส วา.
เจติยมฺหิ จ สํเฆ วา	ปุคฺคเล อติถิสฺสุ วา
มาตริ ปิตริ จาปี	อโถ เขมฺมฐุมฺหิ ภาตริ.
เอโส นิธิ สุสนิหิโต	อเชยโย อนุคามิโก
ปหาย คมนิเยสุ	เอตํ อาทาย คจฺฉติ.
อสาธารณมฺนฺเญสํ	อโจราหรโณ นิธิ
กยิราถ ธีโร ปุณฺณานิ	โย นิธิ อนุคามิโก.
(๖.๒๘) เอส เทวมนุสฺसानํ	สพฺพกามทโท นิธิ
ยํ ยเทวาทิปตฺถเณติ	สพฺพเมเตน ลพฺภติ.
สุวณฺณตา สุสฺรตา	สุสณฺฐานา สุรูปตา
อาธิปจฺจปริวารา	สพฺพเมเตน ลพฺภติ.
ปเทสฺรชฺชํ อีสฺสรียํ	จกฺกวตฺติสฺสุํ ปิยํ
เทวเรชฺชมปี ทิพฺเพสุ	สพฺพเมเตน ลพฺภติ.
มานุสฺสิกา จ สมฺปตฺติ	เทวโลเก จ ยา รติ
ยา จ นิพฺพานสมฺปตฺติ	สพฺพเมเตน ลพฺภติ.
มิตฺตสมฺปทมาคมม	โยนิโสว ปยุณฺขโต
วิชาวิมุตฺติวสฺสีภาโว	สพฺพเมเตน ลพฺภติ.
ปฏิสมฺภิตา วิโมกฺขา จ	ยา จ สาวกปารมี
ปจฺเจกโพธิ พุทฺธภูมि	สพฺพเมเตน ลพฺภติ.
เอวํ มหตฺถิกา เอสา	ยทิทํ ปุณฺณสมฺปทา
ตสฺมา ธีรา ปสฺสณฺติ	ปณฺชิตา กตปุณฺณตนฺติ.

นิตฺถิกณฺทสฺสตุตฺตํ ชุทฺทกปาเถ.

อิทํ นิตฺถิกณฺทสฺสตุตฺตํ นาม ภควตา อนุโมทน์ วเสน วุตฺตํ. อยํ อตฺถอุปฺปตฺติ. สาวตฺถิยํ กิร
(๖.๒๙) อณฺณตโร กุณฺณพิโก อทฺโธ มหทฺธโน มหาโภโค. โส จ สทฺโธ โหติ ปสนฺโน, วิคตมลฺมจฺเณเรน

เจตสา อकार์ อชฌาวสติ. โส เอกสมิ ทิวเส พุทฺธปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ เทติ. เตน จ สมเยน
 ราชา ธนตฺถิโก โหติ, โส ตสฺส สนตฺติเก ปุริสํ เปเสสิ คจฺจน, ภเว, อิตถนฺนํ กุณฺหมพิโก อาเนหิตี. โส คนฺต
 วา ตํ กุณฺหมพิโก อาห ราชา ตํ คหปติ อามนฺเตตีติ. กุณฺหมพิโก สหฺธาทิกุณฺสมนฺนาคเตน เจตสา พุทฺธป
 มุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวีสนโต อาห คจฺจน, โภ ปุริส, ปจฺฉา อาคมิสฺสามิ, อิทา นิ ตาวมฺหิ นิธี นิเชนโต ฐิตฺติ.
 อถ ภควา ภุตฺตาวิ ปวาริตฺโต ตเมว ปุณฺณสมฺปทํ ปรมตฺถโต นิธิติ ทสฺเสตุ ตสฺส กุณฺหมพิกสฺส อนุโมทนตฺถํ
 นิธิเนเตติ ปุริโสติ อีมา คาถาโย อภาสิ.

เทสนาปริโยसानะ โส อุปาสโก พุทฺธเนน สหฺธี โสตาปตฺติผล ป (๖.๓๐) ติฏฐาสี, รณฺโณ จ
 ปเสนทโกสสสฺส สนตฺติกํ คนฺตวา เอตมตฺถํ อารุเจสิ, ราชา อติวีย ตฺถุโฐ หุตฺวา สารุ, คหปติ, สารุ โข ตวํ
 , คหปติ, มาทิสเหปิ อนาหรณียํ นิธี นิเชสีติ สํราธตฺวา มหฺธี ปุชมกาสีติ.

๕๖. จริมาโลปสูตร (ทานสูตร)

วุตฺตเถหํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ เอวญฺเจ ภิกฺขเว สตฺตา ชานเยยฺ ทานสํวิภาคสฺส
 วิปากํ ยถาหํ ชานามิ, น อทตฺวา ภุญฺเชยฺ , น จ เนสํ มจฺเจรณํ จิตฺตํ ปรียาทาย ติฏฺฐเยย. โยปี เนสํ
 อสฺส จริโม อาโลโป จริมํ กพฺพํ, ตโตปีน อสํวิภชิตฺวา ภุญฺเชยฺ , สเจ เนสํ ปฏิกฺคาหกา อสฺสุ. ยสฺมา จ
 โข ภิกฺขเว สตฺตา น เอวํ ชานนฺติ ทานสํวิภาคสฺส วิปากํ ยถาหํ ชานามิ, ตสฺมา อทตฺวา ภุญฺชนฺติ,
 มจฺเจรณมฺลยจ เนสํ จิตฺตํ ปรียาทาย ติฏฺฐตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อวัจ. ตตฺถเอตํ อิติ (๖.๓๑) วุจฺจติ

เอวญฺเจ สตฺตา ชานเยยฺ	ยถาวุตฺตํ มหฺสิเนนา
วิปากํ สํวิภาคสฺส	ยถา โหติ มหฺปผลํ.
วิเนยฺย มจฺเจรณํ	วิปฺปสนฺเนน เจตสา
ทชฺช กาลเณ อริเยสุ	ยตฺถ ทินฺนํ มหฺปผลํ.
อนนญจ ทตฺวา พหุโน	ทกฺขิณฺเยยฺสุ ทกฺขิณํ
อิโต จุตฺตา มนุสฺสสฺตฺตา	สคฺคํ คจฺจนฺติ ทายกา.
เต จ สคฺคคตฺตา ตตฺถ	โมทนฺติ กามกามิโน
วิปากํ สํวิภาคสฺส	อนุโณนฺติ อมจฺจราติ.

อยมฺปิ อตฺถเ วุตฺโต ภควตา, อิติ เม สุตฺนติ.

จริมาโลปสูตรํ อิติวุตฺตเก.

๕๗. พลทานสูตร (กัณฑ์สูตร)

เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตฺวนเ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อญฺญตฺรา
 เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปิ เชตฺวานํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ

อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวัตฺเตตฺวา เอกมณฺตํ อฏฺฐาสี. เอกมณฺตํ จิตฺตา โข สาทฺเวตฺตา ภควนฺตํ คาคาย
อชฺฌภาสี.

กัฏฺโถ พลฺโถ โหติ	กัฏฺโถ โหติ วณฺณโถ
กัฏฺโถ (๖.๓๒) สุขโถ โหติ	กัฏฺโถ โหติ จกฺขุโถ
โก จ สพฺพทโถ โหติ	ตํ เม อภฺขาทิ ปุจฺฉิตฺติ.
อนนฺโถ พลฺโถ โหติ	วตฺถโถ โหติ วณฺณโถ
ยานโถ สุขโถ โหติ	ทึปโถ โหติ จกฺขุโถ.
โส จ สพฺพทโถ โหติ	โย ททาติ อุปฺสสยํ
อมตฺทโถ จ โส โหติ	โย ฌมฺมมฺนุสฺสาสตีติ.

พลทฺธานสุตฺตํ.

๕๘. ปุณฺณวทฺชนสุตฺตํ (วนโรปสุตฺต)

เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหฺรติ เชตฺวนเ อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเ. อถ โข อญฺญตรธา
เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปิ เชตฺวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ
อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวัตฺเตตฺวา เอกมณฺตํ อฏฺฐาสี. เอกมณฺตํ จิตฺตา โข สาทฺเวตฺตา ภควนฺตํ คาคาย
อชฺฌภาสี.

เกสํ ทิวา จ รตฺโต จ	สทา ปุณฺณํ ปวทฺตมฺติ
ฌมฺมฏฺฐา สีสสมปฺนนา	เก ชนา สคฺคคามิโนติ.
อารามโรปา วนโรปา	เย ชนา เสตฺถการกา
ปปลฺลจ อุตฺตปฺนณฺจ	เย ททฺนติ อุปฺสสยํ.
เตสํ ทิวา จ รตฺโต จ	สทา ปุณฺณํ ปวทฺตมฺติ
ฌมฺมฏฺฐา สีสสมปฺนนา	เต ชนา สคฺคคามิโนติ.

ปุณฺณวทฺชนสุตฺตํ เทสฺนา สคฺคาถวคฺเค

๕๙. โกชนสุตฺตํ

เอวํ เม สุตฺตํ. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหฺรติ เชตฺวนเ อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเ. (๖.๓๓)
ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ. ภิกฺขโวติ. ภทฺนเตติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสงฺ. ภควา เอตทโวจ
โกชนํ ภิกฺขเว ททฺมานํ ทายโก ปฏฺฐิคาคากานํ ปณฺจ ฐานานิ เทติ. กตฺมานิ ปณฺจ. อายุงฺ เทติ, วณฺณํ เท
ติ, สุขํ เทติ, พลํ เทติ, ปฏฺฐิกานํ เทติ. อายุงฺ โข ปน ทตฺวา อายุสฺส ภาคิํ โหติ ทิพฺพสฺส วา มานุสฺสสฺส วา
วณฺณํ ทตฺวา วณฺณสฺส ภาคิํ โหติ ทิพฺพสฺส วา มานุสฺสสฺส วา สุขํ ทตฺวา สุขสฺส ภาคิํ โหติ ทิพฺพสฺส วา มา

นุสสส วา พลํ ทตฺวา พลสฺส ภาคิํ โหติ ทิพฺพสฺส วา มานุสสส วา ปฏิภาณํ ทตฺวา ปฏิภาณสฺส ภาคิํ โหติ
 ทิพฺพสฺส วา มานุสสส วา. โภชนํ ภิกฺขเว ททมาโน ทายโก ปฏิคฺคาหกาณํ อิมานิ ปญฺจ ฐานานิ เทตฺติ.

อายุโท พลโท อีโร	วณฺณโท ปฏิภาณโท
(๖.๓๔) สุขสฺส ทาทา เมธาวิ	สุขํ โส อธิคฺจจติ.
อายุ ทตฺวา พลํ วณฺณํ	สุขญฺจ ปฏิภาณกํ
ทิมายฺ ยสฺวา โหติ	ยตฺถ ยตฺถุปปชฺชติ’’ติ.

๖๐. ยาคูทานาโมทนา (สุทตตสุตต)

เอวํ เม สุตฺ. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตวนเณ อนาถปิณฑิกสฺส อารามเณ. อถ โข
 อณฺณุตโร พฺราหฺมโณ พุทฺธปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปหุตาย ยาคูยา จ มธฺโคพเกณ จ สหตฺถา สมนตฺตเปตฺวา
 สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ฐิตฺตถํ โอนิยตฺตปาณิํ เอกมนฺตํ นิสิตฺติ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ พฺราหฺมณํ
 ภควา เอตทวโจ

ทสฺยิเม, พฺราหฺมณ, อาณิสฺสา ยาคูยา. กตฺเม ทส? ยาคู เทนฺโต อายุ เทติ, วณฺณํ เทติ, สุขํ
 เทติ, พลํ เทติ, ปฏิภาณํ เทติ, ยาคู ปีตา ชุทฺทํ ปฏิหนติ, ปีปาสํ วินนติ, วาตํ อนฺุโลเมติ, วตฺถิํ โสเธติ,
 อามาวเสสํ ปาเจติ – อิเม โข, พฺราหฺมณ, ทสฺยานิสฺสา ยาคูยา’’ติ

(๖.๓๕) โย สลฺยญฺตานํ ปรรตตโกชินํ

กาเลน สกฺกจฺจ ททาติ ยาคู
 ทสฺส ฐานานิ อนุปฺปเวจฺจติ
 อายุญฺจ วณฺณญฺจ สุขํ พลญฺจ
 ปฏิภาณมสฺส อฺปชายเต ตโต
 ชุทฺทํ ปีปาสญฺจ พยฺยนติ วาตํ
 โสเธติ วตฺถิํ ปริณามเต ภูตํ
 เกสชฺชเมตํ สฺคเตน วณฺณิตํ
 ตสฺมา हि ยาคู อลเมว ทาตุ
 นิจฺจํ มนุสฺเสน สุขตฺถิเกน
 ทิพฺพานิ วา ปตฺถยตา สุขานิ
 มนุสฺสโสภคฺยตฺถิมิจฺจตา วาติ
 อิมานิ คาทาหิ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ อนฺุโมเท.

ยาคูทานาโมทนา.

๖๑. วสสารานุโมทนา (ปาฏลิกามิยสูตร)

อถ โข สุนิธวสสการา มคธมหมตตา พุทธปมฺขํ ภิกฺขุสํฆํ ปณฺเฑน ชาทนีเยน โภชนีเยน
สหตฺถา สนฺตปฺเปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ภูตฺตาวิ ोनฺนิตปตฺตปาณิ เอกมนฺตํ นิสีทิสฺส. เอกมนฺตํ
นิสินฺเน โข สุนิธวสสการเ มคธมหมตเต ภควา อิมาทิ คาทาหิ อนุโมทิ

(๖.๓๖) ยสฺมี ปเทเส กปฺเปติ วาสํ ปณฺชิตฺตาติโย

สีลวันเตตถ โภเชตฺวา	สณฺญเต พรหมจารโย.
ยา ตตถ เทวตา อาสุ	ตาสํ ทกฺขินมาทิสเ
ตา ปุชิตา ปุชยนฺติ	มานิตา มานยนฺติ น.
ตโต นํ อนุกมฺปนฺติ	มาตา ปุตฺตวํ โอรัส
เทวตานุกมฺปิโต โปโส	สทา ภทฺธานิ ปสฺสตีติ.

วสสารานุโมทนา.

๖๒. วิหารทานานุโมทนา (วิหารานุชานน)

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา ราชคฺเห วิหริติ เวฬุเน กพฺพทกฺกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน
ภควา ภิกฺขุณํ เสนาสนํ อปฺยณฺตตํ โหติ. เต จ ภิกฺขุ ทหํ ทหํ วิหรนฺติ อรณฺญเ รุกฺขมฺลเ ปพฺพเต กนฺทรายํ
คิริคูหายํ สุसानเ วณฺปะถเ อชฺโฌกาสเ ปลาลปุณฺเช. เต กาลสฺเสว คโต คโต นิกฺขมนฺติ ปาสาทิเกน
อภิกฺกนฺเตน ปฏิกฺกนฺเตน อาโลกิตฺเตน วิโลกิตฺเตน สมฺนิชิตฺเตน ปสฺสริเตน โอกฺขิตตอริยาปถสมฺปนฺนา.

เตน โข ป (๖.๓๗) น สมเยน ราชคฺหิโก เสฏฺฐี กาลสฺเสว อุตฺตยานํ คนฺตฺวา เต ภิกฺขุ ทิสฺวา
ปสฺสีทิตฺวา เต ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ สจฺจํ ภนฺเต วิหาเร การาเปยฺยํ วเสยฺยาถ เม วิหาเรสูติ. น
โ ข คหปติ ภควตา วิหารา อนุญญาตฺาติ. เตน หิ ภนฺเต ภควนฺตํ ปฏิปุจฺจิตฺวา มม อาโรเจยฺยาถาติ.

อถ โข เต ภิกฺขุ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสฺส. ภควา อนุชานามิ ภิกฺขเว ปณฺจเลณานิ วิหารํ
อตฺมโยคํ ปาสาทํ หมมียํ คูหนฺติ. อถ โข เต ภิกฺขุ ราชคฺหิโก เสฏฺฐี เอตวโจ อนุญญาตฺา โข คหปติ ภควตา
วิหารา ยสฺส ทานิ กาลํ มณฺญสฺสีติ. อถ โข ราชคฺหิโก เสฏฺฐี เอกาเทเนว เสฏฺฐิ วิหาเร ปรีโยสาเปตฺวา
พุทฺธปมฺขํ ภิกฺขุสํฆํ นิมนฺเตตฺวา ปณฺเฑน ชาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา เต
เสฏฺฐิวิหาเร อาคตนาถสฺส จาตุทฺทิสสฺส สํฆสฺส (๖.๓๘) ปติฏฺฐเปสิ. อถ โข อถ โข ภควา ราชคฺหํ
เสฏฺฐิ อิมาทิ คาทาหิ อนุโมทิ.

สีตํ อุณฺหํ ปฏฺิหนฺติ	ตโต วาพมิกานิ จ
สรีสเป จ มกเส	สีสิเร จาปี วุฏฺฐิโย.
ตโต วาตาทโป โฆเร	สยฺชาโต ปฏฺิพฺพณฺติ
เลณตถยจ สฺซตถยจ	ฌายิตฺถยจ วิปสฺสีตุ .
วิหารทานํ สํฆสฺส	อคฺคํ พุทฺเธน วณฺณนฺติ

ตสุม่า หิ ปณฺฑิตโต โปโส	สมปสฺสํ อตถมตฺตโน.
วิหาเร การเย รมเม	วาสเยตถ พหุสฺสเต
เตสํ อนนญจ ปานญจ	วตถเสนาสนานิ จ.
ทเทยฺย อุชฺฐเตสฺ	วิปฺปสนเนน เจตสา
เต ตสฺส ธมฺมํ เทเสนฺติ	สพฺพทุกฺขาปฺนุทฺถํ
ยํ โส ธมฺมํ อธิญฺญาย	ปรีนิพฺพาติ อนาสวฺโติ.

วิหารทานานุโมทนา

ตีณิ ขนฺธเก.

๖๓. เวฏฐวนทาน

ภควา กิร ปวตฺตติปวรธมฺมจกโก อรุเวลํ คนฺตวา อรุเวลกสฺสปาทย สหสฺสขณฺณิลปริวारे
เตภาทิกขณฺณิเล ทเมตฺวา เอหิภิกฺขุภาวาย ปพฺพาเซ (๖.๓๙) ตฺวา อาทิตฺตปริยาเยน อรหตฺต ปณฺณิสฺสเปต
วา เตน อรหตฺตสหสฺเสน ปริวฺตฺโต พิมฺพิสาร์ธญฺเอย ปณฺณิณฺณํ โมเจสฺสสามิตฺติ ราชคฺชนครูปจาเร ลฺหณฺณินฺย
ยานํ นาม อคฺคมาลี. ราชฯ พิมฺพิสาร์ธ สตถา อากฺโขตติ สุตฺวา ทฺวาทสนฺหุเตหิ พฺราหฺมณคฺหิปปติเกหิ
ปริวฺตฺโต ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต ปาเทสฺส สิริสา นิปตฺติตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺติ. ภควา ตสฺมี สมากเม
มหานารทกสฺสปชาตกํ กเถสิ. ตํ สุตฺวา ราชฯ พิมฺพิสาร์ธ เอกาทสนฺหุเตหิ สทฺธิ โสตาปตฺติมเล ปติภฺฐาสฺสิ.
เอกนหฺตํ อุปาสกคตํ ปเวเทสิ. ราชฯ สฺวาทนาย ภควนฺตํ สทฺธิ ภิกฺขุสํเชน นิมนฺเตตฺวา ทกฺขิณํ กตฺวา
ปฏกามิ. ปุณฺทิวเส ภควา ภิกฺขุสหสฺสปริวฺตฺโต ราชคฺหํ ปาวีสี. ราชฯ พุทฺธปมฺมุขสฺส ภิกฺขุสํสฺส ทานํ
ทตฺวา โภชนปริโยसानเ ภควนฺตํ เอตทวโจ (๖.๔๐) อหํ ภนฺเต ตีณิ สรณานิ วินา วตฺติตฺตํ น สกฺขิสฺสสามิ
เวลาย วา อเวลาย วา อากมฺิสฺสามิ ลฺหณฺณินฺนํ อติทฺรํ อมฺหากํ ปนฺทํ เวฬุวนํ นาติทฺรํ นาจจาสนนํ
คฺมนาคมนสมฺปนฺนํ นิชฺชนสมฺพาธํ ปวิเวกสฺสํ นายุกทสมฺปนฺนํ สีลาตลสมลฺกตรมฺณิยญฺมิภาคํ
ปาสาทหฺมมฺยิวิหารอฏฺฐมโยคมณฺทปาทีปญฺณมฺหิตํ อิทเมว ภควา ปฏิกคณฺหนตฺติ สฺวณฺณภิงฺคารเณ
ทสพลสฺส หตฺถे อุทกํ จาคาตฺวา อารามปริจฺจชฺชิ. ตสฺมี อารามปฏิกคณฺมาเณ มหาลปถวี กมฺปิ. สตถา
วิหารทานานุโมทนมกาสิ.

อวาสทานสฺส ปณานิสํสํ	โก นาม วตฺตฺ, ปุริโส สมตฺถเ
อณฺญตรพุทฺธา ปน โลกนาถา	ยฺตุโต มุขานํ นหฺตฺเตน จาปี.
อายุญจ วณฺณญจ สุขํ พลญจ	วรํ ปสฺตถํ ปณฺณิภาณเมว
ททาติ นามาติ ปุจฺจเต โส	โย เทติ สํสฺส (๖.๔๑) นโร วิหารํ.
ททา นิवासสฺส นิวารณสฺส	สีตาทีโน ชีวิตฺตฺปทฺทวสฺส
ปาเลติ อายุ ปน ตสฺส ยสฺมา	อายุปฺปโท โหติ ตมาหุ สนฺโต.
อจฺจุณฺหสีเต วสโต นิวาเส	พลญจ วณฺโณ ปณฺณิภา น โหติ

ตสฺมา หิ โส เทติ วิหารทาตา	พลญจ วณฺณํ ปฏฺฐิภาณเมว.
ทุกขสฺส สီตุนฺหสฺรีสฺปา จ	วาตาทปาติปปภาวสฺส โลเก
นิวารณา เนกวิธสฺส นิจฺจํ	สุขปปโท โหติ วิหารทาตา.
สီตุนฺหวาตาทปทํสวฺภูจฺฐิ	สรีสฺปาวาฬมิคาทิทุกขํ
ยสฺมา นิวาเรติ วิหารทาตา	ตสฺมา สุขํ วินฺทติ โส ปฺรตฺถ.
ปสนฺนจิตฺโต ภาวโกเคเหตุ	มโนภีรามํ มูทิตฺโต วิหารํ
โย เทติ สีสาทิกุณฺเฑทิตานํ	สพฺพํ ทโท นาม ปวฺจุจเต โส.
ปหาย มจฺเจรมลํ สโลภํ	คุณาลยานํ นิลยํ ททาติ
จิตฺโตว โส ตตฺถ ปฺเรหิ สคฺเค	ยถาภตํ ชายติ วีตโสโก.
วเร จารุรุ (๖.๔๒) เป วิหาเร อุฬาเร นโร การเย วาสเย ตตฺถ ภิกฺขุ	
ทเพยฺยณฺนปानญจ วตฺถญจ เนสํ	ปสนฺเนน จิตฺเตน สกฺกจฺจ นิจฺจํ.
ตสฺมา มหาราช ภาเวสุ โภเค	มโนเรเม ปจฺจนฺนุญฺย ภิยโย
วิหารทานสฺส ผลเณ สนฺตํ	สุขํ อโสภํ อธิคฺจฺจ ปจฺณาติ.

อติ ภควา อนุโมทนํ กตฺวา เวฬุวนํ ปาวีสี.

เวฬุวนทานํ
พุทฺธวสฺสภูทกถาย.

๖๔. คิหิปปิพาทาสุตตํ (คิหิสามีจิสุตต)

สาวตถึยฺ. อถ โข อนาคตปิณฺฑิกโก คหปติ เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ
อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทิ. เอกมนฺตํ นิสฺสินํ โข อนาคตปิณฺฑิกโก คหปติ ภควา เอตทโวจ

จตุหิ โข คหปติ ธมฺเมหิ สมณฺนาคโต อริยสาวโก คิหิสามีจิปปิพทํ ปฏิปนฺโน โหติ
ยโสปฏิลาภินี สคฺคสํวตฺตนิโก. กตเมหิ จตุหิ? อธ คหปติ อริยสาวโก ภิกฺขุสํฆํ ปจฺจุปฺภุจฺฐิตฺโต โหติ จีวรเณ,
ภิกฺขุสํฆํ ปจฺจุปฺภุจฺฐิตฺโต โหติ (๖.๔๓) ปิณฺฑปาเตน, ภิกฺขุสํฆํ ปจฺจุปฺภุจฺฐิตฺโต โหติ เสนาสเนน, ภิกฺขุสํฆํ
ปจฺจุปฺภุจฺฐิตฺโต โหติ คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรณ. อิเมหิ โข คหปติ จตุหิ ธมฺเมหิ สมณฺนาคโต
อริยสาวโก คิหิสามีจิปปิพทํ ปฏิปนฺโน โหติ ยโสปฏิลาภินี สคฺคสํวตฺตนิกนฺติ.

คิหิสามีจิปปิพทํ	ปฏิบัติขุชนฺติ ปณฺธิตา
สมมคฺคเต สีสวนเต	จีวรเณ อุปฺภุจฺฐิตา
ปิณฺฑปาตสยเนน	คิลานปฺปจฺจเยน จ.
เตสํ ทิวา จ รตฺโต จ	สทา ปุณฺณํ ปวชฺฌติ
สคฺคญจ กมฺติภูฏานํ	กมมํ กตฺวาน ภาททกนฺติ.

คิหิปปิพาทาสุตตํ จตฺกกงฺกคฺคตฺเต.

เคหปเวสนมงฺคลาทีสุ มงฺคลสุตฺตาทิอนุโมทนา ปน โยนิโปราณเหติ สพฺพมงฺคลกรณตฺถํ
มงฺคลสุตฺตรตฺตณฺสุตฺตาทินิ สมุจฺจินฺตวา เอกุณฺณํ มหาปริตฺตณฺติ นาเมเน ถิปิตานิ สรณาคมน
ทสฺสิกาปทาทีนิ จตฺถภาณวณฺติ ตานิ เยว จ มหาสมยสุตฺตํ จ เวทิตพฺพานิ. ตํ จ กโรนฺเตน (๖.๔๔)
ปริตฺตํ วินิจฺจนฺถาย วุตฺตวิจิณา กาทพฺพํ. มหาสมยสุตฺตํ ปน เทวตานํ ปิยํ นามํ ตสฺมา มงฺคลํ วทนฺเตน
อภินวภูฐานิสฺส วุตฺตพฺพํ.

๖๕. มหาสมยสุตฺตํ

เอวเมเม สุตฺ. เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหริติ กปิลวตฺถุสมิํ มหาวเน มหตา ภิกฺขุสํเชน สทฺธิ
ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สพฺเพเหว อรหนฺเตหิ, ทสฺสิ จ โลกธาคฺคหิ เทวตา เยภฺยุเยน สนนฺิปปิตฺตา โหนฺติ
ภควนฺตํ ทสฺสนาย ภิกฺขุสํเชน. อถ โข จตฺถนํ สุทฺธาวาสกายิกานํ เทวตานํ ๓ เอตฺทโหสิ อโย โข ภควา
สกฺเกสุ วิหริติ กปิลวตฺถุสมิํ มหาวเน มหตา ภิกฺขุสํเชน สทฺธิ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สพฺเพเหว
อรหนฺเตหิ, ทสฺสิ จ โลกธาคฺคหิ เทวตา เยภฺยุเยน สนนฺิปปิตฺตา โหนฺติ ภควนฺตํ ทสฺสนาย ภิกฺขุสํเชน.

ยํนฺน มยฺมปิ เยเน ภควา เตนฺอุปสงฺกเมยฺยาม, อุปสงฺกมิตฺวา (๖.๔๕) ภควโต สนฺติเก ปจฺเจกํ
คาลํ ภาเสยฺยามาติ.

อถ โข ตา เทวตา เสยฺยถาปิ นาม พลฺวา ปุริโส สมฺนิชิตํ วา พาทํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ
วา พาทํ สมฺนิเชยฺย เอวเมว สุทฺธาวาสสุ เทวสุ อนฺตรหิตา ภควโต ปุริโต ปาตุรฺเหสุ. อถ โข ตา เทว
ตา ภควนฺตํ อภิเวทฺเตว เอกมฺนตํ อภฺฐิสฺส. เอกมฺนตํ จฺฐิตา โข เอกา เทวตา ภควโต สนฺติเก อิมํ คาลํ
อภาสิ

มหาสมโย ปวนสมิํ

เทวกายา สมากตา

อาคตฺมฺห อิมํ ฌมฺมสมยํ

ทกฺขิตาเย อปราจิตสํชนฺติ.

อถ โข อปฺรา เทวตา ภควโต สนฺติเก อิมํ คาลํ อภาสิ

ตฺตร ภิกฺขโว สมากทฺหฺสฺ

จิตฺตมตฺตโน อุชฺฐํ อกฺกํ

สารถิว เนตฺตานิ คเหตฺวา

อินฺทริยานิ รกฺขณฺติ ปณฺชิตาติ.

อถ โข อปฺรา เทวตา ภควโต สนฺติเก อิมํ คาลํ อภาสิ

เฉตฺวา ซีลํ เฉตฺวา ปลิฆํ

อินฺทซีลํ อุทฺจจ ม (๖.๔๖) เนชา

เต จรณฺติ สุทฺธา วิมลา

จกฺขุมตา สุทฺธตา สุสุณฺาคาติ.

อถ โข อปฺรา เทวตา ภควโต สนฺติเก อิมํ คาลํ อภาสิ

เยเกจิ พุทฺธํ สรณํ คตาเส

น เต คมิสฺสนฺติ อปายญฺมิ

ปทาย มาณฺสํ เทหํ

เทวกายํ ปริปุเรสฺสนฺตีติ.

อถ โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ เยภฺยุเยน ภิกฺขเว ทสฺส โลกธาคฺคสุ เทวตา สนนฺิปปิตฺตา
(โหนฺติ), ตถาคตํ ทสฺสนาย ภิกฺขุสํเชน เยปิ เต ภิกฺขเว อเหสุ อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมพุทฺธา,

เตสมปี ภควนตาน์ เอตัมปรมาเยว เทวตา สนนิปติตา อหะสุ เสยยถาปี มยห์ เอตริหิ. เยปี เต ภิกขเว
 ภวิสสนติ อนาคตมทุธาน์ อรหนโต สมนาสมพุทธา, เตสมปี ภควนตาน์ เอตัมปรมาเยว เทวตา
 สนนิปติตา ภวิสสนติ เสยยถาปี มยห์ เอตริหิ. อัจจิกขิ (๖.๔๗) สสามิ ภิกขเว เทวกายาน์ นามานิ,
 กิตติยิสสามิ ภิกขเว เทวกายาน์ นามานิ, เทเสสสามิ ภิกขเว เทวกายาน์ นามานิ. ตํ สุนาถ, สาธุกัม
 มนสิกโรถ, ภาสิสสามีติ. เอวํ ภนเตติ โข เต ภิกขุ ภควโต ปจฺจสฺสสฺ. ภควา เอตทโวจ

สีโลกมณฺณสสามิ	ยตถ ภูมมา ตทสสีตา
เย สีตา คิริคพฺภรํ	ปหิตตฺตา สมหิตา.
ปฺปูลีสึหาเว สลลีนํ	โลมฬํสากิสมฺภุโน
โอทาตมณฺสา สุพุธา	วิปฺปสณฺณมนาวีลา.
ภิกฺขโย ปณฺจสเต ญฺตวา	วเน กาปิลวตฺตเว
ตโต อามนฺตยิ สตถา	สาวเก สาสเน รเต.
เทวกายา อภิกฺกนฺตา	เต วิชานาถ ภิกฺขโว
เต จ อาตปฺปมกรุ	สุตฺวา พุทฺธสฺส สาสนํ.
เตสํ ปาตุรหุ ญฺาณํ	อมฺนุสฺसानทสฺสนํ
อปฺเปเก สตมททกฺขุ	สทสฺสํ อถ สตฺตริ.
สตํ เอเก สทสฺसानํ	อมฺนุสฺसानมททสุ
อปฺเปเกณฺนตมททกฺขุ	ทิสสา สพฺพา ญฺา อหุ.
ตถจ สพฺพํ อภิกฺกญฺาย	วตฺถิตวาน จกฺขุมา
ตโต อามนฺตยิ สตถา	สาวเก (๖.๔๘) สาสเน รเต.
เทวกายา อภิกฺกนฺตา	เต วิชานาถ ภิกฺขโว
เย โวหํ กิตติยิสสามิ	คิราหิ อนุปฺพุทฺโธ.
สตตสทสฺสา เต ยกฺขา	ภุมมา กาปิลวตฺตวา
อิทฺธิมนฺโต ชุติมฺนโต	วณฺณวนโต ยสฺสสิโน
โมทมานา อภิกฺกามุ	ภิกฺขุนํ สมิตี วณํ.
ฉสทสฺสา เหมวตา	ยกฺขา นานตฺตวณฺณิโน
อิทฺธิมนฺโต ชุติมฺนโต	วณฺณวนโต ยสฺสสิโน.
โมทมานา อภิกฺกามุ	ภิกฺขุนํ สมิตี วณํ.
สาตาคิรา ติสทสฺสา	ยกฺขา นานตฺตวณฺณิโน
อิทฺธิมนฺโต ชุติมฺนโต	วณฺณวนโต ยสฺสสิโน
โมทมานา อภิกฺกามุ	ภิกฺขุนํ สมิตี วณํ.
อิจฺเจเต โสฬสทสฺสา	ยกฺขา นานตฺตวณฺณิโน

อิทธิมนโต ชุติมนโต	วณณวนโต ยสสสินโน
โมทมานา อภิกกามุ	ภิกขุณฺ สมิตี วนํ.
เวสสามิตตา ปญจस्ता	ยกฺขา นานตตวณฺณโน
อิทธิมนโต ชุติมนโต	วณณวนโต ยสสสินโน
โมทมานา อภิกกามุ	ภิกขุณฺ

๓.๑.๗ คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๗

(๗.๑) สมิตี วนํ.

กุมภีโร ราชคหิโก	เวปุลลสฺส นิเวสนํ
ภิกฺโข นํ สตสฺสสฺสํ	ยกฺขานํ ปยิริปาสติ
กุมภีโร ราชคหิโก	โสปาคา สมิตี วนํ.
บุริมญจ ทิสํ ราชา	ธตรฏฺฐ ปสาสติ
คนธพฺพานํ อธิปติ	มหาราชา ยสสฺสสินโน
ปุตฺตปิ ตสฺส พหโว	อินฺทนามา มหพฺพลา
อิทธิมนโต ชุติมนโต	วณณวนโต ยสสสินโน
โมทมานา อภิกกามุ	ภิกขุณฺ สมิตี วนํ.
ทกฺขิณญจ ทิสํ ราชา	วิรุโฬหํ ตํ ปสาสติ
กุมภณฺทานํ อธิปติ	มหาราชา ยสสฺสสินโน
ปุตฺตปิ ตสฺส พหโว	อินฺทนามา มหพฺพลา
อิทธิมนโต ชุติมนโต	วณณวนโต ยสสสินโน
โมทมานา อภิกกามุ	ภิกขุณฺ สมิตี วนํ.
ปจฺฉิมญจ ทิสํ ราชา	วิรุปกฺโข ปสาสติ
นาคานญจ อธิปติ	มหาราชา ยสสฺสสินโน
ปุตฺตปิ ตสฺส พหโว	อินฺทนามา มหพฺพลา
อิทธิมนโต ชุตฺติ(๗.๒)มนโต	วณณวนโต ยสสสินโน
โมทมานา อภิกกามุ	ภิกขุณฺ สมิตี วนํ.
อุตฺตรญจ ทิสํ ราชา	กุเวโร ตํ ปสาสติ
ยกฺขานญจ อธิปติ	มหาราชา ยสสฺสสินโน
ปุตฺตปิ ตสฺส พหโว	อินฺทนามา มหพฺพลา
อิทธิมนโต ชุติมนโต	วณณวนโต ยสสสินโน
โมทมานา อภิกกามุ	ภิกขุณฺ สมิตี วนํ.

บุริมํ ทิสํ ธรรมัญญู
 ปจฺฉิเมณ วิรูปกฺโข
 จตฺตาริ เต มหาราชา
 ททฺทลลมานา อมฺมจฺจุสฺส
 เตสํ มายาวิโน ทาสา
 มายา กุณฺเณทฺ วิณฺเณทฺ
 จนนฺทโน กามสฺสญฺญู จ
 ปนาโท โอปมณฺเณ จ
 จิตฺตเสโน จ คนฺธพฺโพ
 อาคา ปณฺจสฺสึโข เจว
 (๗.๓) เอเต จณฺเณ จ ราชานो
 โมทมานา อภิกฺกามุ
 อถาคู นาคสา นาคา
 กมฺพลสฺสตรา อาค
 ยามฺนนา ธรรมญฺญู จ
 เอราวโณ มหานาโค
 เย นาคราชา สหสา หรนฺติ
 ทิพฺพา ทิชา ปกฺขิ วิสุทฺธจกฺข
 เวหยาสา เต วณฺมชฺฌปตฺตา
 จิตฺรา สุปณฺณา อิติ เตส นามํ.
 อภยํ ตทา นาคราชานมาสิ
 สุปณฺณโต เขมมกาสิ พุทฺโธ
 สณฺหาหิ วาจาหิ อุปฺพหฺยนฺตา
 นาคา สุปณฺณา สรณมกํสุ พุทฺธํ.
 ชิตา วชิรหตฺถเณ
 ภาตโร วาสวสฺเสเต
 กาลกญฺจา มหาภิสฺมา
 เวปจิตฺติ สฺวจิตฺติ จ
 สตณฺจ พลิปฺตฺตานํ
 ส (๗.๔) นนฺยหิตฺวา พลิสเนํ
 สมโย ทานิ ภทฺทนฺเต

ทกฺขิเณน วิรูปหโก
 กุเวโร อุตฺตรํ ทิสํ.
 สมณฺตา จตุโร ทิสา
 วเน กาปิลวตฺถเว.
 อาค วณฺจนิกา สฺฐา
 วิญฺจุจ วิญฺญู สห.
 กิณฺนิณฺณทฺ นิณฺณทฺ จ
 เทวสุโต จ มาตลิ.
 นโพรราชา ชเนสโก
 ติมฺพรุ สุริยวจฺจสา.
 คนฺธพฺพา สห ราชุกิ
 ภิกฺขุณฺํ สมิตี วณฺ.
 เวสาลา สหตจฺจกา
 ปายาคา สห ญฺาติภิ.
 อาค นาคา ยสฺสสฺสิน
 โสปาคา สมิตี วณฺ.
 สมุทฺทํ อสุราสิตา
 อิทฺธิมนฺโต ยสฺสสฺสิน.
 อสุรา ทานเวฆสา
 ปหาราโท นมฺจํ สห.
 สพฺเพ เวโรจนามกา
 ราหุภทฺทมฺปาคม
 ภิกฺขุณฺํ สมิตี วณฺ.

อาโป จ เทวา ปถวี
 วรุณา วารณา เทวา
 เมตตะ กรุณา กายิกา
 ทเสเต ทสธา กายา
 อิทิมันโต ชุติมันโต
 โมทมานา อภิกกามุ
 เวณฺหุเทวา สหฺลิ จ
 จนนทสฺสูปนิสา เทวา
 สุริยสฺสูปนิสา เทวา
 นกขตตานิ ปุรฺกขตฺวา
 วสุํ วาสโว เสฏฺโฐ
 ทเสเต ทสธา กายา
 อิทิมันโต ชุติมันโต
 โมทมานา อภิกกามุ
 อถาคฺ สุหฺญ เทวา
 อริณฺฺฐกา จ โรชา จ
 วรุณา สหฺมมา จ
 สฺสฺลเยยฺรุจฺริรา อาคฺ
 ทเสเต ทสธา กายา
 อิทิมันโต ชุติมันโต
 โมทมานา อภิกกามุ
 สมานา มหาสมนา
 จิตฺทาปโทสิกา อาคฺ
 อถาคฺ หฺรโย เทวา
 ปารคา มหาปารคา
 ทเสเต ทสธา กายา
 อิทิมันโต ชุติมันโต
 โมทมานา อภิกกามุ
 สุกฺกา กรมฺภา อรุณา
 โธทาคฺยหา ปาโมกฺขา
 สทามตฺตา หารคฺชา

เตโช วาโย ตทาคุมุ
 โสโม จ ยสฺสา สห.
 อาคฺ เทวา ยสฺสฺสิโน
 สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน.
 วณฺณวณฺโต ยสฺสฺสิโน
 ภิกฺขุํ สมิตี วนํ.
 อสฺมา จ ทฺเว ยมา
 จนนทมาคฺ ปุรฺกขตฺวา.
 สุริยมาคฺ ปุรฺกขตฺวา
 อาคฺ มนทฺวลาหฺกา.
 สกโกปาคา ปุรินทโท
 สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน.
 วณฺณวณฺโต ยสฺสฺสิโน
 ภิกฺขุํ สมิตี วนํ.
 (๗.๕) ชลมคฺคิ สีขาริว
 อุมานุปฺพนิกาสีโน.
 อจฺจุตา จ อนฺนชกา
 อาคฺ วาสวเนสิโน
 สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน.
 วณฺณวณฺโต ยสฺสฺสิโน
 ภิกฺขุํ สมิตี วนํ.
 มานุสา มานุสฺสฺตตฺมา
 อาคฺ มโนปโทสิกา.
 เย จ โลหิตฺวาสีโน
 อาคฺ เทวา ยสฺสฺสิโน
 สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน.
 วณฺณวณฺโต ยสฺสฺสิโน
 ภิกฺขุํ สมิตี วนํ.
 อาคฺ เวณฺนสา สห
 อาคฺ เทวา วิจกฺขณา.
 มิสฺสกา จ ยสฺสฺสิโน

ฌนย์ อาค ปชฺชนโน
 ทเสเต ทสธา กายา
 อิทิมนโต ชุติมนโต
 โมทมานา อภิกกามุ
 เขมียา ตุสสิตา ยามา
 ลมพีตกา ลามเสฏฐา
 นิมมานรติโน อาค
 ทเสเต ทสธา กายา
 อิทิมนโต ชุติมนโต
 โมทมานา อภิกกามุ
 สฏฐเต เทวณิกายา
 นามนเวน อาคจจุ
 ปวฺฐฐาติมิขลิ
 ทกเขโมฆตรํ นาคํ
 สุพฺรหฺมา ปรมตโต จ
 สนงฺกฺมาโร ติสโส จ
 สหสฺสํ พฺรหฺมโลกานํ
 อุปปนโน ชุติมนโต
 ทเสตถ อีสสรฺวา อาค
 เตสญจ มขมโต อาค
 เต จ สพฺเพ อภิกกนฺเต
 มารเสนา อภิกกามิ
 เอถ คณฺหฬ พนฺธถ
 สมฺนตา ปรีวาเรถ
 อิติ ตตฺถ มหาเสโน
 ปาณินา ตลมาหจจ
 ยถา ปาวุสฺสโก เมโฆ
 ตทา โส ปจฺจุทาวตติ
 ตยจ สพฺพํ อภิญญา
 ตโต อามนฺตยิ สตถา
 มารเสนา อภิกกนฺตา

โย ทิสฺวา อภิวสฺส (๗.๖) ติ.
 สพฺเพ นานตตวณฺณโน
 วณฺณวนโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุณฺํ สมิตี วนํ.
 กฏฐกา จ ยสฺสสิโน
 โชตินามา จ อาสวา
 อถาคุ ปรมิณฺมิตา.
 สพฺเพ นานตตวณฺณโน
 วณฺณวนโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุณฺํ สมิตี วนํ.
 สพฺเพ นานตตวณฺณโน
 เย จญฺเญ สทิสฺวา สห.
 โอฆตฺติณณมนาสวํ
 จนฺทวํ อสิตาตคิ.
 ปุตฺตา อิทิมโต สห
 โสปาก สมิตี วนํ.
 มหาพฺรหฺมาภิตฺถุจฺจุติ
 ภิสฺมา (๗.๗) กาโย ยสฺสสิโส.
 ปจฺเจกวสวตฺติโน
 หาริโต ปรีวาริโต.
 สอินฺเท๕ เทเว สพฺรหฺมเก
 ปสฺส กณฺหสฺส มนฺทียํ.
 ราเคน พทฺธมตฺถุ โว
 มา โว มุญฺจิตถ โกจิ นํ.
 กโณหฺ เสนํ อเปสฺยิ
 สรํ กตฺวาน เภรวํ.
 ฌนยนโต สวิชฺชุกิ
 สงฺกฺทฺธโร อสยํเส๖.
 วตฺถิตฺวาน จกฺขุมา
 สาวเก สาสเน รเต.
 เต วิชานาถ ภิกฺขโว

เต จ อาตปมกรุ	สุตวา พุทธสส สาสน
วีตราเคหิ ปุกามุ	เนส โลมาปิ อัญชยุ .
สพเพ วิชิตสงคามา	ภยาตีตา ยสสสิน
โมทนติ สห ภูเตหิ	(๗.๘) สาวกา เต ชเนสุตาติ.

มหาสมยสุตต์ ที่ชนิกาเย.

๖๖. ตีโรกฏสุตต์

มตกภตตาทิสูติ ตีโรกฏฐาติ อนุโมทนา ปน.

ตีโรกฏเสสุ ติฏฐนติ	สนธิสังฆาฏเกสุ จ
ทวารพาสสุ ติฏฐนติ	อาคนตวาน สกั ฆริ.
ปทุเต อนนปานมทิ	ขชชโกชเช อุกฏฐิตะ
น เตส โกจิ สรติ	สตตานั กम्मปจจา.
เอว ทนติ ญาตีนิ	เย โหนติ อนุกมปกา
สุจี ปณิถิ กาเลน	กปิยิ ปานโกชน.
อิท ว ญาตีนิ โหตุ	สุชิตา โหนตุ ญาตโย
เต จ ตตถ สมากนตวา	ญาตีเปตา สมากตา.
ปทุเต อนนปานมทิ	สกกจจัน อนนโมทเร
จิร ชีวนตุ โน ญาตี	เยส เหตุ ลกามเส.
อมหากถจ กตา ปุชา	ทายกา จ อนิปผลา
น หิ ตตถ กสิ อตถิ	โครกเขตถ น วิชชติ.
วณชชา ตาทิสี นตถิ	หิรณญเณน กยากย
อิโต ทินเนน ยาเปนติ	เปตา กา (๗.๙) ลคตา ตหิ.
อนนเม อุกั วุฏฐิ	ยถา นินน ปวตตติ
เอวเมว อิโต ทินน	เปตาน อุกกปติ.
ยถา วาริวหา ปุรา	ปริปุเรนติ สาคร
เอวเมว อิโต ทินน	เปตาน อุกกปติ.
อทาสี เม อทาสี เม	ญาตี มิตตา สขา จ เม
เปตาน ทกขิน ทชชา	ปุพเพ กตมณฺสสร.
น หิ รุณณ วา โสโก	วา ยา วณญา ปริเทวนา
น ต เปตานมตถาย	เอว ติฏฐนติ ญาตโย.
อยถจ โข ทกขินา ทินนา	สम्महि สุปติฏฐิตา

ที่ฆมรดตฺ หิตายสฺส ฐานโส อุปกปฺปติ.
 โส ญาติธมฺโม จ อโย นิตฺสสิโต
 เปตฺตาน ปุชา จ กตา อุพารา
 พลญจ ภิกฺขุณฺณนุปฺปทินฺนํ
 ตุมฺเหหิ ปุณฺณํ ปสฺสํ อนนฺตปณฺนติ.
 ติโรกฺขณฺณสฺสตฺ.

อิทํ ปน ติโรกฺขณฺณสฺสตฺ ภาควตา รณโย มาคธสฺส พิมฺพิสารสฺส เปตฺตานํ อุทฺทิสฺส ทินฺนทานํ
 อนฺนโมทฺนตฺถํ วุตฺตํ. อิทํ กิร ทฺวานวุตฺติกปฺเป กาสิ นาม นครํ อโหสิ. ตตฺถ ชยเสนํ นาม (๗.๑๐) ราชา.
 ตสฺส สิริมา นาม เทวี, ตสฺสา กุจฺฉิยํ ผุสฺโส นาม โพธิสฺสโต นิพฺพตฺติตฺวา อนฺนปุพฺเพน สมฺมาสมฺโพธิํ
 อภิสมฺพุชฺฌิ. ชยเสนํ ราชา มม ปุตฺโต อภินิภฺขมิตฺวา พุทฺโธ ชาโต, มยฺหเมว พุทฺโธ, มยฺหํ ธมฺโม, มยฺหํ
 สงฺโฆติ มมตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สพฺพกาลํ สยเมว อุปฺภฺรหฺติ, น อญฺเญสํ โອกาสํ เทติ.

ภาควโต กนิฏฺฐภาตโร เวมาติกา ตโย ภาตโร จินฺตสฺส – พุทฺธา นาม สพฺพโลกฺหิตาย
 อุปฺปชฺชนฺติ, น เจกฺสเสวตถาย, อมฺหากญฺจ ปีตา อญฺเญสํ โອกาสํ น เทติ, กถํ น มยํ ลเภยยาม ภควนฺตํ
 อุปฺภฺรหฺตฺวา. เตสํ เอตฺทโหสิ – หนฺนท มยํ ภิกฺขุจํ อุบายํ กโรมาติ. เต ปจฺจนตํ กุปิตํ วิวี การฺาเปสฺส. ตโต
 ราชา ปจฺจนโต กุปิตํ สุตฺวา ตโยปิ ปุตฺเต ปจฺจนตฺวูปสมนตฺถํ เปเสสิ. เต วูปสมตฺวา อาคตา, ราชา
 ตฺภูทฺธํ วรํ อทาสิ ยํ อิจฺฉณ, ตํ คณฺหาติ. เต มยํ ภควนฺตํ อุปฺภฺรหฺ (๗.๑๑) ตํ อิจฺฉามาติ อาหํสฺ. ราชา
 เอตํ ฐฺเปตฺวา อญฺญํ คณฺหาติ อาห. เต มยํ อญฺเญน อนตฺถิกาทิ อาหํสฺ. เต น หิ ปริจฺเฉทํ กตฺวา คณฺห
 ภาติ. เต สตฺต วสฺसानิ ยาจิสฺส, ราชา น อทาสิ. เอวํ ฉ, ปญฺจ, จตฺตาริ, ตีณิ, ทเว, เอกํ, สตฺต มาसानิ, ฉ,
 ปญฺจ, จตฺตาริตี ยาว เตมาสํ ยาจิสฺส. ราชา คณฺหาติ อทาสิ.

เต วรํ ลภิตฺวา ปรมตฺตฺฐา ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา วณฺทิตฺวา อาหํสฺ – อิจฺฉาม มยํ ภนฺเต
 ภควนฺตํ เตมาสํ อุปฺภฺรหฺตฺ, อธิวเสตฺถ โน ภนฺเต ภควา อิมํ เตมาสํ วสฺสาวาสนฺติ. อธิวเสสิ ภควา ตฺถนฺหิ
 ภาเวน. ตโต เต อตฺตโน ชนปฺเท นิยุตฺตกปฺริสฺส เลขํ เปเสสฺส อิมํ เตมาสํ อมฺเหหิ ภควา อุปฺภฺรหฺตฺพโ,
 วิหารํ อาที กตฺวา สพฺพํ ภควโต อุปฺภฺรหฺณสมฺภารํ กโรหิตี. โส ตํ สพฺพํ สมฺปาเทตฺวา ปฏฺินิเวเทสิ. เต กา
 สายวตฺถนินฺวตฺถา หุตฺวา อทฺมเตยฺเยหิ ปฺริสฺสทฺสเสหิ เวยฺยาวจฺจกเรหิ ภควนฺตํ สกฺกจฺจํ อุปฺภฺรหฺมานา
 (๗.๑๒) ชนปํ เนตฺวา วิหารํ นิยฺยาเตตฺวา วสาเปสฺ.

เตสํ ภณฺทาคาริโก เอโก คหปฺติปุตฺโต สปฺชาปฺติโก สทฺโธ อโหสิ ปสนฺโน. โส พุทฺธปฺมุขสฺส
 สงฺฆสฺส ทานวตฺตํ สกฺกจฺจํ อทาสิ. ชนปฺเท นิยุตฺตกปฺริสฺส ตํ คเหตฺวา ชานปฺเทหิ เอกาทสมตฺเตหิ
 ปฺริสฺสทฺสเสหิ สทฺธิํ สกฺกจฺจเมว ทานํ ปวตฺตาเปสิ. ตตฺถ เกจิ ชานปฺทา ปฏฺินฺทจิตฺตา อเหสฺ. เต ทานสฺส
 อนฺตรายํ กตฺวา เทยฺยธมฺเม อตฺตนา ชาทีสฺ, ภตฺตสาถญฺจ อคฺคินา ทหิสฺ. ปวาริตฺวา ราชนปุตฺตา ภควโต
 มหฺนตํ สกฺการํ กตฺวา ภควนฺตํ ปุรฺกชฺตฺวา ปิตฺโน สกาสเมว อคมํสฺ. ตตฺถ คนฺตฺวา เอว ภควา ปรีนิพฺพายิ.
 ราชา จ ราชนปุตฺตา จ ชนปฺเท นิยุตฺตกปฺริสฺส จ ภณฺทาคาริโก จ อนฺนปุพฺเพน กาลํ กตฺวา สทฺธิํ ปรีสาย

สคเค อุปปชชีสุ, ปฏีหตจิตตชนา นิรเยสุ นิพพตตีสุ. เอว เตสํ ทวินัน คณานํ สคคโต สคคํ, นิรยโต นิรยํ
อุปปชช (๗.๑๓) นุตานํ ทวานนวุติกปปา วีติวตตา.

อด อิมสมิ ภาทกปปเป กสสปพุททสส กาเล เต ปฏีหตจิตตชนา เปเตสุ อุปปนนา. ตทา
มนุสสา อตตโน ญัตกานํ เปตานํ อตถาย ทานํ ทตวา อุททิสนติ อิทํ อมหากํ ญาตีนํ โหตุติ. เต
สมปตตี ลภนติ. อด อิมปิ เปตา ตํ ทิสวา ภควนตํ กสสปํ อุปสงกมิตวา ปุจจีสํ – ภู นุ โข ภนเต มยมปิ
เอวรूपํ สมปตตี ลภายามาติ? ภควา อาห – อิทานิ น ลภ, อปิ จ อนาคเต โคตโม นาม พุทโธ ภวิส
สตี, ตสส ภควโต กาเล พิมพิสาโร นาม ราชา ภวิสสตี, โส ตุมหากํ อโธ ทวานนวุติกปปเป ญาติ อโหสิ, โส
พุททสส ทานํ ทตวา ตุมหากํ อุททิสสสตี, ตทา ลภิสสเถติ. เอว วุตเต กิร เตสํ เปตานํ ตํ วจันํ สเว
ลภิสสเถติ วุตตํ วีย อโหสิ.

อด เอกสมิ พุททนต์เร วีติวตเต อมหากํ ภควา โลเก อุปปชชี. เตปิ ตโย ราชปุตตา เตหิ
อพทมเตยเยหิ ปุริสสทสเสหิ สทธี เทวโล (๗.๑๔) กา จีตวา มคธรรณู พราหมณกุล อุปปชชีตวา
อนุปุพเพน อสิปปพพชชํ ปพพชิตวา คยาสีเส ตโย ชฎิลา อhesu, ชนปเท นิยตตกปุริส, ราชา อโหสิ
พิมพิสาโร, ภณฑาคาริก, คหปติ วิสาโข นาม มหาเสฏฐิ อโหสิ, ตสส ปชชปติ ฌมมทินนา นาม
เสฏฐิธิตา อโหสิ. เอว สพพาปิ อวเสสา ปริสา รณญเ เอว ปริวารา หุตวา นิพพตตา.

อมหากํ ภควา โลเก อุปปชชีตวา สตตสสตาหํ อติกกมิตวา อนุปุพเพน พาราณสี อาคมม
ฌมจกํ ปวตเตตวา ปญจวคคิเย อาที กตวา ยาว อพทมเตยยสทสสปริวารे ตโย ชฎิเล วินตวา รา
ชคหํ อคมาสี. ตตถ จ ตทหุปสงกมนตํเยว ราชานํ พิมพิสารํ โสตาปตติลเล ปติฏฐาเปสิ เอกาทสนวุเตหิ
มาคธเกหิ พราหมณคหปติเกหิ สทธี. อด รณญา สวาทนาย ภตเตน นิมนตีโต ภควา
อธิวาเส(๗.๑๕)ตวา พุติยทิวเส สกเกน เทวานมินเทน ปุโรโต ปุโรโต คจฉนเตน –

ทนต์เต ทนเตหิ สห ปุราณชฎิเลหิ วิปปมุตโต วิปปมุตเตหิ
สิงคินีขสวณโณ ราชคหํ ปาวีสี ภควาติ.

เอวมาทีหิ คาทาหิ อภิตถวียมาโน ราชคหํ ปวิสิตวา รณญเ นิเวสเน มหาทานํ สมปฏิจฉิ.
เต เปตา อิทานิ ราชา อมหากํ ทานํ อุททิสสสตี, อิทานิ อุททิสสสตีติ อาสาय ปริวารेतวา อภุจฺจสุ.

ราชา ทานํ ทตวา กตถ นุ โข ภควา วิหเรยยาติ ภควโต วิหารฎฐานเมว จินเตสิ, น ตํ ทานํ
กสสจจิ อุททิสสิ. เปตา ฉินนาสา หุตวา รตตี รณญเ นิเวสเน อติวีย ฐิสนํ วิสสรหมํสุ. ราชา
ภยสํเวคสนตาสมาปชชี, ตโต ปภาตาย รตติยา ภควโต อาโรเจสิ – เอวรूपํ สททหมสฺสโสสิง, กิ นุ โข เม
ภนเต ภวิสสตีติ. ภควา อาห – มา ภายิ, มหาราช, น เต กิณจิ ปาปํ ภวิสสตี, อปิ จ โข เต
ปุราณญัตกา เปเตสุ อุปปนนา ส (๗.๑๖) นติ, เต เอกํ พุททนต์รํ ตเมว ปจจาสิสมานา วิจรณติ
‘พุททสส ทานํ ทตวา อมหากํ อุททิสสสตี’ติ, น เตสํ ตวํ หียโย อุททิสสิ, เต ฉินนาสา ตถารูปํ วิสสรหมํ
สูติ.

โส อาห อิทานิ ปน ภนเต ทินเน ลเภยยุนติ? อาม, มหาราชชาติ. เตเน ทิ เม ภนเต อธิวาเสตุ ภควา อชชตนาย ทานํ, เตสํ อุททิสฺสสามีติ? ภควา อธิวาเสสิ. ราชา นิเวสนํ คนฺตวา มหาทานํ ปฏฺยิยาเทตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ. ภควา ราชนเตปุริ คนฺตวา ปณฺญตฺเต อาสเน นิสฺสีติ สทฺธิ ภิกขุสงฺเขเน. เตปิ โข เปตา อปี นาม อชช ลเภยยามาติ คนฺตวา ติโรกฺขณฺณาสํ อฏฺฐิสฺส. ภควา ตถา อกา สิ, ยถา เต สพฺเพว รณฺโณ ปากฺกฺวา อเหสุ.

เต ปน อีสสามจฺฉริยผลํ อนฺวณฺเต, อปฺเปกฺจเจ ทิมฺมสฺสเกสฺวิการธเร อนธการมุเข สิลฺลพณฺธนวิลम्ภมานกิสฺสพฺรสาฬหคฺคปจฺจเค ตตฺถ ตตฺถ ฐิตฺวณฺทาหทฺทตฺตลฺลรฺกฺขสทิสฺสา, อปฺเปกฺจเจ (๗.๑๗) ชิมฺจฉาปิปาสาณนิมฺมถเนเน อุทฺธโร อฏฺฐาย มุขโต วิณฺจณฺรณฺตาย อคฺคิชาลาเย ปรีทฺยหฺมานส รีเร, อปฺเปกฺจเจ สฺวจิตฺททาณฺมตฺตกณฺฐพิลตาย ปพฺพตาการกฺขจิตฺตาย จ ลทฺธมฺปิ ปานโกชนํ ยาวทตฺถํ ภูยชิตฺถ อสมตฺตตาย ขุปฺปิปาสาปเรเต อณฺณํ รสมฺมินฺทมานเ, อปฺเปกฺจเจ อณฺณมณฺณยฺสส อณฺเณสํ วา สตฺตานํ ปณฺนคนฺทปพิภมฺขา ปคฺขริตรูธิรปฺพพลฺลิกาที ลทฺธา อมตฺมิว สายมาเน อติวีย ทฺททสิกฺวิรูปายานกสรีรา อเหสุ.

ราชา ทกฺขิณฺทกํ เทนฺโต อิทํ เม ญฺาติณํ โหตุติ อุทฺทิสฺส, ตงฺกณฺณเยว เตสํ เปตานํ ปทุมสณฺณนา โปกฺขรณฺโณ นิพฺพตฺตีสฺส. เต ตตฺถ นหฺตวา จ ปิวิตฺวา จ ปฏฺธิปสฺสทฺธทฺธกิลมฺปิปาสา สฺวณฺณวณฺณา อเหสุ. ราชา ยาคฺชชกฺโกชนานิ ทตฺวา อุทฺทิสฺส, ตงฺกณฺณเยว เตสํ ทิพฺพยาคฺชชกฺโกชน นานิ นิพฺพตฺตีสฺส. เต ตานิ ปรีภฺยชิตฺวา ปิณฺนทริยา อเหสุ. อถ วตฺถเสนาสนานิ ทตฺวา อุทฺทิสฺส (๗.๑๘) สิ. เตสํ ทิพฺพวตฺถทิพฺพยานทิพฺพปาสาททิพฺพปจฺจตฺถรณฺทิพฺพเสยยาทิลองการวิโย นิพฺพตฺตีสฺส. สปิ เตสํ สมปตฺติ ยถา สพฺพาว ปากฺกฺวา โหติ, ตถา ภควา อธิฐฺสาสิ. ราชา อติวีย อตฺตมโน อโหสิ. ตโต ภควา ภูตฺตาวิ ปวาริตฺโ รณฺโณ มาคธสฺส อนฺนโมทนต์ํ ติโรกฺขณฺณาสํ ติฏฺฐนฺตฺติ อีมา คธา อภาสิ.

เทสนาปริโยसानเ จ เปตฺติวีสฺยูปตฺติอาทินวสฺวณฺเนเน สฺวิคฺคานํ โยนิโส ปทฺทํ จตฺราสีติยา ปาณสทฺสสานํ ฌมฺมาภิสฺมโย อโหสิ. ทฺติยทิวสฺปิ ภควา เทวมณฺุสสานํ อิทเมว ติโรกฺขณฺณํ เทเสสิ, เอวํ ยาว สตฺตมทิวสา ตาทิสฺส เอว ฌมฺมาภิสฺมโย อโหสีติ.

ติโรกฺขณฺณาสฺตฺตํ.

๖๗. ชาณฺุสโสณิสฺสุตฺตํ

เอวเม สุตฺตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตฺวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเ. อถ โข ชาณฺุสโสณิ พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิ สมฺโมทฺติ. สมฺโมทฺทินิยํ กถํ สารณฺิยํ วิติ (๗.๑๙) สาเรตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีติ. เอกมฺนตํ นิสฺสินโน โข ชาณฺุสโสณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ

มยฺมสฺส โภ โคตม พฺราหฺมณา นาม ทานานิ เทม, สทฺธานิ กโรม 'อิทํ ทานํ เปตานํ ญฺาติสาโลหิตานํ อุปกปฺปตฺตุ, อิทํ ทานํ เปตา ญฺาติสาโลหิตา ปรีภฺยชนฺตฺติ. กจฺจิ ตํ โภ โคตม ทานํ

เปตานํ ญาตีสาลโหิตานํ อุปกัปติ, กจจิ เต เปตา ญาตีสาลโหิตา ตํ ทานํ ปริภุชชตีติ ฐานเ โข พราหมณ อุปกัปติ, โน อฏฺฐานติ.

กตมํ ปน โภ โคตม ฐานํ, กตมํ อฏฺฐานนติ อธิ พราหมณ เอกจโจ ปาณาติปาตี โหติ, อทินนาทายี โหติ, กาเมสุมิฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ, ปิสุณวาโจ โหติ, ผรุสวาโจ โหติ, สมผปปลาปี โหติ, อภิขณฺณาลุ โหติ, พยาปนฺนจิตฺโต โหติ, มิฉณาภิภูฏฺโกล โหติ. โส กายสส เกทา ปรมมรณา นิรยํ อุปปชฺชติ. (๗.๒๐) โย เนรียิกานํ สตตํ อหาโร, เตน โส ตตถ ยาเปติ, เตน โส ตตถ ติฏฺฐติ. อิทมปิ โข พราหมณ อฏฺฐานํ ยตถ ฐิตสส ตํ ทานํ น อุปกัปติ.

อติ ปน พราหมณ เอกจโจ ปาณาติปาตีฯเปฯ มิฉณาภิภูฏฺโกล โหติ. โส กายสส เกทา ปรมมรณา ตีรจฺฉานโยนี อุปปชฺชติ. โย ตีรจฺฉานโยนิกานํ สตตํ อหาโร, เตน โส ตตถ ยาเปติ, เตน โส ตตถ ติฏฺฐติ. อิทมปิ โข พราหมณ, อฏฺฐานํ ยตถ ฐิตสส ตํ ทานํ น อุปกัปติ.

อติ ปน พราหมณ เอกจโจ ปาณาติปาตา ปฏฺวิโรโต โหติ, อทินนาทานา ปฏฺวิโรโต โหติ, กาเมสุมิฉาจารา ปฏฺวิโรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏฺวิโรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาเย ปฏฺวิโรโต โหติ, ผรุสาย วาจาเย ปฏฺวิโรโต โหติ, สมผปปลาปา ปฏฺวิโรโต โหติ, อนภิขณฺณาลุ โหติ, อ (๗.๒๑) พยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมมาภิภูฏฺโกล โหติ. โส กายสส เกทา ปรมมรณา มนุสฺसानํ สหพยํ อุปปชฺชติ. โย มนุสฺसानํ อหาโร, เตน โส ตตถ ยาเปติ, เตน โส ตตถ ติฏฺฐติ. อิทมปิ โข พราหมณ อฏฺฐานํ ยตถ ฐิตสส ตํ ทานํ น อุปกัปติ.

อติ ปน พราหมณ เอกจโจ ปาณาติปาตา ปฏฺวิโรโต โหติฯเปฯ สมมาภิภูฏฺโกล โหติ. โส กายสส เกทา ปรมมรณา เทวานํ สหพยํ อุปปชฺชติ. โย เทวานํ อหาโร, เตน โส ตตถ ยาเปติ, เตน โส ตตถ ติฏฺฐติ. อิทมปิ พราหมณ อฏฺฐานํ ยตถ ฐิตสส ตํ ทานํ อุปกัปติ.

อติ ปน (๗.๒๒) พราหมณ เอกจโจ ปาณาติปาตี โหติ ฯเปฯ มิฉณาภิภูฏฺโกล โหติ. โส กายสส เกทา ปรมมรณา เปตติวิสยํ อุปปชฺชติ. โย เปตติเวสยิกานํ สตตํ อหาโร, เตน โส ตตถ ยาเปติ, เตน โส ตตถ ติฏฺฐติ, ยํ วา ปนสส อิตฺโต อนุปปเวจฺฉนฺติ มิตตามจฺจา วา ญาตีสาลโหิตา วา, เตน โส ตตถ ยาเปติ, เตน โส ตตถ ติฏฺฐติ. อิทํ โข พราหมณ ฐานํ ยตถ ฐิตสส ตํ ทานํ อุปกัปตีติ.

สเจ ปน โภ โคตม โส เปโต ญาตีสาลโหิตโต ตํ ฐานํ อนุปปนฺโน โหติ, โภ ตํ ทานํ ปริภุชชตีติ อณฺเณปิสส พราหม (๗.๒๓) ณ เปตา ญาตีสาลโหิตา ตํ ฐานํ อนุปปนฺนา โหนติ, เต ตํ ทานํ ปริภุชชตีติ.

สเจ ปน โภ โคตม โส เจว เปโต ญาตีสาลโหิตโต ตํ ฐานํ อนุปปนฺโน โหติ อณฺเณปิสส ญาตีสาลโหิตา เปตา ตํ ฐานํ อนุปปนฺนา โหนติ, โภ ตํ ทานํ ปริภุชชตีติ อฏฺฐานํ โข เอตํ พราหมณ อนวกาโส ยํ ตํ ฐานํ วิวิตํ อสส อิมินา ทีเมเน อหฺรฺธนา ยทิตํ เปเตหิ ญาตีสาลโหิตเตหิ. อปิ จ พราหมณ ทายโกปิ อนิปปโลติ.

อฏฺฐานนปิ ภวํ โคตโม ปริกัปโป วทตีติ อฏฺฐานนปิ โข อหํ พราหมณ ปริกัปโป วทามิ. อติ พราหมณ เอกจโจ ปาณาติปาตี โหติ, อทินนาทายี โหติ, กาเมสุมิฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ,

ปิสุณวาโจ โหติ, ผรุสวาโจ โหติ, สมณูปลาปี โหติ, อภิขณฺณาลุ โหติ, พยาปนฺนจิตฺโต โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ, โส ทาตา โหติ สมณสฺส วา (๗.๒๔) พราหมณสฺส วา อนนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํ. โส กายสฺส เกหา ปรมมรณา หตฺถิณํ สหพยตํ อุปปชฺชติ. โส ตตฺถ ลาลิ โหติ อนนสฺส ปานสฺส มาลานานาลงฺการสฺส.

ยํ โข พราหมณ อธิ ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมณูปลาปี อภิขณฺณาลุ พยาปนฺนจิตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิโก เตน โส กายสฺส เกหา ปรมมรณา หตฺถิณํ สหพยตํ อุปปชฺชติ. ยถจฺ โข โส ทาตา โหติ สมณสฺส วา พราหมณสฺส วา อนนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํ, เตน โส ตตฺถ ลาลิ โหติ อนนสฺส ปานสฺส มาลานานาลงฺการสฺส.

อิธ ปน พราหมณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ (๗.๒๕) ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ. โส ทาตา โหติ สมณสฺส วา พราหมณสฺส วา อนนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํ. โส กายสฺส เกหา ปรมมรณา อสฺसानํ สหพยตํ อุปปชฺชติ ฯเปฯ คุนฺนํ สหพยตํ อุปปชฺชติ ฯเปฯ กุกฺกุรานํ สหพยตํ อุปปชฺชติ. โส ตตฺถ ลาลิ โหติ อนนสฺส ปานสฺส มาลานานา ลงฺการสฺส.

ยํ โข พราหมณ อธิ ปาณาติปาตี ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก, เตน โส กายสฺส เกหา ปรมมรณา กุกฺกุรานํ สหพยตํ อุปปชฺชติ. ยถจฺ โข โส ทาตา โหติ สมณสฺส วา พราหมณสฺส วา อนนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ (๗.๒๖) เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํ, เตน โส ตตฺถ ลาลิ โหติ อนนสฺส ปานสฺส มาลานานาลงฺการสฺส.

อิธ ปน พราหมณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตา ปฏฺวิวิโร โหติ ฯเปฯ สมมาทิฏฺฐิโก โหติ. โส ทาตา โหติ สมณสฺส วา พราหมณสฺส วา อนนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํ. โส กายสฺส เกหา ปรมมรณา มนุสฺसानํ สหพยตํ อุปปชฺชติ. โส ตตฺถ ลาลิ โหติ มานุสฺसानํ ปญฺจนํ กามคฺเณ.

ยํ โข พราหมณ อธิ ปาณาติปาตา ปฏฺวิวิโร โหติ (๗.๒๗) ฯเปฯ สมมาทิฏฺฐิโก, เตน โส กายสฺส เกหา ปรมมรณา มนุสฺसानํ สหพยตํ อุปปชฺชติ. ยถจฺ โข โส ทาตา โหติ สมณสฺส วา พราหมณสฺส วา อนนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํ, เตน โส ตตฺถ ลาลิ โหติ มานุสฺसानํ ปญฺจนํ กามคฺเณ.

อิธ ปน พราหมณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตา ปฏฺวิวิโร โหติ (๗.๒๘) ฯเปฯ สมมาทิฏฺฐิโก โหติ. โส ทาตา โหติ สมณสฺส วา พราหมณสฺส วา อนนํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธวิเลปนํ เสยฺยาวสถปทีเปยฺยํ. โส กายสฺส เกหา ปรมมรณา เทวานํ สหพยตํ อุปปชฺชติ. โส ตตฺถ ลาลิ โหติ ทิพฺพานํ ปญฺจนํ กามคฺเณ.

ยํ โข พราหมณ อธิ ปาณาติปาตา ปฏฺวิวิโร โหติ ฯเปฯ สมมาทิฏฺฐิโก, เตน โส กายสฺส เกหา ปรมมรณา เทวานํ (๗.๒๙) สหพยตํ อุปปชฺชติ. ยถจฺ โข โส ทาตา โหติ สมณสฺส วา พ

ราหมณสสุ วา อนนํ ปานํ วตถํ ยานํ มาลาคนจวิเลปนํ เสยยาวสถปทีเปยย์, เตน โส ตตถ ลาภี โหติ
ทิพพานํ ปญจนํ กามคุณานํ. อปี จ พราหมณ ทายโกปี อนิปลโลติ.

อจจริยํ โภ โคตม อพฺภุตํ โภ โคตม ยาวณจิทํ โภ โคตม อลเมว ทานานิ ทาตุ , อลํ สทธานิ
กาตุ , ยตร ทิ นาม ทายโกปี อนิปลโลติ. เอวเมตํ พราหมณ ทายโกปี ทิ พราหมณ อนิปลโลติ.

อภิกกนตํ โภ โคตม อภิกกนตํ โภ โคตม (๗.๓๐) ฯเปฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ชาเรตุ
อชชตคเค ปาณเปตํ สรณํ คตุนติ.

ชาณฺสฺโสณิสฺสุตฺตํ ทสอํคฺตฺตเร.

๖๘. อนธกวินทสุตตํ

ติโรกฺกฺฆาติอนโมทนาสมปตตานํ ปริกถถาย อนธกวินทราหุลาวาทอมพฺภุสฺสทิสฺส เอโก
กถามคฺโคติ วุตตสฺสุตเตสฺส อิทํ ตาว อนธกวินทสุตตํ

เอวเม สุตํ. เอกํ สมยํ ภควา มคเธสฺส วิหริติ อนธกวินเท. ธง โข อายสฺมา อานนฺโท เยน
ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนตํ อภิเวทิตฺวา เอกมนตํ นิสิติ. เอกมนตํ นิสินนํ โข อายสมนตํ
อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ

เย เต อานนฺท ภิกฺขุ นว อจิริปพฺพชิตา อธฺนาคตา อิมํ ฌมฺมวินยํ, เต โว อานนฺท ภิกฺขุ
ปญฺจสฺส ฌมฺเมสฺส สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติภฺฐาเปตพฺพา. กตเมสฺส ปญฺจสฺส? 'เอถ ตูเมห อวฺุโส สึล
วา โหถ, ปาติโมกฺขสํวรํวตฺตา วิห (๗.๓๑) รถ อจฺจารโคจรสมฺปนฺนา อณฺุมตเตสฺส วชฺเชสฺส ภัยทสฺสาวิน,
สมาทาย สิกฺขถ สิกฺขาปเทสฺส'ติ อิติ ปาติโมกฺขสํวเร สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติภฺฐาเปตพฺพา.

เอถ ตูเมห อวฺุโส อินฺทริเยสฺส คฺตตทวารา วิหริถ อารกฺขสติโน นิปกฺกสติโน,
สารกฺขิตมานสา สตารกฺเชน เจตสา สมฺนนาคตาติ อิติ อินฺทริยสํวเร สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา
ปติภฺฐาเปตพฺพา.

เอถ ตูเมห อวฺุโส อปฺปภสฺสา โหถ, ภสฺเส ปริยนตการิโน'ติ อิติ ภสฺสปริยนเต
สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติภฺฐาเปตพฺพา.

เอถ ตูเมห อวฺุโส อารณฺญิกา โหถ, อรณฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสฺนานิ ปฏฺิเสวถา'ติ
อิติ กายวูปกาเส สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติภฺฐาเปตพฺพา.

เอถ ตูเมห อวฺุโส สมฺมาทิภฺฐิกา โหถ สมฺมาทสฺสเนน สมฺนนาคตาติ อิติ สมฺมาทสฺสเน
สมาทเป (๗.๓๒) ตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติภฺฐาเปตพฺพา. เย เต อานนฺท ภิกฺขุ นว อจิริปพฺพชิตา
อธฺนาคตา อิมํ ฌมฺมวินยํ, เต โว อานนฺท ภิกฺขุ อิมฺเมสฺส ปญฺจสฺส ฌมฺเมสฺส สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา
ปติภฺฐาเปตพฺพาติ. อิทมโวจ ภควา อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิติ.

ปญฺจนิปาต อํคฺตฺตเร สงฺคีตสมฺมาหฺรพฺหํ อนธกวินทสุตตํ.

๖๙. มหาราหุโลวาทสุตต์

เอวมเม สุตฺ. เอกํ สมยํ ภควา สาวตถียํ วิหริติ เชตวันเ อนาถปิณฑิกสส อารามเ. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย สาวตถิํ ปิณฑาย ปาวิสิ. อายุสฺมาปิ โข. ราหุโล ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย ภควนฺตํ ปิณฺณูโต ปิณฺณูโต อนุพนฺธิ. อถ โข ภควา อปฺโลเกตฺวา อายุสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ ยํ ภิกฺขุ ราหุล ฐูปิ อตีตํ นาคคตํ ปจฺจุปฺปนํ อชฺชตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฟาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ (๗.๓๓) วา ปณฺีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สพฺพํ ฐูปิ 'เนตํ มม, เนโสหฺมสมฺมิ, น เมโส อตฺตาทิ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปณฺญาย ทฺวณฺณพฺพตฺติ. ฐูปเมว นฺ โข ภควา, ฐูปเมว นฺ โข สุตฺตาติ ฐูปมปิ ราหุล เวทนาปิ ราหุล, สณฺญาปิ ราหุล, สงฺขารปิ ราหุล, วิญฺญาณมปิ ราหุลาคติ. อถ โข อายุสฺมา ราหุโล โก นชฺช ภควตา สมฺมุขา โอวาทเณ โอวาทิตฺวา คามํ ปิณฑาย ปวิสิสฺสตีติ ตโต ปฏฺินิวดตฺติวาทา อณฺณตรสฺมี รุกฺขมฺมูลे นิสิธี ปลลงกํ อากฺขิตฺวา อุกฺกุ กายํ ปณฺิธาย ปริมุขํ สตี อุกฺกุฐเปตฺวา. อทฺทสา โข อายุสฺมา สาริปุตฺโต อายุสฺมนฺตํ ราหุลํ อณฺณตรสฺมี รุกฺขมฺมูลे นิสินฺนํ ปลลงกํ อากฺขิตฺวา อุกฺกุ กายํ ปณฺิธาย ปริมุขํ สตี อุกฺกุฐเปตฺวา ทิสฺวาน อายุสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ อานา ปานสฺสตี ราหุล ภาวนํ ภาวเหติ. อานาปานสฺสตี ราหุล ภาวนา ภาวิตา พหุสฺสีกตา มหปฺผลา โห (๗.๓๔) ติ มหานิสฺสาติ.

อถ โข อายุสฺมา ราหุโล สายนฺหสมยํ ปฏฺิสลลํ นานา วุณฺณูโต, เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวทฺเตว เอกมฺนฺตํ นิสิธี. เอกมฺนฺตํ นิสินฺนํ โข อายุสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ เอตทวโจ กถํ ภาวิตา นฺ โข ภนฺเต อานาปานสฺสตี, กถํ พหุสฺสีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสาติ ยํ ภิกฺขุ ราหุล อชฺชตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ชริคตํ อุกฺปาตินฺนํ, เสยฺยถิํ เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มสฺสํ นหารุ อฏฺฐิ อฏฺฐิมิณฺขํ วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคฺคณฺ์ อุกฺกริยํ กรีสํ, ยํ วา ปนฺณณฺุมปิ ภิกฺขุ อชฺชตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ชริคตํ อุกฺปาตินฺนํ อยํ วุจฺจติ, ราหุล อชฺชตฺติกา ปถวีธาคฺ. ยา เจว โข ปน อชฺชตฺติกา ปถวีธาคฺ ยา จ พาทิรา ปถวีธาคฺ, ปถวีธาคฺเรวเสสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหฺมสมฺมิ, น เม (๗.๓๕) โส อตฺตาทิ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปณฺญาย ทฺวณฺณพฺพ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปณฺญาย ทิสฺวา ปถวีธาคฺ ยา นิพฺพินฺนตฺติ, ปถวีธาคฺยา จิตฺตํ วิราเชติ.

กตมา จ ราหุล อาโปธาคฺ อาโปธาคฺ สียา อชฺชตฺติกา สียา พาทิรา. กตมา จ ราหุล อชฺชตฺติกา อาโปธาคฺ ยํ อชฺชตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุกฺปาตินฺนํ, เสยฺยถิํ ปิตตํ เสมฺหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโผ สิงฺฆาณิกา ลสฺสิกา มุตฺตํ, ยํ วา ปนฺณณฺุมปิ ภิกฺขุ อชฺชตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุกฺปาตินฺนํ อยํ วุจฺจติ, ราหุล อชฺชตฺติกา อาโปธาคฺ. ยา เจว โข ปน อชฺชตฺติกา อาโปธาคฺ ยา จ พาทิรา อาโปธาคฺ อาโปธาคฺเรวเสสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหฺมสมฺมิ, น เมโส อตฺตาทิ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปณฺญาย ทฺวณฺณพฺพ. เอวเมตํ ยถาภู (๗.๓๖) ตํ สมฺมปฺปณฺญาย ทิสฺวา อาโปธาคฺยา นิพฺพินฺนตฺติ, อาโปธาคฺยา จิตฺตํ วิราเชติ.

กตมา จ ราชูล เตโชธาตุ เตโชธาตุ สียา อชมตติกา สียา พาหิรา. กตมา จ ราชูล อชมตติกา เตโชธาตุ? ยํ อชมตต์ ปจจตต์ เตโช เตโชคตฺ อูปาทินนํ, เสยยถิํ เยน จ สนตฺปปติ เยน จ ชีริยติ เยน จ ปริชยหติ เยน จ อสิตปิตขายิตสยิตํ สมมา ปริณามํ คจจติ, ยํ วา ปนญญุมปิ กิณจิ อชมตต์ ปจจตต์ เตโช เตโชคตฺ อูปาทินนํ อयํ วุจจติ, ราชูล อชมตติกา เตโชธาตุ. ยา เจว โข ปน อชมตติกา เตโชธาตุ ยา จ พาหิรา เตโชธาตุ เตโชธาตุเรเวสา. ตํ 'เนตฺ มม, เนโสหมสมิ, น เมโส อตฺตา'ติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมมปปญญา ย ทฏฐพพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมมปปญญา ย ทิสวา เตโชธาตุยา นิพพินทติ, (๗.๓๗) เตโชธาตุยา จิตตํ วิราเชติ.

กตมา จ ราहुล วาโยธาตุ วาโยธาตุ สียา อชมตติกา สียา พาหิรา. กตมา จ ราहुล อชมตติกา วาโยธาตุ ยํ อชมตตํ ปจจตตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินนํ, เสยยถิถิ อุทงคมา วาตา, อโธคมา วาตา, กุจฉิสยา วาตา, โกฎฐาสยา วาตา องคมงคานุสารีโน วาตา, อสสาโส ปสสาโส อิติ ยํ วา ปนณญมปิ กิลจิ อชมตตํ ปจจตตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินนํ อยํ วุจจติ ราहुล อชมตติกา วาโยธาตุ. ยา เจว โข ปน อชมตติกา วาโยธาตุ ยา จ พาหิรา วาโยธาตุ วาโยธาตุเรเวสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสมฺมิ น เมโส อตตาทิ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมมปปณญาย ทฎฐพพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมมปปณญาย ทิสวา วาโยธาตุยา นิพพิหนติ, วาโยธาตุยา จิตตํ วิราเซติ.

กตมา จ ราชูล อากาสธาตุ อากาสธาตุ สียา อษมตติกา สียา พาหิรา. (๗.๓๘) กตมา จ ราชูล อษมตติกา อากาสธาตุ ยํ อษมตต์ ปจจตต์ อากาสํ อากาสคตํ อุปาทินัน, เสยยถิทํ กณณจฉิทํ นาสจฉิทํ มุขทวารํ, เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ อชโหมหริติ, ยตถ จ อสิตปีตขายิตสายิตํ สนตฺติภูตฺติ, เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ อโธภาคํ นิภขมติ, ยํ วา ปณณญมปิ กิณจิ อษมตต์ ปจจตต์ อากาสํ อากาสคตํ, อมํ อษมคตํ วิวรํ วิวรคตํ อสมมฺภูจฺจํ มัสโสเทติ อุปาทินัน๓ อयํ วุจจติ, ราชูล อษมตติกา อากาสธาตุ. ยา เจว โข ปณ อษมตติกา อากาสธาตุ ยา จ พาหิรา อากาสธาตุ อากาสธาตุ เรเวสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสมิ, น เมโส อตตาทิ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมนปฺปณฺญา ย ทฺถุทฺทพฺ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมนปฺปณฺญา ทิสวา อากาสธาตุยา จิตตํ นิพพินทติ, อากาสธาตุยา จิตตํ วิราเชติ.

[illegible]

อาโปสมํ ราชูล ภาวนํ ภาวะหิ. (๗.๕๐) อาโปสมณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต อุปปนฺนา
มฺนาปามฺนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ราชูล อาปสมํ สฺจิมฺปิ โธวฺนติ, อสฺจิมฺปิ
โธวฺนติ, คคคตมฺปิ โธวฺนติ, มตฺตคตมฺปิ โธวฺนติ, เขฬคตมฺปิ โธวฺนติ, ปพฺพคตมฺปิ โธวฺนติ, โลหิตคตมฺปิ

โธรวณฺติ, น จ เตน อาโป อฏฺฐียติ. วา หรายติ วา ชิกฺขจฺจติ วา, เอวเมว โข ตวํ ราชูล อาโปสมํ ภาวนํ
ภาเวหิ. อาโปสมณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย
ฐฺสฺสนฺติ.

เตโชสมํ ราชูล ภาวนํ ภาเวหิ. เตโชสมณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา
มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐฺสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ราชูล เตโช สฺสจิมฺปิ ทหติ, อสฺสจิมฺปิ ทหติ,
คฺคฺคตมฺปิ ทหติ, มุตฺตคตมฺปิ ทหติ, เขฬคตมฺปิ ทหติ, ปุพฺพคตมฺปิ ทหติ, โลหิตคตมฺปิ ทหติ, น จ เตน
เตโช อฏฺฐียติ วา หรายติ วา ชิกฺขจฺจติ วา, เอวเมว โข ตวํ ราชูล เตโชสมํ ภาวนํ ภาเวหิ. เตโชสมณฺหิ เต
ราชูล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐฺสฺสนฺติ.

วಾಯสมํ ราชูล ภาวนํ ภาเวหิ. วાયสมณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปาม
นาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐฺสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ราชูล วાય สฺสจิมฺปิ อุปวายติ, อสฺสจิมฺปิ อุปวายติ,
คฺคฺคตม (๗.๔๑) ปี อุปวายติ, มุตฺตคตมฺปิ อุปวายติ, เขฬคตมฺปิ อุปวายติ, ปุพฺพคตมฺปิ อุปวายติ,
โลหิตคตมฺปิ อุปวายติ, น จ เตน วાય อฏฺฐียติ วา หรายติ วา ชิกฺขจฺจติ วา, เอวเมว โข ตวํ ราชูล
วಾಯสมํ ภาวนํ ภาเวหิ. วાયสมณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น
ปริยาทาย ฐฺสฺสนฺติ.

อากาสสมํ ราชูล ภาวนํ ภาเวหิ. อากาสสมณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา
มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐฺสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ราชูล อากาโส น กตถจิ ปติฏฺฐิโต, เอว
เมว โข ตวํ ราชูล อากาสสมํ ภาวนํ ภาเวหิ. อากาสสมณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา
มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐฺสฺสนฺติ.

เมตตํ ราชูล ภาวนํ ภาเวหิ. เมตตณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต โย พยาปาโท โส
ปหิยฺสฺสติ. กรุณํ ราชูล ภาวนํ ภาเวหิ. (๗.๔๒) กรุณณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต ยา วิหเสสา สา
ปหิยฺสฺสติ. มุทิตํ ราชูล ภาวนํ ภาเวหิ. มุทิตณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต ยา อรติ สา ปหิยฺสฺสติ.
อุเปกฺขํ ราชูล ภาวนํ ภาเวหิ. อุเปกฺขณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต โย ปฏฺวิโส ปหิยฺสฺสติ. อสฺสํ ราชูล
ภาวนํ ภาเวหิ. อสฺสณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต โย ราโค โส ปหิยฺสฺสติ. อนิจฺจสณฺณํ, ราชูล ภาวนํ
ภาเวหิ. อนิจฺจสณฺณณฺหิ เต ราชูล ภาวนํ ภาวยโต โย อสมิมาโน โส ปหิยฺสฺสติ.

อานาปานสฺสตี ราชูล ภาวนํ ภาเวหิ. อานาปานสฺสติ หิ เต ราชูล ภาวิตา พหุลีกตา
มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา. กถํ ภาวิตา จ ราชูล อานาปานสฺสติ กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ
มหานิสฺสา อีธ ราชูล ภิกฺขุ อรณฺญคโต วา รุกฺขมุลคโต วา สฺสณฺณาคารคโต วา นิสฺสํหิตี ปลลํกํ (๗.๔๓)
อาภุชิตฺวา อุชฺช กายํ ปณฺธิชาย ปริมุขํ สตี อุปฏฺฐเปตฺวา. โส สโตว อสฺสสฺสตี สโตว ปสฺสสฺสตี.

ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต 'ทีฆํ อสฺสสํมี'ติ ปชานาติ, ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต 'ทีฆํ ปสฺสสํมี'ติ ปชานาติ,
รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต 'รสฺสํ อสฺสสํมี'ติ ปชานาติ, รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต 'รสฺสํ ปสฺสสํมี'ติ ปชานาติ. '

สพพกายปปฏิสัเวที อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'สพพกายปปฏิสัเวที ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'ปสสมภยั กายสงขารั อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'ปสสมภยั กายสงขารั ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ.

ปีติปปฏิสัเวที อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'ปีติปปฏิสัเวที ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'สุขปปฏิสัเวที อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'สุขปปฏิสัเวที ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'จิตตสงขารปปฏิสัเวที อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'จิตตสงขารปปฏิสัเวที ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'ปสสมภยั จิตตสงขารั อสสสิสสามิ'ติ สิกข (๗.๔๔) ติ, 'ปสสมภยั จิตตสงขารั ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ.

จิตตปปฏิสัเวที อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'จิตตปปฏิสัเวที ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ 'อภิปโมทยั จิตตอ สสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'อภิปโมทยั จิตตอ ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'สมาทหัง จิตตอ สสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'สมาทหัง จิตตอ ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'วิโมจยั จิตตอ สสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'วิโมจยั จิตตอ ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ.

อนิจจานุปสสิ อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'อนิจจานุปสสิ ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'วิราคานุปสสิ อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'วิราคานุปสสิ ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'นิโรธานุปสสิ อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'นิโรธานุปสสิ ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'ปฏินิสสัคคานุปสสิ อสสสิสสามิ'ติ สิกขติ, 'ปฏินิสสัคคานุปสสิ ปสสสิสสามิ'ติ สิกขติ.

เอวั ภาวิตา โข ราชูล อานา (๗.๔๕) ปานสสติ, เอวั พหุลีกตา มหปผลา โหติ มหานิสสา. เอวั ภาวิตาย, ราชูล อานาปานสสติยา, เอวั พหุลีกตาย เยปิ เต จริมกา อสสาสา เตปิ วิติตาว นิจฺจมนฺติ โน อวิติตาติ. อิทมวโจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา ราชูล ภควโต ภาสิตอ อภินนทิติ.

มหาราชูลោวาทสฺสุตตมฺขณิมปณณาสเก.

๗๐. ธรรมวิหารีสูตร

สาวตถึยั. อถ โข อญญตรโร ภิกขุ เยน ภควา เตนุปสงกมิ อุปสงกมิตวา ภควนตอ อภิวาเทตวา เอกมนตอ นิสสิทิ. เอกมนตอ นิสสินโน โข สอ ภิกขุ ภควนตอ เอตทวโจ ธรรมวิหารี, ธรรมวิหารี'ติ, ภนเต, วุจฺจติ. กิตตาวตา นุ โข, ภนเต, ภิกขุ ธรรมวิหารี โหตติ?

อิธ, ภิกขุ, ภิกขุ ธรรมั ปริยาปฺณาติ – สุตตอ, เคยยั, เวยยากรณั, คากั, อุทานั, อิตฺวุตฺตกั, ชาตกั, อพฺภุตฺตมมั, เวทลลั. สอ ตาย ธรรมปรียตติยา ทิวสอ อติณามะติ, ริณฺจติ ปฏิสลลัน, นานุญฺญชติ อชฺชตตอ เจตฺ (๗.๔๖) สมถั. อยั วุจฺจติ, ภิกขุ – 'ภิกขุ ปรียตติพฺพโล, โน ธรรมวิหารี'.

ปุณ จปริ, ภิกขุ, ภิกขุ ยถาสุตตอ ยถापรียตตอ ธรรมั วิตถาเรน ปเรสสิ เทเสติ. สอ ตาย ธรรมปญฺญตติยา ทิวสอ อติณามะติ, ริณฺจติ ปฏิสลลัน, นานุญฺญชติ อชฺชตตอ เจตฺสมถั. อยั วุจฺจติ, ภิกขุ – 'ภิกขุ ปญฺญตติพฺพโล, โน ธรรมวิหารี'.

ปูน จปร, ภิกขุ, ภิกขุ ยถาสุต ยถาปริยตตัม ฌมม วิตถาเรน สขฌาย กโรติ. โส เตน
สขฌาเยน ทิวส อติณามะติ, ริญจติ ปฏิสลลัน, นานุญญติ อชฌตตัม เจโตสมถ. อัย วุจจติ, ภิกขุ –
‘ภิกขุ สขฌายพหุโล, โน ฌมมวิหารี’.

ปูน จปร, ภิกขุ, ภิกขุ ยถาสุต ยถาปริยตตัม ฌมม เจตสา อนุวิตกเกติ อนุวิจเรติ
มนสาอนุเปกขติ. โส เตหิ ฌมมวิตกเกติ ทิวส อติณามะติ, ริญจติ ปฏิสลลัน, นานุญญติ อชฌตตัม เจโต
สมถ. อัย วุจจติ, ภิกขุ – ‘ภิกขุ วิตกกพหุโล, โน ฌมมวิหารี’.

อิธ, ภิกขุ, ภิกขุ ฌมม ปริยาปุณนติ – สุตตัม, เคยย, เวยยากรณ์, คาลัม, อุทานัม, อิติวุตตกัม,
ชาตกัม, อพภุตฌมม, เวทลล. โส ตาย ฌมมปริยตติยา น ทิวส อติณามะติ, นาปิ ธิ (๗.๔๗) ญจติ ปฏิสล
ลัน, อนุญญติ อชฌตตัม เจโตสมถ. เอว โข, ภิกขุ, ภิกขุ ฌมมวิหารี โหติ.

อิติ โข, ภิกขุ, เทสิโต มया ปริยตติพหุโล, เทสิโต ปญญตติพหุโล, เทสิโต สขฌายพหุโล,
เทสิโต วิตกกพหุโล, เทสิโต ฌมมวิหารี. ย โข, ภิกขุ, สตถารา กรณีย สวากัน ทิเตสิณา อนุกมเปกน
อนุกมเป อุปาทาย, กตัม วอ ตัม มया. เอตานิ, ภิกขุ, รุกขมูลานิ, เอตานิ สุลญาคารานิ. ฌายถ, ภิกขุ,
มา ปมาทถ, มา ปจฉา วิปปฏิสาริโน อหุตถ. อัย โว อมหากัน อนุสาสนีติ.

ฌมมวิหารีสุตตัม ปญจกงคุดตเร.

๗๑. ราชุโลวาทสุตตัม

กจจิ อภินทสวสา	นาวชานาสิ ปณติตัม
อุกกาธโร มนุสสานัม	กจจิ อปจิติ ตยา.
นาห อภินทสวสา	อวชานามิ ปณติตัม
อุกกาธโร มนุสสานัม	นิจจ อปจิติ มยา.
ปญจ กามคุณหิตวา	ปิยรูป มโนรเม
สพธา (๗.๔๘) ย ชวรา นิภขมม	ทุกขสสนตกรโ ภว.
मितเต ภขสสุ กลยาณ	ปนตถจ สยนาสนัม
วิวิตตัม อปนิคโฆส	มตตถญ โหติ โภชเน.
จีวเร ปินทปาเต จ	ปจจเย สยนาสเน
เอเตสุ ตณห์ มากาสิ	มา โลกัม ปุนราคมิ.
สวโต ปาติโมกขสมิ	อินทริเยสุ จ ปญจสุ
สติ กายคตา ตยตถ	นิพพิทาพหุโล ภว.
นิमितตัม ปริวชเชติ	สุภัม ราคูปสณทิตัม
อสุภาย จิตตัม ภาเวหิ	เอกคัม สุตมาหิตัม.
อนิมิตตถจ ภาเวหิ	มานานุสยมุชช

ตโต มานาภิสมยา อุปสนโต จริสสตีติ.
 อิตถ์ สุก ภาควา อายสมนตัม ราหุล อิมาทิ คาถาหิ อภินท โอวทตีติ.
 ราหุโลวาทสุตตัม สุตตนิปาเต

๗๒. นนทาสุตตัม (วิชัยสูตร)

จรั วา ยทิ วา ติฏฐัน นิสินโน อุท วา สยัม
 สมินฺนเชติ ปสาเรติ เอสา กายสส อิญชนา.
 อฏฐินหารุสยัตโต

๓.๑.๘ คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๘

(๘.๑) ตจมัสวเลปโน

ฉวียา กาโย ปฏิจจณโน	ยถาภูตัม น ทิสสตี.
อนตปุโร อุทรูปุโร	ยกนเปฬสส วตถิโน
หทยสส ปปผาสส	วกกสส ปิหกสส จ.
สิงฆาณิกาย เขฬสส	เสทสส จ เมทสส จ
โลหิตสส ลสิกาย	ปัตตสส จ วสาย จ.
อถสส นวหิ โสเตหิ	อสุจี สวติ สพพทา
อกขิมหา อกขิคุถโก	กณณมหา กณณคุถโก.
สิงฆาณิกา จ นาสโต	มูเขน วมเตกทา
ปัตตัม เสมหญจ วมตี	กายมมหา เสทชลลิกา.
อถสส สฺสิริ สีสัม	มตถลฺลจฺจสส ปุริตัม
สุภโต นัมมณฺญตี พาโล	อวิชขาย ปุรฺกขโต.
ยทา จ โส มโต เสตี	อุทฺธมาโต วินีลโก
อปริทโธ สฺสณสมมึ	อนเปกขา โหนตี ญฺาตโย.
ชาทนต์ นัม สุวานา จ	สิงคาลา จ วกา กิมิ
กากา คิชฌา จ ชาทนต์	เย จญญฺเ สนตี ปาณิ (๘.๒) โน.
สุตวาน พุทฺธวณฺณ ภิภุช	ปณฺญานวา อิช
โส โข นัม ปริชานาติ	ยถาภูตยทิ ปสสตี.
ยถา อิทํ ตถา เอตัม	ยถา เอตัม ตถา อิทัม
อชฌตฺตยจ พหิทฺธา จ	กาเย ฉนทํ วิราชเย.
ฉนทราควิริตโต โส	ภิภุช ปณฺญานวา อิช

อชฌมา อมตฺ สนตฺ	นิพพานํ ปทมจจุตฺ.
ทวิปาทโกยํ อสุจิ	ทุคฺคนโร ปริหิรติ
นนานากุณปปริปุโร	วิสสวโนโต ตโต ตโต.
เอตาทีเสน กาเยน	โย มณฺเญ อุณฺณเมตเว
ปรํ วา อวชานะย	กิมณฺญตร อทสฺสนาติ.

วิชยสุตฺตํ นิฏฐิตํ.

๗๓. ตุมฺภกสุตฺตํ

ปุจฺฉามิ ตํ อาทิจฺจพนฺธ	วิเวกํ สนฺติปทญฺจ มเหสิ
ภถํ ทิสฺวา นิพฺพาติ ภิกฺขุ	อนฺุปาทียาโน โลกสฺมี กิณฺจิ.
มุถํ ปปฺยจสฺสงฺขาเย (อิตฺติ ภควา)	มนฺตา อสฺมีติ สพฺพมฺุปรฺนุเช
ยา กาจิ ตณฺหา อชฌตฺตํ	ตาสํ วินยา สทา สโต สิกฺเข.
(๘.๓) ยํ กิณฺจิ ฌมฺมมภิชฌณฺยา	อชฌตฺตํ อถ วาปี พหิทฺธา
น เตน ถามํ กุพฺเพถ	น ทิ สา นิพฺพุติ สตํ วุตฺตา.
เสยฺโย น เตน มณฺเญยฺย	นีเจยฺโย อถ วาปี สริกฺโข
ผุฏฺฐโธ อเนกรูเปหิ	นาตุมาณํ วิกปฺปยํ ติฏฺฐเ.
อชฌตฺตเมวฺอุปสเม	น อณฺญโต ภิกฺขุ สนฺติเมเสยฺย
อชฌตฺตํ อุปสนตสฺส	นตฺถิ อตฺตา กุโต นิสฺสตา วา.
มชฺฌเม ยถา สมฺมุตฺตสฺส	อุมิ โน ชายตี ฐิตโหติ
เอวํ ฐิตโธ อนนฺตสฺส	อุสฺสทํ ภิกฺขุ น กรายฺย กุหิณฺจิ.
(๘.๔) อภิตตยํ วิวฏฺฏจกฺขุ	สภฺกขิธมฺมํ ปริสฺสยวินยํ
ปฏฺธิปทํ วเทหิ ภทฺทนเต	ปาติโมกฺขํ อถ วาปี สมารี.
จกฺขุหิ เนว โลลสฺส	คามกถาย อวฺวรเย โสถํ
รเส จ นานุคฺชิณฺเอยฺย	น จ มมาเยถ กิณฺจิ โลกสฺมี.
ผสฺสเสน ยทา ผุฏฺฐสฺส	ปริเทวํ ภิกฺขุ น กรายฺย กุหิณฺจิ
ภาวญจ นาภิขปฺเปยฺย	เถรเวสุ จ น สมฺปเวธฺย.
อนนฺนํมโถ ปานานํ	ชาพนียานํ อโถปี วตฺถานํ
ลทฺธา น สนฺนิธี กยิรา	น จ ปรีตฺตเส ตานิ อลภมาโน.
ฌายี น ปาทโลลสฺส	วิรเม กุกฺกจฺจา นปฺมชฺเชยฺย
อถาสเนสุ สยเนสุ	อปฺปสทฺเทสุ ภิกฺขุ วิหเรยฺย.
นิทฺทํ น พหุสฺสิกรายฺย	ชาครียํ ภเชยฺย อาตาปี

ตนฺทึ มายํ หสฺสํ ชิทฺทํ	เมณฺณ วิปฺปชฺเห สวิภูสํ.
อาถพฺพณํ สุปินํ ลกฺขณํ	โน วิทฺเห อโถปิ นกฺขตฺตํ
วิรุตฺตจฺจ คพฺภกรณํ	ติกกิจฺจํ มามโก น เสเวยฺย.
นินฺทาย นปฺปเวเธยฺย	น อุณฺณเมยฺย ปสฺสีโต ภิกฺขุ
โลภํ สห มจฺจนฺริเณ	โกธํ เปสฺสูณฺยจฺจ ปนฺุเทยฺย.
กยวิกฺกเย น ติฏฺฐเฐยฺย	อุปวาทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิณฺจิ
คาเม จ นาภิสฺสชฺเชยฺย	ลาภ (๘.๕) กมฺยา ชนํ น ลปเยยฺย.
น จ กตฺถิตา สียา ภิกฺขุ	น จ วาจํ ปยุตฺตํ ภาเสยฺย
ปาคพฺภิยํ น สิกฺขเยยฺย	กถํ วิคฺคาหิกํ น กถเยยฺย.
โมสวชฺเช น นีเยถ	สมฺปชาโน สฺถฺวานิ น กยิรา
อถ ชีวิเตน ปณฺญาย	สีลพฺพเตน นาณญุมติมณฺเญ.
สุตฺวา รุสฺสีโต พหุ วาจํ	สมณานํ วา ปุณฺณนํ
ผรุสฺเสน เน น ปฏฺวิชฺชา	น หิ สนฺโต ปฏฺวิเสนิกโรนฺติ.
เอตถจฺจ ธมฺมมณฺญาย	วิจฺฉิํ ภิกฺขุ สทา สโต สิกฺขเ
สนฺตฺติตี นิพฺพุตฺตี ญุตฺวา	สาสเน โคตมสฺส น ปมชฺเชยฺย.
อภิกฺกุ หิ โส อนภิกฺกุโต	สกฺขิธมฺมมนฺตีหมฺสสฺสี
ตสฺมา หิ ตสฺส ภควโต สาสเน	อปฺปมตฺโต สทา นมสฺสมนฺุสิกฺขเติ.

ตฺวภูกฺสุตฺตํ สุตฺตนิปาเต.

๗๔. อนตฺตลกฺขณสุตฺตํ

เอวมเมสุตฺตํ เอกํ สมยํ ภควา เอกํ สมยํ ภควา พาราณสียํ วิหริติ อัสสิปตฺเน มิคทาเย. (๘.๖)
ตตร โข ภควา ปณฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ อามนฺเตสฺสี ภิกฺขโวติ. ภทฺนเตติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา
เอตทโวจ

รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา. รูปญจ หิทํ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสส, นยิทํ รูปํ อาพาธาย สํวตฺเตยฺย,
ลพฺเภถ จ รูปे 'เอวํ เม รูปํ โหตุ, เอวมเม รูปํ มา อโหสฺสีติ. ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว รูปํ อนตฺตา, ตสฺมา รูปํ
อาพาธาย สํวตฺตติ, น จ ลพฺภติ รูปे 'เอวมเม รูปํ โหตุ, เอวมเม รูปํ มา อโหสฺสีติ. เวทนา อนตฺตา. เวทนา
จ หิทํ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสส, นยิทํ เวทนา อาพาธาย สํวตฺเตยฺย, ลพฺเภถ จ เวทนาย 'เอวมเม เวทนา
โหตุ, เอวมเม เวทนา มา อโหสฺสีติ. ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว เวทนา อนตฺตา, ตสฺมา เวทนา อาพาธาย
สํวตฺตติ น จ ลพฺภติ เวทนาย 'เอวมเม เวทนา โหตุ, เอวมเม เวทนา มา อโหสฺสีติ. (๘.๗) สยฺเย อนตฺตา
ฯเปฯ สงฺขาราน อนตฺตา. สงฺขาราน จ หิทํ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสส, นยิทํ สงฺขาราน อาพาธาย สํวตฺเตยฺย,
ลพฺเภถ จ สงฺขารสฺสุ 'เอวมเม สงฺขาราน โหนตุ, เอวมเม สงฺขาราน มา อเหสฺสุนฺติ. ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว

สงขารรา อนาคตา, ตสฺมา สงขารรา อาพาธาย สํวตฺตติ, น จ ลพฺภติ สงขารสฺส 'เอวมเม สงขารรา โหนตุ, เอวมเม สงขารรา มา อเหสนฺติ.

วิญญาณํ อนาคตา. วิญญาณญจ หิ ภิขเว อตฺตา อภวิสส, นยิทํ วิญญาณํ อาพาธาย สํวตฺเตยฺย, ลพฺภถ จ วิญญาณ 'เอวมเม วิญญาณํ โหตุ, เอวมเม วิญญาณํ มา อโหสีติ. ยสฺมา จ โข ภิขเว วิญญาณํ อนาคตา, ตสฺมา วิญญาณํ อาพาธาย สํวตฺตติ, น จ ลพฺภติ วิญญาณ 'เอวมเม วิญญาณํ โหตุ, เอวมเม วิญญาณํ มา อโหสีติ.

ตํ ก็ มลฺลยถ ภิ (๘.๘) ภิขเว รูปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ อนิจฺจํ ภาณเต. ยํ ปณานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกฺขํ, ภาณเต ยํ ปณานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลลํ นฺ ตํ สมฺมุสฺสิตฺตํ 'เอตํ มม, เอโสทมสมฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ โน เหนฺตํ ภาณเต. เวทนา... สลฺยา... สงขารรา... วิญญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ อนิจฺจํ ภาณเต. ยํ ปณานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกฺขํ ภาณเต. ยํ ปณานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลลํ นฺ ตํ สมฺมุสฺสิตฺตํ 'เอตํ มม, เอโสทมสมฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ โน เหนฺตํ ภาณเต.

ตสฺมาติห ภิขเว ยํ กิณฺจิจิ รูปี อตีตานาคตปจฺจุปปนํ อชฺชตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปี 'เนตํ มม, เนโสทมสมฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ทฏฺฐพฺพํ. ยา กาจิ เวทนา อตีตานาคต ปจฺจุปปนนา อชฺชตฺตํ วา พหิทฺธา วา ฯเปฯ ยา ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพา เวทนา 'เนตํ มม, เนโสทมสมฺมิ, น เมโส อ (๘.๙) ตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ทฏฺฐพฺพํ.

ยา กาจิ สลฺยา ฯเปฯ ย เกจิ สงขารรา อตีตานาคตปจฺจุปปนนา อชฺชตฺตํ วา พหิทฺธา วา ฯเปฯ ย ทูเร สนฺติเก วา, สพฺเพ สงขารรา 'เนตํ มม, เนโสทมสมฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ทฏฺฐพฺพํ.

ยํ กิณฺจิจิ วิญญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปปนํ อชฺชตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญญาณํ 'เนตํ มม, เนโสทมสมฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ทฏฺฐพฺพํ.

เอวํ ปสฺสํ ภิขเว สุตฺวา อริยสวโก รูปสมฺมิปิ นิพฺพิณฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพิณฺทติ, สลฺยา ยปิ นิพฺพิณฺทติ, สงขารสฺสปิ นิพฺพิณฺทติ, วิญญาณสมฺมิปิ นิพฺพิณฺทติ. นิพฺพิณฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมฺจฺจติ. วิมฺตตสฺมิ วิมฺตตมิตฺติ ญฺาณํ โห (๘.๑๐) ติ. 'ชีณฺา ชาติ, วุสฺสิตํ พรหมจฺริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตถตฺตา ยาทิ ปชานาตีติ.

อิทมวโจ ภควา. อตฺตมนา ปญฺจวคฺคิยา ภิขู ภาควโต ภาสีตํ อภินนฺท. อิมสมฺมิญจ ปน เวยยากรณสฺมิ ภณฺณมานา ปญฺจวคฺคิยานํ ภิขูนํ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมฺจฺจิสฺสูติ.

อนตฺตลภฺขณสฺสุดํ ขนฺธกวกฺเค.

๗๕. จุฬราหูโลวาทสุตต์

เอวมเม สุตฺ. เอกํ สมยํ ภควา สาวตถียํ วิหริติ เขตฺวเน อนาถปิณฑิกสฺส อาราเม. อถ โข ภควโต รโหิตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตฺโส ปริวิตกโก อุทฺปาติ ปริปกฺกา โข ราหุลสฺส วิมุตฺติปริปาจนี ยา ฌมฺมา. ยนฺนุนาหํ ราหุลํ อุตฺตริํ อาสวานํ ขเย วินยฺยนฺติ. อถ โข ภควา ปุพฺพพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย สาวตถิํ ปิณฑาย ปาวีสี. สาวตถียํ ปิณฑาย จริตฺวา (๘.๑๑) ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฑปาตปฏิกกนฺโต อายสฺมนตํ ราหุลํ อามนฺเตสี คณฺหาหิ ราหุลํ นิสีหนํ, เยเน อนฺธวณฺ เตนุสสงฺกมฺสสาม ทิวาวิหารายาติ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา ราหุโล ภควโต ปฏิสสุตฺวา นิสีหนํ อาทาย ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพฺพนฺธิ.

เตเน โข ปน สมเยเน อนเภาเน เทวตาสหสฺसानิ ภควนฺตํ อนุพฺพนฺธานิ โหนฺติ อชฺช ภควา อายสฺมนตํ ราหุลํ อุตฺตริํ อาสวานํ ขเย วิเนสฺสตีติ. อถ โข ภควา อนฺธวณฺ อชฺฌเภาเหตฺวา อณฺเฏตรสฺมี รุกฺขมุเล ปณฺเฏตฺเต อาสเน นิสีหิ. อายสฺมาปิ โข ราหุโล ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสีหิ. เอกมฺนตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนตํ ราหุลํ ภควา เอตทวโจ

ตํ ก็ มณฺเฏสิ ราหุล จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ อนิจฺจํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ? ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนา (๘.๑๒) นิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุสฺสิตฺตํ 'เอตํ มม, เอโสหฺมสมฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ โน เหนฺตํ ภนฺเต. ตํ ก็ มณฺเฏสิ ราหุล ฐปา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ อนิจฺจา ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุสฺสิตฺตํ 'เอตํ มม, เอโสหฺมสมฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ โน เหนฺตํ ภนฺเต. ตํ ก็ มณฺเฏสิ ราหุล จกฺขุวิญญานํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ อนิจฺจํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุสฺสิตฺตํ 'เอตํ มม, เอโสหฺมสมฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ โน เหนฺตํ ภนฺเต. ตํ ก็ มณฺเฏสิ ราหุล จกฺขุสมฺผสฺโส นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ อนิจฺโจ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกฺขํ ภนฺเต. (๘.๑๓) ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุสฺสิตฺตํ 'เอตํ มม, เอโสหฺมสมฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ โน เหนฺตํ ภนฺเต. ตํ ก็ มณฺเฏสิ, ราหุล ยมิตํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทฺนาคตํ สณฺเฎยาคตํ สงฺขารคตํ วิญญานคตํ ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ อนิจฺจํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุสฺสิตฺตํ 'เอตํ มม, เอโสหฺมสมฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ โน เหนฺตํ ภนฺเต.

ตํ ก็ มณฺเฏสิ ราหุล สโต นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ อนิจฺจํ ภนฺเต. ๗เปฯ ฆานํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ อนิจฺจํ ภนฺเต. ชิวหา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ อนิจฺจา ภนฺเต. กาโย นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ อ (๘.๑๔) นิจฺโจ ภนฺเต. มโน นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ อนิจฺโจ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุสฺสิตฺตํ 'เอตํ มม, เอโสหฺมสมฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ โน เหนฺตํ ภนฺเต. ตํ ก็ มณฺเฏสิ ราหุล ฌมฺมา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ อนิจฺจา ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุสฺสิตฺตํ 'เอตํ มม, เอโสหฺมสมฺมิ, เอโส

เม อตตาดิ โน เหตํ ภาณเต. ตํ ก็ มณฺญสิ ราชูล มโนวิญญานํ นิจจํ วา อนิจจํ วาติ อนิจจํ ภาณเต. ยํ ปณานิจจํ, ทุกขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกขํ ภาณเต. ยํ ปณานิจจํ ทุกขํ วิปริณามธมมํ, กลลํ นุ ตํ สม (๘.๑๕) นุปสฺสิตุ 'เอตํ มม, เอโสหมสมิ, เอโส เม อตตาดิ โน เหตํ, ภาณเต. ตํ ก็ มณฺญสิ ราชูล มโนสมผสฺสํ นิจจํ วา อนิจจํ วาติ อนิจจํ ภาณเต. ยํ ปณานิจจํ ทุกขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกขํ ภาณเต. ยํ ปณานิจจํ ทุกขํ วิปริณามธมมํ, กลลํ นุ ตํ สมฺนุปสฺสิตุ 'เอตํ มม, เอโสหมสมิ, เอโส เม อตตาดิ โน เหตํ ภาณเต. ตํ ก็ มณฺญสิ ราชูล ยมิทํ มโนสมผสฺสํ ปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาทํ สณฺญาคํ สงฺขารคํ วิญญานคํ, ตมฺปิ นิจจํ วา อนิจจํ วาติ อนิจจํ, ภาณเต ยํ ปณานิจจํ ทุกขํ วา ตํ สุขํ วาติ ทุกขํ ภาณเต. ยํ ปณานิจจํ ทุกขํ วิปริณามธมมํ กลลํ นุ ตํ สมฺนุปสฺสิตุ 'เอตํ มม, เอโสหมสมิ, เอโส เม อตตาดิ โน เห (๘.๑๖) ตํ ภาณเต.

เอวํ ปสฺสํ ราชูล สุตฺวา อริยสาวโก จกฺขุสมิ นิพฺพิณฺทติ, รูเปสุ นิพฺพิณฺทติ, จกฺขุวิญญานเณ นิพฺพิณฺทติ, จกฺขุสมผสฺสเณ นิพฺพิณฺทติ, ยมิทํ จกฺขุสมผสฺสํ ปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาทํ สณฺญาคํ สงฺขารคํ วิญญานคํ ตสมิมฺปิ นิพฺพิณฺทติ. โสตสมิ นิพฺพิณฺทติ, สทฺทฺเตสุ นิพฺพิณฺทติ ฯ เปฯ ฆานสมิ นิพฺพิณฺทติ, คนฺธेषุ นิพฺพิณฺทติ. ชิวหาเย นิพฺพิณฺทติ, รสฺสสุ นิพฺพิณฺทติ. กายสมิ นิพฺพิณฺทติ, โผฏฺฐพฺเพสุ นิพฺพิณฺทติ. มนสมิ นิพฺพิณฺทติ, ธมฺเมสุ นิพฺพิณฺทติ, มโนวิญญานเณ นิพฺพิณฺทติ, มโนสมผสฺสเณ นิพฺพิณฺทติ, ยมิทํ มโนสมผสฺสํ ปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทนาทํ สณฺญาคํ สงฺขารคํ วิญญานคํ ตสมิมฺปิ นิพฺพิณฺทติ. นิพฺพิณฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมฺจฺจติ. วิมุตตสมิ วิมุตตมิตฺติ ญาณํ โหติ. 'ซีณา ชาติ, วุสฺสิตํ พรหมจฺริยํ, กตํ กรรมํ, นาปรํ อิตฺถตฺตยาติ (๘.๑๗) ปชานาตีติ.

อิทมวโจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา ราชูลो ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิติ. อิมสมิณฺจ ปน เวยยากรรมสมิ ภณฺณมานเณ อายสฺมโต ราชูลสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมฺจฺจติ. ตาสลฺจ อนเณกานํ เทว ตาสหสฺसानํ วิรชํ วิตมลํ ธมฺมจกฺขุ อุทฺปาทํ 'ยํ ภิกฺขุ สมุทฺยธมมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺมนติ.

จฺหวราหุโลวาทสุตฺตํ อุปฺปณฺณาสเก.

๗๖. อชฺมตฺตติกฺกสุตฺตํ (ปฐมเสขสุตฺต)

วุตฺตเถวหํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ เสขสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อปฺปตฺตมานสสฺส อนุตฺตรํ โยคฺกเขมํ ปตฺถยมานสส วิหโรติ อชฺมตฺตติกํ อํคนฺติ กริตฺวา นาณญํ เอกงฺคมฺปิ สมฺนุสฺสามิ ยํ เอวํ พหุูปการํ ยถิยํ ภิกฺขเว โยนิโสมนสิกาโร. โยนิโส ภิกฺขเว ภิกฺขุ มนสิ กโรนฺโต อกฺกุสล์ ปชฺหติ, กุสล์ (๘.๑๘) ภาเวตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อวโจ. ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ

โยนิโสมนสิกาโร	ธมฺโม เสขสฺส ภิกฺขุโน
นตฺถยญฺญ เอวํ พหุูปาโร	อฺตฺตมตฺถสฺส ปตฺติยา
โยนิโส ปทหํ ภิกฺขุ	ขยํ ทุกฺขสฺส ปาปุณฺเนติ.
ออยมฺปิ อตฺถโถ วุตฺโต	ภควตา อิติ เม สุตฺนติ.

อษมตติงคสุตต์.

๗๗. พาหิรังกสุตต์ (ทุติยเสขสุตต์)

วุตตณฺเฑหํ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺตํ เสขสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อปฺปตฺตมานสสฺส อนฺตฺตรํ
โยคกฺขเมมฺ ปรตฺถยมานสฺส วิหฺรโต พาหิรํ อํคฺคณฺติ กริตฺวา นาณญํ เอกํคฺคปิ สมนุสฺสํ ยํ เอวํ
พหุปรการํ ยถยิทํ ภิกฺขเว กลยาณมิตฺตตา. กลยาณมิตฺโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ อกฺกุสฺสํ ปชฺหติ, กุสฺสํ ภาเวตฺติ.
เอตมตฺถํ ภควา อโวจ. ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ

กลยาณมิตฺโต โย ภิกฺขุ (๘.๑๙) สปปติสฺสโส สคารโว

กรํ มิตฺตานํ วจฺนํ สมฺปชาโน ปติสฺสโต

ปาปุณฺเณ อนุปฺพเพน สพฺพสํโยชนกฺขยฺนติ.

อยมฺปิ อตฺถํ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺตํ.

พาหิรังกสุตต์.

๗๘. ปิณฑิยาโลปสุตต์ (ชีวกสุตต์)

อนตฺมมิตํ ภิกฺขเว ชีวิกานํ ยทิตํ ปิณฑิลโย. อภิสํโปยํ, ภิกฺขเว โลกสมฺมํ ปิณฑิลโล วิจฺรสิ
ปรตฺตปาณฺตี. ตถจฺ ชโย เอตํ, ภิกฺขเว กุลปฺปตฺตา อุเปฺนติ อตฺถวสิกา, อตฺถวสํ ปฏิจฺจ, เนว ราชาภินีตา, น
โจราภินีตา, น อธิญฺญา, น ภยญฺญา, น อาชีวิกาปกฺตา, อปิ จ ชโย โอตินฺณามห ชาติยา ชราย มรณฺน
โสเกหิ ปรีเทเวหิ ทฺวเกหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ ทฺวโกติณฺณา ทฺวกฺขปรเตา อปฺเปว นาม อิมสฺส
เกวลสฺส ทฺวกฺกขณฺธสฺส อนตฺตกิริยา ปญฺญา (๘.๒๐) เยถาติ.

เอวํ ปพฺพชิตฺโต จายํ ภิกฺขเว กุลปฺปตฺโต. โส จ โหติ อภิชณฺณํ กาเมสุ ติพฺพสํสาราโค
พฺยาปนฺนจิตฺโต ปทุญฺจมนฺสงกโป มุญฺจสฺสติ อสมฺปชาโน อสมฺมาหิตฺโต วิพฺภนฺตจิตฺโต ปากตินทฺริโย.
เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ฉวาลาตํ อุภโตปทิตํ มชฺเช คฺคณฺตํ เนว คามํ กุญฺจตฺถํ ปรตฺติ, นารญญํ กุญฺจตฺถํ ปรตฺติ.
ตถูปมาหํ ภิกฺขเว อิมํ ปุคฺคํ วทามิ คิหิโกคา จ ปรีทีนํ, สํมณฺญตฺถจฺจ น ปรีปุเรติ.

คิหิโกคา ปรีทีนํ สํมณฺญตฺถจฺจ ทฺวพฺภโก

ปรีธฺสมานํ ปกิเรติ ฉวาลาตํ นสฺสติฯ

เสยฺโย อโยคฺโพนํ ภูตฺโต ตตฺโต อคฺคิสิชูปโม;

ยถฺเจ ภูณฺเชยฺย ทฺวสฺสิลํ ภูณฺชิณฺนํ สณฺญตฺโต'ติฯ

ปิณฑิยาโลปสุตต์.

๗๙. อารทวิริยสูตร (จรัสชุด)

วุตตณฺเหหํ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตํ จรโต เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ
กาม (๘.๒๑) วิตกฺโก วา พยาปาหวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา. ตณฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชฺหติ
น วิโนเทติ น พยนตฺกโรติ น อนภาวํ คเมติ. จรมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํภูโต อนาตาปี อนฺตตาปี สตตํ
สมิตํ กุสฺสโต หินวิริโยติ วุจฺจติ.

ฐิตสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พยาปาหวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา.
ตณฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชฺหติ น วิโนเทติ น พยนตฺกโรติ น อนภาวํ คเมติ. ฐิตํปิ ภิกฺขเว
ภิกฺขุ เอวํภูโต อนาตาปี อนฺตตาปี สตตํ สมิตํ กุสฺสโต หินวิริโยติ วุจฺจติ.

นิสินฺนสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พยาปาหวิตกฺโก (๘.๒๒) วา วิหี
สาวิตกฺโก วา. ตณฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชฺหติ น วิโนเทติ น พยนตฺกโรติ น อนภาวํ คเมติ.
นิสินฺนํปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํภูโต อนาตาปี อนฺตตาปี สตตํ สมิตํ กุสฺสโต หินวิริโยติ วุจฺจติ.

สยานสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ชาครสฺส อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พยาปาหวิตกฺโก วา
วิหีสาวิตกฺโก วา. ตณฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชฺหติ น วิโนเทติ น พยนตฺกโรติ น อนภาวํ คเมติ.
สยานํปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ชาครโร เอวํภูโต อนาตาปี อนฺตตาปี สตตํ สมิตํ กุสฺสโต (๘.๒๓) หินวิริโยติ วุจฺจติ.

จรโต เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พยาปาหวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา.
ตณฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชฺหติ วิโนเทติ พยนตฺกโรติ อนภาวํ คเมติ. จรมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
เอวํภูโต อาตาปี โอตตาปี สตตํ สมิตํ อารทวิริโย ปหิตตโตติ วุจฺจติ.

ฐิตสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พยาปาหวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา.
ตณฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชฺหติ วิโนเทติ พยนตฺกโรติ อนภาวํ คเมติ. ฐิตํปิ ภิกฺข (๘.๒๔) เว
ภิกฺขุ เอวํภูโต อาตาปี โอตตาปี สตตํ สมิตํ อารทวิริโย ปหิตตโตติ วุจฺจติ.

นิสินฺนสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พยาปาหวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก
วา. ตณฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชฺหติ วิโนเทติ พยนตฺกโรติ อนภาวํ คเมติ. นิสินฺนํปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
เอวํภูโต อาตาปี โอตตาปี สตตํ สมิตํ อารทวิริโย ปหิตตโตติ วุจฺจติ.

สยานสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ชาครสฺส อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พยาปาห วิตกฺโก วา วิหี
สาวิตกฺโก วา. (๘.๒๕) ตณฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชฺหติ วิโนเทติ พยนตฺกโรติ อนภาวํ คเมติ.
สยานํปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ชาครโร เอวํภูโต อาตาปี โอตตาปี สตตํ สมิตํ อารท วิริโย ปหิตตโตติ วุจฺจติ.
เอตมตฺถํ ภควา อโวจ. ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ

จรั วา ยทิ วา ติฏฺฐํ

นิสินฺนํ อุท วา สยํ

โย วิตกฺกํ วิตกฺเกติ

ปาปํ เคาณิสฺสิตํ.

กุมมคฺคํ ปฏฺฐิโน โส

โมหเนยฺยสุ มุจฺฉิตํ

อภพฺโป ตาทีโส ภิกฺขุ

มุญฺจ สมนฺโพนฺตมํ.

โย จ จรฺ วา ติฏฺฐํ วา นิสินฺโน อุท วา สยํ
 วิตกํ สมยิตวาน วิตกกุปฺสเม รโต
 ภพฺโพ โส ตาทีโส ภิกขุ ฌฺญจฺจ สมฺโพธิมุตฺตมนฺติ.
 อารทฺธวิริยสุตฺตํ.

๘๐. ชาครสุตฺตํ (ชาครียสุตฺต)

วุตฺตณฺเหตํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ ชาครโ จสฺส (๘.๒๖) ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สโต
 สมฺปชาโน สมาหิตो ปมฺุทิตโต วิปฺปสนฺโน จ ตตฺถ กาลวิปฺสสี จ กุสเลสุ ฌมฺเมสุ. ชาครสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน
 วิหโรโต สตสฺส สมฺปชาณสฺส สมาหิตสฺส ปมฺุทิตสฺส วิปฺปสนฺนสฺส ตตฺถ กาลวิปฺสสีโน กุสเลสุ ฌมฺเมสุ
 ทวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺฐเชว ฌมฺเม อญฺญา, สติ วา อุปาทีเสเส อนาคามิตาติ. เอตมตฺถํ
 ภควา อโวจ. ตตฺถเถตํ อิติ วุจฺจติ

ชาครนฺตา สุณฺนาเถตํ เย สุตฺตา เต ปพฺพุณฺณ
 สุตฺตา ชาคริตํ เสยโย นตฺถิ ชาครโต ภยํ.

โย ชาครโ จ สติมา สมฺปชาโน
 สมาหิตो มฺุทิตโต วิปฺปสนฺโน จ
 กาเลน โส สมฺมา ฌมฺมํ ปริวิมฺสฺมาโน
 เอโกทิกฺุโต วิหเน ตมฺ โส.
 ตสฺมา หเว ชาครียํ ภเชถ
 อาตาปี ภิกฺขุ นิปโก ฌานลาภี
 สยฺยชนํ ชาตฺติขราย เฉตฺวา
 อีเชว สมฺโพธิมฺุตฺตรํ ฌุเสตี.

(๘.๒๗) ชาครสุตฺตํ.

๘๑. พุติยเวทนาสุตฺตํ (สกลสุตฺต)

วุตฺตณฺเหตํ ภควตา, วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ –

ติสฺโส อีมา ภิกฺขเว เวทนา. กตฺมา ติสฺโส? สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา
 เวทนา. สุขา ภิกฺขเว เวทนา ทุกฺขโต ทฺฐพฺพา; ทุกฺขา เวทนา สลฺลโต ทฺฐพฺพา; อทุกฺขมสุขา เวทนา
 อนิจฺจโต ทฺฐพฺพา ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สุขา เวทนา ทุกฺขโต ทิฏฺฐา โหติ, ทุกฺขา เวทนา สลฺลโต
 ทิฏฺฐา โหติ, อทุกฺขมสุขา เวทนา อนิจฺจโต ทิฏฺฐา โหติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ‘ภิกฺขุ อริโย สมฺมทฺทโส อจ
 เฉจฺฉิ ตณฺหํ, วิวตฺตยิ สยฺยชนํ, สมฺมา มานาภิสมฺยา อนตฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสา’”ติฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจฯ
 ตตฺถเถตํ อิติ วุจฺจติ –

โย สุขํ ทุกขโต อทท	ทุกขมททกชิ สลลโต
อทุกขมสุขํ สนตํ	อท (๘.๒๘) กชิ นํ อนิจจโต.
ส เว สมมททโส ภิกขุ	ยโต ตตถ วิมูจจติ
อภิณฺญาโวลีโต สนโต	ส เว โยคาคีโค มุนีติ.

สลลสฺสตํ.

๘๒. กิฑฐสูตร

กิฑฐายํ ภิกขเว, กาโย, วิณฺญาณํ วิราคะมมํ, สพเพ อุปธี อนิจจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา’’ติ

กายณฺจ กิฑฺฐํ ญตฺวา	วิณฺญาณณฺจ วิราคะนํ
อุปธีสุ ภยํ ทิสฺวา	ชาติมรณมจฺจคา
สมปตฺวา ปรมํ สนตี	กาลํ กงฺขติ ภาวิตตฺโตติ.

กิฑฺฐสฺสตํ.

สตติมานิ สุตตานิ อิติวุตตเก.

๘๓. ทสธมมสูตร (ปพฺพชิตอภินฺหสฺสต)

เอวเม สฺสตํ. เอกํ สมยํ ภควา สาวตถิยํ วิหริติ เชตวันเ อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเ. ตตร โข ภควา ภิกขุ อามนฺเตสิ (๘.๒๙) ภิกขโวติ. ภทฺทนเตติ เต ภิกขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ

ทสยิเม ภิกขเว ธมฺมา ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพา กตเม ทส? ’เววณฺณิยเมหิ อชณฺุคฺโตติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ’ปรปฺภีพฺพธา เม ชีวิกา’ติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ’อณฺโณ เม อากบโป กรณฺิโย’ติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ’กจฺจิ นฺุ โข เม อตฺตา สीलโต น อุปวตฺตี’ติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ’กจฺจิ นฺุ โข มํ อนุวิจฺจ วิณฺญ สพฺรหมจารี สीलโต น อุปวตฺนตี’ติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ’สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานา ภาโว วินาภาโว’ติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ’กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพณฺุ กมฺมปฺภิสฺสรณฺ, ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามี’ติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ’กถํวตฺตส เม รตฺตินทิวา วีตฺวตฺตนตี’ติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ’กจฺจิ นฺุ โข อหํ สุณฺฺญาคารเ อภิสฺสามี’ติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ, ’อตฺถิ นฺุ โข เม อุตฺตริ มนุสฺสธมฺโม อลม (๘.๓๑) รียณฺฺยาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต, เยนานํ ปจฺฉิเม กาลเ สพฺรหมจารีหิ ปุณฺฺนํ น มงฺกุ ภวิสฺสามี’ติ ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ. อิเม โข ภิกขเว ทส ธมฺมา ปพฺพชิตเณ อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตณมนนา เต ภิกขุ ภควโต ภาสิตํ อภินฺนทฺนติ.

ทสธมมสฺสตํ ทสํคตฺตเร.

๘๔. อารณญาณาคตภยสูตร (ปฐมอนาคตภยสูตร)

สาวตถินิทานํ. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสึ ภิกฺขโวติ. ภทฺทเนตฺติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสสฺส. ภควา เอทวโจ

ปณฺจิมานิ ภิกฺขเว อนาคตภยานิ สมปฺสฺสมานเนน อลเมว อารณฺญเกน ภิกฺขุณา (๘.๓๒) อปฺปมตฺเตน อาตปฺปนา ปหิตตฺเตน วิหริตุํ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺนิคตฺสส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตฺสส สจฺฉิกิริยาเย.

กตฺมานิ ปณฺจ? อิทฺ ภิกฺขเว อารณฺญโก ภิกฺขุ อิติ ปฏฺฐิสณฺจิกฺขติ 'อหํ โข เอตฺรหิ เอกโก อรณฺญเ วิหฺรามิ. เอกกํ โข ปน มํ อรณฺญเ วิหฺรณฺตํ อหิ วา มํ ทํเสยฺย, วิจฺฉิโก วา มํ ทํเสยฺย, สตปฺที วา มํ ทํเสยฺย, เตน เม อสฺส กาลํ กิริยา, โส มมสฺส อนฺตราย, หนฺนาทํ วีริยํ อารภามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺนิคตฺสส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตฺสส สจฺฉิกิริยาเย'ติ. อิทํ, ภิกฺขเว ปฐฺมํ อนา (๘.๓๓) คตภยํ สมปฺสฺสมานเนน อลเมว อารณฺญเกน ภิกฺขุณา อปฺปมตฺเตน อาตปฺปนา ปหิตตฺเตน วิหริตุํ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺนิคตฺสส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตฺสส สจฺฉิกิริยาเย.

ปุณ จปรํ ภิกฺขเว อารณฺญโก ภิกฺขุ อิติ ปฏฺฐิสณฺจิกฺขติ 'อหํ โข เอตฺรหิ เอกโก อรณฺญเ วิหฺรามิ. เอกโก โข ปนทํ อรณฺญเ วิหฺรณฺโต อุกฺขลิตฺวา วา ปเปตฺยํ, ภตฺตํ วา ภตฺตํ เม พฺยาปฺชเชยฺย, ปิตฺตํ วา เม กุปฺเปยฺย, เสมฺหํ วา เม กุปฺเปยฺย, สตฺถกา วา เม วาตา กุปฺเปยฺย, เตน เม อสฺส กาลํ กิริยา, โส มมสฺส อนฺตราย, หนฺนาทํ วีริยํ อารภามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺนิคตฺสส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตฺสส สจฺฉิกิริยาเย'ติ. (๘.๓๔) อิทํ ภิกฺขเว ทฺติยํ อนาคตภยํ สมปฺสฺสมานเนน อลเมว อารณฺญเกน ภิกฺขุณา อปฺปมตฺเตน อาตปฺปนา ปหิตตฺเตน วิหริตุํ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺนิคตฺสส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตฺสส สจฺฉิกิริยาเย.

ปุณ จปรํ ภิกฺขเว อารณฺญโก ภิกฺขุ อิติ ปฏฺฐิสณฺจิกฺขติ 'อหํ โข เอตฺรหิ เอกโก อรณฺญเ วิหฺรามิ. เอกโก โข ปนทํ อรณฺญเ วิหฺรณฺโต วาเพหิ สฺมาคฺจฺเจยฺย, สีเหเน วา พฺยคฺเขเน วา ทิปปิยา วา อจฺเณเน วา ตฺรจฺเณเน วา, เต มํ ซีวิตา โวรโรเปยฺย, เตน เม อสฺส กาลํ กิริยา โส มมสฺส อนฺตราย, หนฺนาทํ วีริยํ อารภามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺนิคตฺสส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตฺสส สจฺฉิกิริยาเย'ติ. อิทํ ภิกฺขเว ทฺติยํ (๘.๓๕) อนาคตภยํ สมปฺสฺสมานเนน อลเมว อารณฺญเกน ภิกฺขุณา อปฺปมตฺเตน อาตปฺปนา ปหิตตฺเตน วิหริตุํ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺนิคตฺสส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตฺสส สจฺฉิกิริยาเย.

ปุณ จปรํ ภิกฺขเว อารณฺญโก ภิกฺขุ อิติ ปฏฺฐิสณฺจิกฺขติ 'อหํ โข เอตฺรหิ เอกโก อรณฺญเ วิหฺรามิ. เอกโก โข ปนทํ อรณฺญเ วิหฺรณฺโต มาณเวหิ สฺมาคฺจฺเจยฺย กตฺกมฺเมหิ วา อกตฺกมฺเมหิ วา, เต มํ ซีวิตา โวรโรเปยฺย, เตน เม อสฺส กาลํ กิริยา โส มมสฺส อนฺตราย, หนฺนาทํ วีริยํ อารภามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺนิคตฺสส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตฺสส สจฺฉิกิริยาเย'ติ. อิทํ ภิกฺขเว จตุตฺถํ อนาคตภยํ สมปฺสฺสมานเนน อลเมว อารณฺญเกน ภิกฺขุณา อปฺปมตฺเตน อาตปฺปนา ปหิตตฺเตน วิหริตุํ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺนิคตฺสส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตฺสส สจฺฉิกิริยาเย.

(๘.๓๖) ปุน จปรํ ภิกขเว อารณญิกโก ภิกขุ อิติ ปฏิสณจิกขติ 'อหํ โข เอตริหิ เอกโก อรณญเญ วิหรามิ. สนติ โข ปนารณญเญ วาพา อมณฺสสา, เต มํ ชีวิตา โวโรเปยฺยุ , เตเน เม อสฺส กาลํ กิริยา, โส มมสฺส อนฺตราโย, หนฺนทาหํ วีริยํ อารามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺตสฺส อธิคมาย อสจฺจิกตสฺส สจฺจิกิริยาयाติ. อิทํ ภิกขเว ปญจมํ อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานเนน อลเมว อารณญิกเกน ภิกขุณา อปฺปมตฺเตน อาตาปีนา ปหิตตฺเตน วิหริตุ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺตสฺส อธิคมาย อสจฺจิกตสฺส สจฺจิกิริยาयाติ.

อิมานิ โข ภิกขเว ปญจ อนาคตภยานิ สมฺปสฺสมานเนน อลเมว (๘.๓๗) อารณญิกเกน ภิกขุณา อปฺปมตฺเตน อาตาปีนา ปหิตตฺเตน วิหริตุ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺตสฺส อธิคมาย อสจฺจิกตสฺส สจฺจิกิริยาयाติ.

อิทมวโจ ภควา. อตฺตมฺนา เต ภิกขุ ภควโต ภาสีตํ อภินนฺทนต์.

อารณญิกานาคตภยสุตฺตํ ปญจคุตฺตเร.

๘๕. ทสพลสุตฺตํ

สาวตถีนินฺทณํ. ทสพลสมนฺนาคโต ภิกขเว ตถาคโต จตุหิ จ เวสารชเชหิ สมนฺนาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏฺฐานาติ, ปริสาสุ สีนฺนาทํ นทติ, พรหมจกํ ปวตฺเตติ อิติ รูปํ อิติ รูปสฺส สมฺพุทฺธอ อติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา อิติ เว (๘.๓๘) ทนฺยา สมฺพุทฺธอ อติ เวทนฺยา อตฺถงฺคโม, อิติ สญฺญา อิติ สญฺญาย สมฺพุทฺธอ อติ สญฺญาย อตฺถงฺคโม, อิติ สงฺขารํ อิติ สงฺขารานํ สมฺพุทฺธอ อติ สงฺขารานํ อตฺถงฺคโม, อิติ วิญฺญาณํ อิติ วิญฺญาณสฺส สมฺพุทฺธอ อติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโม. อิติ อิมสฺมี สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสํ ปาธา อิทํ อฺปปชฺชติ. อิมสฺมี อสฺติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นโรธา อิทํ นโรธมฺติ. ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารํ, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ นามรูปปจฺจยา สฬายตฺนํ สฬายตฺนปจฺจยา ผสฺสํ ผสฺสปจฺจยา (๘.๓๙) เวทนา เวทนาปจฺจยา ตณฺหา ตณฺหาปจฺจยา อฺปาทานํ อฺปาทานปจฺจยา ภาวจฺจยา ชาติ ชาติปจฺจยา ขรา มรณโสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสํ ปายาสา สมภวนฺติ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนธสฺส สมฺพุทฺธอ โหติ. อวิชฺชาเยว อสฺสวโรคฺคานิโรธา สงฺขารนิโรธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรธ วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรธ นามรูปนิโรธา สฬายตฺนนิโรธ สฬายตฺนนิโรธา ผสฺสนิโรธ ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรธ เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรธ ตณฺหานิโรธา อฺปาทานนิโรธ อฺปาทานนิโรธา ภวนิโรธ (๘.๔๐) ภวนิโรธา ชาตินิโรธ ชาตินิโรธา ขรามรณโสภปริเทว-ทุกฺขโทมนสฺสํ ปายาสา นโรธมฺติ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนธสฺส นิโรธ โหติ.

เอวํ สวากฺขาโต ภิกขเว มยา ธมฺโม อุตฺตารโน วิวฺฆฺฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิไลติโก. เอวํ สวากฺขาเต โข ภิกขเว มยา ธมฺเม อุตฺตารเน วิวฺฆฺฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิไลติเก อลเมว สทฺธาปพฺพชิตฺเตน กุลปฺตเตน วีริยํ อารภิตุ 'กามํ ตโจ จ นฺนารุ จ อญฺญิ จ อวสฺสสฺส, สรีเร อฺปสุสฺสํ มสฺสโลหิตํ. ยํ ตํ ปุริสธามเนน ปุริสวิริเยน ปุริสปรกฺกเมเน (๘.๔๑) ปตฺตพฺพํ, น ตํ อปาปฺณิตฺวา วีริยสฺส สณฺฐานํ ภวิสฺสตีติ.

ทุกข์ ภิกขเว กุสฺสิต วิหริติ โวภินโน ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, มหฺนตยจ สหตถํ
 ปริหาเปติ. อารทฐวิริโย จ โข ภิกขเว สุขํ วิหริติ ปวิวิตโต ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, มหฺนตยจ สหตถํ
 ปริปุเรติ. น ภิกขเว หีนเณ อคฺคสฺส ปตฺติ โหติ. อคฺเคน จ โข ภิกขเว อคฺคสฺส ปตฺติ โหติ. มณฺทเปยฺยมิํ
 ภิกขเว พรหมจริยํ, สตถา สมมุขีญฺโต. ตสฺมาติห ภิกขเว วิริยํ อารภถ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺตคฺคสฺส
 (๘.๔๒) อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. 'เอวํ โน อयํ อมฺหากํ ปพฺพชฺชา อวณฺณา ภวิสฺสตี สฬลา
 สอุทฺธยา. เยสยจ มยํ ปรีญฺชาม จีวรปณฺธปาทเสนาสนคฺคิลาณปฺปจฺยเณสชฺชปรีกฺขารํ เตสํ เต
 การา อเมหฺสุ มหปฺผลา ภวิสฺสนฺตี มหานิสฺสา'ติ เอวณฺหิ โว ภิกขเว สิกฺขิตพฺพ. อตฺตตถํ วา หิ ภิกขเว
 สมปสฺสมานเณ อลเมว อปฺปมาเทน สมปาเทตฺ, ปตถํ วา หิ ภิกขเว สมปสฺสมานเณ อลเมว
 อปฺปมาเทน สมปาเทตฺ , อุภยตถํ วา หิ ภิกขเว สมปสฺสมานเณ อลเมว (๘.๔๓) อปฺปมาเทน
 สมปาเทตฺ.

อิทมฺโวจ ภควา. อตฺตมฺนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทฺนฺติ.

ทสพลสฺสุตํ นิตานวคฺเค.

ปฺจุฉามิตํ อาทิจฺจพฺนธฺ วิเวกสนฺติปทํ มหฺลสิํ ถลํ ทิสฺวา นิพฺพาติภิกฺขู อนุปาติยาน โลกสฺมี
 กณฺจิ. มูลปปลยจสํชายาติ ภควา มนฺตา อสฺมีติ สพฺพมฺปฺรฺทฺธเย ยา กาจิ ตณฺหา อชฺฉตฺตํ ตาสํ วินยาย
 สทาสิโต ลิกฺเข ยํ กิณฺจิ ธมฺมมภิชฺฌณฺยา อชฺฉตฺวาปิตฺติทฺธาน เตเน นมานํ กรุพฺเพถ. นหิ สานิพฺพตฺติ สตํ
 วุตฺตา เสยฺโย น เตเน มณฺเญยฺย. นิเปยฺโย (๘.๔๔) อถวปิ สริกฺโข. อิมสฺมี จ ปน สมฺมุตฺเตสฺส กาลทํ
 สุมฺนา สปฺริสทํ เวลาโมทกฺกขิณาวิคโต จุพฺกมฺมวิคโตติ ฉ สุตฺตานิ ทานถาปนิสฺสยฺตฺตานิ.

มทานาโมทกฺกปณฺชาโล อุปาสกรตํ วนฺธิชา วิสาขุโปสโส สิกาโลวาโทติ ฉสุ ฉสุตฺตานิ
 สิลกถาปนิสฺสยฺตฺตานิ.

ธมฺมทฺทํ ฉตฺตมานโว เรวติ คฺคตฺติทฺโส อนเณกวนฺโณติ ปปลยจสุตฺตานิ สคฺคกถาปนิสฺสยฺตฺตานิ.

เทวทฺตโส มหาทฺทกฺกขณฺโธ อฏฺฐิปฺยุโข หเวยฺยโก สฺสกรเหตุกา ปปลยจ สุตฺตานิ กามา (๘.๔๕)
 ทินวปนิสฺสยฺตฺตานิ.

ปฺราภโว อคฺคปฺปสาโท สพฺรหมกํ นิริยุปฺปตฺติ สคฺคปฺปตฺติ เทวาคฺคิ ปฏฺฐยฺมาโน
 ปุณฺณายา อปฺปโมโท สพฺภิสนฺธโว สตุลลปายิกํ อาทิตตฺทํ มจฺเณํ กิํสุยวชฺรา กิํสมิตฺตอภฺภาทโต กิํ
 สฺชิริติ ปาเถยฺยโก ธมฺมธโร นอฺญญาตพฺโพ ชราชโร อตฺตาปิย ปมาโท อปฺปมาโท อปฺปตฺตโก
 ตโมตมปฺรายโน ปพฺพโตปโม โลกานูวิจฺจณํ สปุพฺพณฺโห สลลนาสิขาติ ทวตฺตี สุตฺตานิ คหฺนฺฐานํ
 ปรีกฺขา ปนิสฺสยฺตฺตานิ.

นิธกฺกทฺจโรโป ปปลยจฐานทํ พลทา (๘.๔๖) นํ ปุณฺณวณฺณํ ยาคฺุทํ เทวตานํ
 กปฺปราชคฺคเสฏฺฐิเวฬฺวณทํ คิหิปทา มหาสมยติโรกฺกุณฺโณ ชาณฺโสณฺติเตเรสฺสุตฺตานิ
 อนฺนโมทนาปนิสฺสยฺตฺตานิ. อนฺนกวินโท มหาราหุลาวาโท ธมฺมวiharิราหุลาวาโท วิชโยตฺวชฺมโก
 อนตฺตาจฺพฺราหุลาวาโท อชฺฉตฺตโต พาทิโร คิณฺณคิยา โลโป อารทฐวิริยชฺครณํ ทฺกฺชสลโล ภิกฺขโร

ทศธมโม อารณญ โโก ทสพโล ติอฏฐารส สุตตานิ ปพพิชิตานํ ปฏิสยุตตานิติ สพฺพาเน
ปญจสิติปณณามานานิ โหติ.

สุตฺตสงฺคห. อิติ ปารมิตาทีสา อิติ สพฺภณฺมาคตา อิติ

๓.๒ คัมภีร์สุตตสังคหะที่แปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย

สุตตสังคหะแปล

ทานกถาปิณฑกวินิจจย

ขอความนอบน้อมของข้าพเจ้า

จงมีแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๓.๒.๑ คัมภีร์สุตตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๑

(๑.๑) พระสูตรประมาณ ๘๕ สูตร^{๒๘} มากกว่า ๔ ภาณวาร ที่เป็นเหตุนำมาซึ่งสุขแก่ภิกษุ
ผู้นิสัยมุจจะ ผู้หวังความรู้เรื่องในศาสนา สำหรับผู้ต้องการแสดงธรรมแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อม
ใส หรือผู้ที่เลื่อมใสแล้ว ให้เลื่อมใสมยิ่งขึ้นไป อันจะนำมาซึ่งความเป็นผู้ฉลาดในบุญกิริยาวัตถุมีทาน
ศีลเป็นต้นทั้งหลาย เป็นพระสูตรบ่งถึงข้อปฏิบัติของอุบาสกอุปัชฌายาบุตรธิดาทาสทาสีคฤหัสถ์และ
บรรพชิตทั้งหลาย อันเกื้อกูลแก่อนุปปพิกถานี้ คือ ทานกถา สิลกถา สัคคกถา กามาทีนพ และ
อาณิสสในการออกจากกาม (๑.๒) ตามพระบาลีที่ว่า ภิกษุผู้นิสัยมุจจะ ฟังเรียนภาณวาร ๔ จาก
สุตตันตปิฎก เพื่อประโยชน์แก่ธรรมสวณะในวันปักษ์ทั้งหลาย, ฟังเรียนกถามรรคอันหนึ่งเช่นกับ
อันธกวินทสูตร มหาราหุโลวาทสูตร อัมพัฏฐสูตร เพื่อประโยชน์แก่การกล่าวธรรมเบ็ดเตล็ดแก่บริษัทที่
ประชุมกัน, ฟังเรียนคาถาอนุโมทนา ๓ อย่าง เพื่อประโยชน์อนุโมทนา ในสังฆภัต งานมงคลและ
อวมงคล ดังนี้

อนึ่ง การแสดงธรรมผู้อื่น ไม่ใช่กระทำได้โดยง่าย ดังนั้น ธรรมอันภิกษุ ผู้ฉลาดในอรรถ
ผู้ฉลาดในธรรม ผู้ฉลาดด้วยธรรมอันล่วงแล้วและด้วยธรรมอันจะมีในเบื้องหน้า เมื่อแสดงธรรมแก่
ผู้อื่น ฟังเป็นผู้รู้กาล รู้บริษัท ไม่ทำพญฺชนะให้เสียหาย ไม่ทำให้พญฺชนะแตกต่าง ให้บริษัทตื่นเต้น
ด้วยการกล่าวธรรมที่เหมาะสมแก่สมณสารูป รู้ง่าย สละสลวย เสนาะหู ไม่ผิดพลาดในอรรถแห่งพระบาลี
มีลักษณะความหมายตามอรรถแห่งพระบาลี ไม่เียนเยอและยืดยาวจนเกินไปนัก ด้วยเสียงที่สม่ำเสมอ
ให้ขยายความด้วยอุทาหรณ์ เหตุ และอุปมาอุปไมย เหมือนการทำแม่น้ำในอากาศให้ตกลงมา ฟังดำรง
อยู่แล้วในหัวข้อแห่งเหตุแห่งความหลุดพ้น ประดุจดั่งบุคคลเดินไปในทางเกวียน ประดุจดั่งการแสดง

^{๒๘} แปลเป็นภาษาไทยจากคัมภีร์สุตตสังคหะที่ปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทย ต้นฉบับคัมภีร์สุตตสังคหะที่
เป็นบาลีอักษรขอมอยู่ในภาคผนวก.

ธรรมด้วยพุทธานุภาพ อันปราศจากการยังกายศีระหัตถ์และเท้าให้ไหว พึงตั้งธรรมทั้ง ๕ อย่างไว้ภายใน และจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น

(๑.๔) สมดังคำที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อานนท การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นมิใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น พึงตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในตนแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุพึงตั้งใจว่า ๑. เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ ๒. เราจักแสดงอ้างเหตุ ๓. เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู ๔. เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม ๕. เราจักไม่แสดงธรรม กระทบตุนและผู้อื่น อานนท การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นมิใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่คนอื่น พึงตั้งธรรม ๕ ประการนี้ไว้ในตนแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น

บรรดาธรรมทั้งหลายเหล่านั้น มีสูตรทั้งหลาย เหล่านี้คือ

(๑) กาลทานสูตร ว่าด้วยกาลทาน

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน อารามของอนาถปิณฑิกะ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาค รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลรับว่า (๑.๕) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสข้อความนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้ กาลทาน ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน
๒. ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป
๓. ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้
๔. ให้ทานในสมัยมีภิกษาหาได้ยาก
๕. ให้ข้าวอย่างดี และผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล

ภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้แล

ผู้มีปัญญารู้ความประสงค์ของผู้ขอ

เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่

ย่อมให้ทานในกาลที่ควรให้

ทานที่ให้ในพระอริยะผู้ซื้อตรง ผู้คงที่

ย่อมเป็นทักษิณาที่ไพบุลย์

ทำให้เขามีใจผ่องใส

ชนเหล่าใดอนุโมทนาหรือชวนชวายเป็นทักษิณานั้น

เพราะการอนุโมทนาหรือชวนชวายเป็นของชนเหล่านั้น

ทักษิณาย่อมมีผลไม่พร่อง

แม้พวกเขาก็เป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ

เพราะฉะนั้น ผู้มีจิตไม่ทอดลอย
จึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก
เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า
เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวทยากรณภาษิตนี้จบลง (๑.๖) ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชม
ยินดีพุทธภาษิตนั้นแล

กาลทานสูตรจบ

(๒) สุมณสูตร ว่าด้วยสุมณาราชกุมาริ

สมัยหนึ่ง ฯลฯ อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น สุมณาราชกุมาริมี
รถ ๕๐๐ คัน และกุมาริ ๕๐๐ คนแวดล้อม เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว
นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส สาวกของพระผู้มีพระภาค ๒ คน มีศรัทธา
เสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน คนหนึ่งเป็นทายก คนหนึ่งไม่ใช่ทายก คนทั้งสองนั้น
หลังจากตายแล้ว ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ท่านทั้งสองผู้เป็นเทวดานั้น พึงมีความพิเศษ มีเหตุ
แตกต่างกันหรือไม่

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มีสุมณา คือเทวดาผู้เคยเป็นทายก ย่อมชมเทวดา ผู้ไม่เคยเป็น
ทายกด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

๑. อายุที่เป็นทิพย์	๒. วรรณะที่ (๑.๗) เป็นทิพย์
๓. สุขที่เป็นทิพย์	๔. ยศที่เป็นทิพย์
๕. อธิปไตยที่เป็นทิพย์	

เทวดาผู้เคยเป็นทายก ย่อมชมเทวดาผู้ไม่เคยเป็นทายกด้วยฐานะ ๕ ประการนี้

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเทวดาทั้งสองนั้น จุตจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นมนุษย์นี้
ท่านทั้งสองผู้เป็นมนุษย์นั้น พึงมีความพิเศษ มีเหตุแตกต่างกันหรือไม่

“มี สุมณา คือมนุษย์ผู้เคยเป็นทายก ย่อมชมมนุษย์ผู้ไม่เคยเป็นทายกด้วย ฐานะ ๕
ประการ คือ

๑. อายุที่เป็นของมนุษย์	๒. วรรณะที่เป็นของมนุษย์
๓. สุขที่เป็นของมนุษย์	๔. ยศที่เป็นของมนุษย์
๕. อธิปไตยที่เป็นของมนุษย์	

มนุษย์ผู้เคยเป็นทายก ย่อมชมมนุษย์ผู้ไม่เคยเป็นทายกด้วยฐานะ ๕ ประการนี้

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าคนทั้งสองนั้นออกบวชเป็นบรรพชิต (๑.๘) ท่านทั้งสองผู้เป็น
บรรพชิตนั้น พึงมีความพิเศษ มีเหตุแตกต่างกันหรือไม่

“มี สุนา บรรพชิตผู้เคยเป็นทนาย ย่อมชมบรรพชิตผู้ไม่เคยเป็นทนายด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

๑. เมื่อเขาขอร้องจึงใช้สอยจีวรมาก เมื่อเขาไม่ขอร้องจึงใช้สอยน้อย
๒. เมื่อเขาขอร้องจึงฉันภัตตาหารมาก เมื่อเขาไม่ขอร้องจึงฉันน้อย
๓. เมื่อเขาขอร้องจึงใช้สอยเสนาสนะมาก เมื่อเขาไม่ขอร้องจึงใช้สอยน้อย
๔. เมื่อเขาขอร้องจึงใช้สอยคิลาณปัจจัยเภสัชบริขารมาก เมื่อเขาไม่ขอร้องจึงใช้สอยน้อย
๕. อยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจารีเหล่าใด เพื่อนพรหมจารีเหล่านั้นก็ประพฤติต่อเธอด้วย กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมเป็นที่พอใจ เป็นส่วนมาก (๑.๙) ที่ไม่พอใจเป็นส่วนน้อย นำสิ่งเป็นที่พอใจมาเป็นส่วนมาก ที่ไม่พอใจเป็นส่วนน้อย

บรรพชิตผู้เคยเป็นทนาย ย่อมชมบรรพชิตผู้ไม่เคยเป็นทนายด้วยฐานะ ๕ ประการนี้

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าคนทั้งสองนั้นบรรลุอรหัตตผล ท่านทั้งสองผู้บรรลุอรหัตตผล พึงมีความพิเศษ มีเหตุแตกต่างกันหรือไม่

“สุนา เราไม่กล่าวว่าแตกต่างกันเลยในระหว่างวิมุตติกับวิมุตติ

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัสจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ขอนี้กำหนดได้ว่า ควรให้ท่าน ควรทำบุญ เพราะบุญเป็นอุปการะแม่แก่เทวดา แม่แก่มนุษย์ แม่แก่บรรพชิต

“อย่างนั้น สุนา ควรให้ท่าน ควรทำบุญ เพราะบุญเป็นอุปการะแม่แก่เทวดา แม่แก่มนุษย์ แม่แก่บรรพชิต

(๑.๑๐) พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถา ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ดวงจันทร์ปราศจากมลทิน โคจรไปในอากาศธาตุ
 ย่อมสว่างกว่าหมู่ดาวทั้งสิ้นในโลกด้วยรัศมี ฉันท
 บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีศรัทธา ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน
 ย่อมรุ่งเรืองกว่าผู้ตระหนี่ทั้งหมดในโลกด้วยจาคะ
 เมฆที่ลอยไปตามอากาศ มีสายฟ้าแลบแปลบปลาบ
 มียอดตั้งร้อย ให้ฝนตรกรดแผ่นดินเต็มที่ดินและที่ลุ่ม ฉันท
 สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้สมบูรณ์ด้วยทศสนะ
 เป็นบัณฑิต ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน
 ย่อมชมผู้ตระหนี่ได้ด้วยเหตุ ๕ ประการ
 คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และโภคทรัพย์
 เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์

สุนสุตรจบ

(๓) สัปปริสทานสูตร ว่าด้วยสัปปริสทาน

ภิกษุทั้งหลาย สัปปริสทาน ๕ ประการนี้ สัปปริสทาน ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

(๑.๑๑) ๑. ให้ทานด้วยศรัทธา

๒. ให้ทานโดยเคารพ

๓. ให้ทานตามกาลอันควร

๔. เป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทาน

๕. ให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษครั้งให้ทานด้วยศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักในที่ที่ทานนั้นแผ่ผล

ครั้งให้ทานโดยเคารพแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้ที่บุตรภรรยา ทาส คนใช้ และกรรมกรตั้งใจฟังด้วยดี เจริญสดระดับ ตั้งใจใฝ่รู้

ครั้งให้ทานตามกาลอันควรแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีความปรารถนาที่เกิดขึ้นตามกาล (๑.๑๒) บริบูรณ์ในที่ที่ทานนั้นแผ่ผล

ครั้งเป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโศกคามคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้นในที่ที่ทานนั้นแผ่ผล

ครั้งให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีโภคทรัพย์ ไม่มีภัยอันตรายมาแต่ที่ไหนๆ คือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาทในที่ที่ทานนั้นแผ่ผล

ภิกษุทั้งหลาย สัปปริสทาน ๕ ประการนี้แล

สัปปริสทานสูตรจบ

พระสูตรทั้ง ๓ นี้ มาในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต

(๔) เวลามสูตร ว่าด้วยเวลามพราหมณ์

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน (๑.๑๒) อารามของอนาถปิณฑิกคหบดี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล อนาถปิณฑิกคหบดีเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านดังนี้ว่า “ท่านคหบดี ในตระกูลของท่านยังให้ทานอยู่หรือ”

อนาถปิณฑิกคหบดีกราบทูลว่า “ในตระกูลของข้าพระองค์ยังให้ทานอยู่ พระพุทธเจ้าข้า แต่ท่านนั้นแลเป็นของเศร้าหมอง เป็นปลายข้าวกับน้ำผักดอง”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี บุคคลให้ทานเศร้าหมองหรือประณีตก็ตาม ถ้าให้ทานนั้นโดยไม่เคารพ ไม่ทำความนอบน้อมให้ทาน ไม่ให้ด้วยมือของตนเอง ให้ทานเหมือนจะทิ้ง เป็นผู้ไม่เห็น

ผลที่จะตามมาให้ท่าน ในตระกูลที่ท่านนั้นๆ บังเกิดผล เขาไม่น้อมจิตไปเพื่อบริโภคอาหารอย่างดี ไม่น้อมจิตไปเพื่อบริโภคนุ่งห่มผ้า อย่างดี ไม่น้อมจิตไปเพื่อใช้ยานอย่างดี และไม่น้อมจิตไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ อย่างดี แม้แต่บริวารของผู้ให้ท่านนั้น คือ (๑.๑๔) บุตร ภรรยา ทาส คนใช้ หรือกรรมกร ก็ไม่ตั้งใจฟังด้วยดี ไม่เสียสละสดับ ไม่ตั้งใจใฝ่รู้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะผลกรรม ที่ตนได้กระทำโดยไม่เคารพ

คหบดี บุคคลให้ท่านเศร้าหมองหรือประณิดก็ตาม ถ้าให้ท่านนั้นโดยเคารพ ทำความนอบน้อมให้ท่าน ให้ท่านด้วยมือของตนเอง ให้ท่านไม่เหมือนจะทิ้ง เป็นผู้เห็นผลที่จะตามมาให้ท่านในตระกูลที่ท่านนั้นๆ บังเกิดผล เขาน้อมจิตไปเพื่อบริโภคอาหารอย่างดี น้อมจิตไปเพื่อบริโภคนุ่งห่มผ้าอย่างดี น้อมจิตไปเพื่อใช้ยานอย่างดี และน้อมจิตไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ อย่างดี แม้แต่บริวารของผู้ให้ท่านนั้น คือ บุตร ภรรยา ทาส คนใช้ หรือกรรมกรก็ตั้งใจฟังด้วยดี เสียสละสดับ ตั้งใจใฝ่รู้ (๑.๑๕) ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะผลกรรมที่ตนได้กระทำไว้โดยเคารพ

คหบดี เรื่องเคยมีมาแล้ว มีพราหมณ์ชื่อเวลามะ เขาให้ท่านเป็นมหาทาน อย่างนี้ คือ ได้ให้ถาดทองคำเต็มด้วยรูปียะ ๘๔,๐๐๐ ถาด ถาดรูปียะเต็มด้วย ทองคำ ๘๔,๐๐๐ ถาด ถาดสำริดเต็มด้วยเงิน ๘๔,๐๐๐ ถาด ให้ช้าง ๘๔,๐๐๐ เชือก มีเครื่องประดับทองคำ มีงาช้างทองคำ คลุมด้วยข่ายทองคำ ให้รถ ๘๔,๐๐๐ คัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์ หุ้มด้วยหนังเสือโคร่ง หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง หุ้มด้วยผ้ากำพล เหลือง มีเครื่องประดับทองคำ มีงาช้างทองคำ คลุมด้วยข่ายทองคำ ให้แม่โคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว มีน้ำมันที่รีดและไหลสะดวก มีภาชนะสำริดสำหรับรองรับ ให้หญิงสาว ๘๔,๐๐๐ (๑.๑๖) คนสวมแก้วมณีและแก้วกุณฑล ให้บัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ ที่ลาดด้วยผ้าโกเชาว์ ลาดด้วยเครื่องลาดทำด้วยขนแกะสีขาว ลาดด้วยเครื่องลาด ทำด้วยขนแกะ ลายดอกไม้ ลาดด้วยเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังขมด ข้างบนมีเพดาน มีหมอนสีแดงวางไว้ทั้ง ๒ ข้าง ให้ผ้า ๘๔,๐๐๐ พับ เป็นผ้าเปลือกไม้เนื้อละเอียด ผ้าไหม เนื้อละเอียด ผ้ากำพลเนื้อละเอียด ผ้าฝ้ายเนื้อละเอียด ไม่จำต้องกล่าวถึงข้าว น้ำ ของเคี้ยวของบริโภค ของลื้ม ของดื่ม ไหลออกไปเหมือนแม่น้ำ

คหบดี ท่านอาจจะมีความคิดอย่างนี้ว่า “สมัยนั้น เวลามพราหมณ์ผู้ให้ท่าน (๑.๑๗) เป็นมหาทาน เป็นคนอื่นแน่แท้ แต่ท่านไม่พึงเห็นอย่างนั้น เพราะเวลามพราหมณ์ ผู้ให้ท่านเป็นมหาทาน ในสมัยนั้น ก็คือเรานั่นเอง แต่ในท่านั้น ไม่มีใครเป็นพระทักษิณบุคคฺล ใครๆ ก็ชำระทักษิณานั้นให้หมดจดไม่ได้

คหบดี การที่บุคคลซื้อเชิญบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญูผู้เดียวให้บริโภค มีผลมากกว่าการที่เวลามพราหมณ์ได้ให้ท่านเป็นมหาทาน

การที่บุคคลซื้อเชิญบุคคลผู้เป็นสภากามีผู้เดียวให้บริโภค มีผลมากกว่า การที่บุคคลซื้อเชิญบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญูตั้งร้อยให้บริโภค

การที่บุคคลซื้อเชิญบุคคลผู้เป็นอนาคามีผู้เดียวให้บริโภค มีผลมากกว่าการที่บุคคลซื้อเชิญบุคคลผู้เป็นสภากามีตั้งร้อยให้บริโภค

การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอรหันต์ผู้เดียวให้บริโภคมะ ผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อ เชิญบุคคลผู้เป็นอนาคามีตั้งร้อยให้บริโภคมะ

การที่บุคคลเชื่อเชิญพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียวให้บริโภคมะ ผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อ เชิญบุคคลผู้เป็นอรหันต์ตั้งร้อยให้บริโภคมะ

การที่บุคคลเชื่อเชิญตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าให้บริโภคมะ ผลมากกว่าการที่บุคคล เชื่อเชิญพระปัจเจกพุทธเจ้าตั้งร้อยให้บริโภคมะ

การที่บุคคลเชื่อเชิญภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า (๑.๑๘) เป็นประธานให้บริโภคมะ ผลมากกว่า การที่บุคคลเชื่อเชิญตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าให้บริโภคมะ

การที่บุคคลสร้างวิหารอุทิศถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญ ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานให้บริโภคมะ

การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ มีผลมากกว่า การที่บุคคลสร้างวิหารอุทิศถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔

การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใส สมาทานสิกขาบท คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การงดเว้นจาก การลักทรัพย์ การงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม การงดเว้นจากการพูดเท็จ การงดเว้นจากการดื่ม น้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึง พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ

การที่บุคคลเจริญเมตตาจิตอย่างน้อยชั่วสุดดมกลิ่นหอม มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิต เลื่อมใสสมาทานสิกขาบท คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นต้นนั้น

คหบดี การที่บุคคลเจริญอุเบกขาจิตชั่วเวลานี้มือเดียว มีผลมากกว่าการที่เวลาม พรหมณ์ได้ให้ทานเป็น (๑.๑๙) มหาทาน มากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิให้ บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิตั้งร้อยให้บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคล เชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นสกทาคามีผู้เดียวให้บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นสกทาคามีตั้ง ร้อยให้บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอนาคามีผู้เดียวให้บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคล เชื่อเชิญ บุคคลผู้เป็นอนาคามีตั้งร้อยให้บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอรหันต์ ผู้เดียวให้บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอรหันต์ตั้งร้อยให้บริโภคมะ มากกว่าการที่ บุคคลเชื่อเชิญพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียวให้บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญพระปัจเจกพุทธเจ้า ตั้งร้อยองค์ให้บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าให้บริโภคมะ มากกว่า การที่บุคคลเชื่อเชิญภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานให้บริโภคมะ มากกว่าการที่บุคคลสร้างวิหาร อุทิศถวายสงฆ์ ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ มากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์เป็นสรณะ มากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

ฯลฯ การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท และ (๑.๒๐) มากกว่าการที่บุคคลเจริญเมตตาจิตอย่างน้อยชั่วสุดคมกลิ่นหอมนั้น”

เวลามสูตรจบ

(๕) ทักขินาวิภังคสูตร ว่าด้วยการจำแนกทักขินาทาน

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุง กบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ สมัยนั้นแล พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงถือผ้าใหม่คู่หนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าใหม่คู่นี้ หม่อมฉันกรอด้ายเอง ทอเอง ตั้งใจอุทิศถวายพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ (๑.๒๑) รับผ้าใหม่คู่นี้ของหม่อมฉันเถิด”

เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมี กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “โคตมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันบูชาอามภาพและสงฆ์”

แม้ครั้งที่ ๒ พระนางมหาปชาบดีโคตมี ก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าใหม่คู่นี้ หม่อมฉันกรอด้ายเอง ทอเอง ตั้งใจอุทิศถวายพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ รับผ้าใหม่คู่นี้ของหม่อมฉันเถิด”

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับพระนางมหาปชาบดีโคตมีว่า “โคตมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันบูชาอามภาพและสงฆ์”

แม้ครั้งที่ ๓ พระนางมหาปชาบดีโคตมี ก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าใหม่คู่นี้ หม่อมฉันกรอด้ายเอง ทอเอง ตั้งใจอุทิศถวายพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ รับผ้าใหม่คู่นี้ ของหม่อมฉันเถิด”

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับพระนางมหาปชาบดีโคตมีว่า “โคตมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันบูชาอามภาพและสงฆ์”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนที่ได้อภิวัตน์พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค โปรดรับผ้าใหม่ทั้งคู่ของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถิด พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงมีอุปการะมาก เป็นพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค (๑.๒๒) ทรงทะนุถนอมเลี้ยงดูให้พระผู้มีพระภาคเสวยน้ำนม ในเมื่อพระชนนีสวรรคตแล้ว แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีอุปการะมากแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงได้ถึงพระพุทเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดินาม ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงทรงมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทเจ้า มีความ

เลื่อมใสแน่วแน่ในพระธรรม มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงเป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ หมดความสงสัยในทุกขสมุทัย หมดความสงสัย (๑.๒๓) ในทุกขนิโรธ หมดความสงสัยในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีพระอุปการะมากแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท์

เพราะว่า บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้ถึงพระพุทเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามิจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร (๑.๒๔) ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ว่าเป็นการทำตอบแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดิในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามิจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ว่าเป็นการทำตอบแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทเจ้า มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระธรรม มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามิจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ว่าเป็นการทำตอบแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ หมดความสงสัยในทุกขสมุทัย หมดความสงสัยในทุกขนิโรธ หมดความสงสัยในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ได้ เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามิจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ว่าเป็นการทำตอบแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

การถวายทานเจาจะงบุคคล ๑๔ ประการ

อานนท์ ก็ทักษิณาเป็นปาฏิปุคคสิก (การถวายทานเจาจะงบุคคล) นี้ มี ๑๔ ประการ

ทักษิณาเป็นปาฏิปุคคสิก ๑๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลย่อมถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า (๑.๒๕) นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคสิก ประการที่ ๑

๒. บุคคลย่อมถวายทานในพระปัจเจกพุทธะ นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคสิก ประการที่ ๒

๓. บุคคลย่อมถวายทานในพระสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๓

๔. บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอริยสัจธรรม นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๔

๕. บุคคลย่อมถวายทานในพระอนาคามี นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๕

๖. บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๖

๗. บุคคลย่อมถวายทานในพระสกทาคามี นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๗

๘. บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๘

๙. บุคคลย่อมถวายทานในพระโสดาบัน นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๙

๑๐. บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๑๐

๑๑. บุคคลย่อมถวายทานในบุคคลภายนอกศาสนาผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลายแล้ว (๑.๒๖) นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๑๑

๑๒. บุคคลยอมให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๑๒

๑๓. บุคคลยอมให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๑๓

๑๔. บุคคลยอมให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคลลิก ประการที่ ๑๔

อานนท ในทักษิณาปาฏิบุคลลิก ๑๔ ประการนั้น บุคคลให้ทานในสัตว์ดิรัจฉานแล้ว ฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑๐๐ อตภาพ ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีลแล้วฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑,๐๐๐ อตภาพ ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีลแล้วฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑๐๐,๐๐๐ อตภาพ ถวายทานในบุคคลภายนอกศาสนาผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลายแล้ว ฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์แสนโกฏิอตภาพ ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผลแล้วฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระโสดาบัน ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระอนาคามี ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระปัจเจกสัมพุทธะ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย

การถวายทานในสงฆ์ ๗ ประการ

อานนท์ ก็ทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ ๗ ประการนี้

ทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลย่อมถวายทานในสงฆ์ ๒ ฝ่ายมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๑

๒. เมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้วบุคคลย่อมถวายทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๒

๓. บุคคลย่อมถวายทานในภิกษุสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๓

๔. บุคคลย่อมถวายทานในภิกษุณีสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๔

๕. บุคคลเผด็จสงฆ์ว่า “ขอท่านจงให้ภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้แก่ข้าพเจ้าเจาะจงจากสงฆ์” แล้วถวายทาน นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๕

๖. บุคคลเผด็จสงฆ์ว่า “ขอท่านจงให้ภิกษุจำนวนเท่านี้แก่ข้าพเจ้าเจาะจงจากสงฆ์” แล้วถวายทาน (๑.๒๘) นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๖

๗. บุคคลเผด็จสงฆ์ว่า “ขอท่านจงให้ภิกษุณีจำนวนเท่านี้แก่ข้าพเจ้าเจาะจงจากสงฆ์” แล้วถวายทาน นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๗

อานนท์ ก็ในอนาคตกาล จักมีแต่เหล่าโคตรภูริกา มีผ้ากาสาวะพັນคอ เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม ชนทั้งหลายจักถวายทานเจาะจงพระสงฆ์ได้ในภิกษุผู้ทุศีลเหล่านั้น แม้ในเวลานั้น เรายังกล่าวทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ว่า มีอาณิสสสันนิบาตไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่กล่าวปาฏิบุคคลิกทานว่า มีผลมากกว่าทักษิณาที่ถวายในสงฆ์โดยปริยายใดๆ เลย

อานนท์ ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา (ของทำบุญ) ๔ ประการนี้

ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก (ผู้ให้) แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก (ผู้รับ)

๒. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก

๓. ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก

๔. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก

ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร

คือ (๑.๒๙) ทายกในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ปฎิคาหกเป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างนี้

ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม ปฎิคาหกเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม

ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่างนี้

ทักขิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร
คือ ทายกในโลกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม และปฎิคาหกก็เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลว

ทราม

ทักขิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร
ทักขิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร
คือ ทายกในโลกนี้ เป็นผู้ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม และปฎิคาหกก็เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม
ทักขิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก (๑.๓๐) เป็นอย่างไร
อานนท์ ความบริสุทธิ์แห่งทักขิณา ๔ ประการนี้”
พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้นตรัสเวยายกรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์อื่น

อีกต่อไปว่า

“ผู้ใดมีศีล ได้ขोगมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี
เชื่อกกรรมและผลแห่งกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้ทุศีล
ทักขิณาของผู้นั้นชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก
ผู้ใดทุศีล ได้ขोगมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส
ไม่เชื่อกกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้มีศีล
ทักขิณาของผู้นั้นชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก
ผู้ใดทุศีล ได้ขोगมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส
ไม่เชื่อกกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้ทุศีล
เราไม่กล่าวทานของผู้นั้นว่ามีผลไพบุลย์
ผู้ใดมีศีล ได้ขोगมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี
เชื่อกกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้มีศีล
เรากล่าวทานของผู้นั้นว่ามีผลไพบุลย์
ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ขोगมาโดยธรรม
มีจิตเลื่อมใสดี (๑.๓๑) เชื่อกกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร
จึงให้ทานในท่านผู้ปราศจากราคะ
เรากล่าว ทานของผู้นั้นนั่นแลว่า
เลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย” ดังนี้แล
ทักขิณาวិภังคสูตรจบ

(๖) จุฬกัมมวิภังคสูตร ว่าด้วยการจำแนกกรรม สูตรเล็ก (สุกสูตร ว่าด้วยสุกมานพ)

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล สุกมานพโศเตยยบุตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ ประทับ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบ ทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ท่านพระโคตม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลว และคนดี คือ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏว่ามีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรครมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโภคะน้อย (๑.๓๒) มีโภคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดใน ตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก

ท่านพระโคตม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏ เป็นคนเลวและคนดี”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มานพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มี กรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและ ดีต่างกัน”

“ข้าพระองค์ ไม่รู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งพระภาชิตนี้ที่ท่านพระโคตมตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรง ชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ขอประทานวโรกาส ขอท่านพระโคตมโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่ข้าพระองค์จะพึงรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งพระภาชิตนี้ที่ท่านพระโคตมตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจง โดยพิสดารให้พิสดารเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มานพ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจะกล่าว” สุกมานพโศเตยยบุตร (๑.๓๓) ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “มานพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบช้า มีมือเปื้อนเลือด ฝักใฝ่ในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ ทั้งหลาย เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใน ที่ใดๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุสั้น

มานพ การที่บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบช้า มีมือเปื้อนเลือด ฝักใฝ่ในการ ประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย นี่เป็นปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อความมีอายุ สั้น (๑)

มานพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ละเว้นขาดจาก การฆ่าสัตว์ วางทัณฑอาวุธ และศีลตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู (๑.๓๔) มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูล ในสรรพสัตว์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติ

โลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุยืน

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑอาวุธ และศีสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืน (๑)

माणพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก (๑.๓๕) กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรครมาก

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีสตราบ้าง นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรครมาก (๒)

माणพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีสตราบ้าง นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อย (๒)

माणพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม (๑.๓๖) เป็นผู้มักโกรธ มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม้เล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธ พยาบาท ปองร้าย แสดงความโกรธความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีผิพรรณทราม

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้มักโกรธ มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม้เล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธ พยาบาท ปองร้าย แสดงความโกรธความปองร้าย (๑.๓๗) และโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิพรรณทราม (๓)

माणพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม้มากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่ปองร้าย ไม่แสดงความโกรธ ความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีผิพรรณผ่องใส

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม้มากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่ปองร้าย ไม่แสดงความโกรธความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีผิวพรรณผ่องใส (๓)

माणพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้มีใจริษยา ย่อมริษยา ประทุษร้าย ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว (๑.๓๘) เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอำนาจน้อย

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้มีใจริษยา ย่อมริษยา ประทุษร้าย ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอำนาจน้อย (๔)

माणพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่ประทุษร้าย ไม่ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ (๑.๓๙) เขาก็จะเป็นผู้มีอำนาจมาก

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่ประทุษร้าย ไม่ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอำนาจมาก (๕)

माणพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโภคะน้อย

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอมเครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโภคะน้อย (๑.๔๐) (๕)

माणพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโภคะมาก

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโศกะมาก (๕)

มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้กระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ (๑.๔๑) ไม่ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ไม่ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง ไม่สักการะผู้ที่ควรสักการะ ไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ไม่นับถือผู้ที่ควรนับถือ ไม่บูชาผู้ที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลต่ำ

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้กระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ไม่ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง ไม่สักการะผู้ที่ควรสักการะ ไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ไม่นับถือผู้ที่ควรนับถือ ไม่บูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิดในตระกูลต่ำ (๖)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง (๖)

มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม (๑.๔๓) ไม่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาจะเป็นผู้มีปัญญาทึบ

มาณพ การที่บุคคลไม่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ (๑.๔๔) อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่

ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำ จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญา ทราม (๗)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เข้าไปหาสมณะหรือ พราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไร ควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอด กาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน เพราะ กรรมนั้นที่ข้าพเจ้าให้บริบูรณ์ดีดั่งนั้นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจาก ตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาจะเป็นผู้มีปัญญามาก

มาณพ การที่บุคคลเข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็น กุศล อะไรเป็นอกุศล (๑.๔๕) อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำ จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญา มาก (๗)

มาณพ รวมความว่า ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้นย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุสั้น
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืนย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุยืน
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมาย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคมาก
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคน้อย
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณทรามย่อมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณทราม
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณผ่องใสย่อมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณผ่องใส
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจน้อย
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจมากย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจมาก
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโภคะน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโภคะน้อย
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโภคะมากย่อมนำเข้าไปสู่ (๑.๔๖) ความมีโภคะมาก
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลต่ำย่อมนำเข้าไปสู่ความเกิดในตระกูลต่ำ
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลสูงย่อมนำเข้าไปสู่ความเกิดในตระกูลสูง
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาทรามย่อมนำเข้าไปสู่ความมีปัญญาทราม
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำเข้าไปสู่ความมีปัญญามาก
สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็น
เผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้”
เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุภมาณพโศกเทยบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตม ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่างๆ (๑.๔๓) เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า “คนมีตาดีจักเห็นรูปได้” ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

จุฬามณีวิภังคสูตรจบ

พระสูตรทั้ง ๖ เหล่านี้ อันสารุชนพึงถือเอาเพื่อความเป็นผู้ฉลาดด้วยทานกถา

ปฐมภาณวาร จบ

อุบาสกธรรมปิณฑกวินิจฉัย

(๗) มหานามสูตร ว่าด้วยเจ้าศากยะมหานามะ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้นนั้น เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

๓.๒.๒ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๒

(๒.๑) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร บุคคลจึงชื่อว่า เป็นอุบาสก

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาบพิตร บุคคลถึงพระพุทธรูปเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ และถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น บุคคลจึงชื่อว่า เป็นอุบาสก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล

มหาบพิตร อุบาสกเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจ เว้นขาดจากการพูดเท็จ และเว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อุบาสกจึงชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา

มหาบพิตร อุบาสกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น าลา เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรูป เป็นพระผู้มีพระภาค ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อุบาสกจึงชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ

มหาบพิตร อุบาสกในธรรมวินัยนี้มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการให้ทานและการแจกทาน (๒.๒) อยู่ครองเรือน ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึง พร้อมด้วยจาคะ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา

มหาบพิตร อุบาสกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ข้าแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา

มหานามสูตร มาในมหาวิคคสังยุต จบ

(๘) อุปาสกจันฑาลสูตร ว่าด้วยอุปาสกจันฑาล

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกะ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาค รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลรับว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสข้อความนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย (๒.๓) อุปาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นอุปาสกจันฑาล เป็นอุปาสกเศร้าหมอง และเป็นอุปาสกนารังเกียจ ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา

๒. เป็นผู้ทุศีล

๓. เป็นผู้ถือมงคลต้นข้าว เชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม

๔. แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา

๕. ทำอุปการะนอกศาสนา

ภิกษุทั้งหลาย อุปาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นอุปาสกจันฑาล เป็นอุปาสกเศร้าหมอง และเป็นอุปาสกนารังเกียจ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวยายกรณภาชิตนี้จบลง ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมยินดี พุทธภาชิตนั้นแล

อุปาสกจันฑาลสูตรจบ

(๙) อุปาสกรตนสูตร ว่าด้วยอุปาสกแก้ว

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกะ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาค รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลรับว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสข้อความนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นอุบาสกแก้ว (๒.๔) เป็นอุบาสก
ปทุม และเป็นอุบาสกบุณฑริก ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๒. เป็นผู้ไม่มีศีล
๓. เป็นผู้ไม่ถ่อมมกคลตันข้าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมกคล
๔. ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา
๕. ทำอุปการในศาสนา

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นอุบาสกแก้ว เป็นอุบาสก
ปทุม และเป็นอุบาสกบุณฑริก

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวยายกรณภาษิตนี้จบลง ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมยินดี
พุทธภาษิตนั้นแล

อุปาสนสูตรจบ

(๑๐) วณิชาสูตร ว่าด้วยการค้าขาย

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขต
กรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
เหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการนี้
การค้าขาย ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การค้าขายศัสตราวุธ
๒. การค้าขายสัตว์
๓. การค้าขายเนื้อ
๔. การค้าขายของมีนเมา
๕. การค้าขายยาพิษ

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการนี้แล

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวยายกรณภาษิตนี้จบลง ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมยินดี
พุทธภาษิตนั้นแล

วณิชาสูตรจบ

พระสูตร ๓ สูตรนี้ มาในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต

(๑๑) อุโปสถสูตร ว่าด้วยทรงแสดงอุโปสถแก่นางวิสาขา

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขามิคารมาตา ในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น นางวิสาขามิคารมาตาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับในวันอุโปสถนั้น ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับนางวิสขาดังนี้ว่า วิสาขา เธอมาจากที่ไหนแต่ยังวันเชียว

นางวิสขากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้หม่อมฉันจะรักษาอุโปสถ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า วิสาขา อุโปสถ ๓ ประการ

อุโปสถ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. โคपालอุโปสถ (อุโปสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค)
๒. นิคัณฐอุโปสถ (อุโปสถที่ปฏิบัติอย่างนิครนถ์)
๓. อริยอุโปสถ (อุโปสถปฏิบัติอย่างอริยสาวก)

โคपालอุโปสถ เป็นอย่างไร

คือ คนเลี้ยงโคใน (๒.๖) ตอนเย็นมอบโคให้เจ้าของย่อมเห็นประกายอย่างนี้ว่า “วันนี้โคทั้งหลายเที่ยวไปในที่โน้นๆ ตีมน้ำในแหล่งโน้นๆ พรุ่งนี้ ในตอนนี้ โคทั้งหลายจักเที่ยวไปในที่โน้นๆ จักตีมน้ำในแหล่งโน้นๆ ฉันทใด คนที่รักษาอุโปสถบางคนในโลกนี้ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน คิดอย่างนี้ว่า “วันนี้เราเองเคี้ยวกินของเคี้ยวชนิดนี้ๆ บริโภคของกินชนิดนี้ๆ พรุ่งนี้ ในตอนนี้ เราจักเคี้ยวกินของเคี้ยวชนิดนี้ๆ จักบริโภคของกินชนิดนี้ๆ” บุคคลนั้นมีใจประกอบด้วยอภิชฌายอมให้วันเวลาผ่านไปด้วยโลภะนั้น

วิสาขา โคपालอุโปสถเป็นอย่างนี้แล โคपालอุโปสถที่บุคคลรักษาอย่างนี้แล ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีความรุ่งเรืองมาก ไม่แผ่ไพศาลมาก (๑)

นิคัณฐอุโปสถ เป็นอย่างไร

คือ มีสมณะนิกายหนึ่งนามว่านิครนถ์ (๒.๗) นิครนถ์เหล่านั้นชักชวนสาวกอย่างนี้ว่า “มาเถิด พ่อคุณ ท่านจงลงอาญาในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศตะวันออกเลยร้อยโยชน์ไป จงลงอาญาในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศตะวันตกเลยร้อยโยชน์ไป จงลงอาญาในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศเหนือเลยร้อยโยชน์ไป จงลงอาญาในหมู่สัตว์ที่อยู่ทางทิศใต้เลยร้อยโยชน์ไป” นิครนถ์เหล่านั้นชักชวนเพื่อเอ็นดูอนุเคราะห์สัตว์บางเหล่าไม่ชักชวนเพื่อเอ็นดูอนุเคราะห์สัตว์บางเหล่าด้วยประการฉะนี้ นิครนถ์เหล่านั้นชักชวนสาวกอย่างนี้ในวันอุโปสถวันนั้นว่า “มาเถิด พ่อคุณ ท่านจงทิ้งผ้าทุกชิ้น แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “เราไม่เป็นที่กังวลของใครๆ ในที่ไหนๆ และตัวเราก็ไม่มีความกังวลในบุคคลและสิ่งของใดๆ ในที่ไหนๆ” แต่บิดาและมารดาของเขารู้ยอยู่ว่า “ผู้นี้เป็นบุตรของเรา” แม้เขาก็รู้ว่า “ท่านเหล่านี้เป็นบิดาและมารดาของเรา” อนึ่ง บุตรและภรรยาของเขาก็รู้ว่า “ผู้นี้เป็นสามีของเรา” (๒.๘) แม้ตัวเขาก็รู้ว่า “ผู้นี้เป็นบุตรและภรรยาของเรา” พวกทาส คนงาน และคนรับใช้ใกล้ชิดก็รู้ว่า “ผู้นี้เป็นนายของพวกเรา” แม้เขาก็รู้ว่า “คนเหล่านี้เป็นทาส คนงาน และคนรับใช้ใกล้ชิดของเรา” นิครนถ์เหล่านั้นชักชวนในการพูดเท็จ

ในเวลาที่เราควรชักชวนในการพูดคำสัตย์ด้วยประการฉะนี้ เรากล่าวถึงกรรมนี้ของผู้นั้นว่าเป็นมุสาวาท พอล่วงราตรีนั้นไป เขาบริโภคนกคณเฑาะหล่านั้นที่เจ้าของไม่ได้ให้ เรากล่าวถึงกรรมนี้ของผู้นั้นว่าเป็น อทินนาทาน

วิชาชา นิคัณฐอุโบสถเป็นอย่างนี้แล นิคัณฐอุโบสถที่บุคคลรักษาอย่างนี้แล ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีความรู้เรื่องมาก ไม่แผ่ไพศาลมาก (๒)

อริยอุโบสถ เป็นอย่างไร

คือ ๑. การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงตถาคตว่า (๒.๙) “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” เมื่ออริยสาวกระลึกถึงตถาคตอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียรเปรียบเหมือนการทำศิระษะที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้ด้วยความเพียร

การทำศิระษะที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ การทำศิระษะที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้เพราะอาศัยตะกรัน ดินเหนียว น้ำ และอาศัยความพยายามอันเหมาะสมแก่เหตุนี้ของบุคคล การทำศิระษะที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างนี้แล

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” เมื่อเธอรระลึกถึงตถาคตอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ อริยสาวกนี้เราเรียกว่า รักษาพรหมอุโบสถ อยู่ร่วมกับพรหม และเพราะปรารถนาพรหม จิตของเธอจึงผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างนี้แล (๓ ก)

๒. การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงพระธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อหิงญายืนพึงรู้เฉพาะตน” เมื่อเธอรระลึกถึงพระธรรมอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

(๒.๑๑) การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียรเปรียบเทียบเหมือนการทำ
กายที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้ด้วยความเพียร

การทำกายที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ การทำกายที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้เพราะอาศัยเชือก ผงอาบน้ำ และอาศัยความ
พยายามอันเหมาะสมแก่เหตุอันของบุคคล การทำกายที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็น
อย่างนี้แล

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงพระธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาค
ตรัสไว้ดีแล้ว ฯลฯ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน” เมื่อเธอระลึกถึงพระธรรมอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความ
ปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

อริยสาวกนี้เราเรียกว่ารักษามุขุโอบส อยู่ร่วมกับธรรม และเพราะปรารถนาธรรม จิตของ
เธอจึงผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ (๒.๑๒) การทำจิตที่เศร้าหมองให้
ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างนี้แล (๓ ข)

๓. การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็น
ผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวก
ของพระผู้มีพระภาคนี้เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่
การทำอัญชลี เป็นนาบุญ อันยอดเยี่ยมของโลก” เมื่อเธอระลึกถึงพระสงฆ์อยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิด
ความ ปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียรเปรียบเทียบเหมือนการทำผ้าที่เปื้อน
ให้สะอาดย่อมมีได้ความเพียร

การทำผ้าที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ การทำผ้าที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้เพราะอาศัยเกลือ น้ำด่าง โคมัย น้ำและอาศัย
ความพยายามอันเหมาะสมแก่เหตุอันของบุคคล การทำผ้าที่เปื้อนให้สะอาดย่อมมีได้ด้วยความเพียร
(๒.๑๓) เป็นอย่างนี้แล

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็น
ผู้ปฏิบัติ ฯลฯ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก” เมื่อเธอระลึกถึงพระสงฆ์อยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิด
ความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ อริยสาวกนี้เราเรียกว่ารักษาสังขุโอบส อยู่ร่วมกับ

พระสงฆ์ และเพราะปรารภสงฆ์ จิตของเธอจึงผ่องใส เกิดความปราโมทย์ (๒.๑๔) ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างนี้แล (๓ ค)

๔. การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงศีลของตนที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท แก่ตัว ท่านผู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทมิฏฐิครอบงำ เป็นไป เพื่อสมาธิ เมื่อเธอระลึกถึงศีลอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียรเปรียบเทียบกับการทำกระจกเงาที่มัวให้ใสย่อมมีได้ด้วยความเพียร

การทำกระจกเงาที่มัวให้ใสย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ การทำกระจกเงาที่มัวให้ใสย่อมมีได้เพราะอาศัยน้ำมัน ถ้ำ (๒.๑๕) แปร และอาศัยความพยายามอันเหมาะสมแก่เหตุอันของบุคคล การทำกระจกเงาที่มัวให้ใสย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างนี้แล

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงศีลของตนที่ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ เมื่อเธอระลึกถึงศีลของตนอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ อริยสาวกนี้เราเรียกว่า รักษาศีลอุโบสถ อยู่ร่วมกับศีล และเพราะปรารภศีล จิตของเธอจึงผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างนี้แล (๓ ข)

๕. การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้ว ย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงเทวดาว่า (๒.๑๖) “เทวดาชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหม เทวดาชั้นที่สูงกว่านั้นขึ้นไปมีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุตจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น แม้ตัวเราก็มีศรัทธาเช่นนั้นอยู่พร้อม เทวดาเหล่านั้น ประกอบด้วยศีลเช่นใด จุตจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น แม้ตัวเราก็มีศีลเช่นนั้นอยู่พร้อม เทวดาเหล่านั้น ประกอบด้วยสุตะเช่นใด จุตจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น แม้ตัวเราก็มีสุตะ เช่นนั้นอยู่พร้อม เทวดาเหล่านั้น ประกอบด้วยจาคะเช่นใด จุตจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น แม้ตัวเราก็มีจาคะเช่นนั้นอยู่พร้อม เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยปัญญาเช่นใด จุตจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น แม้ตัวเราก็มีปัญญาเช่นนั้นอยู่พร้อม” (๒.๑๗) เมื่อเธอระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาทั้งของตนและของเทวดาเหล่านั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียรเปรียบเหมือนการทำทองที่หมองให้สุกใสย่อมมีได้ด้วยความเพียร

การทำทองที่หมองให้สุกใสย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ การทำทองที่หมองให้สุกใสย่อมมีได้เพราะอาศัยเบ้าหลอม เกลือ ยางไม้ คิมและความพยายามที่เหมาะสมแก่เหตุนั้นของบุคคล การทำทองที่หมองให้สุกใสย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างนี้แล

การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ระลึกถึงเทวดาว่า (๒.๑๘) “เทวดาชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ฯลฯ เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหม เทวดาชั้นที่สูงกว่านั้นขึ้นไปมีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น แม้ตัวเราก็มีศรัทธาเช่นนั้นอยู่พร้อม เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีลเช่นใด ฯลฯ สุตะ ฯลฯ จาคะ ฯลฯ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยปัญญาเช่นใด จุติจากภพนี้ไปเกิดในภพนั้น แม้ตัวเราก็มียุปัญญาเช่นนั้นอยู่พร้อม” เมื่อเธอระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาทั้งของตนและของเทวดาเหล่านั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ อริยสาวกนี้เราเรียกว่า รักษาเทวดาอุโบสถ อยู่ร่วมกับเทวดา และเพราะปรารถนาเทวดา จิตของเธอจึงผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ ด้วยความเพียร เป็นอย่างนี้แล (๓ ง)

(๒.๑๙) อริยสาวกนั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า “พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือวางทัณฑอาวุธ และศีสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือวางทัณฑอาวุธ และศีสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ

พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือรับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ ถือเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็น คนสะอาด อยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราชื่อว่าทำตาม (๒.๒๐) พระอรหันต์และรักษาอุโบสถ

พระอรหันต์ทั้งหลายละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ คือประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ

พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือพูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก น่าเชื่อถือ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ

พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก น่าเชื่อถือ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งในวันนี้ เพราะองค์แม่นี่เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ

พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็กะเว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือสุราและมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งในวันนี้ เพราะองค์แม่นี่เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ (๒.๒๑)

พระอรหันต์ทั้งหลายฉันมือเดียว ไม่ฉันตอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันอาหารในเวลาวิกาลอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็กับริโภคมือเดียว ไม่บริโภคตอนกลางคืน เว้นขาดจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งในวันนี้ เพราะองค์แม่นี่เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ

พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี การดู การละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล และจากการทัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประทีนผิวนันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็กะเว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี การดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล และจากการทัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ ของหอมและเครื่องประทีนผิวนันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งในวันนี้ เพราะองค์แม่นี่เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ

พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำ (๒.๒๒) คือบนเตียงหรือบนที่นอนที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็กะเว้นขาดจากที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำ คือบนเตียงหรือบนที่นอนที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งในวันนี้ เพราะองค์แม่นี่เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ

วิสาขา อริยอุโบสถเป็นอย่างนี้แล อริยอุโบสถที่บุคคลรักษาย่างนี้แลย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แผ่ไพศาลมาก

อริยอุโบสถมีผลมากเพียงไร มีอานิสงส์มากเพียงไร มีความรุ่งเรืองมากเพียงไร แผ่ไพศาลมากเพียงไร

คือ เปรียบเหมือนพระราชาพระองค์ใดพึงครองราชย์ เป็นอิสราธิบดี(เป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือกว่าผู้อื่น)แห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แคว้นที่สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ เหล่านี้ คือ อังคะ มคธะ กาสี โกสละ วัชชี มัลละ เจติ วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ การครองราชย์ของพระราชาพระองค์นั้นยัง มีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ข้อ นั้นเพราะเหตุไร เพราะราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบกับสุขที่เป็นทิพย์ถือว่าเป็นของเล็กน้อย

(๒.๒๓) ๕๐ ปีของมนุษย์เท่ากับวันและคืนหนึ่งของเทวดาชั้นจาตุมหาราช ๓๐ ราตรียุโดยราตรีนัน เป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๕๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของ

ไม่พึงพูดเท็จ ไม่พึงดื่มน้ำเมา
 พึงงดเว้นจากเมถุนที่เป็นความประพฤติไม่ประเสริฐ
 ไม่พึงบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ในเวลากลางคืน
 ไม่พึงทัดทรงดอกไม้ ไม่พึงลูบไล้ของหอม
 และพึงนอนบนเตียง บนพื้น หรือบนที่ที่ปูลาดไว้
 บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า
 อุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล
 ที่พระพุทธเจ้าผู้ถึงที่สุดทุกข์ทรงประกาศไว้
 ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ทั้งสอง
 งดงามส่องสว่างโคจรไปทั่วสถานที่ประมาณเท่าใด
 ก็ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์นั้น
 กำจัดความมืดไปในอากาศ
 ทำให้ทิศสว่างไสว ส่องแสงอยู่ในอากาศ
 ทั่วสถานที่ประมาณเท่าใด
 ทรัพย์ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์
 ทองสีคิและทองคำ ตลอดถึงทองชื่อว่า ภูษะ
 เท่าที่มีอยู่ในสถานที่ประมาณเท่านั้น
 และแสงจันทร์ หมู่ดาวทั้งหมด ยังไม่ถึงแม้เส้นวัดที่ ๑๖
 ของอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘
 เพราะฉะนั้นแล สตรีหรือบุรุษผู้มีศีล
 รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘
 ทำบุญที่มีสุขเป็นกำไร ไม่ถูกนิทา ย่อมเข้าถึงสวรรค์
 อุโบสถสูตร ดิกนิบาต อังคุตตรนิกาย จบ

(๑๒) สิงคาลกสูตร ว่าด้วยสิงคาลกมาณพ

(๒.๒๘) ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน
 สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น สิงคาลกะ คหบดีบุตร ลูกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุง
 ราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประคองอัญชลีไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า (ทิศตะวันออก) ทิศ
 เบื้องขวา (ทิศใต้) ทิศเบื้องหลัง (ทิศตะวันตก) ทิศเบื้องซ้าย (ทิศเหนือ) ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบน

ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังกรุง
 ราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตรเห็นสิงคาลกะ คหบดีบุตร ผู้ลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุง

ราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก (๒.๒๙) ประครองอัญชลี ไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศ เบื้องล่าง ทิศเบื้องบนแล้ว ได้ตรัสถามสิงคาลกะ คหบดีบุตรดังนี้ว่า “คหบดีบุตร เธอลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประครองอัญชลี ไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบนอยู่เพราะเหตุไร”

สิงคาลกะ คหบดีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บิดาของข้าพระองค์ ก่อนจะตาย ได้กล่าวไว้อย่างนี้ว่า “นี่แน่ะลูก เจ้าพึงไหว้ทิศทั้งหลาย” ข้าพระองค์สักการะ เคารพ นับถือ บูชา คำของบิดา จึงลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประครองอัญชลีไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศ เบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบนอยู่”

ทิศ ๖

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดีบุตร ในอริยวินัย (ธรรมเนียมแบบแผนของพระอริยะ) เขาไม่ไหว้ทิศ ๖ กันอย่างนี้”

สิงคาลกะ คหบดีบุตรทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในอริยวินัย เขาไหว้ทิศ ๖ กันอย่างไร ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม แก่ข้าพระองค์ ตามวิธีการไหว้ทิศ ๖ ในอริยวินัยเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดีบุตร ถ้าอย่างนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

สิงคาลกะ คหบดีบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดีบุตร (๒.๓๐) อริยสาวกละกรรมกิเลส (กรรมเครื่องเศร้าหมอง) ๔ ประการได้แล้ว ไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ และไม่ข้องแวะอบายมุข (ทางเสื่อม) ๖ ประการ แห่งภคะทั้งหลาย อริยสาวกนั้นเป็นผู้ปราศจากบาปกรรม ๑๔ ประการนี้แล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้องทิศ ๖ ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งโลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

กรรมกิเลส ๔

กรรมกิเลส ๔ ประการที่อริยสาวกจะได้แล้ว อะไรบ้าง คือ

๑. กรรมกิเลสคือปาณาติบาต
๒. กรรมกิเลสคืออทินนาทาน
๓. กรรมกิเลสคือกาเมสุมิฉฉาจาร
๔. กรรมกิเลสคือมุสาวาท

กรรมกิเลส ๔ ประการนี้ ที่อริยสาวกนั้นจะได้แล้ว”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวैयाกรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์
ต่อไปอีกว่า

“การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์

(๒.๓๑) การล่วงละเมิดภรรยาผู้อื่น และการพูดเท็จ

เรียกว่า เป็นกรรมกิเลส

บัณฑิตทั้งหลายไม่สรรเสริญ”

เหตุ ๔ ประการ

อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ปุณฺณ

๑. ย่อมถึงฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก) ทำบาปกรรม

๒. ย่อมถึงโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ทำบาปกรรม

๓. ย่อมถึงโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) ทำบาปกรรม

๔. ย่อมถึงภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ทำบาปกรรม ส่วนอริยสาวก

๑. ย่อมไม่ถึงฉันทาคติ

๒. ย่อมไม่ถึงโทสาคติ

๓. ย่อมไม่ถึงโมหาคติ

๔. ย่อมไม่ถึงภยาคติ

อริยสาวกย่อมไม่ทำบาปกรรม โดยเหตุ ๔ ประการนี้

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวैयाกรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์
ต่อไปอีกว่า

“บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม

เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ

ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม

เหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น

บุคคลใดไม่ละเมิดความชอบธรรม

เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ

ยศของบุคคลนั้นย่อมเจริญ

เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น”

อบายมุข ๖ ประการ

(๒.๓๒) อริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข ๖ ประการ แห่งโศกะทั้งหลาย อะไรบ้าง คือ

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

๓. การเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

โทษแห่งสุราเมรัย ๖ ประการ

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. เสียทรัพย์ทันตาเห็น
๒. ก่อการทะเลาะวิวาท
๓. เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
๔. เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง
๕. เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอาย
๖. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการนี้แล

โทษแห่งการเที่ยวกลางคืน ๖ ประการ

คหบดีบุตร (๒.๓๓) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาดน
๒. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา
๓. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
๔. เป็นที่สงสัยของคนอื่นด้วยเหตุต่างๆ
๕. มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริง
๖. ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ ประการนี้แล

โทษแห่งการเที่ยวดูมหรสพ ๖ ประการ

คหบดีบุตร การเที่ยวดูมหรสพ มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. มีการรำที่ไหน (ไปที่นั่น)
๒. มีการขับร้องที่ไหน (ไปที่นั่น)
๓. มีการประโคมที่ไหน (ไปที่นั่น)
๔. มีเสภาที่ไหน (ไปที่นั่น)
๕. มีการบรรเลงที่ไหน (ไปที่นั่น)
๖. มีเถิดเทิงที่ไหน (ไปที่นั่น)

คหบดีบุตร การเที่ยวดูมหรสพมีโทษ ๖ ประการนี้แล

โทษแห่งการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ๖ ประการ

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. ผู้ชนะย่อมก่อเวร
๒. ผู้แพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป
๓. เสียทรัพย์ทันตาเห็น
๔. ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้
๕. ถูกมิตรอำมาตย์ดูหมิ่น

(๒.๓๔) ๖. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลงการพนันไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการนี้แล

โทษแห่งการคบคนชั่วเป็นมิตร ๖ ประการ

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย
๒. เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย
๓. เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย

๔. เขามีคนหลอกลวงเป็นมิตรสหาย

๕. เขามีคนโกงเป็นมิตรสหาย

๖. เขามีโจรเป็นมิตรสหาย

คบหาคบมิตร การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ ประการนี้แล

โทษแห่งความเกียจคร้าน ๖ ประการ

คบหาคบมิตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน มีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. มักอ้างว่า “หนาวเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

๒. มักอ้างว่า “ร้อนเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

๓. มักอ้างว่า “เวลาเย็นเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

๔. มักอ้างว่า “เวลายังเช้าเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

๕. มักอ้างว่า “หิวเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

๖. มักอ้างว่า “กระหายเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลศ ผัดเพี้ยนการงานอยู่อย่างนี้ โภคะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความเสื่อมสิ้นไป

คบหาคบมิตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน มีโทษ ๖ ประการนี้แล”

(๒.๓๕) พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวลายาการณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถา ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“เพื่อนในโรงสุราก็มี

เพื่อนดีแต่พูดก็มี

เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้น ผู้ใดเป็นเพื่อนได้

ผู้นั้นจัดว่าเป็นเพื่อนแท้

เหตุ ๖ ประการนี้ คือ

(๑) การนอนตื่นสาย

(๒) การเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น

(๓) การผูกเวร

(๔) ความเป็นผู้ก่อแต่เรื่องเสียหาย

(๕) การมีมิตรชั่ว

(๖) ความตระหนี่จัด

ย่อมทำลายบุรุษให้พินาศ

คนมีมิตรชั่ว มีเพื่อนชั่ว

มีมารยาทและความประพฤติชั่ว

ย่อมเสื่อมจากโลกทั้งสอง คือ

จากโลกนี้และจากโลกหน้า

เหตุ ๖ ประการนี้ คือ

(๑) นักเลงการพนันและนักเลงหญิง

(๒) นักเลงสุรา

(๓) ฟ้อนรำขับร้อง

(๔) นอนหลับในกลางวัน เทียวกลางคืน

(๕) การมีมิตรชั่ว

(๖) ความตระหนี่จัด

ย่อมทำลายบุรุษให้พินาศ

ผู้ใดเล่นการพนัน ดื่มสุรา

ล่วงละเมิดหญิงผู้เป็นที่รักเสมอด้วยชีวิตของผู้อื่น

คบแต่คนเลว และไม่คบหาคนเจริญ

ผู้นั้นย่อมเสื่อมเหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น

(๒.๓๖) ผู้ใดดื่มสุรา ไร้ทรัพย์

ไม่ทำงานเลี้ยงชีพ เป็นคนขี้เมาหัวทึมบ่อ

ผู้นั้นจกจมลงสู่หน้เหมือนก้อนหินจมน้ำ

จักทำความมัวหมองให้แก่ตนทันที

คนชอบนอนหลับในกลางวัน

ไม่ลุกขึ้นในกลางคืน เป็นนักเลงขี้เมาประจำ

ไม่สามารถครองเรือนได้

ประโยชน์ทั้งหลายย่อมล่วงเลย

หนุ่มสาวที่ละทิ้งการงาน

โดยอ้างว่า “เวลานี้หนาวเกินไป

เวลานี้ร้อนเกินไป เวลานี้เย็นเกินไป” เป็นต้น

ส่วนผู้ใดทำหน้าที่ของบุรุษ

ไม่ใส่ใจความหนาว ความร้อน ยิ่งไปกว่าหย้า

ผู้นั้นย่อมไม่เสื่อมจากความสุข

มิตรเทียม

คหบดีบุตร คน ๔ จำพวกนี้ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม คือ

๑. คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว พึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
๒. คนดีแต่พูด พึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
๓. คนพูดประจบ พึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
๔. คนที่เป็นเพื่อนชักนำไปทางเสื่อม พึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม

คหบดีบุตร คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว เธอพึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) เป็นผู้ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
- (๒) เสียน้อย ประโยชน์จะได้มาก
- (๓) เมื่อตัวเองมีภัยจึงทำกิจของเพื่อน
- (๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์

คหบดีบุตร คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว เธอพึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล

คหบดีบุตร คนดีแต่พูด เธอพึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว
๒. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์ไม่ได้
๔. เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง

คหบดีบุตร คนดีแต่พูด เธอพึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดย เหตุ ๔ ประการนี้แล

คหบดีบุตร คนพูดประจบ เธอพึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อนทำชั่ว ก็คล้อยตาม
๒. เพื่อนทำดี ก็คล้อยตาม
๓. สรรเสริญต่อหน้า
๔. นินทาลับหลัง

คหบดีบุตร คนพูดประจบ เธอพึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล

คหบดีบุตร คนที่เป็นเพื่อนชักนำไปทางเสื่อม พึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดย

เหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

๒. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน

๓. เป็นเพื่อนที่ชักนำในการเที่ยวดูมหรสพ

๔. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

(๒.๓๘) คหบดีบุตร คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม ฟังทราบว่าเป็นมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวลายาภรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“บุคคลที่ไม่ใช่มิตรแท้ ๔ จำพวกนี้ คือ

(๑) มิตรที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นอย่างเดียว

(๒) มิตรดีแต่พูด

(๓) มิตรพูดประจบ

(๔) มิตรชักนำในทางเสื่อม

บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว ฟังเว้นเสียให้ห่างไกล

เหมือนคนเว้นทางมีภัยเฉพาะหน้าเสียฉนั้น”

มิตรมีใจดี

คหบดีบุตร คน ๔ จำพวกนี้ เธอฟังทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี (มิตรแท้) คือ

๑. มิตรมีอุปการะ ฟังทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ฟังทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ ฟังทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี

๔. มิตรมีความรักใคร่ ฟังทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี

คหบดีบุตร มิตรมีอุปการะ เธอฟังทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดย เหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว

๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว

๓. เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงน่านได้

๔. เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโภครักษ์ให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น

คหบดีบุตร มิตรมีอุปการะ เธอฟังทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล

คหบดีบุตร มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เธอฟังทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. บอกความลับแก่เพื่อน

๒. ปิดความลับของเพื่อน

๓. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

๔. แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้

คหบดีบุตร มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล

(๒.๔๐) คหบดีบุตร มิตรแนะนำประโยชน์ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔

ประการ คือ

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว

๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๔. บอกทางสวรรค์ให้

คหบดีบุตร มิตรแนะนำประโยชน์ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล

คหบดีบุตร มิตรมีความรักใคร่ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน

๒. พอใจความเจริญของเพื่อน

๓. ห้ามปรามคนที่ินทาเพื่อน

๔. สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน

คหบดีบุตร มิตรมีความรักใคร่ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวลายาภรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์

ต่อไปอีกว่า

“บุคคลที่เป็นมิตรมีใจดี ๔ จำพวกนี้ คือ

(๑) มิตรมีอุปการะ

(๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์

(๓) มิตรแนะนำประโยชน์

(๔) มิตรมีความรักใคร่

บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว

พึงเข้าไปคบหาด้วยความจริงใจ

เหมือนมารดาคบหาบุตรผู้เกิดแต่อกฉะนั้น

บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล

ย่อมสว่างโชติช่วงดังดวงไฟ

(๒.๔๑) เมื่อบุคคลสะสมโภคทรัพย์อยู่ดังตัวผึ้งสร้างรัง

โกศทรัพย์ของเขาก็ย่อมเพิ่มพูนขึ้น
 ดุจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้นฉะนั้น
 คฤหัสถ์ในตระกูล ผู้สามารถ
 ครั้นรวบรวมโกศทรัพย์ได้อย่างนี้แล้ว
 พึงแบ่งโกศทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน
 คือส่วนหนึ่งใช้สอย ๒ ส่วนใช้ประกอบกิจการงาน
 ส่วนที่ ๔ เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตราย
 จึงผูกมิตรไว้ได้”

ฉติสาปฏิจฉาทนกันท์ ว่าด้วยการปิดป้องทิศ ๖

อริยสาวกเป็นผู้ปิดป้องทิศ ๖ เป็นอย่างไร คหบดีบุตร เธอพึงทราบทิศ ๖ นี้ คือ พึงทราบ
 ว่า มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า พึงทราบว่า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา พึงทราบว่า บุตรและภรรยา
 เป็นทิศเบื้องหลัง พึงทราบว่า มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย พึงทราบว่า ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้อง
 ล่าง พึงทราบว่า สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน

คหบดีบุตร บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
๒. จักทำกิจของท่าน (๒.๔๒)
๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล
๔. จักประพฤตินให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า บุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์บุตร
 ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หาภรรยา (สามี) ที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

คหบดีบุตร มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า บุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการ นี้แล ย่อม
 อนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องหน้านั้นเป็นอันชื่อว่า กุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษม
 ปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

คหบดีบุตร ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวาโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ลูกขึ้นยืนรับ

๒. เข้าไปคอยรับใช้

๓. เชื้อฟิง

๔. ดูแลปรนนิบัติ

(๒.๔๓) ๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ศิษย์บำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. แนะนำให้เป็นคนดี

๒. ให้เรียนดี

๓. บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี

๔. ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

คหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ศิษย์บำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องขวานั้นเป็นอันชื่อว่าศิษย์ได้ ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

คหบดีบุตร สามิพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ให้เกียรติยกย่อง

๒. ไม่ดูหมิ่น

๓. ไม่ประพฤตินอกใจ

๔. มอบความเป็นใหญ่ให้

๕. ให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามิบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ สามิด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

(๒.๔๔) ๑. จัดการงานดี

๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงดี

๓. ไม่ประพฤตินอกใจ

๔. รักษาทรัพย์ที่สามิหามาได้

๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

คหบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามิบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์สามิด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องหลังนั้นเป็นอันชื่อว่าสามิได้ ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

คบหบดีบุตร กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้)
๒. กล่าววาจาเป็นที่รัก
๓. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
๔. วางตนสม่ำเสมอ
๕. ไม่พูดจาหลอกลวงกัน

มิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
๓. เมื่อมีภัยก็เป็นทีพึ่งพำนักได้
- (๒.๔๕) ๔. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

คบหบดีบุตร มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อม อนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องซ้ายนั้นเป็นอันชื่อว่ากุลบุตร ได้ปิดป้อง ทำให้ เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

คบหบดีบุตร นายพึงบำรุงทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
๒. ให้อาหารและค่าจ้าง
๓. ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
๔. ให้อาหารมีรสแปลก
๕. ให้หยุดงานตามโอกาส

ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่าง นายบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์นาย ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- (๒.๔๖) ๑. ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย
๒. เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำงานให้ดีขึ้น
๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

คบหบดีบุตร ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่าง นายบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการ นี้แล ย่อม อนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องล่างนั้นเป็นอันชื่อนายได้ปิดป้อง ทำให้เกษม

ปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

[๒๗๒] คหบดีบุตร กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบนโดยหน้าที่ ๕ ประการ
คือ

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
๔. เปิดประตูต้อนรับ
๕. ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์
กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- (๒.๔๗) ๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้

คหบดีบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อม
อนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการนี้ ทิศเบื้องบนนั้น เป็นอันชื่อว่ากุลบุตรได้ปกป้อง ทำให้เกษม
ปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวลายากรรมภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์
ต่อไปอีกว่า

“มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า
อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา
บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง
มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย
ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง
สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน
คฤหัสถ์ในตระกูลผู้มีความสามารถ พึงไหว้ทิศเหล่านี้
บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล
เป็นคนละเอียดและมีไหวพริบ
มีความประพฤติเจียมตน

ไม่แข็งกระด้าง เช่นนั้น ย่อมได้ยศ
 คนขยัน ไม่เกียจคร้าน
 ย่อมไม่หวั่นไหวในอันตรายทั้งหลาย
 คนมีความประพฤติไม่ขาดตอน
 มีปัญญาเช่นนั้น ย่อมได้ยศ
 คนชอบสงเคราะห์
 ชอบสร้างไมตรี รู้เรื่องที่เขابอก
 (๒.๔๘) ปราศจากความตระหนี่ เป็นผู้ชอบแนะนำ
 ชี้แจงแสดงเหตุผล เช่นนั้น ย่อมได้ยศ
 ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)
 อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ในโลกนี้
 และสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)
 ในธรรมนั้นๆ ตามสมควร
 สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก
 เหมือนลิมสลักเพลาคุมรถที่แล่นไปได้ฉะนั้น
 ถ้าไม่มีสังคหธรรมเหล่านี้
 มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนบถือ
 หรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ
 แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้
 ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านี้จึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้น่าสรรเสริญ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สิงคาลกะ คหบดีบุตร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ พระภาชิตของพระผู้มีพระภาค ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระ
 ภาชิตของพระผู้มีพระภาค ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดย
 ประการต่างๆ เปรียบเหมือนบุคคลหลางของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตาม
 ประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า “คนมีตาดีจักเห็นรูปได้” ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้ง
 พระธรรมและ

๓.๒.๓ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๓

(๓.๑) พระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึง
 สรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

สิงคาลกสูตร ในปาฏิยวรรค จบ

พระสูตรทั้ง ๖ เหล่านี้ มีประมาณมากกว่าภณวาร
อันสารุชนพึงถือเอา เพื่อความฉลาดด้วยศีลกลา

(๑๓) รัชมหทวิภังคสูตร

๑. อุปาทกกรรม (กรรมเป็นเหตุให้เกิด)

พวกมนุษย์ผู้ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้วไปเกิดที่ไหน พวกมนุษย์ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้ว บางพวกไปเกิดเป็นสหาย ของกษัตริย์มหาศาล บางพวกไปเกิดเป็น สหายของพราหมณ์มหาศาล บางพวกไปเกิดเป็นสหายของคฤหบดีมหาศาล บางพวกไปเกิดเป็นสหาย ของเทวดาชั้นจาตุมหาราช บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ บางพวกไปเกิดเป็นสหาย ของเทวดาชั้นยามา บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต (๓.๒) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของ เทวดาชั้นนิมมานรดี บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

๒. อายุปปมาณ (ประมาณอายุ)

อายุของมนุษย์ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๑๐๐ ปี ต่ำกว่านั้นบ้าง เกินกว่านั้นบ้างก็มี (๑)

อายุของเทวดาชั้นจาตุมหาราช มีประมาณเท่าไร ๕๐ ปีของมนุษย์ นับเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของ เทวดาชั้นจาตุมหาราช ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๕๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นจาตุมหาราช

นับอย่างปีมนุษย์ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๙ ล้านปี (๒)

อายุของเทวดาชั้นดาวดึงส์ มีประมาณเท่าไร ๑๐๐ ปีของมนุษย์นับเป็นวันหนึ่ง คืนหนึ่งของ เทวดาชั้นดาวดึงส์ ๓๐ (๓.๓) ราตรีโดยราตรีนั้น เป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๑,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นดาวดึงส์

นับอย่างปีมนุษย์ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๓ โกฎิ ๖ ล้านปี (๓)

อายุของเทวดาชั้นยามา มีประมาณเท่าไร ๒๐๐ ปีของมนุษย์นับเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของ เทวดาชั้นยามา ๓๐ ราตรีโดย ราตรีนั้น เป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๒,๐๐๐ ปี ทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นยามา

นับอย่างปีมนุษย์ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๑๔ โกฎิ ๔ ล้านปี (๔)

อายุของเทวดาชั้นดุสิต มีประมาณเท่าไร ๔๐๐ ปีของมนุษย์นับเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของ เทวดาชั้นดุสิต ๓๐ (๓.๔) ราตรีโดยราตรีนั้น เป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๔,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นดุสิต

นับอย่างปีมนุษย์ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๕๗ โกฎิ ๖ ล้านปี (๕)

อายุของเทวดาชั้นนิมมานรดี มีประมาณเท่าไร ๘๐๐ ปีของมนุษย์นับเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของเทวดาชั้นนิมมานรดี ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้น เป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๘,๐๐๐ ปีทิพย์ โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นนิมมานรดี

นับอย่างปีมนุษย์ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๒๓๐ โกฎิ ๔ ล้านปี (๖)

อายุของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีประมาณเท่าไร ๑,๖๐๐ ปี (๓.๕) ของมนุษย์นับเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้น เป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๑๖,๐๐๐ ปี ทิพย์เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

นับอย่างปีมนุษย์ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๙๒๑ โกฎิ ๖ ล้านปี (๗)

เทวดาชั้นกามาวจรสวรรค์ ๖ ชั้นเพียบพร้อมด้วยกามคุณทุกอย่าง

อายุของเทวดาชั้นกามาวจรสวรรค์ ๖ ชั้น นับรวมกันทั้งหมดเป็นเท่าไร เป็น ๑,๒๒๘ โกฎิ ๕ ล้านปี โดยนับอย่างปีของมนุษย์

บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างสามัญ ไปเกิดที่ไหน บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างสามัญแล้ว ไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นพรหมปาริสาชชา

อายุของเทวดาเหล่านั้นมีประมาณเท่าไร (๓.๖) มีประมาณเท่าส่วนที่ ๓ แห่งกับ (๘)

บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างกลาง ไปเกิดที่ไหน ไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นพรหมบุโรหิตา

อายุของเทวดาเหล่านั้น มีประมาณเท่าไร มีประมาณกึ่งกับ (๙)

บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างประณีต ไปเกิดที่ไหน บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างประณีตแล้ว ไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นมหาพรหม

อายุของเทวดาเหล่านั้น มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๑ กับ (๑๐)

บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างสามัญ ไปเกิดที่ไหน บุคคลผู้เจริญบุญมณเฑาะได้อย่างสามัญแล้ว ไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นปริตตภา

อายุของเทวดาเหล่านั้น มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๒ กับ (๑๑)

บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างกลาง ไปเกิดที่ไหน บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างกลางแล้ว ไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้น อปปมาณาภา

อายุของเทวดา (๓.๗) เหล่านั้น มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๔ กับ (๑๒)

บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างประณีต ไปเกิดที่ไหน บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างประณีตแล้วไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นอาภัสสรา

อายุของเทวดาเหล่านั้น มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๘ กับ (๑๓)

[๑๐๒๖] บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างสามัญ ไปเกิดที่ไหน บุคคลเจริญบุญมณเฑาะได้อย่างสามัญแล้ว ไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นปริตตสุภา

อายุของเทวดาเหล่านั้น มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๑๖ กัป (๑๔)

บุคคลเจริญตถิยมานได้อย่างกลาง ไปเกิดที่ไหน บุคคลเจริญตถิยมานได้อย่างกลาง ไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นอัปมาณสุภา

อายุของเทวดาเหล่านั้น มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๓๒ กัป (๑๕)

บุคคลเจริญตถิยมานได้อย่างประณีต ไปเกิดที่ไหน บุคคลเจริญตถิยมานได้อย่างประณีตแล้ว ไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นสุภกนิหา

อายุของเทวดา (๓.๘) เหล่านั้น มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๖๔ กัป (๑๖)

บุคคลเจริญจตุตถมานแล้ว บางพวกไปเกิดเป็นสหายของอัสัญญัตตเทวดา บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นเวหัพปลา บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นอวิหา บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นอติปา บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นสุทสสา บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นสุทสสี บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นอกนิฐฐา บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาผู้เข้าถึงอากาศาณญายตนภพ (๓.๙) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาผู้เข้าถึงวิญญานญายตนภพ บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาผู้เข้าถึงอาภิญญายตนภพ บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ เพราะมีอารมณ์ต่างกัน เพราะมีมนสิการต่างกัน เพราะมีฉันทะต่างกัน เพราะมีปณิธานต่างกัน เพราะมีอิโมกข์ต่างกัน เพราะมีอภินิหารต่างกัน เพราะมีปัญญาต่างกัน

อายุของอัสัญญัตตเทวดาและเทวดาชั้นเวหัพปลา มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๕๐๐ กัป (๑๗-๑๘)

อายุของเทวดาชั้นอวิหา มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๑,๐๐๐ กัป (๑๙)

อายุของเทวดาชั้นอติปา มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๒,๐๐๐ กัป (๒๐)

(๓.๑๐) อายุของเทวดาชั้นสุทสสา มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๔,๐๐๐ กัป (๒๑)

อายุของเทวดาชั้นสุทสสี มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๘,๐๐๐ กัป (๒๒)

อายุของเทวดาชั้นอกนิฐฐา มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๑๖,๐๐๐ กัป (๒๓)

อายุของเทวดาผู้เข้าถึงอากาศาณญายตนภพ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๒๐,๐๐๐ กัป (๒๔)

อายุของเทวดาผู้เข้าถึงวิญญานญายตนภพ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๔๐,๐๐๐ กัป (๒๕)

อายุของเทวดาผู้เข้าถึงอาภิญญายตนภพ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๖๐,๐๐๐ กัป (๒๖)

อายุของเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ มีประมาณเท่าไร มีประมาณ ๘๔,๐๐๐ กัป (๒๗)

เหล่าสัตว์ผู้อันอำนาจแห่งบุญส่งเสริมแล้ว
 ไปสู่กามภพและรูปภพหรือไปถึงภวคพรหมบ้าง
 แต่ยังกลับไปสู่ทุกข์ได้อีก
 เหล่าสัตว์ที่มีอายุยืนถึงเพียงนั้นก็ยังจุติได้เพราะหมดอายุ ไม่ว่าภพไหนๆ
 ที่ชื่อว่าเที่ยงไม่มี พระผู้มีพระภาคผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ได้ตรัสไว้แล้วอย่างนี้
 เพราะฉะนั้นแล เหล่านักปราชญ์ผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดรอบคอบคำนึงถึง
 ความจริงข้อนี้ จึงเจริญมรรคอันสูงสุด เพื่อพ้นจากขรามรณะ
 ครั้นเจริญมรรคที่บริสุทธิ์สะอาดซึ่งมีปกติยังสัตว์ให้หยั่งถึงนิพพานแล้ว
 จึงเป็นผู้ปราศจากอาสวะ ปรีณิพพานเพราะกำหนดรู้อาสวะทั้งปวงฉะนี้แล
 สูตรนี้ มาในธัมมทวิวิงค์จบ

(๑๔) ฉัตตมานววิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ฉัตตมานพผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็น

สฺรณะ

ฉัตตมานววิมาน มีคาถาเริ่มต้นว่า (๓.๑๑) บรรดาผู้กล่าวสอนในหมู่มนุษย์ ผู้ใดเป็นผู้
 ประเสริฐ (โย วทตฺ ปวโร มนุเชสุ) เป็นต้น ฉัตตมานพ วิมานเกิดขึ้นอย่างไร พระผู้มีพระภาคประทับ
 อยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น มีมาณพพราหมณ์ชื่อฉัตตะ เป็นบุตรที่ได้มาโดย
 ยาก ของพราหมณ์คนหนึ่ง ในเสตัพพนคร มาณพนั้นเจริญวัยแล้ว บิดาส่งไปออกกัณฐนคร เรียนมนต์
 และฐานวิชาทั้งหลายในสำนักของพราหมณ์ชื่อโปกขรสาติ ไม่นานนักก็สำเร็จการศึกษาในศิลป
 พราหมณ์ เพราะเป็นคนมีปัญญาและไม่เกียจคร้าน เขากราบอาจารย์แล้วกล่าวว่า “กระผมศึกษา
 ศิลปะในสำนักของท่านอาจารย์แล้ว กระผมจะให้ทักษิณาคำบูชาครูแก่ท่านอาจารย์อย่างไร” อาจารย์
 กล่าวว่า “ธรรมดาทักษิณาคำบูชาครู ต้องพอเหมาะแก่ทรัพย์สมบัติของอันเตวาสิก เธอจงนำหยาปณะ
 มา ๑,๐๐๐ เถิด” ฉัตตมานพกราบอาจารย์กลับไปยังเสตัพพนคร ไหว้บิดามารดา บิดามารดาก็ชื่นชม
 ยินดีทำปฏิสันถารต้อนรับ (๓.๑๒) เขาบอกความนั้นแก่บิดากล่าวว่า “โปรดให้ของที่ควรจะให้แก่นฉัน
 เถิด ฉันจักให้คำบูชาครูในวันนี้แหละ แล้วจักกลับมา” บิดามารดากล่าวกับเขาว่า “ลูก วันนี้คำแล้ว
 พรุ่งนี้ค่อยไป” แล้วนำหยาปณะทั้งหลายออกมาผูกเป็นห่อแล้ววางไว้ พวกโจรรู้เรื่องนั้น แอบอยู่ในป่า
 ชั่วแห่งหนึ่งในทางที่ฉัตตมานพจะไป ด้วยคิดว่า “จักขำมาณพแล้วซึ่งเอาหยาปณะทั้งหลายเสีย”

เวลาใกล้รุ่งพระผู้มีพระภาคทรงออกจากมหากุณาสมาบัติทรงตรวจดูสัตว์โลกอยู่ ทรง
 เห็นว่าฉัตตมานพจะดำรงอยู่ในสฺรณะและศีลเขาจักถูกพวกโจรฆ่าตายไปบังเกิดในเทวโลก มาจากเท
 วโลกกับวิมานและบริษัทที่ประชุมกันในที่นั้นจะบรรลุธรรมจึงเสด็จไปก่อน ประทับนั่ง ณ โคนคันไม้
 แห่งหนึ่ง (๓.๑๓) ในทางเดินของมาณพ มาณพถือเอาทรัพย์คำบูชาอาจารย์ไปจากเสตัพพนคร มุ่งหน้า
 ไปออกกัณฐนคร เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ในระหว่างทางจึงเข้าไปเฝ้ายืนอยู่ พระผู้มีพระภาค

ตรัสว่า “เธอจักไปไหน” กราบทูลว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ข้าพระองค์จักไปอุกกัฏฐนคร เพื่อให้
ทักษิณาคำบูชาครูแก่โปกขรชาติพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของข้าพระองค์” ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า “มาณพ เธอรู้สัณณะ ๓ และศีล ๕ หรือ” เมื่อมาณพกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ไม่รู้สัณณะ ๓
และศีล ๕ เหล่านี้ว่ามีและเป็นเช่นไร” ทรงประกาศผลานิสงส์ของการถึงสัณณะและการสมาทานศีล
๕ ว่า “นี้เป็นเช่นนี้” แล้วตรัสว่า “มาณพ เธอจงเรียนวิธีถึงสัณณะก่อน” มาณพทูลขอว่า “สาธุ ข้า
พระองค์จักเรียน ขอพระองค์โปรดตรัสบอกเถิด พระพุทธเจ้าข้า” เมื่อทรงแสดงวิธีถึงสัณณะโดย
ประพันธ์เป็นคาถาสมควรแก่อัธยาศัยของมาณพนั้นได้ตรัสคาถา ๓ คาถาว่า

“บรรดาผู้กล่าวสอนในหมู่มนุษย์
ผู้ใดเป็นผู้ประเสริฐสุด เป็นพระศากยมนี
จำแนกพระธรรม สำเร็จกิจที่จะต้องทำแล้ว
(๓.๑๓) ถึงฝั่งพระนิพพาน พรั่งพร้อมด้วยพลและวีริยะ
เธอจงถึงผู้นั้นผู้เป็นพระสุคตเพื่อเป็นที่พึงที่ระลึกเกิด
เธอจงถึงพระธรรมอันเป็นเหตุสํารอการาคะ
มีสภาวะไม่หวั่นไหว ไร้ความเศร้าโศก
เป็นสภาวะธรรมที่ปราศจากปัจจัยปรุงแต่ง
ปราศจากสิ่งแปดเปื้อน นำปรารภนา ละเอียดอ่อน
ซึ่งพระตถาคตทรงจำแนกไว้แจ่มแจ้งแล้วนี้
เพื่อเป็นที่พึงที่ระลึกเกิด
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวถึงท่านที่ถวายเป็นท่านเหล่าใด
ว่ามีผลมาก ท่านเหล่านั้น คือพระอริยบุคคล
ผู้บริสุทธิ ๔ คู่ ๘ ท่าน ผู้เห็นประจักษ์ในธรรม
เธอจงถึงพระอริยสงฆ์นี้เพื่อเป็นที่พึงที่ระลึกเกิด”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสวิธีถึงสัณณะพร้อมด้วยทรงชี้คุณของสัณณะด้วยคาถา ๓ คาถา
อย่างนี้แล้ว มาณพเมื่อจะประกาศวิธีถึงสัณณะตั้งอยู่ในหทัยของตน โดยมุขคือระลึกถึงคุณของสัณณะ
นั้นๆ จึงน้อมรับคานานันๆ โดยนัยเป็นต้นว่า โย วทตํ ปวโร ในลำดับแห่งคานานันๆ พระผู้มีพระภาค
ทรงประกาศสิกขาบท ๕ ทั้งโดยสรุปทั้งโดยผลานิสงส์ (๓.๑๕) ได้ตรัสวิธีสมาทานสิกขาบทเหล่านั้นแก่
มาณพผู้น้อมรับอย่างนี้แล้ว มาณพนั้นทบทวนแม้วิธีสมาทานนั้นด้วยดี มีใจเลื่อมใส กราบทูลว่า “ข้า
แต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์จักไปละ” แล้วระลึกคุณพระรัตนตรัยเดินไปตามทางนั้นเอง แม้
พระผู้มีพระภาคมีพระดำริว่า “กุศลเพียงเท่านี้ของมาณพนี้ พอที่จะให้เกิดในเทวโลก” แล้วได้เสด็จไป
ยังพระเชตวันมหาวิหารอย่างเดิม

เมื่อมาณพมีจิตเลื่อมใส ดำรงอยู่ในสัณณะทั้งหลายด้วยความเป็นผู้มีจิตตฺปปาตเป็นไปว่า

“ข้าพเจ้าเข้าถึงสรวง” โดยกำหนดคุณพระรัตนตรัย และดำรงอยู่ในศีลทั้งหลาย ด้วยอธิฐานศีล ๕ ตามนัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วนั้นแล กำลังเดินระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยตามนัยนั้นนั้นแล พวกโจรก็กรูกันมาที่หนทาง มาฉกไม่ใส่ใจพวกโจรเหล่านั้น เดินระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยอย่างเดียว โจรคนหนึ่งยื่นช้อนในระหว่างพุ่มไม้ เอาลูกธนูอาบยาพิษแทงอย่างฉับพลัน (๓.๑๖) ทำให้เขาสิ้นชีวิต แล้วยึดหอกหาปณะหลักไป พร้อมกับพวกสหายของตน ฝ่ายมาณพตายไปบังเกิดในวิมานทอง ๓๐ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น มีอัสน์ ๑,๐๐๐ แวดล้อม มีอัฐภาพประดับด้วยเครื่องประดับมีภาระ ๖๐ เล่มเกวียน รัศมีของวิมานนั้นแผ่ไปกว่า ๒๐ โยชน์

ครั้งนั้น พวกมนุษย์ชาวเสตัพยนครเห็นมาณพตายแล้ว จึงไปยังเสตัพยนคร บอกแก่บิดามารดาของมาณพนั้น พวกชาวบ้านอุกกัฏฐะก็ไปอุกกัฏฐนคร บอกแก่โปกขรสาติพราหมณ์ เพราะได้ฟังข่าวนั้น บิดามารดาของมาณพนั้น พวกญาติและมิตรและโปกขรสาติพราหมณ์พร้อมด้วยบริวาร มีน้ำตาไหลอาบหน้าร้องไห้ไปประเทศนั้น ส่วนมากชาวเสตัพยะ ชาวอุกกัฏฐะ และชาวอิฉฉานังคละ ก็ได้ประชุมกัน (๓.๑๗) เป็นสมาคมใหญ่ ลำดับนั้น มารดาและบิดาของมาณพ ให้จัดแจงเซ่งตะกอนในที่ไม้ไกลจากหนทาง ประการการทำฌาปนกิจ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคมีพระดำริว่า “เมื่อเราไป ฉัตตมาณพเทพบุตรจะมาถวายภวาทเรา จักให้เขาผู้มาแล้วกล่าวถึงกรรมที่เขาทำไว้ ให้ทำผลแห่งกรรมให้ประจักษ์ แล้วเราก็จักแสดงธรรมมหาชนจักตรัสรู้ธรรมด้วยอาการอย่างนี้” ครั้นมีพระดำริแล้ว พร้อมกับภิกษุหมู่ใหญ่เสด็จเข้าไปยังประเทศนั้น ประทับนั่งเปล่งพระพุทธรังสีมีวรัณ ๖ ณ โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง ครั้งนั้น แม้ฉัตตมาณพเทพบุตรตรวจดูสมบัติของตนทบทวนเหตุแห่งสมบัตินั้น เห็นการถึงสรวงและการสมาทานศีล เกิดความประหลาดใจ เกิดความเลื่อมใสและนับถือมากในพระผู้มีพระภาค คิดว่า “เราก็จักไปถวายภวาทพระผู้มีพระภาค และให้ภิกษุสงฆ์ ในบัดนี้แหละ (๓.๑๘) และจักทำคุณพระรัตนตรัยให้ปรากฏแก่มหาชน” เทพบุตรอาศัยความเป็นผู้กตัญญู ทำประเทศแห่งป่านั้นทั้งหมดให้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกันมาพร้อมกับวิมาน ลงจากวิมาน ปรากฏองค์ให้เห็นพร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่ เข้าไปหมอบถวายภวาทด้วยเศียรเกล้าแทบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคแล้วยืนประคองอัญชลีอยู่ มหาชนเห็นดังนั้นมีความประหลาดอัศจรรย์ว่า “นี่ใครหนอ เทวดาหรือพรหม” พวกเข้เข้าแวดล้อมพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาค เพื่อจะทรงทำบุญกรรมที่เทพบุตรนั้นทำไว้ให้ปรากฏ ได้ตรัสได้ถามเทพบุตรนั้นว่า

“ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวฤกษ์ผสุกในท้องฟ้า

ยังสว่างไสวไม่เทียบเท่าวิมานของเธอซึ่งสว่างไสวมาก

หาสิ่งเปรียบเทียบมิได้นี้ เธอเป็นใครหนอ

จากเทวโลกชั้นดาวดึงส์มายังแผ่นดิน

วิมานของเธอมีรัศมีดัดแสงอาทิตย์แผ่ไปเกิน ๒๐ โยชน์

และทำกลางคืนให้เป็นเสมือนกลางวัน
 (๓.๑๙) วิมานของเธองามบริสุทธิ์ผุดผ่อง
 มีดอกปทุมมาก มีดอกบุณฑริกงดงาม
 เกื่อนกลาดด้วยดอกไม้ นานาชนิด
 งามไม่น้อย คลุมไว้ด้วยตาข่ายทองอันบริสุทธิ์
 ปราศจากธุลี ส่องสว่างอยู่ในอากาศเหมือนดวงอาทิตย์
 วิมานของเธอเนืองแน่นด้วยเหล่าเทพอัปสร
 ผู้ทรงผ้ากำพลสีแดงและสีเหลือง
 หอมตลบด้วยกลิ่นกฤษณา ดอกประยงค์และแก่นจันทร์
 มีผิวพรรณเปล่งปลั่งดังทองคำ ประหนึ่งท้องฟ้าเต็มไปด้วยดวงดาว
 เทพบุตรและเทพธิดาจำนวนมากในวิมานนี้
 มีรูปร่างลักษณะต่างๆ กัน
 มีจิตใจเบิกบาน ทรงทิพยอาภรณ์ ประดับด้วยดอกไม้ทิพย์
 คลุมด้วยกรองทอง ห่มด้วยอาภรณ์ทอง
 โขยกลิ่นหอมฟุ้งไปตามลม
 นี่เป็นผลแห่งกรรมอันใดเล่า
 เพราะผลกรรมอะไรเล่า
 เธอจึงมาเกิดในวิมานนี้ อนึ่ง ตถาคตถามแล้ว
 ขอเธอจงบอกถึงวิธีที่เธอได้วิมานนี้
 ตามสมควรแก่เหตุ นั้นเกิด”
 ลำดับนั้น เทพบุตรได้ตอบด้วยคาถาเหล่านี้ว่า
 “พระศาสดาเสด็จมาพบฉัตตมาณพในทางนี้
 เมื่อจะทรงอนุเคราะห์ จึงได้ทรงพร่ำสอน
 มาณพนั้นฟังธรรมของพระองค์ผู้เป็นรัตนะ
 อย่างประเสริฐแล้ว (๓.๒๐) ได้กราบทูลว่า
 ข้าพระองค์จักทำตามพระดำรัสที่ทรงพร่ำสอน
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งแรกข้าพระองค์ได้กราบทูลว่า
 ข้าพระองค์ยังไม่ได้ถึงพระชินะผู้ประเสริฐ
 พระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก
 แต่ภายหลังได้ทำตามพระดำรัสของพระองค์
 ตามที่ทรงพร่ำสอนนั้นแล

อนึ่ง พระองค์ได้ตรัสสอนว่า

เธออย่าได้ประพฤตินเป็นคนฆ่าสัตว์
โดยวิธีต่างๆ อันเป็นกรรมไม่สะอาด
เพราะท่านผู้มีปัญญาทั้งหลายไม่สรรเสริญ
ความไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลายเลย
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กราบทูลปฏิเสธ
แต่ภายหลังได้ทำตามพระดำรัสของพระองค์
ตามที่ตรัสสอนนั้นแล

อนึ่ง พระองค์ได้ตรัสสอนว่า

เธออย่าสำคัญสิ่งของ แม้ที่คนอื่นดูแลรักษาไว้
ที่เขามิได้ให้ว่าเป็นของควรถือเอา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ที่แรกข้าพระองค์ได้กราบทูลปฏิเสธ
แต่ภายหลังได้ทำตามพระดำรัสของพระองค์
ตามที่ตรัสสอนนั้นแล

อนึ่ง พระองค์ได้ตรัสสอนว่า

เธออย่าได้ล่วงละเมิดหญิงที่คนอื่นรักษา
และภรรยาของชายอื่น นั้นเป็นสิ่งไม่ประเสริฐ
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กราบทูลปฏิเสธ
แต่ภายหลังได้ทำตามพระดำรัสของพระองค์
ตามที่ตรัสสอนนั้นแล

อนึ่ง พระองค์ได้ตรัสสอนว่า

เธออย่าได้พูดให้คลาดเคลื่อนจากความจริง
เพราะท่านผู้มีปัญญาทั้งหลาย ไม่สรรเสริญการกล่าวเท็จ
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กราบทูลปฏิเสธ
แต่ภายหลังได้ทำตามพระดำรัสของพระองค์
ตามที่ตรัสสอนนั้นแล

อนึ่ง พระองค์ได้ตรัสสอนว่า

เธอจงงดเว้นของมีนเมาทุกชนิด
(๓.๒๑) อันเป็นเหตุทำให้ความจำของคนเสื่อม
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กราบทูลปฏิเสธ
แต่ภายหลังได้ทำตามพระดำรัสของพระองค์

ตามที่ตรัสสอนนั้นแล
 ข้าพระองค์นั้นได้รักษาสิกขาบท ๕ ในพระศาสนา
 ปฏิบัติธรรมของพระตถาคต
 ได้ไปยังทางสองแพร่งกลางชุมโจร
 พวกโจรเหล่านั้นได้ฆ่าข้าพระองค์ ณ ที่นั้น
 เพราะโศกะเป็นเหตุ
 ข้าพระองค์ระลึกถึงกุศลกรรมมีประมาณเท่านี้เอง
 กุศลกรรมอื่นนอกจากนั้นของข้าพระองค์ไม่มี
 เพราะสุจริตกรรมนั้น
 ข้าพระองค์จึงเกิดในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์
 พรั่งพร้อมด้วยกามคุณตามปรารถนา
 ขอพระองค์โปรดทอดพระเนตร
 ผลของการสำรวมเพียงชั่วครูชัวยาม
 ด้วยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
 คนเป็นอันมากผู้มีการมต่ำต้อย พากันมองดู
 นิกกระหิ์ม (ชื่นชม) ข้าพระองค์
 เหมือนบุคคลพากันมองดูผู้รู้เรื่องด้วยบริวารยศ
 ขอพระองค์โปรดทอดพระเนตรเถิด ข้าพระองค์ถึงสุดติ
 และได้รับความสุข เพราะพระธรรมเพียงเล็กน้อย
 ส่วนเหล่าชนที่ได้ฟังธรรมของพระองค์เนื่องๆ
 เห็นที่จะสัมผัสสมตธรรมซึ่งมีความเกษม
 บุญกุศลที่ข้าพระองค์ดำรงอยู่ในพระธรรม
 คำสอนของพระตถาคต ทำแล้วเมื่อน้อยกลับมีผลยิ่งใหญ่ไพบุลย์
 (๓.๒๒) ขอพระองค์โปรดทอดพระเนตรดูเถิด
 เพราะได้ทำบุญไว้ ฉัตตเทพบุตรจึงเปล่งรัศมี
 สว่างไสวไปทั่วแผ่นดิน เหมือนดวงอาทิตย์
 ชนจำพวกหนึ่งประชุมปรึกษากันว่า กุศลนี้เป็นอย่างไร
 พวกเราจะบำเพ็ญกุศลนั้นอย่างไร
 พวกเรานั้นได้เกิดเป็นมนุษย์แล้ว
 พึงปฏิบัติธรรม อยู่รักษาศีลกันอีกเถิด
 พระศาสดาทรงมีอุปการะมาก

และทรงอนุเคราะห์ข้าพระองค์อย่างนี้
 ในเมื่อข้าพระองค์ยังมีชีวิตอยู่
 ได้เสด็จไปแต่ยังวันอยู่เลย
 ข้าพระองค์นั้นได้เข้าไปเฝ้าพระองค์
 ผู้ทรงมีพระนามเป็นสัจธรรม
 ขอพระองค์โปรดอนุเคราะห์เถิด
 ข้าพระองค์ขอพึ่งธรรมซ้ำอีก

พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูอริยาศัยของเทพบุตร และบริษัทที่ประชุมกันในที่นั้นแล้วทรง
 แสดงอนุปูปิกขา ลำดับนั้น ทรงทราบว่าชนเหล่านั้นมีจิตควรแก่การงาน จึงทรงประกาศพระธรรม
 เทศนาที่ทรงยกขึ้นแสดงเอง (อริยสัจ)

จบเทศนา เทพบุตรและบิดามารดาดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล และมหาชนหมู่ใหญ่ได้ตรัสรู้
 ธรรม เทพบุตรตั้งอยู่ในปฐมผล (๓.๒๓) เมื่อประกาศความเคารพหนักของตนในมรรคขั้นสูง และความ
 ที่การบรรลุธรรมนั้นมีอันสงส์มากจึงกล่าวคาถาสุดท้ายว่า

ชนเหล่าใดในพระศาสนานี้ละการราคานุสัย
 และภวราคานุสัยได้เพราะละโมหะได้ขาด
 ชนเหล่านั้นแลย่อมไม่เข้าถึงการนอนในครรภ์อีกต่อไป
 เพราะว่าเป็นผู้ถึงความดับอย่างสิ้นเชิงเย็นสนิทแล้ว”

เทพบุตรเมื่อประกาศความที่ตนถึงกระแสอริยะ แล้วจับเอายอดเทศนาด้วยอนุปาติเสสนิ
 พพานธาตุ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วแสดงความยำเกรงแก่ภิกษุสงฆ์ ลาบิดา
 มารดาแล้วกลับเทวโลกอย่างเดิม แม้พระศาสดาทรงลุกจากพุทธอาสน์แล้ว เสด็จไปพร้อมด้วยภิกษุ
 สงฆ์ บิดามารดาของมาณพ โปกขรสาติพราหมณ์ และมหาชนทั้งหมด ส่งเสด็จพระผู้มีพระภาคแล้วพา
 กันกลับ พระผู้มีพระภาคเสด็จไปพระเชตวัน ตรัสวิมานนี้โดยพิสดารแก่บริษัทที่ประชุมกัน เทศนา
 นี้ได้มีประโยชน์แก่มหาชนแล

ฉัตตมาณววิมานจบ

(๑๕) เรวตีวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่นันทิยะอุบาสกผู้เป็นสามีของนางเรวตี

เรวตีวิมาน มีคาถาเริ่มต้นว่า จงลุกขึ้น นางเรวตีผู้แสนจะชั่วช้า (อฏฐุเทหิ เรวเต สุปาปธม
 เม) เป็นต้น เรวตีวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร คือ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
 เขตกรุงพาราณสี สมัยนั้น ตระกูลที่สมบูรณ์ด้วยศรัทธาในกรุงพาราณสี มีบุตรชื่อนันทิยะ เป็นอุบาสก
 ถึงพร้อมด้วยศรัทธา เป็นทายก เป็นทานบดี เป็นผู้บำรุงพระสงฆ์ ครั้งนั้น บิดามารดาของเขามีความ
 ประสงค์จะนำหญิงสาวชื่อเรวตี ธิดาของลุงมาแต่เรือนที่พวกญาติอยู่กันพร้อมหน้า แต่นางเป็นคนไม่มี

ศรัทธา มีปกติไม่ให้ทาน นันทียะจึงไม่ต้องการนาง มารดาของนันทียะพูดกับเรวดีว่า “แม่หนู เจ้ามาเรียนนี้แล้ว จงเอาโคมัยสดีไถ่หาที่นั่งของภิกษุสงฆ์ ปูลาดอาสนะ ตั้งเชิงรองบาตร เวลาภิกษุทั้งหลายมา จงไหว้ (๓.๒๕) รับบาตร นิมนต์ให้นั่ง เอาที่กรองน้ำกรองน้ำดื่มแล้วล้างบาตร เวลาพระฉันเสร็จแล้วอย่างนี้ จักเป็นที่ยินดีของลูกฉัน” นางก็ได้ทำตามคำสั่งสอน ลำดับนั้น บิดามารดาบอกนันทียะว่า “เรวดีเป็นหญิงที่พอสั่งสอนได้” เมื่อนันทียะรับว่า “ดีแล้ว” จึงกำหนดวันแล้วทำพิธีอาวาหมงคล

ครั้งนั้น นันทียะกล่าวกับนางว่า “ถ้าเธอจักบำรุงภิกษุสงฆ์และบิดามารดาของฉัน เมื่อเป็นอย่างนี้ เธอก็อยู่ในเรือนนี้ได้ อย่าประมาทนะ นางรับคำว่า “ดีแล้ว” เป็นเหมือนมีศรัทธาอยู่ตลอดเวลา อนุวัตรตามสามี คลอดบุตร ๒ คน บิดามารดาของนันทียะตายแล้ว ความเป็นใหญ่ทุกอย่างในเรือนได้ตกอยู่แก่นางคนเดียว แม้นันทียะก็ได้เป็นมเหษีมหานที เริ่มตั้งทานถวายภิกษุสงฆ์ (๓.๒๖) เริ่มตั้งปากวัด (หุงข้าวเป็นประจำ) ที่ประตูเรือน ไว้สำหรับคนยากไร้และคนเดินทางเป็นต้น เขาสร้างศาลา ๔ มุข ประดับด้วยห้อง ๔ ห้อง ที่อิสิปนมหารวิหาร ให้จัดตั้งเตียงตั้งเป็นต้น ถวายมหาทานแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วหลั่งน้ำทักษิโณทกลงในพระหัตถ์ของพระตถาคต มอบถวาย พร้อมกับการถวายน้ำทักษิโณทก ปราสาททิพย์ล้วนแล้วไปด้วยรัตนะ ๗ ทั้งยาวและกว้าง ๑๒ โยชน์ โดยรอบสูง ๑๐๐ โยชน์ เอ็กเกริกไปด้วยหมู่นางอัปสร ๑,๐๐๐ ได้ผุดขึ้นในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ครั้งนั้น ทานพระมหาโมคคัลลานะไปเที่ยวทเวจาริก เห็นปราสาทนั้น กลับมาแล้ว ทูลถามพระผู้มีพระภาคท่ามกลางบริษัทว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิพยสมบัติย่อมบังเกิดคอยทำคนที่ทำบุญแล้ว แต่ยังอยู่ในมนุษยโลกนี้หรือพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โมคคัลลานะ ทิพยสมบัติที่บังเกิดคอยทำนันทียะในเทวโลก เธอได้เห็นเองแล้วมิใช่หรือ เหตุไร เธอจึงถามเรา” พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า “ทิพยสมบัติบังเกิดขึ้นคอยทำอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” ครั้งนั้น พระศาสดาเมื่อจะทรงแสดงแก่พระเถระนั้นว่า “มิตรและพวกพ้องทั้งหลายย่อมยินดีต้อนรับคนที่จากไปนานแล้ว กลับมา ฉันใด บุญทั้งหลายของตณฯ ย่อมต้อนรับประดับประดาบุคคลที่ทำบุญไว้ ผู้จากโลกนี้ไปปรโลก ด้วยหัตถ์คือสมบัติ ฉันนั้น” ได้ทรงภาษิตพระคาถาทั้งหลายว่า

“ญาติมิตรและสหายผู้มีใจดี
 ย่อมยินดีต้อนรับ บุคคลผู้สร้างแรมไปนาน
 แล้วกลับมาจากที่ไกลโดยสวัสดิ์มาแล้ว ฉันใด
 บุญทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ย่อมต้อนรับ
 เฉพาะบุคคลผู้ทำบุญไว้แล้ว
 ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า
 เหมือนญาติต้อนรับญาติที่รักผู้กลับมา”

นันทียะได้ฟังดังนั้นแล้ว ถวายทานทั้งหลาย ทำบุญทั้งหลายมากมายยิ่งขึ้น เมื่อเขาไป

ค้าขายได้บอกกับเรวดีว่า “ที่รัก สังฆทานกัฏฐิ ปากวัดระเพื่อคนอนาถากัฏฐิ ที่ฉันตั้งไว้ เธออย่าลืมเสีย จงให้ดำเนินไป” นางรับคำว่า “ดีแล้ว” (๓.๒๘) แม้เขาเดินทางไปพักอยู่ในที่ใดๆ ก็คงถวายทานแก่ภิกษุทั้งหลายและให้ทานแก่คนอนาถาทานสมควรแก่ทรัพย์ ในที่นั้นๆ เหมือนเดิม พระชีณาสพทั้งหลายมารับทานแม้แต่ที่ไกล เพื่ออนุเคราะห์เขา ฝ่ายนางเรวดี เมื่อนั้นนทียะไปแล้ว นางให้ทานอยู่ ๒-๓ วันเท่านั้นแล้วงดอาหารสำหรับคนอนาถา แม้สำหรับภิกษุทั้งหลาย นางได้ถวายข้าวต้มผสมน้ำตาลเป็นภัตตาหาร มีน้ำส้มเป็นที่ ๒ นางได้โปรยเมล็ดข้าวสุกซึ่งเหลือจากที่คนบริโภคมิฉันปลาขึ้นเนื้อป่นอยู่ มีกระดูกเกลื่อนกลาดในสถานที่ฉันอาหารของภิกษุทั้งหลาย แล้วแสดงแก่คนทั้งหลายว่า “ท่านทั้งหลายจงดูการกระทำของพวกสมณะ พวกสมณะทิ้งขว้างของที่เขาถวายด้วยศรัทธากันอย่างนี้”

ลำดับนั้น นนทียะเสร็จจากการค้าขายได้กำไรแล้วกลับมา ได้ทราบความเป็นไป ดังนั้นจึงไล่ นางเรวดีออกจากเรือนแล้วตนเข้าเรือน ในวันที่ ๒ นนทียะได้ถวายทาน เป็นอันมากแต่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ได้ให้นิยตภัตและอนาถภัตดำเนินไป (๓.๒๙) โดยชอบอย่างเดิม เขาตั้งนางเรวดีที่พวกสหายของเขานำกลับมาให้เป็นใหญ่ในการดูแลอาหาร สมัยต่อมา เขาตายไปบังเกิดในวิมานของตนนั่นเอง ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ฝ่ายนางเรวดีเลิกทานทุกอย่าง แล้วเที่ยวดำบริภาษภิกษุสงฆ์ด้วยเข้าใจว่า “เพราะสมณะเหล่านี้ ฉันจึงเสื่อมลาภสักการะ ครั้นนั้น ท้าวเวสวัณมีปัญหากับยักษ์สองตนว่า “พนาย ท่านทั้ง ๒ จงไปป่าวประกาศในกรุงพาราณสีว่า ‘จากวันนี้ไป ๗ วัน นางเรวดีจะถูกโยนใส่นรกทั้งเป็น’” มหาชนได้ฟังดังนั้นเกิดสลดใจ ทั้งกลัวและหวาดสะดุ้ง

ครั้งนั้น นางเรวดีขึ้นปราสาท ปิดประตูแล้วนั่งอยู่ ในวันที่ ๗ ยักษ์ ๒ ตนถูกท้าวเวสวัณซึ่งถูกบาปกรรมของนางเรวดีเตือนบัญชาสั่งยักษ์สองตนผู้มีผมและหนวดสีดำปนแดงแสงเรือง (๓.๓๐) มีจมูกเปี้ยวบิดผิดปกติ มีเขี้ยวโง้งนัยน์ตาแดง มีผิวพรรณเสมอด้วยยางสน มีรูปร่างน่ากลัวเหลือเกิน เข้าไปกล่าวคำเป็นต้นว่า “ลุกขึ้น นางเรวดีผู้ชั่วร้าย” จับแขนทั้ง ๒ ประกาศว่า “มหาชนจงดู” ทำให้ล้มลุกคลุกคลานไปจากถนอนหนึ่งไปอีกถนอนหนึ่ง ท้าวพระนคร และเหาะขึ้นนำไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แสดงวิมานและสมบัติของนนทียะ ให้นางได้เห็นแล้วส่งนางซึ่งกำลังเพ้อรำพันอยู่นั้นแลไปใกล้อุสสทนรก บุรุษของพระยายม ได้โยนนางลงไปในอุสสทนรก เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า

“จงลุกขึ้น นางเรวดีผู้แสนจะชั่วช้า

มีปกติไม่ให้ทาน ประตุ (นรก) เปิดแล้ว

พวกเราจะนำเจ้าไปโยนลงนรก

อันเป็นสถานที่ทอดถอนใจของเหล่าสัตว์นรก

ผู้มีความทุกข์ทรมานทนทุกข์อยู่”

“ยักษ์ใหญ่ตาแดง ๒ ตนดังทูตพญายมนั้น

ครั้นกล่าวดังนี้แล้ว ก็จับแขนนางเรวดีคนละข้าง

พาไปใกล้หมู่เทวดา”

(๓.๓๑) ต่อไปนี้เป็นคำของสังคิติกอาจารย์ว่า

เมื่อยักษ์เหล่านั้นนำไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้วพักไว้ใกล้ๆ วิมานของนันทียะอย่างนี้ นางเรวดีเห็นวิมานนั้นสว่างจ้าเหลือเกิน เหมือนดวงอาทิตย์จึงถามยักษ์เหล่านั้นว่า

“นั่นวิมานของใคร มีรัศมีดั่งแสงอาทิตย์

น่าพอใจ เรื่องรอง งดงาม น่ายุอาศัย

ปกคลุมด้วยตาข่ายทอง เนืองแน่นไปด้วยเทพบุตร

และเทพธิดา รุ่งโรจน์ดั่งแสงอาทิตย์

หมู่เทพนารีรูปไฉ่กายด้วยแก่นจันทร์หอม

ช่วยทำวิมานทั้งภายในและภายนอกให้งดงาม

วิมานนั้นมีรัศมีปรากฏเสมอด้วยแสงอาทิตย์

คนที่ขึ้นสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมานเป็นใครกัน

แม้ยักษ์เหล่านั้นก็ได้บอกแก่นางเรวดีว่า

ที่กรุงพาราณสี มีอุบาสกชื่อนันทียะ

เป็นคนไม่ตระหนี่ เป็นทานบดี รู้ความประสงค์ของผู้ขอ

วิมานที่เนืองแน่นไปด้วยเทพบุตรและเทพธิดา

รุ่งโรจน์ดั่งแสงอาทิตย์นั้นเป็นของนันทียะอุบาสก

หมู่เทพนารีรูปไฉ่กายด้วยแก่นจันทร์หอม

ช่วยทำวิมานทั้งภายในและภายนอกให้งดงาม

วิมานนั้นมีรัศมีปรากฏเสมอด้วยแสงอาทิตย์

คนที่ขึ้นสวรรค์ บันเทิงอยู่ในวิมาน คือนันทียะอุบาสก”

ลำดับนั้น นางเรวดีกล่าวว่า

“ฉันเป็นภรรยาของนันทียะอุบาสก เป็นใหญ่ในเรือน

เป็นใหญ่ในทรัพย์สินทั้งหมดของสามี

บัดนี้ ดิฉันจะรับมรดกในวิมานของสามี

ไม่ปรารถนาจะเห็นนรก”

ยักษ์ทั้ง ๒ ตน นำนางผู้กำลังกล่าวอย่างนั้นแหละไปใกล้นรก โดยกล่าวว่า “เจ้าจะปรารถนาหรือไม่ปรารถนานรคนั้นก็ตาม ประโยชน์อะไรแก่เจ้าด้วยการปรารถนา” แล้วกล่าวคาถาว่า

“นางผู้แสนจะชั่วช้า นี่แหละนรกสำหรับเจ้า

บุญเจ้าไม่ได้ทำไว้ในมนุษยโลก

เพราะคนตระหนี่ มักโกรธ มีบาปกรรม

ย่อมไม่ได้อยู่ร่วมกับผู้เกิดในสวรรค์”

ก็แหละครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ยักษ์ ๒ ตนนั้นได้อันตรธานไปในที่นั่นเอง ฝ่ายนางเรวดีเห็น
 นิรยบาล ๒ นายคล้ายๆ กัน กำลังฉุดคร่านางเพื่อใส่ในคุณรกรชื่อสังสวกะ จึงถามถึงนรกรนั้นว่า

“ทำไมหนอจึงปรากฏแต่อุจจาระ

ปัสสาวะ สิ่งสกปรก เหตุไฉน อุจจาระนี้

จึงมีกลิ่นเหม็นร้ายกาจ คละคลุ้งไปเล่า”

เมื่อนิรยบาลกล่าวคำนั้นว่า

“นางเรวดี นรกรที่เจ้าจะหมกหม้อยู่หลายพันปีนี้

มีชื่อว่าสังสวกรกร ลีกร้อยชั่วคน”

นางถามถึงกรรมที่เป็นเหตุให้ตนบังเกิดในนรกรนั้นว่า

“ฉันทำกรรมชั่วทางกายวาจาใจอะไรหรือหนอ

จึงตกสังสวกรกรที่ลีกร้อยชั่วคน”

นายนิรยบาลบอกกรรมนั้นของเธอว่า

“เจ้าลวงสมณพราหมณ์และวณิกพวกอื่น

ด้วยการกล่าวเท็จนั้นแหละบาปที่เจ้าทำไว้”

แล้วกล่าวอีกว่า

“เพราะบาปนั้นเจ้าจึงตกสังสวกรกรที่ลีก ๑๐๐ ชั่วคน

นางเรวดี เจ้าจะต้องหมกหม้อยู่ในนรกรนั้นหลายพันปี”

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ชื่อว่าสังสวกรกร (สังสวโก นาม) ความว่า ชื่อว่าสังสวกะ เพราะ
 ของไม่สะอาดมีคูและมูลเป็นต้น หลั่งไหล คือไหลออกตลอดกาล เป็นนิจ สำหรับเจ้ามิใช่ได้นรกร
 สังสวกะในที่นี้อย่างเดียวเท่านั้น

ลำดับนั้น เพื่อแสดงว่า “นางเรวดีหมกหม้อยู่ในนรกรนั้นหลายพันปีมิใช่ชัณ้อยแล้ว พันปีขึ้นมาได้
 ยังถูกตัดมือเป็นต้นอีก” นายนิรยบาลได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่นางจะต้องได้ ในนรกรนั้นว่า

“นายนิรยบาลทั้งหลายจะตัดมือ เท้า หู

แม้กระทั่งจมูก อนึ่ง แม้ฝูงนกกา ก็จะพากัน

มารุมจิกกินเจ้า ที่ดินทุรนทุรายอยู่”

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ฝูงนกกา (กาโกષคณา) ได้แก่ ฝูงกา เล่ากันว่าฝูงกาเหล่านั้นรุม
 กันใช้จะงอยปากเหล็ก ประมาณเท่าลำตาล มีปลายคมเจาะจิกกิน ที่ร่างประมาณสามคาจตุของนาง
 หลายร้อยหลายพันครั้ง เนื้อในที่ที่ถูกควักเอาไป ก็เต็มอย่างเดิมด้วยพลังกรรม เพราะเหตุนี้ท่านจึง
 กล่าวว่า ฝูงนกกา ก็จะพากันมารุมจิกกินเจ้าที่ดินทุรนทุรายอยู่ (กาโกโลคณา สเมจจ สงคมม ขาทนติ
 วิพทุพมานิ)

นางเรวดีได้รำพันเพื่อต่อไปถึงเรื่องอื่นๆ (๓.๓๔) เช่นขอลับมนุษย์โลกเป็นต้น เพราะเหตุ

นั่น ท่านจึงกล่าวว่า

“โปรดเถิดพ่อคุณ ขอท่านทั้งหลายช่วยนำดิฉัน
กลับไปเถิด ดิฉันจักสร้างกุศลกรรม
ที่คนทำแล้วได้รับความสุข
และไม่เดือดร้อนในภายหลังนั้นให้มาก
ด้วยการให้ทาน ประพฤติธรรมสมาธิ
การส่ำรวม และการฝึกอินทรีย์”

พวกนายนิรยบาลกล่าวอีกว่า

“เมื่อก่อน เจ้าประมาทมัวเมา บัดนี้จะมารำให้ทำไมเล่า
เจ้าจักต้องเสวยผลกรรมทั้งหลายที่เจ้าทำไว้เอง”

นางเรวดีกล่าวอีกว่า

“ใครจากเทวโลกไปยังมนุษย์โลก
เมื่อถูกถาม พึงกล่าวถ้อยคำของดิฉันอย่างนี้ว่า
ขอท่านทั้งหลายจงถวายทาน
คือผ้านุ่ม ผ้าห่ม ที่นอน ที่นั่ง ข้าวและน้ำ
ในสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ปล่อยวางอาชญา
เพราะว่าคนตระหนี่ มักโกรธ มีบาปกรรม
ย่อมไม่ได้เกิดร่วมกับผู้ไปสวรรค์
ถ้าดิฉันนั้นจากที่นี่ไป ได้เกิดเป็นมนุษย์แล้ว
จักรู้ความประสงค์ของผู้ขอ สมบูรณ์ด้วยศีล
จักสร้างกุศลให้มากด้วยการให้ทาน
ประพฤติธรรมสมาธิ การส่ำรวม
และการฝึกอินทรีย์

ดิฉันจักปลูกสวนไม้ดอกไม้ผล

จักตัดทางเข้าไปในสถานที่ที่เดินลำบาก
ขุดบ่อน้ำและตักน้ำดื่มไว้ด้วยใจที่ผ่องแผ้ว

จักเข้าจำอุโบสถศีลซึ่งประกอบ

ด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ

และ ๘ คำแห่งปักษี และตลอดวันปาฏิหาริย์ปักษี

ดิฉันจักส่ำรวมระวังในศีลตลอดเวลา

และจักไม่ละเลยในการให้ทาน

เพราะผลกรรมนี้ ดิฉันได้เห็นเองแล้ว”

“นายนิรยบาลทั้งหลายช่วยกันโยนนางเรวดี
ที่กำลังพรวดเพื่อดิฉันลงไปมาอยู่อย่างนี้
ให้เท้าชี้หัวดิ่งลงไปบนรถอันน่ากลัว
นี่เป็นคำของพระสังคีติกาจารย์”

(นี่เป็นคำของพระสังคีติกาจารย์)

นางเรวดีได้กล่าวคาถาสุดท้ายอีกว่า

“ชาติก่อน ฉันเป็นคนตระหนี่ คำว่าสมณพราหมณ์

และลงสามี่ด้วยเรื่องไม่จริง จึงหมกไหม้ในรถที่น่ากลัว”

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ชาติก่อน ฉันเป็นคนตระหนี่ (อหิ ปุเร มจฺจรี) นี้ นางเรวดีผู้
บังเกิดในรถกล่าวนอกนี้พึงทราบว่านางยังไม่บังเกิดในรถกล่าวนั้น คำที่เหลือเข้าใจง่ายทั้งนั้นแล

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนางเรวดีถูกพวกยักษ์จับนำไป แต่พระผู้มีพระภาค พระผู้มี
พระภาคทรงสดับดังนั้นแล้ว ตรัสเรื่องนี้ตั้งแต่ต้น (๓.๓๖) ทรงแสดงธรรมโดยพิสดารยิ่งขึ้น จบเทศนา
ชนเป็นอันมากได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น เรื่องนี้เรียกว่า เรวดีวิมาน เพราะโดยมากเป็นเรื่องที่
เกี่ยวเนื่องกับนางเรวดีโดยแท้

เรวดีวิมานจบ

(๑๖) คุตติวิมาน ว่าด้วยวิมานที่คุตติลาจารย์เคยไปเยี่ยม

คุตติวิมาน มีคาถาว่า สุตตตณฺตี สมฺมจฺจํ ดังนี้ เป็นต้น คุตติวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร? เมื่อ
พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เขตกรุงราชคฤห์ ณ วันหนึ่ง ท่านพระมหาโมคคัลลานะเกิดความปริวิตก
ว่า มนุษย์ทั้งหลายกระทำบุญเหล่านั้นแล้วบังเกิดในเทวโลกเสวยสมบัติอันโอฬาร ด้วยความถึงพร้อม
แห่งวัตถุเขตรและอริยาศย ไฉนหนอ เราเมื่อท่องเที่ยวไปยังเทวโลกจะได้ถามถึงบุญที่เทวดาเหล่านั้น
สั่งสมไว้และผลบุญที่เทวดาเหล่านั้นเข้าถึงแล้ว แล้วพื่อนำความนั้นมากราบทูลถามพระผู้มีพระภาค
เจ้า พระศาสดาก็ได้แสดงผลกรรมแห่งมนุษย์ทั้งหลายโดยแจ่มแจ้ง ประดุจดั่งยังพระจันทร์ให้ (๓.๓๗)
ปรากฏเด่น ณ ภาควิณนภากาศ ทำให้แจ้งซึ่งผลกรรมอันโอฬารนั้นด้วยอำนาจแห่งศรัทธาที่เข้าถึงพระ
รัตนตรัยที่มีประการแม้น้อยหนึ่ง กระทำวิมานวัดถุนั้นให้เป็นเหตุแล้วจึงทรงแสดงธรรมเทศนาอันยิ่งใหญ่
การเทศนานั้นเป็นประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระมหาโมคคัลลานะลุก
จากอาสนะแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถวายบังคมแล้ว บอกความประสงค์ของตนแล้ว ผู้อันพระผู้
มีพระภาคเจ้าอนุญาตแล้วกระทำทักษิณพระผู้มีพระภาค ไปสู่ภพดาวดึงส์ในขณะนั้นนั่นเองด้วย
กำลังแห่งฤทธิ์ ได้เห็นเทพธิดา ๓๖ นาง ในวิมานทั้ง ๓๖ วิมานที่ตั้งอยู่โดยลำดับนั้น แต่ละวิมานมี
นางฟ้า ๑๐๐๐ เป็นบริวาร เสวยทิพสมบัติอันยิ่งใหญ่ จึงถามถึงบุญกรรมที่นางเทพธิดาเหล่านั้นได้

กระทำมาในกาลก่อนตามลำดับ ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

เทพธิดา เธอมีผิวพรรณงามยิ่งนัก

เปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอยู่ ดุจดาวประกายพรึก

เพราะบุญอะไรผิวพรรณ (๓.๓๘) เธอจึงงามเช่นนี้

ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่เธอในวิมานนี้

และโผทะถ่วงมวลล้นน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่เธอ

เทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามว่า

เมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้

เพราะบุญอะไรเธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง

และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้

เทพธิดานั้นดีใจที่พระมหาโมคคัลลานเถระถาม จึงตอบปัญหาผลกรรมไปตามที่พระเถระ

ถามว่า

นารีผู้ถวายผ้าเนื้อดีเยี่ยม

เป็นผู้ประเสริฐในหมู่ณะและนารีทั้งหลาย

นางตั้งใจถวายสิ่งที่น่ารัก

จึงได้ทิพยสถาน(๓.๓๙)ที่น่าเจริญใจเห็นปานนี้

ขอนิมนต์พระคุณเจ้าดูวิมานของดิฉันนั้นเกิด

ดิฉันเป็นนางอัปสรผู้มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารักใคร่

ทั้งยังเลอเลิศกว่านางอัปสรนับพันอีกด้วย

ขอนิมนต์พระคุณเจ้าดูผลของบุญทั้งหลายเกิด

เพราะบุญนั้นผิวพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้

ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวิมานนี้

และโผทะถ่วงมวลล้นน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดิฉันขอกราบเรียนว่า

เพราะบุญที่ได้ทำไว้เมื่อเกิดเป็นมนุษย์

ดิฉันจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง

และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้

บัณฑิตพึงขยายวิมาน ๔ นอกนี้ ให้มีความพิสดารเหมือนวัตถุตมทาทายิกาวิมานฯ พระมหา

โมคคัลลานเถระถามว่า

นารีผู้ถวายดอกไม้ชั้นดีเยี่ยม

เป็นผู้ประเสริฐในหมู่ณะและนารีทั้งหลาย

ฯลฯ

เพราะบุญที่ได้ทำไว้เมื่อเกิดเป็นมนุษย์
 ดิฉันจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง
 และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้
 พระมหาโมคคัลลานะถามว่า
 นารีผู้ถวายของหอมชั้นเลิศ
 เป็นผู้ประเสริฐในหมู่พระและนารีทั้งหลาย ฯลฯ
 นางเทพธิดาตอบว่า
 นารีผู้ได้ถวายผลไม้อย่างดีเยี่ยม
 เป็นผู้ประเสริฐในหมู่พระและนารีทั้งหลาย ฯลฯ
 นารีผู้ถวายอาหารเลิศรส
 เป็นผู้ประเสริฐในหมู่พระและนารีทั้งหลาย ฯลฯ
 ดิฉันใช้นิ้วทั้งห้าจุ่มกระแจะเจิมที่พระศอ (ทอง)
 ของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปะ ฯลฯ
 ดิฉันได้เห็นภิกษุและภิกษุณีทั้งหลายกำลังเดินทาง
 ได้ฟังธรรมเทศนาของท่านเหล่านั้นแล้ว
 ได้เข้าจำอุโบสถศีลหนึ่งวัน
 ขอนิมนต์พระคุณเจ้าคูวิมานของดิฉันนั้น ฯลฯ
 ดิฉันยืนอยู่ในน้ำ มีจิตเลื่อมใส
 (๓.๔๐) ได้ถวายน้ำแด่ภิกษุรูปหนึ่ง ฯลฯ
 ดิฉันมีนิสัยไม่ริษยา ตั้งใจปฏิบัติแม่ผัวและพ่อผัว
 ซึ่งทั้งดูร้าย โกรธง่ายและหยาบคาย
 จึงเป็นผู้ไม่ประมาทตามปกตินิสัยของตน ฯลฯ
 ดิฉันเป็นคนใจ รับประทานช่วยทำงานให้คนอื่นเสมอ
 ไม่เกียจคร้านต่อการทำงานที่เป็นประโยชน์
 มีปกติสยไม่มักโกรธ ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น
 ชอบแบ่งปันสิ่งของส่วนตัวแก่ผู้อื่น ฯลฯ
 ดิฉันได้ถวายข้าวสุกผสมนมสด
 แด่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต
 ครั้นทำกรรมอย่างนี้แล้ว
 จึงเกิดในสุคติ ไร่ร้างบันเทิงใจอยู่ ฯลฯ

บัณฑิตพึงขยายวิมาน ๒๕ นอกนี้ ให้มีความพิสดารเหมือนกับชีโรทนทายิกาวิมานฯ
พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดิฉันได้ถวายน้ำอ้อยงาบ ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายท่อนอ้อย ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายผลมะพลับสุก ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายผลแตงกวา ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายผลฟักทอง ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายผลแตงโม ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายผลลิ้นจี่ ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายเตาผิง ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายผักดองกำมือหนึ่ง ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายดอกไม้กำหนึ่ง ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายห้วมัน ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายสะเดากำหนึ่ง ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายน้ำผักดอง ฯลฯ

(๓.๔๑)ดิฉันได้ถวายแป้งคลุกงาทอด ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายประคดเอน ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายผ้าอังสะ ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายแผ่นผ้าสายโยค ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายพัคสี่เหลี่ยม ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายพัคใบตาล ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายพัคปัดยุงที่ทำด้วยขนนกยูง ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายร่ม ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายรองเท้า ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายขนม ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายขนมต้ม ฯลฯ

ดิฉันได้ถวายน้ำตาลกรวด

แต่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต ฯลฯ

ขอนิมนต์พระคุณเจ้าคูวิมานของดิฉันนั้น

ดิฉันเป็นนางอัปสรผู้มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารักใคร่

ทั้งยังเลอเลิศกว่านางอัปสรนับพันอีกด้วย

ขอนิมนต์พระคุณเจ้าคุณผลของบุญทั้งหลายเกิด
เพราะบุญนั้นผิวพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้ ฯลฯ
และมีรัศมีสว่างไสวทั่วทุกทิศอย่างนี้

ได้ยินว่า หลวงเหล่านั้น ครั้นศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เกิดเป็นมนุษย์ ได้กระทำ
บุญอย่างนั้นๆ ๖ บรรดาหลวงเหล่านั้น คนหนึ่งได้ถวายผ้า คนหนึ่งได้ถวายพวงดอกมะลิหนึ่งพวง คน
หนึ่งได้ถวายของหอมคนหนึ่งได้ถวายผลไม้อย่างดี คนหนึ่งได้ถวายอ้อย (๓.๔๒) คนหนึ่งได้ถวายของ
หอม ๕ อย่างประพรมในเจดีย์ของพระผู้มีพระภาค คนหนึ่งรักษาอุโบสถ คนหนึ่งได้ถวายน้ำแกัณษผู้
ฉันทิเรื่อในเวลาเข้าไปใกล้ คนหนึ่งเมื่อแม่ผัวพ่อผัวโกรธก็ไมโกรธตอบ ได้ทำการปรนนิบัติ คนหนึ่งเป็น
ทาสี ไม่เกียจคร้านมีมารยาทดี คนหนึ่งได้ถวายข้าวเจือด้วยน้ำมันแกัณษผู้ออกบิณฑบาต คนหนึ่งได้
ถวายน้ำอ้อย คนหนึ่งได้ถวายท่อนอ้อย คนหนึ่งได้ถวายมะพลับ คนหนึ่งได้ถวายแตงกวา คนหนึ่งได้
ถวายผักเหลียง คนหนึ่งได้ถวายยอดผัก คนหนึ่งได้ถวายลิ้นจี่ คนหนึ่งได้ถวายเชิงกราน คนหนึ่งได้
ถวายผักดอกกำหนัด คนหนึ่งได้ถวายดอกไม้กำหนัด คนหนึ่งได้ถวายห้วมัน คนหนึ่งได้ถวายสะเดากำ
หนัด คนหนึ่งได้ถวายผักดอก คนหนึ่งได้ถวายแป้งงา คนหนึ่งได้ถวายผ้ารัดเอว คนหนึ่งได้ถวายผ้า
อังสะ คนหนึ่งได้ถวายพัด (๓.๔๓) คนหนึ่งได้ถวายพัดสีเหลี่ยม คนหนึ่งได้ถวายพัดใบตาล คนหนึ่งได้
ถวายกำหางนกยูง คนหนึ่งได้ถวายร่ม คนหนึ่งได้ถวายรองเท้าว คนหนึ่งได้ถวายขนม คนหนึ่งได้ถวาย
ขนมก้อน คนหนึ่งได้ถวายน้ำตาลกรวด ฯ

เทพธิดาเหล่านั้น องค์หนึ่งๆ มีนางอัปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร บังเกิดเป็นบริจาริกาของท้าว
สักกเทวราช ในภพดาวดึงส์

ลำดับนั้น พระเถระจึงออกจากเทวโลกลงมาสู่มนุษยโลก ได้กราบทูลความนั้นแด่พระผู้มี
พระภาค ฯ พระผู้มีพระภาค ครั้นได้สดับดังนั้นแล้วจึงตรัสว่า โมคคัลลานะ เทพธิดาเหล่านั้นมิได้ตอบ
อย่างที่เธอถามในบัดนี้ อย่างเดียวเท่านั้น เมื่อก่อนก็ได้ตอบอย่างที่เราถามเหมือนกัน ฯ พระเถระ
กราบทูลขอร้องให้ตรัส พระองค์จึงได้ตรัสเล่าเรื่องของพระองค์ครั้งเป็นคฤตติละอาจารย์ในอดีตให้ฟัง
ดังต่อไปนี้ ฯ

ในครั้งอดีต เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์อุบัติอยู่ใน
ในตระกูลคณธรรพ ได้เป็นอาจารย์ปรากฏ (๓.๔๔) ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในทุกทิศโดยชื่อว่า คฤตติ
ละ เช่นเดียวกับติมพุนารทะ เพราะเป็นผู้มีศิลปะบริสุทธิ์ในศิลปะของคณธรรพ ฯ คฤตติละนั้นเลี้ยงดู
มารดาบิดาผู้แก่เฒ่าตาบอด ฯ คณธรรพ ชื่อมุสิละ ชาวอุชเชนี ได้ทราบถึงความสำเร็จทางศิลปะของ
อาจารย์คฤตติละนั้นจึงเข้าไปหาทำความเคารพแล้วยืน ณ ส่วนข้างหนึ่ง เมื่ออาจารย์คฤตติละถามว่า
ท่านมีธุระอะไรหรือจึงบอกว่าจะเรียนศิลปะในสำนักของอาจารย์ ฯ อาจารย์คฤตติละมองดูมุสิ
ละคณธรรพนั้น เพราะเป็นผู้ฉลาดในการดูลักษณะ คิดว่า เจ้านี้มีอหยาตย์ไม่เรียวร้อย หยาบคาย จัก
เป็นคนไม่รู้จักคุณคน ไม่ควรสงเคราะห์ ดังนั้นจึงไม่ให้โอกาสที่จะเรียนศิลปะ มุสิละจึงเข้าไปหามารดา

บิดาของอาจารย์คุดติละ ขอร้องให้มารดาบิดาช่วย ๆ อาจารย์คุดติละ เมื่อถูกมารดาบิดาแค้นได้จึงคิดว่า ถ้อยคำของครู ควรแก้ค่า ดังนี้ จึงเริ่มบอกศิลปะแก่มุสลิละ เพราะอาจารย์คุดติละปราศจากความตระหนี่ และเพราะมีความกรุณาจึงไม่ทำอาจริยมุญฺญิ (หวงความรู้) ให้มุสลิละศึกษาศิลปะโดยสิ้นเชิง ๆ

แม้มุสลิละนั้น เพราะเป็นคนฉลาด เพราะสะสมบุญมาก่อน (๓.๔๕) และเพราะไม่เกียจคร้าน ไม่ซ้าก็เรียนจบศิลปะจึงคิดว่า กรุงพาราณสีนี้เป็นนครเลิศในชมพูทวีป ถ้ากระไร เราควรแสดงศิลปะแก่บริษัทหน้าพระที่นั่งในนครนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็จักปรากฏชื่อเสียงเป็นที่รู้จักยิ่งกว่าอาจารย์ในชมพูทวีป ดังนี้ ๆ มุสลิละจึงบอกแก่อาจารย์ว่า กระผมประสงค์จะแสดงศิลปะหน้าพระที่นั่ง ขอท่านอาจารย์ได้โปรดนำกระผมเข้าเฝ้าด้วยเถิด ๆ พระมหาสัตว์ มีความกรุณาว่า มุสลิละนี้ เรียนศิลปะในสำนักของเราจึงได้รับอุปถัมภ์ ดังนี้ จึงนำเขาเข้าเฝ้าพระราชชา แล้วกราบทูลว่า ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอพระองค์ได้โปรดทอดพระเนตรดูความชำนาญในการตีตพินของลูกศิษย์ของข้าพระพุทธเจ้าผู้นี้เถิด พระเจ้าข้าพระราชชาตรัสสั่งว่าดีแล้ว ทรงสดับการตีตพินของมุสลิละนั้น พอพระทัยยิ่งนัก ครั้นมุสลิละกราบทูลลา ทรงห้ามแล้วตรัสว่า เจ้าจงอยู่รับราชการกับเราเถิด เราจักให้ครึ่งหนึ่งจากส่วนที่ให้แก่อาจารย์ ๆ มุสลิละกราบทูลว่า ขอเดชะ ข้าพระองค์จะไม่ขอรับต่ำกว่าอาจารย์ (๓.๔๖) ขอพระองค์ได้โปรดพระราชทานเท่ากับอาจารย์เถิด พระเจ้าข้า เมื่อพระราชชาตรัสว่า เจ้าอย่าพูดอย่างนั้นซิ ธรรมดาอาจารย์เป็นผู้ใหญ่ เราจักให้เจ้าครึ่งหนึ่งเท่านั้น มุสลิละกราบทูลว่า ขอเดชะ พระอาญาไม่พินเกล้า ๆ ขอพระองค์ได้โปรดทอดพระเนตรศิลปะของข้าพระองค์และอาจารย์เถิด พระเจ้าข้า แล้วก็ออกจากกรุงราชคฤห์ เทียวโฆษณาไปในที่นั้น ๆ ว่าจากนี้ไป ๗ วัน จักมีการแสดงศิลปะที่หน้าพระลานหลวง ระหว่างข้าพเจ้าและอาจารย์คุดติละขอเชิญผู้ประสงค์จะชมศิลปะนั้นจงพากันมาชมเถิด ๆ

พระมหาสัตว์ สดับดังนั้นแล้วคิดว่า มุสลิละนี้ ยังหนุ่มมีกำลัง ส่วนเราแก่แล้วกำลังก็น้อย ถ้าเราแพ้ เราตายเสียดีกว่า เพราะฉะนั้น เราจะเข้าไปป่าผูกคอตายละ จึงไปป่า เกิดกลัวตายก็กลับอยากตายอีกไปป่า กลัวตายอีกก็กลับ เมื่อพระมหาสัตว์ไป ๆ มา ๆ อยู่อย่างนี้ ที่นั้นเตียนโล่งไม่มีหญ้าเลย ๆ

(๓.๔๗) ในขณะนั้น ภพของท้าวสักกะแสดงอาการร้อน ๆ ท้าวสักกะพิจารณาอยู่ ก็ทราบเหตุนี้จึงเข้าไปหาพระมหาสัตว์ปรากฏรูปประดิษฐานอยู่บนอากาศ กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอาจารย์ทำอะไร ๆ พระมหาสัตว์ได้ทูลตอบแสดงความเจ็บใจของตนว่า

ข้าแต่ท้าวโกสีย์ ข้าพระองค์ได้สอนวิชาตีตพิน ๗ สาย

ซึ่งมีเสียงไพเราะมาก น่ารื่นรมย์ใจ

ให้แก่มุสลิละผู้เป็นศิษย์

เขาตั้งใจจะตีตพินประชันกับข้าพระองค์กลางเวที

ขอพระองค์จงทรงเป็นที่พึงของข้าพระองค์ด้วยเถิด

ท้าวสกกเทวราชได้สดับดังนั้น เมื่อจะทรงพลอบว่า อาจารย์อย่ากลัวเลย ข้าพเจ้าเป็นที่พึ่งช่วยบรรเทาทุกข์ของอาจารย์จึงตรัสว่า

ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าจะเป็นที่พึ่งของท่านอาจารย์
เพราะข้าพเจ้าเป็นผู้บูชาอาจารย์
ศิษย์จักชนะอาจารย์ไม่ได้
อาจารย์จักชนะศิษย์แน่นอน ฯ

ได้ยินว่า พระมหาสัตว์ได้เป็นอาจารย์ของท้าวสกกเทวราชในอิตถภาพก่อน ฯ ด้วยเหตุนี้ ท้าวสกกเทวราชจึงกล่าวว่า อหมาจริยปุชโก ข้าพเจ้าเป็นผู้บูชาท่านอาจารย์ ดังนี้ แล้วจึงกล่าวอย่างนี้ว่า อนึ่ง ท่านเมื่อท่านจะตัดพินก็ให้ตัดสายแรกออก (๓.๔๖) แล้วจึงตัดอีกหกสาย พินของท่านก็จักมีเสียงปกติ แม้มูละก็จักตัดสายบ้าง แต่พินของมูละนั้นจักไม่มีเสียง ขณะนั้นเขาก็จักถึงความพ่ายแพ้ต่อจากนั้น (๓.๔๘) แม้ครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ที่ ๗ ตัดสายแล้วจึงติดท่อนไม้อย่างเดียว เสียงจากโกฏีแห่งสายที่ท่านติดก็จะกังวาลไปทั่วเมืองพาราณสี ตลอดสิบสองโยชน์ทั้งสิ้น ดังนี้

ท้าวสกกเทวราช ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว จึงได้ให้(ขฤิกบาสา) กำนโบบัวสำหรับแต่งตัวสามอันแก่พระโพธิสัตว์แล้วจึงกล่าวว่า เมื่อพระนครทั้งสี่ ถูกปกคลุมไปด้วยเสียงแห่งพิน ต่อแต่นั้นท่านพึงโยนโบบัวสำหรับแต่งตัวอันหนึ่งจากขฤิกบาสาสามอันนั้นไปในอากาศ ลำดับนั้น นางเทพธิดา ๓๐๐ นางก็จักลงมาพอรำต่อหน้าท่านอาจารย์นั้น ต่อจากนั้น ท่านพึงโยนแม่เป็นครั้งที่ ๒ นางเทพธิดา ๓๐๐ นางก็จักลงมาพอรำใกล้คานพินของท่าน จากนั้น ท่านพึงโยนขึ้นไปอีกเป็นครั้งที่ ๓

๓.๒.๔ คัมภีร์สุตตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๔

(๔.๑) ลำดับนั้น นางเทพธิดา ๓๐๐ นางก็จักลงมาพอรำ ณ มณฑลอันเป็นที่พอรำ แม้ข้าพเจ้า ก็จักมาในสำนักแห่งท่านอาจารย์ ท่านอาจารย์ อย่าได้กลัวไปเลย ดังนี้ ยังพระมหาสัตว์ให้เบาใจแล้ว จึงเสด็จกลับ

ครั้นถึงวันที่ ๗ พระราชาพร้อมด้วยข้าราชการบริพารประทับนั่ง ณ ท้องพระโรง ฯ อาจารย์คุตติละและนายมูละ เตรียมตัวเพื่อแสดงศิลปะเข้าไปถวายบังคมพระราชา นั่งบนอาสนะที่ตนได้ แล้วตัดพิน ท้าวสกกะเสด็จประทับยืนบนอากาศ ฯ พระมหาสัตว์เห็นท้าวสกกะนั้น แต่คนนอกนั้นไม่เห็น ฯ พวกบริษัทได้ตั้งใจฟังในการตัดพินของทั้ง ๒ คน ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ตัดแล้วซึ่งสายพินตามที่ท้าวสกกะบอก แล้วตัดเฉพาะคณพิน เสียงก็กังวาลไปทั่วพระนคร จากนั้น ก็โยนบ่วงบาสาไปในอากาศ นางเทพธิดา ๓๐๐ นาง ก็ลงมาพอรำ ครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ ก็ทำอย่างนี้ นางเทพธิดา ๙๐๐ นาง ได้ลงมาพอรำโดยนัยที่กล่าวแล้ว (๔.๒) พวกบริษัทเห็นหมู่เทพธิดานั้นแล้ว ต่างรำเรงยินดียกผืนผ้าโบกไปมา ช้องสาธุการแก่อาจารย์คุตติละ ฯ พระราชาตรัสสั่งให้นำนายมูละออกจากท้องพระโรง ฯ มหาชนเอาก้อนดินท่อนไม้เป็นต้นขว้างปา จนนายมูละถึงแก่ความตายในที่นั้นนั่นเอง ฯ

ท้าวสักเทวราชกล่าวว่า ข้าพเจ้าจักส่งเวษยันตราขรถที่เทียมด้วยม้าหนึ่งพัน ท่านอาจารย์ จงขึ้นเวษยันตราขรถนั้นแล้วพึงไปสู่เทวโลก ดังนี้แล้วจึงหลีกไป ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ไปแล้ว นั่งแล้ว ผู้อันทวยเทพทูลถามอยู่ว่า ข้าแต่มหाराช พระองค์ไปไหนมา ดังนี้ จึงได้บอกเหตุนั้นโดยพิสดารแก่ ทวยเทพ แล้วพรรณาศิลและคุณของพระโพธิสัตว์ เมื่อทวยเทพบอกว่า แม้พวกข้าพระองค์อยากเห็น พระอาจารย์คุณติละ ดังนี้ จึงส่งมาตลีพร้อมกับเวษยันตราขรถ รับพระโพธิสัตว์มา. ท้าวสักกะทรงทำ ความชื่นชมยินดีกับพระมหาสัตว์แล้วตรัสว่า ท่านอาจารย์โปรดติดพิณ ทวยเทพอยากฟัง. (๔.๓) อาจารย์คุณติละทูลว่า ข้าพระองค์เลี้ยงชีพด้วยศิลปะ เมื่อไม่มีค่าจ้างก็จะไม่แสดงศิลปะ. ท้าวสักกะ ตรัสถามว่า ก็อาจารย์ต้องการค่าจ้างเช่นไรเล่า ฯ อาจารย์คุณติละทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ต้องการค่าจ้าง อย่างอื่น แต่ขอให้ทวยเทพเหล่านี้ บอกถึงกุศลกรรมที่ตนทำมาแล้วในชาติก่อนนั้นแล เป็นค่าจ้างของ ข้าพระองค์ละ ฯ ลำดับนั้น เหล่าเทพธิดาได้กล่าวกะพระมหาสัตว์ว่า ท่านอาจารย์ ท่านจงทำการขับ ร้อง พวกเราหลังจากชื่นชมยินดีแล้ว จักบอกกุศลกรรมที่พวกเรากระทำมา ดังนี้

พระโพธิสัตว์ได้ทำการขับร้องแก่เทวดาตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗ จึงได้ถามถึงความประพฤติ ชอบที่ทวยเทพเหล่านั้นกระทำแล้วในอัฐภาพก่อน อันเป็นเหตุแห่งสมบัตินั้นโดยการประกาศถึงสมบัติ ที่ทวยเทพเหล่านั้นได้ในครั้งนั้น เฉพาะตนจึงถามด้วยคาถามีอาทิว่า ภิกขุณเตน วณเณน ดังนี้ ดูกท่าน มหาโมคคัลลานะถามณนั้น ฯ แม้ทวยเทพเหล่านั้นก็ตอบแก่อาจารย์คุณติละ เหมือนอย่าง que ตอบแก่ พระเถระ ด้วยบทมีอาทิว่า วตถุตตมทายิกา นารี ดังนี้ ฯ

แม้เทศนาทั้งหมด มาในคุตติลวิมานวตถุอย่างนี้ เหล่าเทพธิดาทั้ง ๓๖ นาง ได้กระทำการ กรรมใดๆ แล้วบังเกิดในที่นั้น ถูกพระโพธิสัตว์ถามถึง (๔.๔) กรรมของตนนั้นทั้งปวง จึงได้กล่าวด้วยคาถามี อาทิว่า. พระโพธิสัตว์ครั้นฟังกรรมนั้นอย่างนี้แล้ว จึงได้กล่าวว่า เป็นลาภของเราหนอ ความที่เราได้ ความมณูษย์ดีแล้วหนอ เรานั้นมาแล้วสู่ภพดาวดึงส์นี้ แล้วได้ฟังเหตุแห่งความถึงพร้อมที่เหล่าเทพธิดา เหล่านี้ได้แล้ว เพราะกรรมแม้มีประมาณน้อยดังนี้ จึงได้เปล่งอุทานนี้

ดีจริงหนอที่ข้าพเจ้าได้มาในที่นี้ วันนี้ฤกษ์งามยามดี

เพราะข้าพเจ้าได้มาเห็นเทพอัปสร

ซึ่งมีรูปร่างและผิวพรรณที่น่ารักใคร่

ข้าพเจ้าได้ฟังเรื่องกุศลธรรมของพวกเธอ

จักทำบุญกุศลให้มากด้วยการให้ทาน

การประพฤติธรรมสมาธิ

การส่ำรวมและการฝึกอินทรีย์

ข้าพเจ้านั้นจักไปสถานที่

ที่คนทั้งหลายไปแล้วไม่เศร้าโศก

ลำดับนั้น ผ่านไป ๗ วัน ท้าวสักเทวราชให้พระมหาสัตว์นั้นนั่งรถแล้วได้ไปส่งที่เมือง

พาราณสีนั้นเที่ยว พระมหาสัตว์นั้น ได้บอกถึงเหตุการณ์ที่ตนได้เห็นมาในเทวโลกแก่มนุษย์ทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้น มีความเห็นเพื่อทำบุญทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ พระศาสดานำมาซึ่งธรรมเทศนา แล้ว (๔.๕) ประชุมชาดก มุสิละ ในกาลนั้น ได้มาเป็นเทวทัต ท้าวสักกะ ได้มาเป็นพระอนุรุทธะ พระราชา ได้มาเป็นพระอานนท์ คฤตติลาจารย์ ก็คือเรานั้นแหละ

ฉะนี้ว่า เทศนาที่จัดเข้าในวิมาน ๓๖ มีวัตถุประสงค์มหายิกาวิมานเป็นต้นเป็นไปแล้ว ด้วยการชี้แจงของอาจารย์คฤตติละ ดุขของท่านพระมหาโมคคัลลานะไซ้ ก็จัดเข้าในคฤตติวิมานนั้นแล ฯ แต่วิมานที่เกี่ยวกับหญิงจัดเข้าในอิตถิวิมานทั้งนั้น ฯ อนึ่ง พึงทราบว่า หญิงเหล่านั้น เมื่อครั้งศาสนาของพระทศพลพระนามว่ากัสสป ได้ท่องเที่ยวไปในเทวโลกตลอดพุทธันดรหนึ่ง ตั้งแต่อดีตภาพที่สองด้วยเจตนาอันเกิดสืบต่อกันมาในการประพฤติธรรม ดังได้กล่าวแล้ว ครั้นถึงศาสนาของพระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลาย หญิงเหล่านั้นได้เกิดในภพดาวดึงส์นั่นเอง อันพระมหาโมคคัลลานะได้ถามปัญหา หญิงเหล่านั้นก็ได้ตอบปัญหา เหมือนอย่างในเวลาที่อาจารย์คฤตติละถาม เพื่อให้เห็นผลกรรมคล้ายๆ กัน ฯ

อรรถกถาคฤตติวิมานที่ ๕ จบ

(๑๗) อนเนกวันณวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพบุตรผู้มีรัศมีหลากสี

อนเนกวันณวิมาน มีคาถาเริ่มต้นว่า อนเนกวันณ ทโรสกนาสนํ เป็นต้น อนเนกวันณวิมานนั้น (๔.๖) เกิดขึ้นอย่างไร พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวจาริกไปในเทวโลก ตามนัยที่กล่าวแล้วในหนหลัง ได้ไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ครั้งนั้น เทพบุตรผู้มีรัศมีไข่น้อย เห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะนั้น เกิดความเคารพนับถือมาก เข้าไปหาแล้วยืนประคองอัญชลีอยู่ พระเถระถามถึงกรรมที่เทพบุตรทำ ด้วยมุขคือมุ่งประกาศสมบัติที่ได้แล้วว่า

“ท่านมีหมู่เทพอัปสรแวดล้อม

ขึ้นวิมานมีรัศมีต่างๆ

วิจิตรมากมาย เป็นที่ระงับความกระวนกระวายและความเศร้าโศก

บันเทิงอยู่ ดังท้าวสุนิมิตเทวราชผู้เป็นใหญ่กว่าเทวดา

ไม่มีผู้เสมอเหมือนท่าน อนึ่ง ไม่มีใครที่ไฉนยิ่งไปกว่าท่าน

ทั้งด้านบริวารยศ ด้านบุญ และด้านฤทธิ์

ทวยเทพทั้งมวลและหมู่เทพชั้นดาวดึงส์พากันมาประชุม นอบน้อม

ท่านดังเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนอบน้อมดวงจันทร์

และเทพอัปสรเหล่านี้พากันมาฟ้อนรำขับร้อง

ให้ความบันเทิงใจรอบๆ ท่าน

ท่านได้บรรลุเหตุฤทธิ์ มีอานุภาพมาก เมื่อท่านเกิดเป็นมนุษย์ได้
ทำบุญอะไรไว้

เพราะบุญอะไรท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง

(๔.๓) และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้”

เพื่อแสดงกรรมนั้น ท่านจึงกล่าวว่า

“เทพบุตรนั้นดีใจที่พระมหาโมคคัลลานเถระถาม จึงตอบปัญหาผล
กรรมไปตามที่พระเถระถาม”

เทพบุตรนั้นได้กล่าวว่า

“ท่านผู้เจริญ เมื่อก่อนข้าพเจ้านั้นเป็นพระสาวกของพระชินเจ้าทรง
พระนามว่าสุเมธ ยังเป็นปุถุชน มิได้ตรัสรู้ บวชอยู่ ๗ พรรษา

เมื่อพระชินเจ้าทรงพระนามว่าสุเมธผู้เป็นพระศาสดาทรงข้ามโอฆะ
ได้แล้ว

ผู้คงที่ เสด็จปรินิพพานแล้ว

ข้าพเจ้านั้นไหว้รัตนเจดีย์ซึ่งคลุม

ด้วยข่ายทองคำ แล้วได้ทำใจให้เลื่อมใส

ในพระสฤป

ข้าพเจ้ามิได้ให้ทาน

ก็เพราะข้าพเจ้าไม่มีวัตถุสิ่งของที่จะให้

แต่ได้ชักชวนคนอื่นๆ ในการให้ทานนั้นว่า

ขอเชิญท่านทั้งหลายบูชาพระบรมสารีริกธาตุ

ของพระพุทธเจ้าผู้ควรบูชา

ว่ากันว่าด้วยการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ

อย่างนี้ ท่านทั้งหลายละจากอติภานนี้

แล้วจักไปสู่สวรรค์

ข้าพเจ้าได้ทำกุศลกรรม

นั้นไว้เท่านี้ ตนเองจึงเสวยสุขอันเป็นทิพย์

บันเทิงอยู่ในท่ามกลางหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ทั้งยังไม่หมดบุญ”

เล่ากันมาว่า นับจากนี้ถอยหลังไป ๓๐,๐๐๐ กัป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า สุเมธ
เสด็จอุบัติขึ้น (๔.๘) ในโลก ทรงทำโลกนี้กับเทวโลกให้สว่างเป็นอย่างเดียวกัน ทรงบำเพ็ญพุทธกิจแล้ว
เสด็จปรินิพพาน เมื่อมนุษย์ทั้งหลายเก็บพระบรมธาตุของพระผู้มีพระภาคสร้างรัตนเจดีย์บุชชนหนึ่ง
บวชในศาสนาของพระศาสดา ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ๗ พรรษา มีความรำคาญเพราะจิตไม่ตั้งมั่นจึง

ลึก ครั้นลึกแล้ว โดยที่ เป็นผู้มีความสังเวชมากและมีฉันทะในธรรมจึงทำการปิดกวดและดูแลของใช้ เป็นตันที่ลานพระเจดีย์ รักษาจิตรและอุโบสถศีล ฟังธรรมและเที่ยวชักชวนคนอื่น ๆ ให้ทำบุญ เขา ตายในเมื่อสิ้นอายุบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะความยิ่งใหญ่แห่งบุญกรรม เขาเป็นเทพบุตรมี ศักดิ์ใหญ่ มีอานุภาพมาก เป็นผู้ที่เทวดาทั้งหลายมีท้าวสักกะเป็นต้น สักการบูชา ดำรงอยู่ในสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์นั้นชั่วอายุ จุตจากดาวดึงส์นั้นท่องเที่ยวไปๆ มาๆ อยู่ (๔.๙) ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ใน พุทธูปาทกาลนี้ บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ด้วยเศวติบาทแห่งกรรมนั้นแหละ เทวดาทั้งหลายรู้จัก เทพนั้นว่าเป็นผู้มีวรรณะมิใช่น้อย หมายเอาเทพบุตรองค์นั้น มหาสังคีติกายารยทั้งหลายจึงกล่าวว่า

อนนกวันณวิมานจบ

พระสูตรทั้ง ๕ นี้ สาธุชนพึงถือเอาเพื่อความเป็นผู้ฉลาดด้วยสักคกถา

(๑๘) เทวทูตสูตร ว่าด้วยเทวทูต

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนีวว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเรือน ๒ หลัง มีประตูตรงกัน บุรุษผู้มีตาดียืนอยู่ตรงกลาง เรือน ๒ หลังนั้น พึงเห็นคนกำลังเดินเข้าเรือนข้าง กำลังเดินออกจากเรือนข้าง กำลังเดินมาข้าง กำลัง เดินไปข้าง แม้นั้นใด เราก็นั้นนั้นเหมือนกัน เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งาม และไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี (๔.๑๐) ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตาม กรรมว่า “สัตว์เหล่านี้ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความ เห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลก สวรรค์ หรือสัตว์เหล่านี้ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความ เห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในหมู่มนุษย์ สัตว์ เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วชิทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวน ผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในเปรตวิสัย หรือสัตว์เหล่านี้ประกอบ กายทุจริต วชิทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรม ตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ก็หรือว่าสัตว์เหล่านี้ (๔.๑๑) ประกอบกายทุจริต วชิทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย นายนิรบาลจับแขนเขาไปแสดงต่อ (๔.๑๒) พญามว่า “ขอเดชะ คนผู้นี้ ไม่เกื้อกูลมารดา ไม่เกื้อกูลบิดา ไม่เกื้อกูลสมณะ ไม่เกื้อกูลพราหมณ์ และไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ขอพระองค์จงลงโทษคนผู้นี้เถิด”

ภิกษุทั้งหลาย พญามสอบสวนซักไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ ๑ ว่า “เจ้าไม่เคยเห็นเทวทูตที่ ๑ ปรากฏในหมู่มนุษย์บ้างหรือ” เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

พญามถามเขาว่า “ในหมู่มนุษย์ เด็กเล็กผู้ยังอ่อนนอนหงายกลิ้งเกลือกอยู่ในมูตรและกรีสของตน เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ” เขาตอบว่า “เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้านั้นเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ถึงตัวเราก็คมีความเกิดเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้ เอาเถิด เราจะทำความดีทางกาย วาจา และใจ” “ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ (๔.๑๓) เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนั้น บิดามารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณพราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ๆ เจ้านั้นเองต้องรับผลของบาปกรรมนั้น” (๑)

พญามครั้นสอบสวนซักไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ ๑ แล้ว จึงสอบสวนซักไล่เลียง ถึงเทวทูตที่ ๒ ว่า “เจ้าไม่เคยเห็นเทวทูตที่ ๒ ปรากฏในหมู่มนุษย์บ้างหรือ” เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“ในหมู่มนุษย์ สตรีหรือบุรุษมีอายุ ๘๐ ปี ... ๙๐ ปี ... หรือ ๑๐๐ ปี เป็นคนชรา มีศีรษะคด หลังโก่ง หลังค่อม ถือไม้เท้า เดินงกๆ เงินๆ เก้ๆ กังๆ หมดความเป็นหนุ่มสาว ฟันหัก ผมหงอก ศีรษะล้าน หนังเหี่ยว ตัวตกระ เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ” “เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้านั้นเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ถึงตัวเราก็คมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เอาเถิด เราจะทำความดีทางกาย วาจา และใจ” “ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนั้น บิดามารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณพราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ๆ เจ้านั้นเองต้องรับผลของบาปกรรมนั้น” (๒)

พญามครั้นสอบสวนซักไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ ๒ แล้ว จึงสอบสวนซักไล่เลียงถึงเทวทูตที่ ๓ ว่า “เจ้าไม่เคยเห็นเทวทูตที่ ๓ ปรากฏในหมู่มนุษย์บ้างหรือ” เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“ในหมู่มนุษย์ สตรีหรือบุรุษเจ็บป่วย ประสบทุกข์ เป็นไข้หนัก นอนจมอยู่ในมูตรและกรีสของตน ผู้อื่นต้องช่วยพยุงให้ลุกขึ้นช่วยป้อนอาหาร เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ” “เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้านั้นเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ถึงตัวเราก็มีความป่วยไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความป่วยไข้ไปได้ เอาเถิด เราจะทำความดีทางกาย วาจา และใจ” “ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนั้น บิดามารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณพราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ๆ เจ้านั้นเองต้องรับผลของบาปกรรมนั้น” (๓)

พญามครันสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ ๓ แล้ว จึงสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงถึงเทวทูตที่ ๔ ว่า “เจ้าเคยเห็นเทวทูตที่ ๔ ปรากฏในหมู่มนุษย์บ้างหรือ” เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“ในหมู่มนุษย์ พระราชารับสั่งให้จับโจรผู้ประพฤติดีมาแล้ว ลงอาญาด้วยประการต่างๆ คือ ให้เชียนด้วยแสบ้าง ให้เชียนด้วยหวายบ้าง ให้ตีด้วยไม้พลองบ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง วางก้อนเหล็กแดงบนศีรษะบ้าง ถลกหนังศีรษะแล้วขัดให้ขาวเหมือนสังข์บ้าง เอาไฟยัดปากจนเลือดไหลเหมือนปากราหูบ้าง เอาผ้าพันตัวรัดน้ำมันแล้วจุดไฟเผาบ้าง พันมือแล้วจุดไฟต่างคบบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อเท้าให้ลุกเดินเหยียบหนังจนล้มลงบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงขั้วเอว ทำให้มองดูเหมือนนุ่งผ้าคากรองบ้าง สวมปลอกเหล็กที่ข้อศอกและเข่าแล้วเสียบหลาวทั้ง ๕ ทิศเอาไฟเผาบ้าง ใช้เบ็ดเกี่ยวหนัง เนื้อ เอ็นออกมาบ้าง ฉีกเนื้อออกเป็นแฉ่นๆ เหมือนเหรียญกษาปณ์บ้าง ฉีกหนัง เนื้อ เอ็น ออกเหลือไว้แต่กระดูกบ้าง ใช้หลาวแทงช่องหูให้ทะลุถึงกันบ้าง เสียบให้ติดดินแล้วจับเขาหมุนได้รอบบ้าง ทบกระดูกให้แหลกแล้วถลกหนังออกเหลือไว้แต่กองเนื้อเหมือนตังไปไม้บ้าง รดตัวด้วยน้ำมันที่กำลังเดือดพล่านบ้าง ให้สุนัขกัดกินจนเหลือแต่กระดูกบ้าง ให้นอนบนหลาวทั้งเป็นบ้าง ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ” “เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้านั้นเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ได้ยินว่า สัตว์ผู้ทำบาปกรรมไว้เหล่านั้น จะถูกลงอาญาด้วยประการต่างๆ เห็นปานนี้ในปัจจุบัน ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงชาติหน้า เอาเถิด เราจะทำความดีทางกาย วาจา และใจ”

“ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนั้น บิดามารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์

ญาติสาโลหิต สมณพราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้า เจ้าทำเองแท้ๆ เจ้านั่นเองต้องรับผลของ บาปกรรมนั้น” (๔)

พญายมครั้นสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ ๔ แล้ว จึงสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงถึงเทวทูตที่ ๕ ว่า “เจ้าไม่เคยเห็นเทวทูตที่ ๕ ปรากฏในหมู่มนุษย์บ้างหรือ” เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“ในหมู่มนุษย์ สตรีหรือบุรุษที่ตาย ๑ วัน ๒ วัน หรือ ๓ วัน พองขึ้น เป็นสีเขียว มีน้ำเหลืองแตกซ่าน เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ” “เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้าเป็นผู้รู้เดียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ถึงตัวเราก็มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ เอาเถิด เราจะทำความดีทางกาย วาจา และใจ” “ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนั้น บิดามารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณพราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ๆ เจ้านั่นเองต้องรับผลของ บาปกรรมนั้น” (๕)

พญายมครั้นสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ ๕ นั้นแล้วก็นิ่งเฉยนายนิรบาลจึงลงกรรมกรณ์ชื่อเครื่องพันธนาการ ๕ อย่าง คือ ตอกตะปูเหล็กร้อนแดงที่มือ ๒ ข้าง ที่เท้า ๒ ข้าง และที่กลางอก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน ณ ที่นั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

นายนิรบาลฉุดลากเขาไป เอาขวานฉาก ฯลฯ

นายนิรบาลจับเขาเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะลง เอามิดเดือน ฯลฯ จับเขาเทียมรถแล่นกลับไปกลับมาบนพื้นดินอันร้อนลุกเป็นเปลว โชติช่วง ฯลฯ บังคับเขาขึ้นลงภูเขาก้อนเพลิงลูกใหญ่ที่ไฟลุกโชน ฯลฯ จับเขาเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะลง ทุ้มลงในโลหภูมิอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟ เขาถูกต้มเดือดจนตัวพองในโลหภูมินั้น เขาเมื่อถูกต้มเดือดจนตัวพองในโลหภูมินั้น บางครั้งลอยขึ้น บางครั้งจมลง บางครั้งลอยขวาง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในโลหภูมิอันร้อนแดงนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป นายนิรบาลจึงทุ้มเขาลงในมหานรก ก็มหานรกนั้น

มี ๔ มุม ๔ ประตู แบ่งออกเป็นสวน

มีกำแพงเหล็กล้อมรอบ (๔.๒๓) ครอบด้วยฝาเหล็ก

มหานรกนั้น มีพื้นเป็นเหล็ก ลูกโชนโชติช่วง

แผ่ไปไกลด้านละ ๑๐๐ โยชน์ ตั้งอยู่ทุกเมื่อ

ภิกษุทั้งหลาย เปลวไฟแห่งมหานรกนั้น ลูกโพล่งขึ้นจากฝาด้านทิศตะวันออกจรดฝาด้านทิศตะวันตก ลูกโพล่งขึ้นจากฝาด้านทิศตะวันตกจรดฝาด้านทิศตะวันออก ลูกโพล่งขึ้นจากฝาด้านทิศ

เหนือจรดผาด้านทิศใต้ ลูกโพล่งขึ้นจากผาด้านทิศใต้จรดผาด้านทิศเหนือ ลูกโพล่งขึ้นจากเบื้องล่างจรดเบื้องบน ลูกโพล่งขึ้นจากเบื้องบนจรดเบื้องล่าง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรานั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูด้านทิศตะวันออกของมหานรานั้นจะถูกเปิด เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้กระดูกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที ในขณะที่เขามาถึง ประตูนั้นจะถูกปิด เขาจึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรานั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูด้านทิศตะวันตกของมหานรานั้นจะถูกเปิด ... (๔.๒๔) ประตูด้านทิศเหนือจะถูกเปิด ... ประตูด้านทิศใต้จะถูกเปิด ... เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง (๔.๒๕) แม้กระดูกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที ในขณะที่เขามาถึง ประตูนั้นจะถูกปิด เขาจึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรานั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตุมหานรกด้านทิศตะวันออกจะถูกเปิด เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้กระดูกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที (แต่) เขาจะออกทางประตูนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย

๑. รอบๆ มหานรานั้น มีคุณนรกขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในคุณนรกนั้น ในคุณนรกนั้นแลสัตว์ปากเขี้ยวทั้งหลายย่อมเจาะผิว เจาะผิวแล้ว (๔.๒๖) จึงเจาะหนัง เจาะหนังแล้ว จึงเจาะเนื้อ เจาะเนื้อแล้ว จึงเจาะเอ็น เจาะเอ็นแล้ว จึงเจาะกระดูก เจาะกระดูกแล้ว จึงกินเยื่อในกระดูก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรานั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

๒. รอบๆ คุณนรกนั้น มีกุกกุลนรกขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในกุกกุลนรกนั้น จึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก (๔.๒๗) เผ็ดร้อน อยู่ในกุกกุลนรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

๓. รอบๆ กุกกุลนรกนั้น มีป่าจ้วขนาดใหญ่สูง ๑ โยชน์ มีหนามยาว ๑๖ องคุลี ร้อนแดง ลุกเป็นแสงไฟ นายนิรบาลบังคับเขาขึ้นลงที่ป่าจ้วนั้น เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในป่าจ้วนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

๔. รอบๆ ป่าจิ้งนั้นมีป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบขนาดใหญ่อยู่ เขาเข้าไปในป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้น ใบไม้ที่เป็นดาบถูกลมพัดแล้วจะตัดมือเขาบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดมือและเท้าบ้าง ตัดหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดหูและจมูกบ้าง เขาเสวยทุกขเวทนาคล้ายอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

๕. รอบๆ ป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้นมีแม่น้ำอันมีน้ำเป็นต่างขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในแม่น้ำอันมีน้ำเป็นต่างนั้น จึงลอยไปในแม่น้ำอันมีน้ำเป็นต่างนั้น ตามกระแสบ้าง ทวนกระแสบ้าง ตามกระแสและทวนกระแสบ้าง เขาเสวยทุกขเวทนาคล้ายอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในนรกแม่น้ำอันมีน้ำเป็นต่างนั้น (๔.๒๘) แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

ภิกษุทั้งหลาย นายนิรบาลใช้เบ็ดเกี่ยวสัตว์นรกนั้นขึ้นมาวางไว้บนบก แล้วถามเขาอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ เจ้าต้องการอะไร”

เขากล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าหิว เจ้าข้า”

นายนิรบาลจึงใช้ขอเหล็กอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วใส่ก้อนโลหะอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก ก้อนโลหะนั้นจึงไหม้ริมฝีปากบ้าง ริมปากบ้าง ริมคอบ้าง ริมท้องบ้าง พาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้างของเขา ออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกขเวทนาคล้ายอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในนรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

(๔.๒๙) นายนิรบาลถามเขาว่า “พอมหาจำเริญ เจ้าต้องการอะไร”

เขากล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้ากระหาย เจ้าข้า”

นายนิรบาลจึงใช้ขอเหล็กอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วกรอกน้ำทองแดงอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก น้ำทองแดงนั้นจึงลวกริมฝีปากบ้าง ลวกปากบ้าง ลวกคอบ้าง ลวกท้องบ้าง พาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้างของเขา ออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกขเวทนาคล้ายอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในนรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป นายนิรบาลจึงโยนเขาเข้าไปในนรกอีก

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว พญายมได้คิดว่า “ได้ยินว่า ชนเหล่าใดทำบาปอกุศลกรรมไว้ในโลก ชนเหล่านั้นจึงถูกนายนิรบาลทรมานด้วยวิธีการต่างๆ อย่างนี้ โอหนอ เราพึงได้ความเป็นมนุษย์ (๔.๓๐) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพึงเสด็จอุบัติในโลก เราพึงเข้าไปเฝ้าพระองค์ พระองค์พึงแสดงธรรมแก่เรา และเราพึงรู้ทั่วถึงธรรมของพระองค์”

เราได้ฟังความนั้นจากสมณะหรือพราหมณ์อื่นแล้ว จึงกล่าวอย่างนี้ก็ไม่หาไม่ แต่เรากล่าวสิ่งที่เรารู้เอง เห็นเอง ทราบเองเท่านั้น”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้งตรัสเวยายกรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์อื่นอีกต่อไปว่า

“มาณพเหล่าใดอันเทวทูตตักเตือนแล้ว ยังประมาทอยู่

มาณพเหล่านั้นเข้าถึงหมู่ที่เลว
 ย่อมเศร้าโศกตลอดกาลนาน
 ส่วนสัตว์บุรุษเหล่าใดเป็นผู้สงบในโลกนี้
 อันเทวทูตตกเตือนแล้ว ไม่ประมาทในอริยธรรมในกาลใดๆ
 เห็นภัยในความยึดมั่นถือมั่น
 ที่เป็นบ่อเกิดแห่งความเกิดและความตาย
 เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น จึงหลุดพ้น
 ในธรรมเป็นที่สิ้นความเกิดและความตาย
 สัตว์บุรุษเหล่านั้นจึงถึงความเกษม
 มีความสุข ดับสนิทในปัจจุบัน
 ล่วงพ้นเวรและภัยทุกอย่าง
 ข้ามพ้นทุกข์ทั้งสิ้นได้แล้ว” ดังนี้แล

เทวทูตสูตร (๔.๓๑) มาในอุปปิณณาสก จบ

(๑๙) มหาทุกขกัณฑ์สูตรว่าด้วยกองทุกข์ สูตรใหญ่ปัญหาของปริพาชก

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขต
 กรุงสาวัตถี ครั้นในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยัง
 กรุงสาวัตถี เวลานั้น ภิกษุเหล่านั้นได้มีความ คิดว่า “ยังเข้าอยู่ที่จะเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี
 ทางที่ดี พวกเราเข้าไปยังอารามของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกกันเถิด” แล้วพากันเข้าไปยังอารามของอัญญ
 เดียรถีย์ปริพาชก แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่
 สมควร

อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นได้กล่าวกับหมู่ภิกษุนั้นว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณ
 โคดมบัญญัติการละกามทั้งหลาย (๔.๓๒) แม้พวกเราก็นับบัญญัติการละกามทั้งหลาย พระสมณโคดม
 บัญญัติการละรูปทั้งหลาย แม้พวกเราก็นับบัญญัติการละรูปทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติการละ
 เวทนาทั้งหลาย แม้พวกเราก็นับบัญญัติการละเวทนาทั้งหลาย ในข้อนี้ มีความแปลกกันอย่างไร มีความ
 มุ่งหมายอย่างไร และมีการกระทำต่างกันอย่างไร ระหว่างการแสดงธรรมหรือการพร่ำสอนของพระ
 สมณโคดมกับการแสดงธรรมหรือการพร่ำสอนของพวกเรา”

ภิกษุเหล่านั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้านคำที่อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นกล่าวแล้ว ครั้นไม่ยินดี
 ไม่คัดค้านแล้วจึงลุกจากที่นั่งจากไปด้วยตั้งใจว่า “เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความแห่งคำกล่าวนี้นี้ใน
 สำนักของพระผู้มีพระภาค”

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร (๔.๓๓) ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เช้าวันนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลาย ครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ข้าพระองค์ทั้งหลาย ได้มีความคิดว่า “ยังเข้าอยู่ที่จะเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ทางที่ดี พวกเราเข้าไปยังอารามของอัญเดียรธีย์ปริพาชกกันเถิด” จึงพากันเข้าไปยังอารามของ อัญเดียรธีย์ปริพาชก แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร อัญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้นได้กล่าวกับข้าพระองค์ทั้งหลายว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย (๔.๓๔) พระสมณโคดมบัญญัติการละกามทั้งหลาย แม้พวกเราก็นับบัญญัติการละกามทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติการละรูปทั้งหลาย แม้พวกเราก็นับบัญญัติการละรูปทั้งหลาย พระสมณโคดมบัญญัติการละเวทนาทั้งหลาย แม้พวกเราก็นับบัญญัติการละเวทนาทั้งหลาย ในข้อนี้ มีความแปลกกันอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร และมีการกระทำต่างกันอย่างไร ระหว่างการแสดงธรรมหรือการพร่ำสอนของพระสมณโคดมกับการแสดงธรรมหรือการพร่ำสอนของพวกเรา” ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ยินดี ไม่คัดค้านคำที่อัญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้นกล่าวแล้ว ครั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้านแล้วจึงลุกจากที่นั่งจากไปด้วยตั้งใจว่า “เราทั้งหลายจักทราบเนื้อความแห่งคำกล่าวนี้นในสำนักของพระผู้มีพระภาค”

คุณ โทษ และการสลัดออกไปจากกาม

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงกล่าวตอบพวกอัญเดียรธีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้น อย่างนี้ว่า “อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นการสลัดออกไปจากกามทั้งหลาย อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ (๔.๓๕) อะไรเป็นการสลัดออกไปจากรูปทั้งหลาย อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นการสลัดออกไป จากเวทนาทั้งหลาย” พวกอัญเดียรธีย์ปริพาชกถูกเธอทั้งหลายถามอย่างนั้นแล้วจักไม่พอใจ และจักต้องถึงความคับแค้นอย่างยิ่ง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะข้อนั้นมีไขว้สยั ภิกษุทั้งหลาย ก็ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เมื่อเวนต์ถาคต สวากของตถาคต หรือบุคคลพึงคำสั่งสอนของเรตถาคตเสียแล้ว เรายังไม่เห็นผู้ที่จะพึงทำจิตให้ยินดีตอบปัญหานี้ได้

ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่า เป็นคุณแห่งกามทั้งหลาย

คือ กามคุณ ๕ ประการนี้

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ (๔.๓๖) น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

๒. เสียงที่จะฟังรู้แจ้งทางหู ...

๓. กลิ่นที่จะฟังรู้แจ้งทางจมูก ...

๔. รสที่จะฟังรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕. โภจวิญญูที่จะฟังรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่
พอใจให้กำหนด

กามคุณมี ๕ ประการนี้แล

การที่สุข โสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ ๕ ประการ นี้ชื่อว่าเป็นคุณแห่ง กาม
ทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่า เป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย

คือ กุหลุตรในโลกนี้เลี้ยงชีวิตด้วยการมีศิลปะใด คือ ด้วยการนับคะแนน การคำนวณ การ
นับจำนวน การไถ การค้าขาย การเลี้ยงโค การยิงธนู การรับราชการ หรือด้วยศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง
อดทนต่อความหนาว ตรากรตราต่อความร้อน เตือดร้อนเพราะสัมผัสแห่งเลื้อบ ยุง ลม แดด และ
สัตว์เลื้อยคลาน (และ) ตายเพราะความหิวกระหาย แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกอง
ทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกาม
ทั้งหลายนั้นแล

(๔.๓๗) ถ้าเมื่อกุหลุตรนั้นขยัน พากเพียร พยายามอยู่อย่างนี้ โภคสมบัติเหล่านั้นย่อมไม่
สัมฤทธิ์ผล เขาเศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตีอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเพื่อว่า “ความขยันของเราเป็น
โมฆะหนอ ความพยายามของเราก็มิมีผลเลยหนอ” แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็น
กองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกาม
ทั้งหลายนั้นแล

ถ้าเมื่อกุหลุตรนั้นขยัน พากเพียร พยายามอยู่อย่างนี้ โภคสมบัติเหล่านั้น ย่อมสัมฤทธิ์ผล
เขากลับเสวยทุกข์โหม้นสอมีเหตุมาจากการรักษาโภคสมบัติเหล่านั้น ว่า “ทำอะไร พระราชาจะไม่
พึงรับโภคสมบัติทั้งหลายของเรา พวกโจรจะไม่พึง ลักไป ไฟจะไม่พึงไหม้ น้ำจะไม่พึงพัดไป หรือ
ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักจะไม่พึงแย่งไป” เมื่อกุหลุตรนั้นรักษาคุ้มครองอยู่อย่างนี้ พระราชาบริโภคสมบัติ
นั้นไปก็ดี พวกโจร ปล้นเอาไปก็ดี ไฟไหม้เสียก็ดี น้ำพัดไปก็ดี (๔.๓๘) ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักแย่งเอาไปก็
ดี เขาเศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตีอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเพื่อว่า “สิ่งใดเคยเป็นของเรา แม้สิ่งนั้นก็
ไม่เป็นของเรา”

ภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มี
กามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะ
เหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล พระราชาทรงวิวาทกับพระราชาก็ได้ กษัตริย์วิวาทกับกษัตริย์ก็ได้

พราหมณ์วิวาทกับพราหมณ์ก็ได้ คหบดีวิวาทกับคหบดีก็ได้ มารดาวิวาทกับบุตรก็ได้ บุตรวิวาทกับมารดาก็ได้ บิดาวิวาทกับบุตรก็ได้ บุตรวิวาทกับบิดาก็ได้ พี่ชายน้องชายวิวาทกับพี่ชายน้องชายก็ได้ พี่ชายน้องชายวิวาทกับพี่สาวน้องสาวก็ได้ พี่สาวน้องสาววิวาทกับพี่ชายน้องชายก็ได้ สหายวิวาทกับสหายก็ได้ คนเหล่านั้นก่อการทะเลาะ ก่อการแก่งแย่ง และก่อการวิวาทกันในที่นั้น (๔.๓๙) ทำร้ายกัน และกันด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศัสตราบ้าง คนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ (๔.๔๐) มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย คนทั้งหลายถือดาบและโล่ จัปฐนพาดลูกศรแล้ววิ่งเข้าสู่สงคราม ปะทะกันทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อพวกเขายิงลูกศรไปบ้าง พุ่งหอกไปบ้าง กวาดแกว่งดาบฟันกันบ้าง คนเหล่านั้นถูกลูกศรเสียบเอาบ้าง ถูกหอกแทงเอาบ้าง ถูกดาบตัดศีรษะบ้าง คนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย คนทั้งหลายถือดาบและโล่ จัปฐนพาดลูกศรแล้ววิ่งเข้าไปยังเชิงกำแพงที่ฉาบด้วยเปือกตมร้อน เมื่อพวกเขายิงลูกศรไปบ้าง พุ่งหอกไปบ้าง กวาดแกว่งดาบฟันกันบ้าง คนเหล่านั้นถูกลูกศรเสียบเอาบ้าง ถูกหอกแทงเอาบ้าง ถูกมูลโคร้อนรดบ้าง ถูกคราดสับบ้าง ถูกดาบตัดศีรษะบ้าง คนเหล่านั้นจึงเข้าถึงความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง

ภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึงเห็นได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย คนทั้งหลายตัดช่องย่องเบาบ้าง ขโมยยกเค้าบ้าง ปล้นบ้านบ้าง ดักจู่ในทางเปลี่ยวบ้าง (๔.๔๑) ละเมิดภรรยาผู้อื่นบ้าง พระราชาได้รับสั่งให้จับเขาลงอาญาด้วยประการต่างๆ คือ เขียนด้วยแสบ้าง เขียนด้วยหวายบ้าง ตีด้วยไม้พลองบ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง วางก้อนเหล็กแดงบนศีรษะบ้าง ถลกหนังศีรษะแล้วขัดให้ขาวเหมือนสังข์บ้าง เอาไฟยัดปากจนเลือดไหลเหมือนปากราหูบ้าง เอาผ้าพันตัวรัดน้ำมันแล้วจุดไฟเผาบ้าง พันมือแล้วจุดไฟต่างคบบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อเท้าให้ลูกเดินเหยียบหนังจนลึกลงบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อมือทำให้มองดูเหมือนนุ่นผ้าคารองบ้าง สวมปลอกเหล็กที่ข้อศอกและเข้าแล้วเสียบหลาวทั้งห้าทิศเอาไฟเผาบ้าง ใช้เบ็ดเกี่ยวหนังเนื้อเอ็นออกมาบ้าง ฉีกเนื้อออกเป็นแฉ่นๆ เหมือนเหรียญกษาปณ์บ้าง ฉีกหนัง เนื้อ เอ็นออกเหลือไว้แต่กระดูกบ้าง ใช้หลาวแทงช่องหูให้ทะลุถึงกันบ้าง เสียบให้ติดดินแล้วจับเขาหมุนได้รอบบ้าง ทบกระดูกให้แหลกแล้วถลกหนังออก

เหลือไว้แต่กองเนื้อเหมือนตังใบไม้บ้าง รดตัวด้วยน้ำมันที่กำลังเดือดพล่านบ้าง ให้สุนัขกัดกินจนเหลือ แต่กระดูกบ้าง ให้อนบนหลาวทั้งเป็นบ้าง ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง (๔.๔๒) คนเหล่านั้นจึงเข้าถึง ความตายบ้าง ทุกข์ปางตายบ้าง แม้ข้อนี้ก็ถือว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่จะพึง เห็น ได้เอง มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

อีกประการหนึ่ง เพราะกามเป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็น เหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย คนทั้งหลายประพฤติกายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต ครั้นประพฤติ กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริตแล้ว หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ก็ถือว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ในสัมปรายภพ มี กามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล

ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่า เป็นการสลัดออกไปจากกามทั้งหลาย

คือ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในกามทั้งหลาย นี่ชื่อว่าการสลัดออกไปจาก กามทั้งหลาย

(๔.๔๓) สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งไม่รู้ชัดคุณแห่งกามทั้งหลายว่าเป็นคุณ ไม่รู้ ชัดโทษแห่งกามทั้งหลายว่าเป็นโทษ และไม่รู้ชัดการสลัดออกไปจากกามทั้งหลายว่าเป็นการสลัด ออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปไม่ได้เลยที่พวกเขาเหล่านั้นจรรจบรู้กามทั้งหลายเอง หรือ จักชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้เช่นนั้น และผู้ปฏิบัติแล้วก็จรรจบรู้กามทั้งหลายได้ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์ พวกใดพวกหนึ่งรู้ชัดคุณแห่งกามทั้งหลายว่าเป็นคุณ รู้ชัดโทษแห่งกามทั้งหลายว่าเป็นโทษ และรู้ชัด การสลัดออกไปจากกามทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปได้ที่พวกเขาเหล่านั้นจรรจบรู้กามทั้งหลายได้เอง หรือจักชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้ อย่างนั้น และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็ จรรจบรู้กามทั้งหลายได้

คุณ โทษ และการสลัดออกไปจากรูป

ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่า เป็นคุณแห่งรูปทั้งหลาย

คือ กษัตริย์สาว พราหมณ์สาว หรือคหบดีสาว (๔.๔๔) มีอายุ ๑๕ ปี หรือ ๑๖ ปี ไม่สูง เกินไป ไม่ต่ำเกินไป ไม่ผอมเกินไป ไม่อ้วนเกินไป ไม่ดำเกินไป ไม่ขาวเกินไป แม้ฉันท ในสมัยนั้น หญิง สาวผู้นั้นย่อมเป็นผู้งดงาม เปล่งปลั่งอย่างยิ่ง ฉะนั้นมิใช่หรือ”

ภิกษุทั้งหลายพากันกราบทูลว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่สุข โสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัย ความงาม ความเปล่งปลั่ง นี่ชื่อว่าเป็นคุณแห่งรูปทั้งหลาย

อะไรเล่า เป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

คือ บุคคลพึงเห็นสาวน้อยคนนั้นในโลกนี้โดยสมัยอื่นว่ามีอายุ ๘๐ ปี ๙๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปี โดยกำเนิด เป็นคนแก่ มีสีโคร่งคดงกลอนเรื้อน มีหลังงอ ถือไม้เท้า เดินงกๆ เงินๆ ไป

กระสับกระส่าย ผ่านวัยไปแล้ว ฟันหัก ผมหงอก หัวโกร๋น หัวล้าน หนังเหี่ยว มีตัวตกรกระ เธอทั้งหลาย
เข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

ความมดงาม ความเปล่งปลั่ง แต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

(๔.๔๕) “แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสาวน้อยคนนั้นซึ่งมีอาพาธ มีทุกข์ เจ็บหนัก นอนจม
ปัสสาวะและอุจจาระของตน ต้องให้ผู้อื่นพยุงลุกขึ้น ต้องให้ผู้อื่นช่วยประคอง เธอทั้งหลายเข้าใจความ
ข้อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่งแต่ก่อนนั้น หายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสาวน้อยคนนั้นซึ่งเป็นซากศพที่เขา ทิ้งไว้ในป่าช้า ตายแล้ว
๑ วันบ้าง ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ที่ขึ้นพอง สีเขียวน่าเกลียด น้ำเหลืองไหลน่าเกลียด เธอทั้งหลายเข้าใจความ
ข้อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่งแต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่
หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสาวน้อยคนนั้นซึ่งเป็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ถูกกาจิก
กินบ้าง แร้งทั้งอยู่บ้าง นกตะกรุมจิกกินบ้าง (๔.๔๖) สุนัขกัดกินอยู่บ้าง สุนัข จิ้งจอกกัดกินอยู่บ้าง
สัตว์เล็กๆ หลายชนิดกัดกินอยู่บ้าง เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่ง
ปลั่งแต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสาวน้อยคนนั้นซึ่งเป็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่าง
กระดูก ยังมีเนื้อและเลือด มีเส้นเอ็นผูกมัด ฯลฯ เป็นร่างกระดูก ไม่มีเนื้อแต่เปื้อนเลือด มีเส้นเอ็นผูก
มัด ฯลฯ เป็นร่างกระดูก ไม่มีเนื้อและเลือด มีเส้นเอ็นผูกมัด ฯลฯ เป็นร่างกระดูก ไม่มีเส้นเอ็นผูกมัด
กระจัดกระจายไปทั่วทุกทิศ คือ กระดูกมืออยู่ทางหนึ่ง กระดูกเท้าอยู่ทางหนึ่ง กระดูกแข้งอยู่ทางหนึ่ง
กระดูกขาอยู่ทางหนึ่ง กระดูกสะเอวอยู่ทางหนึ่ง กระดูกสันหลังอยู่ทางหนึ่ง กระดูกซี่โครงอยู่ทางหนึ่ง
กระดูกหน้าอกอยู่ทางหนึ่ง กระดูกแขนอยู่ทางหนึ่ง กระดูกไหล่อยู่ทางหนึ่ง กระดูกคออยู่ทางหนึ่ง
(๔.๔๗) กระดูกคางอยู่ทางหนึ่ง กระดูกฟันอยู่ทางหนึ่ง หัวกะโหลกอยู่ทางหนึ่ง เธอทั้งหลายเข้าใจความ
ข้อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่งแต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้อันนี้ก็ถือว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง บุคคลพึงเห็นสวายน้อยคนนั้นซึ่งเป็นชาคศที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เหลือแต่กระดูกสีขาว เปรียบเหมือนสังข์ ฯลฯ เหลือแต่ท่อนกระดูกเป็นกองๆ ตกค้างมาแรมปี ฯลฯ เป็นกระดูกฟุ้งเป็นผง เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ความมดงาม ความเปล่งปลั่งแต่ก่อนนั้นหายไปแล้ว โทษก็ปรากฏชัดแล้วมิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้อันนี้ก็ถือว่าเป็นโทษแห่งรูปทั้งหลาย

อะไรเล่า เป็นการสลัดออกไปจากรูปทั้งหลาย

คือ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในรูปทั้งหลาย นี่คือการสลัดออกไปจากรูปทั้งหลาย

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ไม่รู้ชัดคุณแห่งรูปทั้งหลายว่าเป็นคุณ ไม่รู้ชัดโทษแห่งรูปทั้งหลายว่าเป็นโทษ (๔.๔๘) และไม่รู้จักการสลัดออกไปจากรูปทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปไม่ได้เลยที่พวกเขาเหล่านั้นจักรอบรู้รูปทั้งหลายได้เอง หรือชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้เช่นนั้น และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็จักรอบรู้รูปทั้งหลายได้

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งรู้ชัดคุณแห่งรูปทั้งหลายว่าเป็นคุณ รู้ชัดโทษแห่งรูปทั้งหลายว่าเป็นโทษ และรู้จักการสลัดออกไปจากรูปทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปได้ที่พวกเขาเหล่านั้นจักรอบรู้รูปทั้งหลายได้เอง หรือชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้เช่นนั้น และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็จักรอบรู้รูปทั้งหลายได้

คุณ โทษ และการสลัดออกไปจากเวทนา

ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่า เป็นคุณแห่งเวทนาทั้งหลาย

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ในสมัยใด ภิกษุสังัดจาก

๓.๒.๕ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๕

(๕.๑) กามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ในสมัยนั้น เธอไม่คิดมุ่งเบียดเบียนตน ไม่คิดมุ่งเบียดเบียนผู้อื่น ทั้งไม่คิดมุ่งเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย ในสมัยนั้น เธอจึงเสวยเวทนาซึ่งไม่มีการเบียดเบียน นั้นแล เรากล่าวว่าความไม่มุ่งเบียดเบียนกัน เป็นคุณแห่งเวทนาทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ในสมัยใด

เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุดุติยฌาน ฯลฯ ในสมัยนั้น เธอย่อมไม่คิดมุ่งเบียดเบียนตน ฯลฯ เรากล่าวว่าความไม่คิดมุ่งเบียดเบียนกัน เป็นคุณแห่งเวทนาทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมืออุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดุติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข” ในสมัยใด เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมืออุเบกขา ฯลฯ ในสมัยนั้น เธอย่อมไม่คิดมุ่งเบียดเบียนตน ฯลฯ เรากล่าวว่าความไม่คิดมุ่งเบียดเบียนกันเป็นคุณแห่งเวทนาทั้งหลาย

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไป ก่อนแล้ว ภิกษุบรรลุดุติยฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ ในสมัยใด เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว ภิกษุบรรลุดุติยฌาน ฯลฯ ในสมัยนั้น เธอย่อมไม่คิดมุ่งเบียดเบียนตน ไม่คิดมุ่ง เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งไม่คิดมุ่งเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่าย

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าความไม่คิดมุ่งเบียดเบียนกัน เป็นคุณแห่งเวทนาทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่า เป็นโทษแห่งเวทนาทั้งหลาย

คือ การที่เวทนาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา นี่ชื่อว่าโทษแห่งเวทนาทั้งหลาย

อะไรเล่า เป็นการสลัดออกไปจากเวทนาทั้งหลาย

คือ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในเวทนาทั้งหลายได้ นี่ชื่อว่าการสลัดออกไปจากเวทนาทั้งหลาย

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งไม่รู้ชัดคุณแห่งเวทนาทั้งหลายว่าเป็นคุณ ไม่รู้ชัดโทษแห่งเวทนาทั้งหลายว่าเป็นโทษ และไม่รู้ชัดการสลัดออกไปจากเวทนาทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปไม่ได้เลยที่พวกเขาเหล่านั้นจรรีบรู้อะไรทั้งหลายได้เอง หรือชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้อย่างนั้น และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็จรรีบรู้อะไรทั้งหลายได้

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งรู้ชัดคุณแห่งเวทนาทั้งหลายว่าเป็นคุณ รู้ชัดโทษแห่งเวทนาทั้งหลายว่าเป็นโทษ (๕.๓) และรู้ชัดการสลัดออกไปจากเวทนาทั้งหลายว่าเป็นการสลัดออกไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น เป็นไปได้ที่พวกเขาเหล่านั้นจรรีบรู้อะไรทั้งหลายได้เอง หรือชักชวนผู้อื่นเพื่อให้รู้อย่างนั้น และผู้ปฏิบัติตามแล้วก็จรรีบรู้อะไรทั้งหลายได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสาธิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระสาธิต ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาทุกขขันธสูตร จบ

(๒๐) อฎฐิปุณฺณสูตร ว่าด้วยร่างกระดูก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

(๕.๔) “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลคนหนึ่งพึงแล่นไป ท่องเที่ยวไปตลอดกับ โครงกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูก ถ้ามีคนรวบรวมเก็บไว้ และไม่สูญหายไป ก็จะเป็นกองกระดูกใหญ่โตเท่า ภูเขาเวปุลละนี้แน่นอน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ได้ตรัสไว้ดังนี้ว่า

กองกระดูกของคนคนหนึ่ง ตลอดกับหนึ่ง

จะเป็นกองกระดูกเสมอเท่าภูเขา

ภูเขาเวปุลละนี้นั้น (๕.๕) เป็นภูเขากว้างใหญ่

ตั้งอยู่ทางเหนือภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ของชาวมคธ

เมื่อใด บุคคลพิจารณาเห็นอริยสัจ ๔ คือ

ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความพ้นทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘

ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ

เมื่อนั้น บุคคลนั้นแล่นไปแล้วอีก ๗ ขาติเป็นอย่างยิ่ง

ก็จะทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะสังโยชนทั้งปวงสิ้นไป

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อฎฐิปุณฺณสูตรจบ

(๒๑) ปาเวยยกสูตร (ติงสมัตตสูตร) ว่าด้วยภิกษุ ๓๐ รูป

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น ภิกษุชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูป ทั้งหมดล้วนเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นผู้ทรงผ้าไตรจีวรเป็นวัตร (แต่) ยังมีสังโยชน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท แล้วนั่ง ณ ที่สมควร

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า ภิกษุชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูปนี้ ทั้งหมดล้วนเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร (๕.๖) เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นผู้ทรงผ้าไตรจีวรเป็นวัตร (แต่) ยังมีสังโยชน ทางที่ดี เราพึงแสดงธรรมให้ภิกษุเหล่านี้มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ

เพราะไม่ถื้อมัน ขณะที่นั่งบนอาสนะนี้แหละ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมา ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

สงสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ ที่สุดเบื้องต้น ที่สุดเบื้องปลาย ไม่ปรากฏแก่เหล่า สัตว์ผู้ถูกอวิชชาปิดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียนท่องเที่ยวไป เธอทั้งหลายจะเข้าใจความช้อนั้นว่า อย่างไร โลหิตที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะวนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ กับน้ำใน มหาสมุทรทั้ง ๔ อย่างไหนจะมากกว่ากัน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ธรรมตามที่พระองค์ทรงแสดงแล้ว โลหิตที่ หลังไหลของข้าพระองค์ทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะวนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ นี่แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

(๕.๗) ถูกละ ถูกละ เธอทั้งหลายรู้ธรรมตามที่เราแสดงอย่างนี้ ถูกต้องแล้ว โลหิต ที่ หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะวนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ นี่แหละมากกว่า ส่วนน้ำใน มหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นโค ซึ่งถูกตัดศีรษะมาช้านาน โลหิตที่หลังไหล นี่แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทร ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นกระบือ ซึ่งถูกตัด ศีรษะมาช้านาน โลหิตที่หลังไหลนี้แหละมากกว่า ฯลฯ เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นแกะ ฯลฯ เกิดเป็น แพะ ฯลฯ เกิดเป็นเนื้อ ฯลฯ เกิดเป็นสุกร ฯลฯ เกิดเป็นไก่ ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายถูกจับตัดศีรษะด้วยข้อหาว่าเป็นโจรฆ่าชาวบ้าน มาช้านาน โลหิตที่หลังไหลนี้แหละมากกว่า ฯลฯ ถูกจับตัดศีรษะด้วยข้อหาว่า เป็นโจรปล้นในทางเปลี่ยว ฯลฯ ถูกจับตัดศีรษะด้วยข้อหาว่าเป็นโจรประทุพติผิดในภรรยาของผู้อื่นมาช้านาน โลหิตที่หลังไหลนี้แหละ มากกว่า (๕.๘) ส่วนน้ำในมหาสมุทร ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ ฯลฯ ควรเพื่อหลุด พ้น ...

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาชิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาชิตของ พระผู้มีพระภาค เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวทยากรณภาชิตนี้อยู่ จิตของภิกษุชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูป ก็หลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถื้อมัน

ปาเวยยกสูตร (ติงสมัตตสูตร) จบ

พระสูตร ๒ สูตรนี้ (๕.๙) มาในนิทานวรรค

(๒๒) สุกรโปกกาวัตถุ เรื่องลูกสุกรตัวเมีย

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภนางลูกสุกรกินคูถตัวหนึ่ง ตรัสพระ ธรรมเทศนานี้ว่า ยถาปิ มูเล เป็นต้น.

ได้ยินว่า วันหนึ่ง พระศาสดาเสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต ทอดพระเนตร

เห็นนางลูกสุกรตัวหนึ่ง จึงได้ทรงทำการแย้ม (พระโอษฐ์) ให้ปรากฏ. เมื่อพระองค์ทรงทำการแย้ม (พระโอษฐ์) อยู่ พระอานนทเถระ ได้เห็นมณฑลแห่งทศโนภาส ซึ่งเปล่งออกจากช่องพระโอษฐ์ จึงทูลถามเหตุแห่งการแย้ม (พระโอษฐ์) ว่าพระเจ้าข้า อะไรหนอแล เป็นเหตุ? อะไร? เป็นปัจจัย แห่งการทำการแย้มให้ปรากฏ. ลำดับนั้น พระศาสดา ตรัสกะพระอานนทนั้นว่า อานนทเธอเห็นนางลูกสุกรนั้นไหม? พระอานนท. เห็น พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. นางลูกสุกรนั้น ได้เกิดเป็นแม่ไก่ อยู่ในที่ใกล้โรงฉันแห่งหนึ่ง ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากุกสันธะ, นางไก่นั้น ฟังเสียงประกาศธรรมของภิกษุผู้เป็นโยคาวจรรูปหนึ่งสาธยายวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ จุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว ได้เกิดในราชตระกูล เป็นราชธิดา พระนามว่า อุพพรี, ในกาลต่อมา พระนางเสด็จเข้าไปยังสถานเป็นที่ถ้ำอุจจาละ ทอดพระเนตรเห็นหมู่หนอนแล้ว (๕.๑๐) ยังบุพพรีสัญญาให้เกิดขึ้นในที่นั้น ได้ปฐมฌานแล้ว, พระนางดำรงอยู่ในอรรถภาพนั้นจนสิ้นอายุ จุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว เกิดในพรหมโลก, ก็แลพระนางครั้นจุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว สัมผัสอยู่ด้วยอำนาจคติ จึงเกิดแล้วในกำเนิดสุกรในบัดนี้, เราเห็นเหตุนี้ จึงได้ทำการแย้มให้ปรากฏ. ภิกษุทั้งหลายมีพระอานนทเถระเป็นประมุข สดับเรื่องนั้นแล้วได้ความสังเวชเป็นอันมาก.

พระศาสดา ทรงยังความสังเวชให้เกิดแก่ภิกษุเหล่านั้นแล้วเมื่อจะทรงประกาศโทษแห่งราคตัณหา ประทับยืนอยู่ระหว่างถนนวนนั้นเอง ได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า:-

ต้นไม้ เมื่อรากยังแข็งแรง ยังไม่ถูกทำลาย
 แม้ลำต้นถูกตัดแล้ว ก็งอกขึ้นได้ใหม่ ฉนใด
 ความทุกข์นี้ เมื่อบุคคลขจัดตัณหาสูญไม่ได้ขาด
 ก็ย่อมเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ฉนนั้น
 บุคคลใดยังมีกระแสน้ำอันแรงกล้า ๓๖ สาย
 ที่มักไหลไปยังอารมณ์อันน่าพอใจ
 ความดำริเป็นอันมากที่อาศัยราคะ
 ย่อมนำบุคคลนั้นซึ่งมีความเห็นผิดไป
 กระแสน้ำทั้งหลายไหลไปในอารมณ์ทั้งหมด
 ตัณหาดุจเถาว์วัลย์ ก็งอกงามขึ้น
 พวกเธอ ครั้นเห็นตัณหาดุจเถาว์วัลย์ที่งอกงามนั้น
 (๕.๑๑) จงตัดรากด้วยปัญญา
 สัตว์โลกผู้มีแต่โสมนัสซาบซ่าน
 ฉำขึ้นด้วยเสนาหา
 มัวแต่จะแสวงหาความสุขสำราญกันอยู่
 จึงต้องเข้าถึงชาติและชราไร้ไป

หมูสัตว์ถูกล้อมไว้ด้วยต้นหาที่ ทำให้สะดุ้ง
 จึงตื่นรนเหมือนกระต่ายติดบ่วง
 หมูสัตว์ผู้ถูกสังโยชน์และกิเลสเครื่องข้องผูกไว้แน่น
 ย่อมได้รับความทุกข์รำไปชั่วกาลนาน
 หมูสัตว์ถูกล้อมไว้ด้วยต้นหาที่ ทำให้สะดุ้ง
 จึงตื่นรนเหมือนกระต่ายติดบ่วง
 เพราะเหตุนี้ ภิกษุเมื่อหวังให้ตนสิ้นราคะ
 ควรบรรเทาต้นหาที่ ทำให้สะดุ้งเสีย

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโสดาปัตติผลเป็นต้น.

นางลูกสุกรมณีนั่นแล จุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว เกิดในราชตระกูลในสุวรรณภูมิ, จุต
 จากอรรถภาพนั้นแล้ว เกิดในกรุงพาราณสี เหมือนอย่างนั้นแหละ, จุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว เกิดใน
 เรือนพ่อค้าม้าที่ท่าสุปการะ, จุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว เกิดในเรือนของนายเรือ ที่ท่าคาริระ, จุต
 จากอรรถภาพนั้นแล้ว เกิดในเรือนของอิสฺรชน ในเมืองอนูราชบุรี, จุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว เกิดเป็น
 ธิตาในเรือนของ (๕.๑๒) กุณฺมพีชื่อสมณะ ในเอกกันตคาม ในทิศทักษิณของเมืองนั้นแล้วชื่อสมณา
 ตามชื่อ (ของกุณฺมพีนั่น). ต่อมา บิดาของนาง เมื่อชนทั้งหลายทิ้งบ้านนั้นแล้ว ได้ไปสู่แคว้นที่ชวาปืออยู่
 ในบ้านช้อมหานีคาม. อำมาตย์ของพระเจ้าทูลุฐคามณี นามว่าลกุณฺณกอดิมพระไปที่บ้านนั้นด้วย
 กรณีกิจบางอย่าง เห็นนางแล้ว ทำการมกคลอย่างใหญ่พานางไปสู่บ้านมหาปุณณคามแล้ว. ครั้งนั้น
 พระมหาดุลละระผู้อยู่ในมหารัณหาชื่อโกฏิบรรพต เทียวไปในบ้านนั้น เพื่อบิณฑบาตยืนอยู่ที่ประตู
 เรือนของนาง เห็นนางแล้ว จึงกล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ชื่อว่านางลูกสุกรมณี ถึงความ
 เป็นภรรยาของมหาอำมาตย์ชื่อลกุณฺณกอดิมพระแล้ว, โอ ! น่าอัศจรรย์จริง. นางฟังคำนั้นแล้วเพิกภพ
 ในอดีตขึ้นได้ กลับได้ญาณอันเป็นเหตุระลึกชาติ. ในขณะนั้นนั่นเอง นางมีความสังเวชเกิดขึ้นแล้ว อ่อน
 วอนสามีบวชในสำนักพระเถรีผู้ประกอบด้วยพละ ๕ ด้วยอิสฺริยศอย่างใหญ่ ได้ฟังภาพรรณนามหาสติ
 ปัญฺฐานสูตร (๕.๑๓) ในติสสมหารัณหาแล้ว ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล, ภายหลัง เมื่อพระเจ้าทูลุฐคามณี
 ทรงปราบทมิฬได้แล้ว พระสมณเถรีไปสู่บ้านเอกกันตคาม ซึ่งเป็นที่อยู่ของมารดาบิดานั้นเทียว อยู่ใน
 บ้านนั้น ฟังอาสิวิสุปมสูตรในกัลลภมหารัณหา บรรลุนิพพานแล้ว.

ในวันปริณิพพาน นางถูกพวกภิกษุณีชักถามแล้ว ได้เล่าประวัติทั้งหมดนี้อย่างละเอียด แก่
 ภิกษุณีสงฆ์แล้วสนทนากับพระมหาติสฺสเถระผู้กล่าวบทแห่งธรรม ผู้มีปกติอยู่ในมณฑลาราม ณ
 ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ผู้ประชุมกันแล้วกล่าวว่า ในกาลก่อน ข้าพเจ้าจุตจากกำเนิดมนุษย์แล้ว เป็นแม่ไก่
 ถึงการตัดศีรษะจากสำนักเหยี่ยวในอรรถภาพนั้นแล้ว (ไป) เกิดในกรุงราชคฤห์แล้วบวชในสำนักนางปริ
 พาชิกาทั้งหลายแล้วเกิดในภูมิปฐมฌาน จุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว เกิดในตระกูลเศรษฐี ต่อกาลไม่นาน
 นัก จุตแล้ว ไปสู่กำเนิดสุกรมณี จุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว ไปสู่สุวรรณภูมิ จุตจากอรรถภาพนั้นแล้ว (๕.๑๔)

ไปสู่เมืองพาราณสี จูติจากอดีตภพนั้นแล้วไปสู่ท่าสุปารกะ จูติจากอดีตภพนั้นแล้ว ไปสู่ท่าคาวีระ จูติจากอดีตภพนั้นแล้ว ไปสู่เมืองอนูราธบุรี จูติจากอดีตภพนั้นแล้ว ไปสู่บ้านเภกกันตคาม, ข้าพเจ้า ได้ถึงอดีตภพ ๑๓ อันสูงๆ ต่ำๆอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ บัดนี้ เกิดในอดีตภพอันอุตกฤษฎ์แล้ว ขอให้ท่านทั้งหลายแม່ทั้งหมด จงยังธรรมเป็นกุศลทั้งหลายให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด. ดังนี้ แล้ว ยังบริษัท ๔ ให้สังเวชแล้วปรินิพพาน ดังนี้แล.

สุกรโปกกาวัตถุ มาในธรรมบท จบ

(๒๓) ปราภวสูตร ว่าด้วยทางแห่งความเสื่อม

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไป เทวดาองค์หนึ่ง มีวรรณะงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างไปทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

]ข้าพระองค์มาทูลถามถึงคนผู้มีแต่ความเสื่อม

กับพระผู้มีพระภาคผู้ใดคมว่า

อะไรเป็นทางแห่งความเสื่อม

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

(๕.๑๕) ผู้เจริญก็รู้ได้ง่าย ผู้เสื่อมก็รู้ได้ง่าย

ผู้เจริญใคร่ธรรม ผู้เสื่อมชังธรรม

(เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า

ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก

ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๒ ว่าเป็นอย่างไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนที่มีอัสตบุรุษเป็นที่รัก ไม่ทำอัสตบุรุษให้เป็นที่ยรัก

ชอบใจธรรมของอัสตบุรุษ

นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

(เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า

ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๒

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก

ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๓ ว่าเป็นอย่างไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้ชอบหลับอยู่เสมอ ชอบสมาคม

ไม่ขยันหมั่นเพียร เกียจคร้าน โกรธง่าย

นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

(เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า

ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๓

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก

ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๔ ว่าเป็นอย่างไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้มีความสามารถเลี้ยงตนและผู้อื่นได้

แต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่ชรา ผู้ผ่านวัยหนุ่มวัยสาวแล้ว

นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

(เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า

ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๔

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก

ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๕ ว่าเป็นอย่างไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้กล่าวมุสาวาท (๕.๑๖) หลอกลวงสมณะหรือพราหมณ์

หรือแม้กระทั่งวงวิภยจากอื่นๆ

นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

(เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า

ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๕

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก

ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๖ ว่าเป็นอย่างไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้มีทรัพย์มาก มีเงินทองของกินเหลือเฟือ

กินของอร่อยเพียงคนเดียว

นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม
 (เทวดาทูลถามดังนี้)
 ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
 ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๖
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
 ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๗ ว่าเป็นอย่างไร
 (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
 คนกระด้างเพราะชาติ กระด้างเพราะทรัพย์
 และกระด้างเพราะโคตร
 ขอบุพพินัยของตน
 นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม
 (เทวดาทูลถามดังนี้)
 ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
 ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๗
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
 ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๘ ว่าเป็นอย่างไร
 (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
 คนผู้เป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และนักเลงการพนัน
 ขอบล้างผลาญทรัพย์สมบัติที่ตนหามาได้
 นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม
 (เทวดาทูลถามดังนี้)
 ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
 ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๘
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
 (๕.๑๗) ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๙ ว่าเป็นอย่างไร
 (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
 คนผู้ไม่ยินดีภรรยาของตน ชอบเที่ยวหญิงแพศยา
 ชอบคบชู้สาวภรรยาคนอื่น
 นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม
 (เทวดาทูลถามดังนี้)
 ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า

ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๙

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก

ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๐ ว่าเป็นอย่างไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ชายแก่ได้หญิงสาววัยรุ่น มีถิ่นเท่าผลมะพลับมาเป็นภรรยา

มักจะนอนไม่ค่อยหลับ เพราะความหึงหญิงสาวรุ่นนั้น

นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

(เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า

ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๐

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก

ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๑ ว่าเป็นอย่างไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนแต่งตั้งหญิงหรือชายผู้เป็นนักเลง

ใช้จ่ายเงินทองฟุ่มเฟือย ไว้ในความเป็นใหญ่

นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

(เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า

ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๑

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก

ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๒ ว่าเป็นอย่างไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้เกิดในชาติตียตระกูล มีโภคะน้อย

แต่มีความมักใหญ่ใฝ่สูง ปราศจะครองราชย์

นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยทศสเนอันประเสริฐ

พิจารณาเห็นทางแห่งความเสื่อมในโลก ดังกล่าวมานี้แล้ว

(๕.๑๘) ทานย่อมคบโลกที่เจริญแน่นอน

ปราภาวสูตรจบ

(๒๔) อัคคัปปสาทสูตร ว่าด้วยความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๓ ประการนี้ ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๓ ประการ คือ

๑. สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้า มีสองเท้า มีสี่เท้า และมีเท้ามากก็ตาม มีรูป หรือไม่มีรูปก็ตาม มีสัญญา ไม่มีสัญญา หรือมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ตาม มีประมาณเท่าใด ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์มีประมาณเท่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

๒. ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งหรือธรรมที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่งมีประมาณเท่าใด วิราคะ (ความคลายกำหนัด) คือความสร่างความเมา ความดับความกระหาย ความถอนอาลัย ความตัดวัฏฏะ ความสิ้นต้นหา ความคลายกำหนัด ความดับทุกข์ นิพพาน บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าธรรมเหล่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใสในวิราคธรรม ชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

๓. หมู่ก็ดี (๕.๑๙) คณะก็ดี มีประมาณเท่าใด พระสงฆ์สาวกของตถาคต ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ ทักขิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าหมู่หรือคณะเหล่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใส ในสงฆ์ ชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จิงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุญที่เลิศ คือ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สุข และพละ
 ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้เลื่อมใส
 ผู้รู้ธรรมที่เลิศโดยความเป็นธรรมที่เลิศ
 ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักษิณียบุคคลชั้นเยี่ยม
 ผู้เลื่อมใสในพระธรรมที่เลิศ อันเป็นที่คลายความกำหนัด
 และเป็นทีสงบระงับ นำสุขมาให้
 ผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นนาบุญอันยอดเยี่ยม
 ให้ทานแก่ท่านผู้เลิศ
 (๕.๒๐) นักปราชญ์ตั้งมั่นในธรรมที่เลิศ ให้ทานแก่ท่านผู้เลิศ
 เกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม
 ย่อมถึงความเป็นผู้เลิศ บันเทิงอยู่
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อัคคัปปสาทสูตรจบ

(๒๕) สพรหมกสูตร ว่าด้วยสกุลที่มีพรหม

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลใดบูชาบิดามารดาในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามิพรหม บุตรของสกุลใดบูชาบิดามารดาในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามิบุรพาจารย์ บุตรของสกุลใดบูชาบิดามารดาในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามิ อาหุไนยบุคคล

คำว่า (๕.๒๑) พรหม นี่เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่า บุรพาจารย์ นี่เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่า อาหุไนยบุคคล นี่เป็นชื่อของบิดามารดา ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะบิดามารดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตร

บิดามารดาผู้อนุเคราะห์ประชา

ท่านเรียกว่า พรหม บุรพาจารย์

และอาหุไนยบุคคลของบุตร

เพราะเหตุนี้ บัณฑิตพึงนมัสการ

และสักการะบิดามารดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน

การอบกลิ้น การให้อาบน้ำ และการล้างเท้า

เพราะการปรนนิบัติบิดามารดานั้น

บัณฑิตจึงสรรเสริญในโลกนี้เอง

เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์

สพรหมกสูตรจบ

(๒๖) นิรยัปปัตติสูตร (ปฏฐจจิตตสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้มีจิตถูกประทุษร้าย)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดวาระจิตของบุคคลผู้มีจิตถูกประทุษร้ายบางคนในโลกนี้ ด้วยใจ จึงรู้ชัดอย่างนี้ว่า (๕.๒๒) ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ จะถูกไหม้ในนรกเหมือนถูก นำไปฝังไว้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะจิตของเขาถูกประทุษร้าย ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่มีจิตถูกประทุษร้ายนั่นเอง สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ด้วยอาการอย่างนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ ดังนี้ว่า

พระพุทเจ้าทรงรู้บุคคลบางคน

ผู้มีจิตถูกประทุษร้ายแล้วในโลกนี้

จึงทรงขยายเนื้อความนี้ให้ชัดแก่ภิกษุในที่ใกล้ว่า
 ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ ต้องไปเกิดในนรก
 เพราะจิตของเขาถูกประทุษร้าย
 เขาเป็นอย่างนั้น เหมือนถูกนำไปฝังไว้
 ก็เพราะเหตุที่มีจิตถูกประทุษร้าย
 สัตว์ทั้งหลายจึงไปสู่ทุกคติ
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
 นิรยปัตติสูตร (ปทุมจกสูตร) จบ

(๒๗) ปสันนจิตตสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใส

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดวาระจิตของบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสบางคนในโลกนี้ด้วยใจ จึงรู้ชัด
 อย่างนี้ว่า ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ จะดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญ ไปประดิษฐานไว้ ข้อ
 นั้นเพราะเหตุอะไร เพราะจิตของเขาเลื่อมใส ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่มีจิตเลื่อมใสนั่นเอง สัตว์
 ทั้งหมดบางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ด้วยอาการอย่างนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์
 ดังนี้ว่า

พระพุทธเจ้าทรงรู้บุคคลบางคน
 ผู้มีจิตเลื่อมใสในโลกนี้
 จึงทรงขยายเนื้อความนี้ให้ชัดแก่ภิกษุในที่ใกล้ว่า
 ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ ต้องไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์
 เพราะจิตของเขาเลื่อมใส
 เขาเป็นอย่างนั้น เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้
 ก็เพราะเหตุที่มีจิตเลื่อมใส สัตว์ทั้งหลายจึงไปสู่สุคติ
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
 ปสันนจิตตสูตรจบ

(๒๘) เทวาวจนสูตร (ปัญจบุพพนิมิตตสูตร ว่าด้วยบุพพนิมิต ๕ ประการ)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาที่เทพบุตรจะจุติจากหมู่เทพ ย่อมปรากฏบุพพนิมิต ๕

ประการ คือ

๑. ดอกไม้ที่ประดับเหย้าแห่ง
๒. พัสตราภรณ์ที่สวมใส่หมองจางลง
๓. เหยื่อไหลออกจากกรักแร้
๔. ผิวพรรณเศร้าหมองปรากฏที่กาย
๕. เทพบุตรนั้นจะหมดความยินดีในทิพยสมบัติของตน

เทวดาทราบว่า เทพบุตรนี้จะจุติ ก็พลอยยินดีอวยพรให้ ๓ ประการ คือ

๑. ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว ขอให้ได้ไปเกิดในภูมิที่ดี
๒. ท่านได้ไปเกิดในภูมิที่ดีแล้ว ขอให้ได้ลาภที่ได้ด้วยดี
๓. ท่านครั้นได้ลาภอัน (ที่ได้ด้วย) ดีแล้ว ขอให้ดำรงตนอยู่ด้วยดี

(๕.๒๔) เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การไปเกิดในภูมิที่ดีของเทวดาเป็นอย่างไร การได้ลาภ อันดีของเทวดาเป็นอย่างไร การดำรงตนอยู่ด้วยดีของเทวดาเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุทั้งหลาย การเกิดเป็นมนุษย์ ถือว่าเป็นการ ไปเกิดในภูมิที่ดีของเทวดาการที่เทพบุตรลงมาเกิดเป็นมนุษย์แล้วได้รับความศรัทธาในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ นี่ถือว่าเป็นการได้ลาภอันดีของเทวดา ก็ความศรัทธาของเทพบุตรนั้นแล ตังมั่น มีเหตุเกิด หยั่งลง มั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกไม่สามารถทำให้คลอนแคลนไปได้ นี่ชื่อว่า เป็นการดำรงตนอยู่ด้วยดีของเทวดา”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้

เมื่อเทพบุตรจะจุติจากเทวโลก เพราะสิ้นอายุ
 เทวดาผู้พลอยยินดี ย่อมเปล่งเสียงอวยพร ๓ ประการ คือ
 ท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว
 ขอให้ไปเกิดในภูมิที่ดี คืออยู่ร่วมกับมนุษย์เกิด
 ท่านเกิดเป็นมนุษย์แล้ว (๕.๒๕) ขอให้ได้มีศรัทธาอย่างสูงยิ่ง
 ในพระสัทธรรมเกิด
 ศรัทธาของท่านนั้นขอให้ตังมั่น มีเหตุเกิด
 หยั่งลง มั่นคงในสัทธรรม
 ที่ตถาคตประกาศไว้ดีแล้ว
 ใครๆ ทำให้คลอนแคลนไม่ได้ตลอดชีวิตเกิด
 ท่านจงละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตได้ทั้งหมด

รวมทั้งละกรรมชั่วที่ประกอบด้วยโทษอื่นๆ
 จงทำความดีทางกาย วาจาให้มาก
 และทำความดีทางใจที่ประมาณมิได้ ปราศจากอุปธิ
 นอกจากนั้น ท่านจงทำบุญ
 ที่ให้เกิดสมบัตินั้นให้มาก ด้วยการให้ทาน
 ชักชวนผู้อื่นให้ดำรงอยู่ในสัทธรรม
 ในพุทธศาสนาเถิด
 เมื่อเทวดารู้แล้วว่า เทพบุตรกำลังจะจุติ
 ย่อมพลอยยินดีด้วยการอนุเคราะห์กล่าวชวณดังนี้ว่า
 ท่านเทพบุตร ท่านจงหวนกลับมาเกิด
 ในเทวโลกนี้บ่อยๆ เถิด
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
 เทวajanสูตร (ปัญจบุพพนิมิตตสูตร) จบ

(๒๙) ปฏฐานสูตร (สุขปัตถนาสูตร ว่าด้วยผู้ปรารถนาความสุข)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตเมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการนี้ พึงรักษาศีล

ความสุข ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เมื่อปรารถนาความสุขว่า “ขอความสรรเสริญ จงมาถึงเรา” พึงรักษาศีล
๒. เมื่อปรารถนาความสุขว่า “ขอโรคสมบัติทั้งหลาย จงเกิดขึ้นแก่เรา” พึงรักษาศีล
๓. เมื่อปรารถนาความสุขว่า “หลังจากตายแล้ว เราจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” พึง

รักษาศีล

ภิกษุทั้งหลาย (๕.๒๖) บัณฑิตเมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการนี้แล พึงรักษาศีล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จีตรัสคาถาประพันธ์

ดังนี้ว่า

นักปราชญ์ เมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการ คือ
 ความสรรเสริญ การได้ความปลื้มใจ
 และการตายไปเกิดในสวรรค์ พึงรักษาศีล
 บุคคลแม้ไม่ทำบาป แต่ยังคงคบคนทำบาป
 ก็ต้องถูกระแวงสงสัยในบาปเรื่อยไป
 และได้รับคำตำหนิติเตียนมากมาย

บุคคลทำคนเช่นไรให้เป็นมิตร
 และคบหาจนสนิทกับคนเช่นไร
 ถึงเขาก็เป็นเช่นคนนั้น
 เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นเช่นนั้น
 คนชั่วใครคบเข้าย่อมเป็นคนคบซึ่งมิได้เพื่อนมาแต่เดิม
 คนชั่วใครสัมผัสถูกต้อง หรือเมื่อสัมผัสถูกต้องคนอื่น
 ก็ย่อมเป็นคนที่ตนสัมผัสถูกต้อง ซึ่งมีได้เพื่อนมาแต่เดิม
 ดุจลูกศรที่กำซาบด้วยยาพิษก็พลอยแปดเปื้อนแล่งไปด้วย
 เพราะกลัวแต่การแปดเปื้อน
 นักปราชญ์จึงไม่ควรมีคนชั่วเป็นเพื่อน
 คนใดห่อปลาเน่าด้วยใบหญ้าคา
 แม้ใบหญ้าคาก็พลอยมีกลิ่นเหม็นเน่าฟุ้งไปด้วย
 การคบหาคนพาลก็เป็นฉนั้น
 ส่วนคนใดห่อกุศณาด้วยใบไม้
 แม้ใบไม้ก็พลอยมีกลิ่นหอมฟุ้งไปด้วย
 การคบหากับนักปราชญ์ก็เป็นฉนั้น
 เพราะเหตุฉนั้น บัณฑิตรู้การคบของตน
 เหมือนกับใบไม้ห่อสิ่งของแล้ว
 ไม่พึงเข้าไปคบหาอัสตบुरुข พึงคบหาแต่สัตบुरुข
 (๕.๒๗) เพราะอัสตบुरुขย่อมนำไปสู่นรก
 ส่วนสัตบुरुขย่อมชักนำให้เข้าถึงสุคติ
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
 สุขปัตถนาสูตรจบ

(๓๐) มาปุณฺณญาฬสูตร (เมตตสูตร ว่าด้วยการเจริญเมตตา)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัวบุญเลย คำว่า “บุญ” นี้ เป็นชื่อของความสุข ที่
 นำปรารถนา นำใคร่ นำรัก นำพอใจ เรารู้ชัดผลที่นำปรารถนา นำใคร่ นำรัก นำพอใจของบุญที่เราทำ
 ไว้ตลอดกาลนาน เราเจริญเมตตาพรหมวิหารมาถึง ๗ ปี จึงไม่มาเกิดในโลกนี้อีกถึง ๗ สังวัฏฏ
 วิวัฏฏกับ ทราบมาว่า เมื่อกัปพิณาศไป เราบังเกิด อยู่ในพรหมโลกชั้นอาภัสสระ เมื่อกัปเจริญขึ้นใหม่
 เราบังเกิดอยู่ในพรหมวิมานที่ว่างเปล่า

ภิกษุทั้งหลาย ณ พรหมวิมานนั้น เราเป็นพรหม เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครเทียบได้ด้วยคุณธรรม เป็นผู้สามารถเห็นอดีต อนาคต และปัจจุบันได้อย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้บังคับจิตใจให้เป็นไปในอำนาจของตนได้ ภิกษุทั้งหลาย เราเคยเป็นท้าวสักกะจอมเทพ ถึง ๓๖ชาติติดต่อกัน เคยเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชามีอำนาจ แผ่ไปทั่วมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นผู้พิชิตชัยได้ทั้งภายในและภายนอก มีแว่นแคว้น มั่นคง ประชาชนมั่งคั่ง (๕.๒๘) สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ นับได้หลายร้อยครั้ง ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการเกิดเป็นพระเจ้าแผ่นดินประเทศราชเลย

เรานั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากถึงเพียงนี้ด้วยผลของกรรมและวิบากของกรรมอะไรหนอ”

ภิกษุทั้งหลาย เราตอบตนเองได้ว่า “บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากถึงเพียงนี้ด้วยผลของกรรมและวิบากของกรรม ๓ ประการ คือ

๑. ทาน (การให้)
๒. ทมะ (การฝึกตน)
๓. สัณญมะ (การสำรวม)”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จัตุรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตพึงศึกษาบุญที่ดีเลิศ
มีความสุขเป็นกำไรเท่านั้น คือพึงบำเพ็ญทาน
ประพฤดิธรรมสม่ำเสมอ และเจริญเมตตาจิต
บัณฑิตครั้งบำเพ็ญธรรม ๓ ประการ
อันเป็นเหตุเกิดความสุขเหล่านี้แล้ว
ย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ซึ่งไม่มีการเบียดเบียนกัน
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
มาบุญญายิสสูตรจบ

(๓๑) อุภยัตถสูตร ว่าด้วยประโยชน์ทั้งสอง (อัปมาทสูตร ว่าด้วยความไม่ประมาท)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งที่บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมถือเอาประโยชน์ทั้งสองได้ คือ ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

(๕.๒๙) คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งนี้แล ที่บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมถือเอา
ประโยชน์ทั้งสองได้ คือ ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์
ดังนี้ว่า

บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท

ในการทำบุญทั้งหลาย

บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมบรรลุประโยชน์ทั้งสอง

ธีรชน เราเรียกว่า บัณฑิต

เพราะยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ

ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้า

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อัปมาทสูตรจบ

พระสูตรทั้ง ๘ นี้ มาในขุททกนิกาย อิติวุตตกะ

(๓๒) ปฐมสตูลลปากยิกสูตร (สัพภิสสูตร ว่าด้วยสัตบุรุษ)

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเมื่อราตรีผ่านไป พวกเทวดาสตูลลปากยิกา จำนวนมากมี
วรรณะงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
(๕.๓๐) อภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร

เทวดาองค์หนึ่งยืนอยู่ ณ ที่สมควรแล้ว ได้กล่าวคาถานี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น

ควรทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย

เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย

บุคคลจึงเป็นผู้ประเสริฐ ไม่เป็นผู้ตกต่ำ

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น

ควรทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย

เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย

บุคคลจึงได้ปัญญา จะได้ปัญญาจากคนอื่นก็หาไม่

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น

ควรทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย

เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย

บุคคลจึงไม่เศร้าโศกในท่ามกลางคนผู้เศร้าโศก

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคำถาถในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น

ควรทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย

เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย

บุคคลจึงรุ่งเรืองในท่ามกลางแห่งญาติ

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคำถาถในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น

ควรทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย

เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย

สัตว์ทั้งหลายจึงไปสู่สุคติ

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคำถาถในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น

ควรทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย

เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย

สัตว์ทั้งหลายจึงดำรงอยู่ได้ตลอดไป

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค คำ

ของใครหนอเป็นสุภาษิต

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คำของพวกท่านทั้งหมดเป็นสุภาษิตโดยอ้อม แต่ขอพวกท่านจงฟัง

คำของเราบ้าง

(๕.๓๑) บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น

ควรทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย

เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย

บุคคลจึงหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคำถาถแล้ว เทวดาเหล่านั้นมีใจยินดีถวายอภิวาท พระผู้มีพระภาค

กระทำประทักษิณแล้วหายตัวไป ณ ที่นั้นนั่นเอง

ปฐมสตุลลปกาถิกสูตรจบ

(๓๓) ทุติยสตุลลปายิกสูตร (มัจฉริสูตร ว่าด้วยคนตระหนี่)

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเมื่อราตรีผ่านไป พวกเทวดาสตุลลปายิกาจำนวนมากมีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร

เทวดาองค์หนึ่งยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวคาถาในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า
เพราะความตระหนี่และความประมาท

บุคคลจึงให้ทานอย่างนี้ไม่ได้

บุคคลผู้หวังบุญรู้แจ้งอยู่จึงให้ทานได้

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถาเหล่านี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

คนตระหนี่กลัวสิ่งใดแล้วไม่ให้ทาน

สิ่งนั้นนั่นเองเป็นภัยแก่เขาผู้ไม่ให้

ความหิวและความกระหายที่คนตระหนี่กลัว

ย่อมถูกต้องเขานั่นเองซึ่งเป็นคนเขลา

ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า

(๕.๓๒) ฉะนั้น บุคคลควรกำจัดความตระหนี่

ครอบงำมลทินแล้วให้ทานเถิด

เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถาเหล่านี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

คนเหล่าใดเมื่อของมีน้อยก็แบ่งให้

เหมือนคนเดินทางไกลแบ่งของให้เพื่อนร่วมทาง

เมื่อคนเหล่าอื่นตาย คนเหล่านั้นชื่อว่าไม่ตาย

ธรรมนี้เป็นธรรมเก่าแก่

คนพวกหนึ่งเมื่อมีของน้อยก็แบ่งให้ได้

พวกหนึ่งมีของมากกลับแบ่งให้ไม่ได้

ทักษิณาที่ให้จากของน้อย นับว่าเท่ากับของเป็นพัน

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถาเหล่านี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

พวกคนพาลเมื่อจะให้ทานก็ให้ยาก

เมื่อจะทำงานก็ทำยาก

พวกอัสติบุรุษย่อมไม่ทำตามธรรมของสัตบุรุษ

เพราะธรรมของสัตบุรุษดำเนินตามได้แสนยาก

ฉะนั้น การไปจากโลกนี้ของพวกสัตว์บุรุษ
 และสัตว์บุรุษจึงแตกต่างกัน
 พวกสัตว์บุรุษพากันลงนรก
 ส่วนพวกสัตว์บุรุษพากันขึ้นสวรรค์
 ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค คำ
 ของใครหนอเป็นสุภาษิต

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คำของพวกท่านทั้งหมดเป็นสุภาษิตโดยอ้อม แต่ขอพวกท่านจงฟัง
 คำของเราบ้าง

(๕.๓๓) แม้บุคคลใดประพฤตินให้ยุ่งยากเลียงดูกรรยา
 และเมื่อของมีน้อยก็ให้ได้
 บุคคลนั้นชื่อว่าประพฤติธรรม
 เมื่อบุรุษ ๑๐๐,๐๐๐ คน บุษากิษุ ๑,๐๐๐ รูป
 การบูชาของบุรุษเหล่านั้น
 จึงมีค่าไม่เท่าเสียหนึ่งของบุคคลเช่นนั้น
 ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า
 เพราะเหตุไร การบูชาอันใหญ่หลวงนี้
 จึงมีค่าไม่เท่าส่วนแห่งทานที่บุคคลให้ด้วยความเหมาะสม
 เมื่อบุรุษ ๑๐๐,๐๐๐ คน บุษากิษุ ๑,๐๐๐ รูป
 การบูชาของบุรุษเหล่านั้น
 จึงมีค่าไม่เท่าเสียหนึ่งของบุคคลเช่นนั้น ได้อย่างไร
 ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเทวดานั้นด้วยคาถาว่า
 บุคคลพวกหนึ่งดำรงอยู่ในความไม่เหมาะสม
 ทำร้ายเขา ฆ่าเขา หรือทำให้เขาเศร้าโศกแล้วจึงให้ทาน
 ทักษิณานั้นจัดเป็นทักษิณอันมีหนำเองด้วยน้ำตา
 เป็นไปกับด้วยอาชญา จึงมีค่าไม่เท่าส่วนแห่งทาน
 ที่ให้ด้วยความเหมาะสม
 เมื่อบุรุษ ๑๐๐,๐๐๐ คน บุษากิษุ ๑,๐๐๐ รูป
 การบูชาของบุรุษเหล่านั้น
 จึงมีค่าไม่เท่าเสียหนึ่งของบุคคลเช่นนั้น ได้อย่างนี้

พุทฺธยสฺส ลลปกายิกสฺส ตรจฺจ

(๓๔) อาทิตตสูตร ว่าด้วยสิ่งที่เป็นของร้อน

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเมื่อราตรีผ่านไป เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณะ งดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร (๕.๓๔) ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

เมื่อเรือนถูกไฟไหม้แล้ว
 เจ้าของเรือนขนเอาภาชนะใดออกไปได้
 ภาชนะนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่เขา
 ส่วนสิ่งของที่มีได้ขนออกไปย่อมถูกไฟไหม้ ฉนฺได
 โลกถูกขราและมรณะเผาแล้ว ก็ฉนฺนํ
 ควรนำออกด้วยการให้ทาน
 เพราะทานที่บุคคลให้แล้ว ชื่อนำออกดีแล้ว
 ทานที่บุคคลให้แล้วนั้นย่อมมีผลคือความสุข
 ที่ยังมีได้ให้ ย่อมไม่มีผลอย่างนั้น
 โจรยังปล้นเอาไปได้ พระราชายังริบเอาไปได้
 ไฟยังไหม้ได้หรือสูญหายไปได้
 อนึ่ง บุคคลจำต้องละร่างกาย
 พร้อมด้วยสิ่งของเครื่องอาศัยเพราะการตายจากไป
 ผู้มีปัญญารู้ชัดดังนี้แล้ว ควรใช้สอยและให้ทาน
 ครั้นให้ทานและใช้สอยตามควรแล้วจะไม่ถูกติเตียน
 ย่อมเข้าถึงสถานที่อันเป็นแดนสวรรค์
 อาทิตตสูตรจบ

(๓๕) มัจฉริสูตร ว่าด้วยคนตระหนี่

เทวดาทูลถามว่า
 คนเหล่าใดในโลกนี้ เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น
 บริภาษผู้อื่น ทำอันตรายแก่คนเหล่านั้นผู้ให้อยู่
 วิบากของคนเหล่านั้นจะเป็นเช่นไร
 และภพหน้าจะเป็นเช่นไร
 ข้าพระองค์มาเพื่อทูลถามพระผู้มีพระภาค
 ว่าจะรู้ข้อความนั้นได้อย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
 คนเหล่าใดในโลกนี้ เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น
 บริภาษผู้อื่น ทำอันตรายแก่คนอื่นผู้ให้อยู่
 (๕.๓๕) คนเหล่านั้นย่อมบังเกิดในนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือยมโลก
 ถ้าพวกเขาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลคนยากจน
 ซึ่งจะหาท่อนผ้า อาหาร ความยินดี และความสนุกสนานได้ยาก
 คนพาลเหล่านั้น ต้องการสิ่งใดจากผู้อื่น
 พวกเขาอย่าได้แม้สิ่งนั้น
 นั่นเป็นวิบากในภพนี้ และภพหน้าก็ยังเป็นทุกข์อีกด้วย
 เทวาทูลถามว่า
 ข้านี้ข้าพระองค์เข้าใจอย่างนี้
 ข้าแต่พระโคตม ข้าพระองค์ขอทูลถามข้ออื่น
 คนเหล่าใดในโลกนี้ ได้ความเป็นมนุษย์แล้ว
 รู้เจราปราศรัย ปราศจากความตระหนี่
 เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์
 เป็นผู้มีความเคารพอย่างแรงกล้า
 วิบากของคนเหล่านั้นจะเป็นเช่นไร และภพหน้าจะเป็นเช่นไร
 ข้าพระองค์มาเพื่อทูลถามพระผู้มีพระภาค
 ว่าจะรู้ข้อความนั้นได้อย่างไร
 พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
 คนเหล่าใดในโลกนี้ ได้ความเป็นมนุษย์แล้ว
 รู้เจราปราศรัย ปราศจากความตระหนี่
 เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์
 เป็นผู้มีความเคารพอย่างแรงกล้า
 คนเหล่านั้นย่อมปรากฏในสวรรค์ซึ่งเป็นที่อุบัติของพวกเขา
 ถ้าพวกเขาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลที่มั่งคั่ง
 ซึ่งจะหาท่อนผ้า อาหาร ความยินดี และความสนุกสนานได้ไม่ยาก
 บันเทิงใจอยู่ในโลกทรัพย์ที่ผู้อื่นหาสะสมไว้
 เหมือนเทวตาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี
 นั่นเป็นวิบากในภพนี้ (๕.๓๖) ทั้งภพหน้าก็เป็นสุขอีกด้วย

มัจฉริสูตรจบ

(๓๖) ยาวชราสูตร ว่าด้วยชรา

เทวดาทูลถามว่า

อะไรเล่ายังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา (ความแก่)

อะไรเล่าตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ

อะไรเล่าเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย

อะไรเล่าโจรลักไปไม่ได้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา

ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ

ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย

บุญโจรลักไปไม่ได้

ยาวชราสูตรจบ

(๓๗) ปวาสิมิตตสูตร (มิตตสูตร ว่าด้วยมิตร)

เทวดาทูลถามว่า

อะไรเล่าเป็นมิตรของคนเดินทาง

อะไรเล่าเป็นมิตรในเรือนของตน

อะไรเล่าเป็นมิตรของคนผู้มีประโยชน์เกิดขึ้น

อะไรเล่าเป็นมิตรติดตามตนไปถึงภพหน้า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

พวกหมู่เกวียนเป็นมิตรของคนเดินทาง

มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน

สหายเป็นมิตรของคนผู้มีประโยชน์เกิดขึ้นเนืองๆ

บุญที่ตนเองทำไว้แล้วเป็นมิตรติดตามตนไปถึงภพหน้า

ปวาสิมิตตสูตรจบ

(๓๘) มัจจุณาพภาทสูตร ว่าด้วยการถูกมัจจุร่าก่าจัด

เทวดาทูลถามว่า

(๕.๓๗) โลกถูกอะไรเล่าก่าจัด ถูกอะไรเล่าล้อมไว้

ถูกลูกศรคืออะไรเล่าเสียบไว้

ถูกอะไรเล่าเผาให้ร้อนตลอดกาลทุกเมื่อ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
 โลกถูกมัจจุร่าจัด ถูกขราล้อมไว้
 ถูกลูกศรคือตัณหาเสียบไว้
 ถูกความอยากเผาให้ร้อนตลอดกาลทุกเมื่อ
 มัจจุร่าพาทสูตฺตฺรจบ

(๓๙) สัทธีธิตตสูตร ว่าด้วยทรัพย์เครื่องปลื้มใจคือศรัทธา

เทวดาพุลถามว่า
 อะไรเล่าเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐของบุรุษในโลกนี้
 อะไรเล่าที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้
 อะไรเล่าเป็นรสที่ดีกว่ารสทั้งหลาย
 บุคคลมีความเป็นอยู่อย่างไร นักปราชญ์ทั้งหลาย
 จึงกล่าวว่ามีชีวิตประเสริฐ
 พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
 ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐของบุรุษในโลกนี้
 ธรรม ที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้
 สัจจะเท่านั้นเป็นรสที่ดีกว่ารสทั้งหลาย
 บุคคลมีความเป็นอยู่ด้วยปัญญา นักปราชญ์ทั้งหลาย
 จึงกล่าวว่ามีชีวิตประเสริฐ
 สัทธีธิตตสูตรจบ

(๔๐) ฐาปสีรณสูตร (นชิรติสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ไม่ทรุดโทรม)

เทวดาพุลถามว่า
 อะไรเล่าย่อมทรุดโทรม
 อะไรเล่าย่อมไม่ทรุดโทรม
 อะไรเล่าท่านเรียกว่าทางผิด
 อะไรเล่าเป็นอันตรายต่อธรรม
 อะไรเล่าสิ้นไปตามคืนและวัน
 อะไรเล่าเป็นมลทินของพรหมจรรย์
 อะไรเล่ามิใช่เนิ่น แต่เป็นเครื่องชำระล้าง
 ในโลกมีช่องก็ช่อง ที่จิตตั้งอยู่ไม่ได้

ข้าพระองค์มาเพื่อทูลถามพระผู้มีพระภาค
 ว่าจะรู้ข้อความนั้นได้อย่างไร
 พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
 รูปของสัตว์ทั้งหลายย่อมทรุดโทรม
 ชื่อและโคตรย่อมไม่ทรุดโทรม
 ราคะท่านเรียกว่าทางผิด
 ความโลภเป็นอันตรายต่อธรรม
 วยสิ้นไปตามคืนและวัน
 (๕.๓๘) หญิงเป็นมลทินของพรหมจรรย์ หมูสัตว์นี้ขังอยู่ในหญิงนั้น
 ตบะและพรหมจรรย์นั้นมิใช่ น้ำ แต่เป็นเครื่องชำระล้าง
 ในโลกมีช่องอยู่ ๖ ช่อง ที่จิตตั้งอยู่ไม่ได้ คือ
 ความเกียจคร้าน ๑ ความประมาท ๑ ความไม่ขยัน ๑
 ความไม่สำรวม ๑ ความมักหลับ ๑ ความอ้างเลสไม่ทำงาน ๑
 พึงเว้นช่องทั้ง ๖ เสีย โดยประการทั้งปวงเถิด
 ฐปาชีรณสูตรจบ

(๕๑) ปาเถยยสูตร ว่าด้วยเสปียง

เทวดาทูลถามว่า
 อะไรเล่ารวบรวมไว้ซึ่งเสปียง
 อะไรเล่าเป็นบ่อเกิดแห่งโรคทุกข์ทั้งหลาย
 อะไรเล่าผลักดันไสนรชนไป อะไรเล่าละได้ยากในโลก
 สัตว์เป็นอันมากติดอยู่ในอะไรเล่า เหมือนนกติดบ่วง ฉะนั้น
 พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
 ศรัทธารวบรวมไว้ซึ่งเสปียง
 สิริเป็นบ่อเกิดแห่งโรคทุกข์ทั้งหลาย
 ความอยากผลักดันไสนรชนไป
 ความอยากละได้ยากในโลก
 สัตว์เป็นอันมากติดอยู่ในความอยาก เหมือนนกติดบ่วง ฉะนั้น
 ปาเถยยสูตรจบ

(๔๒) ธรรมรตสูตร (อัจฉราสูตร ว่าด้วยนางอัปสร)

เทวดาทูลถามว่า

ราวป่านาหลงไหล ก็กก้องไปด้วยหมุ่นางอัปสร

เป็นป่าที่หมู่ปักษีอาศัยอยู่ จักออกไปได้อย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ทางนั้นชื่อว่าเป็นทางตรง ทิศนั้นชื่อว่ามีภัย

รถชื่อว่ามีเสียงดัง ประกอบด้วยล้อคือธรรม

หิริเป็นฝาประทุนของรถนั้น สติเป็นเกราะกันของรถนั้น

เรากล่าวธรรม มีสัมมาทิฏฐินำหน้าว่าเป็นนายสารถี

ยานชนิดนี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม

ผู้นั้นไปใกล้นิพพานด้วยยานนี้แล

ธรรมรตสูตรจบ

(๔๓) นอญญาตตัพพสูตร (ทหรสูตร ว่าด้วยสิ่งเล็กน้อย)

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ ระลึกถึงกันแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควรได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า พระโคตม ผู้เจริญทรงยืนยันหรือไม่ว่าเป็นผู้ตรัสรู้บุตรสมาสัมโพธิญาณ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาบพิตร ก็บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้องก็ พึงกล่าวว่า พระตถาคตได้ตรัสรู้บุตรสมาสัมโพธิญาณแล้ว ” เพราะท่านได้ตรัสรู้บุตรสมาสัมโพธิญาณแล้ว

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ แม้สมณพราหมณ์บางพวก เป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมาก (๕.๔๐) ยกย่องว่าเป็นคนดี คือ ท่านปุณณะ กัสสปะ ท่านมักขลิ โคศาล ท่านนิครนถ์ นาฏบุตร ท่านสัณชัย เวลัฏฐบุตร ท่านปุททะ กัจจายนะ ท่านอชิตะ เกสกัมพล สมณพราหมณ์เหล่านั้นเมื่อถูกข้าพระองค์ถามว่า ท่านทั้งหลายยืนยันตนหรือว่าเป็นผู้ตรัสรู้บุตรสมาสัมโพธิญาณ ” ก็ไม่ยืนยัน ว่าเป็นผู้ตรัสรู้บุตรสมาสัมโพธิญาณ ” ส่วนพระโคตมผู้เจริญยังทรงเป็นหนุ่มโดยพระชาติและยังทรงเป็นผู้ใหม่โดยบรรพชา ทำไมจึงกล้ายืนยันตนเล่า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาบพิตร สิ่ง ๔ อย่างนี้ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่าเล็กน้อย สิ่ง ๔ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. กษัตริย์ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่ายังทรงพระเยาว์
 ๒. งู ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่าตัวเล็ก
 ๓. ไฟ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่าเล็กน้อย
 ๔. ภิกษุ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่ายังหนุ่ม
- สิ่ง ๔ อย่างนี้แล ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่าเล็กน้อย
- พระผู้มีพระภาคผู้สุดศตาศดาได้ตรัสเวทยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์

ต่อไปอีกว่า

นรชนไม่ควรดูถูกดูหมิ่นกษัตริย์ผู้ถึงพร้อมด้วยชาติตระกูล
 ผู้เป็นอภิชาติ ผู้มียศ ว่ายังทรงพระเยาว์
 เพราะพระองค์ได้เสวยราชสมบัติแล้ว
 เป็นกษัตริย์จอมมนุษย์ ทรงพิโรธแล้ว
 จะลงพระราชอาณาจักรอย่างหนักแก่เขาได้
 ฉะนั้นบุคคลเมื่อจะรักษาชีวิตของตน
 พึงหลีกเลี่ยงการดูถูกดูหมิ่นกษัตริย์นั้น
 นรชนเห็นงูที่บ้านหรือที่ปากก็ตาม
 ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่าตัวเล็ก
 เพราะงูเป็นสัตว์มีพิษไม่ว่าจะมีวรรณะสูงและต่ำ
 งูนั้นพึงฉกกัดชายหญิงผู้เขลาในกาลบางคราว
 ฉะนั้นบุคคลเมื่อจะรักษาชีวิตของตน
 พึงหลีกเลี่ยงการดูถูกดูหมิ่นงูนั้น
 นรชนไม่ควรดูถูกดูหมิ่นไฟที่กินเชื้อมาก
 ลุกเป็นเปลว ไหม้ดำเป็นทาง ว่าเล็กน้อย
 เพราะไฟนั้นได้เชื้อแล้วก็กลายเป็นกองไฟใหญ่
 พึงลามไหม้ชายหญิงผู้เขลาในกาลบางคราว
 ฉะนั้นบุคคลเมื่อจะรักษาชีวิตของตน
 พึงหลีกเลี่ยงการดูถูกดูหมิ่นไฟนั้น
 (๕.๔๒) อนึ่ง ป่าใดที่ถูกไฟไหม้จนดำแล้ว
 เมื่อวันคืนล่วงไปๆ พันธุ์หญ้าหรือต้นไม้ยังงอกขึ้นที่ป่านั้นได้
 ส่วนผู้ใดถูกเดชภิกษุผู้มีศีลแผดเผา
 บุตรธิดาและปศุสัตว์ของผู้นั้นย่อมพินาศ
 ทายาทของเขาก็ย่อมไม่ได้รับทรัพย์มรดก

เขาเป็นผู้ไม่มีเครื่องญาติ ไม่มีทนาย
 ย่อมเป็นเหมือนตาลยอดด้วน
 เพราะฉะนั้น บุคคลผู้เป็นบัณฑิต
 เมื่อพิจารณาเห็นกษัตริย์ผู้มียศ ฐา
 และภิกษุผู้มีศีลว่าเป็นประโยชน์แก่ตน
 พึงประพฤติดุโดยชอบทีเดียว

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้
 ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระโคตมผู้เจริญทรงประกาศธรรมโดยปริยายเป็นอัน
 มาก เปรียบเหมือนบุคลลหายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่
 มืด ด้วยตั้งใจว่า คนมี ตาดีจักเห็นรูปได้” ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระ
 ภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็น
 อุบาสก ผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต

นอุณฺณตํพฺพสุตรจป

(๔๔) ขรามรณสูตร ว่าด้วยขราและมรณะ

เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้ทูลถาม
 พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คนเกิดมาแล้วที่พ้นจากขราและมรณะมีบ้างหรือไม่

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาบพิตร คนเกิดมาแล้วที่จะพ้นจากขราและมรณะไม่มีเลย
 แม้ขัตติยมหาศาลซึ่งเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทอง และเงินมากมาย มีทรัพย์เครื่องปลื้ม
 ใจมากมาย มีทรัพย์และธัญชาติมากมาย ก็ไม่พ้นจากขราและมรณะ

แม้พราหมณมหาศาล ฯลฯ แม้คหบดีมหาศาลซึ่งเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มี
 ทองและเงิน มากมาย มีทรัพย์เครื่องปลื้มใจมากมาย มีทรัพย์และธัญชาติมากมาย ก็ไม่พ้นจากขรา
 และมรณะ

(๕.๔๔) แม้ภิกษุทุกรูปซึ่งเป็นพระอรหันต์ สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ ควร
 ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้
 โดยชอบ ร่างกายนี้แม้ของพระอรหันต์เหล่านั้น ก็เป็นสภาพแตกดับต้องทอดทิ้งเป็นธรรมดา

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ราชรถอนวิจิตรย่อมชำรุด

แม้สรีระก็ย่อมเข้าถึงขรา

แต่ว่าธรรมของสัตบุรุษหาเข้าถึงขราไม่

สัตบุรุษกับสัตบุรุษเท่านั้นจึงรู้กันได้

ชราภรณ์สูตรจบ

(๔๕) อัตตปิยสูตร (ปิยสูตร ว่าด้วยผู้รักตน)

เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ข้าพระองค์หลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิด คำนึงอย่างนี้ว่า ขนเหล่าไหนหนอชื่อว่ารักตน ขนเหล่าไหนชื่อว่าไม่รักตน” ข้าพระองค์ได้มีความคิด ดังนี้ว่า ก็ขนเหล่าใดประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ขนเหล่านั้นชื่อว่าไม่รักตน แม้ขน เหล่านั้นจะกล่าวอย่างนี้ว่า เรารักตน” ก็ตาม ขนเหล่านั้นก็ชื่อว่าไม่รักตน”

(๕.๔๕) ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะชนผู้รักกันทำความเสียหายใดให้แก่ผู้ไม่รักกันได้ ขน เหล่านั้นก็ทำความเสียหายนั้นให้แก่ตนเองได้ ฉะนั้นขนเหล่านั้นจึงชื่อว่าไม่รักตน ส่วนขนเหล่าใด ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ขนเหล่านั้นชื่อว่ารักตน แม้ขนเหล่านั้น จะกล่าวอย่างนี้ว่า เรา ไม่รักตน” ก็ตาม ขนเหล่านั้นก็ชื่อว่ารักตน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะชนผู้รักกันทำความเจริญใดให้แก่ผู้ที่รักกันได้ ขนเหล่านั้นก็ทำ ความเจริญนั้นให้แก่ตนเองได้ ฉะนั้นขนเหล่านั้นจึงชื่อว่ารักตน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มหาบพิตร ข้อนั้นเป็นอย่างนั้น มหาบพิตร ข้อนั้น เป็นอย่างนั้น เพราะว่าชนบางพวกประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ขนเหล่านั้นชื่อว่าไม่รักตน แม้ขน เหล่านั้นจะกล่าวอย่างนี้ว่า เรารักตน” ก็ตาม ขนเหล่านั้นก็ชื่อว่าไม่รักตน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะชนผู้ไม่รักกันทำความเสียหายใดให้แก่ผู้ไม่รักกันได้ ขนเหล่านั้น ก็ทำ ความเสียหายนั้นให้แก่ตนเองได้ ฉะนั้นขนเหล่านั้นจึงชื่อว่าไม่รักตน ส่วนชนบางพวกประพฤติ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ขนเหล่านั้นชื่อว่ารักตน แม้ขนเหล่านั้นจะกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่รักตน” ก็ตาม ขนเหล่านั้นก็ชื่อว่ารักตน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะชนผู้รักกันทำความเจริญใดให้แก่ผู้ที่ตนรักได้ ขนเหล่านั้นก็ทำ ความเจริญนั้นแก่ตนเองได้ ฉะนั้นขนเหล่านั้นจึงชื่อว่ารักตน

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ถ้าบุคคลรู้ว่ารักตน ก็ไม่พึงชักนำตนไปในทางชั่ว

เพราะความสุขนั้นบุคคลผู้มักทำชั่วจะไม่ได้โดยง่าย

เมื่อบุคคลถูกความตายครอบงำ

ก็จะต้องละทิ้งภพมนุษย์ไป

ก็อะไรเล่าเป็นสมบัติของเขา

และเขาจะนำอะไรไปได้

อนึ่ง อะไรเล่าจะติดตามเขาไป
 ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น
 สัตว์ผู้จะต้องตายในโลกนี้
 ทำกรรมอันใด คือบุญและบาปทั้ง ๒ ประการ
 บุญและบาปนั้นแลเป็นสมบัติของเขา
 ทั้งเขาจะนำเอาบุญและบาปนั้นไปได้
 อนึ่ง บุญและบาปนั้นย่อมติดตามเขาไป
 ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น
 เพราะฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดี
 สะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า
 (๕.๔๗) เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า
 อัตตปิยสูตรจบ

(๔๖) ปมาทสูตร ว่าด้วยความไม่ประมาท (อัปภกสูตร ว่าด้วยสัตว์มีจำนวนน้อย)

เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้กราบทูล
 พระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์หลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึง
 อย่างนี้ว่า สัตว์เหล่าใดได้โลกะมากมายแล้ว ไม่มัวเมา ไม่ประมาท ไม่ติดอยู่ในกามและไม่ประพฤติด
 ในสัตว์ทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้นมีจำนวนน้อยในโลก ส่วนสัตว์ เหล่าใดได้โลกะมากมายแล้ว มัวเมา
 ประมาท ติดอยู่ในกามและประพฤติดในสัตว์ทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้นมีจำนวนมากในโลก

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มหาบพิตร ข้อนั้นเป็นอย่างนั้น มหาบพิตร ข้อนั้น เป็นอย่างนั้น สัตว์
 เหล่าใดได้โลกะมากมายแล้ว ไม่มัวเมา ไม่ประมาท ไม่ติดอยู่ ในกามและไม่ประพฤติดในสัตว์
 ทั้งหมด สัตว์เหล่านั้นมีจำนวนน้อยในโลก ส่วนสัตว์เหล่าใดได้โลกะมากมายแล้ว (๕.๔๘) มัวเมา
 ประมาท ติดอยู่ในกามและประพฤติดในสัตว์ทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้นมีจำนวนมากในโลก

พระผู้มีพระภาค ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า
 สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้กำหนดกล้าในภคที่นำใคร่
 มักมาก หมกมุ่นในกาม ไม่รู้สึกตัวว่าละเมิด
 เหมือนพวกเนื้อไม่รู้สึกตัวว่ามีบ่วงที่เขาตกไว้
 ผลแผ่ร่อนย่อมมีแก่สัตว์พวกนั้นในภายหลัง
 เพราะกรรมนั้นมีวิบากเลวทราม

ปมาทสูตร (อัปภกสูตร) จบ

(๔๗) อปปมาทสูตร ว่าด้วยความไม่ประมาท

เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้า มีอยู่หรือ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาบพิตร ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดประโยชน์ทั้งสอง ไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันนี้ และประโยชน์ในภายหน้า มีอยู่

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันนี้ และประโยชน์ในภายหน้า คืออะไร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาบพิตร ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้าไว้ได้ คือ ความไม่ประมาท

๓.๒.๖ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๖

(๖.๑) รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่สัญจรไปบนแผ่นดินชนิดใดชนิดหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้น ทั้งหมดย่อมรวมลงในรอยเท้าช้าง บัณฑิตกล่าวว่า รอยเท้าช้างเป็นเลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะ เป็นรอยใหญ่ ฉะนั้น มหาบพิตร ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้า คือ ความไม่ประมาท ก็ฉนั้น

พระผู้มีพระภาค ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

บุคคลเมื่อปรารถนาอายุ ความไม่มีโรค

วรรณะ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง

และความยินดีอย่างโอฬารต่อไป

พึงทำความไม่ประมาท

บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ

ความไม่ประมาทในการทำบุญ

บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมบรรลุประโยชน์ทั้งสอง

ธีรชนท่านเรียกว่า บัณฑิต

เพราะยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ

ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้า

อปปมาทสูตร จบ

(๔๘) อปุตตกสูตร ว่าด้วยทรัพย์ที่ไม่มีบุตร

ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแต่ยังวัน ถวายอภิเษกแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระเจ้า ปเสนทิโกศลดังนี้ว่า เชิญเถิด มหาบพิตร (๖.๒) พระองค์เสด็จมาจากไหนแต่ยังวัน

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คหบดีผู้เป็นเศรษฐี ในกรุงสาวัตถี นี้ ถึงแก่กรรมแล้ว ข้าพระองค์ให้ชนทรัพย์สมบัติที่ไม่มีบุตรนั้นมาไว้ในพระราชวังแล้วก็มาเข้าเฝ้า เสนาบดีท่านนั้นมี ๘,๐๐๐,๐๐๐ ส่วนเครื่องเงินนั้น ไม่ต้องพูดถึง อนึ่ง คหบดีผู้เป็นเศรษฐีนั้น ได้ บริโภคอาหารเช่นนี้ คือ บริโภคปลายข้าว กับน้ำผักดอง ได้ใช้ผ้าเครื่องนุ่งห่มเช่นนี้ คือ นุ่งห่มผ้าเนื้อ หยาบที่ตัดเป็นสามชิ้น เย็บติดกัน ได้ใช้ยานพาหนะเช่นนี้ คือ ใช้รถเกาๆ กันรุ่มทำด้วยใบไม้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มหาบพิตร ข้อนี้เป็นอย่างนั้น มหาบพิตร ข้อนี้ เป็นอย่างนั้น เรื่อง เคยมีมาแล้ว คหบดีผู้เป็นเศรษฐีนั้น ได้สั่งให้จัดเตรียม บิณฑบาตถวายพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าพระนาม ว่าตครสีชื่อว่า ท่านทั้งหลาย จงถวาย อาหารบิณฑบาตแก่สมณะ” แล้วลุกจากอาสนะเดินจากไป ภายหลังได้มีความเสียดายว่า อาหารบิณฑบาตนี้ให้หาสหรือกรรมกรบริโภคยิ่งดีกว่า” (๖.๓) นอกจากนี้ เขายังปลิตชีวิตบุตรน้อยคนเดียวของพี่ชาย เพราะทรัพย์สมบัติเป็นเหตุอีกด้วย

มหาบพิตร ด้วยผลของกรรมที่คหบดีผู้เป็นเศรษฐีนั้น สั่งให้จัดเตรียมอาหาร บิณฑบาต ถวายพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าพระนามว่าตครสี เขาจึงบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ๗ ครั้ง ด้วยเศษผล ของกรรมนั้นเหมือนกัน ได้เป็นเศรษฐีในกรุงสาวัตถีนี้แหละถึง ๗ ครั้ง

มหาบพิตร ด้วยผลของกรรมที่คหบดีผู้เป็นเศรษฐีนั้นถวายอาหารบิณฑบาตแล้ว ภายหลัง ได้มีความเสียดายว่า อาหารบิณฑบาตนี้ให้หาสหรือกรรมกรบริโภค ยิ่งดีกว่า” เขาจึงไม่คิดอยาก บริโภคอาหารอันมากมาย ไม่คิดอยากใช้ผ้าเครื่องนุ่งห่มอันมากมาย ไม่คิดอยากใช้ยานพาหนะอย่างโอ้อ่า ไม่คิดอยากบริโภคกามคุณ ๕ ที่ดีๆ

มหาบพิตร อนึ่ง ด้วยผลของกรรมที่คหบดีผู้เป็นเศรษฐีนั้นปลิตชีวิตบุตรน้อย คนเดียวของ พี่ชาย เพราะทรัพย์สมบัติเป็นเหตุ เขาจึงถูกไฟเผาอยู่ในนรกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี หลาย แสนปี (๖.๔) ด้วยเศษผลของกรรมนั้นเหมือนกัน ทรัพย์สมบัติที่ไม่มีบุตรรับเอา จึงถูกชนเข้าคลังหลวง นี่เป็นครั้งที่ ๗

มหาบพิตร ก็บุญเก่าของคหบดี ผู้เป็นเศรษฐีนั้นหมดสิ้นแล้ว และบุญใหม่ก็ ไม่ได้สะสมไว้ ในวันนี้ คหบดีผู้เป็นเศรษฐีนั้นถูกไฟเผาอยู่ในมหาโรรูนรก

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คหบดีผู้เป็นเศรษฐี บังเกิดในมหาโร รูนรกอย่างนั้นหรือ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อย่างนั้น มหาบพิตร คหบดีผู้เป็นเศรษฐี บังเกิดในมหาโร รูนรกแล้ว

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปนี้ดีกว่า

ข้าวเปลือก ทรัพย์สิน เงินทอง
สิ่งของที่หวงแหนอย่างใดอย่างหนึ่ง
หรือทาส กรรมกร คนรับใช้
และผู้อาศัยที่มีอยู่ ทั้งหมดนั้นเขานำไปไม่ได้
จำต้องละทิ้งไว้ทั้งหมด

อนึ่ง บุคคลทำกรรมใดทางกาย
ทางวาจา หรือทางใจ
กรรมนั้นแลเป็นสมบัติของเขา
ทั้งเขาจะนำกรรมนั้นไปได้

อนึ่งกรรมนั้นย่อมติดตามเขาไป
ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น
เพราะฉะนั้น (๖.๕) บุคคลควรทำกรรมดี
สะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า
เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า
อปุตตกสูตรจบ

(๔๙) ตโมตมสูตร (บุคคลสูตร ว่าด้วยบุคคล ๔ ประเภท)

เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลผู้ประทับนั่ง ณ ที่สมควรดังนี้ว่า มหาบพิตร บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก บุคคล ๔ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้มีมืดมาและมีมืดไป
๒. บุคคลผู้มีมืดมาแต่สว่างไป
๓. บุคคลผู้สว่างมาแต่มืดไป
๔. บุคคลผู้สว่างมาและสว่างไป

บุคคลผู้มีมืดมาและมีมืดไป เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลต่ำ คือตระกูลจันทรกาล ตระกูล ช่างสาน ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างรถ หรือตระกูลคนเทขะ เป็นตระกูลยากจน มีข้าว น้ำและสิ่งของเครื่องใช้น้อย เป็นไปอย่างฝืดเคือง เป็นแหล่งที่หาของกินและเครื่องนุ่งห่มได้ยาก และเขามีผิวพรรณหม่นหมอง ไม่น่าดู ต่ำเตี้ย มีความเจ็บป่วยมาก ตาบอด เป็นง่อย (๖.๖) เป็นคนกระจอก หรือเป็นโรคอัมพาต มักไม่ได้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบ

ไล่ ที่นอน ที่พัก และเครื่อง ประทีป และเขายังประพฤติกายหุจรีต วจีหุจรีต มโนหุจรีต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก

อุปมาเหมือนบุรุษไปจากความมืดสู่ความมืดมิด หรือไปจากความมืดมัว สู่ความมืดมัว หรือไปจากสายเลือดชั่วสู่สายเลือดชั่ว แม้ฉันทิ มหาบพิตร ตถาคต กล่าวว่า บุคคลนี้มีอุปไมยฉันทิ นั้น บุคคลผู้มีตมามาและมีตไป เป็นอย่างนี้แล

บุคคลผู้มีตมามาแต่สว่างไป เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลต่ำ คือ ตระกูลจันฑาล ตระกูลช่างสาน ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างรถ (๖.๗) หรือตระกูลคนทเหยยะ เป็น ตระกูล ยากจน มีข้าว น้ำและสิ่งของเครื่องใช้น้อย เป็นไปอย่างฝืดเคือง เป็นแหล่งที่หาของกินและ เครื่องนุ่งห่มได้ยาก และเขามีผิวพรรณหม่นหมอง ไม่น่าดู ต่ำเตี้ย มีความเจ็บป่วยมาก ตาบอด เป็น ง่อย เป็นคนกระจอก หรือเป็นโรคอัมพาต มักไม่ได้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่ นอน ที่พัก และ เครื่องประทีป แต่เขาประพฤติกายสุจรีต วจีสุจรีต มโนสุจรีต หลังจากตายแล้ว จะไป เกิดในสุคติโลกสวรรค์

อุปมาเหมือนบุรุษขึ้นจากแผ่นดินสู่บัลลังก์ หรือขึ้นจากบัลลังก์สู่หลังม้า หรือขึ้นจากหลัง ม้าสู่คอช้าง หรือขึ้นจากคอช้างสู่ปราสาท แม้ฉันทิ มหาบพิตร ตถาคต กล่าวว่า บุคคลนี้มีอุปไมยฉันทิ นั้น บุคคลผู้มีตมามาแต่สว่างไป เป็นอย่างนี้แล

บุคคลผู้สว่างมาแต่มืดไป (๖.๘) เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลสูง คือ ตระกูลชัตติยมหาศาล ตระกูล พราหมณมหาศาล หรือตระกูลคหบดีมหาศาล เป็นตระกูลมั่งคั่ง มี ทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินมาก มีเครื่องใช้ที่น่าปลื้มใจมากมาย มีทรัพย์และธัญชาติ มากมาย และเขามีรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก ได้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของ หอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แต่เขาประพฤติกายหุจรีต วจีหุจรีต มโนหุจรีต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก

อุปมาเหมือนบุรุษลงจากปราสาทสู่คอช้าง หรือลงจากคอช้างสู่หลังม้า หรือลง (๖.๙) จาก หลังม้าสู่บัลลังก์ หรือลงจากบัลลังก์สู่พื้นดิน หรือลงจากพื้นดินเข้าสู่ที่มืด แม้ฉันทิ มหาบพิตร ตถาคต กล่าวว่า บุคคลนี้มีอุปไมยฉันทิ นั้น บุคคลผู้สว่างมา แต่มืดไป เป็นอย่างนี้แล

บุคคลผู้สว่างมาและสว่างไป เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลสูง คือ ตระกูลชัตติยมหาศาล ตระกูลพราหมณมหาศาล หรือตระกูลคหบดีมหาศาล เป็นตระกูลมั่งคั่ง มี ทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินมาก มีเครื่องใช้ที่น่าปลื้มใจมากมาย มีทรัพย์และธัญชาติ มากมาย และเขามีรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก ได้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของ หอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป (๖.๑๐) และเขาก็ประพฤติกายสุจรีต วจีสุจรีต มโน สุจรีต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

อุปมาเหมือนบุรุษก้าวไปด้วยดีจากบัลลังก์สู่บัลลังก์ หรือก้าวไปด้วยดีจากหลัง ม้าสู่หลังม้า หรือก้าวไปด้วยดีจากคอช้างสู่คอช้าง หรือก้าวไปด้วยดีจากปราสาทสู่ปราสาท แม้ฉันใด มหาบพิตร ตถาคตกล่าวว่า บุคคลนี้มีอุปไมยฉันนั้น บุคคลผู้สว่างมาและสว่างไป เป็นอย่างนี้แล มหาบพิตร บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาได้ตรัสเวทยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

มหาบพิตร บุรุษเข้ญใจไม่มีศรัทธา
 เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น มีความด่าริชัว
 เป็นมิจฉาภิภูฐิ ไม่มีความเอื้อเฟื้อ
 ด่าบริภาษสมณะ หรือพราหมณ์ หรือวณิกอื่นๆ
 เขาเป็นคนไม่มีประโยชน์ เป็นคนมักโกรธ
 ย่อมห้ามคนที่กำลังจะให้สิ่งของเครื่องใช้แก่คนที่กำลังขอ
 มหาบพิตรผู้เป็นใหญ่กว่าปวงชน
 คนเช่นนั้นเมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึงนรกอันโหดร้าย
 บุคคลประเภทนี้ ชื่อว่าผู้มีตมาและมิตไป
 มหาบพิตร บุรุษเข้ญใจ (๖.๑๑) แต่มีศรัทธา
 ไม่มีความตระหนี่ มีความด่าริประเสริฐ
 มีใจไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมให้ทาน
 ย่อมลูกรับสมณะ หรือพราหมณ์ หรือวณิกอื่นๆ
 ย่อมสำเหนียกในจรรയാอันเรียบร้อย
 ไม่ห้ามคนที่กำลังจะให้สิ่งของเครื่องใช้แก่คนที่กำลังขอ
 มหาบพิตรผู้เป็นใหญ่กว่าปวงชน
 คนเช่นนั้นเมื่อตายแล้ว ย่อมเข้าถึงไตรทิพยสถาน
 บุคคลประเภทนี้ ชื่อว่าผู้มีตมาแต่สว่างไป
 มหาบพิตร บุรุษมั่งมี แต่ไม่มีศรัทธา
 เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น มีความด่าริชัว
 เป็นมิจฉาภิภูฐิ ไม่มีความเอื้อเฟื้อ
 ด่าบริภาษสมณะ หรือพราหมณ์ หรือวณิกอื่นๆ
 เขาเป็นคนไม่มีประโยชน์ เป็นคนมักโกรธ
 ย่อมห้ามคนที่กำลังจะให้สิ่งของเครื่องใช้แก่คนที่กำลังขอ
 มหาบพิตรผู้เป็นใหญ่กว่าปวงชน

คนเช่นนั้นเมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึงนรกอันโหดร้าย
 บุคคลประเภทนี้ ชื่อว่าผู้สว่างมาและมืดไป
 มหาบพิตร บุรุษมั่งมี ทั้งมีศรัทธา
 ไม่มีความตระหนี่ มีความดำริประเสริฐ
 มีใจไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมให้ทาน
 ย่อมลูกรับสมณะ (๖.๑๒) หรือพรหมณ์ หรือวณิกอื่นๆ
 ย่อมสำเหนียกในจรรยาอันเรียบร้อย
 ไม่ห้ามคนที่กำลังจะให้สิ่งของเครื่องใช้แก่คนที่กำลังขอ
 มหาบพิตรผู้เป็นใหญ่กว่าปวงชน
 คนเช่นนั้นเมื่อตายแล้ว ย่อมเข้าถึงไตรทิพยสถาน
 บุคคลประเภทนี้ ชื่อว่าผู้สว่างมาและสว่างไป
 ตโมตมสูตรจบ

(๕๐) ปัพพตูปมสูตร ว่าด้วยชราและมรณะเป็นประจักษ์ของเขา

เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
 ถึงที่ประทับแต่ ยังวัน ถวายอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระเจ้า
 ปเสนทิโกศลผู้ประทับนั่ง ณ ที่สมควรดังนี้ว่า เชิญเถิดมหาบพิตร พระองค์เสด็จมาจากไหนแต่ยังวัน

พระเจ้าประเสนทิโกศลกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กษัตราธิราชผู้ได้มูรธาภิเษก
 แล้ว มัวเมาเพราะความเป็นใหญ่ ถูกความกำหนดในกามกลุ่มมุ่มแล้ว ผู้ถึงซึ่งความมั่นคงในชนบท
 ชนปะฐพีมณฑลใหญ่แล้วครอบครองอยู่ มีราชกรณียกิจอันใด บัดนี้ ข้าพระองค์ก็ขวนขวายใน
 ราชกรณียกิจอันนั้น

มหาบพิตร พระองค์จะทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ณ ที่นี้ ราชบุรุษของ
 พระองค์ผู้ควรเชื่อถือ มีวาจาเป็นหลักฐาน มาจากทิศตะวันออก เข้ามาเฝ้าพระองค์แล้วกราบทูลอย่าง
 นี้ว่า ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระองค์ มาจากทิศตะวันออก ณ ที่นั้นได้เห็น (๖.๑๓) ภูเขา
 ใหญ่สูงเทียมเมฆกำลังกลิ้งบดสัตว์ทั้งปวง พระเจ้าข้า ขอพระองค์ทรงกระทำสิ่งที่พึงกระทำเถิด

ลำดับนั้น บุรุษคนที่ ๒ ผู้ควรเชื่อถือ มีวาจาเป็นหลักฐาน มาจากทิศ ตะวันตก ฯลฯ
 ต่อจากนั้น บุรุษคนที่ ๓ ผู้ควรเชื่อถือ มีวาจาเป็นหลักฐาน มาจากทิศเหนือ ฯลฯ ต่อจากนั้น บุรุษคนที่
 ๔ ผู้ควรเชื่อถือ มีวาจาเป็นหลักฐาน มาจากทิศใต้ เข้ามาเฝ้าพระองค์แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ
 ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระองค์ มาจากทิศใต้ ณ ที่นั้น ได้เห็นภูเขาใหญ่สูงเทียมเมฆกำลังกลิ้งบด
 สัตว์ทั้งปวง พระเจ้าข้า ขอพระองค์ทรงกระทำสิ่งที่พึงกระทำเถิด ” เมื่อมหาภัยร้ายากจ ที่จะทำให้

มนุษย์สิ้นชีวิต อันใหญ่หลวงเห็นปานนี้ บังเกิดขึ้นแล้วแก่พระองค์ อะไรเล่าจะเป็นกิจที่พระองค์ควรกระทำในฐานะเป็นมนุษย์ที่หาได้ยาก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อมหาภัยร้ายกาจ ที่จะทำให้มนุษย์สิ้นชีวิต อันใหญ่หลวงเห็นปานนี้ บังเกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์ (๖.๑๔) อะไรเล่าจะเป็นกิจที่ข้าพระองค์ควรกระทำ ในฐานะเป็นมนุษย์ที่หาได้ยาก นอกจากปฏิบัติธรรมให้เสมอดันเสมอปลาย สร้างบุญ กุศลเอาไว้

มหาบพิตร อาตมภาพขอถวายพระพรให้ทรงทราบ ชราและมรณะย่อม ครอบงำพระองค์ เมื่อชราและมณะครอบงำพระองค์อยู่ อะไรเล่าจะเป็นกิจที่พระองค์ ควรกระทำ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อชราและมณะครอบงำข้าพระองค์อยู่ อะไรเล่า จะเป็นกิจที่ข้าพระองค์ควรกระทำ นอกจากปฏิบัติธรรมให้เสมอดันเสมอปลาย สร้างบุญกุศลเอาไว้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กษัตริราชผู้ได้มูรธาภิเษกแล้ว มัวเมาเพราะความเป็นใหญ่ ถูกความกำหนัดในกามกลุ้มรุมแล้ว ผู้ถึงความมั่นคงในชนบท ผู้ชนะปฐพีมณฑลใหญ่แล้วครอบครองอยู่ ทรงทำการรบด้วยพลช้างเหล่าใด เมื่อชรา และมณะครอบงำอยู่ ก็ไม่ใช่คติ ไม่ใช่วิสัยที่จะทำการรบด้วยพลช้างแม้เหล่านั้น

กษัตริราชผู้ได้มูรธาภิเษกแล้ว ฯลฯ ผู้ชนะปฐพีมณฑลใหญ่แล้วครอบครองอยู่ ทรงทำการรบด้วยพลม้าเหล่าใด ฯลฯ รบด้วยพลรถเหล่าใด ฯลฯ รบด้วยพลเดินเท้าแม้เหล่าใด เมื่อชราและมณะครอบงำอยู่ ก็ไม่ใช่คติ ไม่ใช่วิสัยที่จะทำการรบด้วยพลเดินเท้าแม้เหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (๖.๑๕) ในราชตระกูลนี้ มหาอำมาตย์ ผู้มีมนตรี ซึ่งสามารถจะใช้นักรบทำลายข้าศึกที่ยกทัพมา ก็มีอยู่เหมือนกัน แต่เมื่อชราและมณะครอบงำอยู่ ก็ไม่ใช่คติ ไม่ใช่วิสัยที่จะทำการรบด้วยมนตรีแม้เหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง ในราชตระกูลนี้ เงินทองทั้งที่อยู่ในพื้นดิน ทั้งที่อยู่ในอากาศซึ่งพวกข้าพระองค์สามารถใช้เป็นเครื่องมือให้ข้าศึกที่ยกทัพมาแตกกัน ก็มีอยู่เป็นอันมาก แต่เมื่อชราและมณะครอบงำก็ไม่ใช่คติ ไม่ใช่วิสัยที่จะทำการรบด้วยทรัพย์แม้เหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็แลเมื่อชราและมณะครอบงำอยู่ อะไรเล่าจะเป็นกิจที่ข้าพระองค์ควรกระทำ นอกจากปฏิบัติธรรมให้เสมอดันเสมอปลาย สร้างบุญกุศลเอาไว้

มหาบพิตร ข้อนี้เป็นอย่างนั้น มหาบพิตร ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ก็เมื่อชราและมณะครอบงำอยู่ อะไรเล่าจะเป็นกิจที่พระองค์ควรกระทำนอกจากปฏิบัติธรรมให้เสมอดันเสมอปลาย (๖.๑๖) สร้างบุญกุศลเอาไว้

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ภูเขาใหญ่ล้วนแล้วด้วยศิลา สูงจดท้องฟ้า

กลิ้งบดสัตว์มาโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ แม้นั้นใด

ชราและมณะก็ฉนั้น

ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย คือ พวกกษัตริย์

พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณฑาล และคนเทษยะ

ไม่เว้นใครๆ ไว้เลย ย่อมอย่าให้เหล่าสัตว์ทั้งสิ้น
 ณ ที่นั้น ไม่มียุทธภูมิสำหรับพลช้าง
 (พลม้า) พลรถ พลเดินเท้า
 และไม่อาจจะเอาชนะแม้ด้วยมนตร์หรือด้วยทรัพย์
 เพราะฉะนั้น บุคคลผู้เป็นบัณฑิต มีปัญญา
 เมื่อเห็นประโยชน์ตน พึงตั้งศรัทธาไว้ในพระพุทธเจ้า
 พระธรรม และพระสงฆ์
 ผู้ใดมีปกติประพฤติธรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ
 บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้โดยแท้
 ผู้นั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์
 ปัพพตูปมสูตรจบ

(๕๑) โลกานุวิจารณ์มหाराชสูตร (จตุมหाराชสูตร ว่าด้วยท้าวมหाराชทั้ง ๔)

ภิกษุทั้งหลาย ในวันที่ ๘ คำแห่งปักษี เทวดาผู้เป็นบริวาร ผู้ช่วยเหลือ ของท้าวมหाराชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกนี้ว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ (๖.๑๓) อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือหนอ

ในวันที่ ๑๔ คำแห่งปักษี บุตรของท้าวมหाराชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกนี้ว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือหนอ

ในวันที่อุโบสถ ๑๕ คำนั้น ท้าวมหाराชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกนี้ด้วยตัวเองว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือหนอ

ถ้าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ (๖.๑๔) ทำบุญกันอยู่ มีอยู่น้อย

ท้าวมหाराชทั้ง ๔ ย่อมรายงานเหตุนี้แก่พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ที่นั่งประชุม ร่วมกันในสภาชื่อสุธัมมาว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ผู้เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนน้อย

เพราะเหตุนี้ พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์จึงพากันเสียใจว่า “หมู่เทพจักเสื่อม หมู่สุรจักบริบูรณ์”

ก็ถ้าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ผู้เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อน

น้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนมาก

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ย่อมรายงานเหตุนี้แก่พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ที่นั่งประชุม (๖.๑๙) ร่วมกันในสภาชื่อสุธัมมาว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ผู้เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนมาก เพราะเหตุนี้ พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์จึงพากันดีใจว่า “หมู่เทพจักบริบูรณ์ หม่อสุรจักเสื่อม”

เรื่องเคยมีมาแล้ว ท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อแนะนำพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ได้ตรัสคานี้ในเวลานั้นว่า

นรชนแม่ใดผู้เชื่กับเราพึงอยู่จำอุโบสถ

ประกอบด้วยองค์ ๘ สิ้นวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ

และ ๘ คำแห่งปักษี และสิ้นปาฏิหาริย์ปักษี

คานี้ท้าวสักกะจอมเทพขัดผิต ขับไม่ดี กล่าวผิต กล่าวไม่ดี ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท้าวสักกะจอมเทพ ยังไม่ปราศจากราคะ ไม่ปราศจากโทสะ ไม่ปราศจากโมหะ

(๖.๒๐) ส่วนภิกษุใดเป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นควรกล่าวคำว่า

นรชนแม่ใดผู้เชื่กับเราพึงอยู่จำอุโบสถ

ประกอบด้วยองค์ ๘ สิ้นวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ

และ ๘ คำแห่งปักษี และสิ้นปาฏิหาริย์ปักษี

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้น ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจาก โมหะ

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อแนะนำพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ได้ตรัสคานี้ในเวลานั้นว่า

นรชนแม่ใดผู้เชื่กับเรา พึงอยู่จำอุโบสถ

ประกอบด้วยองค์ ๘ สิ้นวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ

และ ๘ คำแห่งปักษี และสิ้นปาฏิหาริย์ปักษี

คานี้ท้าวสักกะจอมเทพขัดผิต ขับไม่ดี กล่าวผิต กล่าวไม่ดี ข้อนั้นเพราะ เหตุไร เพราะท้าวสักกะจอมเทพยังไม่พ้นจากชาติ (ความเกิด) ชรา (ความแก่) มรณะ (ความตาย) โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) เรากล่าวว่า ยังไม่พ้นจากทุกข์

ส่วนภิกษุใดเป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้น

ควรกล่าวคำว่า

นรชนแม้ได้ผู้เช่นกับเรา พึงอยู่จำอุโบสถ
ประกอบด้วยองค์ ๘ สิ้นวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ
และ ๘ คำแห่งปักษี และสิ้นปาฏิหาริย์ปักษี
ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุเหล่านั้นพ้นแล้วจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โหมหนัส และอุปายาส เรากล่าวว่า พ้นจากทุกข์
โลกานุวัชรณสูตร มาในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต จบ

(๕๒) สุปุพฺพณสูตร ว่าด้วยเวลาเข้าเป็นฤกษ์ดีเป็นต้น

ภิกษุทั้งหลาย (๖.๒๒) สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยกาย) วจีสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยวาจา) และมโนสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยใจ) ในเวลาเช้า เวลาเช้า
ก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น

สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ในเวลาเที่ยง เวลา เที่ยงก็เป็น
เวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ใน เวลาเย็น เวลา
เย็นก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น

สัตว์ทั้งหลายประพฤติชอบในเวลาใด

เวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี

ขณะดี ยามดี และบูชาดีในพรหมจารีบุคคล

กายกรรมเป็นส่วนเบื่องขวา วจีกกรรมเป็นส่วนเบื่องขวา

มโนกรรมเป็นส่วนเบื่องขวา

ความปรารถนาของท่านเป็นส่วนเบื่องขวา

สัตว์ทั้งหลายทำกรรมอันเป็นส่วนเบื่องขวาแล้ว

ย่อมได้ประโยชน์อันเป็นส่วนเบื่องขวา

ท่านเหล่านั้นได้ประโยชน์แล้ว จงได้รับความสุข

งอกงามในพุทธศาสนา จงไม่มีโรค

ถึงความสุขพร้อมด้วยญาติทั้งมวล

(๖.๒๓) สุปุพฺพณสูตร มาในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตจบ

(๕๓) สัลลสูตร ว่าด้วยลูกศรคือกิเลส

(พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระสูตรนี้แก่อุบาสกคนหนึ่งผู้โศกเศร้าเพราะบุตรตายด้วย

พระคาถาดังนี้)

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้
 ไม่มีนิมิต ใครๆ รู้ไม่ได้ ทั้งลำบาก
 สิ้นคิดเดียว และประกอบด้วยทุกข์
 วิธีที่สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายย่อมไม่มี
 แม้จะอยู่ไปจนถึงชรา ก็จะต้องถึงแก่ความตาย
 เพราะสัตว์ทั้งหลายมีความตายอย่างนี้เป็นธรรมดา
 สัตว์ที่เกิดมาแล้ว มีภัยจากความตายเป็นนิตย์
 เหมือนผลไม้สุกแล้วมีภัยจากการหล่นไปในเวลาเช้า ฉะนั้น
 ภาชนะดินที่ช่างหม้อทำไว้ทั้งหมด
 มีความแตกเป็นที่สุด ฉันทใด
 ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็เป็นฉันทนั้น
 มนุษย์ ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ โง่ และฉลาด ทั้งหมด
 ย่อมไปสู่อำนาจความตาย มีความตายรออยู่ข้างหน้า
 เมื่อมนุษย์เหล่านั้นถูกความตายครอบงำอยู่
 กำลังจะจากโลกนี้ไปสู่ปรโลก
 บิดาก็ต้านทานบุตรไว้ไม่ได้
 หรือหมู่ญาติก็ต้านทานญาติไว้ไม่ได้
 เมื่อพวกญาติ กำลังเพ่งมองดูอยู่
 รำพันกันเป็นอันมากอยู่นั้นแหละว่า จงดูสัตว์แต่ละตนๆ
 ถูกความตายนำไป เหมือนโคถูกนำไปฆ่า ฉะนั้น
 สัตว์โลกถูกความแก่และความตายครอบงำอยู่อย่างนี้
 เพราะฉะนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายทราบชัด
 ความเป็นจริงของสัตว์โลกแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก
 (๖.๒๔) ท่านไม่รู้ทางของผู้มาหรือผู้ไป
 เมื่อไม่เห็นที่สุดทั้ง ๒ นี้ ถึงจะคร่ำครวญไปก็ไร้ประโยชน์
 หากผู้ที่หลงคร่ำครวญ เบียดเบียนตนอยู่
 จะพึงนำประโยชน์อะไรมาได้บ้าง
 บัณฑิตผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ก็จะพึงกระทำเช่นนั้นบ้าง
 บุคคลจะได้ได้รับความสงบใจ เพราะการร้องไห้
 เพราะความเศร้าโศกก็หาไม่

ทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้นั้นยิ่งขึ้น
 และร่างกายของเขามีแต่จะชืดเชียวลง
 ผู้ที่เบียดเบียนตนเอง ย่อมจะซุบผอม ไม่ผ่องใส
 สัตว์ทั้งหลายผู้ละไปสู่ปรโลก
 หากคุ้มครองตนอยู่ด้วยการคร่ำครวญนั้นได้ไม่
 ฉะนั้น การคร่ำครวญจึงเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์
 ผู้ทอดถอนใจถึงคนที่ตายไปแล้วอยู่เสมอ
 บรรเทาความเศร้าโศกไม่ได้
 ตกอยู่ในอำนาจแห่งความเศร้าโศก
 ย่อมได้รับทุกข์มากขึ้น
 ท่านจงดูแม้คนเหล่าอื่นผู้ใกล้จะตายไปตามกรรม
 และสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ผู้ตกอยู่ในอำนาจมัจจุราช
 ต่างพากันดิ้นรนอยู่ทั้งนั้น
 อาการใดๆ ที่สัตว์ทั้งหลายสำคัญหมาย
 อาการนั้นๆ ย่อมแปรผันเป็นอื่นไป
 การพลัดพรากจากกันและกันเช่นนี้ มีอยู่เป็นประจำ
 ท่านจงพิจารณาดูความเป็นจริงของสัตว์โลกเถิด
 บุคคลแม้จะดำรงชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี
 หรือเกินไปบ้างก็ตาม ก็ต้องพลัดพรากจากหมู่ญาติ
 และต้องละทิ้งชีวิตไว้ในโลกนี้แน่นอน
 เพราะฉะนั้น บุคคลพึงธรรมเทศนาของพระอรหันต์แล้ว
 (๖.๒๕) เห็นคนล่วงลับดับชีวิตไป กำหนดรู้ว่าผู้ล่วงลับดับชีวิตไปนั้น
 ไม่สามารถฟื้นคืนชีวิตอยู่ร่วมกับเราได้อีก
 ควรกำจัดความคร่ำครวญ
 อีรชนผู้มีปัญญา ฉลาดปราษฎ์เปรี๊ยะ
 ควรขจัดความโศกเศร้าที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
 เหมือนลมพัดนุ่นปลิวไป
 เหมือนคนใช้น้ำดับไฟที่กำลังไหม้ลูกกลาม ฉะนั้น
 บุคคลผู้แสวงหาความสุขแก่ตน
 ควรกำจัดความคร่ำครวญ ความทะยานอยาก
 และโศมนัสของตน

ควรถอนลูกศรคือกิเลสของตน
 บุคคลผู้ถอนลูกศรคือกิเลสได้แล้ว
 เป็นผู้ไม่มีตัณหาและทิฐิอาศัย
 ถึงความสงบใจ ล่วงพ้นความเศร้าโศกได้ทั้งหมด
 ไม่มีความเศร้าโศก เชื่อว่าดับกิเลสได้แล้ว
 สัลลสูตรจบ

(๕๔) นขลิขสูตร ว่าด้วยฝุ่นติดปลายเล็บ

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ... เขตกรุงสาวัตถี
 ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงใช้ปลายพระนขาซ้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อยแล้วรับสั่งเรียกภิกษุ
 ทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ ฝุ่นเล็กน้อยที่เราใช้
 ปลายเล็บซ้อนขึ้นมา กับมหาปฐพีนี้ อย่างไหน มากกว่ากัน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหาปฐพีนี้นั้นแหละมีมากกว่า ฝุ่นเล็กน้อยที่พระองค์ทรงใช้ปลาย
 พระนขาซ้อนขึ้นมา มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับมหาปฐพีแล้ว ฝุ่นที่พระองค์ทรงใช้ปลายพระนขา
 ซ้อนขึ้นมา มีเพียงเล็กน้อย (๖.๒๖) นับไม่ได้ เทียบเคียงกันไม่ได้ ไม่ถึงส่วนเสี้ยว

เหล่าสัตว์ที่กลับมาเกิดในหมู่มนุษย์มีน้อย เหล่าสัตว์ที่ไปเกิดในกำเนิดอื่นนอกจากมนุษย์มี
 มากกว่า ก็ฉนั้น

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่
 ประมาทอยู่ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้

นขลิขสูตรจบ

(๕๕) นิธิกัณฐสูตร ว่าด้วยการฝังขุมทรัพย์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภุมมพิกคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี ดังนี้)

[๑] คนเราฝังขุมทรัพย์ไว้ในที่ลึกลับถึงน้ำก็ด้วยคิดว่า

เมื่อเกิดกิจที่จำเป็นขึ้น ขุมทรัพย์นี้จะเป็นประโยชน์แก่เรา

[๒] คนเราฝังขุมทรัพย์ไว้ในโลก ก็เพื่อจุดประสงค์นี้ คือ

เพื่อให้พ้นจากราษฎรที่คอยคุกคาม

เพื่อให้พ้นจากโจรภัยที่คอยเบียดเบียน

(๖.๒๗) เพื่อเก็บไว้ใช้หนี้ก็มี เพื่อเก็บไว้ใช้ในยามเกิดทุกข์ภัย

หรือเพื่อใช้ในเวลามีภัยอันตรายต่างๆ

[๓] ขุมทรัพย์ที่เขาฝังไว้อย่างดีในที่ลึกลับถึงน้ำถึงเพียงนั้น

จะสำเร็จประโยชน์แก่เขาไปทั้งหมด ตลอดเวลาที่เขาไม่

[๔] เพราะบางที่ขุมทรัพย์ก็เคลื่อนที่ไปก็มี

บางที่เขาลึ้มที่ฝังไว้ก็มี

บางที่พวกนกเคลื่อนย้ายก็มี

บางที่พวกยักษ์นำขุมทรัพย์นั้นไปก็มี

[๕] หรือบางที่เมื่อเขาไม่เห็นทายาทผู้ไม่เป็นที่รักขโมยเอาไปก็มี

เมื่อเขาสืบบุญ ขุมทรัพย์ที่ฝังไว้ทั้งหมดนั้นก็พินาศหายไป

[๖] ขุมทรัพย์ที่ผู้ใดจะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม

ฝังไว้ดีแล้ว ด้วยทาน ศีล สัจฉริยะ และทมะ

[๗] ในพระเจดีย์ พระสงฆ์ บุคคล แหกที่มาหา

ในมารดา บิดา หรือพี่ชาย

[๘] ขุมทรัพย์นี้ชื่อว่าฝังไว้ดีแล้ว คนอื่นขนเอาไปไม่ได้

จะติดตามคนฝังตลอดไป

บรรดาทรัพย์สมบัติที่เขาจำต้องละไป

เขาพาไปได้เฉพาะขุมทรัพย์นี้เท่านั้น

[๙] ขุมทรัพย์นี้ไม่ทั่วไปแก่คนเหล่าอื่น ทั้งโจรก็ลักเอาไปไม่ได้

ผู้มีปัญญาควรทำแต่บุญที่จะเป็นขุมทรัพย์ติดตามตนตลอดไป

[๑๐] ขุมทรัพย์นี้ให้ผลอันน่าปรารถนาทุกประการ

(๖.๒๘) แก่เทวดา และมนุษย์ คือเทวดาและมนุษย์ปรารถนาผลใดๆ

ผลนั้นๆ ทุกอย่าง จะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้

[๑๑] ความมีผิวพรรณงดงาม ความมีเสียงไพเราะ

ความมีทรวดทรงสมส่วน ความมีรูปสวย

ความเป็นใหญ่ ความมีบริวาร ทั้งหมดจะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้

[๑๒] ความเป็นพระราชาในประเทศ ความเป็นอิสระ

ความสุขของความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอันน่าพอใจ

และแม้ความเป็นเทวราชของเทวดาในหมู่เทพ

ทั้งหมดก็จะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้

[๑๓] สมบัติของมนุษย์ก็ดี ความยินดีในเทวโลกก็ดี

สมบัติคือนิพพานก็ดี ทั้งหมดจะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้

[๑๔] บุคคลอาศัยมิตตสัมปทา

ประกอบความเพียรโดยแยบคาย

ก็จะเป็นผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตติ

ทั้งหมดจะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้

[๑๕] ปฏิสัมภิตา วิโมกข์ สาวกบารมี

ปัจเจกโพธิ์ และพุทธภูมิ

ทั้งหมดจะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้

[๑๖] บุญสัมปทา นี้มีประโยชน์มากอย่างนี้

เพราะฉะนั้น บัณฑิตผู้เป็นปราชญ์

จึงสรรเสริญภาวะแห่งบุญที่ทำไว้แล้ว

นิธิกัณทสูตรจบ

นิธิกัณทสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสด้วยอำนาจแห่งอนุโมทนา มีเหตุเกิดเรื่องขึ้นดังนี้ ได้ยินว่า ในกรุงสาวัตถี (๖.๒๙) กุฎุมพิตคนหนึ่ง มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก แต่เขาเป็นคนมีศรัทธาปสาทะ มีใจปราศจากมลทินคือความตระหนี่ อยู่ครองเรือน วันหนึ่ง เขาถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข สมัยนั้น พระราชามีพระราชประสงค์ทรัพย์ จึงทรงส่งราชบุรุษคนหนึ่งไปที่สำนักเขา ด้วยพระราชดำรัสสั่งว่า พนาย เจ้าจงไปนำกุฎุมพิตผู้นี้มา ราชบุรุษผู้นั้นไปพูดกะกุฎุมพิตนั้นว่า ท่านคฤหบดี พระราชาขอเชิญท่านกุฎุมพิต มีใจประคบด้วยคุณมีศรัทธาเป็นต้น กำลังอ้างคาสเลี้ยงดูพระภิกษุ สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข จึงกล่าวว่า ไปก่อนเถิดท่านราชบุรุษ ข้าพเจ้า (พระพุทธโฆสาจารย์) จะมาทีหลัง ข้าพเจ้า (พระพุทธโฆสาจารย์) จะฝัງขุมทรัพย์ในขณะที่เสียก่อน พระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จทรงชักพระหัตถ์ออกจากบาตรแล้ว เพื่อทรงแสดงบุญสัมปทาว่า นิธิ โดยปรมัตถ์ ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า **คนเราฝัງขุมทรัพย์ไว้ (นิธิ นิเรติ บุริโส)** เป็นต้น เพื่ออนุโมทนาแก่กุฎุมพิตนั้น แม้นิธิกัณทสูตรนั้น มีเหตุเกิดเรื่องขึ้น ดังต่อไปนี้

จบเทศนา อุบาสกนั้น (๖.๓๐) ก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลพร้อมด้วยชนเป็นอันมาก และเขาก็เข้าเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลความข้อนั้น พระราชาทรงยินดีอย่างเหลือเกิน ทรงชมว่า ดีจริง คฤหบดี ดีจริงแล คฤหบดี ท่านฝัງ ขุมทรัพย์ ที่แม้เราก็นำไปไม่ได้ ได้ทรงทำการบูชาเป็นอย่างมากแก่อุบาสกผู้นั้นแล

(๕๖) จริมาโลปสูตร (ทานสูตร ว่าด้วยการให้)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งทานเจตนาและการจำแนกทาน เหมือนอย่างที่เรา รู้ สัตว์เหล่านั้นไม่ให้ทานเสียก่อน ก็จะไม่บริโภคะ และมลทินคือความตระหนี่ก็จะไม่พึงครอบงำ

จิตของสัตว์เหล่านั้นได้ แม้คำข้าวคือก้อนข้าวของสัตว์เหล่านั้นจะพึงเหลืออยู่คำสุดท้ายก็ตาม

ถ้าปฏิกาคของพวกเขายังมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นยังไม่ได้แบ่งคำข้าวคำสุดท้าย แม้ขึ้น(ให้แก่ ปฏิกาค) ก็จะไม่บริโภคนะ ภัตตทั้งหลาย แต่เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ผล แห่งทานเจตนาและการจำแนก ทานเหมือนอย่างที่เราจะ ฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ให้ทาน เสียก่อนแล้วบริโภคนะ และมลทินคือความ ตระหนี่ก็ครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้นได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส(๖.๓๑)คาถา ประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าสัตว์ทั้งหลายรู้ผลของการจำแนกทาน
ตามที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ตรัสไว้
โดยวิธีที่วิพากษ์นั้นจะมีผลมากอย่างนี้
พึงกำจัดมลทินคือความตระหนี่ มีใจเลื่อมใสยิ่ง
พึงถวายทานตามกาลในพระอารามทั้งหลาย
ซึ่งเป็นเขตที่ทานอันบุคคลถวายแล้วมีผลมาก
อนึ่ง ทายกจำนวนมากถวายข้าว
ให้เป็นทักษิณาทานในพระทักษิณายบุคคลทั้งหลาย
ตายจากมนุษย์โลกนี้แล้ว ย่อมไปเกิดในสวรรค์
ครั้งไปเกิดในสวรรค์นั้นแล้ว
ยังปรารถนาภพอยู่ แต่ไม่ตระหนี่
ก็จะบันเทิงในสวรรค์นั้น เสนอผลของการจำแนกทานอยู่
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
จริมาโลปสูตร มาในขุททกนิกาย อิติวุตตกะจบ

(๕๗) พลทานสูตร (กินทสสูตร ว่าด้วยให้อะไร)

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขต กรุงสาวัตถี ครั้นเมื่อราตรีผ่านไป เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณะงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

บุคคลให้อะไร ชื่อว่าให้กำลัง
ให้อะไร ชื่อว่าให้วรรณะ
ให้อะไร (๖.๓๒) ชื่อว่าให้ความสุข
ให้อะไร ชื่อว่าให้จักขุ

และใคร เชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง
 ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์
 ขอพระองค์ได้โปรดตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด
 พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
 บุคคลให้ข้าว เชื่อว่าให้กำลัง
 ให้ผ้า เชื่อว่าให้วรรณะ
 ให้ยานพาหนะ เชื่อว่าให้ความสุข
 ให้ประทีป เชื่อว่าให้จักขุ
 และผู้ให้ที่พักอาศัย เชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง
 ส่วนผู้ที่ปราศอนธรรม เชื่อว่าให้อมตะ

ทานพลสูตรจบ

(๕๘) ปุณณวัชฌนสูตร (วนโรปสูตร ว่าด้วยการปลูกป่า)

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเมื่อราตรีผ่านไป เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณะงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า

บุญย่อมเจริญ ทั้งกลางวันและกลางคืน
 ตลอดกาลทุกเมื่อ แก่ชนเหล่าไหน
 ชนเหล่าไหนดำรงอยู่ในธรรม
 สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์
 พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า
 ชนเหล่าใดปลูกสวนอันน่ารื่นรมย์
 ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ
 และให้ที่พักอาศัย
 บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น
 ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ
 ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว
 ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน

ปุณณวัชฌนสูตรจบ

(๕๙) ปญจัญฐานทานสูตร (โภชนทานสูตร ว่าด้วยการให้โภชนะ)

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล (๖.๓๓) พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้โภชนะ ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการแก่ภิกษุหา ฐานะ ๕ ประการอะไรบ้าง คือ

๑. อายุ	๒. วรรณะ
๓. สุข	๔. พละ
๕. ปฏิภาณ	

ครั้นให้อายุแล้ว ย่อมมีส่วนได้อายุอันเป็นทิพย์ หรือเป็นของมนุษย์ ครั้นให้วรรณะแล้ว ย่อมมีส่วนได้วรรณะอันเป็นทิพย์หรือเป็นของมนุษย์ ครั้นให้สุขแล้ว ย่อมมีส่วนได้สุขอันเป็นทิพย์ หรือเป็นของมนุษย์ ครั้นให้พละแล้ว ย่อมมีส่วนได้พละอันเป็นทิพย์ หรือเป็นของมนุษย์ ครั้นให้ปฏิภาณแล้ว ย่อมมีส่วนได้ปฏิภาณอันเป็นทิพย์ หรือเป็นของมนุษย์

ภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้โภชนะ ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการนี้แล

(๖.๓๔) นักปราชญ์ผู้มีปัญญา ให้อายุ ย่อมได้อายุ

ให้พละ ย่อมได้พละ ให้วรรณะ ย่อมได้วรรณะ

ให้ปฏิภาณ ย่อมได้ปฏิภาณ ให้สุข ย่อมได้สุข

ครั้นให้อายุ พละ วรรณะ สุขะ และปฏิภาณแล้ว

จะเกิดในที่ใดๆ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศในที่นั้นๆ

ปญจัญฐานทานสูตรจบ

(๖๐) ยาคุทานาโมทนสูตร (สุตตสูตร ว่าด้วยสุตตคหบดี)

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกคหบดี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พราหมณ์ได้นำข้าวต้มและขนมหวานจำนวนมากมาประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานด้วยตนเอง กระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ทรงห้ามภิกษุแล้ว ล้างพระหัตถ์แล้วละพระหัตถ์จากบาตร จึงได้นั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคตรัสกับพราหมณ์ผู้นั้น ณ ที่สมควรว่า “พราหมณ์ ข้าวต้มมีอานิสงส์ ๑๐ ประการ คือ ผู้ถวายข้าวต้มชื่อว่า (๑) ให้อายุ (๒) ให้วรรณะ (๓) ให้สุขะ (๔) ให้พละ (๕) ให้ปฏิภาณ (๖) บรรเทาความหิว (๗) ระวังความกระหาย (๘) ให้ลมเดินคล่อง (๙) ขำระลำไส้ (๑๐) เฝ้าอาหารที่ยังไม่ย่อยให้ย่อย พราหมณ์ข้าวต้มมีอานิสงส์ ๑๐ ประการนี้แล

ครั้นตรัสเวลายากรณภาษิตนี้แล้ว พระสุคตตรัสอนุโมทนาต่อไปว่า

(๖.๓๕) “ทายกผู้ตั้งใจถวายข้าวต้มแก่ปฏิกาคผู้สํารวมแล้ว
 ผู้ฉันอาหารที่ผู้อื่นถวายตามกาลสมควร
 เขาได้ชื่อว่าตามเพิ่มให้ประโยชน์ ๑๐ ประการแก่ปฏิกาค
 คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ
 นอกจากนั้นข้าวต้มย่อมบรรเทาความหิว ความกระหาย
 ให้ลมเดินคล่อง ชำระลำไส้ และช่วยย่อยอาหาร
 พระสุคตตรัสว่าข้าวต้มเป็นยา
 ดังนั้น ผู้ที่ต้องการความสุขอันเป็นของมนุษย์ตลอดกาลนาน
 และปรารถนาความสุขอันเป็นทิพย์ หรือปรารถนาความงาม
 อันเป็นของมนุษย์ จึงควรถวายข้าวต้ม”
 เมื่อทรงอนุโมทนาแก่พราหมณ์ด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว จึงเสด็จลุกจากที่ประทับกลับ
 ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุ
 ทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตข้าวต้มและขนมหวาน”
 ยาคุทานาโมทนสูตรจบ

(๖๑) วัสสการานุโมทนาสูตร (ปาฏลิกามิยสูตร ว่าด้วยอุบาสกชาวปาฏลิกาม)

สุนิระและวัสสการะ มหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐได้นำของเคี้ยวของฉันอันประณีตมาประเคน
 ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ให้ฉันด้วยตนเอง กระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ทรงละ
 พระหัตถ์จากบาตรแล้ว ได้นั่งเฝ้า ณ ที่สมควร ที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรง
 อนุโมทนาแก่สุนิระและวัสสการะมหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐ ด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

(๖.๓๖) บัณฑิตอยู่ในที่ใด เลี้ยงดูท่านผู้มีศีล
 ผู้สํารวม ประพฤติพรหมจรรย์ ในที่ที่ตนอยู่นั้น
 พึงอุทิศทักษิณาแก่เหล่าเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้น
 เทวดาเหล่านั้นอันเขาบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ
 อันเขานับถือแล้ว ย่อมนับถือตอบ
 จากนั้นย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้นเป็นการตอบแทน
 ดุจมารดาอนุเคราะห์บุตรผู้เกิดแต่อก ฉะนั้น
 ดังนั้น ผู้ที่เทวดาอนุเคราะห์แล้ว
 ย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่เจริญทุกเมื่อ

วัสสการานุโมทนาสูตรจบ

(๖๒) วิหารทานานุโมทนา ว่าด้วยทรงอนุโมทนาการสร้างวิหาร

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงบัญญัติ (ยังไม่ทรงอนุญาต) เสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย และภิกษุเหล่านั้นอยู่ในที่นั้นๆ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง

เวลาเช้าตรู่ ภิกษุเหล่านั้นเดินออกมาจากที่นั้นๆ คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง ทอดสายตาลงต่ำ มีการก้าวไป การถอยหลัง การมองดู การเหลียวดู การคู้แขน การเหยียดแขนนำเลื่อมใส เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ

ครั้งนั้น (๖.๓๗) เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกมาจากที่นั้นๆ คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง ทอดสายตาลงต่ำ มีการก้าวไป การถอยหลัง การมองดู การเหลียวดู การคู้แขน การเหยียดแขนนำเลื่อมใส เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ ครั้นเห็นแล้ว เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์นั้นก็มิจิตเลื่อมใส

ลำดับนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น ครั้นแล้วจึงได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า “ถ้ากระผมจะให้สร้างวิหาร พระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหาร ของกระผมหรือ”

ภิกษุทั้งหลายตอบว่า “คหบดี พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงอนุญาตวิหาร”

เศรษฐีกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พระคุณเจ้าจงทูลถามพระผู้มีพระภาคแล้วแจ้งให้ กระผมทราบ”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ต้องการจะให้สร้างวิหารถวายข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

ทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ”

ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปหาเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกับเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ดังนี้ว่า “ท่านคหบดี พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตวิหารแล้ว บัดนี้ ท่านกำหนดกาลอันควรเถิด”

ลำดับนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้สร้างวิหาร ๖๐ หลัง โดยใช้เวลาแค่เพียงวันเดียว ครั้นให้สร้างเสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้ว ได้ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ผู้นั่ง ณ ที่สมควร ได้ กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ขอพระผู้มี

พระภาคกับภิกษุสงฆ์จึงรับนิมนต์ ฉันทภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อเจริญกุศลในวันพรุ่งนี้เกิด
พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุชนิภาพ

ครั้งนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึง ลุกจาก
อาสนะถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วทูลลาจากไป

ครั้นผ่านราตรีนั้นไป เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้จัดเตรียมของเคี้ยวของฉันอันประณีต แล้ว
ให้คนไปกราบทูลภัตตาคารพระผู้มีพระภาคว่า “ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ภัตตาหารเสร็จแล้ว”

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ถวายวิหาร

เวลาเช้าตรู่ พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จ ไปนิเวศน์
ของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูถวายพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เศรษฐีชาวกรุง
ราชคฤห์ได้นำของเคี้ยวของฉันอันประณีตประเคนภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานด้วยตนเอง
กระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว ทรงห้ามภัตตาหารแล้วละพระหัตถ์จากบาตร จึงนั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่
สมควร ได้กราบทูลดังนี้ว่า “ข้าพระพุทธเจ้าต้องการบุญ ต้องการสวรรค์จึงให้สร้างวิหาร ๖๐ หลังนี้ไว้
ข้าพระพุทธเจ้าจะปฏิบัติในวิหารเหล่านั้นอย่างไรเล่า พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์ ในทิศทั้ง ๔
ผู้มาแล้วและยังไม่มีมา”

(๖.๓๘) เศรษฐีทูลรับพระพุทธดำรัสแล้วได้จัดถวายวิหาร ๖๐ หลังแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔ ผู้
มาแล้วและยังไม่มีมา

คาถาอนุโมทนาการถวายวิหาร

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ด้วย พระคาถาเหล่านี้ว่า
วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย
นอกจากนั้น ยังป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น
นอกจากนั้น ยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น
การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุข
เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ
เพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ของตน
พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ถวายภิกษุผู้พหูสูตให้อยู่ในที่นี้เกิด
อีกประการหนึ่ง ผู้เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในภิกษุพหูสูต
ผู้ปฏิบัติตรง พึงถวายข้าว น้ำ ผ้า
และเสนาสนะอันควรแก่ท่านเหล่านั้น
ท่านเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมอันเป็นเหตุบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา

ซึ่งเมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะปรินิพพานได้ในชาตินี้

วิหารทานานโมทนาจบ
ทั้งสามเรื่องนี้ มาในชั้นธกะ

(๖๓) เวฬุวนทานสูตร ว่าด้วยการถวายพระเวฬุวัน

พระผู้มีพระภาคแสดงธรรมจักกัปวัตตนสูตรแล้ว ได้ดำเนินไปสู่อุรุเวลาเสนานิคม ทรมาณขภูล ๓ พื้นอง พร้อมบริวาร ๑,๐๐๐ มีอุรุเวลกัสสปะเป็นต้น (๖.๓๙) แล้วจึงให้บวชโดย เอหิภิกขุอุปสัมปทา ให้ตั้งอยู่ในความเป็นพระอรหันต์ ด้วยเทศนาอาทิตตปริยายสูตร ผู้มีพระอรหันต์ ๑,๐๐๐ แวดล้อมแล้ว พระองค์ดำริว่า จะปลดเปลื้องปฏิกุญญา ของพระเจ้าพิมพิสาร จึงได้เสด็จไปสู่สวนตาลหนุ่มใกล้พระนครราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสาร พอทราบข่าวพระผู้มีพระภาคเสด็จมา จึงได้นำพราหมณ์คหบดี ๑๒๐,๐๐๐ คนเข้าเฝ้าพร้อม ได้หมอบกราบแทบพระบาทของพระศาสดา แล้วจึงประทับ ณ ส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสมหานารทชาดกในมหาสมาคมนั้น พระเจ้าพิมพิสาร พร้อมกับบริวาร ๑๑๐,๐๐๐ คน ฟังธรรมนั้นแล้ว ได้บรรลุโสดาปัตตผล. อีกหนึ่งหมื่นคนได้เข้าถึงความเป็นอุบาสก พระเจ้าพิมพิสารได้นิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งพระภิกษุสงฆ์เพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น แล้วทำประทักษิณหลีกไปแล้ว วันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาค อันภิกษุหนึ่งพันรูปแวดล้อมแล้ว เสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์ เหมือนท้าวสหัสสนัยเทวราช อันหมู่เทพยดาห้อมล้อมแล้ว เหมือนท้าวมหาพรหม อันหมู่พรหมแวดล้อมแล้ว พระราชาถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ครั้นพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว จึงกราบทูลว่า (๖.๔๐) ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากพระรัตนตรัยได้ ข้า พระองค์จะมาเข้าเฝ้า พระองค์ในกาลบ้าง ในวิกาลบ้าง อุทยานชื่อว่า ลัฏฐิวัน ก็อยู่ไกลเกินไป ส่วนเวฬุวันอุทยานของข้าพระองค์นี้ เหมาะสำหรับผู้ต้องการวิเวก ไม่ไกลนักไม่ใกล้นัก พรั่งพร้อมด้วยถนนหนทาง ปราศจากความพลุกพล่านของผู้คน เป็นสถานที่สงบสงัด ผาสุก พรั่งพร้อมด้วยร่มเงาของแมกไม้ และสระน้ำภาคพื้นปู ด้วยแผ่นศิลาจึงมีโอเย็น เป็นภูมิภาคน่านรมรื่นอย่างยิ่ง ทั้งมีหมู่ไม้ใบและไม้ดอก ซึ่งแผ่ กระจายกลิ่นอันหอมกรุ่นอยู่ชั่วนาตาปี ทั้งยังประดับประดาด้วยเรือนยอดและเรือนโถง เรือนที่มุงบังแถบเดียว วิหาร และมณฑป อันงดงามดั่งเทพวิมาน ขอพระผู้มีพระภาค โปรดทรงรับเวฬุวันราชอุทยานของข้าพระองค์ด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า ดังนี้แล้ว ทรงถือสุวรรณภิงคาร อันมีสีดั่งถ่านเพลิงที่ติดไฟใหม่ๆ ซึ่งบรรจุเต็มด้วยคันธเทศะ อัน ใส ปานแก้วมณี ซึ่งอบร่ำด้วยสุคนธ์บุปผชาติ เมื่อจะทรงบริจาคเวฬุวันาราม ได้ทรงหลั่ง น้ำทักษิโณทกให้ตกลงบนพระหัตถ์ของพระทศพล ในเวลาที่พระผู้มีพระภาคทรงรับ เวฬุวันารามนั้น มหาปฐพีนี้ตั้งว่าติ่มด้าด้วยอำนาจแห่งปิตีว่า พระพุทธศาสนาได้หยั่ง รากลงแล้ว ได้แกว่งไกวดั่งว่าทำการ พ้อนรำ ธรรมดาเสนาสนะที่อันอันพระผู้มีพระภาค ทรงรับแล้ว จะทำให้แผ่นดินหวั่นไหว ไม่มีเลยในชมพูทวีป ยกเว้นพระเวฬุวัน วิหารแห่งนี้เท่านั้น ครั้นนั้น พระศาสดาครั้งทรง รับพระเวฬุวันวิหารแล้ว ได้ทรงทำ

อนุโมทนาวิหารทานว่า

ก็ธรรมดาว่า ใครเล่า ผู้เป็นบุรุษ
 และแม้บรรดาท่านผู้เป็นหัวหน้า ผู้ประกอบด้วย
 บริวารจนถึง ๑๐,๐๐๐ คน นอกเสียจากพระพุทธเจ้า
 ผู้ทรงเป็นพระโลกนาถเท่านั้น จึงจะสามารถกล่าว
 อาณิสสของการถวายอาวาสได้
 (๖.๔๑) นรชนผู้ถวายอาวาสวิหารแด่พระภิกษุสงฆ์
 บัณฑิตกล่าวว่า เขาชื่อว่าให้อายุ วรรณะ สุขะ
 พละ และปฏิภาณอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้า
 ทรงสรรเสริญแล้ว
 ก็ผู้ให้ที่อยู่อาศัย อันปกป้องอันตราย
 แห่งชีวิต มีความเย็นและความร้อนเป็นต้นนั้น
 ชื่อว่า ย่อมรักษาซึ่งอายุ สัตบุรุษทั้งหลายจึง
 กล่าวถึงผู้ให้ที่อยู่อาศัยว่า เป็นผู้ให้อายุ
 เมื่อภิกษุอยู่ในสถานที่อันสงบ ไม่ร้อน
 ไม่เย็น ย่อมเกิดมีพละ วรรณะ และปฏิภาณ
 เพราะเหตุนั้น ผู้ถวายวิหารนั้น จึงชื่อว่า ให้กำลัง
 ผิวพรรณ และไหวพริบทีเดียว
 ผู้ถวายวิหาร ย่อมชื่อว่า เป็นผู้ให้ความสุขเป็นนิตย์
 เพราะป้องกันความทุกข์หลายอย่าง มีความทุกข์อันเกิด
 จากความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุงและแดดเป็นต้น
 บรรดาในโลกนี้เสียได้
 เพราะเหตุที่ผู้ถวายวิหาร ย่อมป้องกันความทุกข์
 จากความเย็น ความร้อน ลม แดด ฝน รำรด เหลือบ ยุง
 และเนื้อร้ายเป็นต้น ฉะนั้น ท่านผู้นั้นย่อมประสพสุข
 ในโลกอื่น
 ท่านผู้ใด มีจิตผ่องใส ยินดีในที่อยู่ อันเป็นที่
 รื่นรมย์ใจ อันเป็นเหตุออกจากภพน้อยภพใหญ่ ชื่อว่า
 ย่อมให้สิ่งที่ก่อให้เกิดคุณมีศีลคุณเป็นต้น ชาวโลก
 จึงเรียกท่านผู้นั้นว่า เป็นผู้ให้ทุกสิ่งอย่าง
 ท่านผู้ใด ละมลทินคือความตระหนี่ พร้อมกับ

ความโลภ หมดอาลัยแห่งอาสยคือคุณ ให้ที่อยู่
 หมดความเศร้าโศก ทำผู้อื่นให้บังเกิดในสวรรค์ ตาม
 ที่เป็นจริง
 นรชนพึงสร้าง (๖.๔๒) วิหารอันโอฬาร ซึ่งประดับด้วย
 รูปอันงดงาม อย่างประเสริฐ พึงนิมนต์พระ
 ภิกษุสงฆ์ให้อาศัยอยู่ในวิหารนั้น พึงถวายอาหาร
 น้ำดื่ม ตลอดจนผ้าแพรพรรณ แต่พระภิกษุเหล่านั้น
 ด้วยมณีสถ์ผ่องใส โดยความเคารพเนืองนิตย์ ตลอดกาล
 เพราะเหตุนั้น มหาบพิตร บุคคลจึงประสพโชค
 ทรัพย์ อันเป็นที่น่าปรารถนาปริ่มพอใจเป็นอย่างยิ่ง
 ด้วยผลแห่งการถวายวิหาร พระองค์ก็จะประสพความสุข
 สงบ ปราศจากทุกข์โศก ในภายภาคหน้า ดังนี้
 พระผู้มีพระภาคได้อนุมโหมทนาแล้วจึงเสด็จป่าเวฬุวัน ด้วยประการดังนี้
 เวฬุวนทาน มาในพุทธวงศ์วรรกถา จบ

(๖๔) คิหิปฏิบัติปทาสูตร ว่าด้วยการปฏิบัติปฏิบัติปทาที่เหมาะสมแก่คฤหัสถ์

เรื่องในสาวตถินทาน ครั้งนั้นแล อนาถบิณฑิกคหบดีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
 ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดีดังนี้ว่า

คหบดี อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เชื่อว่าปฏิบัติปฏิบัติปทาที่เหมาะสมแก่
 คฤหัสถ์ ที่เป็นเหตุให้ได้ยศ เป็นไปเพื่อให้เกิดในสวรรค์ ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ อริยสาวกใน
 ธรรมวินัยนี้

๑. บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยจีวร
๒. บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยบิณฑบาต (๖.๔๓)
๓. บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยเสนาสนะ
๔. บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร

คหบดี อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เชื่อว่าปฏิบัติปฏิบัติปทาที่เหมาะสมแก่
 คฤหัสถ์ ที่เป็นเหตุให้ได้ยศ เป็นไปเพื่อให้เกิดในสวรรค์

บัณฑิตทั้งหลายบำรุงท่านผู้มีศีล ผู้ปฏิบัติชอบ
 ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค
 เชื่อว่าปฏิบัติปฏิบัติปทาที่เหมาะสมแก่คฤหัสถ์
 บุญย่อมเจริญยิ่งแก่บัณฑิตเหล่านั้น

ทุกเมื่อทั้งกลางวันและกลางคืน

เขาค็ร้นทำกรรมดีงามแล้ว

ย่อมเข้าถึงฐานะคือสวรรค์

คิหิปปทาสูตร มาในจตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย จบ

อนึ่ง ในงานมงคลมีการเข้าไปสู่บ้าน การอนุโมทนามีมงคลสูตรเป็นต้นที่โบราณจารย์รวมเอามงคลสูตร และรัตนสูตรเป็นต้น เพื่อทำการมงคลทั้งปวง พึงทราบว่ สรณคมน์ และทสสิกขาพบเป็นต้นที่วางไว้โดยชื่อว่า มหาปริตต และสูตรนั้นเรียกว่า จตุภาณวาร อนึ่ง ภิกษุเมื่อจะ (๖.๔๔) ทำปริตรพึงทำโดยวิธีที่กล่าวแล้วในวินิจจยกถา ส่วนมหาสมยสูตรชื่อว่าเป็นที่รักที่ชอบใจของเทวดาดังนั้น ผู้ที่จะกล่าวมงคล พึงกล่าวในใหม่.

(๖.๔) มหาสมยสูตร ว่าด้วยการประชุมครั้งใหญ่ของเทวดา

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปามหาวัน เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ มีเหล่าเทวดาจำนวนมากจาก ๑๐ โลกธาตุมาประชุมกันเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค และเยี่ยมภิกษุสงฆ์

เทพชั้นสุทธาวาส ๔ องค์ ได้มีความดำริดังนี้ว่า (๖.๔๕) “พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ประทับอยู่ที่ปามหาวัน เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ มีเหล่าเทวดาจำนวนมากจาก ๑๐ โลกธาตุมาประชุมกัน เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคและเยี่ยมภิกษุสงฆ์ ทางที่ดี เราก็คควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วกล่าวคาถาองค์ละคาถาในสำนักพระผู้มีพระภาค”

ลำดับนั้น เทพเหล่านั้นหายไปจากเทวโลกชั้นสุทธาวาสมาปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร เทพองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ว่า

“การประชุมครั้งใหญ่ในป่าใหญ่

มีหมู่เทพมาประชุมกัน

พวกเราพากันมายังธรรมสมัยนี้

ก็เพื่อได้เยี่ยมสงฆ์ผู้ไม่พ่ายแพ้”

จากนั้น เทพอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลายในที่ประชุมนั้น

มีจิตมั่นคง ทำจิตของตนๆ ให้ตรง

ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตย่อมรักษานิทรียไว้

เหมือนสารถิผู้กุมบังเหียนขับรถม้าไป”

เทพอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคำถวายนี้อีกว่า
 (๖.๔๖) “ภิกษุเหล่านั้นตัดกิเลสดังตะปู
 ตัดกิเลสดังลิ่มสลัก ถอนกิเลสดังเสาเชื่อมได้แล้ว
 เป็นผู้ไม่หวั่นไหว บริสุทธี
 เป็นผู้ปราศจากมลทิน เทียบไป
 เป็นผู้อันพระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักษุทรงฝึกดีแล้ว
 เหมือนช้างหนุ่ม ฉะนั้น”
 เทพอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคำถวายนี้อีกว่า
 “เหล่าชนผู้นับถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ
 จักไม่ไปสู่อบายภูมิ ครั้นละกายมนุษย์แล้ว
 จักทำให้หมู่เทพเจริญเต็มที”

การประชุมของเทวดา

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเทวดา
 จำนวนมากใน ๑๐ โลกธาตุประชุมกันเพื่อเยี่ยมตถาคตและภิกษุสงฆ์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเทวดาของ
 พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ที่มาประชุมกัน ครั้งที่มีจำนวนสูงสุดก็
 เท่ากับพวกเทวดาของเรานี้เองที่มาประชุมกันในบัดนี้ พวกเทวดาของพระผู้มีพระภาค
 อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอนาคตกาลที่มาประชุมกัน ครั้งที่มีจำนวนสูงสุดก็เท่ากับพวก
 เทวดาของเรานี้เองที่มาประชุมกันในบัดนี้ เราจักบอกชื่อของหมู่เทพ (๖.๔๗) จักระบุชื่อของหมู่เทพ
 จักแสดงชื่อของหมู่เทพ เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า
 “เราจะกล่าวเป็นคาถา
 เหล่าภุมมเทวดาอาศัยอยู่ในที่ใด
 เหล่าภิกษุก็อาศัยอยู่ในที่นั้น
 ภิกษุเหล่าใดอาศัยชอกเขา
 มีจิตมุ่งมั่น มีจิตตั้งมั่น
 พวกเขามีจำนวนมากเร้นอยู่ เหมือนราชสีห์
 ข่มความขนพองสยองเกล้าได้
 มีจิตสะอาด หมดจดผ่องใส ไม่ขุ่นมัว
 (๖.๔๘) พระศาสดาทรงทราบว่ามีภิกษุกว่า ๕๐๐ รูป
 ผู้อยู่ในป่า ในเขตกรุงกบิลพัสดุ์
 จึงรับสั่งเรียกพระสาวกผู้ยินดีในศาสนามาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย หมู่เทพมุงมากันแล้ว
 พวกเธอจงรู้จักเทพเหล่านั้น”
 ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
 พวกกันทำความเพียร”
 จึงมีญาณอันเป็นเหตุให้เห็นพวกอมนุษย์ปรากฏขึ้น
 ภิกษุบางพวก เห็นอมนุษย์ ๑๐๐ ตน
 บางพวกเห็น ๑,๐๐๐ ตน
 บางพวกเห็น ๗๐,๐๐๐ ตน
 บางพวกเห็น ๑๐๐,๐๐๐ ตน
 บางพวกเห็นมากมายไม่มีที่สิ้นสุด
 อมนุษย์อยู่กระจายไปทั่วทุกทิศ
 พระศาสดาผู้มีพระจักขุ
 ทรงทราบเหตุทั้งหมด ทรงกำหนดแล้ว
 จึงรับสั่งเรียกพระสาวกผู้ยินดีในศาสนามาตรัสว่า
 “ภิกษุทั้งหลาย หมู่เทพมุงมากันแล้ว
 เธอทั้งหลายจงรู้จักหมู่เทพเหล่านั้น
 เราจะบอกเธอทั้งหลายด้วยวาจาตามลำดับ
 ยักษ์ ๗,๐๐๐ ตน ที่เป็นภุมมเทวดาอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุงมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 ยักษ์ ๖,๐๐๐ ตนอยู่ที่ภูเขาคิณนิพพานต์
 มีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุงมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 ยักษ์ ๓,๐๐๐ ตนอยู่ที่ภูเขาสาคีรี
 มีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุงมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

ยักษ์เหล่านั้นรวมเป็น ๑๖,๐๐๐ คน
 มีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมาดยังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 ยักษ์ ๕๐๐ คนอยู่ที่ภูเขาเวสสามิต
 มีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมาดยังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

๓.๒.๗ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๗

(๗.๑) กุมภีรยักษผู้รักษากรุงราชคฤห์อยู่ที่ภูเขาเวปุลละ
 มียักษ์กว่า ๑๐๐,๐๐๐ คนแวดล้อมเขา
 กุมภีรยักษผู้รักษากรุงราชคฤห์แม้นั้น
 ก็มุ่งมาดยังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 ท้าวธรรูปปกครองทิศตะวันออก
 เป็นหัวหน้าของพวกคนธรรพ์
 เป็นมหาราชผู้มียศ
 แม้นบุตรของเขามีจำนวนมาก
 ต่างมีพลังมาก (และ) มีชื่อว่าอินทะ
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 (๗.๒) มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมาดยังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 ท้าววิรุฬหกปกครองทิศใต้
 เป็นหัวหน้าของพวกกุมภภัณฑ์
 เป็นมหาราชผู้มียศ
 แม้นบุตรของเขามีจำนวนมาก
 ต่างมีพลังมาก (และ) มีชื่อว่าอินทะ
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ

ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 ท้าววิรูปักษ์ปกครองทิศตะวันตก
 เป็นหัวหน้าของพวกนาค
 เป็นมหาราชผู้มียศ
 แม้นบุตรของเขามีจำนวนมาก
 ต่างมีพลังมาก (และ) มีชื่อว่าอินทะ
 มีฤทธิ์ มีความรู้เรื่อง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 ท้าวกุเวรปกครองทิศเหนือ
 เป็นหัวหน้าของพวกยักษ์
 เป็นมหาราชผู้มียศ
 แม้นบุตรของเขามีจำนวนมาก
 ต่างมีพลังมาก (และ) มีชื่อว่าอินทะ
 มีฤทธิ์ มีความรู้เรื่อง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 ท้าวธรรมาอยู่ทางทิศตะวันออก
 ท้าววิรูปักษ์อยู่ทางทิศใต้
 ท้าววิรูปักษ์อยู่ทางทิศตะวันตก
 ท้าวกุเวรอยู่ทางทิศเหนือ
 ท้าวมหาราชทั้ง ๔ พระองค์นั้น
 มีแสงสว่างส่องไปโดยรอบทั่วทั้ง ๔ ทิศ
 สถิตอยู่ในป่า เขตกรุงกบิลพัสดุ์
 พวกผู้รับใช้ของท้าวมหาราชเหล่านั้น
 เป็นพวกมีมายา หลอกหลวง โอ้อวดก็มาด้วย
 พวกผู้รับใช้ที่มีมายา คือ
 กุณฺณชฺช เวณฺณชฺช วิภู วิภูษะ
 จันทนะ กามเสฏฐะ กิณฺณชฺฌนฺท และ นิฆนฺทก็มาด้วย
 ปนาทะ โอปมัญญะ มาตลีผู้เป็นเทพสารถี
 จิตตเสนะ นโพราะชะ ชโนสกะ ปัญฺจสิชะ

ติมพรุ (คันธรรพเทวราชา)

(๗.๓) และสุริยวัจนสา (คันธรรพเทวธิดา) ก็มาด้วย
 เทวราชเหล่านั้นและคนธรรพอื่นๆ ที่มาพร้อมเทวราช
 ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 อนึ่ง หมู่นาคที่อยู่ในสระนาภะ
 และที่อยู่ในกรุงเวสาลีมาพร้อมด้วยพวกนาคตัจฉกะ
 นาคกัมพลและนาคอัสดรก็มาด้วย
 และนาคที่อยู่ในท่าปายาคะก็มาพร้อมด้วยหมู่ญาติ
 นาคผู้อยู่ในแม่น้ำยมุนา
 และนาคที่เกิดในตระกูลตรฐผู้มียศก็มา
 พญาช้างเอราวัณก็มายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 เหล่าครุฑผู้เป็นทิพย์ มีนัยน์ตาบริสุทธ์
 ผู้สามารถจับนาคราชได้ฉับพลัน
 ผู้บินมาทางอากาศถึงท่ามกลางป่า
 (๗.๔) มีชื่อว่าจิตรสุบรรณ
 เวลานั้น พวกนาคราชไม่มีความหวาดกลัว
 (เพราะ) พระพุทธเจ้าทรงกระทำให้ปลอดภัยจากครุฑ
 นาคกับครุฑเจรจากันด้วยวาจาอันไพเราะ
 ต่างมีพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ
 อสูรพวกที่อาศัยอยู่ในมหาสมุทร
 เป็นผู้พ่ายแพ้ต่อพระอินทร์ผู้ถือวชิราวุธ
 อสูรเหล่านั้นมีฤทธิ์ มียศ
 เป็นพี่น้องของท้าววาสวะ
 พวกอสูรกาลกัญชะมีร่างน่ากลัวมาก
 พวกอสูรทานเวฆสะ อสูรเวปจิตติ
 อสูรสุจิตติ อสูรปหาราทะ
 และพญามารนมุจก็มาด้วย
 บุตรของพลีอสูร ๑๐๐ คนที่ชื่อว่าเวโรจนะ
 ทุกตนต่างสวมเกราะเข้มแข็งเข้าไปใกล้ราหูจอมอสูร
 แล้วกล่าวว่า “ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน
 บัดนี้ ถึงเวลาที่ท่านควรเข้าไป

สู่ป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย”
 เวลานั้น เทพ (๑๐ หมู่) คือ
 อาโป ปฐวี เตโช วาโย
 วรุณะ วารุณะ โสมะ ยสสะ
 เมตตาและกรุณา เป็นผู้มียศก็มาด้วย
 เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
 ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรู้เรื่อง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 เทพ (๑๐ หมู่) คือ
 เวณทู สหสิ และเทพ ๒ หมู่ คือ อสมะ และยมะก็มา
 เทพผู้อาศัยพระจันทร์ มีพระจันทร์นำหน้ามา
 เทพผู้อาศัยพระอาทิตย์ มีพระอาทิตย์นำหน้ามา
 เทพพวกมันทวลาหกะ มีพระนักษัตรนำหน้ามา
 พระอินทร์ผู้เป็นท้าวสักกะ
 ผู้เป็นท้าวปุนินทะ ท้าวवासวะ
 ประเสริฐกว่าเหล่าเทพสุกัมา
 เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
 ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรู้เรื่อง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 เทพอีก (๑๐ หมู่) คือ
 สหฤ ผู้รู้เรื่องดังเปลวไฟ
 (๗.๕) อริฏฐกะ โรหะ ผู้มีรัศมีดังสีดอกผักตบ
 วรุณะ สหธรรม อัจจุตะ อเนชกะ
 สุเลยยะ รุจิระ และवासวเนสีก็มา
 เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
 ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรู้เรื่อง

มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 เทพอีก (๑๐ หมู่) คือ
 สมานะ มหาสมานะ มานุสะ
 มานุสุตตมะ ชิตทาปทุสีกะ มโนปทุสีกะ
 หริ โลหิตวาสี ปารคะ และมหาปารคะผู้มียศก็มา
 เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
 ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 เทพอีก (๑๐ หมู่) คือ
 สุกกะ กรุมหะ อรุณะ เวชนสะ
 โอทาคัยหะผู้เป็นหัวหน้า วิจักขณะ
 สทามัตตะ หารคชะ มิสสะกะผู้มียศ
 และปุนนเทวราชผู้บันดาลฝนให้ตกทั่วทุกทิศก็มา
 เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
 ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 เทพอีก (๑๐ หมู่) คือ
 เทพพวกเขมียะ เทพชั้นดุสิต เทพชั้นยามา
 เทพพวกกัฏฐกะผู้มียศ เทพพวกลัมพิตกะ
 เทพพวกกลามเสฏฐะ เทพพวกโชติ อาสวะ
 เทพชั้นนิมมานรดี และเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดีก็มา
 เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
 ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

เทพทั้งหมด ๖๐ หมู่
 ล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก มาแล้วตามกำหนด
 ชื่อหมู่เทพและเทพพวกอื่น
 ผู้มีผิวพรรณและชื่อเช่นนั้นก็มา (ด้วยคิด)ว่า
 “พวกเราจะเข้าพบพระนาคะ
 ผู้ไม่มีการเกิด ไม่มีกิเลสดังตะปู
 ผู้ข้ามโอฆะได้แล้ว ไม่มีอาสวะ
 ผู้พ้นโอฆะได้แล้ว ล่วงพ้นธรรมด้า
 ดังดวงจันทร์พ้นจากเมฆฉะนั้น
 สุพรหมและปรมัตตพรหม
 ผู้เป็นบุตรของพระผู้ทรงฤทธิ์ก็มาด้วย
 (๗.๖) สันถัมภ์พรหมและตีสพรหมก็มายังป่าที่ประชุม
 ท้าวมหาพรหม ๑,๐๐๐ องค์ ปกครองพรหมโลก
 ท้าวมหาพรหมนั้น อุบัติขึ้นในพรหมโลก
 มีความรุ่งเรือง มีกายใหญ่ มียศก็มา
 มีพรหม ๑๐ องค์ ผู้เป็นใหญ่กว่าพรหม ๑,๐๐๐ องค์
 มีอำนาจเฉพาะองค์ละอย่างก็มา
 มหาพรหมชื่อหาริตะ มีบริวารห้อมล้อม
 มาอยู่ท่ามกลางพรหม ๑,๐๐๐ องค์นั้น”
 เมื่อเสนามารมาถึง
 พระศาสดาได้ตรัสกับพวกเทพทั้งหมดเหล่านั้น
 (๗.๗) พร้อมทั้งพระอินทร์และพระพรหมผู้ประชุมกันอยู่
 จงดูความโง่เขลาของกัณ्हमार
 มหาเสนามารได้ส่งเสนามารไป
 ในที่ประชุมใหญ่ของเหล่าเทพด้วยคำว่า
 “พวกท่านจงไปจับหมู่เทพผูกไว้
 พวกท่านจงผูกไว้ด้วยราคะเถิด
 จงล้อมไว้ทุกด้าน
 ใครๆ อย่าได้ปล่อยให้ผู้ใดหลุดพ้นไป”
 แล้วก็เอาฝ่ามือตบแผ่นดินทำเสียงน่ากลัว
 (แต่) ในเวลานั้น ไม่อาจ ทำให้ใครตกอยู่ในอำนาจได้

จึงกลับไปทั้งที่เกรี้ยวโกรธ
 เหมือนเมฆฝนที่บันดาลให้ฝนตก ฟ่ำร้อง ฟ่ำแลบ ฉะนั้น
 พระศาสดาผู้มีพระจักขุ
 ทรงทราบเหตุทั้งหมด ทรงกำหนดแล้ว
 จึงรับสั่งเรียกพระสาวกผู้ยินดีในศาสนามาตรัสว่า
 “ภิกษุทั้งหลาย เสนามารมุงมากันแล้ว
 พวกเธอจงรู้จักพวกเขา”
 ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
 พากันทำความเพียร
 เสนามารหนีไปจากเหล่าภิกษุผู้ปราศจากราคะ
 ไม่อาจแม้แต่ทำขนของภิกษุเหล่านั้นให้ไหวได้
 (พญามารกล่าวสรรเสริญว่า)
 (๗.๘) “หมู่พระสาวกของพระพุทธเจ้า
 ชนะสงครามแล้วทั้งสิ้น ถ่วงพันความหวาดกลัว
 มียศปรากฏอยู่ในหมู่ชน
 บันเทิงอยู่กับภุตทั้งหลาย”

มหาสมยสูตร มาในทีฆนิกาย จบ

(๖๖) ติโรกฺขทสฺสูตร ว่าด้วยเรื่องเปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน

อนโมทนาโมติโรกฺขสูตรเป็นต้นนี้ ใช้ในงานถวายภัตรเพื่อผู้ตายเป็นต้น
 (พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้ เพื่ออนุโมทนาพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐ ดังนี้)
 [๑] พวกเปรตพากันมาสู่เรือนของตน
 บ้างยืนอยู่ที่ฝาเรือนด้านนอก
 บ้างยืนอยู่ที่ทางสี่แพร่ง สามแพร่ง
 บ้างยืนพึงอยู่ที่บานประตู
 [๒] เมื่อมีข้าวและน้ำดื่มมากมาย
 เมื่อของเคี้ยวของกินถูกจัดเตรียมไว้แล้ว
 ญาติสักคนก็ไม่นึกถึงเปรตเหล่านั้น
 เพราะกรรมของสัตว์เหล่านั้นเป็นปัจจัย
 [๓] เหล่าชนผู้อนุเคราะห์ ย่อมถวายอาหารและน้ำดื่ม
 ที่สะอาดประณีต เหมาะแก่พระสงฆ์ตามกาล

อุทิศให้ญาติทั้งหลาย(ที่เกิดเป็นเปรต)อย่างนี้ว่า
 ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของเรา
 ขอญาติทั้งหลาย จงเป็นสุขเถิด
 [๔] ส่วนญาติที่เกิดเป็นเปรตเหล่านั้น
 พากันมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ให้ทานนั้น
 ย่อมอนุโมทนาในอาหารและน้ำดื่มเป็นอันมากโดยเคารพว่า
 [๕] เพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใด พวกเราจึงได้สุขสมบัติเช่นนี้
 ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงมีอายุยืน
 อนึ่ง การบูชา ญาติผู้เป็นทายกก็ได้ทำแก่พวกเราแล้ว
 และทายกก็ไม่ไร้ผล
 [๖] ในเปตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม (การทำไร่ไถนา)
 ไม่มีโครัชกรรม (การเลี้ยงวัวไคว่ขาย)
 ไม่มีพาณิชย์กรรม (การค้าขาย) เช่นนั้น
 การแลกเปลี่ยนซื้อขายด้วยเงิน ก็ไม่มี
 ผู้ที่ตายไปเกิดเป็นเปรตในเปตวิสัยนั้น
 (๗.๙) ดำรงชีพด้วยผลทานที่พวกญาติอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้
 [๗] น้ำฝนที่ตกลงมาในที่ดอนย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉะนั้น
 ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้
 ย่อมสำเร็จผลแน่นอนแก่พวกเปรต ฉะนั้นเหมือนกัน
 [๘] หวังน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยม ฉะนั้น
 ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้
 ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน
 [๙] กุลบุตรเมื่อระลึกถึงอุปการะ
 ที่ญาติผู้ละไปแล้ว (เปรต) เคยทำไว้ในกาลก่อนว่า
 ”ผู้นั้นได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ทำสิ่งนี้แก่เรา
 ได้เป็นญาติ มิตร และสหายของเรา”
 ก็ควรถวายทักษิณาทานอุทิศให้แก่ญาติผู้ละไปแล้ว
 [๑๐] การร้องไห้ ความเศร้าโศก
 หรือความรำไห้คร่ำครวญอย่างอื่นใด
 ใครๆ ไม่ควรทำเลย เพราะการร้องไห้ เป็นต้นนั้น
 ไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

ญาติทั้งหลายก็ยังคงสภาพอยู่อย่างนั้น

[๑๑] ส่วนทักษิณาทานนี้แล ที่ตั้งไว้ดีแล้วในพระสงฆ์

ย่อมสำเร็จประโยชน์เกื้อกูลสืบกาลนาน

แก่หมู่ญาติที่เกิดเป็นเปรตนั้น โดยพลันทีเดียว

[๑๒] ญาติธรรมนี้นั้น ท่านแสดงออกแล้ว

การบูชาญาติที่ตายไปเป็นเปรต ท่านทำอย่างยิ่งใหญ่แล้ว

ทั้งกำลังกายของภิกษุ ท่านก็เพิ่มให้แล้ว

เป็นอันว่าท่านสั่งสมบุญไว้มีใช้น้อยเลย

ติโรฎฐกสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคกล่าวอนุโมทนาทานที่พระเจ้าพิมพิสารแห่งเมืองมคธ
ถวายเจาะจงแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ในกัปที่ ๙๒ นับแต่กัปนี้ มีนครชื่อกาสี ในนครนั้น มีพระราชาพระนามว่าชัยเสน (๗.๑๐)
พระเทวีของพระราชานั้น พระนามว่าสิริมา พระโพธิสัตว์พระนามว่าปุสสะ เกิดในครรภ์ของพระนาง
ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณตามลำดับ พระราชาชัยเสนทรงเกิดความรู้สึกถึงความเป็นของพระองค์ว่า
โอรสของเราออกทรงผนวชเกิดเป็นพระพุทธรเจ้า พระพุทธรเจ้าก็เป็นของเรา พระธรรมก็ของเรา
พระสงฆ์ก็ของเรา ทรงอุปการด้วยพระองค์เองตลอดทุกเวลา ไม่ยอมประทานโอกาสแก่คนอื่น ๆ

เจ้าพี่เจ้าน้องของพระผู้มีพระภาคต่างพระมารดา ๓ พระองค์ พากันดำริว่า ธรรมดา
พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ย่อมเสด็จอุบัติ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่โลกทั้งปวง มิใช่เพื่อประโยชน์แก่บุคคล
คนเดียวเท่านั้น แต่พระบิดาของเราไม่ทรงประทานโอกาสแก่เราและคนอื่น ๆ เลย เราจะได้การ
อุปการะอย่างไรหนอ พระราชโอรสเหล่านั้น จึงตกลงพระหุทัยว่า จำเราจะต้องทำอุบายบางอย่าง
ทั้ง ๓ พระองค์จึงให้หัวเมืองชายแดนทำประหนึ่งแต่งเมือง ต่อนั้น พระราชาทรงทราบข่าวว่าหัวเมือง
ชายแดนกบฏ จึงทรงส่งพระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์ออกไปปราบกบฏ พระราชโอรสเหล่านั้น ปราบ
กบฏเสร็จแล้วก็เสด็จกลับมา พระราชาทรงดีพระราชนิพพาน พราหมณ์ว่า เจ้าปราชญ์นาสิ่งใด ก็
จงรับสิ่งนั้น พระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์กราบทูลว่า ข้าพระบาท (๗.๑๑)ปราชญ์นาจะอุปฐากพระผู้มี
พระภาค พระเจ้าข้า พระราชาตรัสว่า “เว้นพรxonนั้นเสีย รับพรอย่างอื่นไปเถิด พระราชโอรสกราบ
ทูลว่า พวกข้าพระบาทไม่ปราชญ์นาพรอย่างอื่นดอก พระเจ้าข้า พระราชาตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น เจ้าจง
กำหนดเวลามาแล้วรับไป พระราชโอรสทูลขอ ๗ ปี พระราชาไม่พระราชทาน พระราชโอรสจึงทูลขอ
ลดลงอย่างนี้ คือ ๖ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปี ๗ เดือน ๖ เดือน ๕ เดือน ๔ เดือน จนถึงไตรมาส
พระราชโอรสจึงพระราชทานว่า รับได้

พระราชโอรสเหล่านั้นได้รับพระราชทานพรแล้ว ก็ทรงยินดีอย่างยิ่ง เข้าเฝ้าพระผู้มี
พระภาค ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ประสงค์จะอุปฐาก
พระผู้มีพระภาคตลอดไตรมาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงรับจำพรรษาตลอดไตรมาสนี้ สำหรับ

ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคก็ทรงรับ ว่าโดยอาการดุชนีภาพคือนิ่ง ต่อนั้น พระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์ ก็ส่งหัตถเลขาถวายพระหัตถ์ไปแจ้งแก่พนักงานเก็บส่วย [ผู้จัดผลประโยชน์] ในชนบทของพระองค์ว่า เราจะอุปฐาก พระผู้มีพระภาคตลอดไตรมาสนี้ เจ้าจงจัดเครื่องประกอบการอุปฐากพระผู้มีพระภาคไว้ให้พร้อมทุกประการ ตั้งแต่สร้างพระวิหารเป็นต้นไป เจ้าพนักงานเก็บส่วยนั้นจัดการพร้อมทุกอย่างแล้ว ก็ส่งหนังสือรายงานให้ทรงทราบ พระราชโอรสเหล่านั้นก็ทรงนุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ทรงอุปฐากพระผู้มีพระภาคโดยเคารพ ด้วยบุรุษไวยาจักร ๒,๕๐๐ คน (๗.๑๒) นำเสด็จสู่ชนบทมอบถวายพระวิหาร ให้ทรงอยู่จำพรรษา

บุตรคฤหบดีผู้หนึ่ง เป็นพนักงานที่รักษาเรือนคลังของพระราชโอรสเหล่านั้น พร้อมทั้งภรรยา เป็นคนมีศรัทธาปสาทะ เขาได้ปฏิบัติการถวายทานแก่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขโดยเคารพ เจ้าพนักงานเก็บส่วยในชนบท พาบุตรคฤหบดีนั้น ให้ดำเนินการถวายทานโดยเคารพ พร้อมด้วยบุรุษชาวชนบทประมาณ ๑๑,๐๐๐ คน บรรดาคนเหล่านั้น ชนบางพวกมีจิตถูกอิสลามัจฉริยะครอบงำ พวกเขาก็พากันทำอันตรายแก่ทาน กินไทยธรรมด้วยตนเองบ้าง ให้แก่พวกลูกๆ เสียบ้าง และเอาไฟเผาโรงอาหาร ครั้นปวารณาออกพรรษา พระราชโอรสทั้งหลายก็ทรงทำสักการะยิ่งใหญ่แด่พระผู้มีพระภาค ตามเสด็จพระผู้มีพระภาคเข้าไปเฝ้าพระราชบิดา พระผู้มีพระภาคเสด็จไปในที่นั้นแล้ว ก็ปริณิพพาน พระราชา พระราชโอรส เจ้าพนักงานเก็บส่วย ในชนบทและเจ้าพนักงานรักษาเรือนคลัง ทำกาละไปตามลำดับก็เกิดในสวรรค์ พร้อมด้วยบริษัทบริวาร เหล่าชนที่มีจิตถูกอิสลามัจฉริยะครอบงำ ก็พากันไปเกิดในนรกทั้งหลาย เมื่อคน ๒ คณะนั้นจากสวรรค์เข้าถึงสวรรค์ จากนั้นรกรเข้าถึงนรกด้วยอาการอย่างนี้ (๗.๑๓) กับก็ล่วงไป ๙๒ กัป

ต่อมา ในภัทรกัปนี้ ครั้งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ชนที่มีจิตถูกอิสลามัจฉริยะครอบงำเหล่านั้น ก็เกิดเป็นเปรต ครั้งนั้น มนุษย์ทั้งหลายถวายทานอุทิศเพื่อประโยชน์แก่พวกเปรตที่เป็นญาติของตนว่า ขอนานี้จงมีแก่พวกญาติของเรา เปรตเหล่านั้นก็ได้สมบัติ ขณะนั้น เปรตแม่พวกนี้เห็นดังนั้น ก็เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกัสสปะ ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทำอย่างไรหนอ พวกข้าพระองค์จึงจะได้สมบัติบ้าง พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “บัดนี้ พวกท่านยังไม่ได้ดอก ก็แต่ว่า ในอนาคต จักมีพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม ในกาลของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น จักมีพระราชพระนามว่าพิมพิสาร ท้าวเธอได้เป็นญาติของพวกท่าน นับแต่นี้ไป ๙๒ กัป ท้าวเธอจักถวายทานแด่พระพุทธเจ้า อุทิศส่วนกุศลแก่พวกท่าน ครั้งนั้น พวกท่านจึงจักได้ เขาว่า เมื่อมีพุทธดาร์สอย่างนี้แล้ว พระพุทธดาร์สนั้น ได้ปรากฏแก่เปรตเหล่านั้น ประหนึ่งตรัสว่า “พวกท่านจักได้ในวันพรุ่งนี้”

ต่อมา เมื่อล่วงไปพุทธานดรหนึ่ง พระผู้มีพระภาคของพวกเรา ก็เสด็จอุบัติในโลก พระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์นั้น ก็จุติจากเทวโลก (๗.๑๔) พร้อมด้วยบุรุษ ๒,๕๐๐ คนเหล่านั้นไปเกิดในสกุลพราหมณ์ทั้งหลาย ในแคว้นมคธ บวชเป็นฤาษีโดยลำดับ ได้เป็นขมูล ๓ คน ณ คยาสิสประเทศ

เจ้าพนักงานเก็บส่วยในชนบท ได้เป็นพระเจ้าพิมพิสาร บุตรคฤหบดี เจ้าพนักงานรักษาเรือนคลัง ได้เป็นมหาเศรษฐีชื่อวิสาขะ ภรรยาของเขาได้เป็นธิดาของเศรษฐี ชื่อธรรมทินนา บริษัทที่เหลือเกิดเป็นราชบริวารของพระเจ้าพิมพิสารทั้งหมด

พระผู้มีพระภาคของพวกเราเสด็จอุบัติในโลก ล่วงไป ๗ สัปดาห์ ก็เสด็จมายังกรุงพาราณสีว่าโดยลำดับ ประกาศพระธรรมจักรโปรดพระภิกษุปัญจวัคคีย์เป็นต้นไป จนถึงทรงแนะนำชฎิล ๓ ท่านซึ่งมีบริวาร ๒,๕๐๐ จึงเสด็จไปกรุงราชคฤห์ ณ กรุงราชคฤห์นั้น โปรดพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเสด็จเข้าไปเฝ้าในวันนั้นเองให้ดำรงอยู่ในโสดาปัตตผล พร้อมด้วยพราหมณ์และคฤหบดี ชาวมคธ ๑๑ นหุต ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์พระเจ้าพิมพิสาร เพื่อเสวยภัตตาหารในวันพຼ้ง ครั้นวันรุ่งขึ้น อันท้าวสักกะจอมทวยเทพนำเสด็จ ทรงชมเชยด้วยคาถาทั้งหลายเป็นต้นอย่างนี้ว่า

“พระผู้มีพระภาคทรงฝึกอินทรีย์แล้ว

พ้นขาดจากสรรพกิเลส มีวรรณะเปล่งปลั่งดั่งแห่งทอง

เสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์ พร้อมทั้งพระชีนาสพ

ผู้เป็นปุราณชฎิล ผู้มีอินทรีย์อันอบรมแล้ว

พ้นเด็ดขาดจากสรรพกิเลส”

เสด็จเข้าสู่กรุงราชคฤห์ ทรงรับมหาทานในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสาร เปเรตเหล่านั้นยืนห้อมล้อมด้วยหวังอยู่ว่า บัดนี้ พระราชาจักทรงอุทิศทานแก่พวกเรา บัดนี้ จักทรงอุทิศทานแก่พวกเรา

พระเจ้าพิมพิสารถวายทานแล้วทรงพระดำริว่า พระผู้มีพระภาคจะพึงประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ ทรงพระดำริถึงแต่เรื่องที่ประทับอยู่ของพระผู้มีพระภาคเท่านั้น มิได้ทรงอุทิศทานนั้นแก่ใครๆ เปเรตทั้งหลายสิ้นหวัง ตอนกลางคืน จึงพากันทำเสียงแปลกประหลาด น่าสะพรึงกลัวอย่างเหลือเกินในพระราชนิเวศน์ พระราชาทรงสดพระราชนิเวศน์หวาดกลัว ต่อรุ่งสว่างกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินเสียงเช่นนี้ เหตุอะไรหนอ จักมีแก่ข้าพระองค์ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ถวายพระพรมหาบพิตร โปรดอย่าทรงกลัวเลย จักไม่มีสิ่งชั่วร้ายอะไรๆ แก่มหาบพิตรดอก ก็แต่ว่า พวกพระญาติเก่าๆ ของมหาบพิตร เกิดเป็นเปเรตมีอยู่ เปเรตเหล่านั้น (๗.๑๖) เทียวอยู่สิ้นพุทธันดรหนึ่ง หวังอยู่ต่อมหาบพิตรว่า จักทรงถวายทานแต่พระพุทเจ้าแล้วจักทรงอุทิศส่วนกุศลแก่พวกเรา เมื่อวันวาน มหาบพิตรมิได้ทรงอุทิศส่วนกุศลแก่เปเรตพวกนั้น เปเรตพวกนั้นสิ้นหวัง จึงพากันทำเสียงแปลกประหลาดเช่นนั้น

พระเจ้าพิมพิสารกราบทูลว่า พระเจ้าข้า บัดนี้ เมื่อข้าพระองค์ถวายทาน พวกเขาก็คงได้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ถวายพระพร มหาบพิตร พระเจ้าพิมพิสารกราบทูลว่า พระเจ้าข้า ถ้าเช่นนั้นขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงรับนิมนต์เสวยภัตตาหารเช้าพຼ้งนี้ ของข้าพระองค์ด้วยนะ พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักอุทิศทานแก่เปเรตพวกนั้น พระผู้มีพระภาคทรงรับ พระราชาเสด็จเข้าพระราชนิเวศน์

จัดแจงมหาทานแล้วให้กราบทูลเวลา ภัตตาหารแด่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าภายใน พระราชนิเวศน์ ประทับนั่งเหนือพุทธอาสน์ที่เขาจัดไว้ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เปเรตพวกรู้จักพากันไปยืน ที่นอกฝาเรือนเป็นต้น ด้วยหวังว่า วันนี้ พวกเราคงได้อะไรกันบ้าง พระผู้มีพระภาคได้ทรงทำโดย อากาโรที่เปเรตพวกรู้จักจะปรากฏแก่พระราชาหมดทุกคน พระราชาถวายน้ำทักษิณาทน ทรงอุทิศว่า ขอทานนี้จึงมีแก่พวกญาติของเรา ทันใดนั้นเอง สรรพโภคขณินดารดาษด้วยปทุม ก็บังเกิดแก่เปเรตพวกรู้จัก นั้น เปเรตพวกรู้จักก็อาบและดื่มในสรรพโภคขณินดารดาษนั้น (๗.๑๗) ระวังความกระวนกระวายความลำบาก และหิวกระหายได้แล้ว มีผิวพรรณดุจทอง ลำดับนั้น พระราชาถวายข้าวยาคุ ของเคี้ยว ของกินเป็นต้น แล้วทรงอุทิศ ในทันใดนั้นเอง ข้าวยาคุของเคี้ยวและของกินอันเป็นทิพย์ ก็บังเกิดแก่เปเรตพวกรู้จักนั้น เปเรตพวกรู้จักก็พากันบริโภคของทิพย์เหล่านั้น มีอินทรียเอิบอ้อม ลำดับนั้น พระราชาถวายผ้าและ เสนาสนะเป็นต้น ทรงอุทิศให้ เครื่องอลังการต่างๆ มีผ้าทิพย์ ยานทิพย์ ปราสาททิพย์ เครื่องปูลาด และที่นอนเป็นต้น ก็บังเกิดแก่เปเรตพวกรู้จักนั้น สมบัติเหล่านั้นของเปเรตพวกรู้จักนั้น ปรากฏทุกอย่างโดย ประการใด พระผู้มีพระภาคก็ทรงอธิษฐาน (ให้พระราชาทรงเห็น) ว่าโดยประการนั้น พระราชาทรงดี พระทัยยิ่ง แต่นั้น พระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้ว ทรงห้ามภัตตาหารแล้ว ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า ตีโรกขทสุ ติฏฐนติ เป็นต้น เพื่อทรงอนุโมทนาแก่พระเจ้ามครรัฐ

จบเทศนา การบรรลุลุทธิธรรมได้มีแก่สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ซึ่งสลดใจเพราะการพรรณนาโทษแห่งการ เข้าถึงปิตติวิสัย แล้วตั้งความเพียรโดยแยบคาย แม้วันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงตีโรกขทสุสูตร นั้นแล แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย การตรัสรู้ธรรมอย่างนั้นได้มีถึง ๗ วัน ด้วยประการฉะนี้

ตีโรกขทสุสูตรจบ

(๖๗) ชาณุสโสณสูตร ว่าด้วยชาณุสโสณพราหมณ์ทูลถามเรื่องทาน

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พราหมณ์ชื่อว่าชาณุสโสณเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ (๗.๑๘) พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่ สมควร ได้ ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“ท่านพระโคตม พวกข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ย่อมให้ทาน เชื่อว่าทานนี้ต้องสำเร็จแก่ ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วจง บริโภคทานนี้ ท่านพระโคตม ทาน นั้นย่อมสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วบ้าง หรือญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้นจะได้ บริโภคทานนั้นบ้างหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ ทานนั้นย่อมสำเร็จในฐานะเท่านั้น ไม่สำเร็จใน อัญฐานะ”

เรื่องฐานะและอัฐฐานะ

ชาณุโสณิพราหมณ์ทูลถามว่า “ท่านพระโคตม ฐานะเป็นอย่างไร อัฐฐานะ เป็นอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิต พยาบาท เป็นมิจฉาทิฎฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในนรก เลี้ยงอัตภาพในนรกนั้น (๗.๒๐) ดำรงอยู่ในนรกนั้นด้วยอาหารของสัตว์นรก

พราหมณ์ ภูมิที่ท่านไม่สำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นอัฐฐานะ

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฎฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิด ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เลี้ยงอัตภาพในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานนั้น ดำรงอยู่ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานนั้นด้วย อาหารของเหล่าสัตว์ผู้เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน พราหมณ์ ภูมิที่ท่านไม่สำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แล เป็นอัฐฐานะ

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติ ผิดในกาม การพุดเท็จ การพุดส่อเสียด การพุดคำหยาบ และการพุดเพ้อเจ้อ (๗.๒๑) ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฎฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกมนุษย์ เลี้ยงอัตภาพในมนุษย์โลกนั้น ดำรงอยู่ในมนุษย์โลกนั้นด้วยอาหารของพวกมนุษย์

พราหมณ์ ภูมิที่ท่านไม่สำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นอัฐฐานะ

(๗.๒๒) บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฎฐิ หลังจาก ตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดา เลี้ยงอัตภาพในเทวโลกนั้น ดำรงอยู่ในเทวโลกนั้น ด้วยอาหารของหมู่เทวดา

พราหมณ์ ภูมิที่ท่านไม่สำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นอัฐฐานะ

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฎฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิด ในภูมิแห่งเปรต เลี้ยงอัตภาพอยู่ในภูมิแห่งเปรตนั้น ดำรงอยู่ในภูมิแห่งเปรตนั้นด้วยอาหารของเหล่า สัตว์ผู้เกิดในภูมิแห่งเปรต หรือเลี้ยงอัตภาพอยู่ในภูมิแห่งเปรตนั้น ดำรงอยู่ในภูมิแห่งเปรตนั้นด้วยปัตติ ทานมัยกุศลจากมนุษย์โลกนี้ที่มีตร อำมาตย์ หรือญาติสาโลหิตของตนอุทิศให้

พราหมณ์ ภูมิที่ท่านสำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นฐานะ”

(๗.๒๓) “ท่านพระโคตม ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นจะไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคนั้น”

“พราหมณ์ ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่าอื่นของตน ผู้เข้าถึงฐานะนั้นมีอยู่ ญาติ สาโลหิตเหล่านั้นย่อมบริโภคนั้น”

“ท่านพระโคตม ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น และญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว แม้เหล่าอื่นของตนไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคนั้น”

“พราหมณ์ เป็นไปไม่ได้เลยที่จะว่างจากญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วโดยกาลช้านาน ถึงอย่างไร ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล”

“ท่านพระโคตม ย่อมตรัสข้อกำหนดแม่ในอัฐฐานะหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ เรากล่าวข้อกำหนดแม่ในอัฐฐานะ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฎฐิ บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งช้างทั้งหลาย ได้อาหาร น้ำ ดอกไม้ และเครื่องประดับต่างๆ ในกำเนิดแห่งช้างนั้น

เพราะกรรมที่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฎฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งช้างทั้งหลาย และ เพราะกรรมที่บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก (๗.๒๔) และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาจึงได้อาหาร น้ำ ดอกไม้ และเครื่องประดับต่างๆ ในกำเนิดแห่งช้างนั้น

พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฎฐิ บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งม้า ... หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งโค ... หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งสุนัข ... ได้อาหาร น้ำ ดอกไม้ และเครื่องประดับต่างๆ ในกำเนิดแห่งสุนัขนั้น

เพราะกรรมที่บุคคลในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท (๗.๒๕) เป็นมิจฉาทิฎฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในกำเนิดแห่งสุนัข และเพราะกรรมที่บุคคลนั้นเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาจึงได้อาหาร น้ำ ดอกไม้ และเครื่องประดับต่างๆ ในกำเนิดแห่งสุนัขนั้น

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดีกในกาม เว้นขาดจากการพุดเท็จ เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ เว้นขาดจากการพุดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฎฐิ บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ (๗.๒๖) ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับหมู่มนุษย์ และได้กามคุณ ๕ ที่เป็นของมนุษย์

เพราะกรรมที่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจาก การลัก ทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดีในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้น ขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาท เป็น สัมมาทิฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับหมู่มนุษย์ และเพราะกรรมที่บุคคล นั้นให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือ พราหมณ์ เขาจึงเป็นผู้ได้กามคุณ ๕ ที่เป็นของมนุษย์

อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ (๗.๒๗) เป็นสัมมาทิฐิ บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะ หรือพราหมณ์ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดา และได้กามคุณ ๕ อันเป็น ทิพย์ในเทวโลกนั้น

เพราะกรรมที่บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (๗.๒๘) ฯลฯ เป็น สัมมาทิฐิ (๗.๒๙) หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดา และเพราะกรรมที่ บุคคลนั้นให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะ หรือพราหมณ์ เขาจึงได้กามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์ในเทวโลกนั้น พราหมณ์ ถึงอย่างไร ทายกก็เป็นผู้ไม่ไ้ ผล”

“ท่านพระโคตม น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ข้อที่ทายกเป็นผู้ไม่ไ้ผลนี้ ควรที่จะให้ ทาน ควรที่จะศรัทธาโดยแท้”

“พราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนี้ ข้อนี้เป็นอย่างนี้ ถึงอย่างไร ทายกก็เป็นผู้ไม่ไ้ผล”

“ท่านพระโคตม ภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก (๗.๓๐) ฯลฯ ขอท่านพระโคตม จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

ชาณฺโสณิสฺสูตร มาในทสกนิบาต อังคุตตรนิกาย จป

(๖๘) อังถวินทสูตร ว่าด้วยหมู่บ้านอังถวินทะ

อังถวินทสูตรนี้ กล่าวก่อน ในสูตรทั้งหลายที่ท่านกล่าวว่า พึงเรียนกถามรรคอันหนึ่งเช่น กับอังถวินทสูตร มหาราหุโลวาทสูตร อัมพวันสูตร เพื่อประโยชน์แก่การกล่าวธรรมเบ็ดเตล็ดแก่ บริษัทที่ประชุมกัน,

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่หมู่บ้านอังถวินทะ แคว้นมคธ ครั้งนั้น ท่าน พระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาค จึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

อานนท์ เธอทั้งหลายพึงยังพวงกฤษุใหม่ บวชได้ไม่นาน พึงมาสู่ธรรมวินัยให้สมาทาน ให้ ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการ

ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในปาติโมกขสังวรศีลว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย มาเถิด ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีศีล (๗.๓๑) สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในอินทรีสังวรศีลว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย มาเถิด ขอท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย มีสติเป็นเครื่องรักษา มีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีใจรักษาดีแล้ว ประกอบด้วยจิต ที่มีสติเป็นเครื่องรักษาอยู่

๓. เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ใน การพูดมีที่จับว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย มาเถิด ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้พูดน้อย พูดให้มีที่จับ

๔. เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในความสงบกายว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย มาเถิด ขอท่านทั้งหลายจงอยู่ป่าเป็นวัตร จงอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่า โปรงและป่าทึบ

๕. เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน (๗.๓๒) ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ใน สัมมาทสสนะ(ความเห็นชอบ)ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย มาเถิด ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ประกอบด้วยสัมมาทสสนะ

อานนท์ เธอทั้งหลายพึงยังพวกภิกษุใหม่ บวชได้ไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยนี้ให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้แล

อันธกวินทสูตร ท่านยกขึ้นสู่สังคีติ ไว้ในปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย จบ

(๖๙) มหาราหุโลวาทสูตร ว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรใหญ่

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี แม้ท่านพระราหุลก็ครอง อันตราวาสกถือบาตรและจีวร ตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปทางเบื้องพระปฤษฎางค์ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงผินพระพักตร์ไปรับสั่งกับท่านพระราหุลว่า

“ราหุล เธอพึงเห็นรูปร่างใดอย่างหนึ่งด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด (๗.๓๓) เลวหรือประณีต อยู่ไกลหรือใกล้ก็ตาม อย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อดีตของเรา”

ท่านพระราหุลทูลถามว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค รูปเท่านั้นหรือ ข้าแต่พระสุคต รูปเท่านั้นหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ราหุล ทั้งรูป ทั้งเวทนา ทั้งสัญญา ทั้งสังขาร ทั้งวิญญาณ”

หลังจากนั้น ท่านพระราหุลคิดว่า “วันนี้ ใครหนอที่พระผู้มีพระภาคจะทรงประทาน โอวาทโปรดเฉพาะพระพักตร์ แล้วเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาต” กลับจากที่นั่นแล้วนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรได้เห็นท่านพระราหุลนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงกล่าวกับท่านพระราหุลว่า

“ราหุล เธอจงเจริญอานาปานสติภาวนาเถิด เพราะอานาปานสติภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก (๗.๓๔) มีอานิสงส์มาก”

ธาตุ ๕

ครั้นเวลาเย็น ท่านพระราหุลออกจากที่หลีกเร้น แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ราหุล รูปชนิดใดชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปาทินนกรูป ที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของชิ้นแข็ง เป็นของหยาบ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น

กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ใสใหญ่ ใส่น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปาทินนกรูปที่เป็น ภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของชิ้นแข็ง เป็นของหยาบ (๗.๓๖) นี้เรียกว่า ปฐวีธาตุที่เป็นภายใน

ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) ที่เป็นภายในและปฐวีธาตุที่เป็นภายนอก ก็เป็นปฐวีธาตุ นั่นเอง บัณฑิตควรเห็นปฐวีธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” ครั้นเห็นปฐวีธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในปฐวีธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนดในปฐวีธาตุได้

อาโปธาตุ เป็นอย่างไร คือ อาโปธาตุที่เป็นภายในก็มี อาโปธาตุที่เป็นภายนอกก็มี

อาโปธาตุที่เป็นภายใน เป็นอย่างไร คือ อุปาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเิบอาบ มีความเิบอาบ คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปรลมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่งที่เป็นอุปาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเิบอาบ มีความเิบอาบ นี้เรียกว่า อาโปธาตุที่เป็นภายใน

อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) ที่เป็นภายในและอาโปธาตุที่เป็นภายนอก ก็เป็นอาโปธาตุ นั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นอาโปธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” ครั้นเห็นอาโปธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในอาโปธาตุและทำจิตให้คลายกำหนดในอาโปธาตุได้

เตโชธาตุ เป็นอย่างไร คือ เตโชธาตุที่เป็นภายในก็มี เตโชธาตุที่เป็นภายนอกก็มี

เตโชธาตุที่เป็นภายใน เป็นอย่างไร คือ อุกาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความ เราร้อน ได้แก่ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้อบอุ่น ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้ทรุดโทรม ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้เราร้อน ธรรมชาติที่เป็นเครื่องย่อยสิ่งที่กินแล้ว ต้มแล้ว เคี้ยวแล้ว และลิ้มรสแล้ว หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นอุปาทินนกรูปซึ่งเป็นภายในเป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความเราร้อน นี้เรียกว่า เตโชธาตุที่เป็นภายใน

เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) ที่เป็นภายในและเตโชธาตุที่เป็นภายนอก ก็เป็นเตโชธาตุ นั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นเตโชธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน นั่นไม่ใช่อดีตตาของเรา” ครั้นเห็นเตโชธาตุนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในเตโชธาตุ (๗.๓๗) และทำจิตให้คลายกำหนดในเตโชธาตุได้

วาโยธาตุ เป็นอย่างไร คือ วาโยธาตุที่เป็นภายในก็มี วาโยธาตุที่เป็นภายนอกก็มี

วาโยธาตุที่เป็นภายใน เป็นอย่างไร คือ อุกาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา คือ ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมที่เล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นภายในเป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา นี้เรียกว่า วาโยธาตุที่เป็นภายใน

วาโยธาตุ (ธาตุลม) ที่เป็นภายในและวาโยธาตุที่เป็นภายนอก ก็เป็นวาโยธาตุ นั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นวาโยธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน นั่นไม่ใช่อดีตตาของเรา” ครั้นเห็นวาโยธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในวาโยธาตุ และทำจิต ให้คลายกำหนดในวาโยธาตุได้

อากาศธาตุ เป็นอย่างไร คือ อากาศธาตุที่เป็นภายในก็มี อากาศธาตุที่เป็นภายนอกก็มี

อากาศธาตุที่เป็นภายใน เป็นอย่างไร คือ อุกาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของว่างเปล่า มีความว่างเปล่า คือ ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องสำหรับกลืนของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มรส ช่องที่พักอยู่แห่งของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มรส และช่องสำหรับของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มรส ไหลลงเบื้องต่ำ หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่งที่เป็น อุกาทินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของว่างเปล่า มีความว่างเปล่า เป็นช่องว่าง เป็นธรรมชาติที่นับว่าช่องว่าง ซึ่งเนื้อและเลือดไม่ถูกต้องแล้ว นี้เรียกว่า อากาศธาตุที่เป็นภายใน

อากาศธาตุ(ธาตุคืออากาศ) ที่เป็นภายในและอากาศธาตุที่เป็นภายนอก ก็เป็นอากาศธาตุ นั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นอากาศธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน นั่นไม่ใช่อดีตตาของเรา” ครั้นเห็นอากาศธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในอากาศธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนดในอากาศธาตุได้

ภาวนาเสมอด้วยธาตุ ๕

ราหุล (๗.๓๙) เธอจงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยแผ่นดินเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้ คนทั้งหลายทั้งของสละอาดบ้าง ไม่สละอาดบ้าง คูณบ้าง มูตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ลงบนแผ่นดิน แผ่นดินจะอัดอัด ระอา หรือรังเกียจของนั้นก็หาไม่ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยแผ่นดิน เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้

(๗.๔๐) เธอจงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยน้ำเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยน้ำ อยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้ คนทั้งหลายล้างของ สะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คุณบ้าง มุตระบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง น้ำจะอืดอัด ระอา หรือรังเกียจของนั้นก็หาไม่ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยน้ำ เพราะเมื่อเธอ เจริญภาวนาให้เสมอด้วยน้ำอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จัก ครอบงำจิตของเธอไม่ได้

เธอจงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยไฟเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยไฟอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอ ไม่ได้ ไฟย่อมเผาของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คุณบ้าง มุตระบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ไฟจะอืดอืด ระอา หรือ รังเกียจของนั้นก็หาไม่ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยไฟ เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยไฟอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้

เธอจงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยลมเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยลมอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอ ไม่ได้ ลมย่อมพัดของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง (๗.๔๑) คุณบ้าง มูตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ลมจะอึดอัด ระอา หรือรังเกียจของนั้นก็หาไม่ แม้นฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยลม เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยลมอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้

เธอจงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยอากาศเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอ ด้วย
อากาศอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้ อากาศไม่
ตั้งอยู่ในที่ไหนๆ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภาวนา ให้เสมอด้วยอากาศ เพราะเมื่อเธอ
เจริญภาวนาให้เสมอด้วยอากาศอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิต
ของเธอไม่ได้

การเจริญภาวนา ๖ อย่าง

ราหุล

๑. เธอจงเจริญเมตตาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญเมตตาภาวนาอยู่ จักละพยาบาทได้
๒. เธอจงเจริญกรุณาภาวนาเถิด (๗.๔๒) เพราะเมื่อเธอเจริญกรุณาภาวนาอยู่ จักละการเบียดเบียนได้
๓. เธอจงเจริญมุทิตาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญมุทิตาภาวนาอยู่ จักละความริษยาได้
๔. เธอจงเจริญอุเบกขาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอุเบกขาภาวนาอยู่ จักละความหงุดหงิดได้
๕. เธอจงเจริญอสุภภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอสุภภาวนาอยู่ จักละราคะได้
๖. เธอจงเจริญอนิจจสัญญาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอนิจจสัญญาอยู่ จักละความถือตัวได้

อานาปานสติ ๑๖ ขั้น

ราหุล เธอจงเจริญอานาปานสติเถิด เพราะอานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

อานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี (๗.๔๓) นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

๑. เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้ายาว” เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกยาว”
๒. เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้าสั้น” เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกสั้น”
๓. สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจออก”
๔. สำเนียงว่า “เราระงับกายสังขารหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เราระงับกายสังขารหายใจออก”
๕. สำเนียงว่า (๗.๔๔) “เรากำหนดรู้ปิติหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้ปิติหายใจออก”
๖. สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้สุขหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้สุขหายใจออก”
๗. สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้จิตตสังขารหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้จิตตสังขารหายใจออก”

๘. สำเนียงว่า “เราระงับจิตตสังขารหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เราระงับจิตตสังขารหายใจออก”

๙. สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้จิตหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้จิตหายใจออก”

๑๐. สำเนียงว่า “เราทำจิตให้บันเทิงหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เราทำจิตให้บันเทิงหายใจออก”

๑๑. สำเนียงว่า “เราตั้งจิตมั่นหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เราตั้งจิตมั่นหายใจออก”

๑๒. สำเนียงว่า “เราเปลื้องจิตหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เราเปลื้องจิตหายใจออก”

๑๓. สำเนียงว่า “เราพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เราพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงหายใจออก”

๑๔. สำเนียงว่า “เราพิจารณาเห็นความคลายออกได้หายใจเข้า” สำเนียงว่า “เราพิจารณาเห็นความคลายออกได้หายใจออก”

๑๕. สำเนียงว่า “เราพิจารณาเห็นความดับไปหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เราพิจารณาเห็นความดับไปหายใจออก”

๑๖. สำเนียงว่า “เราพิจารณาเห็นความสละคืนหายใจเข้า” สำเนียงว่า “เราพิจารณาเห็นความสละคืนหายใจออก”

อานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ราชูล (๗.๔๕) เมื่ออานาปานสติอันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ลม อัสสาสะ (หายใจเข้า) ลมปัสสาสะ (หายใจออก) ครั้งสุดท้ายที่ปรากฏชัด ย่อมดับไป ที่ไม่ปรากฏชัด ยังไม่ดับไป” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาชิตนี้แล้ว ท่านพระราชูลมีใจยินดีชื่นชมพระภาชิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาราหุโลวาทสูตร มาในมัชฌิมปัณณาสก์ จบ

(๗๐) ธัมมวิหารีสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้อยู่ด้วยธรรม

เรื่องในสาวัตถินทาน ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า “ผู้อยู่ด้วยธรรม ผู้อยู่ด้วยธรรม ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม ด้วยเหตุเท่าไรหนอ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกชาตกะ อพสุตธรรม และเวทลละ เธอปล่อยใจวันคืนล่องลอยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการเรียนธรรมนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการเรียนธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการแสดงธรรมนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการแสดงธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม

๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้สาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการสาธยายธรรมนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการสาธยายธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม

๔. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ตรีกตาม ตรองตามเพ่งตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการตรีกตามธรรมนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการตรีกธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม

๕. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกชาตกะ อัฏฐกธรรม และเวทัลละ (๗.๔๗) เธอไม่ปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ไม่ละการหลีกเร้นอยู่ ตามประกอบความสงบใจภายใน เพราะการเรียนธรรมนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม อย่างนี้แล

เราแสดงภิกษุผู้มากด้วยการเรียนธรรม ผู้มากด้วยการแสดงธรรม ผู้มากด้วยการสาธยายธรรม ผู้มากด้วยการตรีกธรรม ผู้อยู่ด้วยธรรม ด้วยประการฉะนี้แล ภิกษุ กิจใดที่ศาสดาผู้หวังประโยชน์เกื้อกูล อนุเคราะห์ อาศัยความเอ็นดู พึงทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้น เราได้ทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ภิกษุ นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอจงเพ่ง อย่าประมาท อย่าเป็นผู้มีวิปปฏิสาร (ความร้อนใจ) ในภายหลังเลย นี่เป็นอนุสาสนีของเราเพื่อเธอทั้งหลาย

ธัมมวิหาริสูตฺร มาโนปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย จป

(๗๑) ราชุโลวาทสูตฺร ว่าด้วยพระพุทโธวาทที่ตรัสโปรดพระราหุล

(พระผู้มีพระภาคตรัสถามท่านพระราหุลดังนี้)

เพราะความสนิทสนมกันเกินไป

เธอนึกดูหมิ่นบัณฑิตบ้างหรือไม่

การชูกบเพลิงแก่มวลมนุษย์

เธอยังใส่ใจนอบน้อมอยู่หรือไม่

(ท่านพระราหุลทูลตอบดังนี้)

ถึงจะมีความสนิทสนมกันมากสักเพียงใด

ข้าพระองค์ก็ไม่เคยนึกดูหมิ่นบัณฑิตเลย

การชูกบเพลิงแก่มวลมนุษย์

ข้าพระองค์ก็ยังใส่ใจนอบน้อมอยู่เสมอ

(พระผู้มีพระภาคตรัสโอวาทดังนี้)

เธอละกามคุณ ๕ ซึ่งน่ารัก น่าชื่นรมย์ใจแล้ว

(๗.๔๘) ออกจากเรือนบวชด้วยศรัทธา

จงทำที่สุดแห่งทุกข์เถิด

เธอจงคบภักตยาณมิตร ยินดีเสนาสนะอันสงบ

ปราศจากเสียงอีกที่ก่อกริกโครม

จงเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค

เธอจงอย่าทำความอยากในปัจจัย ๔ เหล่านี้ คือ

จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชที่เกิดขึ้น

เธออย่ากลับมายังโลกนี้อีกเลย

เธอจงเป็นผู้สำรวมในปาติโมกข์ และอินทรีย์ ๕

จงเจริญกายคตาสติกัมมัฏฐาน

จงเป็นผู้เบื่อหน่ายในสังสารวัฏให้มาก

จงเว้นสุกนิมิตอันเป็นเหตุให้เกิดราคะเสีย

จงเจริญสมาธิจิตด้วยอสุภภาวนา

จนจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง และตั้งมั่นด้วยดี

จงเจริญกัมมัฏฐานที่ไม่มีนิมิต จงละมานานุสัยกิเลส

เพราะละมานะได้นั่นเอง เธอก็จะเป็นผู้สงบระงับ

ทราบว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสอนท่านพระราหุลด้วยคาถาเหล่านี้อยู่เนืองๆ ด้วยประการ

ฉะนี้

ราหุลโอวาทสูตร มาในสุตตนิบาต จบ

(๗๒) นันทาสูต (วิชยสูตร ว่าด้วยเอาชนะ)

(พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)

การที่คนเรายืน เดิน นั่ง หรือนอน

คู้เข้าหรือเหยียดออก

นี้จัดเป็นความเคลื่อนไหวของร่างกาย

ร่างกายนี้ประกอบด้วยกระดูกและเส้นเอ็น

๓.๒.๘ คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๘

(๘.๑) มีหนังและเนื้อฉาบทา ห่อหุ้มด้วยผิวหนัง
 ปุณฺณยอมไม่พิจารณาเห็นตามความเป็นจริง
 ร่างกายนี้เต็มไปด้วยลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก
 อาหารใหม่ อาหารเก่า
 ตับ มูตร หัวใจ ปอด ไต ม้าม
 น้ำมูก น้ำลาย เหงื่อ มันข้น เลือด ไขข้อ ดี เปลวมัน
 อนึ่ง ร่างกายนี้มีช่องไม่สะอาด
 ไหลออกจากทวารทั้ง ๙ เสมอ คือ
 มีขี้ตาไหลออกจากเบ้าตา มีขี้หูไหลออกทางรูหู
 มีน้ำมูกไหลออกจากทางช่องจมูก
 บางคราวก็อาเจียน สำรอกน้ำดี ขากเสลดออกจากปาก
 มีหยาดเหงื่อออกตามขุมขน มีหนองฝีไหลออกตรงที่เป็นแผล
 อนึ่ง ร่างกายนี้มีศีรษะเป็นโพรง เต็มด้วยมันสมอง
 ซึ่งคนพาลถูกอวิชาครอบงำ หลงเข้าใจว่าเป็นของสวยงาม
 และเมื่อร่างกายนั้นตาย ขึ้นอืด มีสีเขียวคล้ำ
 ถูกทิ้งให้อยู่ในป่าช้า หมูเถาต่างหมดความอาลัยไยดี
 ร่างกายที่เปื่อยเน่านั้น สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก สุนัขป่า
 หมูเหอน (๘.๒) ผูกกา ผูกแร้งและสัตว์ที่กินซากศพอื่นๆ
 ย่อมรุมยื้อแย่งกันกิน
 ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ฟังพุทธพจน์แล้วเกิดปัญญา
 ย่อมกำหนดรู้และพิจารณาเห็นร่างกายนั้น
 ตามความเป็นจริงทีเดียว
 ร่างกายที่ตายแล้วนั้นได้เคยเป็นเหมือนร่างกายที่มีชีวิตนี้
 และร่างกายที่มีชีวิตนี้ก็จะเป็นเหมือนร่างกายที่ตายแล้วนั้น
 ภิกษุจึงควรคลายความยินดีพอใจในร่างกาย
 ทั้งภายในและภายนอก
 ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปัญญา ไม่ยินดีด้วยฉันทราคะ
 ได้บรรลุนิพพานที่เป็นอมตะอันสงบ ดับ และไม่จุติ
 ร่างกายนี้ มี ๒ เท้า ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น
 เต็มไปด้วยซากศพต่างๆ ขัณฑ์ถ่ายของไม่สะอาด

มีน้ำลายน้ำมูกเป็นต้นออกทางทวารทั้ง ๔
 ขับเหงื่อไคลให้ไหลออกทางรูขุมขนนั้นๆ
 ต้องบำรุงรักษาอยู่เสมอ
 ด้วยร่างกายที่มีสภาพเช่นนี้
 การที่บุคคลหลงเข้าใจผิดคิดเข้าข้างตนเอง
 และคูหมิ่นผู้อื่นนั้น จะมีประโยชน์อะไร
 นอกจากการไม่เห็นอริยสัจ

นันทสูตร (วิขยสูตร) จบ

(๗๓) **ตถาคตอุทฺทิสฺส วาด้วยภิกษุผู้กำจัตบาปธรรมอย่างเร็วพลัน**

(พระพุทธเนรมิตพุลถามดังนี้)

ข้าพระองค์ขอพุลถามพระองค์

ผู้ทรงเป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์

ผู้มีวิเวก มีสันติบท ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ว่า

ภิกษุเห็นอย่างไร จึงไม่ถือมันอะไรๆ ในโลก ดับไป

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ภิกษุพึงขจัดบาปธรรมทั้งปวง

ที่เป็นรากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเน่นซ้ำ

และอัสมิมานะ ด้วยมันตา

ต้นหาอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดในภายใน

ภิกษุมีสติทุกเมื่อ พึงศึกษาเพื่อกำจัดตัณหาเหล่านั้น

(๘.๓) ภิกษุพึงรู้คุณธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

ในภายในหรือในภายนอก

แต่ไม่ควรทำความต้อร้นเพราะคุณธรรมนั้น

เพราะการทำความต้อร้นนั้น

ผู้สงบทั้งหลายไม่กล่าวว่า เป็นความดับกิเลส

ภิกษุไม่พึงสำคัญตนว่า เราเลิศกว่าเขา เราด้อยกว่าเขา

หรือว่าเราเสมอเขา เพราะคุณธรรมนั้น

เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมเป็นอเนกแล้ว

ไม่พึงกำหนดตนดำรงอยู่

ภิกษุพึงสงบกิเลสภายในนั่นเอง

ไม่พึงแสวงหาความสงบโดยทางอื่น
 เมื่อภิกษุสงบกิเลสภายในได้แล้ว
 ทิฐิว่ามีอัตตา หรือทิฐิว่าไม่มีอัตตาก็ไม่มีแต่ที่ไหนๆ
 คลื่นไม่เกิดในส่วนกลางทะเล ทะเลเรียบอยู่ ฉันท
 ภิกษุพึงเป็นผู้มั่นคง ไม่หวั่นไหว ฉันทนั้น
 ภิกษุไม่พึงก่อกิเลสเครื่องพัวพันในที่ไหนๆ
 (พระพุทธนรมิตพุทธภาษิตนี้)
 (๘.๔) พระผู้มีพระภาค ผู้มีพระจักขุแจ่มแจ้ง
 ได้ทรงแสดงธรรมที่เป็นพยาน
 อันเป็นธรรมเครื่องกำจัดอันตราย
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงตรัสบอกปฏิบัติ
 คือปาติโมกข์ หรือแม่สมาธิ
 (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
 ภิกษุไม่พึงเป็นผู้มีตาลอกแลก
 พึงป้องกันหุมิให้ได้ยินคามกถา
 ไม่พึงติดใจในรส และไม่พึงยึดถืออะไรๆ
 ในโลกว่า เป็นของเรา
 เมื่อใด ภิกษุถูกผัสสะกระทบ
 เมื่อนั้น เธอก็ไม่พึงทำความคร่ำครวญในที่ไหนๆ
 ไม่พึงคาดหวังภาพ และไม่พึงกระสับกระส่าย
 เพราะอารมณ์ที่น่ากลัว
 ภิกษุได้ข้าวก็ดี น้ำก็ดี ของขบเคี้ยวก็ดี ผ้าก็ดี
 ไม่ควรทำการสะสม เมื่อไม่ได้ข้าวเป็นต้น ก็ไม่พึงสะดุ้ง
 ภิกษุพึงเป็นผู้มีมาน ไม่พึงเป็นผู้มีเท้าอยู่ไม่สุข
 พึงเว้นจากความคะนอง ไม่พึงประมาท
 และพึงอยู่ในที่นั่งที่นอนที่มีเสียงน้อย
 ภิกษุไม่พึงหลับมาก มีความเพียรเครื่องเผากิเลส
 พึงประกอบความเพียรเครื่องตื่นอยู่
 พึงละเว้นความเกียจคร้าน ความหลอกลวง
 เรื่องชวนหัว การเล่น เมถุนธรรม พร้อมทั้งการประดับตกแต่ง
 ผู้นับถือพระรัตนตรัยไม่พึงประกอบการทำอาถรรพณ์

การทำนายฝัน การทำนายลักษณะ หรือแม้การดูฤกษ์ยาม
 ไม่พึงเรียนการทำนายเสียงสัตว์ร้อง
 การปรุงยาให้ตั้งครุฑ และการบำบัดรักษาโรค
 ภิกษุไม่พึงหั่นไหวเพราะการนินทา
 แม้ได้รับการสรรเสริญก็ไม่พึงลำพองตน
 พึงบรรเทาความโลภรวมทั้งความตระหนี่
 ความโกรธ และวาจาส่อเสียด
 ภิกษุไม่พึงดำรงชีวิตในการซื้อขาย
 ไม่พึงก่อกิเลสเป็นเหตุว่าร้ายในที่ไหนๆ
 ไม่พึงเกี่ยวข้องในบ้าน
 และไม่พึงพูดเลียบเคียงกับคน เพราะอยากได้ลาภ
 ภิกษุไม่พึงเป็นคนมักอวด (๘.๕) ไม่พึงกล่าววาจามุ่งได้
 ไม่พึงศึกษาความเป็นผู้คะนอง
 ไม่พึงกล่าวถ้อยคำแก่งแย่ง
 ภิกษุไม่พึงมั่งมั่นในความเป็นคนพูดเท็จ
 เมื่อรู้ตัวก็ไม่พึงทำความโอ้อวด
 และไม่พึงดูหมิ่นผู้อื่นด้วยความเป็นอยู่
 ด้วยปัญญา ด้วยศีลและวัตร
 ภิกษุผู้ถูกคนเหล่านี้เบียดเบียน
 ได้ยินคำพูดมากของพวกสมณะ หรือพวกคนพูดมาก (เหล่านี้)
 ไม่พึงโต้ตอบคนเหล่านั้นด้วยคำหยาบ
 เพราะผู้สงบย่อมนิสร้างศัตรู
 ภิกษุรู้ธรรมนี้แล้ว เลือกสรรอยู่
 พึงเป็นผู้มีสติ ศึกษาทุกเมื่อ
 รู้ความดับกิเลสว่า เป็นความสงบแล้ว
 ไม่พึงประมาทในศาสนาของพระโคตม
 ภิกษุนั้นเป็นผู้ครอบงำไม่ถูกครอบงำ
 ได้เห็นธรรมที่เป็นพยานซึ่งไม่ต้องเชื่อใคร
 เพราะฉะนั้น เธอพึงเป็นผู้ไม่ประมาท
 ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 นอบน้อมอยู่ พึงหมั่นศึกษาทุกเมื่อ

คฤกษสูตฺร มาในสุตตนิบาตจบ

(๗๔) อนัตตลักษณะสูตร ว่าด้วยลักษณะแห่งอนัตตา

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ณ ที่นั้น (๘.๖) พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกพระปัญจวัคคีย์มาตรัสว่า ฯลฯ แล้วได้ตรัสเรื่องนี่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา ถ้ารูปนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ รูปนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในรูปว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนี้ รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ก็เพราะรูปเป็นอนัตตา ฉะนั้น รูปจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในรูปว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนี้ รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น

เวทนาเป็นอนัตตา ถ้าเวทนานี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ เวทนานี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในเวทนาว่า เวทนาของเราจะเป็นอย่างนี้ เวทนาของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ก็เพราะเวทนาเป็นอนัตตา ฉะนั้น เวทนาจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในเวทนาว่า เวทนาของเราจะเป็นอย่างนี้ เวทนาของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น

(๘.๗) สัญญาเป็นอนัตตา ฯลฯ สังขารเป็นอนัตตา ถ้าสังขารนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ สังขารนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในสังขารว่า สังขารของเราจะเป็นอย่างนี้ สังขารของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ก็เพราะสังขารเป็นอนัตตา ฉะนั้น สังขารจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในสังขารว่า สังขารของเราจะเป็นอย่างนี้ สังขารของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น

วิญญาณเป็นอนัตตา ถ้าวิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในวิญญาณว่า วิญญาณของเราจะเป็นอย่างนี้ วิญญาณของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ก็เพราะวิญญาณเป็นอนัตตา ฉะนั้น วิญญาณจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในวิญญาณว่า วิญญาณของเราจะเป็นอย่างนี้ วิญญาณของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น

ภิกษุทั้งหลาย (๘.๘) เธอทั้งหลายจะเข้าใจความซ้อนนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา เราเป็นนัน นันเป็นอัตตาของเรา ซ้อนนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า

เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง

ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า
นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา

ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน
ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม รูปทั้งหมดนั้นเธอ
ทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า (๘.๙)นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น
นั่นไม่ใช่อิตตาของเรา

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ ไกลหรือ ใกล้ก็ตาม
เวทนาทั้งหมดนั้นเธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา
เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อิตตาของเรา

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และ
ปัจจุบัน ฯลฯ ไกลหรือ ใกล้ก็ตาม สังขารทั้งหมดนั้นเธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความ
จริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อิตตาของเรา

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก
หยาบหรือละเียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม วิญญาณทั้งหมดนั้นเธอทั้งหลายพึงเห็นด้วย
ปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อิตตาของเรา

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้
ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขาร ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อ
เบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า หลุดพ้น
แล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว (๘.๑๐) อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้อีกต่อไป

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนัตตลักขณสูตรนี้จบแล้ว พระปัญจวัคคีย์มีใจยินดี ต่างชื่นชมพระ
ภาสิตของพระผู้มีพระภาค เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวयाกรณภาสิตนี้อยู่ พระปัญจวัคคีย์ก็มีจิตหลุด
พ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น

อนัตตลักขณสูตรจบ

(๗๕) จูฬราหูโลวาทสูตร ว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรเล็ก

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ทรงเกิด
ความรำพึงขึ้นอย่างนี้ว่า “ธรรมเป็นเครื่องบ่มวิมุตติของราหุลแก่กล้าแล้ว ทางที่ดี เราพึงแนะนำราหุล
ในธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะให้ยิ่งขึ้นไป”

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร (๘.๑๑) เสด็จเข้าไป
 บิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ทรงเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว เสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลังเสวย
 พระกระยาหารเสร็จแล้ว รับสั่งเรียกท่านพระราหุลมาตรัสว่า “ราหุล เธอจงถือผ้าสีทนะ (ผ้าสำหรับ
 ปูนั่งของสมณะ) เราจักเข้าไปยังป่าอันธวัน เพื่อพักผ่อนกลางวัน”

ท่านพระราหุลทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ได้ถือผ้าสีทนะตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไป
 เปื้องพระปฤษฎางค์

สมัยนั้น เทวดาหลายพันองค์ก็ติดตามพระผู้มีพระภาคไปด้วยคิดว่า “วันนี้ พระผู้มีพระ
 ภาค จักทรงแนะนำท่านพระราหุลในธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะให้ยิ่งขึ้นไป”

ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่ป่าอันธวัน ประทับนั่งบนพุดธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วที่
 โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง ฝ่ายท่านพระราหุลถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับ
 ท่านพระราหุลดังนี้ว่า

“ราหุล เธอเข้าใจความซอมนั้นว่าอย่างไร คือ จักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง (๘.๑๒) สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า
 “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ซอมนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความซอมนั้นว่าอย่างไร คือ รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า
 “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ซอมนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความซอมนั้นว่าอย่างไร คือ จักขุวิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า
 “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ซอมนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความซอมนั้นว่าอย่างไร คือ จักขุสัมผัสเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง (๘.๑๓) เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็น
สิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราहुล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร แม้เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้น
เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย เที่ยงหรือไม่เที่ยง” “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า
“นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราहुล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ โสตะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ฯลฯ “ฆานะเที่ยงหรือไม่เที่ยง” “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

ฯลฯ “ชีวหาเที่ยงหรือไม่เที่ยง” “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ฯลฯ

“กายเที่ยงหรือไม่เที่ยง” “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ฯลฯ

“ราहुล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ มโนเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา (๘.๑๕) ควรหรือที่จะพิจารณาเห็น
สิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราहुล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ ธรรมารมณ์เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า
“นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราहुล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ มโนวิญญาณะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า
“นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ มโนสัมผัสเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า
“นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา” “ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร แม้เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้น
เพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย เที่ยงหรือไม่เที่ยง” “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า
(๘.๑๖) “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา” “ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ใน
รูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในโสตะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเสียง ...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในฆานะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกลิ่น ...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในชีวนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรส ...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในโณภูมิจิต ...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโน ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในธรรมารมณ์ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโน
วิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโนสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่
เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย

เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้น
แล้ว ก็รู้ว่า “หลุดพ้นแล้ว” (๘.๑๗) รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จ
แล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาชิตนี้แล้ว ท่านพระราหุลมีใจยินดีขึ้นชมพระภาชิตของพระผู้มี
พระภาค เมื่อพระองค์ตรัสเวยาकरणภาชิตนี้อยู่ จิตของท่านพระราหุลก็หลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่
ถือมั่น และธรรมจักขุอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดแก่เทวดาหลายพันองค์ว่า

“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับเป็นธรรมดา” ดังนี้แล

จุฬาราลโฆวาทสูตร มาในอุปริปัญณาสกัจบ

(๗๖) อัชฌัตติกังคสูตร (ปฐมเสขสูตร ว่าด้วยพระเสขสูตรที่ ๑)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลु ปราภานาจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายในตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนโยนิโสมนสิการ(การมนสิการโดยแยบคาย) นี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อมนสิการโดยแยบคายย่อมละอกุศลได้ (๘.๑๘) และทำกุศลให้เจริญ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์
ดังนี้ว่า

ไม่มีธรรมอื่นที่จะมีอุปการะมาก
แก่ภิกษุผู้เป็นพระเสขะเพื่อการบรรลุประโยชน์สูงสุด
เหมือนกับโยนิโสมนสิการ
เพราะภิกษุเมื่อเริ่มตั้งความเพียรด้วยโยนิโสมนสิการไว้
ก็พึงบรรลุความสิ้นทุกขได้
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
อัชฌัตติกังคสูตรจบ

(๗๗) พาหิรัคสูตร (ทุติยเสขสูตร ว่าด้วยพระเสขสูตรที่ ๒)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุ ปราภานาจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมี อยู่ภายนอกตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดีนี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมละอกุศลได้ และทำกุศลให้เจริญ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์
ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีมิตรดี (๘.๑๙) มีความเคารพ ยำเกรง
ปฏิบัติตามคำของมิตรทั้งหลาย
มีสติสัมปชัญญะมั่นคง
ก็พึงถึงความสิ้นสังโยชน์ทั้งปวงได้โดยลำดับ
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
พาหิรัคสูตรจบ

(๗๘) ปิณฑยาโลปสูตร (ชีวสูตร ว่าด้วยชีวิตของผู้ทุกข์)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย การที่ภิกษุทุกข์เที่ยวบิณฑบาตเลี้ยงชีพนี้ เป็นการกระทำที่ต่ำทราม การที่ภิกษุทุกข์ประพฤตินั้นย่อมถูกชาวโลกตำว่า “เจ้าคนนี้อัมบาตรเที่ยวขอชาวโลกเลี้ยงชีพ”

กุลบุตรต่างเป็นผู้ตระหนักในเหตุ อาศัยความตระหนักในเหตุ จึงเข้ามาใช้ชีวิตเที่ยวขอ ก่อนข้านี้ มิใช่ถูกพระราชารับสั่งให้นำไปจองจำ มิใช่ถูกพวกโจรนำไปกักขัง มิใช่เป็นลูกหนี้ มิใช่ตกอยู่ในห้วงอันตราย มิใช่มุ่งจะยึดเป็นอาชีพร่ำไร แท้จริง กุลบุตรเหล่านั้นเข้ามาบวชด้วยเหตุผลว่า “พวกเราต่างถูกความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความเสียใจ ความตรอมใจ ทับถมครอบงำ จมอยู่ในทุกข์ สาละวนอยู่กับทุกข์ ทำอย่างไรเล่า การทำที่สุดองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ (๘.๒๐) จะพึงปรากฏได้”

กุลบุตรนี้เป็นผู้บวชแล้วด้วยเหตุผลตามที่กล่าวแล้วนี้ แต่แล้วกุลบุตรนั้นกลับมีความละโมภ กำหนดยึดถืออย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้าย หลงลืมสติ ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์

ภิกษุทั้งหลาย ท่อนฟืนในที่เผาศพ ถูกไฟไหม้ทั้งด้านหัวและท้าย และตรงกลางยังเปื้อนคูด จะใช้เป็นฟืนในบ้านหรือในปากก็ไม่ได้ทั้งนั้น ฉนใด บุคคลผู้นี้ก็เปรียบเช่นนั้น เราเรียกว่า “เป็นคนเสื่อมจากโศกะของคฤหัสถ์ และไม่สามารถบำเพ็ญประโยชน์สำหรับความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ ดังนี้ว่า

คนผู้มีส่วนชั่ว เสื่อมจากโศกะของคฤหัสถ์
 ทั้งยังทำลายประโยชน์ของความเป็นสมณะให้เสื่อมสูญสิ้นไป
 เหมือนท่อนฟืนในที่เผาศพมอดไหม้ไป ฉะนั้น
 ภิกษุชั่วจำนวนมากมีผ้ากาสาวะพັນที่คอ
 มีธรรมเลวทราม ไม่สำรวม
 ย่อมตกนรกเพราะบาปกรรมทั้งหลาย
 การกลืนกินก้อนเหล็กแดงที่ร้อนดุจเปลวเพลิง
 ย่ำดีกว่าการที่ภิกษุผู้ทุกข์ ไม่สำรวม
 บริโภคอาหารที่ชาวบ้านเขาถวาย
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
 ปิณฑยาโลปสูตร (ชีวสูตร) จบ

(๗๙) อารัทธิวิริยสูตร (จรสูตร ว่าด้วยอิริยาบถเดิน)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย (๘.๒๑) ถ้ากามวิตก (ความตรึกในทางกาม) พยาบาทวิตก (ความตรึกในทางพยาบาท) หรือวิหิงสาวิตก (ความตรึกในทางเบียดเบียน) เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังเดิน และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียร ย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก (๘.๒๒) พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนั่ง ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุ แม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า (๘.๒๓) “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังเดิน และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุ แม้กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารถนา ความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน (๘.๒๔) และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกาย และใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้นั่งแล้ว ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

(๘.๒๕) ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จิตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอน

นึกคิดถึงอกุศลวิบากที่เกี่ยวเนื่องกับการครองเรือน
 ภิกษุนั้นชื่อว่าเดินทางผิด
 หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์เป็นเหตุแห่งความหลง
 ภิกษุเช่นนั้นไม่สามารถบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดได้
 ส่วนภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอนให้วิตกสงบ
 ยินดีในธรรมเป็นที่ระงับวิตก
 ภิกษุนั้นสามารถบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดได้
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล
 อารัทธิวิริยสูตรจบ

(๘๐) ขาครสูตร ว่าด้วยภิกษุผู้ตื่นอยู่

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ (๘.๒๖) “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเป็นผู้ตื่น อยู่อย่างมีสติ มีสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และควรเป็นผู้เห็นแจ้งสมควรแก่กาลในกุศลธรรมทั้งหลาย ในการประกอบเนื่องๆ ซึ่งกัมมัญฐานนั้น

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเป็นผู้ตื่น อยู่อย่างมีสติ มีสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และเป็นผู้เห็นแจ้งสมควรแก่กาลในกุศลธรรมทั้งหลาย ในการ ประกอบกัมมัญฐานนั้นอยู่ พึงหวังได้ผล อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผล ในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นอนาคามี”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จิงตรัสคาถาประพันธ์ ดังนี้ว่า

เธอทั้งหลายที่หลับอยู่ จงรีบตื่น
 ที่ตื่นอยู่ จงฟังคำของเรา
 ความเป็นผู้ตื่นจากความหลับเป็นคุณประเสริฐ
 เพราะภัยย่อมไม่มีแก่ผู้ตื่นอยู่
 ผู้ที่ตื่นอยู่ มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น
 เบิกบาน ผ่องใส พิจารณาธรรมโดยชอบตามกาลที่เหมาะสม
 มีสมาธิเป็นธรรมผุดขึ้น พึงกำจัดความมืดได้
 เพราะฉะนั้นแล ภิกษุควรประพฤติธรรมเป็นเหตุให้ตื่น
 มีความเพียร มีปัญญารักษาตน มีปกติได้ฌาน
 ตัดสังโยชนในชาติและชราได้แล้ว
 ก็จะสามารถบรรลุสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมในอัตภาพนี้แน่นอน

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

(๘.๒๗) ชาครสูตรจบ

(๘๑) ทุตติยาเวทนาสูตร (สัลลสูตร ว่าด้วยลูกศร)

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้ เวทนา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สุขเวทนา ๒. ทุกขเวทนา ๓. อทุกขมสุขเวทนา

ภิกษุพึงเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ พึงเห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นจุลลูกศร พึงเห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ เห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นจุลลูกศร เห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความไม่เที่ยงได้ ภิกษุนี้เราเรียกว่า “เป็นอริยะ มีความเห็นชอบ ตัดค้นหาได้ เพิกถอนสังโยชนได้แล้ว ได้ทำที่สุดแห่งทุกข์ เพราะรู้แจ้งมานะได้โดยชอบ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ ดังนี้ว่า

ภิกษุใดเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์

เห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นจุลลูกศร

เห็นอทุกขมสุขเวทนาที่มีอยู่โดยความไม่เที่ยง (๘.๒๘)

ภิกษุนั้นแล เป็นผู้มีความเห็นชอบ

เพราะเหตุที่หลุดพ้นได้เด็ดขาดในเวทนานั้น

จึงชื่อว่าสำเร็จอภิญญา ๖ ประการ

เป็นผู้สงบ ล่วงพ้นโยคะได้แล้ว เป็นมุนีแท้จริง

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทุตติยาเวทนาสูตร (สัลลสูตร) จบ

(๘๒) ภิฑฐสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ต้องแตกสลายไปเป็นธรรมดา

แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ร่างกายนี้ต้องแตกสลายไป วิญญาณ มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา อุปธิทั้งหมดล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ ดังนี้ว่า

บุคคลรู้ว่ร่างกายนี้ต้องแตกสลายไป

และวิญญาณก็ต้องเสื่อมไป
 เห็นภัยในอุปธิทั้งหลายแล้ว
 ย่อมล่วงพ้นความเกิด และความตายได้
 บรรลุถึงธรรมเป็นที่สงบอย่างยิ่งแล้ว
 ชื่อว่าอบรมตนได้แล้ว รอคอยอยู่แต่เวลาเท่านั้น
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ภิกขุสูตรจบ

พระสูตรทั้ง ๗ นี้ มาในขุททกนิกาย อิติวุตตกะ

(๘๓) ทสธัมมสูตร (ปัพพชิตอภินหสูตร)

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
 อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า
 (๘.๒๙) “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ บรรพชิตควรพิจารณาเนืองๆ

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ บรรพชิตควรพิจารณาเนืองๆ ว่า

๑. เราถึงความมีเพศต่างจากคฤหัสถ์

๒. การเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น

๓. เรามีอาภักิริยาอย่างอื่นที่จะพึงทำ

๔. เราติเตียนตนเองโดยศีลได้หรือไม่

๕. (๘.๓๐) เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาแล้วติเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่

๖. เราจักต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น

๗. เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มี
 กรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

๘. วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่

๙. เรายินดียิ่งในเรือนว่างอยู่หรือไม่

๑๐. (๘.๓๑) ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถอันวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ที่เรา
 บรรลุแล้วซึ่งจักเป็นเหตุให้เราไม่เก้อเขินเมื่อเพื่อนพรหมจรรย์ถามในภายหลัง มีอยู่หรือไม่

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล บรรพชิตควรพิจารณาเนืองๆ

ทสธัมมสูตร มาในทสกนิกาย อังคุตตรนิกาย จบ

(๘๔) อารัณญิกสูตร (ปฐมอนาคตภยสูตร ว่าด้วยภัยในอนาคตสูตรที่ ๑)

เรื่องนี้มีในสาวัตถินทาน ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

(๘.๓๒)ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ป่า เมื่อพิจารณาเห็นภัยในอนาคต ๕ ประการนี้ ไม่ควรเป็นผู้ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง ภัยในอนาคต ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว งูพึงกัดเราก็ได้ แมงป่องพึงต่อยเราก็ได้ หรือตะขาบพึงกัดเราก็ได้ เพราะเหตุนี้ เราพึงตาย เราพึงมีอันตรายนั้น เอาเถะ เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

ภิกษุผู้อยู่ป่า (๘.๓๓) เมื่อพิจารณาเห็นภัยในอนาคตประการที่ ๑ นี้ ควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว เราเมื่ออยู่ในป่าผู้เดียว พึ่งพลาดหกล้มก็ได้ ภัตตาหารที่เราฉันแล้วไม่พึงย่อยก็ได้ ดิของเราพึงกำเรบก็ได้ เสมหะของเรา พึ่งกำเรบก็ได้ หรือลมมีพิษดั่งคัสตราของเราพึงกำเรบก็ได้ เพราะเหตุนี้ เราพึงตาย เราพึงมีอันตรายนั้น เอาเถะ เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

ภิกษุผู้อยู่ป่า (๘.๓๔) เมื่อพิจารณาเห็นภัยในอนาคตประการที่ ๒ นี้ ควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว เมื่อเราอยู่ในป่าผู้เดียว พึ่งพบสัตว์ร้ายคือราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี หรือเสือดาวก็ได้ สัตว์เหล่านั้นพึงทำร้ายเราถึง ตายก็ได้ เพราะเหตุนี้ เราพึงตาย เราพึงมีอันตรายนั้น เอาเถะ เราจะปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

ภิกษุผู้อยู่ป่า เมื่อพิจารณาเห็นภัยในอนาคตประการที่ ๓ นี้ ควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ (๘.๓๕) เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

๔. ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว เมื่อเราอยู่ในป่าผู้เดียว เราพึงพบคนร้ายผู้ก่อคดีแล้วหรือยังไม่ได้ก่อคดีก็ได้ พวกคนร้ายนั้นพึงปลิดชีวิตเราเสียก็ได้

เพราะเหตุนั้น เราพึงตาย เราพึงมีอันตรายนั่น เอาเถอะ เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

ภิกษุผู้อยู่ป่า เมื่อพิจารณาเห็นภัยในอนาคตประการที่ ๔ นี้ ควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

๕. (๘.๓๖) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ผู้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว ก็ในป่ามีพวกอมนุษย์ คุร่าย พวกอมนุษย์นั้นพึงปลิดชีวิตเราก็ได้ เพราะเหตุนั้น เราพึงตาย เราพึงมีอันตรายนั่น เอาเถอะ เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

ภิกษุผู้อยู่ป่า เมื่อพิจารณาเห็นภัยในอนาคตประการที่ ๕ นี้ ควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

(๘.๓๗) ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ป่าเมื่อเห็นภัยในอนาคต ๕ ประการนี้แล ควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

อารัญญกสูตรจบ

(๘๕) ทสพลสูตร ว่าด้วยทสพลญาณ

เรื่องมีในสาวัตถินทาน ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตประกอบด้วยทสพลญาณ และจตุเวสารัชชญาณ จึงยืนยันทฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ในบริษัททั้งหลาย ประกาศพรหมจักรให้เป็นไปว่า
รูปเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งรูปเป็นอย่างนี้
เวทนาเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งเวทนาเป็นอย่างนี้ (๘.๓๘) ความดับแห่งเวทนาเป็น
อย่างนี้

สัญญาเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้
สังขารเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งสังขารเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งสังขารเป็นอย่างนี้
วิญญาณเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็น
อย่างนี้ เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารทั้งหลายจึงมี เพราะสังขารเป็น
ปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ (๘.๓๙) ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

(๘.๔๐) อนึ่ง เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ
วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้ว เป็นธรรมเข้าใจง่าย เปิดเผย ประกาศไว้แล้ว เป็นดุจผืนผ้าเก่าที่ตัดไว้แล้วอย่างนี้ กุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา สมควรแท้เพื่อปรารภความเพียรในธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้ว เป็นธรรมเข้าใจง่าย เปิดเผย ประกาศไว้แล้ว เป็นดุจผืนผ้าเก่าที่ตัดไว้แล้วอย่างนี้ว่า เนื้อและเลือดในร่างกายจงเหือดแห้งไป จะเหลืออยู่แต่หนัง เอ็น กระดูกก็ตามที่ ผลใดพึงบรรลุได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ (๘.๔๑) ด้วยความบากบั่นของบุรุษ (ถ้า) ไม่บรรลุผลนั้น ก็จักไม่หยุดความเพียรของบุรุษ

บุคคลผู้เกียจคร้าน เคลื่อนกล่นไปด้วยบาปอกุศลธรรมทั้งหลายย่อมอยู่เป็นทุกข์ และทำประโยชน์ของตนที่ยิ่งใหญ่ให้เสื่อมเสียไป ส่วนบุคคลผู้ปรารภความเพียร ผู้สัจจ จากบาปอกุศลธรรมทั้งหลายย่อมอยู่เป็นสุข และทำประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ของตนให้บริบูรณ์ได้ การบรรลุธรรมที่เลิศด้วยธรรมอันเลว หามิได้ แต่การบรรลุธรรมที่เลิศด้วยธรรมอันเลิศ ย่อมมีได้ พรหมจรรย์นี้ ผ่องใสและนำดีมี พระศาสดาก็ยังอยู่เฉพาะหน้า เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายจงปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ (๘.๔๒) เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้งโดยตั้งใจว่า บรรพชาของเราทั้งหลายนี้ เป็นของไม่ต่ำทราม ไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร จักมีแก่เราทั้งหลาย เราทั้งหลาย บริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช บริหารของชนเหล่าใด สักการะของชนเหล่านั้น จักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะเราทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ของตน สมควรแท้เพื่อที่จะทำกิจของตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือว่าบุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ ของผู้อื่น สมควรแท้เพื่อที่จะทำกิจของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย สมควรแท้ที่จะทำกิจของทั้ง ๒ ฝ่าย (๘.๔๓) ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสแล้ว ภิกษุเหล่านั้น พอใจทูลสรรเสริญภาสิตของพระผู้มีพระภาคดังนี้แล

ทสพลสูตร นิทานวรรค จบ

ภิกษุ เห็นถ้อยคำที่เป็นคำถาม ที่เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์ ยิ่งใหญ่ มีบาทที่สงบระจับ ไม่ยึดถือสิ่งใดในโลกย่อมดับสนิท. บทว่า มุลปถยสสชาย ได้แก่ พระผู้มีพระภาค ทรงมีมโนะ ทรงดำรงอยู่เพื่อกำจัดตัณหาภายในที่เป็นเสี้ยนหนามทั้งปวงปกป้องความรู้ยิ่งในธรรมทรงกระทำเพื่อความนอบน้อมนั้น. ก็ ตัณหานั้นที่กล่าวแล้วตั้งร้อยย่อมไม่เกิดขึ้น แต่ไม่สำคัญว่าประเสริฐกว่านั้น. อีกอย่างหนึ่ง (๘.๔๔) พึงค่อยๆ สงบไป. บรรดาพระสูตรที่ท่านยกขึ้นมากล่าวไว้ในคัมภีร์สูตรตสังคหะนี้ มีประมาณ ๘๕ สูตร ได้แก่

พระสูตรที่เกี่ยวกับทานกถา ๖ สูตร คือ กาลทานสูตร สมณาทนสูตร สปริสทานสูตร เวลามสูตร ทักกขิณาวិภังคสูตร จุกัมมวิภังคสูตร ๖

พระสูตรที่เกี่ยวกับศีลกถา (๖) สูตร คือ มหานามสูตร อุปาสกัจฉาลสูตร อุปาสกรตนสูตร วณิชชาสูตร วิสาขุโปสถสูตร สิกขาโลวาสสูตร

พระสูตรที่เกี่ยวกับสักคกกา ๕ สูตร คือ อัมมทพยสูตร ฉัตตมานาสสูตร เรวติสูตร คุดติฬสูตร อเนกวิณณสูตร

พระสูตรที่เกี่ยวกับกามา (๘.๔๕) ที่นวกกา ๕ สูตร คือ เทวทัตตสูตร มหาทุกขกัณฐสูตร อัญญิปัญชสูตร หเวยยกสูตร สุกรโปกกาสูตร

พระสูตรที่เกี่ยวกับข้อปฏิบัติทั่วไปคฤหัสถ์ (คหฺมฺภฺรฺกฺกา) มี ๓๑ สูตร คือ ปราภาวสูตร อัคคัปปสาทสูตร สพรหมกสูตร นิรยุปปัตติสูตร สุตตูปัตติสูตร เทวาจติสูตร ปญฺญยมานสูตร ปุญญาภายิสูตร อัปปมาทสูตร สัพภิสันธวสูตร สตุลลปกาณฺธิกสูตร อาทิตตพฺรสูตร มัจเฌรสูตร กิสุยาวชราสูตร กิสมิตตสูตร อัพภาทสูตร กิสุขิรติสูตร ปาถะยยกสูตร อัมมณฺธสูตร นอญฺญาตัพพสูตร ชราชรสูตร อตฺตปิยสูตร ปมาทสูตร อัปปมาทสูตร อปุตตกสูตร ตโมตมปฺรายนสูตร ปิพฺพโตปมสูตร โลกานุกิรณสูตร สปุพฺพพัณฺธุสูตร สัลลนาสิขาสสูตร

พระสูตรที่เกี่ยวกับอนโมทนากามี ๑๔ สูตร คือ นิธิกัณฺทสูตร จริโลปสูตร ปญฺจจฺฐานทานสูตร พลทานสูตร ปุญฺญวณฺณสูตร ยาคุทานสูตร เทวตานสูตร กัปปราชคหเวฬุวนทานสูตร คิหิพาสสูตร มหาสมยสูตร ติโรกูฏนฺตสูตร ชาณฺโสมณฺตสูตร

พระสูตรที่เกี่ยวกับข้อปฏิบัติของบรรพชิต (ปิพฺพชิตปฏิสํยุตฺต) มี ๑๘ สูตร คือ อันธกวินฺทสูตร มหาราหุลาวาทสูตร อัมมวิหาริสูตร ราหุลาวาทสูตร วิชยสูตร ตวณฺณกสูตร อนันตลักขณสูตร จุฬราหุลาวาทสูตร อัชฌัตตังคสูตร พาหิรังคสูตร ปินทียาโลปสูตร อาร์ททวิริยสูตร ชาครณสูตร ทุกขสัลลสูตร ภัทฺรสูตร ทสธัมมสูตร อาร์ญญิกสูตร ทสพลสูตร

พระคัมภีร์สูตรตสังคหะ จบแล้ว

สรุปความว่า ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สูตรตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย โดยแบ่งออกเป็น (๑) คัมภีร์สูตรตสังคหะที่ปริวรรตจากภาษาบาลีขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ๑) คัมภีร์สูตรตสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๑ ๒) คัมภีร์สูตรตสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๒ ๓) คัมภีร์สูตรตสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๓ ๔) คัมภีร์สูตรตสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๔ ๕) คัมภีร์สูตรตสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๕ ๖) คัมภีร์สูตรตสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๖ ๗) คัมภีร์สูตรตสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๗ ๘) คัมภีร์สูตรตสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๘ และ (๒) ผู้วิจัยได้ทำการแปลคัมภีร์สูตรตสังคหะที่แปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย ๑) คัมภีร์สูตรตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๑ ๒) คัมภีร์สูตรตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๒ ๓) คัมภีร์สูตรตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๓ ๔) คัมภีร์สูตรตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๔ ๕) คัมภีร์สูตรตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๕ ๖) คัมภีร์สูตรตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๖ ๗) คัมภีร์สูตรตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๗ ๘) คัมภีร์สูตรตสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๘ รวมเป็น ๘๕ สูตร รวมทั้งหมดประมาณ ๓๐๔ หน้า

บทที่ ๔

วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียง ในคัมภีร์สุตตสังคหะ

วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุตตสังคหะ กล่าวถึงการวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุตตสังคหะ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตร และวิเคราะห์คุณค่าทางสังคมใน คัมภีร์สุตตสังคหะ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรในคัมภีร์สุตตสังคหะ

วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรในคัมภีร์สุตตสังคหะ โดยแบ่งออกเป็น ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๑ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๒ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๓ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๔ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๕ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๖ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๗ และความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๘ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๔.๑.๑ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๑

ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผู้คนที่ ๑ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่ง คัมภีร์สุตตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก และอรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมา อธิบายในคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์ฎีกาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็น ตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) กาลทานสูตร พระสูตรว่าด้วยกาลทาน เช่น

๑) คำว่า กาลทาน^๑ ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กาลทาน หมายถึง ยุตตทาน คือการให้ที่เหมาะสม^๒

^๑ สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๑/๔, อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๖/๓๖.

^๒ อจ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๖/๒๒.

๒) คำว่า **รู้ความประสงค์ของผู้ขอ**^๓ ในคัมภีร์ฎีกา พระฎีกาจารย์อธิบายว่า **รู้ความประสงค์ของผู้ขอ** ในที่นี้หมายถึงศฤงคาร เมื่อเห็นภิกษุเที่ยวบิณฑบาตยืนที่ประตูเรือนของตน เป็นผู้หนึ่งไม่ออกปากขอ ก็รู้ความหมายได้ว่า “ท่านกำลังขอ ซึ่งเป็นการขอย่างพระอรียะ” เมื่อรู้แล้ว ก็คิดว่า “พวกเราหุงต้มได้ แต่ภิกษุเหล่านี้หุงต้มไม่ได้ แล้วท่านจะหาภัตได้ที่ไหน” จึงจัดแจงไทยธรรม ถวายท่าน^๔

(๒) สุนนสูตร พระสูตรว่าด้วยสุนนารากุมาริ เช่น

๑) คำว่า **ณ ที่สมควร**^๕ ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ที่สมควร** (เอกมนต์) ในที่นี้หมายถึงที่เหมาะสม เว้นโทษ ๖ ประการ คือ (๑) ไกลเกินไป (๒) ใกล้เกินไป (๓) อยู่เหนือลม (๔) อยู่สูงเกินไป (๕) อยู่ตรงหน้าเกินไป (๖) อยู่ข้างหลังเกินไป^๖

๒) คำว่า **ทายก**^๗ ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ทายก** ในที่นี้หมายถึง บุคคลผู้แบ่งสิ่งที่ตนได้มาให้แก่ผู้อื่นเสียก่อนแล้วจึงบริโภคเพื่อบำเพ็ญสาธารณธรรม^๘

๓) คำว่า **วิมุตติกับวิมุตติ**^๙ ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **วิมุตติ**ของคนหนึ่งกับ**วิมุตติ**ของอีกคนหนึ่ง ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องสภาวะธรรม ท่านเปรียบว่า เต็กวีย ๘ ขวบ กับภิกษุเถระ ๑๐๐ พรรษา ก็สามารถรู้แจ้งแทงตลอดวิมุตติได้เสมอกัน^{๑๐}

๔) คำว่า **ผู้สมบูรณ์ด้วยทสสนะ**^{๑๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **สมบูรณ์ด้วยทสสนะ** หมายถึง เป็นพระโสดาบัน^{๑๒}

(๓) สปัปฐิตานสูตร พระสูตรว่าด้วยสปปัปฐิตาน เช่น

๑) คำว่า **ให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น**^{๑๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น** หมายถึง ให้ทานโดยไม่ลบหลู่คุณของตนและผู้อื่น^{๑๔}

(๔) เวลามสูตร พระสูตรว่าด้วยเวลามพราหมณ์ เช่น

^๓ สุตตตงคห. (บาลีขอม) ๑/๕, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๖/๓๖.

^๔ อง.ปญจก.ฎีกา. (บาลี) ๓/๓๖-๓๗/๒๑.

^๕ สุตตตงคห. (บาลีขอม) ๑/๖, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๑/๒๗-๒๙.

^๖ อง.ทก.อ. (บาลี) ๒/๑๖/๑๕.

^๗ สุตตตงคห. (บาลีขอม) ๑/๖, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๑/๒๗-๒๙.

^๘ อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๑/๑๘.

^๙ สุตตตงคห. (บาลีขอม) ๑/๖, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๑/๒๗-๒๙.

^{๑๐} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๑/๑๘.

^{๑๑} สุตตตงคห. (บาลีขอม) ๑/๑๐, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๑/๒๗-๒๙.

^{๑๒} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๑/๑๘.

^{๑๓} สุตตตงคห. (บาลีขอม) ๑/๑๔, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๔๘/๑๖๒-๑๖๓.

^{๑๔} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๔๘/๕๘.

๑) คำว่า **ให้ทานเหมือนจะทิ้ง**^{๑๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ในที่นี้หมายถึง ไม่ให้ทานอย่างต่อเนื่อง ให้ทานเหมือนต้องการจะทิ้ง^{๑๖}

๒) คำว่า **ไม่เห็นผลที่จะตามมาให้ทาน**^{๑๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ไม่เห็นผลที่จะตามมาให้ทาน** ในที่นี้หมายถึง ไม่เชื่อกรรมและผลกรรมแต่ก็ให้ทาน^{๑๘}

๓) คำว่า **กามคุณ**^{๑๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **กามคุณ** แยกอธิบายว่า ที่ชื่อว่ากาม เพราะมีความหมายว่า เป็นสิ่งที่บุคคลพึงใคร่ ที่ชื่อว่าคุณ เพราะมีความหมายว่าผูกพันไว้ ร้อยรัดไว้^{๒๐}

๔) คำว่า **พราหมณ์ชื่อเวลามะ**^{๒๑} ในคัมภีร์ฎีกา พระฎีกาจารย์อธิบายว่า ที่มีชื่อว่า **เวลามะ** เพราะมีคุณสมบัติมากมาย ไร้ขอบเขต เช่น เพียบพร้อมด้วยชาติ โคตร รูปร่างลักษณะ โภคสมบัติ ศรัทธา และปัญญา (เวลาโมติ เอตถ มา-สทฺโธ ปฏิเสธจโน, ชาติโคตตรูปโกคาทิกุณานํ เวลา มรียาหา นตถิ เอตสมินติ เวลาโม)^{๒๒}

๕) คำว่า **บัลลังก์**^{๒๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **บัลลังก์** ในที่นี้หมายถึงเตียง ที่มีเท้าแกะสลักเป็นรูปสัตว์ร้าย^{๒๔}

๖) คำว่า **ผ้าโกเชาว์**^{๒๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ผ้าโกเชาว์** หมายถึง ผ้าที่ทำด้วยขนแพะหรือขนแกะผืนใหญ่ มีขนยาวเกิน ๔ นิ้ว^{๒๖}

^{๑๕} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๑๔, อัง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑-๓๒๔.

^{๑๖} อัง.นวก.อ. (บาลี) ๓/๒๐/๒๙๗.

^{๑๗} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๑๔, อัง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑-๓๒๔.

^{๑๘} อัง.นวก.อ. (บาลี) ๓/๒๐/๒๙๗.

^{๑๙} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๑๑, อัง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑-๓๒๔.

^{๒๐} อัง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๖๓/๑๔๘.

^{๒๑} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๑๕, อัง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑-๓๒๔.

^{๒๒} อัง.อฏฺฐก.ฎีกา (บาลี) ๓/๒๐/๓๕๔.

^{๒๓} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๑๖, อัง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑-๓๒๔.

^{๒๔} วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๕๔/๑๖๙.

^{๒๕} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๑๖, อัง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑-๓๒๔.

^{๒๖} วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๕๔/๑๖๙.

๓) คำว่า **มีหมอนสีแดงวางไว้ทั้ง ๒ ข้าง**^{๒๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **มีหมอนสีแดงวางไว้ทั้ง ๒ ข้าง** หมายถึง หมอนที่ใช้สำหรับหนุนศีรษะ ๑ ใบ และใช้หนุนเท้า ๑ ใบ วางไว้ส่วนศีรษะและส่วนเท้า^{๒๘}

(๕) ทักขิณาวิภังคสูตร พระสูตรว่าด้วยการจำแนกทักษิณาทาน เช่น

๑) คำว่า **ปุณฺชนผู้มีศีล**^{๒๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ปุณฺชนผู้มีศีล** ในที่นี้หมายถึง ปุณฺชนผู้มีศีล โดยชื่อว่าเป็นผู้มีศีลเป็นพื้น ไม่โอ้อวด ไม่มีการยา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เลี้ยงชีวิตด้วยกสิกรรมหรือพาณิชยกรรมโดยธรรม โดยชอบธรรม^{๓๐}

๒) คำว่า **มีอานิสงส์ ๑๐๐ อัตถาพ**^{๓๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า คำว่า **มีอานิสงส์ ๑๐๐ เท่า** แปลมาจากคำว่า สตคฺคฺคา (สต + คฺคฺ) หมายถึงมีผลวิบาก (ของทักษิณานั้น) ๑๐๐ ในอรรถกถาและฎีกายกความว่า สตานิสฺสา สตวฑฺฒิตา หมายถึงมีผลวิบาก(ของสิ่งที่ให้นั้น) เป็น ๑๐๐ หรือมีอานิสงส์เพิ่มขึ้นเป็น ๑๐๐ ตามคุณสมบัติของผู้รับ เช่น เมื่อให้ทานแก่สัตว์ดิรัจฉาน ทักษิณา (สิ่งที่ให้) นั้นจะให้อายุ ๑๐๐ วรรณะ ๑๐๐ สุข ๑๐๐ พละ ๑๐๐ ปฏิภาณ ๑๐๐ (และ) จะให้อายุวรรณะ สุข พละ และปฏิภาณเป็น ๑๐๐ อัตถาพอย่างต่อเนื่องตราบเท่าที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่างๆ^{๓๒}

(๖) จุฬกัมมวิภังคสูตร พระสูตรว่าด้วยการจำแนกกรรม สูตรเล็ก (สุภสูตร ว่าด้วยสุภมาณพ) เช่น

๑) คำว่า **กรรมนั้น**^{๓๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **กรรมนั้น** ในที่นี้หมายถึง กรรมคือความตระหนี่^{๓๔}

๒) คำว่า **ผู้ที่ควรกราบไหว้**^{๓๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ผู้ที่ควรกราบไหว้** ในที่นี้หมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระอริยสาวก^{๓๖}

^{๒๗} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๑๖, อัง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑-๓๒๔.

^{๒๘} วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๕๔/๑๖๙-๑๗๐.

^{๒๙} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๒๖, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๗๖/๓๒๑.

^{๓๐} ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๓๗๙/๒๒๙.

^{๓๑} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๒๖, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๗๖/๓๒๑.

^{๓๒} ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๓๗๙/๒๒๙, ม.อ.ฎีกา (บาลี) ๓๗๙/๔๘๗.

^{๓๓} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๓๙, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๘๙/๒๖.

^{๓๔} ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๒๙๔/๑๘๔.

^{๓๕} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๑/๔๐, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๘๙/๒๖.

^{๓๖} ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๒๙๕/๑๘๔.

๔.๑.๒ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๒

วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๒ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุตตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) อุปาสกจันฑาลสูตร พระสูตรว่าด้วยอุปาสกจันฑาล เช่น

๑) คำว่า **อุปาสกนารังเกียจ**^{๓๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อุปาสกนารังเกียจ** ในที่นี้หมายถึง อุปาสกชั้นเลว (อุปาสกปัจฉิมกะ)^{๓๘}

๒) คำว่า **ผู้ถือมงคลตื่นข่าว**^{๓๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ผู้ถือมงคลตื่นข่าว** หมายถึง บุคคลผู้ประกอบด้วย (๑) ทิฐฐมงคล (เชื่อว่ารูปเป็นมงคล) (๒) สุตมงคล (เชื่อว่าเสียงเป็นมงคล) (๓) มุตมงคล (เชื่อว่ากลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นมงคล) กล่าวคือต่างก็มีความเชื่อที่แตกต่างกันไปว่า “สิ่งนี้ๆ เป็นมงคล อะไรๆ จักสำเร็จได้ด้วยสิ่งนี้ๆ”^{๔๐}

๓) คำว่า **ทำอุปการะ**^{๔๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ทำอุปการะ** ในที่นี้หมายถึง ทำกิจที่เป็นกุศลมีการให้ทานเป็นต้น^{๔๒}

(๒) อุโปสถสูตร พระสูตรว่าด้วยทรงแสดงอุโปสถแก่นางวิสาขา เช่น

๑) คำว่า **เครื่องเศร้าหมองแห่งจิต**^{๔๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **เครื่องเศร้าหมองแห่งจิต** หมายถึงนิรณ ๕ ประการ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิกิฉา^{๔๔}

๒) คำว่า **ตะกรัน**^{๔๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ตะกรัน** หมายถึง ตะกอนที่จับเกรอะอยู่กันภาชนะ ในที่นี้หมายถึงเอาตะกรันมะขามป้อม^{๔๖}

^{๓๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๓, อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๙๕.

^{๓๘} อจ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๕/๖๗.

^{๓๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๓, อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๙๕.

^{๔๐} อจ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๕/๖๗.

^{๔๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๓, อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๙๕.

^{๔๒} อจ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๕/๖๗.

^{๔๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๙, อจ.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.

^{๔๔} อจ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๑/๒๑๗.

^{๔๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๙, อจ.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.

^{๔๖} อจ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๑/๒๑๗.

๓) คำว่า **พรหมอุโบสถ**^{๔๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **พรหมอุโบสถ** หมายถึง อุโบสถที่รักษาโดยระลึกถึงพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่า “พรหม” ในที่นี้หมายถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๔๘}

๔) คำว่า **ไม่ประกอบด้วยกาล**^{๔๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ไม่ประกอบด้วยกาล** หมายถึง ให้ผลไม่จำกัดกาล คือไม่ขึ้นกับกาลเวลา ไม่จำกัดด้วยกาล ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส บรรลุเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น^{๕๐}

๕) คำว่า **ธัมมอุโบสถ**^{๕๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ธัมมอุโบสถ** หมายถึง อุโบสถที่รักษาปรรวณโกฏตตรธรรม ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑^{๕๒}

๖) คำว่า **อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล**^{๕๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **๘ บุคคล** ได้แก่ (๑) พระผู้บรรลุโสดาปัตติผล (๒) พระผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค (๓) พระผู้บรรลุ สกทาคามีผล (๔) พระผู้ดำรงอยู่ในสกทาคามีมรรค (๕) พระผู้บรรลุอนาคามีผล (๖) พระผู้ดำรงอยู่ในอนาคามีมรรค (๗) พระผู้บรรลุอรหัตตผล (๘) พระผู้ดำรงอยู่ในอรหัตตมรรค^{๕๔}

๗) คำว่า **สังฆอุโบสถ**^{๕๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **สังฆอุโบสถ** หมายถึง อุโบสถที่รักษาปรรวณอริยบุคคล ๘ จำพวก^{๕๖}

๘) คำว่า **พรหมจรรย์**^{๕๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **พรหมจรรย์** มีความหมายหลายนัย ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ หรือการงดเว้นจากเมถุนธรรม คือกิจของคนคู่ การร่วมประเวณีหรือการเสพสังวาสกัน^{๕๘}

๙) คำว่า **สุราและเมรัย**^{๕๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **สุราและเมรัย** หมายถึงสุรา ๕ อย่าง คือ (๑) สุราแป้ง (๒) สุราขนม (๓) สุราข้าวสุก (๔) สุราใส่เชื้อ (๕)

^{๔๗} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๙, อง.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.

^{๔๘} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๑/๒๑๘.

^{๔๙} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๙, อง.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.

^{๕๐} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๕๖/๑๕๘, อง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๕๖/๑๖๑.

^{๕๑} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๑๑, อง.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.

^{๕๒} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๑/๒๑๘.

^{๕๓} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๑๒, อง.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.

^{๕๔} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙.

^{๕๕} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๑๓, อง.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.

^{๕๖} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๗๑/๒๑๘.

^{๕๗} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๒๐, อง.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๐/๓๒๑-๓๒๔.

^{๕๘} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๘๙/๑๖๐.

^{๕๙} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๒๐, อง.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.

สุราผสมเครื่องปรุง และเมรัย ๕ อย่าง คือ (๑) เครื่องดองดอกไม้ (๒) เครื่องดองผลไม้ (๓) เครื่องดองน้ำอ้อย (๔) เครื่องดองน้ำผึ้ง (๕) เครื่องดองผสมเครื่องปรุง^{๖๐}

(๓) สิงคาลกสูตร พระสูตรว่าด้วยสิงคาลกมาณพ เช่น

๑) คำว่า **ปิดป้องทิศ** ^{๖๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ปิดป้องทิศ** ในที่นี้หมายถึง ปกปิดช่องว่างระหว่างตนกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกว่าทิศ ^{๖๒}

๒) คำว่า **เป็นที่สงสัย** ^{๖๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **เป็นที่สงสัย** ในที่นี้หมายถึง ถูกสงสัยว่าเป็นผู้ทำกรรมชั่วทั้งที่ไม่มีส่วนในกรรมชั่วนั้น ^{๖๔}

๓) คำว่า **อุกมิตระอำมาตย์** ^{๖๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **มิตระอำมาตย์** แยกอธิบายได้ดังนี้ **มิตระ** ในที่นี้หมายถึงคนที่สามารถใช้สอยสิ่งของในบ้านเรือนของกันและกันได้ **อำมาตย์** ในที่นี้หมายถึงเพื่อนร่วมงาน ^{๖๖}

๔) คำว่า **ผู้มีความสามารถ** ^{๖๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ผู้มีความสามารถ** ในที่นี้หมายถึง ผู้มีความสามารถที่จะครองเรือน คือเลี้ยงดูบุตรและภรรยาให้เป็นสุขได้ ^{๖๘}

๕) คำว่า **มีไหวพริบ** ^{๖๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **มีไหวพริบ** ในที่นี้หมายถึง มีความเฉลียวฉลาดในการไหว้ทิศ คือเข้าใจความหมายของการไหว้อย่างถูกต้อง ^{๗๐}

๖) คำว่า **ประพตติไม่ขาดตอน** ^{๗๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ประพตติไม่ขาดตอน** ในที่นี้หมายถึง ประพตติต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย ^{๗๒}

^{๖๐} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๗-๑๘.

^{๖๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๓๐, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๑๗๔/๑๕๖-๑๖๘.

^{๖๒} ที.ปา.ฎีกา (บาลี) ๒๔๔/๑๕๙.

^{๖๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๓๓, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๑๗๔/๑๕๖-๑๖๘.

^{๖๔} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๔๙/๑๓๗.

^{๖๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๓๓, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๑๗๔/๑๕๖-๑๖๘.

^{๖๖} ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๐๑๒/๓๖๗.

^{๖๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๔๗, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๑๗๔/๑๕๖-๑๖๘.

^{๖๘} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๗๓/๑๕๐.

^{๖๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๔๗, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๑๗๔/๑๕๖-๑๖๘.

^{๗๐} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๗๓/๑๕๐.

^{๗๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๔๗, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๑๗๔/๑๕๖-๑๖๘.

^{๗๒} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๗๓/๑๕๐.

๗) คำว่า **รู้เรื่องที่เขابอก**^{๗๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **รู้เรื่องที่เขابอก** ในที่นี้หมายถึง รู้เรื่องที่บุพการีสั่งไว้ แล้วปฏิบัติตามนั้น^{๗๔}

๔.๑.๓ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๓

วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๓ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุตตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) ฉัตตมานววิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ฉัตตมานพผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะเช่น

๑) คำว่า **กามราคานุสัย**^{๗๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **กามราคานุสัย** หมายถึง กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน คือ ความกำหนัดในกาม^{๗๖}

๒) คำว่า **ภวราคานุสัย**^{๗๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ภวราคานุสัย** หมายถึง กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน คือ ความกำหนัดในภพ อยากรมี อยากรเป็น อยากรคงอยู่^{๗๘}

๓) คำว่า **ความด้อยอย่างสิ้นเชิงเย็นสนิทแล้ว**^{๗๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า หมายถึง **ปรินิพพาน**^{๘๐}

๔.๑.๔ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๔

วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๔ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุตตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

^{๗๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๔๗, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๑๗๔/๑๕๖-๑๖๘.

^{๗๔} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๗๓/๑๕๐.

^{๗๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๓/๒๓, ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๘๖-๙๐๙/๙๑-๙๕.

^{๗๖} ขุ.วิ.อ. (บาลี) ๙๐๒/๒๗๗.

^{๗๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๓/๒๓, ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๘๖-๙๐๙/๙๑-๙๕.

^{๗๘} ขุ.วิ.อ. (บาลี) ๙๐๒/๒๗๗.

^{๗๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๓/๒๓, ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๘๖-๙๐๙/๙๑-๙๕.

^{๘๐} ขุ.วิ.อ. (บาลี) ๙๐๙/๒๗.

(๑) เทวทูตสูตร พระสูตรว่าด้วยเทวทูต เช่น

๑) คำว่า **นายนิรยบาล**^{๘๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **นายนิรยบาล** หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ลงโทษสัตว์นรก^{๘๒}

๒) คำว่า **พญายม**^{๘๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **พญายม** หมายถึง พญาเวมาณิกเปรต ซึ่งบางครั้งเสวยสมบัติในวิมานทิพย์ บางคราวเสวยวิบากกรรม และพญายมนั้นมิใช่มีคนเดียว แต่มีถึง ๔ ตนประจำประตูนรก ๔ ประตู^{๘๔}

๓) คำว่า **เทวทูต**^{๘๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **เทวทูต** ในที่นี้หมายถึง สื่อแจ้งข่าวมฤตยู เป็นสัญญาณเตือนให้ระลึกถึงศีลธรรมดาของชีวิตไม่ให้ประมาทได้แก่ ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ปรากฏเสมือนเทวดาทรงเครื่องมาประทับยืนในอากาศเตือนว่า “วันโน้นท่านจะตาย”^{๘๖}

(๒) มหาทุกขัคขันธสูตร พระสูตรว่าด้วยกองทุกข์ สูตรใหญ่ เช่น

คำว่า **การกำจัดฉันทราคะ**^{๘๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **การกำจัดฉันทราคะ** หมายถึงนิพพาน^{๘๘}

๔.๑.๕ ความสอดคล้องของคัมภีร์สูตรสังคหะผูกที่ ๕

วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สูตรสังคหะผูกที่ ๕ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สูตรสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) สุกรโปกกาวัตถุ เรื่องลูกสุกรตัวเมีย เช่น

๑) คำว่า **ตัณหา ๓๖ สาย**^{๘๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ตัณหา ๓๖ สาย** ได้แก่ ตัณหา ๓ (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) อาศัยอายตนะภายใน ๖ (๓ x ๖ = ๑๘) อาศัยอายตนะภายนอก ๖ (๓ x ๖ = ๑๘) ได้กระแส ๓๖ สายที่ไหลไปในอารมณ์มีรูปเป็นต้นที่

^{๘๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๔/๑๒, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๖๓-๑๗๔/๑๒๗-๑๓๕.

^{๘๒} อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๖/๑๓๓.

^{๘๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๔/๑๒, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๖๓-๑๗๔/๑๒๗-๑๓๕.

^{๘๔} อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๖/๑๓๓.

^{๘๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๔/๑๒, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๖๓-๑๗๔/๑๒๗-๑๓๕.

^{๘๖} อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๖/๑๓๒.

^{๘๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๔/๔๓, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๖๓/๑๖.

^{๘๘} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๗๐/๓๘๒.

^{๘๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๑๐, ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๓/๗๕-๗๖.

น่าพอใจ^{๙๐}

๒) คำว่า **จงตัดรากด้วยปัญญา**^{๙๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์ว่า **ปัญญา** หมายถึงปัญญานันสัมปยุตด้วยมรรค^{๙๒}

๓) คำว่า **ฉำขึ้นด้วยเสนาหา**^{๙๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ฉำขึ้นด้วยเสนาหา** หมายถึง เปียกชุ่มด้วยยางเหนียว คือตันทา^{๙๔}

๔) คำว่า **สังโยชนและกิเลสเครื่องข้อง**^{๙๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **สังโยชนและกิเลสเครื่องข้อง** หมายถึงสังโยชน ๑๐ ประการ และกิเลสเครื่องข้อง ๗ ประการ มีรากะเป็นต้นที่ผูกไว้หรือเกี่ยวไว้^{๙๖}

(๒) ปราภวสูตร พระสูตรว่าด้วยทางแห่งความเสื่อม เช่น

๑) คำว่า **ผู้เจริญก็รู้ได้ง่าย**^{๙๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ผู้เจริญก็รู้ได้ง่าย** ในที่นี้หมายถึงผู้พัฒนาแล้วใครๆ ก็รู้ได้ง่ายเพราะได้เห็นหรือได้ยินเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติของเขา^{๙๘}

๒) คำว่า **ผู้เจริญใคร่ธรรม**^{๙๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ใคร่ธรรม** หมายถึงปรารถนาที่จะฟังและปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ^{๑๐๐}

๓) คำว่า **ชอบสมาคม**^{๑๐๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ชอบสมาคม** หมายถึง ชอบคบคลุกคลีและพูดคุยในเรื่องไร้สาระ^{๑๐๒}

๔) คำว่า **กินของอร่อยเพียงคนเดียว**^{๑๐๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **กินของอร่อยเพียงคนเดียว** ในที่นี้หมายถึง เป็นผู้ตระหนี่ลามกกินโดยไม่แบ่งให้แม้กระทั่ง

^{๙๐} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๓๓๙/๓๔๔-๓๔๕.

^{๙๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๑๑, ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๓/๗๕-๗๖.

^{๙๒} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๓๔๙/๓๔๕).

^{๙๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๑๑, ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๓/๗๕-๗๖.

^{๙๔} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๓๔๑/๓๔๕.

^{๙๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๑๑, ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๓/๗๕-๗๖.

^{๙๖} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๓๔๒/๓๔๕.

^{๙๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๑๕, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๑-๑๑๕/๓๕๕-๓๕๗.

^{๙๘} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๙๒/๑๗๑.

^{๙๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๑๕, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๑-๑๑๕/๓๕๕-๓๕๗.

^{๑๐๐} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๙๒/๑๗๑.

^{๑๐๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๑๕, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๑-๑๑๕/๓๕๕-๓๕๗.

^{๑๐๒} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๙๖/๑๗๓.

^{๑๐๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๑๖, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๑-๑๑๕/๓๕๕-๓๕๗.

บุตรและภรรยา^{๑๐๔}

(๓) ปลัณนจิตตสูตร พระสูตรว่าด้วยบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใส เช่น

คำว่า **ผู้มีจิตเลื่อมใส**^{๑๐๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ผู้มีจิตเลื่อมใส** หมายถึงผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย และเชื่อผลแห่งกรรม^{๑๐๖}

(๔) เทวชาวนสูตร (ปัญจบุพพนิมิตตสูตร พระสูตรว่าด้วยบุพพนิมิต ๕ ประการ) เช่น

คำว่า **ลาภที่ได้ด้วยดี**^{๑๐๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ลาภที่ได้ด้วยดี** ในที่นี้หมายถึงลาภมีศรัทธาเป็นต้น เพราะศรัทธาเป็นสภาพที่จะติดตามตนไปได้ เป็นของไม่ทั่วไปแก่คนอื่น มีอยู่เฉพาะตน เป็นเหตุแห่งสมบัติทุกอย่าง และเป็นเหตุให้ได้ทรัพย์ มีเงินและทอง เป็นต้นที่เป็นโลกียะอีกด้วย^{๑๐๘}

(๕) ปฏฐานสูตร (สุขปัตถนาสูตร พระสูตรว่าด้วยผู้ปรารถนาความสุข) เช่น

คำว่า **ความปลื้มใจ**^{๑๐๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ความปลื้มใจ** ในที่นี้หมายถึงทรัพย์สมบัติ^{๑๑๐}

(๖) มาบุญญายิสสูตร (เมตตสูตร พระสูตรว่าด้วยการเจริญเมตตา) เช่น

๑) คำว่า **รัตนะ ๗ ประการ**^{๑๑๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **รัตนะ ๗ ประการ** คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นารีแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว^{๑๑๒}

๒) คำว่า **ทาน (การให้)**^{๑๑๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **การให้** ในที่นี้หมายถึงการบริจาคไทยธรรมมีข้าวเป็นต้น^{๑๑๔}

๓) คำว่า **ทมะ (การฝึกตน)**^{๑๑๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบาย

^{๑๐๔} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๒/๑๗๕.

^{๑๐๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๒, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๑/๒๔๕.

^{๑๐๖} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๒๑/๘๔.

^{๑๐๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๓, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๘๓/๒๔๘-๓๐๐.

^{๑๐๘} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๘๓/๒๔๓.

^{๑๐๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๖, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๗๖/๒๔๑-๒๔๒.

^{๑๑๐} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๗๖/๒๗๕.

^{๑๑๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๘, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๒๒๔๕-๒๔๖.

^{๑๑๒} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๒๒/๘๘.

^{๑๑๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๘, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๒๒๔๕-๒๔๖.

^{๑๑๔} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๒๒/๘๘.

^{๑๑๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๘, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๒๒๔๕-๒๔๖.

ว่า การฝึกตน ในที่นี้หมายถึงการสำรวมอินทรีย์มีตาเป็นต้น และการข่มกิเลสมีราคะเป็นต้น^{๑๑๖}

๔) คำว่า **สัณญมะ (การสำรวม)**^{๑๑๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า การสำรวม หมายถึงการสำรวมกาย วาจา^{๑๑๘}

(๓) ปฐมสตฺถลปายิกสูตร (สัพภิสฺสูตร พระสูตรว่าด้วยสัตบุรุษ) เช่น

คำว่า **สัทธรรม**^{๑๑๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า สัทธรรม หมายถึงธรรมของสัตบุรุษ ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๑๐ สติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น ในที่นี้หมายถึง ศีล ๕^{๑๒๐}

(๔) ปวาสิมิตตสูตร (มิตตสูตร พระสูตรว่าด้วยมิตร) เช่น

คำว่า **ประโยชน์**^{๑๒๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ประโยชน์ ในที่นี้หมายถึงกิจที่เกิดขึ้น^{๑๒๒}

(๕) นอญญาตตัพพสูตร (ทหรสูตร พระสูตรว่าด้วยสิ่งเล็กน้อย) เช่น

๑) คำว่า **ผู้เป็นอภิชาติ**^{๑๒๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ผู้เป็นอภิชาติ หมายถึงผู้เกิดในวรรณะกษัตริย์ซึ่งสูงกว่าวรรณะทั้ง ๓ คือวรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร^{๑๒๔}

๒) คำว่า **มีวรรณะสูงและต่ำ**^{๑๒๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า มีวรรณะสูงและต่ำ หมายถึงมีสัณฐานต่างกัน^{๑๒๖}

๔.๑.๖ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๖

วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๖ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุตตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

^{๑๑๖} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๒๒/๘๙.

^{๑๑๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๘, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๒๒๔๕-๒๔๖.

^{๑๑๘} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๒๒/๘๙.

^{๑๑๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๓๐, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๑/๒๐.

^{๑๒๐} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๓๑/๕๕.

^{๑๒๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๓๖, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๕๑/๔๑.

^{๑๒๒} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๕๓/๙๐.

^{๑๒๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๔๐, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๒/๘๐-๘๔.

^{๑๒๔} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๑๒/๑๒๗.

^{๑๒๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๔๐, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๒/๘๐-๘๔.

^{๑๒๖} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๑๒/๑๒๗.

(๑) โลกานุวิจรรณมหาราชสูตร (จตุมหาราชสูตร พระสูตรว่าด้วยท้าวมหาราชทั้ง ๔) เช่น

๑) คำว่า **อยู่จำอุโบสถ**^{๑๒๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อยู่จำอุโบสถ** ในที่นี้หมายถึงอธิษฐานอยู่จำอุโบสถศีล กล่าวคือศีล ๘ เดือนละ ๘ ครั้ง^{๑๒๘}

๒) คำว่า **ปฐิชาครอุโบสถ**^{๑๒๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ปฐิชาครอุโบสถ** หมายถึงการรักษาอุโบสถศีลในวันรับและวันส่ง วันรับคือ วัน ๔ ค่ำ, ๗ ค่ำ และ ๑๓ ค่ำ สำหรับเดือนขาด หรือวัน ๑๔ ค่ำ สำหรับเดือนเต็ม วันส่งคือ ๖ ค่ำ, ๙ ค่ำ และ ๑ ค่ำ^{๑๓๐}

๓) คำว่า **ทำบุญ**^{๑๓๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ทำบุญ** ในที่นี้หมายถึงการถึงสรณะว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก รักษาศีล บูชาด้วยดอกไม้ ฟังธรรม จุดประทีป พันดวง และการสร้างวิหาร^{๑๓๒}

๔) คำว่า **องค์ ๘**^{๑๓๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **องค์ ๘** ในที่นี้หมายถึงศีล ๘^{๑๓๔}

๕) คำว่า **ปาฏิหาริย์**^{๑๓๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ปาฏิหาริย์** ในที่นี้หมายถึงอุโบสถที่รักษาประจำตลอด ๓ เดือน ภายในพรรษา ถ้าไม่อาจารรักษา ๓ เดือนได้ก็รักษา ๑ เดือน ในระหว่างวันปวารณาทั้งสอง หรือถ้าไม่อาจารรักษาได้ถึง ๑ เดือน ก็รักษาตลอด ครึ่งเดือนตั้งแต่วันปวารณาดัน^{๑๓๖}

๖) คำว่า **ปลงภาระได้แล้ว**^{๑๓๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ปลงภาระได้แล้ว** ในที่นี้หมายถึงปลงขันธภาระได้ ปลงกิเลสภาระได้ และปลงอภิสังขารภาระได้^{๑๓๘}

๗) คำว่า **บรรลุประโยชน์ตน**^{๑๓๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบาย

^{๑๒๗} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๖/๑๗, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๒๘} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๗.

^{๑๒๙} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๖/๑๗, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๓๐} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๗.

^{๑๓๑} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๖/๑๗, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๓๒} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๘.

^{๑๓๓} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๖/๑๘, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๓๔} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๘.

^{๑๓๕} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๖/๑๘, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๓๖} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๘.

^{๑๓๗} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๖/๒๐, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๓๘} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๘.

^{๑๓๙} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๖/๒๐, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๘.

ว่า บรรลุประโยชน์ตน ในที่นี้หมายถึงบรรลุพระอรหัตตผล^{๑๔๐}

๘) คำว่า **สิ้นภวสังโยชน**^{๑๔๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **สิ้นภวสังโยชน** หมายถึงสิ้นกิเลสที่เป็นเครื่องผูกสัตว์ คร่าสัตว์มาไว้ในภพทั้งหลาย^{๑๔๒}

(๒) สุปุพฺผนหสูตร พระสูตรว่าด้วยเวลาเข้าเป็นฤกษ์ดีเป็นต้น เช่น

คำว่า **เบื้องขวา**^{๑๔๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **เบื้องขวา** ในที่นี้หมายถึงความเจริญหรือพฤติกรรมฝ่ายดี^{๑๔๔}

(๓) สัลลสูตร พระสูตรว่าด้วยลูกศรคือกิเลส เช่น

๑) คำว่า **ไม่มีนิमित**^{๑๔๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ไม่มีนิमित** หมายถึงไม่มีกิริยาอาการบ่งบอกว่าจะตาย^{๑๔๖}

๒) คำว่า **ย่อมแปรผันเป็นอื่นไป**^{๑๔๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ย่อมแปรผันเป็นอื่นไป** หมายถึงที่หวังไว้ว่า “ขอให้มียายุยืน” ก็กลับกลายเป็นสิ่งตรงข้ามคือตายไป และที่หวังไว้ว่า “ขอให้ไม่มีโรค” ก็กลับกลายเป็นโรค เป็นต้น^{๑๔๘}

(๔) นิธิกัณฐสูตร พระสูตรว่าด้วยการฝังขุมทรัพย์ เช่น

๑) คำว่า **ขุมทรัพย์**^{๑๔๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ขุมทรัพย์** มี ๔ ชนิด คือ (๑) ถาวร คือขุมทรัพย์ถาวร เช่น ที่ดิน ที่นา ที่สวน เงินและทอง (๒) ชัฏคมะ คือขุมทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ เช่น ทาสชาย ทาสหญิง ช้าง ม้า โค กระบือ แกะ ไก่ สุกร เป็นต้น (๓) อังคสมะ คือ ขุมทรัพย์ติดตัว เช่น วิชาความรู้ ศิลปวิทยา เป็นต้น (๔) อนุคามิกะ คือขุมทรัพย์ตามตัวทางคุณธรรม คือ บุญกุศล ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา เป็นต้น ในที่นี้หมายถึง ขุมทรัพย์ถาวร^{๑๕๐}

๒) คำว่า **ทุพภิกขภัย**^{๑๕๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า

^{๑๔๐} อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๙.

^{๑๔๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๐, อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๙.

^{๑๔๒} อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๙.

^{๑๔๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๒, อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๒๘๗/๒๘๘.

^{๑๔๔} อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๑๕๖/๒๗๕.

^{๑๔๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๓, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๕๘๐-๕๙๙/๔๕๐-๔๕๓.

^{๑๔๖} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๕๘๐/๒๘๔.

^{๑๔๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๔, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๕๘๐-๕๙๙/๔๕๐-๔๕๓.

^{๑๔๘} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๕๙๔/๒๘๙.

^{๑๔๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๖, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๕๐} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๓.

^{๑๕๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๗, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

ทุพภิกขภัย หมายถึงภัยที่เกิดจากข้าวยากหมากแพง หรือการขาดแคลนอาหารในบ้านเมือง^{๑๕๒}

๓) คำว่า **ขุมทรัพย์**^{๑๕๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ขุมทรัพย์** ในที่นี้หมายถึงขุมทรัพย์ชนิดอนุคามิกะ^{๑๕๔}

๔) คำว่า **สัณญะ และทมะ**^{๑๕๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **สัณญะ** หมายถึงการห้ามจิตมิให้ตกไปในอารมณ์ต่างๆ คำนี้เป็นชื่อของสมาธิและอินทริยสังวร **ทมะ** หมายถึงการฝึกตน ได้แก่ การเข้าไปประจักษ์กิเลส คำนี้เป็นชื่อของปัญญา^{๑๕๖}

๕) คำว่า **ความเป็นอิสระ**^{๑๕๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ความเป็นอิสระ** หมายถึงความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต^{๑๕๘}

๖) คำว่า **มิตตสัมปทา**^{๑๕๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **มิตตสัมปทา** หมายถึงความเพียบพร้อมด้วยมิตรที่มีคุณความดี เช่น พระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจรรย์ ผู้ดำรงตนน่าเคารพ^{๑๖๐}

๗) คำว่า **ปฏิสัมภิตา**^{๑๖๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ปฏิสัมภิตา** หมายถึงปัญญาแตกฉานมี ๔ ประการ คือ (๑) อัถลปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในอรรถ (๒) ธัมมปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในธรรม (๓) นิรุตติปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในนิรุตติคือภาษา (๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ^{๑๖๒}

๘) คำว่า **วิโมกซ์**^{๑๖๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **วิโมกซ์** หมายถึงวิโมกซ์ ๘ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔^{๑๖๔}

๙) คำว่า **สาวกบารมี**^{๑๖๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า

^{๑๕๒} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๒/๑๙๔.

^{๑๕๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๗, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๕๔} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๙๗.

^{๑๕๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๗, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๕๖} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๙๗.

^{๑๕๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๕๘} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๒/๒๐๓.

^{๑๕๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๖๐} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๔/๒๐๕.

^{๑๖๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๖๒} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๕/๒๐๖.

^{๑๖๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๖๔} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๕/๒๐๖.

^{๑๖๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

สาวกบารมี หมายถึงบารมีที่ทำให้สำเร็จเป็นพระสาวก^{๑๖๖}

๑๐) คำว่า **ปัจเจกโพธิ**^{๑๖๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ปัจเจกโพธิ** หมายถึงบารมีที่ทำให้สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ได้เอง^{๑๖๘}

๑๑) คำว่า **พุทธภูมิ**^{๑๖๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **พุทธภูมิ** หมายถึงบารมีที่ทำให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าผู้สูงกว่าสัตว์ทั้งปวง^{๑๗๐}

๑๒) **บุญสัมปทา**^{๑๗๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **บุญสัมปทา** หมายถึงความถึงพร้อมแห่งบุญ^{๑๗๒}

(๕) ปัญจฐานะทานสูตร (โกชนทานสูตร พระสูตรว่าด้วยการให้โภชนะ) เช่น

๑) คำว่า **ปฎิภาณ**^{๑๗๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ปฎิภาณ** ในที่นี้หมายถึงยุตตปฎิภาณ คือตอบปัญหาได้ถูกต้องตามเนื้อหาสาระและเหตุต่างๆ แต่ตอบช้าไม่ตอบเร็ว และมุตตปฎิภาณ คือตอบปัญหาได้รวดเร็วในขณะที่ถามทีเดียว^{๑๗๔}

(๖) วิหารทานานุโมทนา พระสูตรว่าด้วยทรงอนุโมทนาการสร้างวิหาร เช่น

๑) คำว่า **วิหาร**^{๑๗๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **วิหาร** หมายถึงเสนาสนะที่อยู่อาศัย^{๑๗๖}

(๗) มหาสมยสูตร พระสูตรว่าด้วยการประชุมครั้งใหญ่ของเทวดา เช่น

๑) คำว่า **ปามหาวัน**^{๑๗๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ปามหาวัน** เป็นป่าที่เกิดเองตามธรรมชาติ อยู่ติดกับเทือกเขาหิมาลัย^{๑๗๘}

๒) คำว่า **ธรรมสมัย**^{๑๗๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ธรรม**

^{๑๖๖} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๕/๒๐๖.

^{๑๖๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๖๘} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๕/๒๐๖.

^{๑๖๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๗๐} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๕/๒๐๖.

^{๑๗๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๑๗๒} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๖/๒๐๖.

^{๑๗๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๓๓, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๖-๓๗.

^{๑๗๔} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๓๒/๓๘๐.

^{๑๗๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๓๗, วิ.จู. (บาลี) ๗/๒๙๔-๒๙๖/๕๙-๖๓.

^{๑๗๖} วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๙๔/๓๑๙,๓๒๑/๓๔๓, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๒๙๔/๔๖๗.

^{๑๗๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๔๔, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๗๘} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๓๒/๒๙๕.

^{๑๗๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๔๕, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

สมัย ในที่นี้หมายถึงสถานที่ที่ประชุมเพื่อฟังธรรม^{๑๘๐}

๓) คำว่า **กิเลสตั้งตะปู**^{๑๘๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **กิเลสตั้งตะปู** ในที่นี้หมายถึงราคะ โทสะ และโมหะ กิเลสตั้งลึ้มสลัก และกิเลสตั้งเสาะเชื่อน ก็มีนัยเช่นเดียวกัน^{๑๘๒}

๔) คำว่า **มีพระจักขุ**^{๑๘๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **มีพระจักขุ** หมายถึงมีพระจักขุ ๕ คือ (๑) มังสจักขุ (ตาเนื้อ) (๒) ทิพพจักขุ (ตาทิพย์) (๓) ปัญญาจักขุ (ตาปัญญา) (๔) พุทธจักขุ (ตาพระพุทเจ้า) (๕) สมันตจักขุ (ตาเห็นรอบ)^{๑๘๔}

๕) คำว่า **เรา**^{๑๘๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **เรา** ในที่นี้หมายถึงพระผู้มีพระภาค^{๑๘๖}

๖) คำว่า **ทำความเพียร**^{๑๘๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ความเพียร** ในที่นี้หมายถึงการเข้าผลสมาบัติ^{๑๘๘}

๗) คำว่า **มีความรุ่งเรือง**^{๑๘๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **มีความรุ่งเรือง** หมายถึงประกอบด้วยอานุภาพ^{๑๙๐}

๔.๑.๗ ความสอดคล้องของคัมภีร์สูตรสังคหะผูกที่ ๗

วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สูตรสังคหะผูกที่ ๖ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สูตรสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) มหาสมยสูตร พระสูตรว่าด้วยการประชุมครั้งใหญ่ของเทวดา เช่น

^{๑๘๐} **ที.ม.อ.** (บาลี) ๒/๓๓๒/๒๙๕.

^{๑๘๑} **สูตรตสฺสคห.** (บาลีขอม) ๖/๔๖, **ที.ม.** (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๘๒} **ที.ม.อ.** (บาลี) ๒/๓๓๒/๒๙๖.

^{๑๘๓} **สูตรตสฺสคห.** (บาลีขอม) ๖/๔๖, **ที.ม.** (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๘๔} **ที.ม.อ.** (บาลี) ๒/๑๘๖/๑๖๙, ๓๓๔/๓๐๐-๓๐๑)

^{๑๘๕} **สูตรตสฺสคห.** (บาลีขอม) ๖/๔๗, **ที.ม.** (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๘๖} **ที.ม.อ.** (บาลี) ๓๓๔/๒๙๙.

^{๑๘๗} **สูตรตสฺสคห.** (บาลีขอม) ๖/๔๘, **ที.ม.** (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๘๘} **ที.ม.อ.** (บาลี) ๒/๓๔๓/๓๐๙.

^{๑๘๙} **สูตรตสฺสคห.** (บาลีขอม) ๖/๔๘, **ที.ม.** (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๙๐} **ที.ม.อ.** (บาลี) ๒/๓๓๕/๓๐๑.

๑) คำว่า จิตตเสนะ^{๑๙๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า จิตตเสนะ เป็นชื่อเทวบุตรพวกคนธรรพ์ ๓ องค์ คือ (๑) จิตตะ (๒) เสนะ (๓) จิตตเสนะ^{๑๙๒}

๒) คำว่า เมตตาและกรุณา^{๑๙๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เมตตาและกรุณา หมายถึง เหล่าเทพเทวดาที่เกิดด้วยอำนาจเมตตาและกรุณาที่เคยมอบบำเพ็ญมา^{๑๙๔}

๓) คำว่า เทพพวกมันทวลาหะ^{๑๙๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เทพพวกมันทวลาหะ ในที่นี้หมายถึงเทพ ๓ องค์ คือ (๑) วาตวลาหเทพบุตร (๒) อัปวลาหเทพบุตร (๓) อุณหวลาหเทพบุตร^{๑๙๖}

๔) คำว่า เทพพวกกัญฐกะ^{๑๙๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กัญฐกะ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า กถกะ^{๑๙๘}

๕) คำว่า เทพพวกโชติ อาสวะ^{๑๙๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อาสวะ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อาสา^{๒๐๐}

๖) คำว่า พระนาคะ^{๒๐๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า พระ นาคะ เป็นพระนามหนึ่งของพระพุทธรเจ้า เพราะไม่ทำความชั่ว^{๒๐๒}

๗) คำว่า โฆษะ^{๒๐๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า โฆษะ หมายถึง โฆษะ ๔ คือ (๑) กาม (๒) ภพ (๓) ภิฏฐิ (๔) อวิชชา^{๒๐๔}

๘) คำว่า ผู้เป็นบุตร^{๒๐๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า บุตร

^{๑๙๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๒, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๙๒} ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๓๓๗/๓๐๐.

^{๑๙๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๙๔} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๐/๓๐๕.

^{๑๙๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๙๖} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๓๙/๓๐๕.

^{๑๙๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๕, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๑๙๘} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๐/๓๐๗.

^{๑๙๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๕, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๒๐๐} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๐/๓๐๗.

^{๒๐๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๕, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๒๐๒} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๐/๓๐๗.

^{๒๐๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๕, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๒๐๔} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๐/๓๐๗.

^{๒๐๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๕, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

ในที่นี้หมายถึง พุทธบุตรผู้ที่เป็นอริยสาวกผู้เป็นพรหม^{๒๐๖}

๙) คำว่า **พระผู้ทรงฤทธิ์**^{๒๐๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **พระผู้ทรงฤทธิ์** หมายถึงพระพุทเจ้า^{๒๐๘}

๑๐) คำว่า **บันเทิงอยู่กับภูตทั้งหลาย**^{๒๐๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ภูต** ในที่นี้หมายถึงพระอริยะในศาสนาของพระทศพล^{๒๑๐}

(๒) ตีโรกขทสฺสตร พระสูตรว่าด้วยเรื่องเปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน เช่น

๑) คำว่า **เรือนของตน**^{๒๑๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **เรือนของตน** หมายถึงเรือนญาติของตน หรือเรือนที่เคยอยู่ในปางก่อน^{๒๑๒}

๒) คำว่า **เปตวิสัย**^{๒๑๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **เปตวิสัย** หมายถึงภูมิหรือกำเนิดแห่งเปรต^{๒๑๔}

๓) คำว่า **ญาติธรรม**^{๒๑๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ญาติธรรม** หมายถึงกิจการสงเคราะห์ต่อกันที่ญาติจะพึงกระทำต่อกัน^{๒๑๖}

(๓) ชาณฺโสสนิสฺสตร พระสูตรว่าด้วยชาณฺโสสนิพราหมณ์ทูลถามเรื่องทาน เช่น

๑) คำว่า **อัญฐานะ**^{๒๑๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อฐานะ** ในที่นี้หมายถึงโอกาสที่เป็นไปได้หรือที่เหมาะสม **อัญฐานะ** หมายถึงโอกาสที่เป็นไปไม่ได้ หรือที่ไม่เหมาะสม^{๒๑๘}

^{๒๐๖} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๑/๓๐๘.

^{๒๐๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๕, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๒๐๘} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๑/๓๐๘.

^{๒๐๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๘, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๒๑๐} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๓/๓๑๐.

^{๒๑๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๗/๑๐-๑๑.

^{๒๑๒} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๑๘๑.

^{๒๑๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๗/๑๐-๑๑.

^{๒๑๔} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๘๘.

^{๒๑๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๙, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๗/๑๐-๑๑.

^{๒๑๖} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๒/๑๙๐.

^{๒๑๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๑๙, อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๗/๒๒๑-๒๒๕.

^{๒๑๘} อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗.

๒) คำว่า **อาหารของสัตว์นรก**^{๒๑๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อาหารของสัตว์นรก** คือ กรรมที่สัตว์เสวยในนรกนั้น^{๒๒๐}

๓) คำว่า **อาหารของเหล่าสัตว์ผู้เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน**^{๒๒๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อาหารของสัตว์ดิรัจฉาน** คือ หล้า ไปไม้เป็นต้น^{๒๒๒}

๔) คำว่า **อาหารของพวกมนุษย์**^{๒๒๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อาหารของมนุษย์** คือ ข้าวสุก เป็นต้น^{๒๒๔}

๕) คำว่า **อาหารของหมู่เทวดา**^{๒๒๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อาหารของหมู่เทวดา** คือ สุทธาโภชนะ (ของกินอันเป็นทิพย์, อาหารทิพย์) เป็นต้น^{๒๒๖}

๖) คำว่า **ปัตติทานมัยกุล**^{๒๒๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อาหารของเปรต (จำพวกหนึ่ง) คือ น้ำลาย น้ำมูก เป็นต้น หรือเปรตอีกจำนวนหนึ่งเรียกว่าปรทัตตูปชีวีเปรตที่ต้องอาศัยผู้อื่นให้ เรียกว่า **ปัตติทานมัยกุล** หมายถึงบุญกุศลที่สำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญเป็น วิธีทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น (ข้อ ๖ ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐)^{๒๒๘}

(๔) อันธกวินทสูตร พระสูตรว่าด้วยหมู่บ้านอันธกวินทะ เช่น

คำว่า **สัมมาทิฐิ**^{๒๒๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **สัมมาทิฐิ** ในที่นี้หมายถึงมีสัมมาทิฐิ ๕ ประการ คือ (๑) กัมมัสสกตสัมมาทิฐิ (เห็นชอบว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) (๒) ฌานสัมมาทิฐิ (เห็นชอบในชั้นฌาน) (๓) วิปัสสนาสัมมาทิฐิ (เห็นชอบในชั้นวิปัสสนา) (๔) มัคคสัมมาทิฐิ (เห็นชอบในชั้นอริยมรรค) และ (๕) ผลสัมมาทิฐิ (เห็นชอบในชั้นอริยผล)^{๒๓๐}

(๕) มหาราहुโลวาทสูตร พระสูตรว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราहुล สูตรใหญ่ เช่น

^{๒๑๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๒๐, อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๗/๒๒๑-๒๒๕.

^{๒๒๐} อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗.

^{๒๒๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๒๐, อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๗/๒๒๑-๒๒๕.

^{๒๒๒} อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗.

^{๒๒๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๒๑, อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๗/๒๒๑-๒๒๕.

^{๒๒๔} อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗.

^{๒๒๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๒๒, อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๗/๒๒๑-๒๒๕.

^{๒๒๖} อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗.

^{๒๒๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๒๒, อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๗/๒๒๑-๒๒๕.

^{๒๒๘} อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗.

^{๒๒๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๓๒, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๑๔/๑๒๘-๑๒๙.

^{๒๓๐} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๔/๔๘.

๑) คำว่า **อุปาตินนกรูป**^{๒๓๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อุปาตินนกรูป** หมายถึงรูปมีกรรมเป็นสมุฏฐาน และคำนี้ยังเป็นชื่อของรูปที่ดำรงอยู่ในสรีระโดยที่ยึดถือ จับต้อง ลูบคลำได้ เช่น ผม ขน ฯลฯ อาหารใหม่ อาหารเก่า คำนี้กำหนด จำแนกไว้โดยเป็นปฐวีธาตุที่เป็นภายใน สำหรับกุลบุตรผู้บำเพ็ญธาตุกัมมัฏฐาน (ที่กำหนดจำแนกเป็นอาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ) ก็เช่นเดียวกัน พึงทราบความพิสดารในคัมภีร์วิสุทธิมรรค^{๒๓๒}

๒) คำว่า **ไถ**^{๒๓๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ไถ** แปลจากบาลีว่า **วักกะ** โบราณแปลว่า ม้าม และแปลคำว่า ปิหกะ ว่า “ไถ” แต่ในที่นี้ แปล วักกะ ว่า “ไถ” และแปล ปิหกะ ว่า “ม้าม” อธิบายว่า ไถ ได้แก่ ก้อนเนื้อ ๒ ก้อน มีขั้วเดียวกัน รูปร่างคล้ายลูกสะบ้าของเด็กๆ หรือคล้ายผลมะม่วง ๒ ผลที่ติดอยู่ในขั้วเดียวกัน มีเอ็นใหญ่รัดรั้งจากลำคอลงไปถึงหัวใจแล้วแยกออก ห้อยอยู่ ทั้ง ๒ ข้าง^{๒๓๔}

๓) คำว่า **อสุภภาวนา**^{๒๓๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อสุภภาวนา** ในที่นี้หมายถึงทั้งอุปจารภาวนาและอัปนาภาวนาในชากศพที่อืดพองขึ้น ท่านกล่าวอธิบายไว้โดยพิสดารในคัมภีร์วิสุทธิมรรค^{๒๓๖}

๔) คำว่า **อนิจจสัญญา**^{๒๓๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อนิจจสัญญา** ในที่นี้หมายถึงการหมายรู้ที่เกิดร่วมกันโดยพิจารณาเห็นเป็นความไม่เที่ยง^{๒๓๘}

(๖) ธัมมวิหารีสูตร พระสูตรว่าด้วยบุคคลผู้อยู่ด้วยธรรม เช่น

๑) คำว่า **นันทโคณไม้ นันทเรณว้าง**^{๒๓๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า คำว่า **นันทโคณไม้ นันทเรณว้าง** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสมอบมรดก คือเสนาสนะ หรือสถานที่ที่สงัด ปราศจากคน เหมาะแก่การบำเพ็ญความเพียรแก่ภิกษุ^{๒๔๐}

^{๒๓๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๓๕, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๑๓/๙๑-๙๖.

^{๒๓๒} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๐๒/๑๓๐.

^{๒๓๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๓๕, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๑๓/๙๑-๙๖.

^{๒๓๔} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๔๓-๔๔.

^{๒๓๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๒, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๑๓/๙๑-๙๖.

^{๒๓๖} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๒๐/๑๐๕.

^{๒๓๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๒, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๑๓/๙๑-๙๖.

^{๒๓๘} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๒๐/๑๐๕.

^{๒๓๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๗, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๗๓/๑๒๓.

^{๒๔๐} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๗๓/๓๖.

๒) คำว่า **เพ่ง**^{๒๔๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **เพ่ง** ในที่นี้ หมายถึงเจริญสมถกัมมัฏฐานโดยเพ่งอารมณ์กัมมัฏฐาน ๓๘ ประการ และเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยเพ่งขันธ ๕ อย่างตนะ ๑๒ เป็นต้น ว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นต้น^{๒๔๒}

(๗) ราหุโลวาทสูตร พระสูตรว่าด้วยพระพุทโธวาทที่ตรัสโปรดพระราหุล เช่น

๑) คำว่า **บัณฑิต**^{๒๔๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **บัณฑิต** ในที่นี้พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาพระสารีบุตร^{๒๔๔}

๒) คำว่า **การชูกบเพลิง**^{๒๔๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **การชูกบเพลิง** ในที่นี้หมายถึงแสงประทีปคือความรู้และการแสดงธรรม^{๒๔๖}

๓) คำว่า **มีอารมณ์เป็นหนึ่ง**^{๒๔๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **มีอารมณ์เป็นหนึ่ง** หมายถึงแน่วแน่ด้วยอุปจารสมาธิ^{๒๔๘}

๔) คำว่า **ตั้งมั่นด้วยดี**^{๒๔๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ตั้งมั่นด้วยดี** หมายถึงตั้งมั่นแนบแน่นด้วยอัปปนาสมาธิ^{๒๕๐}

(๘) นันทาสสูตร (วิชัยสูตร ว่าด้วยเอาชนะ)

๑) คำว่า ร่างกายนี้ประกอบด้วยกระดูกและเส้นเอ็น^{๒๕๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ร่างกายนี้ประกอบด้วยกระดูก ๓๐๐ ท่อน และเอ็น ๙๐๐ เส้น^{๒๕๒}

^{๒๔๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๗, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๗๓/๑๒๓.

^{๒๔๒} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๗๓/๓๖.

^{๒๔๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๗, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๕/๓๙๗-๓๙๘.

^{๒๔๔} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๓๓๘/๑๕๗.

^{๒๔๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๗, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๕/๓๙๗-๓๙๘.

^{๒๔๖} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๓๓๘/๑๕๗.

^{๒๔๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๘, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๕/๓๙๗-๓๙๘.

^{๒๔๘} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๓๔๔/๑๖๐.

^{๒๔๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๘, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๕/๓๙๗-๓๙๘.

^{๒๕๐} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๓๔๔/๑๖๐.

^{๒๕๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๘, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๑๙๕-๒๐๘/๓๗๑-๓๗๒.

^{๒๕๒} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๖/๒๗๘.

๔.๑.๘ ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๘

วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๘ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุตตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) ตวฏกสูตร พระสูตรว่าด้วยภิกษุผู้กำจัดบาปธรรมอย่างเร็วพลัน เช่น

๑) คำว่า รากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเนิ่นช้า^{๒๕๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า รากเหง้าของส่วนแห่งธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า ในที่นี้หมายถึงอวิชชา (ความไม่รู้) อโยนิโสมนสิการ (การไม่มนสิการโดยแยบคาย) อัสมิมานะ (ความถือตัว) อหิริกะ (ความไม่ละอาย) อนอตตัปปะ (ความไม่เกรงกลัว) อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน)^{๒๕๔}

๒) คำว่า กิเลสเครื่องฟูใจ^{๒๕๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กิเลสเครื่องฟูใจ มี ๗ อย่าง คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ กิเลส และกรรม^{๒๕๖}

๓) คำว่า ผู้มีพระจักขุ^{๒๕๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า จักขุ ในที่นี้หมายถึงจักขุ ๕ ชนิด คือ มังสจักขุ ทิพพจักขุ ปัญญาจักขุ พุทธจักขุ และสมันตจักขุ^{๒๕๘}

๔) คำว่า ธรรมที่เป็นพยาน^{๒๕๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ธรรมที่เป็นพยาน หมายถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงทราบเอง ประจักษ์แก่พระองค์เอง มิใช่โดยการเชื่อผู้อื่น^{๒๖๐}

๕) คำว่า อาถรรพณ์^{๒๖๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อาถรรพณ์ หมายถึงคาถาอาคมทางไสยศาสตร์ หรือเวทมนตร์ที่ใช้เพื่อให้ดีหรือร้าย เป็นคัมภีร์อีกเล่มหนึ่งในคัมภีร์พระเวท^{๒๖๒}

๖) คำว่า วาจาmungได้^{๒๖๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า

^{๒๕๓} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๘/๒, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

^{๒๕๔} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๖/๒๗๘.

^{๒๕๕} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๘/๓, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

^{๒๕๖} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๖/๒๗๘.

^{๒๕๗} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๘/๔, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

^{๒๕๘} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๖/๒๗๘.

^{๒๕๙} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๘/๔, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

^{๒๖๐} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๖/๒๗๘.

^{๒๖๑} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๘/๔, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

^{๒๖๒} ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๖๒/๔๑๗.

^{๒๖๓} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๘/๕, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

มุงได้ หมายถึงวาจาที่กล่าวเพราะอยากได้ปัจจัย ๔ มีจีวรเป็นต้น^{๒๖๔}

๗) คำว่า **ครอบงำ**^{๒๖๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ครอบงำ** หมายถึงครอบงำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ หรือครอบงำบาปอกุศลธรรม^{๒๖๖}

(๒) จูฬราหุลโฆวาทสูตร พระสูตรว่าด้วยการประทานโฆวาทแก่พระราหุล สูตรเล็ก เช่น

๑) คำว่า **ธรรมเป็นเครื่องบ่มวิมุตติ**^{๒๖๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ธรรมเป็นเครื่องบ่มวิมุตติ** หมายถึงธรรม ๑๕ ประการ คือ เว้นบุคคล ๕ จำพวก ได้แก่ ผู้ไม่มีศรัทธา ผู้เกียจคร้าน ผู้หลงลืมสติ ผู้มีจิตไม่มั่นคง และผู้มีปัญญาทึบ คบบุคคล ๕ จำพวก ได้แก่ ผู้มีศรัทธา ผู้ขยัน ผู้มีสติมั่นคง ผู้มีจิตตั้งมั่น และผู้มีปัญญา พิจารณาธรรม ๕ ประการ คือ พระสูตรที่นำเลื่อมใส สัมมปธานสูตร สติปัฏฐานสูตร ฌานและวิโมกข์ และญาณจรียา อีกนัยหนึ่ง หมายถึงธรรม ๑๕ ประการ คือ อินทรีย์ ๕ ประการ สัญญาอันเป็นส่วนแห่งธรรม เครื่องตรัสรู้ ๕ ประการ และธรรม ๕ ประการ มีกัลยาณมิตตตาเป็นต้น^{๒๖๘}

๒) คำว่า **ธรรมจักขุ**^{๒๖๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ธรรมจักขุ** ในที่นี้หมายถึงมรรค ๔ และผล ๔^{๒๗๐}

(๓) อัชฌัตติกังคสูตร (ปฐมเสขสูตร พระสูตรว่าด้วยพระเสขสูตรที่ ๑) เช่น

คำว่า **ธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ**^{๒๗๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ** หมายถึงอรหัตตผลและนิพพาน^{๒๗๒}

(๔) อารัทธวิริยสูตร (จรสูตร พระสูตรว่าด้วยอิริยาบถเดิน) เช่น

คำว่า **สัมโพธิญาณ**^{๒๗๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **สัมโพธิญาณ** หมายถึงญาณอันสูงสุด คืออรหัตตผล^{๒๗๔}

(๕) ชาครสูตร พระสูตรว่าด้วยภิกษุผู้ตื่นอยู่ เช่น

^{๒๖๔} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๖๕/๔๖๖, ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๙๓๗/๔๐๙.

^{๒๖๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๕, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

^{๒๖๖} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๙๓๗/๔๐๙.

^{๒๖๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๑๐, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๔๑๖-๔๑๙/๓๕๖-๓๖๐.

^{๒๖๘} ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๑๖/๒๔๙.

^{๒๖๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๑๗, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๔๑๖-๔๑๙/๓๕๖-๓๖๐.

^{๒๗๐} ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๑๙/๒๕๐.

^{๒๗๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๑๗, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๖/๒๔๑.

^{๒๗๒} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๖/๗๐,๑๘/๗๙.

^{๒๗๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๒๕, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑/๒๐-๒๑.

^{๒๗๔} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๑/๒๙๐.

๑) คำว่า **เป็นผู้ตื่น**^{๒๗๕} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **เป็นผู้ตื่น** ในที่นี้หมายถึงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตื่น^{๒๗๖}

๒) คำว่า **เพราะภัย**^{๒๗๗} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **ภัย** ในที่นี้หมายถึง (๑) อุตตานุวาทภัย (ภัยเกิดจากการติเตียนตนเอง) (๒) ปราณูวาทภัย (ภัย เกิดจากการถูกผู้อื่นติเตียน) (๓) ทัญญภัย (ภัยเกิดจากการถูกลองอาชญา) (๔) ทุกคติภัย (ภัยเกิดจากทุกคติ) (๕) วัฏฏภัยมีชาติ เป็นต้น^{๒๗๘}

๓) คำว่า **สมาธิเป็นธรรมผุดขึ้น**^{๒๗๙} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **สมาธิเป็นธรรมหนึ่งผุดขึ้น** หมายถึงสัมปธานที่ให้สำเร็จกิจ^{๒๘๐}

(๖) อารัญญิกสูตร (ปฐมอนาคตภยสูตร พระสูตรว่าด้วยภัยในอนาคตสูตรที่ ๑) เช่น

๑) คำว่า **อันตราย**^{๒๘๑} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อันตราย** ในที่นี้หมายถึงอันตรายต่อชีวิตและอันตรายต่อการประพฤติพรหมจรรย์ แต่สำหรับผู้เป็นปุถุชน เมื่อสิ้นชีวิตไปพึงมีอันตรายต่อสวรรค์ หรืออันตรายต่อมรรค^{๒๘๒}

๒) คำว่า **อมนุชย**^{๒๘๓} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า **อมนุชย** หมายถึง ยักษ์ เป็นต้น^{๒๘๔}

๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ โดยแบ่งออกเป็น คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้) คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม) คุณค่าทางสังคมเรื่องสวรรค์ (ทางแห่งความดี) คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งความเสื่อม) คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน) คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ) และคุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต) ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

^{๒๗๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๒๖, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๗/๒๖๘-๒๖๙.

^{๒๗๖} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๔๗/๑๙๖.

^{๒๗๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๒๖, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๗/๒๖๘-๒๖๙.

^{๒๗๘} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๔๗/๑๙๙.

^{๒๗๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๒๖, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๗/๒๖๘-๒๖๙.

^{๒๘๐} ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๔๗/๑๙๙.

^{๒๘๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๓๒, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๗๗/๙๓-๙๔.

^{๒๘๒} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๗๗/๓๙)

^{๒๘๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๓๖, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๗๗/๙๓-๙๔.

^{๒๘๔} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๗๗/๓๙)

๔.๒.๑ คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้)

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ หมายถึง คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้) มี ๖ สูตร ได้แก่

(๑) ในกาลทานสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทาน (การให้) ว่า ภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้ คือ

- ๑) ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน
- ๒) ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป
- ๓) ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้
- ๔) ให้ทานในสมัยมีภิกษาหาได้ยาก
- ๕) ให้ข้าวอย่างดี และผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล^{๒๘๕}

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีจิตไม่ทอดยถา จึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า

ผู้วิจยสรุปว่า ทาน หรือ การให้นั้นเป็นเบื้องต้นของการเสียสละของบุคคลในสังคม ถ้าบุคคลในสังคมใครรู้จักให้หรือเสียสละทรัพย์สมบัติของตนบ้างตามโอกาสอันควร สังคมนั้นจะมีความรักความเมตตาต่อกัน

(๒) ในสมณสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทาน (การให้) ว่า สมณาคือมนุษย์ผู้เคยเป็นทายก (ผู้ให้) ย่อมชมมนุษย์ผู้ไม่เคยเป็นทายก (ผู้ให้) ด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

- ๑) อายุที่เป็นของมนุษย์
- ๒) วรรณะที่เป็นของมนุษย์
- ๓) สุขที่เป็นของมนุษย์
- ๔) ยศที่เป็นของมนุษย์
- ๕) อธิปไตยที่เป็นของมนุษย์

มนุษย์ผู้เคยเป็นทายก (ผู้ให้) ย่อมชมมนุษย์ผู้ไม่เคยเป็นทายก (ผู้ให้) ด้วยฐานะ ๕ ประการนี้ ฉะนั้น บุคคลผู้ชมความตระหนี่ได้ (ให้ทาน) ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และโภคทรัพย์เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๒๘๖}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของบุคคลที่รับและบุคคลรอบข้างโดยส่วนรวม จะทำให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

(๓) ในสัปปุริสทานสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทาน (การให้) ว่า ภิกษุทั้งหลาย สัปปุริสทาน ๕ ประการนี้ คือ

^{๒๘๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๑/๕, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๖/๓๖.

^{๒๘๖} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๑/๑๐, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๑/๒๗-๒๙.

๑) ให้นานด้วยศรัทธา บุคคลให้นานด้วยศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโศกะมาก และเป็นผู้มีรูปร่าง นาคู นาคูเลื่อมใส มีฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักในที่ที่ทานนั้นเสด็จผล

๒) ให้นานโดยเคารพ บุคคลให้นานโดยเคารพแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโศกะมาก และเป็นผู้ที่บุตร ภรรยา ทาส คนใช้ และกรรมกรตั้งใจฟังด้วยดี เจียโสตสดับ ตั้งใจใฝ่รู้

๓) ให้นานตามกาลอันควร บุคคลให้นานตามกาลอันควรแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโศกะมาก และเป็นผู้มีความปรารถนาที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์ในที่ที่ทานนั้นเสด็จผล

๔) เป็นผู้มั่งคั่งจนกระทั่งให้นาน บุคคลเป็นผู้มั่งคั่งจนกระทั่งให้นานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโศกะ มาก และเป็นผู้มั่งคั่งน้อยไปเพื่อบริโภคมกคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้นในที่ที่ทานนั้นเสด็จผล

๕) ให้นานไม่กระทบตนและผู้อื่น บุคคลให้นานไม่กระทบตนและผู้อื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโศกะ มาก และเป็นผู้มีโศกทรัพย์ ไม่มีภัยอันตรายมาแต่ที่ไหนๆ คือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาทในที่ที่ทานนั้นเสด็จผล^{๒๘๗}

ผู้วิจัยสรุปว่า การให้ทั้ง ๕ ประการนี้สอดคล้องกับสังคมไทย เพราะคนไทยนับถือพระพุทธศาสนา การให้จึงเป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน

(๔) ในเวลาามสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทาน (การให้) ว่า

๑) คหบดี การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาญญูผู้เดียวให้บริโภคม มีผลมากกว่าการที่เวลาามพราหมณ์ได้ให้ทานเป็นมหาทาน

๒) การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นสกทาคามีผู้เดียวให้บริโภคม มีผลมากกว่า การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาญญูตั้งร้อยให้บริโภคม

๓) การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอนาคามีผู้เดียวให้บริโภคม มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นสกทาคามีตั้งร้อยให้บริโภคม

๔) การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอรหัตต์ผู้เดียวให้บริโภคม มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอนาคามีตั้งร้อยให้บริโภคม

๕) การที่บุคคลเชื่อเชิญพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียวให้บริโภคม มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอรหัตต์ตั้งร้อยให้บริโภคม

๖) การที่บุคคลเชื่อเชิญตถาคตอรหัตตสัมมาสัมพุทธเจ้าให้บริโภคมมีผลมากกว่า การที่บุคคลเชื่อเชิญพระปัจเจกพุทธเจ้าตั้งร้อยให้บริโภคม

๗) การที่บุคคลเชื่อเชิญภิกษุสงฆ์มีพระพุทธานุเจ้าเป็นประธานให้บริโภคมมีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญตถาคตอรหัตตสัมมาสัมพุทธเจ้าให้บริโภคม

๘) การที่บุคคลสร้างวิหารอุทิศถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานให้ปริโภค

๙) การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ มีผลมากกว่าการที่บุคคลสร้างวิหารอุทิศถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ ^{๒๘๘}

ผู้วิจัยสรุปว่า การให้มีหลายระดับ ฉะนั้น บุคคลที่ต้องการบุญควรพิจารณาแล้วจึงให้ตามสมควรแก่ฐานะของตน

(๕) ในทักษิณาวินัยสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทักษิณาทาน (การให้) ว่า อานนท ทักษิณาเป็นปาฏิปุคคสิก (การถวายทานเจาะจงบุคคล) นี้มี ๑๔ ประการ คือ

๑) บุคคลย่อมถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑

๒) บุคคลย่อมถวายทานในพระปัจเจกพุทธะ นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๒

๓) บุคคลย่อมถวายทานในพระสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๓

๔) บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรรถัตถผล นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๔

๕) บุคคลย่อมถวายทานในพระอนาคามี นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๕

๖) บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๖

๗) บุคคลย่อมถวายทานในพระสกทาคามี นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๗

๘) บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๘

๙) บุคคลย่อมถวายทานในพระโสดาบัน นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๙

๑๐) บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑๐

๑๑) บุคคลย่อมถวายทานในบุคคลภายนอกศาสนาผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลายแล้ว นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑๑

๑๒) บุคคลย่อมให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑๒

๑๓) บุคคลย่อมให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล นี่เป็นทักษิณปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑๓

๑๔) บุคคลย่อมให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑๔ ในทักษิณาปาฏิปุคคลิก ๑๔ ประการนั้น บุคคลให้ทานในสัตว์ดิรัจฉานแล้วพึงหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑๐๐ อรรถาธิบายให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีลแล้วพึงหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑,๐๐๐ อรรถาธิบายให้ทานในปุถุชนผู้มีศีลแล้วพึงหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑๐๐,๐๐๐ อรรถาธิบายเป็นต้น ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย^{๒๘๙}

ผู้วิจัยสรุปว่า การให้ หรือการถวายทาน แก่บุคคลต่างๆ ก็มีอานิสงส์ต่างกัน แม้กระทั่งการให้ทานแก่สัตว์ดิรัจฉานก็มีอานิสงส์เหมือนกัน

(๖) ในจุฬกัมมวิภังคสูตร (สุกสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทาน (การให้) ว่า

๑) มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ด้วยดีอย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโชคมาก

๒) มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโชคมาก^{๒๙๐}

ผู้วิจัยสรุปว่า การให้มีหลายประเภทไม่จะเป็น อาหาร น้ำ ผ้า ยานพาหนะ หรืออะไรก็ได้ ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ถือว่ามีคุณค่าต่อสังคมทั้งนั้น

๔.๒.๒ คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม)

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ หมายถึง คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม) มี ๖ สูตร ได้แก่

(๑) ในมหานามสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องศีลกับเจ้าศากยมะหานามะว่า มหาบพิตร อุบาสก

๑) เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์

๒) เว้นขาดจากการลักทรัพย์

๓) เว้นขาดจากการประพฤตินิมนต์ในกาม

๔) เว้นขาดจากการพูดเท็จ

^{๒๘๙} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๑/๒๗, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๗๖/๓๒๑.

^{๒๙๐} สุตตสังคห. (บาลีขอม) ๑/๔๐, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๘๙/๒๖.

๕) เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงถือว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล^{๒๙๑}

ผู้วิจยสรุปว่า การรักษาศีล ๕ มีคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าสังคมใดรักษาศีล ๕ สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป

(๒) ในอุปาสิกัจฉนาลสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องอุบาสกผู้ศีลว่า

- ๑) เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
- ๒) เป็นผู้ทุศีล
- ๓) เป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าวเชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม
- ๔) แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา
- ๕) ทำอุปการนอกศาสนา

อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เป็นอุบาสกัจฉนาล เป็นอุบาสกเศร้าหมอง และเป็นอุบาสกน่ารังเกียจ^{๒๙๒}

ผู้วิจยสรุปว่า การไม่รักษาศีล ๕ มีเป็นความเสื่อมทางสังคมโดยรวม ถ้าอุบาสกหรืออุบาสิกาท่านใดไม่รักษาศีล ๕ หรือถือมงคลตื่นข่าว อุบาสกหรืออุบาสิกาท่านนั้น จะมีแต่ความทุกข์และหาความสุขทางธรรมได้ยาก

(๓) ในอุปาสรตตสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องอุบาสกผู้มีศีลว่า

- ๑) เป็นผู้มีศรัทธา
- ๒) เป็นผู้มีศีล
- ๓) เป็นผู้ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล
- ๔) ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา
- ๕) ทำอุปการในศาสนา

อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เป็นอุบาสกแก้ว เป็นอุบาสกปทุม และเป็นอุบาสกบุณฺหริก^{๒๙๓}

ผู้วิจยสรุปว่า การรักษาศีล ๕ มีคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าอุบาสกหรืออุบาสิกาท่านใดรักษาศีล ๕ หรือไม่ถือมงคลตื่นข่าว อุบาสกหรืออุบาสิกาท่านนั้น จะมีแต่ความสุข และหาความเจริญในธรรมได้ง่าย

^{๒๙๑} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๑, ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๑๗/๕๒๒.

^{๒๙๒} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๓, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๙๕.

^{๒๙๓} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๒/๔, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๙๕.

(๔) ในวณิขสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องการค้าขายที่ผิดศีลว่า

- ๑) การค้าขายคัสตราวุธ
- ๒) การค้าขายสัตว์
- ๓) การค้าขายเนื้อ
- ๔) การค้าขายของมีนเมา
- ๕) การค้าขายยาพิษ

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขายที่ผิดศีล ๕ ประการนี้^{๒๙๔}

ผู้วิจัยสรุปว่า การรักษาศีล ๕ มีคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดไม่รักษาศีล ๕ ค้าขายสิ่งผิดศีลธรรม บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และทำชีวิตของตนให้เดือนร้อนยิ่งขึ้นไป

(๕) ในวิสาขุโปสถสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องการรักษาอุโบสถศีล หรือ ศีล ๘ ว่า

๑. โคปาลอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค)
๒. นิคัณฐอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างนิครนถ์)
๓. อริยอุโบสถ (อุโบสถปฏิบัติอย่างอริยสาวก)

ฉะนั้น สตรีหรือบุรุษผู้มีศีล รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ทำบุญที่มีสุขเป็นกำไร ไม่ถูกนิินทา ย่อมเข้าถึงสวรรค์^{๒๙๕}

ผู้วิจัยสรุปว่า การรักษาศีล ๘ มีคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าสังคมใดรักษาศีล ๘ เป็นปกติ สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป

(๖) ในสิงคาลกสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องกรรมกิเลสที่เป็นเหตุให้ศีลขาดว่า

- ๑) กรรมกิเลสคือปาณาติบาต
- ๒) กรรมกิเลสคืออทินนาทาน
- ๓) กรรมกิเลสคือกาเมสุมิฉฉาจาร
- ๔) กรรมกิเลสคือมุสาวาท

กรรมกิเลส ๔ ประการนี้ ที่อริยสาวกนั้นละได้แล้ว^{๒๙๖}

ผู้วิจัยสรุปว่า การรักษาศีล ๕ มีคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าสังคมใดไม่รักษาศีล ๕ สังคมนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และความเดือนร้อนตลอดไป

^{๒๙๔} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๒/๔, อง.จตุกก. (บาลี) ๒๒/๑๗๗/๑๙๗.

^{๒๙๕} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๒/๒๗, อง.อฏฐก. (บาลี) ๒๓/๔๓/๒๑๐.

^{๒๙๖} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๒/๓๐, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒-๑๓๔/๑๕๖-๑๖๘.

๔.๒.๓ คุณค่าทางสังคมเรื่องทางแห่งสวรรค์ (ทางแห่งความดี)

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ หมายถึง คุณค่าทางสังคมเรื่องทางแห่งสวรรค์ (ทางแห่งความดี) มี ๕ สุตร ได้แก่

(๑) ในอัมมพหยวิภังคสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทางแห่งสวรรค์ว่า พวกมนุษย์ผู้ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้วไปเกิดที่ไหน พวกมนุษย์ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้วคือ

- ๑) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาล
- ๒) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของพราหมณ์มหาศาล
- ๓) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของคฤหบดีมหาศาล
- ๔) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราช
- ๕) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์
- ๖) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นยามา
- ๗) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต
- ๘) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของ เทวดาชั้นนิมมานรดี
- ๙) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดีเป็นต้น^{๒๔๗}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลที่ให้ทาน รักษาศีล ๘ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่สวรรค์อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าสังคมใด ให้ทาน รักษาศีล ๘ สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในสวรรค์ตามบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว

(๒) ในฉัตตมานวภิธาน พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทางแห่งสวรรค์ว่า กุศลเพียงเท่านั้นของมาณพนี้ พอที่จะให้เกิดในเทวโลก แล้วได้เสด็จไปยังพระเชตะวันมหาวิหารอย่างเดิม เมื่อมาณพมีจิตเลื่อมใส ดำรงอยู่ในสภาวะทั้งหลายด้วยความเป็นผู้มีจิตอุบาทเป็นไปว่า ข้าพเจ้าเข้าถึงสภาวะ โดยกำหนดคุณพระรัตนตรัย และดำรงอยู่ในศีลทั้งหลาย ด้วยอธิฐานศีล ๕ ตามนัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วกำลังเดินระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยตามนัยนั้น พวกโจรก็รู้กันมาที่หนทาง มาณพไม่ใส่ใจพวกโจรเหล่านั้น เดินระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยอย่างเดียว โจรคนหนึ่งยื่นช้อนในระหว่างพุ่มไม้ เอาลูกธนูอาบยาพิษแทงอย่างฉับพลันทำให้เขาสิ้นชีวิต แล้วยึดหอกหาปณะหลีกไป พร้อมกับพวกสหายของตนฝ่ายมาณพตายไปบังเกิดในวิมานทอง ๓๐ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น มีอัปสร ๑,๐๐๐ แวดล้อม มีอรรถภาพประดับด้วยเครื่องประดับมีภาระ ๖๐ เล่มเกวียน รัศมีของวิมานนั้นแผ่ไปกว่า ๒๐ โยชน์^{๒๔๘}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลที่ความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย รักษาศีล ๘ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่สวรรค์อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใด มีศรัทธาในพระรัตนตรัย รักษา

^{๒๔๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๓/๒, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๐๒๑-๑๐๒๙/๕๑๔-๕๑๙.

^{๒๔๘} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๓/๑๖, ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๘๖-๙๐๙/๙๑-๙๕.

ศีล ๘ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในสวรรค์ตามบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว

(๓) ในเรวตีวิมาน พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทางแห่งสวรรค์ว่า ญาติมิตรและสหายผู้มีใจดี ย่อมยินดีต้อนรับบุคคลผู้ร้างแรมไปนานแล้วกลับมาจากที่ไกลโดยสวัสดิ์ว่ามาแล้ว ฉันทิ บุญทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ย่อมต้อนรับเฉพาะบุคคลผู้ทำบุญไว้แล้ว ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า เหมือนญาติต้อนรับญาติที่รักผู้กลับมา^{๒๙๙}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลที่ทำบุญในพระพุทธศาสนา เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่สวรรค์อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดทำบุญไว้ในพระพุทธศาสนา บุคคลนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในสวรรค์ตามบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว

(๔) ในคฤตติวิมาน พระมหาโมคคัลลานะได้สนทนากับเทพธิดาเรื่องทางแห่งสวรรค์ว่า เทพธิดานั้นดีใจที่พระมหาโมคคัลลานะเถระถาม จึงตอบปัญหาผลกรรมไปตามที่พระเถระถามว่า

นรีผู้ถวายผ้าเนื้อดีเยี่ยม เป็นผู้ประเสริฐในหมู่พระและนารีทั้งหลาย นางตั้งใจถวายสิ่งที่น่ารัก จึงได้ทิพยสถานที่น่าเจริญใจเห็นปานนี้ ขอนิมนต์พระคุณเจ้าดูวิมานของดิฉันนั้นเถิด

ดิฉันเป็นนางอัปสรผู้มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารักใคร่ ทั้งยังเลอเลิศกว่านางอัปสรนับพันอีกด้วย ขอนิมนต์พระคุณเจ้าดูผลของบุญทั้งหลายเถิด เพราะบุญนั้นผิวพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้ ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวิมานนี้ และโภคะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดิฉันขอกราบเรียนว่า เพราะบุญที่ได้ทำไว้เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ดิฉันจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้^{๓๐๐}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลที่ถวายจีวรแก่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่สวรรค์อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใด ถวายจีวรแก่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล บุคคลนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในสวรรค์ตามบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว

(๕) ในอเนกวันณวิมาน พระโมคคัลลานะสนทนากับเทพบุตรเรื่องทางแห่งสวรรค์ว่า เทพบุตรนั้นดีใจที่พระมหาโมคคัลลานะเถระถาม จึงตอบปัญหาผลกรรมไปตามที่พระเถระถาม

เทพบุตรนั้นได้กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ เมื่อก่อนข้าพเจ้านั้นเป็นพระสาวกของพระชินเจ้าทรงพระนามว่าสุเมธ ยังเป็นปุถุชน มิได้ตรัสรู้ บวชอยู่ ๗ พรรษา เมื่อพระชินเจ้าทรงพระนามว่าสุเมธผู้เป็นพระศาสดาทรงข้ามโอฆะได้แล้ว ผู้คงที่ เสด็จปรินิพพานแล้ว ข้าพเจ้านั้นไหว้รัตนเจดีย์ซึ่งคลุมด้วยข่ายทองคำ แล้วได้ทำใจให้เลื่อมใสในพระสฤป ข้าพเจ้ามิได้ให้ทาน ก็เพราะข้าพเจ้าไม่มีวัตถุสิ่งของที่จะให้

^{๒๙๙} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๓/๒๖, ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๖๑/๑๐๑.

^{๓๐๐} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๓/๓๙, ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๖๑-๘๘๕/๘๗-๙๑.

แต่ได้ชักชวนคนอื่นๆ ในการให้ทานนั้นว่า ขอเชิญท่านทั้งหลายบูชาพระบรมสารีริกธาตุของ พระพุทธเจ้าผู้ควรบูชา นั้น ว่ากันว่าด้วยการบูชาพระบรมสารีริกธาตุอย่างนี้ ท่านทั้งหลายจะจาก อุตภาพนี้แล้วจักไปสู่สวรรค์ข้าพเจ้าได้ทำกุศลกรรมนั้นไว้เท่านี้ ตนเองจึงเสวยสุขอันเป็นทิพย์ บันเทิง อยู่ในท่ามกลางหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ทั้งยังไม่หมดบุญ^{๓๐๑}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรไหว้พระเจดีย์ด้วยความเลื่อมใส เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่สวรรค์ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยส่วนรวม ถ้าบุคคลใดไหว้พระเจดีย์ด้วยความเลื่อมใส บุคคลนั้นจะมีแต่ ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในสวรรค์ตามบุญกุศลที่ตน ได้ทำไว้แล้ว

๔.๒.๔ คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งความเลื่อม)

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ หมายถึง คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของ กามคุณ (ทางแห่งกามคุณ) มี ๕ สุตร ได้แก่

(๑) ในเทวทูตสูตรว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องการกระทำที่ผิดว่า

๑) สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในเปรตวิสัย

๒) สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในกำเนิดสัตว์ ดิรัจฉาน

๓) สัตว์เหล่านี้ ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๓๐๒}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลผู้ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความ เลื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยส่วนรวม ถ้าบุคคลใดประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ บุคคล นั้นจะมีแต่ความทุกข์ และความเลื่อมยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในทุคติตามกรรมที่ตนได้ ทำไว้แล้ว

(๒) ในมหาทุกขัณฐสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องโทษแห่งกามคุณว่า เพราะกาม เป็นเหตุ เพราะกามเป็นต้นเหตุ เพราะกามเป็นเหตุเกิด เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย ชนทั้งหลาย ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ครั้นประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

^{๓๐๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๔/๗, ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๑๑๔๔-๑๒๐๖/๑๓๔-๑๓๖.

^{๓๐๒} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๔/๑๑, ม.มู. (บาลี) ๑๒/๑๖๓-๑๗๔/๑๒๗-๑๓๕.

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ชื่อว่าเป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ในสัมปรายภพ มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเหตุ มีกามเป็นเหตุเกิด เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลาย^{๓๐๓}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้ประพตีกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เพราะกามคุณ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดประพตีกุศลกรรมบถ ๑๐ เพราะกามคุณ บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และความเสื่อมยิ่งขึ้นไป

(๓) ในอัฐปัฏฐสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเปรียบเทียบเรื่องราวด้วยร่างกระดูกว่า กองกระดูกของคนคนหนึ่ง ตลอดกับหนึ่ง จะเป็นกองกระดูกเสมอเท่าภูเขา ภูเขาเวปุลละนี้นั้น เป็นภูเขากว้างใหญ่ ตั้งอยู่ทางเหนือภูเขาชีฆณภู เขตกรุงราชคฤห์ของชาวมคธ เมื่อใด บุคคลพิจารณาเห็นอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความพ้นทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ เมื่อนั้น บุคคลนั้นแล่นไปแล้วอีก ๗ ขาติเป็นอย่างยิ่ง ก็จะทำให้สุดทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ทั้งปวงสิ้นไป^{๓๐๔}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้พิจารณาอริยสัจ ๔ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความไม่เสื่อม (นรก) อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดพิจารณาอริยสัจ ๔ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรือง

(๔) ในปาเวยกยสูตร (ติงสมัตตสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องสังสารวัฏว่า สังสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ ที่สุดเบื้องต้น ที่สุดเบื้องปลาย ไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชชาปิดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียนท่องเที่ยวไป เธอทั้งหลายจะเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร โลหิตที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะวนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ อย่างไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายทูลว่า พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ธรรมตามที่พระองค์ทรงแสดง แล้วโลหิตที่หลังไหลของข้าพระองค์ทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะวนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ นี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย^{๓๐๕}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลถูกอวิชชาครอบงำวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดถูกอวิชชาครอบงำวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และความเสื่อมตลอดไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในสุคติ หรือ ทุคติตามกรรมที่ตนได้ทำไว้แล้ว

(๕) ในสุกรโปกถิกาวัตถุ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องตัณหาอันเป็นโทษแห่งกามคุณว่า ตันไม เมื่อรากยังแข็งแรง ยังไม่ถูกทำลาย แม้ลำต้นถูกตัดแล้ว ก็งอกขึ้นได้ใหม่ ฉันท ความทุกข์นี้

^{๓๐๓} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๔/๔๒, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๖๓/๑๖.

^{๓๐๔} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๕, ข.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๔/๒๔๗-๒๔๘.

^{๓๐๕} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๖, ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๓๖/๑๘๐.

เมื่อบุคคลขจัดตัณหาเสียไม่ได้ขาดก็ย่อมเกิดขึ้นเรื่อยๆ ฉะนั้น

บุคคลใดยังมีกระแสนัดหนาอันแรงกล้า ๓๖ สายที่มักไหลไปยังอารมณ์อันน่าพอใจ ความดำริเป็นอันมากที่อาศัยราคาย่อมนำบุคคลนั้นซึ่งมีความเห็นผิดไปกระแสนัดหนาทั้งหลายไหลไปในอารมณ์ทั้งหมด ตัณหาจุลเจวาลย์ กังวองงามขึ้น^{๓๐๖}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลผู้ไม่สำรวมในกาม (คู่ครองของตน) เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความไม่เสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดไม่สำรวมในกาม (คู่ครองของตน) บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และไม่มีความสุขตลอดไป

๔.๒.๕ คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน)

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุดตสฺสคหะ หมายถึง คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน) มี ๓๑ สูตร ได้แก่

(๑) ในปราภวสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องทางแห่งความเสื่อมของฆราวาส (หน้าที่ที่ชาวบ้านไม่ควรทำ) ว่า

๑) คนที่มีอัสติบุรุษเป็นที่รัก ไม่ทำอัสติบุรุษให้เป็นที่รัก ชอบใจธรรมของอัสติบุรุษนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม

๒) คนผู้ชอบหลับอยู่เสมอ ชอบสมาคมไม่ขยันหมั่นเพียร เกียจคร้าน โกรธง่าย นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม

๓) คนผู้มีความสามารถเลี้ยงตนและผู้อื่นได้ แต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่ชรา ผู้ผ่านวัยหนุ่มวัยสาวแล้วนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม

๔) คนผู้กล่าวมุสาวาท หลอกลวงสมณะหรือพราหมณ์ หรือแม้กระทั่งวงศกญาติอื่นๆ นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อมเป็นต้น^{๓๐๗}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลผู้ไม่เลี้ยงดูมารดาและบิดาซึ่งเป็นหน้าที่ของตน เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความไม่เสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดไม่เลี้ยงดูมารดาและบิดาของตน บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และไม่มีความสุข

(๒) ในอัคคัปปสาทสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องความเสื่อมใสในสิ่งที่เลิศที่ฆราวาสควรทำว่า บุญที่เลิศ คือ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สุข และพละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้เสื่อมใส ผู้รู้ธรรมที่เลิศโดยความเป็นธรรมที่เลิศ ผู้เสื่อมใสในพระพุทธานุเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักษิณียบุคคลชั้นเยี่ยมผู้เสื่อมใสในพระธรรมที่เลิศ อันเป็นที่คลายความกำหนดและเป็นที่สงบระงับ นำสุขมาให้ ผู้เสื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นนาบุญอันยอดเยี่ยม ให้ทานแก่ท่านผู้เลิศ นักปราชญ์ตั้งมั่นในธรรมที่เลิศ ให้ทานแก่ท่าน

^{๓๐๖} สุดตสฺสคห. (บาลีขอม) ๕/๑๐, ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๓/๗๕-๗๖.

^{๓๐๗} สุดตสฺสคห. (บาลีขอม) ๕/๑๖, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๑-๑๑๕/๓๕๕-๓๕๗.

ผู้เลิศ เกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตามย่อมถึงความเป็นผู้เลิศ บันเทิงอยู่^{๓๐๘}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดมีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข และความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป

(๓) ในสพรหมกสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน) ว่า บิฑามารดาผู้อ่อนเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่า พรหม บุรพาจารย์ และอาหุไนยบุคคลของบุตร

เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงน้อมสการและสักการะบิฑามารดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การให้อาบน้ำ และการล้างเท้า เพราะการปรนนิบัติบิฑามารดานั้น บัณฑิตจึงสรรเสริญในโลกนี้เอง เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๓๐๙}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้เลี้ยงดูมารดาและบิดาซึ่งเป็นหน้าที่ของตน เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดเลี้ยงดูมารดาและบิดาของตน บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข และความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป

(๔) ในนิริยปัตติสูตร (ปฏฐจัตตสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องสิ่งที่ฆราวาสไม่ควรทำว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้บุคคลบางคน ผู้มีจิตถูกประทุษร้ายแล้วในโลกนี้จึงทรงขยายเนื้อความนี้ให้ชัดแก่ภิกษุในที่ใกล้ว่า ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ ต้องไปเกิดในนรก เพราะจิตของเขาถูกประทุษร้าย เขาเป็นอย่างนั้น เหมือนถูกนำไปฝังไว้ก็เพราะเหตุที่มีจิตถูกประทุษร้ายสัตว์ทั้งหลายจึงไปสู่ทุกติ^{๓๑๐}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้มีจิตอาฆาต พยาบาท เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดมีจิตคิดอาฆาต พยาบาท บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และไม่มีความเจริญมีแต่ความเสื่อมอย่างเดียว

(๕) ในปสันนจิตตสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องสิ่งที่ฆราวาสพึงทำว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้บุคคลบางคน ผู้มีจิตเลื่อมใสในโลกนี้ จึงทรงขยายเนื้อความนี้ให้ชัดแก่ภิกษุในที่ใกล้ว่า ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ ต้องไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะจิตของเขาเลื่อมใส เขาเป็นอย่างนั้น เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ก็เพราะเหตุที่มีจิตเลื่อมใส สัตว์ทั้งหลายจึงไปสู่สุคติ^{๓๑๑}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดมีจิตเลื่อมใสในพระรัตนตรัย บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข และความเจริญอย่างเดียว

(๖) ในเทวajanสูตร (ปัญจบุพพนิมิตตสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องการเกิดของ

^{๓๐๘} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๐, อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๔/๕๓-๕๕.

^{๓๐๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๑, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๑/๑๒๗.

^{๓๑๐} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๒, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๐/๒๔๔.

^{๓๑๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๒, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๑/๒๔๕.

มนุษย์ว่า ภิกษุทั้งหลาย การเกิดเป็นมนุษย์ ถือว่าเป็นการไปเกิดในภูมิที่ดีของเทวดา การที่เทพบุตรลง มาเกิดเป็นมนุษย์แล้วได้ความศรัทธาในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ นี่ถือว่าเป็นการได้ลาภอันดีของ เทวดา ความศรัทธาของเทพบุตรนั้น ตั้งมั่น มีเหตุเกิด หยั่งลง มั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกไม่สามารถทำให้คลอนแคลนไปได้ ถือว่า เป็นการดำรงตนอยู่ด้วยดีของ เทวดา^{๓๑๒}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลผู้ที่ต้องการเกิดเป็นเทวดา ต้องมีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และสงฆ์ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยส่วนรวม ถ้าบุคคลใดผู้ที่ ต้องการเกิดเป็นเทวดา ต้องมีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และสงฆ์ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข และความเจริญอย่างเดียว

(๗) ในปฏฐานสูตร (สุขปัตถนาสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องผู้ปรารถนาความสุขว่า ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตเมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการนี้ พึงรักษาศีล คือ

๑) เมื่อปรารถนาความสุขว่า “ขอความสรรเสริญ จงมาถึงเรา” พึงรักษาศีล

๒) เมื่อปรารถนาความสุขว่า “ขอโภกสมบัติทั้งหลาย จงเกิดขึ้นแก่เรา” พึงรักษา ศีล

๓) เมื่อปรารถนาความสุขว่า “หลังจากตายแล้ว เราจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” พึงรักษาศีล^{๓๑๓}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลผู้ต้องการความสุขควรรักษาศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยส่วนรวม ถ้าบุคคลใดต้องการความสุขควรรักษาศีล บุคคลนั้นจะมีแต่ ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๘) ในมาปุณณายิสสูตร (เมตตสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องเมตตาว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัวบุญเลย คำว่า “บุญ” นี้ เป็นชื่อของความสุข ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่า พ้อใจ เรารู้ชัดผลที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจของบุญที่เราทำไว้ตลอดกาลนาน เราเจริญ เมตตาพรหมวิหารมาถึง ๗ ปี จึงไม่มาเกิดในโลกนี้อีกถึง ๗ สังวัฏฏวิวัฏฏกับ ทราบมาว่า เมื่อกัปพิณาส ไป เราบังเกิด อยู่ในพรหมโลกชั้นอาภัสระ เมื่อกัปเจริญขึ้นใหม่ เราบังเกิดอยู่ในพรหมวิมานที่ว่างเปล่า เป็นต้น^{๓๑๔}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลไม่ควรกลัวบุญ เพราะบุญเป็นชื่อของความสุข เป็นทางที่จะดำเนิน ไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยส่วนรวม ถ้าบุคคลใดไม่กลัวบุญ บุคคลนั้นจะมีแต่ ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

^{๓๑๒} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๔, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๘๓/๒๕๘-๓๐๐.

^{๓๑๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๕, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๗๖/๒๕๑-๒๕๒.

^{๓๑๔} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๗, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๒๒๔๕-๒๔๖.

(๙) ในอุภยัตถสูตร (อัปปมาทสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องประโยชน์ ๒ อย่างของ ฆราวาสว่า บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในการทำบุญทั้งหลาย บัณฑิตผู้ไม่ประมาท ย่อมบรรลुประโยชน์ทั้งสอง อริชนเราเรียกว่า บัณฑิต เพราะยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้า^{๓๑๕}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลไม่ควรประมาทเรื่องบุญ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็น คุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดไม่ประมาทเรื่องบุญ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความ เจริญอย่างเดียว

(๑๐) ในปฐมสตุลลปายิกสูตร (สัพพิสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องการคบสัตบุรุษว่า บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น ควรทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรม ของสัตบุรุษทั้งหลาย บุคคลจึงหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง^{๓๑๖}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลควรคบค้าสมาคมกับคนดี เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็น คุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดคบค้าสมาคมกับคนดี บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความ เจริญอย่างเดียว

(๑๑) ในทุติยสตุลลปายิกสูตร (มัจฉริสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องการเลี้ยงดูภรรยา ที่เป็นกิจของฆราวาสว่า แม้บุคคลใดประพฤติดนให้ยุ่งยากเลี้ยงดูภรรยา และเมื่อของมีน้อยก็ให้ได้ บุคคลนั้นชื่อว่าประพฤติธรรม เมื่อบุรุษ ๑๐๐,๐๐๐ คน บูชาภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป การบูชาของบุรุษ เหล่านั้น จึงมีค่าไม่เท่าเสียหนึ่งของบุคคลเช่นนั้น^{๓๑๗}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้เลี้ยงดูภรรยาตนเอง เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็น คุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดเลี้ยงดูภรรยาตนเอง บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความ เจริญอย่างเดียว

(๑๒) ในอาทิตตสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาองค์หนึ่งเรื่องของร้อนว่า เมื่อเรือนถูกไฟไหม้แล้วเจ้าของเรือนขนเอาภาชนะใดออกไปได้ ภาชนะนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่เขา ส่วนสิ่งของที่มีได้ขนออกไปย่อมถูกไฟไหม้ ฉนใด โลกถูกขราและมรณะเผาแล้ว ก็ฉนนั้น ควรนำออก ด้วยการให้ทาน เพราะทานที่บุคคลให้แล้ว ชื่อว่านำออกดีแล้ว

ทานที่บุคคลให้แล้วนั้นย่อมมีผลคือความสุขที่ยังมิได้ให้ ย่อมไม่มีผลอย่างนั้น โจรยังปล้น เอาไปได้ พระราชายังริบเอาไปได้ ไฟยังไหม้ได้ หรือสูญหายไปได้อันนี้ บุคคลจำต้องละร่างกายพร้อม

^{๓๑๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๒๘, อัง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๕๓/๓๔๙-.

^{๓๑๖} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๓๑, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๑/๒๐.

^{๓๑๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๓๓, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๒/๒๓.

ด้วยสิ่งของเครื่องอาศัยเพราะการตายจากไป ผู้มีปัญญารู้ชัดดังนี้แล้ว ควรใช้สอยและให้ทาน ครั้นให้ทานและใช้สอยตามควรแล้วจะไม่ถูกติเตียน ย่อมเข้าถึงสถานที่อันเป็นแดนสวรรค์^{๓๑๘}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้ปรารถนาความสุขควรให้ทาน เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดปรารถนาความสุขควรให้ทาน บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๑๓) ในมัจฉริสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาองค์หนึ่งเรื่องความตระหนี่ เป็นกิจที่ฆราวาสไม่ควรทำว่า คนเหล่าใดในโลกนี้ เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่นผู้อื่น ทำอันตรายแก่คน เหล่าอื่นผู้ให้อยู่ คนเหล่านั้นย่อมบังเกิดในนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือยมโลก ถ้าพวกเขาเกิด เป็นมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลคนยากจนซึ่งจะหาท่อนผ้า อาหาร ความยินดี และความสนุกสนานได้ยาก คนพาลเหล่านั้น ต้องการสิ่งใดจากผู้อื่น พวกเขาอย่าอยากได้แม้สิ่งนั้น นั่นเป็นวิบากในภพนี้ และภพหน้า ก็ยังเป็นทุกข์อีกด้วย^{๓๑๙}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้ตระหนี่ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเสื่อม อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดมีความตระหนี่ บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์และความเศร้าหมองอย่างเดียว

(๑๔) ในยาวชราสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาเรื่องความชราว่า ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย บุญโจรลักไปไม่ได้^{๓๒๐}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้ทำบุญโจรลักไปไม่ได้ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดทำบุญ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๑๕) ในปวาสิมิตตสูตร (มิตตสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาเรื่องการคบมิตรของฆราวาสว่า พวกหมู่เกวียนเป็นมิตรของคนเดินทาง มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน สหายเป็นมิตรของคนผู้มีประโยชน์เกิดขึ้นเนื่องๆ บุญที่ตนเองทำไว้แล้วเป็นมิตรติดตามตนไปถึงภพหน้า^{๓๒๑}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้ต้องการความสุขควรทำบุญ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดต้องการความสุขควรทำบุญ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

^{๓๑๘} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๓๔, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๑/๓๕.

^{๓๑๙} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๓๕, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๙/๓๘-๓๙.

^{๓๒๐} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๓๖, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๙/๓๘-๓๙.

^{๓๒๑} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๓๖, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๕๑/๔๑.

(๑๖) ในมัจจุณาพาทสสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาองค์หนึ่งเรื่องความตายที่ฆราวาสควรคำนึงถึงว่า โลกถูกมัจจุกำจัด ถูกขราล้อมไว้ ถูกลูกศรคือตัณหาเสียปัว ถูกความอยากเผาให้ร้อนตลอดกาลทุกเมื่อ^{๓๒๒}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลควรนึกถึงความตายไว้บ้าง เพื่อความไม่ประมาท เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดนึกถึงความตาย บุคคลนั้นจะเป็นผู้ไม่ประมาทในการทำมาหากิน ก็จะมีแต่ความสุขอย่างยิ่ง

(๑๗) ในสัทธีธวิตตสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาองค์หนึ่งเรื่องศรัทธาที่ฆราวาสควรมีว่า ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐของบุรุษในโลกนี้ ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้ สัจจะเท่านั้นเป็นรสที่ดีกว่ารสทั้งหลาย บุคคลมีความเป็นอยู่ด้วยปัญญานักปราชญ์ทั้งหลายจึงกล่าวว่ามีชีวิตประเสริฐ^{๓๒๓}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้ประพฤติธรรมย่อมนำความสุขมาให้ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดประพฤติธรรม บุคคลนั้นก็จะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๑๘) ในรูปาชีรณสูตร (นชิรติสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาองค์หนึ่งเรื่องสิ่งที่ไม่ทรุดโทรมว่า รูปของสัตว์ทั้งหลายย่อมทรุดโทรม ชื่อและโคตรย่อมไม่ทรุดโทรม รากะท่านเรียกว่าทางผิด ความโลภเป็นอันตรายต่อธรรม้วยสิ้นไปตามคืนและวัน หลึงเป็นมลทินของพรหมจรรย์ หมูสัตว์นี้ข่องอยู่ในหญิงนั้น ตบะและพรหมจรรย์นั้นมิใช่น้ำ แต่เป็นเครื่องชำระล้าง ในโลกมีข่องอยู่ ๖ ข่อง ที่จิตตั้งอยู่ไม่ได้ คือ ความเกียจคร้าน ๑ ความประมาท ๑ ความไม่ขยัน ๑ ความไม่สำรวม ๑ ความมักกลับ ๑ ความอ้างเลสมิทำงาน ๑ พึงเว้นข่องทั้ง ๖ เสีย โดยประการทั้งปวงเถิด^{๓๒๔}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลผู้ประพฤติพรหมจรรย์ควรเว้นห่างจากสตรี เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดต้องการประพฤติพรหมจรรย์ บุคคลนั้นควรเว้นห่างจากสตรี จะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๑๙) ในปาเถยยสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องการรวบรวมเสบียงของฆราวาสว่า ศรัทธารวบรวมไว้ซึ่งเสบียง สิริเป็นบ่อเกิดแห่งโภคทรัพย์ทั้งหลาย ความอยากผลักไสนรชนไป ความอยากละได้ยากในโลก สัตว์เป็นอันมากติดอยู่ในความอยาก เหมือนนกติดบ่วง ฉะนั้น^{๓๒๕}

^{๓๒๒} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๓๗, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๕๑/๔๑.

^{๓๒๓} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๓๗, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๗๓/๔๗.

^{๓๒๔} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๓๘, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๗๖/๔๙.

^{๓๒๕} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๕/๓๘, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๗๙/๕๐.

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลผู้ศรัทธารวบรวมเสบียงไว้ได้ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดมีศรัทธา บุคคลนั้นจะรวบรวมเสบียงไว้ได้

(๒๐) ในธรรมรตสูตร (อจฺจราสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาองค์หนึ่งเรื่องนางอัปสรว่า ทางนั้นชื่อว่าเส้นทางตรง ทิศนั้นชื่อว่าไม่มีภัย รถชื่อว่าไม่มีเสียงดัง ประกอบด้วยล้อคือธรรม หิริเป็นฝาประทุนของรถนั้น สติเป็นเกราะกั้นของรถนั้น เรากล่าวธรรม มีสัมมาทิฏฐินำหน้าว่าเป็นนายสารถี ยานชนิดนี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ผู้นั้นไปใกล้นิพพานด้วยยานนี้^{๓๒๖}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลผู้ต้องการไปนิพพานต้องมีสัมมาทิฏฐิ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่พระนิพพาน อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดต้องการพระนิพพาน บุคคลนั้นต้องมีสัมมาทิฏฐินำหน้าจึงจะสามารถไปนิพพานได้

(๒๑) ในอนุยฺยาตตัพพสูตร (ทหฺรสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องสิ่งที่ไม่ควรดูหมิ่นว่า มหาบพิตร สิ่ง ๔ อย่างนี้ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่าเล็กน้อย สิ่ง ๔ อย่าง คือ

- ๑) กษัตริย์ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่ายังทรงพระเยาว์
- ๒) งู ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่าตัวเล็ก
- ๓) ไฟ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่าเล็กน้อย
- ๔) ภิกษุ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่ายังหนุ่ม

สิ่ง ๔ อย่างนี้แล ไม่ควรดูถูกดูหมิ่น ว่าเล็กน้อย^{๓๒๗}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลไม่ควรดูหมิ่นสิ่ง ๔ ประการ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดไม่ดูหมิ่นสิ่ง ๔ ประการ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๒๒) ในชราวมรณสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องชราและมรณะว่า ราชรถอันวิจิตรย่อมชำรุด แม้สรีระก็ย่อมเข้าถึงชรา แต่ว่าธรรมของสัตบุรุษหาเข้าถึงชราไม่ สัตบุรุษกับสัตบุรุษเท่านั้นจึงรู้จักกัน^{๓๒๘}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรพิจารณาความแก่ และความตาย เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดพิจารณาความแก่และความตาย บุคคลนั้นจะเป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิต จะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๒๓) ในอัตตตปิยสูตร (ปิยสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องผู้รักตนเองว่า ถ้าบุคคลรู้ว่รักตน ก็ไม่พึงชักนำตนไปในทางชั่ว เพราะความสุขนั้นบุคคลผู้มักทำ

^{๓๒๖} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๕/๓๘, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๖/๓๗.

^{๓๒๗} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๕/๔๐, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๒/๘๐-๘๔.

^{๓๒๘} สุตตสํกท. (บาลีขอม) ๕/๔๔, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๔/๘๕-๘๖.

ชั่วจะไม่ได้โดยง่าย เมื่อบุคคลถูกความตายครอบงำ ก็จะต้องละทิ้งภพมนุษย์ไป ก็อะไรเล่าเป็นสมบัติของเขา และเขาจะนำอะไรไปได้ อนึ่ง อะไรเล่าจะติดตามเขาไป ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น

สัตว์ผู้จะต้องตายในโลกนี้ ทำกรรมอันใด คือบุญและบาปทั้ง ๒ ประการ บุญและบาปนั้นแลเป็นสมบัติของเขา ทั้งเขาจะนำเอาบุญและบาปนั้นไปได้ อนึ่ง บุญและบาปนั้นย่อมติดตามเขาไป ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น เพราะฉะนั้น บุคคลควรทำความดี สะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า^{๓๒๙}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรทำความดี เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดทำความดี ความดีจะติดตามบุคคลนั้นไปทุกหนทุกแห่ง จะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๒๔) ในปมาทสูตร (อัปภกสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับพระเจ้าปเสนทิโกศล เรื่องสัตว์มีจำนวนน้อยกว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้กำหนดกล้าในโศกะที่น่าใคร่ มักมาก หมกมุ่นในกาม ไม่รู้สึกตัวว่าละเมิด เหมือนพวกเนื้อไม่รู้สีกตัวว่ามีบ่วงที่เขาดักไว้ ผลเผ็ดร้อนย่อมมีแก่สัตว์พวกนั้นในภายหลัง เพราะกรรมนั้นมีวิบากเลวทราม^{๓๓๐}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลผู้มักมากในกาม เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเสื่อม อันไม่มีคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดมักมากในกาม บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์และความเสื่อมอย่างเดียว

(๒๕) ในอัปมาทสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องความไม่ประมาทว่า บุคคล เมื่อปรารถนาอายุ ความไม่มีโรค วรรณะ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีอย่างโอฬารต่อๆ ไป พึงทำความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ ความไม่ประมาทในการทำบุญ บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมบรรลุประโยชน์ทั้งสอง ชีรชนท่านเรียกว่า บัณฑิต เพราะยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้า^{๓๓๑}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลไม่ควรเป็นผู้ประมาท เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดไม่ประมาท บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๒๖) ในอปุตตกสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องทรัพย์ที่ไม่มีบุตรว่า ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงินทอง สิ่งของที่หวงแหนอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทาส กรรมกร คนรับใช้ และผู้อาศัยที่มีอยู่ ทั้งหมดนั้นเขานำไปไม่ได้ จำต้องละทิ้งไว้ทั้งหมด อนึ่ง บุคคลทำกรรมใดทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ กรรมนั้นแลเป็นสมบัติของเขา ทั้งเขาจะนำกรรมนั้นไปได้ อนึ่งกรรมนั้น

^{๓๒๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๔๗, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๑๕/๘๖-๘๗.

^{๓๓๐} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๔๘, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๒๘/๑๐๓-๑๐๔.

^{๓๓๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๑, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๓/๖๙.

ยอมติดตามเขาไป ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น เพราะฉะนั้น บุคคลควรทำความดีสะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า^{๓๓๒}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลควรทำความดีไว้ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดทำความดีไว้ ความดีจะเป็นที่พึงบุคคลนั้น จะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๒๗) ในโตมมสูตร (บุคคลสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับพระเจ้าปเสนทิโกศล เรื่องบุคคล ๔ ประเภทว่า มหาบพิตร บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก คือ

- ๑) บุคคลผู้มีดีมาและมีดีไป
- ๒) บุคคลผู้มีดีมาแต่สว่างไป
- ๓) บุคคลผู้สว่างมาแต่มืดไป
- ๔) บุคคลผู้สว่างมาและสว่างไป^{๓๓๓}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคล ๔ จำพวก จำพวกที่ ๔ ดีสุด เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดประพฤติตามบุคคลประเภที่ ๔ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๒๘) ในปัพพตูปมสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องขราและมรณะเป็นประดุจภูเขาวา ภูเขาใหญ่ล้นแล้วด้วยศิลา สูงจดท้องฟ้า กลิ้งบดสัตว์มาโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ แม้นินใด ขราและมรณะก็ฉนั้น ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย คือ พวกกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจันทาล และคนเทหยะ ไม่เว้นใครๆ ว่างเลย ย่อมย่ำยีเหล่าสัตว์ทั้งสิ้น ณ ที่นั้น ไม่มียุทธภูมิสำหรับพลช้าง (พลม้า) พลรถ พลเดินเท้าและไม่อาจจะเอาชนะได้ด้วยมนตร์หรือด้วยทรัพย์

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้เป็นบัณฑิต มีปัญญา เมื่อเห็นประโยชน์ตน พึงตั้งศรัทธาไว้ในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ผู้ใดมีปกติประพฤติธรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้โดยแท้ ผู้นั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๓๓๔}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลควรมีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๒๙) ในโลกานุวิจยณมหาราชสูตร (จตุมหาราชสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับภิกษุทั้งหลายเรื่องท้าวมหาราชทั้ง ๔ ว่า ภิกษุทั้งหลาย ในวันที่ ๘ -๑๔ -๑๕ ค่ำแห่งปักข์ เทวดาผู้เป็นบริวาร ผู้ช่วยเหลือ ของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกนี้ว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา

^{๓๓๒} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๕, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๐/๑๐๗-๑๐๙.

^{๓๓๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๕, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๒/๑๑๒-๑๑๕.

^{๓๓๔} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๑๖, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๖/๑๒๐-๑๒๒.

เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาคร อุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือน้อย^{๓๓๕}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรเลี้ยงดูมารดาบิดา สมณพราหมณ์ และรักษาศีลเป็นต้น เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดเลี้ยงดูมารดาบิดาเป็นต้น บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๓๐) ในสุปัพนหสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับภิกษุทั้งหลายเรื่องฤกษ์ยามยาม ดีว่า สัตว์ทั้งหลายประพฤติดชอบในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่า เป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบูชาดีในพรหมจารีบุคคล กายกรรมเป็นส่วนเบื้องขวา วาจากรรมเป็นส่วนเบื้องขวา มโนกรรมเป็นส่วนเบื้องขวา ความปรารถนาของท่านเป็นส่วนเบื้องขวา สัตว์ทั้งหลายทำกรรมอันเป็นส่วนเบื้องขวา แล้วย่อมได้ประโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องขวา ท่านเหล่านั้นได้ประโยชน์แล้ว จงได้รับความสุข งามงาม ในพุทธศาสนา จงไม่มีโรค ถึงความสุขพร้อมด้วยญาติทั้งมวล^{๓๓๖}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลทำความดีตอนไหน ก็มีฤกษ์ดีตอนนั้น เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลทำความดีตอนไหน ตอนนั้นเป็นฤกษ์ดีของ บุคคลนั้น

(๓๑) ในสัลลสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับอุบาสกคนหนึ่งเรื่องลูกศรคือกิเลสว่า ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีนิมิต ใครๆ รู้ไม่ได้ ทั้งลำบากสันนิตเดียว และประกอบด้วยทุกข์ วิธีที่สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายย่อมไม่มีแม้จะอยู่ไปจนถึงชรา ก็จะต้องถึงแก่ความตายเพราะสัตว์ทั้งหลายมีความตายอย่างนี้เป็นธรรมดาสัตว์ที่เกิดมาแล้ว มีภัยจากความตายเป็นนิมิต เหมือนผลไม้สุก แล้วมีภัยจากการหล่นไปในเวลาเช้า ฉะนั้น ภาชนะดินที่ช่างหม้อทำไว้ทั้งหมด มีความแตกเป็นที่สุด ฉันทใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็เป็นฉันทนั้น^{๓๓๗}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรละวางกิเลส เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดละวางกิเลสได้ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

^{๓๓๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๑๗, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๘.

^{๓๓๖} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๒, อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๒๘๗/๒๘๘.

^{๓๓๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๓, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๕๘๐-๕๘๙/๕๕๐-๕๕๓.

๔.๒.๖ คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ)

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ คือ คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ) มี ๑๔ สุตฺร ได้แก่

(๑) ในขสิขสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับภิกษุทั้งหลายเรื่องฝนติดปลายเล็บว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่^{๓๓๘}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลควรไม่ประมาท เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดไม่มีความประมาท บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญอย่างเดียว

(๒) ในนิธิกัณฐสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับภิกษุมณีคนหนึ่งเรื่องการฝังขุมทรัพย์ ว่า ขุมทรัพย์ที่ผู้ใดจะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม ฝังไว้ดีแล้ว ด้วยทาน ศีล สัจจะ และทมะ ในพระเจดีย์ พระสงฆ์ บุคคล แยกที่มาหา ในมารดา บิดา หรือพี่ชาย ขุมทรัพย์นี้ชื่อว่าฝังไว้ดีแล้ว คนอื่นขนเอาไปไม่ได้ จะติดตามคนฝังตลอดไป บรรดาทรัพย์สมบัติที่เขาจำต้องละไปเขาพาไปได้เฉพาะขุมทรัพย์นี้เท่านั้น^{๓๓๙}

ผู้วิจยสรุปว่า ทรัพย์สมบัติทุกอย่างไม่สามารถติดตามตัวเราไม่ได้ แต่คุณความดีที่เราทำสามารถติดตามตัวเราไปได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า

(๓) ในจรีมาโลปสูตร (ทานสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเรื่องการให้ว่า ถ้าสัตว์ทั้งหลายรู้ผลของการจำแนกทาน ตามที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงแสงหาคุณอันยิ่งใหญ่ตรัสไว้ โดยวิธีที่วิบากนั้นจะมีผลมากอย่างนี้ พึงกำจัดมลทินคือความตระหนี่ มีใจเลื่อมใสยิ่ง พึงถวายทานตามกาลในพระอริยะทั้งหลาย ซึ่งเป็นเขตที่ทานอันบุคคลถวายแล้วมีผลมาก

อนึ่ง ทายกจำนวนมากถวายข้าว ให้เป็นทักษิณาทานในพระทักษิณียบุคคลทั้งหลาย ตายจากมนุษยโลกนี้แล้ว ย่อมไปเกิดในสวรรค์ ครั้นไปเกิดในสวรรค์นั้นแล้วยังปรารถนาอยู่ว่า แต่ไม่ตระหนี่ก็จะบันเทิงในสวรรค์นั้น เสวยผลของการจำแนกทานอยู่^{๓๔๐}

ผู้วิจยสรุปว่า บุคคลควรจำแนกทานให้ในบุคคลต่างๆ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดจำแนกทานให้ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๔) ในพลทานสูตร (กินทสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาองค์หนึ่งเรื่องการให้อะไรจึงดีว่า บุคคลให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้

^{๓๓๘} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๖, ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๒๔/๒๕๐.

^{๓๓๙} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๗, ข.ข. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๓๔๐} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๓๑, ข.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๖/๒๔๙.

ความสุข ให้ประทับ ชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่พร่ำสอนธรรม ชื่อว่าให้อมตะ^{๓๔๑}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรรู้จักการจำแนกทานแล้วให้เช่น ให้อาหารชื่อว่า ให้กำลัง เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดจำแนกทานแล้วให้ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุขอย่างเดียว

(๕) ในปัญญวาทนสูตร (วนโรปสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับเทวดาเทวดาองค์หนึ่งเรื่องการปลูกป่าว่า ชนเหล่าใดปลูกสวนอันนารัณมัย ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักรักษา บำรุงย้อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน^{๓๔๒}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๖) ในปัญจกฐานทานสูตร (โกชนทานสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเรื่องการให้โภชนะว่า ภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้โภชนะ ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการนี้ นักปราชญ์ผู้มีปัญญาให้อายุย่อมได้อายุ ให้พละย่อมได้พละ ให้วรรณะย่อมได้วรรณะ ให้ปฏิภาณ ย่อมได้ปฏิภาณ ให้สุขย่อมได้สุข ครั้นให้อายุ พละ วรรณะ สุขะ และปฏิภาณแล้วจะเกิดในที่ใดๆ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศในที่นั้นๆ^{๓๔๓}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลผู้ถวายทานย่อมได้อานิสงส์ ๕ ประการ เช่น มีอายุยืน เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดถวายทาน บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๗) ในยาคุทานาโมทนสูตร (สุทตตสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนทนากับพราหมณ์คนหนึ่งเรื่องการให้ข้าวต้มว่า ทายกผู้ตั้งใจถวายข้าวต้มแก่ปฏิกาคผู้ส้ารวมแล้ว ผู้ฉันอาหารที่ผู้อื่นถวายตามกาลสมควร เขาได้ชื่อว่าตามเพิ่มให้ประโยชน์ ๑๐ ประการแก่ปฏิกาค คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ นอกจากนั้นข้าวต้มย่อมบรรเทาความหิว ความกระหาย ให้ลมเดินคล่อง ชำระลำไส้ และช่วยย่อยอาหาร พระสุคตตรัสว่าข้าวต้มเป็นยา ดังนั้น ผู้ที่ต้องการความสุขอันเป็นของมนุษย์ตลอดกาลนาน และปรารถนาความสุขอันเป็นทิพย์ หรือปรารถนาความงาม อันเป็นของมนุษย์ จึงควรถวายข้าวต้ม^{๓๔๔}

^{๓๔๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๓๒, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖.

^{๓๔๒} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๓๒, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๗/๓๗.

^{๓๔๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๓๔, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๖-๓๗.

^{๓๔๔} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๓๕, อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๕๘/๘๗.

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรถวายข้าวต้มแก่ผู้ทรงศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดถวายข้าวต้มแก่ผู้ทรงศีล บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๘) ในวิสสการานุโมทนาสูตร (ปาฏลิกามิยสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุโมทนาแก่สุนิธะและวิสสการะมหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐ เรื่องการอนุโมทนาบุญว่า บัณฑิตอยู่ในที่ใด เลี้ยงดูท่านผู้มีศีล ผู้ส่ำรวม ประพฤติพรหมจรรย์ ในที่ที่ตนอยู่นั้น อุทิศทักษิณากะเหล่าเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้น เทวดาเหล่านั้นอันเขาบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ อันเขานับถือแล้ว ย่อมนับถือตอบ จากนั้นย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้นเป็นการตอบแทน ดุจมารดาอนุเคราะห์บุตรผู้เกิดแต่อก ฉะนั้น ดังนั้น ผู้ที่เทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมพบเห็นแต่สิ่งทีเจริญทุกเมื่อ^{๓๔๕}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรอุปัฏฐากบำรุงผู้ทรงศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดอุปัฏฐากบำรุงผู้ทรงศีล บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข และความเจริญอย่างเดียว

(๙) ในวิหารทานานุโมทนา พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์เรื่องการอนุโมทนาการสร้างวิหารว่า วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย ยังป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้น ยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลีกเลี่ยงอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ เพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ของตนพึงสร้างวิหารอันร่มเย็นถวายภิกษุผู้พหูสูตให้อยู่ในที่นั้นเกิด อีกประการหนึ่ง ผู้เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในภิกษุพหูสูต ผู้ปฏิบัติตรง พึงถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะอันควรแก่ท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมอันเป็นเหตุบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา เมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะปรินิพพานได้ในชาตินี้^{๓๔๖}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรถวายที่อยู่แก่พระสงฆ์ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดถวายที่อยู่แก่พระสงฆ์ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๑๐) ในเวฬุวนทานสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระเจ้าพิมพิสารเรื่องการอนุโมทนาวิหารทานว่า นรชนผู้ถวายอาวาสวิหารแด่พระภิกษุสงฆ์ บัณฑิตกล่าวว่า เขาชื่อว่าให้อายุ วรรณะ สุขะพละ และปฏิภาณอันประเสริฐทีพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้ว

ก็ผู้ให้ที่อยู่อาศัย อันปกป้องอันตรายแห่งชีวิต มีความเย็นและความร้อนเป็นต้นนั้น ชื่อว่า ย่อมรักษาซึ่งอายุ สัตบุรุษทั้งหลายจึงกล่าวถึงผู้ให้ที่อยู่อาศัยว่า เป็นผู้ให้อายุ

^{๓๔๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๓๖, ข.อุ. (บาลี) ๒๕/๗๖/๓๓.

^{๓๔๖} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๓๘, วิ.จุ. (บาลี) ๗/๒๙๔-๒๙๖/๕๙-๖๓.

เมื่อภิกษุอยู่ในสถานที่อันสงบ ไม่ร้อนไม่เย็น ย่อมเกิดมีพละ วรรณะ และปฏิภาณ เพราะเหตุนั้น ผู้ถวายวิหารนั้น จึงชื่อว่า ให้กำลังผิวพรรณ และไหวพริบทีเดียว

ผู้ถวายวิหาร ย่อมชื่อว่า เป็นผู้ให้ความสุขเป็นนิยัตยเพราะป้องกันความทุกข์หลายอย่าง มีความทุกข์อันเกิดจากความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุงและแดดเป็นต้นบรรดาที่มีในโลกนี้เสียได้เพราะเหตุที่ผู้ถวายวิหาร ย่อมป้องกันความทุกข์จากความร้อน ความร้อน ลม แดด ฝน รวด เหลือบ ยุงและเนื้อร้ายเป็นต้น ฉะนั้น ท่านผู้นั้นย่อมประสพสุขในโลกอื่น^{๓๔๗}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรถวายวิหารแก่พระสงฆ์ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดถวายวิหารแก่พระสงฆ์ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๑๑) ในคิทธิปปาทาสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับอนาถปิณฑิกคหบดีเรื่องการปฏิบัติปฏิบัติที่เหมาะสมแก่คฤหัสถ์ว่า คหบดี อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ชื่อว่าปฏิบัติปฏิบัติที่เหมาะสมแก่คฤหัสถ์ ที่เป็นเหตุให้ได้ยศ เป็นไปเพื่อให้เกิดในสวรรค์ ธรรม ๔ ประการ คือ

- ๑) บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยจีวร
- ๒) บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยบิณฑบาต
- ๓) บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยเสนาสนะ
- ๔) บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร^{๓๔๘}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรอุปฐากบำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดอุปฐากบำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๑๒) ในมหาสมยสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเรื่องการประชุมครั้งใหญ่ของเทวดาว่า การประชุมครั้งใหญ่ในป่าใหญ่ มีหมู่เทพมาประชุมกันพวกเรพากันมายังธรรมสมัยนี้ คำว่า ธรรมสมัย ในที่นี้หมายถึง สถานที่ที่ประชุมเพื่อฟังธรรมก็ได้เยี่ยมสงฆ์ผู้ไม่พ่ายแพ้^{๓๔๙}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรเข้าวัดฟังพระธรรมเทศนา เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดเข้าวัดฟังพระธรรมเทศนา บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๑๓) ในติโรกทาสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระเจ้าพิมพิสารเรื่องการถวายภัตรเพื่อผู้ตายว่า พวกเปรตพากันมาสู่เรือนของตน บ้างยืนอยู่ที่ฝาเรือนด้านนอก บ้างยืนอยู่ที่ทางสี่แพร่ง สามแพร่ง บ้างยืนฟังอยู่ที่บานประตู เมื่อมีข้าวและน้ำดื่มมากมายน เมื่อของเคี้ยวของกินถูกจัดเตรียมไว้แล้ว

^{๓๔๗} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๖/๔๓, ขุ.พุทฺธ.อ. (บาลี) ๒/๓๒.

^{๓๔๘} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๒/๑, อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๐/๗๓-๗๔.

^{๓๔๙} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๖/๔๕, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

ญาติสักคนก็ไม่นึกถึงเปรตเหล่านั้น เพราะกรรมของสัตว์เหล่านั้นเป็นปัจจัย

เหล่าชนผู้อนุเคราะห์ ย่อมถวายอาหารและน้ำดื่มที่สะอาดประณีต เหมาะแก่พระสงฆ์ตามกาล อุทิศให้ญาติทั้งหลาย (ที่เกิดเป็นเปรต) อย่างนี้ว่า ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของเรา ขอญาติทั้งหลาย จงเป็นสุขเถิด

ส่วนญาติที่เกิดเป็นเปรตเหล่านั้น พวกนั้นมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ให้ทานนั้น ย่อมอนุโมทนาในอาหารและน้ำดื่มเป็นอันมากโดยเคารพว่า เพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใด พวกเราจึงได้สุขสมบัติเช่นนี้ ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงมีอายุยืน อนึ่ง การบูชา ญาติผู้เป็นทายกก็ได้ทำแก่พวกเราแล้ว ทายกก็ไม่ไร้ผล^{๓๕๐}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรถวายอาหารแก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศให้แก่บรรพบุรุษของตน เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดถวายอาหารแก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศให้แก่บรรพบุรุษของตน บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๑๔) ในชาณุสโสนสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพราหมณ์ชื่อว่าชาณุสโสนเรื่องทานว่า ท่านพระโคตม พวกข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ย่อมให้ทาน เชื่อว่าทานนี้ต้องสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วจง บริโภคทานนี้ ทานนั้นย่อมสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วบ้าง หรือญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้นจะได้บริโภคทานนั้นบ้างหรือ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พราหมณ์ ทานนั้นย่อมสำเร็จในฐานะเท่านั้น ไม่สำเร็จในอัฐฐานะ

โสนพราหมณ์ทูลถามว่า ท่านพระโคตม ฐานะเป็นอย่างไร อัฐฐานะ เป็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฎฐิ หลังจากตายแล้ว เขาย่อมไปเกิดในนรก เลี้ยงอัตภาพในนรกนั้น ดำรงอยู่ในนรกนั้นด้วยอาหารของสัตว์นรก พราหมณ์ ภูมิที่ท่านไม่สำเร็จแก่สัตว์ผู้ดำรงอยู่ นี้แลเป็นอัฐฐานะ^{๓๕๑}

ผู้วิจัยสรุปว่า บุคคลควรถวายอาหารแก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศให้แก่บรรพบุรุษของตน เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดถวายอาหารแก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศให้แก่บรรพบุรุษของตน บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

^{๓๕๐} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๘, ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๗/๑๐-๑๑.

^{๓๕๑} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๒๐, อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๗/๒๒๑-๒๒๕.

๔.๒.๗ คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต)

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ คือ คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต) มี ๑๘ สูตร ได้แก่

(๑) ในอันธกวินทสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระอานนท์เรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ผู้บวชใหม่ว่า อานนท์ เธอทั้งหลายพึงยังพวกริษุใหม่ บวชได้ไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยให้สมาทานให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการ คือ

๑) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในปาติโมกขสังวรศีล

๒) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในอินทริยสังวรศีล

๓) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเป็นผู้พูดน้อย พูดให้มีที่จบ

๔) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในความสงบกาย

๕) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ใน สัมมาทัสสนะ(ความเห็นชอบ)^{๓๕๒}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุผู้บวชใหม่ควรดำรงอยู่ใน ธรรม ๕ ประการเช่น สรรวมในปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุใหม่รูปใดดำรงอยู่ใน ธรรม ๕ ประการเช่น สรรวมในปาฏิโมกขสังวรศีล ภิกษุใหม่รูปนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธานุสา

(๒) ในมหาราหุโลวาทสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระราหุลเรื่องการเจริญภาวนา ๖ อย่างว่า ราหุล

๑) เธอจงเจริญเมตตาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญเมตตาภาวนาอยู่ จักละพยาบาทได้

๒) เธอจงเจริญกรุณาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญกรุณาภาวนาอยู่ จักละการเบียดเบียนได้

๓) เธอจงเจริญมุทิตาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญมุทิตาภาวนาอยู่ จักละความริษยาได้

๔) เธอจงเจริญอุเบกขาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอุเบกขาภาวนาอยู่ จักละความหุนหันได้

^{๓๕๒} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๓๒, อภ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๑๔/๑๒๘-๑๒๙.

๕) เธอจงเจริญอสุภกาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอสุภกาวนาอยู่ จักละราคะได้

๖) เธอจงเจริญอนิจจสัญญาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอนิจจสัญญาอยู่ จักละความ

ถือตัวได้^{๓๕๓}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรเจริญกาวนา ๖ ประการมี เมตตาภาวนาเป็นต้น เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใด เจริญกาวนา ๖ ประการมี เมตตาภาวนาเป็นต้น ภิกษุรูปนั้นสามารถและพยาบาล จะมีแต่ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๓) ในธัมมวิหารสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุรูปหนึ่งเรื่องบุคคลที่อยู่ด้วยธรรมว่า เราแสดงภิกษุผู้มากด้วยการเรียนธรรม ผู้มากด้วยการแสดงธรรม ผู้มากด้วยการสาธยายธรรม ผู้มากด้วยการตรikirธรรม ผู้อยู่ด้วยธรรม อย่างนี้ ภิกษุ กิจใดที่ศาสดาผู้หวังประโยชน์เกื้อกูลอนุเคราะห์ อาศัยความเอ็นดู พึงทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้น เราได้ทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ภิกษุ นั้นใครนโม้นั้นเรื่อนวางเธอจงเพ่ง อย่าประมาท อย่าเป็นผู้มีวิปปฏิสาร (ความร้อนใจ) ในภายหลังเลย นี่เป็นอนุสาสนีของเราเพื่อเธอทั้งหลาย^{๓๕๔}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรอยู่ด้วยธรรมมีการเรียนธรรมเป็นต้น เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดอยู่ด้วยธรรมมีการเรียนธรรมเป็นต้น ภิกษุรูปนั้นจะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๔) ในราหุโลวาทสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระราหุลเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิตว่า เธอจงเป็นผู้สำรวมในปาติโมกข์ และอินทริย์ ๕ จงเจริญกายคตาสติกัมมัฏฐาน จงเป็นผู้เบื่อหน่ายในสังสารวัฏให้มาก จงเว้นสุกนิมิตอันเป็นเหตุให้เกิดราคะเสีย จงเจริญสมาธิจิตด้วยอสุภกาวนาจนจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง และตั้งมั่นด้วยจิตจงเจริญกัมมัฏฐานที่ไม่มีนิมิต จงละมานานุสัยกิเลสเพราะละมานะได้นั่นเอง เธอก็จะเป็นผู้สงบระงับ^{๓๕๕}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรเจริญพระกัมมัฏฐานมีกายคตาสติกัมมัฏฐานเป็นต้น เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดเจริญพระกัมมัฏฐานมีกายคตาสติกัมมัฏฐานเป็นต้น ภิกษุรูปนั้นก็จะละกิเลส ตัณหา ราคะได้ จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๕) ในนันทาสสูตร (วิชยสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเรื่องการเอาชนะกันว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปัญญา ไม่ยินดีด้วยฉันทราคะ ได้บรรลุนิพพานที่เป็นอมตะอันสงบ ดับ และไม่จุติร่างกายนี้ มี ๒ เท้า ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น เต็มไปด้วยซากศพต่างๆ ขบถายของไม่สะอาดมี

^{๓๕๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๒, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๑๓/๙๑-๙๖.

^{๓๕๔} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๗, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๗๓/๑๒๓.

^{๓๕๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔๘, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๕/๓๔๗-๓๔๘.

น้ำลายน้ำมูกเป็นต้นออกทางทวารทั้ง ๔ ขั้วเหงื่อไหลให้ไหลออกทางรูขุมขนนั้นๆ ต้องบำรุงรักษาอยู่เสมอด้วยร่างกายที่มีสภาพเช่นนี้ การที่บุคคลหลงเข้าใจผิดคิดเข้าข้างตนเอง และดูหมิ่นผู้อื่นนั้น จะมีประโยชน์อะไร นอกจากการไม่เห็นอริยสัจ^{๓๕๖}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุไม่ควรยินดีในฉันทราคะเป็นต้น เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดไม่ยินดีในฉันทราคะ ภิกษุรูปนั้นก็ จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๖) ในตุมภูกสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องภิกษุผู้กำจัดการบาปธรรมอย่างเร็วพลันว่า ภิกษุรู้ธรรมนี้แล้ว เลือกรสอยู่ พึงเป็นผู้มีสติ ศึกษาทุกเมื่อ รู้ความดับกิเลสว่า เป็นความสงบแล้ว ไม่พึงประมาทในศาสนาของพระโคตม ภิกษุนั้นเป็นผู้ครอบงำไม่ถูกครอบงำ ได้เห็นธรรมที่เป็นพยานซึ่งไม่ต้องเชื่อใคร เพราะฉะนั้น เธอพึงเป็นผู้ไม่ประมาทในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น นอบน้อมอยู่ พึงหมั่นศึกษาทุกเมื่อ^{๓๕๗}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรกำจัดการบาปธรรมทุกชนิด เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดกำจัดการบาปธรรมทุกชนิดได้ ภิกษุรูปนั้นก็จะเป็นผู้ไม่ประมาทในศาสนา จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๗) ในอนัตตลักขณสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระปัญจวัคคีย์เรื่องลักษณะแห่งอนัตตาว่า ภิกษุทั้งหลาย

๑) รูปเป็นอนัตตา ถ้ารูปนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ รูปนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในรูปว่า รูปของเราจึงเป็นอย่างนี้ รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ก็เพราะรูปเป็นอนัตตา ฉะนั้น รูปจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในรูปว่า รูปของเราจึงเป็นอย่างนี้ รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น

๒) เวทนาเป็นอนัตตา ถ้าเวทนานี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ เวทนานี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในเวทนาว่า เวทนาของเราจึงเป็นอย่างนี้ เวทนาของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ก็เพราะเวทนาเป็นอนัตตา ฉะนั้น เวทนาจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในเวทนาว่า เวทนาของเราจึงเป็นอย่างนี้ เวทนาของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น

๓) สัญญาเป็นอนัตตา ฯลฯ

๔) สังขารเป็นอนัตตา ถ้าสังขารนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ สังขารนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในสังขารว่า สังขารของเราจึงเป็นอย่างนี้ สังขารของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ก็เพราะสังขารเป็นอนัตตา ฉะนั้น สังขารจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในสังขารว่า สังขารของเราจึงเป็นอย่างนี้ สังขารของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น

^{๓๕๖} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๒, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๑๙๕-๒๐๘/๓๗๑-๓๗๒.

^{๓๕๗} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๕, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

๕) วิญญาณเป็นอนัตตา ถ้าวิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในวิญญาณว่า วิญญาณของเราจะเป็นอย่างนี้ วิญญาณของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ก็เพราะวิญญาณเป็นอนัตตา ฉะนั้น วิญญาณจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในวิญญาณว่า วิญญาณของเราจะเป็นอย่างนี้ วิญญาณของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ^{๓๕๘}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาชั้น ๕ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณาชั้น ๕ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ภิกษุรูปนั้นจะไม่มีมโนตัณหา ยึดมั่นถือมั่น จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๘) ในจุฬารากุลวาทีสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระราหุลเรื่องข้อปฏิบัติอายตนะ ๖ ว่า ราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้

๑) ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย

๒) เบื่อหน่ายแม้ในโสตะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเสียง ...

๓) ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในฆานะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกลิ่น ...

๔) ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในชีวนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรส ...

๕) ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในโผฏฐัพพะ ...

๖) ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโน ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในธรรมารมณ์ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโนวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโนสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย

เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป ^{๓๕๙}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาอายตนะ ๖ กับชั้น ๕ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณาอายตนะ ๖ กับชั้น ๕ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ภิกษุรูปนั้นจะไม่มีมโนตัณหา ยึดมั่นถือมั่น จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๙) ในอัมมัตติกังคสูตร (ปฐมเสขสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเรื่องพระเสขะว่า ไม่มีธรรมอื่นที่จะมีอุปการะมาก แก่ภิกษุผู้เป็นพระเสขะเพื่อการบรรลุประโยชน์สูงสุด

^{๓๕๘} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๗, ส.ข. (บาลี) ๑๗/๕๙/๕๕-๕๖.

^{๓๕๙} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๑๗, ม.อ. (บาลี) ๑๔/๔๑๖-๔๑๙/๓๕๖-๓๖๐.

เหมือนกับโยนิโสมนสิการ เพราะภิกษุเมื่อเริ่มตั้งความเพียรด้วยโยนิโสมนสิการไว้ก็พึงบรรลุความสิ้นทุกข์ได้^{๓๖๐}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาโยนิโสมนสิการ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณาโยนิโสมนสิการ ภิกษุรูปนั้นสามารถที่จะบรรลุพระนิพพานได้

(๑๐) ในพาหิรังคสูตร (ทุติยเสขสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเรื่องพระเสขะสูตรที่ ๒ ว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุ ปรารถนาจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอเยียม เราไม่เห็นเหตุอื่นแน้อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดซึ่งมีอยู่ภายนอกตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดีนี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมละอกุศลได้และทำกุศลให้เจริญ^{๓๖๑}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาหลักกัลยาณมิตร เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณาหลักกัลยาณมิตร ภิกษุรูปนั้นจะละอกุศลและทำกุศลเจริญขึ้นได้ จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๑๑) ในปิณฑิยาโลปสูตร (ชีวกสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเรื่องชีวิตของผู้ที่กล่าวว่า คนผู้มีส่วนชั่ว เสื่อมจากโภคะของคฤหัสถ์ทั้งยังทำลายประโยชน์ของความเป็นสมณะให้เสื่อมสูญสิ้นไป เหมือนท่อนฟืนในที่เผาตมอดไหม้ไป ฉะนั้น ภิกษุชั่วจำนวนมากมีผ้ากาสาจะพันที่คอ มีธรรมเลวทราม ไม่สำรวม ย่อมตกนรกเพราะบาปกรรมทั้งหลาย การกลืนกินก้อนเหล็กแดงที่ร้อนดุจเปลวเพลิงยิ่งดีกว่าการที่ภิกษุผู้ที่ไม่สำรวมบริโภคอาหารที่ชาวบ้านเขาถวาย^{๓๖๒}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุไม่ควรเป็นผู้ที่ศีลเลียงชีพ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดไม่เป็นผู้ที่ศีลเลียงชีพ ภิกษุรูปนั้นจะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๑๒) ในอาร์ทธียสูตร (จรสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเรื่องอิริยาบถเดินของบรรพชิตว่า

ถ้าภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอนนึกคิดถึงอกุศลวิตกที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน ภิกษุนั้นชื่อว่าเดินทางผิด หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์เป็นเหตุแห่งความหลงภิกษุเช่นนั้นไม่สามารถบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดได้

ส่วนภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอนให้วิตกสงบยินดีในธรรมเป็นที่ระงับวิตก ภิกษุนั้น

^{๓๖๐} สุตตสangk. (บาลีขอม) ๘/๑๘, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๖/๒๔๑.

^{๓๖๑} สุตตสangk. (บาลีขอม) ๘/๑๘, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๗/๒๔๒.

^{๓๖๒} สุตตสangk. (บาลีขอม) ๘/๒๐, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๕๑/๔๘.

สามารถบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดได้^{๓๖๓}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรปรารภความเพียร เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดปรารภความเพียร ภิกษุรูปนั้นสามารถบรรลุธรรมได้ จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๑๓) ในชาครสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องภิกษุผู้ตื่นอยู่ว่า เธอทั้งหลายที่หลับอยู่ จงรีบตื่น ที่ตื่นอยู่ จงฟังคำของเราเนื่ ความเป็นผู้ตื่นจากความหลับเป็นคุณประเสริฐ เพราะภัยย่อมไม่มี แก่ผู้ตื่นอยู่ ผู้ที่ตื่นอยู่ มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส พิจารณาธรรมโดยชอบตามกาลที่เหมาะสม มีสมาธิเป็นธรรมผุดขึ้น พึงกำจัดความมืดได้

เพราะฉะนั้นแล ภิกษุควรประพฤติธรรมเป็นเหตุให้ตื่น มีความเพียร มีปัญญารักษาตน มีปกติได้มาน ตัดสังโยชนในชาติและชราได้แล้วก็จะบรรลุสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมในอัตภาพนี้แน่นอน^{๓๖๔}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาธรรมเป็นเครื่องตื่นอยู่ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณาธรรมเป็นเครื่องตื่นอยู่ ภิกษุรูปนั้นสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๑๔) ในทุติยาเวทนาสูตร (สัลลสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องลูกศรว่า ภิกษุใดเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ เห็นทุกข์เวทนาโดยความเป็นดุจลูกศร เห็นอทุกข์มสุขเวทนาที่มีอยู่โดยความไม่เที่ยง ภิกษุนั้นเป็นผู้มีความเห็นชอบ เพราะเหตุที่หลุดพ้นได้เด็ดขาดในเวทนานั้น จึงชื่อว่าสำเร็จอภิญญา ๖ ประการ เป็นผู้สงบ ล่วงพ้นโยคะได้แล้ว เป็นมุนีแท้จริง^{๓๖๕}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาเวทนา ๓ ประการ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณาเวทนา ๓ ประการ ภิกษุรูปนั้นสามารถที่จะสำเร็จอภิญญา ๖ ได้ จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

(๑๕) ในภิกขุสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องสิ่งที่ต้องแตกสลายไปเป็นธรรมดาว่า บุคคลรู้ว่าร่างกายนี้ต้องแตกสลายไป และวิญญาณก็ต้องเสื่อมไป เห็นภัยในอุปธิทั้งหลายแล้ว ย่อมลวงพ้นความเกิด และความตายได้ บรรลุถึงธรรมเป็นที่สงบอย่างยิ่งแล้ว ชื่อว่าอบรมตนได้แล้ว รอคอยอยู่แต่เวลาเท่านั้น^{๓๖๖}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาร่างกายว่ามีความแตกสลายไปเป็นธรรมดา เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญอันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณาร่างกายว่ามีความ

^{๓๖๓} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๒๕, อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๑/๒๐-๒๑.

^{๓๖๔} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๒๖, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๗/๒๖๘-๒๖๙.

^{๓๖๕} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๒๘, ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๒๕๔/๒๗๔.

^{๓๖๖} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๒๘, อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๔๘/๖๙.

แตกสลายไปเป็นธรรมดา ภิกษุรูปนั้นสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธานุภาพ

(๑๖) ในทสธัมมสูตร (ปัพพชิตอภินิสฺสสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องบรรพชิตควรพิจารณาเนื่องจาก ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ บรรพชิตควรพิจารณาเนื่องๆ คือ

- ๑) เราถึงความมีเพศต่างจากคฤหัสถ์
- ๒) การเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น
- ๓) เรามีอาภักดิ์ปฏิกิริยาอย่างอื่นที่จะพึงทำ
- ๔) เราได้เตียนตนเองโดยศีลได้หรือไม่
- ๕) เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาแล้วได้เตียนเราโดยศีลได้หรือไม่
- ๖) เราจักต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น

๗) เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

- ๘) วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่
- ๙) เราเย็นดียิ่งในเรือนว่างอยู่หรือไม่

๑๐) ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถอันวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ที่เราบรรลุแล้วซึ่งจักเป็นเหตุให้เราไม่เก้อเขินเมื่อเพื่อนพรหมจรรย์ถามในภายหลัง มีอยู่หรือไม่^{๓๖๗}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาธรรมเนื่องๆ ๑๐ ประการเช่น เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์ เป็นต้น เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญอันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณาดังนี้ ๑๐ ประการเช่น เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์ เป็นต้น ภิกษุรูปนั้น จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธานุภาพ

(๑๗) ในอารยญญสูตร (ปฐมอนาคตยญญสูตร) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องภิกษุในอนาคตว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ป่า เมื่อพิจารณาเห็นภิกษุในอนาคต ๕ ประการนี้ ไม่ควรเป็นผู้ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง ภิกษุในอนาคต ๕ ประการ คือ

๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว ภูผา กัดเราก็กัดได้ แมงป่องกัดเราก็กัดได้ หรือตะขาบกัดเราก็กัดได้ เพราะเหตุนี้ เราพึ่งตาย เราพึ่งมีอันตรายนั้น เอาเถอะ เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

๒) ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว เราเมื่ออยู่ในป่าผู้เดียว พึ่งพลาดหกล้มก็ได้ ภัยอาหารที่เราฉันแล้วไม่พึงย่อยก็ได้ ดิของเราพึ่งกำเร็บก็ได้ เสมหะของเราพึ่งกำเร็บก็ได้ หรือลมมีพิษดังศัสตราของเราพึ่งกำเร็บก็ได้ เพราะเหตุนี้ เราพึ่งตาย เราพึ่งมอันตรายนั่น เอาเถอะ เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

๓) ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว เมื่อเราอยู่ในป่าผู้เดียว พึ่งพบสัตว์ร้ายคือราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี หรือเสือดาวก็ได้ สัตว์เหล่านั้นพึ่งทำร้ายเราถึงตายก็ได้ เพราะเหตุนี้ เราพึ่งตาย เราพึ่งมอันตรายนั่น เอาเถอะ เราจะปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

๔) ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว เมื่อเราอยู่ในป่าผู้เดียว เราพึ่งพบคนร้ายผู้ก่อคดีแล้วหรือยังไม่ได้ก่อคดีก็ได้ พวกคนร้ายนั้นพึ่งปลิดชีวิตเราเสียก็ได้ เพราะเหตุนี้ เราพึ่งตาย เราพึ่งมอันตรายนั่น เอาเถอะ เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

๕) ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บัดนี้ เราอยู่ในป่า ผู้เดียว ก็ในป่ามีพวกอมนุษย์ร้าย พวกอมนุษย์นั้นพึ่งปลิดชีวิตเราไปได้ เพราะเหตุนี้ เราพึ่งตาย เราพึ่งมอันตรายนั่น เอาเถอะ เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง^{๓๖๘}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาเห็นภัยในอนาคต ๕ ประการเช่น เราพึ่งถูกงูกัดตายในวันนี้ เป็นต้น เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญอันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณาเห็นภัยในอนาคต ๕ ประการเช่น เราพึ่งถูกงูกัดตายในวันนี้ เป็นต้น ภิกษุรูปนั้นปรารภความเพียรสามารถบรรลุธรรมได้

(๑๘) ในทสพลสูตร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องความไม่ประมาทว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ของตนสมควร เพื่อที่จะทำกิจของตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือว่าบุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ของผู้อื่น สมควรเพื่อที่จะทำกิจของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือ บุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย สมควรที่จะทำกิจของทั้ง ๒ ฝ่ายให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท^{๓๖๙}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภิกษุควรพิจารณาประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นด้วยความไม่ประมาท เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญอันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุรูปใดพิจารณา

^{๓๖๘} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๓๖, อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๙๓-๙๔.

^{๓๖๙} สุตตสภค. (บาลีขอม) ๘/๔๑, ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๒/๒๘-๒๙.

ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นด้วยความไม่ประมาท ภิกษุรูปนั้น จะมีแต่ความสุข และความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

สรุปความว่า วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุดตสังคหะ โดยแบ่งออกเป็น

(๑) วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตร คือ ๑) ความสอดคล้องของคัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๑ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุดตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก และอรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์ฎีกาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเช่น ในกาลทานสูตร คำว่า กาลทาน ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กาลทาน หมายถึง ยุตทาน คือการให้ที่เหมาะสม ๒) คัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๒ เช่น อุปาสกัจฉณฑาสสูตร คำว่า อุปาสกนารังเกียจ ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อุปาสกนารังเกียจ ในที่นี้หมายถึง อุปาสกชั้นเลว (อุปาสกปัจฉิมกะ) ๓) คัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๓ เช่น ในฉัตตมาณวกวิมาน คำว่า กามราคานุสัย ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กามราคานุสัย หมายถึง กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน คือ ความกำหนัดในกาม ๔) คัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๔ เช่น ในเทวทูตสูตร คำว่า นายนิรยบาล ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า นายนิรยบาล หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ลงโทษสัตว์นรกเป็นต้น

(๒) วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๕ เช่น ในสุกรโปกกาวัตถุ คำว่า ตัณหา ๓๖ สาย ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ตัณหา ๓๖ สาย ได้แก่ ตัณหา ๓ (กามตัณหา ภวตัณหา วิวาทตัณหา) อาศัยอายตนะภายใน ๖ ($3 \times 6 = 18$) อาศัยอายตนะภายนอก ๖ ($3 \times 6 = 18$) ได้กระแส ๓๖ สายที่ไหลไปในอารมณ์มีรูปเป็นต้นที่น่าพอใจ ๖) คัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๖ เช่น ในโลกานุจิรณมหาราชสูตร คำว่า อยู่จำอุโบสถ ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อยู่จำอุโบสถ ในที่นี้หมายถึงอธิษฐานอยู่จำอุโบสถศีล กล่าวคือศีล ๘ เดือนละ ๘ ครั้ง ๗) คัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๗ เช่น ในมหาสมยสูตร คำว่า เมตตาและกรุณา ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เมตตาและกรุณา หมายถึง เหล่าเทพเทวดาที่เกิดด้วยอำนาจเมตตา ฌานและกรุณาฌานที่เคยบำเพ็ญมา ๘) วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๘ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุดตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเช่น ในตุวฏฐสูตร คำว่า รากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเนิ่นช้า ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า รากเหง้าของส่วนแห่งธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า ในที่นี้หมายถึงอวิชชา (ความไม่รู้) อโยนิโสมนสิการ (การไม่มนสิการโดยแยบคาย) อัสมิมานะ (ความถือตัว) อหิริกะ (ความไม่ละอาย) อนัตตตัปปะ (ความไม่เกรงกลัว) อุทัจจะ (ความฟุ้งซ่าน) เป็นต้น

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ แบ่งออกเป็น

(๑) คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้) มี ๖ สุตระ เช่น ในกาลทานสูตรว่า ภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้ คือ ๑) ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ๒) ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป ๓) ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้ ๔) ให้ทานในสมัยมีภิกษาหาได้ยาก ๕) ให้ข้าวอย่างดี และผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีจิตไม่ทอดยถา จึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลก หน้า สรุปว่า ทาน หรือ การให้นั้นเป็นเบื้องต้นของการเสียสละของบุคคลในสังคม ถ้าบุคคลในสังคม ได้รู้จักให้หรือเสียสละทรัพย์สมบัติของตนบ้างตามโอกาสอันควร สังคมนั้นจะมีความรักความเมตตาต่อกัน

(๒) คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม) มี ๖ สุตระเช่น ในมหานามสูตรว่า มหาบพิตร อุบาสก ๑) เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๒) เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๓) เว้นขาดจากการประพฤติดินกาม ๔) เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๕) เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล สรุปว่า การรักษาศีล ๕ มีคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าสังคมใดรักษาศีล ๕ สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป

(๓) คุณค่าทางสังคมเรื่องทางแห่งสวรรค์ (ทางแห่งความดี) มี ๕ สุตระ เช่น ในธัมมทวิภังคสูตรว่า พวกภิกษุผู้ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้วไปเกิดที่ไหน พวกภิกษุผู้ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้ว คือ ๑) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาล ๒) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของพราหมณ์มหาศาล ๓) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของคฤหบดีมหาศาล ๔) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราช ๕) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๖) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นยามา ๗) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต ๘) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของ เทวดาชั้นนิมมานรดี ๙) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เป็นต้น สรุปว่า บุคคลที่ให้ทาน รักษาศีล ๘ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่สวรรค์อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าสังคมใด ให้ทาน รักษาศีล ๘ สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในสวรรค์ตามบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว

(๔) คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งกามคุณ) มี ๕ สุตระเช่น ในเทวทูตสูตรว่า ๑) สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในเปรตวิสัย ๒) สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ๓) สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก สรุปว่า บุคคล

ผู้ประพจน์อุกฤษฏกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดประพจน์อุกฤษฏกรรมบถ ๑๐ บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และความเสื่อมยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในทุคติตามกรรมที่ตนได้ทำไว้แล้ว

(๕) คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน) มี ๓๑ สูตรเช่น ในปรภาณสูตร ว่า ๑) คนที่มีอัสตบุรุษเป็นที่รัก ไม่ทำอัสตบุรุษให้เป็นที่รัก ชอบใจธรรมของอัสตบุรุษ นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม ๒) คนผู้ชอบหลับอยู่เสมอ ชอบสมาคมไม่ขยันหมั่นเพียร เกียจคร้าน โกรธง่าย นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม ๓) คนผู้มีความสามารถเลี้ยงตนและผู้อื่นได้ แต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดา ผู้แก่ชรา ผู้ผ่านวัยหนุ่มวัยสาวแล้วนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม ๔) คนผู้กล่าวมุสาวาท หลอกลวงสมณะ หรือพราหมณ์ หรือแม้กระทั่งวงศาคณาญาติอื่น ๆ นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อมเป็นต้น สรุปว่า บุคคลผู้ไม่เลี้ยงดูมารดาและบิดาซึ่งเป็นหน้าที่ของตน เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความไม่เสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดไม่เลี้ยงดูมารดาและบิดาของตน บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และไม่มีความสำเร็จ

(๖) คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุมทนา (บุญ) มี ๑๔ สูตร เช่น ในนิธิกัณฐสูตรว่า ขุมทรัพย์ที่ผู้ใดจะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม ผังไว้ดีแล้ว ด้วยทาน ศีล สัจจะ และทมะ ในพระเจดีย์ พระสงฆ์ บุคคล แยกที่มาหา ในมารดา บิดา หรือพี่ชาย ขุมทรัพย์นี้ชื่อว่าผังไว้ดีแล้ว คนอื่นขนเอาไปไม่ได้ จะติดตามคนผิงตลอดไป บรรดาทรัพย์สมบัติที่เขาจำต้องละไปเขาพาไปได้เฉพาะขุมทรัพย์นี้เท่านั้น สรุปว่า บุคคลควรจำแนกทานให้ในบุคคลต่างๆ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดจำแนกทานให้ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

(๗) คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต) มี ๑๘ สูตรเช่น ในอันธกวินสูตรว่า อานนท เธอทั้งหลายพึงยังพวกภิกษุใหม่ บวชได้ไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการ คือ ๑) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในปาติโมกขสังวรศีล ๒) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในอินทรียสังวรศีล ๓) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเป็นผู้พูดน้อย พูดให้มีที่จบ ๔) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในความสงบกาย ๕) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ใน สัมมาทสสนะ (ความเห็นชอบ) เป็นต้น สรุปว่า ภิกษุผู้บวชใหม่ควรดำรงอยู่ใน ธรรม ๕ ประการเช่น สำรวมในปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุใหม่รูปใด ดำรงอยู่ใน ธรรม ๕ ประการเช่น สำรวมในปาฏิโมกขสังวรศีล ภิกษุใหม่รูปนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง คัมภีร์สุดตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คือ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สุดตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน (๒) เพื่อปริวรรตคัมภีร์สุดตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทย (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุดตสังคหะ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สุดตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน

ทำให้ทราบได้ว่า คัมภีร์สุดตสังคหะ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตร จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่น่าจะเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมขึ้นที่เมืองอนูราธปุระโดยท่านพระอริยวงศเถระ ชาวพม่าขณะที่ยังอยู่ในสำนักมหาวิหาร ประมาณศตวรรษที่ ๑๓ มิใช่เป็นพระพุทฺธพจน์โดยตรง ในประเทศพม่าให้การยกย่องเทียบกับพระไตรปิฎก จัดอยู่ในกลุ่มพระสูตรตันตปิฎก คัมภีร์นี้มีความสำคัญได้รับการยกย่องมาก ทั้งยังเป็นหนึ่งในคัมภีร์ชั้นแนวหน้าในสายพระพุทฺธศาสนาเถรวาทในพม่า คัมภีร์สุดตสังคหะที่ใช้ในการปริวรรต คือ ฉบับล่องชาด เลขที่ ๗๔๙๖/๗/๑ ตู้ที่ ๙๐ ชั้น ๔/๓๓ ไม่ประทับธรรมดา ฟ้าอัดรดทอง มีจำนวน ๘ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจารหน้าละ ๕ บรรทัด เส้นจารปรากฏชัดเจน ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ไม่ปรากฏปีที่แต่ง ใบลานอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า ล.ข. (ฉบับล่องชาด) สาเหตุที่ใช้ฉบับฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นต้นฉบับที่ขออนุญาตถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม ลายเส้นปรากฏชัดเจน และสามารถถ้อยขยายได้ จึงสะดวกในการปริวรรต

ทำให้ทราบได้ว่า โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สุดตสังคหะ แบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ๗ หมวดหมู่ คือ (๑) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องทาน ๖ สูตร (๒) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องศีล ๖ สูตร (๓) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องสวรรค์ ๕ สูตร (๔) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องโทษของกามคุณ ๕ สูตร (๕) โครงสร้างเนื้อหา

พระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องกิจของฆราวาส ๓๑ สูตร (๖) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องการอนุโมทนา ๑๔ สูตร (๗) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ๑๘ สูตร รวมเป็น ๘๕ พระสูตร มีลักษณะการประพันธ์ ๒ แบบคือ (๑) การประพันธ์แบบร้อยแก้ว คือ กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งทั่วไป เช่น ชิวประวัติ เป็นต้น (๒) การประพันธ์แบบร้อยกรอง เรียกว่า คาถาบ้าง เรียกว่า ฉันท์ หรือ ฉันทลักษณ์ หรือตำราฉันทบ้าง ผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะมีกระวังเรื่อง สิลล ธนิต ตลอดจนคณะฉันท์ต่างๆ โดยมากรจนาขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความ ท่องจำ และสาธยายมีปฐยาวัตรเป็นต้น

ทำให้ทราบได้ว่า สำนวนภาษาของคัมภีร์สุตตสังคหะ ผู้วิจยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) วิธีการใช้นามศัพท์ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์สุตตสังคหะ คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และ สัพพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัตติ) เป็นต้น (๒) วิธีการใช้กิริยาศัพท์ คือ กิริยาอาการบอกรู้สึกเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้ง จึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุมประโยค กิริยาคุมพากย์ ที่มาจากกิริยาอาชยาต คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยคหรือกิริยาที่เกิดขึ้นระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยาวิกิได้แก่ ต ตวา อนต หรือ มาน ปัจจัยเป็นต้น (๓) วิธีการใช้อัพยศัพท์ คือคำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตตินาม ๗ วิภัตติ เรียกว่า อัพยศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และ เป็นปัจจัยบ้าง เป็นต้น

ทำให้ทราบได้ว่า การจารลงใบลานของคัมภีร์สุตตสังคหะ ผู้วิจยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) การเตรียมใบลานจารหนังสือ (๒) การคัดเลือกลานมาใช้จารหนังสือ (๓) การอบใบลาน การจารหนังสือบนใบลานตามแบบโบราณนั้น ใช้เหล็กจารเขียน หรือเรียกกันเป็นสามัญว่า จาร ตัวหนังสือให้เป็นรอยลึกลงในเนื้อลาน รูปอักษรที่เขียนด้วยวิธีจารเรียกว่า เส้นจาร คือ (๑) การจารใบลานมีกรรมวิธีพิเศษ (๒) เครื่องมือประกอบการจารใบลาน (๓) อุปกรณ์ที่ใช้ในการจาร (๔) อักษรบอกอังกา (๕) การลบใบลาน ส่วนการเก็บรักษาคัมภีร์ หมายถึง คัมภีร์ใบลานแต่ละเรื่อง จะมีความสั้นยาวของเนื้อเรื่องไม่เท่ากัน จำนวนผู้จึงมีมากน้อยต่างกัน บางเรื่องอาจจะจบเพียง ๕ ผู้ แต่บางเรื่องอาจมีถึง ๒๐ - ๓๐ ผู้ก็ได้ เช่น คัมภีร์ที่ใช้ในการจารและการเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติชื่อว่า สุตตสังคหะ คือ ฉบับล่องชาด มีจำนวน ๘ ผู้ จารเป็นบาลีอักษรขอม ที่ผู้วิจยได้ขออนุญาตถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม ลายเส้นปรากฏชัดเจน และสามารถย่อขยายได้ จึงสะดวกในการปริวรรตจากบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และเพื่อเป็นประโยชน์ต่ออนุชนคนรุ่นหลังต่อไป

๕.๑.๒ เพื่อปริวรรตคัมภีร์สูตรสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทย

(๑) ทำให้ทราบได้ว่า ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สูตรสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย โดยแบ่งออกเป็น (๑) คัมภีร์สูตรสังคหะที่ปริวรรตจากภาษาบาลีขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ๑) คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๒) คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๒ ๓) คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๒ ๔) คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๔ ๕) คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๕ ๖) คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๖ ๗) คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๗ ๘) คัมภีร์สูตรสังคหะปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยผูกที่ ๘

(๒) ทำให้ทราบได้ว่า ผู้วิจัยได้ทำการแปลคัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย ๑) คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๑ ๒) คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๒ ๓) คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๓ ๔) คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๔ ๕) คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๕ ๖) คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๖ ๗) คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๗ ๘) คัมภีร์สูตรสังคหะที่แปลเป็นภาษาไทยผูกที่ ๘ คัมภีร์สูตรสังคหะที่ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทย รวมเป็น ๘๕ สูตร มีเนื้อทั้งหมดประมาณ ๓๐๔ หน้า

๕.๑.๓ วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สูตรสังคหะ

(๑) ทำให้ทราบได้ว่า มีการวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรในคัมภีร์สูตรสังคหะจำนวน ๘ ผูก คือ

๑) ความสอดคล้องของคัมภีร์สูตรสังคหะผูกที่ ๑ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สูตรสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก และอรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์ฎีกาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเช่น ในกาลทานสูตร คำว่า กาลทาน ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กาลทาน หมายถึง ยุทธทาน คือการให้ที่เหมาะสมเป็นต้น

๒) คัมภีร์สูตรสังคหะผูกที่ ๒ เช่น อุปาสกัจฉณฑาลสูตร คำว่า อุปาสกนารังเกียจ ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อุปาสกนารังเกียจ ในที่นี้หมายถึง อุปาสกชั้นเลว (อุปาสกปัจฉิมกะ) เป็นต้น

๓) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๓ เช่น ในฉัตตมานวภิธาน คำว่า กามราคานุสัย ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กามราคานุสัย หมายถึง กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน คือ ความกำหนัดในกามเป็นต้น

๔) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๔ เช่น ในเทวทูตสูตร คำว่า นายนิรยบาล ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า นายนิรยบาล หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ลงโทษสัตว์นรกเป็นต้น

๕) วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๕ เช่น ในสุกรโปกกาวัตถุ คำว่า ตัณหา ๓๖ สาย ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ตัณหา ๓๖ สาย ได้แก่ ตัณหา ๓ (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) อาศัยอายตนะภายใน ๖ ($3 \times 6 = 18$) อาศัยอายตนะภายนอก ๖ ($3 \times 6 = 18$) ได้กระแส ๓๖ สายที่ไหลไปในอารมณ์มีรูปเป็นต้นที่นำชอบใจเป็นต้น

๖) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๖ เช่น ในโลกานุวิจณนหาราชสูตร คำว่า อยู่จำอุโบสถ ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อยู่จำอุโบสถ ในที่นี้หมายถึงอธิฐานอยู่จำอุโบสถศีล กล่าวคือศีล ๘ เดือนละ ๘ ครั้ง

๗) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๗ เช่น ในมหาสมยสูตร คำว่า เมตตาและกรุณา ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เมตตาและกรุณา หมายถึง เหล่าเทพเทวดาที่เกิดด้วยอำนาจเมตตาและกรุณาที่เคยมอบให้มาเป็นต้น

๘) วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๘ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุตตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้ความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเช่น ในตวภูกสูตร คำว่า รากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเนิ่นช้า ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า รากเหง้าของส่วนแห่งธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า ในที่นี้หมายถึงอวิชชา (ความไม่รู้) อโยนิโสมนสิการ (การไม่มนสิการโดยแยบคาย) อัสมิมานะ (ความถือตัว) อหิริกะ (ความไม่ละอาย) อนตตปปะ (ความไม่เกรงกลัว) อุทัจจะ (ความฟุ้งซ่าน) เป็นต้น

(๒) ทำให้ทราบได้ว่า มีการวิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ แบ่งออกเป็น ๗ หมวด คือ

๑) คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้) มี ๖ สูตร เช่น ในกาลทานสูตรว่า ภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้ คือ ๑) ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ๒) ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป ๓) ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้ ๔) ให้ทานในสมัยมีภิกษาหาได้ยาก ๕) ให้ข้าวอย่างดี และผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีจิตไม่ทอดยถา จึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า พอสรุปได้ว่า ทาน หรือ การให้นั้นเป็นเบื้องต้นของการเสียสละของบุคคลในสังคม ถ้าบุคคลในสังคมได้รู้จักให้หรือเสียสละทรัพย์สินสมบัติของตนบ้างตามโอกาสอันควร สังคมนั้นจะมีความรักความเมตตาต่อกัน

๒) คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม) มี ๖ สูตรเช่น ในมหานามสูตรว่า มหาปิตริ อุบาสก ๑) เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๒) เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๓) เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม ๔) เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๕) เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล พอสรุปได้ว่าการรักษาศีล ๕-ศีล ๘ มีคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าสังคมใดรักษาศีล ๕-ศีล ๘ สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป

๓) คุณค่าทางสังคมเรื่องทางแห่งสวรรค์ (ทางแห่งความดี) มี ๕ สูตรเช่น ในธัมมทวยวิภังคสูตรว่า พวกมนุษย์ผู้ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้วไปเกิดที่ไหน พวกมนุษย์ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้วคือ ๑) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาล ๒) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของพราหมณ์มหาศาล ๓) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของคฤหบดีมหาศาล ๔) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราช ๕) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๖) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นยามา ๗) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต ๘) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของ เทวดาชั้นนิมมานรดี ๙) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เป็นต้น พอสรุปได้ว่า บุคคลที่ให้ทาน รักษาศีล ๘ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่สวรรค์อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าสังคมใด ให้ทาน รักษาศีล ๘ สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในสวรรค์ตามบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว

๔) คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งกามคุณ) มี ๕ สูตรเช่น ในเทวทูตสูตรว่า ๑) สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในเปรตวิสัย ๒) สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ๓) สัตว์เหล่านี้ ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก พอสรุปได้ว่า บุคคลผู้ประพฤติอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดประพฤติอกุศลกรรมบถ ๑๐ บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และความเสื่อมยิ่งขึ้นไป เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในทุคติตามกรรมที่ตนได้ทำไว้แล้ว

๕) คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน) มี ๓๑ สูตรเช่น ในปราภาวสูตร ว่า ๑) คนที่มีอัสตบุรุษเป็นที่รัก ไม่ทำอัสตบุรุษให้เป็นที่รัก ชอบใจธรรมของอัสตบุรุษ นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม ๒) คนผู้ชอบหลับอยู่เสมอ ชอบสมาคมไม่ขยันหมั่นเพียร เกียจคร้าน โกรธง่าย นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม ๓) คนผู้มีความสามารถเลี้ยงตนและผู้อื่นได้ แต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่ชรา ผู้ผ่านวัยหนุ่มวัยสาวแล้วนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม ๔) คนผู้กล่าวมุสาวาท หลอกลวงสมณะ

หรือพราหมณ์ หรือแม้กระทั่งวณิก ยาจกอื่น ๆ นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อมเป็นต้น พอสรุปได้ว่า บุคคลผู้ไม่เลื่อมศูมารดาและบิดาซึ่งเป็นหน้าที่ของตน เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความไม่เสื่อม (นรก) อันไม่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดไม่เลื่อมศูมารดาและบิดาของตน บุคคลนั้นจะมีแต่ความทุกข์ และไม่มีความสำเร็จ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเลื่อมศูมารดาบิดาก็จะมีความเจริญไม่มีความเสื่อมเลย

๖) คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ) มี ๑๔ สูตร เช่น ในนิกายกถสูตรว่า ขุมทรัพย์ที่ผู้ใดจะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม ผีงไว้ดีแล้ว ด้วยทาน ศีล สัจจะ และทมะ ในพระเจดีย์ พระสงฆ์ บุคคล แยกที่มาหา ในมารดา บิดา หรือพี่ชาย ขุมทรัพย์นี้ชื่อว่าผีงไว้ดีแล้ว คนอื่น ขนเอาไปไม่ได้ จะติดตามคนผีงตลอดไป บรรดาทรัพย์สมบัติที่เขาจำต้องละไปเขาพาไปได้เฉพาะ ขุมทรัพย์นี้เท่านั้น พอสรุปได้ว่า บุคคลควรจำแนกทานให้ในบุคคลต่างๆ เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าบุคคลใดจำแนกทานให้ บุคคลนั้นจะมีแต่ความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

๗) คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต) มี ๑๘ สูตร เช่น ในอันธกวินสูตรว่า อานนท์ เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุใหม่ บวชได้ไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัย ให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการ คือ ๑) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในปาติโมกขสังวรศีล ๒) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในอินทริยสังวรศีล ๓) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเป็นผู้พูดน้อย พูดให้มีที่จบ ๔) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในความสงบกาย ๕) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในสัมมาทสสนะ (ความเห็นชอบ) เป็นต้น พอสรุปได้ว่า ภิกษุผู้บวชใหม่ควรดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการเช่น สรรวมในปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุใหม่รูปใด ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการเช่น สรรวมในปาฏิโมกขสังวรศีล ภิกษุใหม่รูปนั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนาเป็นต้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง คัมภีร์สุตตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์ ผู้วิจัย พบว่ายังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. คัมภีร์สุตตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

๒. คัมภีร์อุปาสาขินาสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. ๘๐ นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โปรเท็กซ์, ๒๕๕๓.

ชรินทร์ จุลประดิษฐ์. การแต่งบาลี ๑-๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ประภาส สุระเสน. พระคัมภีร์อนาคตวงศ์ฉบับถ่ายถอด-แปล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

_____. อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์. กรุงเทพมหานคร : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๔.

พร รัตนสุวรรณและคณะ (ปริวรรต). มลีนพลาญหปกรณ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๐.

พระคันธสาราภิวังศ์ (แปลและอธิบาย). สุตทวารบาลมัญชรี. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช). หลักการแต่งฉันทภาษาบาลี ป.ธ. ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๓๒.

พระธรรมโมลี และคณะ. **คันถาภรณ์มัญชรี และคันถาภรณ์วรรณนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๑.

พระปัญญาสามิเถระ. **ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์**. แปลโดย แสง มนวิฑูร. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๖.

พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มาลัย). **การใช้ภาษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหานามะ. **มหาวงศ์ พงศาวดารลังกาทวิป เล่ม ๓ ฉบับหลวงในหอสมุดวชิรญาณ**. แปลโดย
พระปริยัติธรรมดา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๓.

พระมหานิยม อุตตโม. **หลักสูตรบาลีไวยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๔.

พระสิริมงคลอาจารย์ (รจนา). **มังคลัตถทีปนี ภาษาไทย ภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริ
วัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ นาม และ
อพยยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. **บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาตและกิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรม
ตรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระวันรัตน์ (แก้ว). **สังคิตยวงศ์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย**. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.

สมิทธิพล เนตรนิมิต, ผศ.ดร. **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอมีเอ็น
เตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖.

สุเทพ พรหมเลิศ. **อักษรจารึกพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด,
๒๕๕๐.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๑.

แสง มนวิฑูร (แปลและเรียบเรียง). **พระคัมภีร์ทีปวงศ์**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระครูธรรมโมภาสผดุงกิจ. กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ๒๕๒๖.

(๒) รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์:

จุฑาธิบดิ์ ศรีวรญาณุตตมานนท์. **การเปรียบเทียบความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคอนสตรัคติวิซึ่ม และการจัดการ**

เรียนรู้ตามแบบปกติ. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๑.

พระดิเรก อินจันทร์. **การศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยลำนนา.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

พระมหาบุรณะ ชาดเมธ (โพธิ์นอก). **คัมภีร์วิสุทธิมคคคณฐี : การชำระและการศึกษาวิเคราะห์.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร (สาราภิวงศ์). **คัมภีร์สมันตภัททิกา อรรถกถาอนาคตวงศ์ : การแปลและศึกษาวิเคราะห์.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาสำเนียง เลื่อมใส. **การศึกษาเปรียบเทียบธรรมบทและภควัทคีตา.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕.

พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุทอง). **ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กัณหาวิตรณีอรรถกถา.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

คัมภีร์สุตตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

Suttasangaha : Transliteration Translation and Analysis

ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง

Dr.Viroj Koomkrong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

วิทยาเขตบ่านีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

Email: koom-krong9@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า คัมภีร์สุตตสังคหะ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตร แต่งโดยพระอริยวงศเถระชาวพม่าขณะที่ยังอยู่ในสำนักมหาวิหาร คัมภีร์สุตตสังคหะบาลีอักษรขอมที่ใช้ในการปริวรรตและการแปลมีจำนวน ๘ ผูก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ มีการแบ่งโครงสร้างออกเป็นหมวดหมู่ ๗ หมวด คือ (๑) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องทาน ๖ สูตร (๒) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องศีล ๖ สูตร (๓) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องสวรรค์ ๕ สูตร (๔) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องโทษของกามคุณ ๕ สูตร (๕) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องกิจของฆราวาส ๓๑ สูตร (๖) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องการอนุโมทนา ๑๔ สูตร และ (๗) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ๑๘ สูตร รวมเป็น ๘๕ สูตร คัมภีร์สุตตสังคหะทั้ง ๘ ผูก มีความสัมพันธ์ทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น ผูกที่ ๑ คำว่า กาลทานในพระไตรปิฎก ซึ่งอรรถกถาได้อธิบายความว่า กาลทานหมายถึง ยุตตทาน คือ การให้ที่เหมาะสม เป็นต้น คัมภีร์สุตตสังคหะยังมีคุณค่าทางสังคม เช่น เรื่องการให้ทาน ได้แก่ ๑) การให้แก่ผู้มาเยือน ๒) การให้แก่ผู้เตรียมจะไป ๓) การให้แก่บุคคลผู้เจ็บป่วย ๔) การให้ตอนข้าวยากมากแพง ๕) การถวายอาหารอย่างดีแก่ผู้มีศีล

คำสำคัญ: คัมภีร์สุตตสังคหะ, การปริวรรต, การแปล, การวิเคราะห์

Abstract

This research article focuses on presenting Suttasangaha as the scripture in which were compiled being composed by a Myanmar Buddhist monk named

Ariyavangsa while he was staying in Mahāvihāra about 13th century A.D. Suttasangaha in Pali Khmer which has been transliterated and translated containing with 8 volumes has been taken from national library. It is classified into 7 groups: 1) 6 Suttas are concerned with giving, 2) 6 Suttas are focused on precepts, 3) 5 Suttas are devoted to the explanation of heaven, 4) 5 Suttas are referred to harmful aspects of sensual pleasure, 5) 31 Suttas are concerned with householders' activities, 6) 14 Suttas are explained about the matter of agreement and 7) 18 Suttas are focused on the ascetic practices. In total, 85 Suttas are calculated. This Suttasangaha with 8 volumes has consistency with Tipitaka and commentaries for example, volume 1 shows that the word 'Kāladāna' in Tipitaka etymologically signifies 'Yuttadāna' in commentaries which means the proper giving. Suttasanga also presents social value such as Dāna or giving refers to 1) giving to visitors 2) giving to traveler 3) giving to patients 4) giving in time of dearth 5) giving proper foods for moralists such as Bhikkhus.

Keywords: Suttasangaha, Transliterate, Translation, Analysis

๑. บทนำ

ประเทศไทยได้ชื่อว่า เป็นเมืองพระพุทธศาสนา และมีคัมภีร์จำนวนมากที่จารไว้ในใบลานอักษรขอม ในปัจจุบันนี้คัมภีร์ใบลานดังกล่าวมีเหลืออยู่น้อย ทั้งไม่สะดวกที่พระนิสิตนักเรียนนักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่สนใจพระพุทธศาสนาจะนำมาประกอบการศึกษาพระไตรปิฎกได้อย่างเพียงพอ และไม่สะดวกต่อการนำมาแปลเป็นภาษาไทยอีกด้วย ส่วนคัมภีร์สุดตสังคหะ^๑ เป็นภาษาบาลีอักษรขอม^๒ เป็นการบันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาต่างๆ มากมาย ถ้ามีการปริวรรตคัมภีร์สุดตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ผู้มีพื้นฐานความรู้ด้านภาษาบาลีและภาษาไทยเป็นอย่างดี เป็นคัมภีร์ที่พระบูรพาจารย์ในอดีตรวบรวมเรียบเรียงพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้และปฏิบัติ โดยนำหลักอนุพุทธิกถาเป็นตัวตั้ง แล้วนำพระสูตรที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ มาแสดงอธิบายพอเป็นตัวอย่าง โดยเริ่มจากเรื่องของทาน ศีล สวรรค์ เป็นต้น

^๑ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (ฉบับล่องชาด) สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ในคราวทำสังคายนาพระไตรปิฎก และรวบรวมคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา.

ส่วนประวัติของผู้แต่งคัมภีร์สุดตสังคหะ คือ พระอริยวงส์ ท่านมีฉายาเต็มว่า สมันตปาสาทิคมหาอริยวงสะ ดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์ คือ พระธรรมเสนาบดี นักวิชาการปัจจุบันสันนิษฐานว่าท่านเกิดในราว พ.ศ. ๑๙๗๑ หมู่บ้านเกิดของท่านปรากฏชื่อว่า หมู่บ้านชะกาอิน ที่อยู่ทางทิศใต้ของนครปิ่นยะ (เมืองนี้อยู่ติดกับกรุงอังวะ เคยเป็นราชธานีของพม่าก่อนกรุงอังวะ) ภายหลังท่านมาพำนักอยู่ที่ภูเขาสะกาย ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำอิรวดี ตรงข้ามกับกรุงอังวะ เป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้ากรุงอังวะคือพระเจ้านรปติเป็นอย่างยิ่ง ผลงานของท่านมีทั้งหมด ๕ คัมภีร์^๒ คัมภีร์สุดตสังคหะที่ใช้ในการปริวรรต คือ ฉบับลงขด เลขที่ ๗๔๙๖/ข/๑ ตัวที่ ๙๐ ขึ้น ๔/๓๓ ไม่ประดับธรรมดา ฝัาอัดรัดทอง มีจำนวน ๘ ผูก อักษรขอมฉบับฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นต้นฉบับที่ขออนุญาตถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม ลายเส้นปรากฏชัดเจน และสามารถย่อขยายได้ จึงสะดวกในการปริวรรต

คัมภีร์สุดตสังคหะ จัดเป็นคัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตรต่างๆ คือ ๑. พระสูตรพรรณนาด้วยทาน ๖ สูตร ๒. พระสูตรพรรณนาด้วยสีลกถา ๖ สูตร ๓. พระสูตรพรรณนาด้วยสักคกถา ๕ สูตร ๔. พระสูตรพรรณนาด้วยโทสะแห่งกามคุณ ๕ สูตร ๕. พระสูตรพรรณนาถึงกิจแห่งฆราวาส ๓๑ สูตร ๖. พระสูตรพรรณนาด้วยอนโมทนา ๑๔ สูตร ๗. พระสูตรพรรณนาด้วยข้อปฏิบัติแห่งบรรพชิต ๑๘ สูตร รวมพระสูตรในคัมภีร์สุดตสังคหะได้ ๘๕ สูตร คัมภีร์สุดตสังคหะแม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความของพระสูตรให้มีความชัดเจน และเข้าใจง่ายทั้งด้านเนื้อหา ภาษา และมีคุณค่าต่อการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เนื่องจากคัมภีร์สุดตสังคหะนี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรขอมอยู่ ยังไม่มีผู้ใดได้ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์ในเชิงงานวิจัยให้ทราบถึงเนื้อหา ภาษาและคุณค่าของคัมภีร์ ตลอดจนทั้งมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ อย่างไรบ้าง

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สุดตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน
๒. เพื่อปริวรรตคัมภีร์สุดตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุดตสังคหะ

^๒ พระธรรมโมลี และคณะ, คันถาภรณ์มัญชรี และคันถาภรณ์วรรณนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สุดตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์สุดตสังคหะ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

๑. ศึกษาคัมภีร์สุดตสังคหะที่เป็นภาษาบาลีอักษรขอมฉบับหอสมุดแห่งชาติ
๒. ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สุดตสังคหะ ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน
๓. ศึกษาคัมภีร์สุดตสังคหะที่จารจารึกด้วยบาลีอักษรขอมปริวรรตให้เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย
๔. วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุดตสังคหะ จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุดตสังคหะทั้ง ๘๕ สูตร แบ่งออกเป็น ๗ เรื่อง คือ ๑) คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้) ๒) คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม) ๓) คุณค่าทางสังคมเรื่องสวรรค์ (ทางแห่งความดี) ๔) คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งความเสื่อม) ๕) คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน) ๖) คุณค่าทางสังคมเรื่อง การอนุโมทนา (บุญ) ๗) คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต)

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยภายใต้กรอบวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัยมาทั้งหมด ผู้วิจัยได้พบผลการวิจัยดังนี้

ก. วิเคราะห์คัมภีร์สุดตสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน

คัมภีร์สุดตสังคหะ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตร จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่น่าจะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นที่เมืองอนูราธปุระโดยท่านพระอริยวงศเถระ^๓ ชาวพม่าขณะที่อยู่ในสำนักมหาวิหาร ประมาณศตวรรษที่ ๑๓ มิใช่เป็นพระพุทธรูปโดยตรง ในประเทศพม่าให้การยกย่องเทียบกับพระไตรปิฎก จัดอยู่ในกลุ่มพระสูตรตันตปิฎก คัมภีร์นี้มีความสำคัญได้รับการยกย่องมาก ทั้งยังเป็นหนึ่งในคัมภีร์ชั้นแนวหน้าในสายพระพุทธศาสนาเถรวาทในพม่า คัมภีร์สุดตสังคหะ^๔ ที่ใช้ในการปริวรรต คือ ฉบับล่องชาด เลขที่ ๗๔๙๖/ช/๑ ตู้ที่ ๙๐ ชั้น ๔/๓๓ ไม่ประทับธรรมดา ฝ่าอัตรัด

^๓ พระธรรมโมลี และคณะ, *คันถาภรณ์มัญชร และคันถาภรณ์วรรณนา*, หน้า ๗.

^๔ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (ฉบับล่องชาด) สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ในคราวทำสังคายนาพระไตรปิฎก และรวบรวมคัมภีร์ทางพระศาสนา.

ทอง มีจำนวน ๘ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจารหน้าละ ๕ บรรทัด เส้นจารปรากฏชัดเจน ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ไม่ปรากฏปีที่แต่ง ใบลานอยู่ในสภาพสมบูรณ์ใช้อักษรย่อในการตรวจชำระครั้งนี้ว่า ล.ข. (ฉบับล่องชาด) สาเหตุที่ใช้ฉบับฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นต้นฉบับที่ขออนุญาตถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม ลายเส้นปรากฏชัดเจน และสามารถย่อขยายได้ จึงสะดวกในการปริวรรต

โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สุตตสังคหะ แบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ๗ หมวดหมู่ คือ (๑) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องทาน ๖ สูตรมีกาลทานสูตรเป็นต้น^๕ (๒) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องศีล ๖ สูตรมีมหานามสูตรเป็นต้น^๖ (๓) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องสวรรค์ ๕ สูตรมีอัมมมทวิภังคสูตรเป็นต้น^๗ (๔) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องโทษของกามคุณ ๕ สูตรมีเทวทูตสูตรเป็นต้น^๘ (๕) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องกิจของฆราวาส ๓๑ สูตรมีปราภาวสูตรเป็นต้น^๙ (๖) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องการอนุโมทนา ๑๔ สูตรมีนชสิขสูตรเป็นต้น^{๑๐} (๗) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาด้วยเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ๑๘ สูตรมีอันธกวินสูตรเป็นต้น^{๑๑} รวมเป็น ๘๕ พระสูตร มีลักษณะการประพันธ์ ๒ แบบคือ (๑) การประพันธ์แบบร้อยแก้ว^{๑๒} คือ กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งทั่วไป เช่น ชีวิตประวัติ เป็นต้น (๒) การประพันธ์แบบร้อยกรอง^{๑๓} เรียกว่า คาถาบ้าง เรียกว่า ฉันท์ หรือ ฉันทลักษณ์ หรือตำราฉันท์บ้าง ผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะมักจะวางเรื่อง สติล ธิติ ตลอดจนคณะฉันท์ต่างๆ โดยมากรจนาขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความ ท่องจำ และสาธยายมีปัญญาวัตรฉันท์^{๑๔} เป็นต้น

สำนวนภาษาของคัมภีร์สุตตสังคหะ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ (๑) วิธีการใช้นามศัพท์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์สุตตสังคหะ คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบ

^๕ กาลทาน หมายถึง ยุตตทาน คือ การให้ที่เหมาะสม; อจ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๖/๒๒.

^๖ ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๑๗/๕๒๒.

^๗ อภ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๐๒๑-๑๐๒๙/๕๑๔-๕๑๙.

^๘ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๖๓-๑๗๔/๑๒๗-๑๓๕.

^๙ ข.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๑-๑๑๕/๓๕๕-๓๕๗.

^{๑๐} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๒๔/๒๕๐.

^{๑๑} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๑๔/๑๒๘-๑๒๙.

^{๑๒} พระคันธसारิกวิส (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัญชรี, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๑๔} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หลักการแต่งฉันท์ภาษามคร ป.ธ. ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

สำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัติ) เช่นปฐมาวิภัติที่ผันเป็นประธานมีสำเนียงคำแปลเชื่อมความ (อายุต-บาท) ว่า อันว่า^{๑๕} ตัวอย่างในคัมภีร์สุดตสังคหะ เช่น เอก์ สมัย ภควา สาวตถิย วิหริติ เขตวเน อนาถปิณฑิกสส อารามะ ตตร โข ภควา ภิกขุ อามนเตสิ. แปลว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่วัดเขตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐีในกรุงสาวตถิ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาเป็นต้น^{๑๖} (๒) วิธีการใช้กิริยาศัพท์ คือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุมประโยค กิริยาคุมพากย์ที่มาจากกิริยาอาชยาต^{๑๗} คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยคหรือกิริยาที่เกิดระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยาทักได้แก่ ต ตวา อนต หรือ มาน ปัจจย หรืออาจจะมียากิริยาในประโยคหนึ่ง เช่น อถ โข วิสาชา มิครามตา ตพทุโปสเถ เยน ภควา เตนุปสงกมิ, อุปสงกมิตวา ภควนต อภิวาเทตวา เอกมนต นิสิติ แปลว่า ครั้งนั้นแล นางวิสาชา มิครามารดา พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่โดยทิศใดเข้าไปเฝ้าแล้วโดยทิศนั้น ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้อภิวาท ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่งเป็นต้น^{๑๘} (๓) วิธีการใช้อพยยศัพท์ คือคำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตินาม ๗ วิภัติ เรียกว่า อพยยศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และ เป็นปัจจัยบ้างเช่น ปัจจัยนาม คือ ทา, ทานิ, รหิ, ธุนา, ทาจนั, ชช, ชช วางอยู่ ท้าย สัพพนาม เป็นเครื่องหมายสัตตมวิภัติ บอกเวลา แปลว่า ใน เช่น อิทานิ ราชา อมหากั ทานั อุททิสสสติ. แปลว่า ในบัดนี้ พระราชา จักอุทิศทาน แก่เราทั้งหลายเป็นต้น^{๑๙}

การจารลงใบลานของคัมภีร์สุดตสังคหะ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ (๑) การเตรียมใบลานจารหนังสือ (๒) การคัดลอกลาน^{๒๐} มาใช้จารหนังสือ (๓) การอบใบลาน การจารหนังสือบน

^{๑๕} สมิตธิพล เนตรนิมิต, ผศ.ดร., **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็ม เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

^{๑๖} **สุดตสังคห.** (บาลีขอม) ๑/๔.

^{๑๗} พันตรีชินทร์ จุลประดิษฐ์, **การแต่งบาลี ๑-๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๑๘} **สุดตสังคห.** (บาลีขอม) ๒/๕.

^{๑๙} **สุดตสังคห.** (บาลีขอม) ๗/๑๕.

^{๒๐} ลาน หมายถึง ซื่อตันไม้ชนิดหนึ่งในสกุล Corypha วงศ์ Palmae คล้านต้นตาล ออกดอกออกผลครั้งเดียวแล้วตาย ใช้จารหนังสือ ทำมวก เป็นต้น; ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๕๓.

โบราณตามแบบโบราณนั้น ใช้หลักจารเขียน หรือเรียกกันเป็นสามัญว่า^{๒๑} ตัวหนังสือให้เป็นรอยลึกลงในเนื้อลาน รูปอักษรที่เขียนด้วยวิธีจารเรียกว่า เส้นจาร คือ (๑) การจารโบราณมีกรรมวิธีพิเศษ (๒) เครื่องมือประกอบการจารโบราณ (๓) อุปกรณ์ที่ใช้ในการจาร (๔) อักษรบอกอังกา^{๒๒} (๕) การลบโบราณ ส่วนการเก็บรักษาคัมภีร์ หมายถึง คัมภีร์โบราณแต่ละเรื่อง จะมีความสั้นยาวของเนื้อเรื่องไม่เท่ากัน จำนวนผู้จึงมีมากน้อยต่างกัน บางเรื่องอาจจะจบเพียง ๕ ผู้ แต่บางเรื่องอาจมีถึง ๒๐ - ๓๐ ผู้ก็ได้เช่น คัมภีร์ที่ใช้ในการจารและการเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติชื่อว่า สุตตสังคหะ คือ ฉบับล่องชาด มีจำนวน ๘ ผู้ จารเป็นบาลีอักษรขอม^{๒๓} เพราะยุคนั้นไม่มีตัวพิมพ์อักษรขอม^{๒๔} ที่ผู้วิจัยได้ขออนุญาตถ่ายสำเนาไมโครฟิล์ม ลายเส้นปรากฏชัดเจน และสามารถย่อขยายได้ จึงสะดวกในการปริวรรตจากบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และเพื่อเป็นประโยชน์ต่ออนุชนคนรุ่นหลังต่อไป

เทียบอักษรขอม-บาลี-ไทย

	กวรรณ					จวรรณ				
อักษรขอม	ក	ខ	គ	ឃ	ង	ច	ឆ	ជ	ឈ	ញ
อักษรบาลี	ก	ข	ค	ฌ	ง	จ	ฉ	ช	ฌ	ณ
อักษรไทย	ก	ข	ค, ศ	ฌ	ง	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
	ฎวรรณ					ดวรรณ				
อักษรขอม	ដ	ឡ	ឍ	ណ	ឝ	ត	ថ	ទ	ដ	ន
อักษรบาลี	ฎ	จ	ฑ	ฒ	ณ	ด	ถ	ท	ธ	น
อักษรไทย	ฎ	ฐ	ฑ, ด	ฒ	ณ	ด, ต	ถ	ท	ธ	น

^{๒๑} ใช้หลักแหลมเขียนลงบนโบราณหรือ ศิลาเป็นต้นให้เป็นตัวหนังสือ; ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๓๑๘.

^{๒๒} อังกา หมายถึง ตัวอักษรที่จารไว้หัวลานสำหรับบอกจำนวนโบราณที่จารแล้ว ๑๒ ตัวเป็น ๑ อังกา และ ๒ อังกาเป็น ๑ ผู้; ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๓๙๐.

^{๒๓} อักษรขอม หมายถึง อักษรเขมรโบราณ; ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๘๑.

^{๒๔} หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, อักษรในประเทศไทย เล่ม ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒.

	ปวรรค									
อักษรขอม	ឃ្ល	ផ្ល	ព្ល	ភ្ល	ម្ល					
อักษรบาลี	ป	ผ	พ	ภ	ม					
อักษรไทย	บ, ป	ผ, ฝ	พ	ภ	ม					
	อวรรค									
อักษรขอม	យ្យ	រ្យ	ល្យ	វ្យ	ស្យ	ហ្យ	ផ្យ	អំ		
อักษรบาลี	ย	ร	ล	ว	ส	ห	ฬ	อ		
อักษรไทย	ย	ร	ล	ว	ส	ห	ฬ	อ		

ตัวอย่างการปวิรรตและการแปลคัมภีร์สุดตสังคหะ

ภาษาบาลีอักษรขอม	ภาษาบาลีอักษรไทย	แปลเป็นภาษาไทย
(๑.๑) ឌិស្សយមុច្ចកេណ ភិក្ខុណា បក្ខុឌិរសេសុ ធម្មសន្ធនា សុត្តន្តោ ចត្តារោ ភាសា វារា (សុត្តន្ត ឧត្តហេតុនា.) សម្មត្ថានំ បរិកថនា បរិកថាយ (បរិ កថាយ) អនុកថនា មហា រាហុលោកអម្ពុជ្ជសនិសោ ឧ កោ កថាបត្តោ (ឧត្តហេតុបត្តោ) សំខារត្ថម្ភនុលោមនុលោម អនុ មោឌនា មោឌនាយ (អនុមោឌនា) តិស្សោ អនុមោឌនា ឧត្តហេតុ តិ រចន (๑.๒) តោ សាសន មោតនា ឌិស្សយមុច្ចកា ភិក្ខុនំ អម្ពុសន្តានំ បសាទាយ	(๑.๑) นิสสัยมุจจน ภิกษุ นา ปกขทิวเสสุ ธมมสวนต ถาย สุตตนโต จตตาร ภาณ วาร (สุตตานิ อุกค เหตุพพานิ.) สมปตตาน ปริกถนถาย (ปริกถาย) อนถกวินทมหาราทุโลวา ทอมพญฐสทิส เอโก กถามคโค (อุคคเหตุพโพ) สัมภามตตมกคลามงคเลสุ อ นุ โ ม ท น ต ถ าย (อนุโมทนา) ติสโส อนุโมทนา อุคคเหตุพพาติ วจน(๑.๒)โต สาสน โชตนตถิกาน นิสสัยมุจ กาน ภิกขุนิ อปปสนนानิ	(๑.๑) พระสูตรประมาณ ๘๕ สูตร^{๒๕} มากกว่า ๔ ภาณวาร ที่ เป็นเหตุนำมาซึ่งสุขแก่ภิกษุผู้ นิสสัยมุจจนะ ผู้หวังความ รุ่งเรืองในศาสนา สำหรับผู้ ต้องการแสดงธรรมแก่ผู้ที่ยังไม่ เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือผู้ที่ เลื่อมใสแล้ว ให้เลื่อมใสยิ่งๆ ขึ้น ไป อันจะนำมาซึ่งความเป็นผู้ ฉลาดในบุญกิริยาวัตถุมีทานศีล เป็นต้นทั้งหลาย เป็นพระสูตรบ่ง ถึงข้อปฏิบัติของอุบาสก อุปา สิกานุตรธิดาทาสทาสีคฤหัสถ์ และบรรพชิตทั้งหลาย อัน เกื้อกูลแก่อนุพุพพิกถานี้ คือ ทานกถา สीलกถา (๑.๓) สักคกถา

^{๒๕} แปลเป็นภาษาไทยจากคัมภีร์สุดตสังคหะที่ปวิรรตเป็นบาลีอักษรไทย ต้นฉบับคัมภีร์สุดตสังคหะที่
 เป็นบาลีอักษรขอมอยู่ในภาคผนวก.

ค. วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุดตสังคหะ

สังคหะ

วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุดตสังคหะ โดยแบ่งออกเป็น (๑) วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตร คือ ๑) ความสอดคล้องของคัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๑ โดยพระอริยวงส์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุดตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก และอรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์ฎีกาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น ในกาลทานสูตร คำว่า กาลทาน^{๒๖} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กาลทาน หมายถึง ยุตตทาน คือการให้ที่เหมาะสมเป็นต้น^{๒๗} ๒) คัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๒ เช่น อุปาสกัจฉณฑาสสูตร คำว่า อุปาสกนารังเกย^{๒๘} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อุปาสกนารังเกย ในที่นี้หมายถึง อุปาสกชั้นเลว (อุปาสกปัจฉิมกะ)^{๒๙} เป็นต้น ๓) คัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๓ เช่น ในฉัตตมาณวกวิมาน คำว่า กามราคานุสัย^{๓๐} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กามราคานุสัย หมายถึง กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน คือความกำหนัดในกาม^{๓๑} ๔) คัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๔ เช่น ในเทวทูตสูตร คำว่า นายนิรยบาล ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า นายนิรยบาล^{๓๒} หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ลงโทษสัตว์นรก^{๓๓} เป็นต้น

วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุดตสังคหะผูกที่ ๕ เช่น ในสุกรโปกกาวัตถุ คำว่า ตัณหา ๓๖ สาย^{๓๔} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ตัณหา ๓๖ สาย ได้แก่ ตัณหา ๓ (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) อาศัยอายตนะภายใน ๖ ($3 \times 6 = 18$) อาศัยอายตนะภายนอก ๖ ($3 \times 6 = 18$) ได้กระแสน ๓๖ สายที่ไหลไปในอารมณ์มีรูปเป็นต้นที่น่าพอใจ^{๓๕} ๖)

^{๒๖} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๑/๔, อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๖/๓๖.

^{๒๗} อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๖/๒๒.

^{๒๘} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๒/๓, อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๕/๑๙๕.

^{๒๙} อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๕/๖๗.

^{๓๐} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๓/๒๓, ขุ.วิ. (บาลี) ๒๖/๘๘๖-๙๐๙/๙๑-๙๕.

^{๓๑} ขุ.วิ.อ. (บาลี) ๙๐๒/๒๗๗.

^{๓๒} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๔/๑๒, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๖๓-๑๗๔/๑๒๗-๑๓๕.

^{๓๓} อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๖/๑๓๓.

^{๓๔} สุดตสังคห. (บาลีขอม) ๕/๑๐, ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓๘-๓๔๓/๗๕-๗๖.

^{๓๕} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๓๓๙/๓๔๔-๓๔๕.

คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๖ เช่น ในโลกานุจิรณมหาราชสูตร คำว่า อยู่จำอุโบสถ^{๓๖} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อยู่จำอุโบสถ ในที่นี้หมายถึงอิชฐานอยู่จำอุโบสถศีล กล่าวคือศีล ๘ เดือนละ ๔ ครั้ง^{๓๗} ๗) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๗ เช่น ในมหาสมยสูตร คำว่า เมตตาและกรุณา^{๓๘} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เมตตาและกรุณา หมายถึง เหล่าเทพเทวดาที่เกิดด้วยอำนาจเมตตาตามและกรุณาตามที่เคยบำเพ็ญมา^{๓๙} ๘) วิเคราะห์ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๘ โดยพระอริยวงษ์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุตตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเช่น ในตวฏกสูตร คำว่า รากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเนิ่นช้า^{๔๐} ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า รากเหง้าของส่วนแห่งธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า ในที่นี้หมายถึง อวิชชา (ความไม่รู้) อโยนิโสมนสิการ (การไม่มนสิการโดยแยบคาย) อัสมิมานะ (ความถือตัว) อหิริกะ (ความไม่ละอาย) อนอตตปปะ (ความไม่เกรงกลัว) อุทัจจะ (ความฟุ้งซ่าน)^{๔๑} เป็นต้น

วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ แบ่งออกเป็น (๑) คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้) มี ๖ สูตร เช่น ในกาลทานสูตรว่า กาลทาน ๕ ประการนี้ คือ ๑) ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ๒) ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป ๓) ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้ ๔) ให้ทานในสมัยมีภิกษาหาได้ยาก ๕) ให้ข้าวอย่างดี และผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล^{๔๒} เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีจิตไม่ทอดถอย จึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า สรุปว่า ทาน หรือ การให้นั้นเป็นเบื้องต้นของการเสียสละของบุคคลในสังคม ถ้าบุคคลในสังคมได้รู้จักให้หรือเสียสละทรัพย์สมบัติของตนบ้างตามโอกาสอันควร สังคมนั้นจะมีความรักความเมตตาต่อกัน (๒) คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม) มี ๖ สูตรเช่น ในมหานามสูตรว่า บุคคลผู้เป็นอุบาสกอุบาสก คือ ๑) เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๒) เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๓) เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม ๔) เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๕) เว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล^{๔๓} (๓) คุณค่าทางสังคมเรื่องทางแห่งสวรรค์ (ทางแห่งความดี) มี ๕ สูตร

^{๓๖} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๑๗, อ.จ.ติก. (บาลี) ๒๐/๓๘/๑๓๗-๑๓๙.

^{๓๗} อ.จ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๗.

^{๓๘} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๔, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๑/๒๑๖-๒๒๕.

^{๓๙} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๐/๓๐๕.

^{๔๐} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๘/๒, ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๕๑๔-๕๑๘.

^{๔๑} ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๖/๒๗๘.

^{๔๒} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๑/๕, อ.จ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๖/๓๖.

^{๔๓} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๒/๑, ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๑๗/๕๒๒.

เช่น ในธัมมทวิภังคสูตรว่า พวกมนุษย์ผู้ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้วไปเกิดที่ไหน พวกมนุษย์ผู้ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถแล้วคือ ๑) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาล ๒) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของพราหมณ์มหาศาล ๓) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของคฤหบดีมหาศาล ๔) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราช ๕) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๖) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นยามา ๗) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต ๘) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของ เทวดาชั้นนิมมานรดี ๙) บางพวกไปเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติเป็นต้น^{๔๔}

คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งกามคุณ) มี ๕ สูตรเช่น ในเทวทูตสูตรว่า ๑) สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในเปรตวิสัย ๒) สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ๓) สัตว์เหล่านี้ ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก^{๔๕} (๕) คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน) มี ๓๑ สูตรเช่น ในปาวาสสูตร ว่า ๑) คนที่มีสัสตบุรุษเป็นที่รัก ไม่ทำสัสตบุรุษให้เป็นที่รัก ชอบโจรกรรมของสัสตบุรุษ นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม ๒) คนผู้ชอบหลับอยู่เสมอ ชอบสมาคมไม่ขยันหมั่นเพียร เกียจคร้าน โกรธง่าย นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม ๓) คนผู้มีความสามารถเลี้ยงตนและผู้อื่นได้ แต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่ชรา ผู้ผ่านวัยหนุ่มวัยสาวแล้วนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม ๔) คนผู้กล่าวมุสาวาท หลอกลวงสมณะหรือพราหมณ์ หรือแม้กระทั่งวงศกญาติอื่นๆ นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม เป็นต้น^{๔๖}

คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ) มี ๑๔ สูตร เช่น ในนิกายสูตรว่า ชุมทรัพย์ที่ผู้ใดจะเป็นสตรีกก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม ผิงไว้ดีแล้ว ด้วยทาน ศีล สัจญมะ และทมะ ในพระเจดีย์ พระสงฆ์ บุคคล แขนงที่มาหา ในมารดา บิดา หรือพี่ชาย ชุมทรัพย์นี้ชื่อว่าผิงไว้ดีแล้ว คนอื่นขนเอาไปไม่ได้ จะติดตามคนผิงตลอดไป บรรดาทรัพย์สมบัติที่เขาจำต้องละไปเขาพาไปได้เฉพาะชุมทรัพย์นี้เท่านั้น^{๔๗} (๗) คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต) มี ๑๘ สูตรเช่น ในอันธกวินทสูตรว่า อานนท เธอทั้งหลายพึงยังพวกริกษุใหม่ บวชได้ไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยให้

^{๔๔} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๓/๒, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๐๒๑-๑๐๒๙/๕๑๔-๕๑๙.

^{๔๕} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๔/๑๑, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๖๓-๑๗๔/๑๒๗-๑๓๕.

^{๔๖} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๕/๑๖, ข.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๑-๑๑๕/๓๕๕-๓๕๗.

^{๔๗} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๖/๒๗, ข.ข. (บาลี) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการ คือ ๑) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในปาติโมกขสังวรศีล ๒) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในอินทริยสังวรศีล ๓) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเป็นผู้พูดน้อย พูดให้มีที่จบ ๔) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในความสงบกาย ๕) เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ใน สัมมาทสสนะ (ความเห็นชอบ) เป็นต้น^{๔๘} สรุปว่า ภิกษุผู้บวชใหม่ควรดำรงอยู่ใน ธรรม ๕ ประการเช่น สारวมในปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ อันเป็นคุณค่าทางสังคมโดยรวม ถ้าภิกษุใหม่รูปใด ดำรงอยู่ใน ธรรม ๕ ประการเช่น สारวมในปาฏิโมกขสังวรศีล ภิกษุใหม่นั้นจะมีแต่ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองในร่มเงาพระพุทธศาสนา

๕. เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒-๒๕๓๔.

พันตรีชินทร์ จุลคประดิษฐ์. การแต่งบาลี ๑-๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระคันธสาราภิวังศ์ (แปลและอธิบาย). สุโพธาลังการมัญชรี. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช). หลักการแต่งฉันทภาษามคร ป.ธ. ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๓๒.

พระธรรมโมลี และคณะ. คันถาภรณ์มัญชรี และคันถาภรณ์วรรณนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๖.

สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ผศ.ดร. บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอมีเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖.

^{๔๘} สุตตสงคห. (บาลีขอม) ๗/๓๒, อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๑๔/๑๒๘-๑๒๙.

สุเทพ พรหมเลิศ. **อักษรจารึกพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด,
๒๕๕๐.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **อักษรในประเทศไทย เล่ม ๕**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์
จำกัด, ๒๕๒๙.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำความรู้และกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น วิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ วิชาสัมมนาพระพุทธศาสนา วิชาสังยุตตนิกายบาลี ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับวัดต่างๆ เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนในสูตรสังคหะที่เกี่ยวข้องกับทาน (การให้) ศีล (การรักษาศีล) สวรรค์ (แนวทางที่ดำเนินไปสู่ทางสวรรค์) เป็นต้น
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านวัฒนธรรมและศาสนา การพัฒนาจิตใจและปัญญา การจัดกิจกรรมฟื้นฟู สืบสาน และการจัดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ

๒. กิจกรรมด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการปริวรรตบาลีอักษรขอมให้เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย
- นำหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์สูตรสังคหะ เช่น หลักธรรมเรื่องศีลมาประยุกต์ใช้กับโครงการหมู่บ้านศีล ๕ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาและนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนา การอนุรักษ์คัมภีร์สูตรสังคหะเพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ตระหนักถึงพระสูตรต่างๆ ที่อยู่ในรูปของบาลีอักษรขอม เมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้ว ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าและสะดวกยิ่งขึ้น
- มีการหารือและรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากพระเถรานุเถระ ผู้บริหารและบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับบาลีอักษรขอมใหม่มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

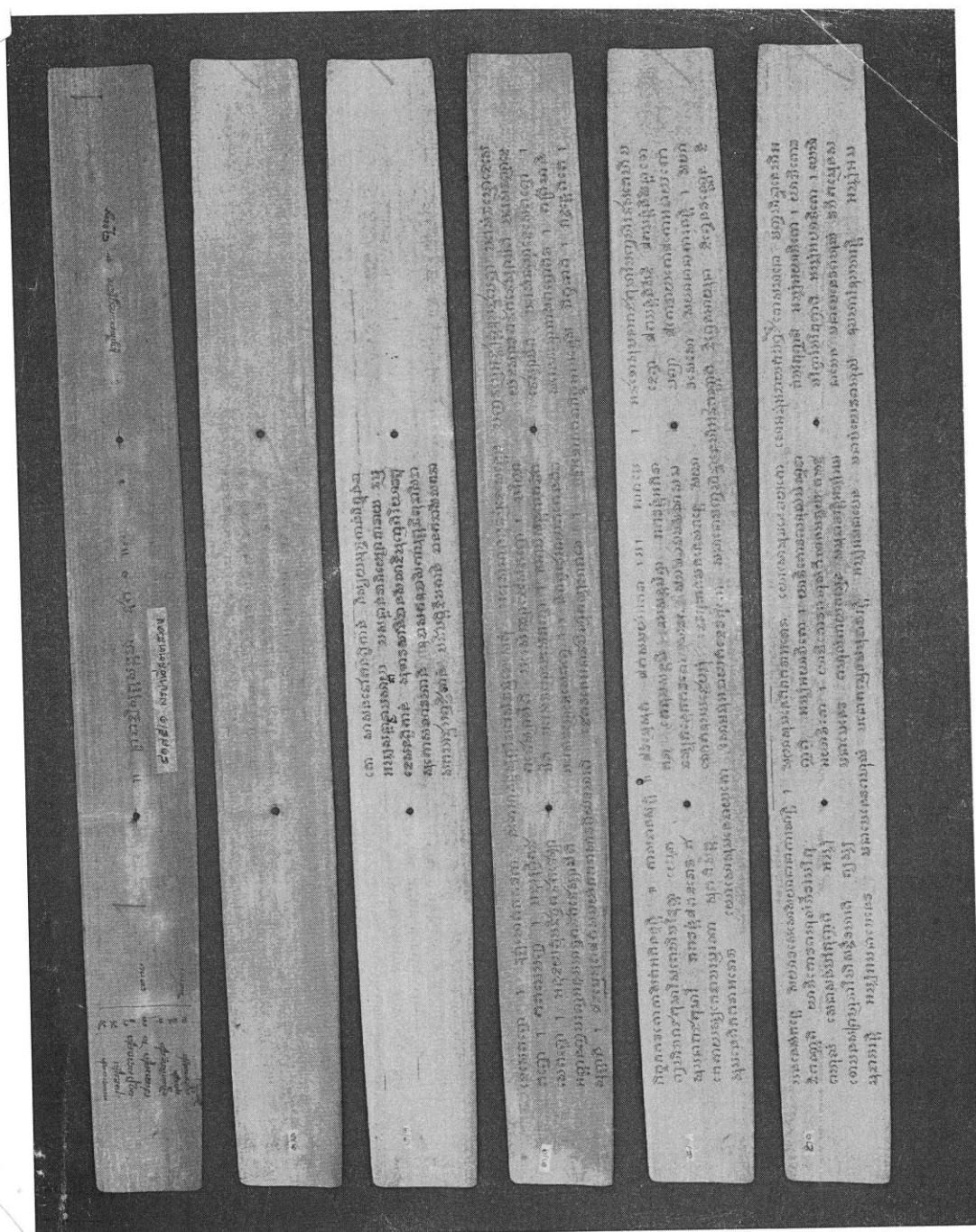
ภาคผนวก ค

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาประวัติ คัมภีร์สุดต สังคหะ	ทราบถึงประวัติของคัมภีร์สุดต สังคหะ โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะ การประพันธ์ สำนวน ภาษา และ การจารลงใบลาน	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้ทราบถึงประวัติ ความเป็นมาของ คัมภีร์สุดตสังคหะ บาลีอักษรขอม
๒. วิเคราะห์ หลักธรรมที่ ปรากฏในคัมภีร์ สุดตสังคหะ	ทราบถึงหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏ ในคัมภีร์สุดตสังคหะ	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้ทราบหลักธรรม คำสอนที่ปรากฏใน คัมภีร์สุดตสังคหะ เรื่องทาน ศีล สวรรค์ โทษของกามคุณ กิจของฆราวาส การ อนุโมทนา และข้อ ปฏิบัติของบรรพชิต
๓. ศึกษาคุณค่า สังคมในคัมภีร์ สุดตสังคหะ	ทราบถึงคุณค่าทางสังคมเรื่องทาน หรือ การให้นั้นเป็นเบื้องต้นของ การเสียสละของบุคคลในสังคม เรื่องศีล สวรรค์ โทษของกามคุณ กิจของฆราวาส การอนุโมทนา และข้อปฏิบัติของบรรพชิต	ข้อที่ ๓	ทำให้ทราบถึงคุณค่า ทางสังคมเรื่องทาน ศีล สวรรค์ โทษของ กามคุณ กิจของ ฆราวาส การ อนุโมทนา และข้อ ปฏิบัติของบรรพชิต
๔. ข้อเสนอแนะ อื่น	ทราบถึงแนวทางการพัฒนาการ เรียนรู้ด้านการอนุรักษ์คัมภีร์ โบราณ อันเป็นข้อมูลที่สำคัญต่อการ การวิจัย	ข้อที่ ๓	ให้ได้ข้อเสนอแนะ ต่อหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องกับการ อนุรักษ์มรดก

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
			วัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่ เกี่ยวกับคัมภีร์ โบราณ
๕. รายงานฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถ ตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สูตรต สังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการ ประพันธ์ สำนวนภาษา และการ จารลงใบลาน ๒) เพื่อปริวรรตคัมภีร์สูตรตสังคหะ จากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอม เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปล เป็นภาษาไทย ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความ สอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตร ที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สูตรต สังคหะ	ข้อ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่ มีคุณค่าสามารถตอบ วัตถุประสงค์ของการ วิจัยและการส่งเสริม การเรียนรู้ การ อนุรักษ์มรดก วัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่ เกี่ยวกับคัมภีร์ โบราณ

ภาคผนวก ง

คัมภีร์สูตรสังคหะภาคภาษาบาลีอักษรขอม
จากหอสมุดแห่งชาติ

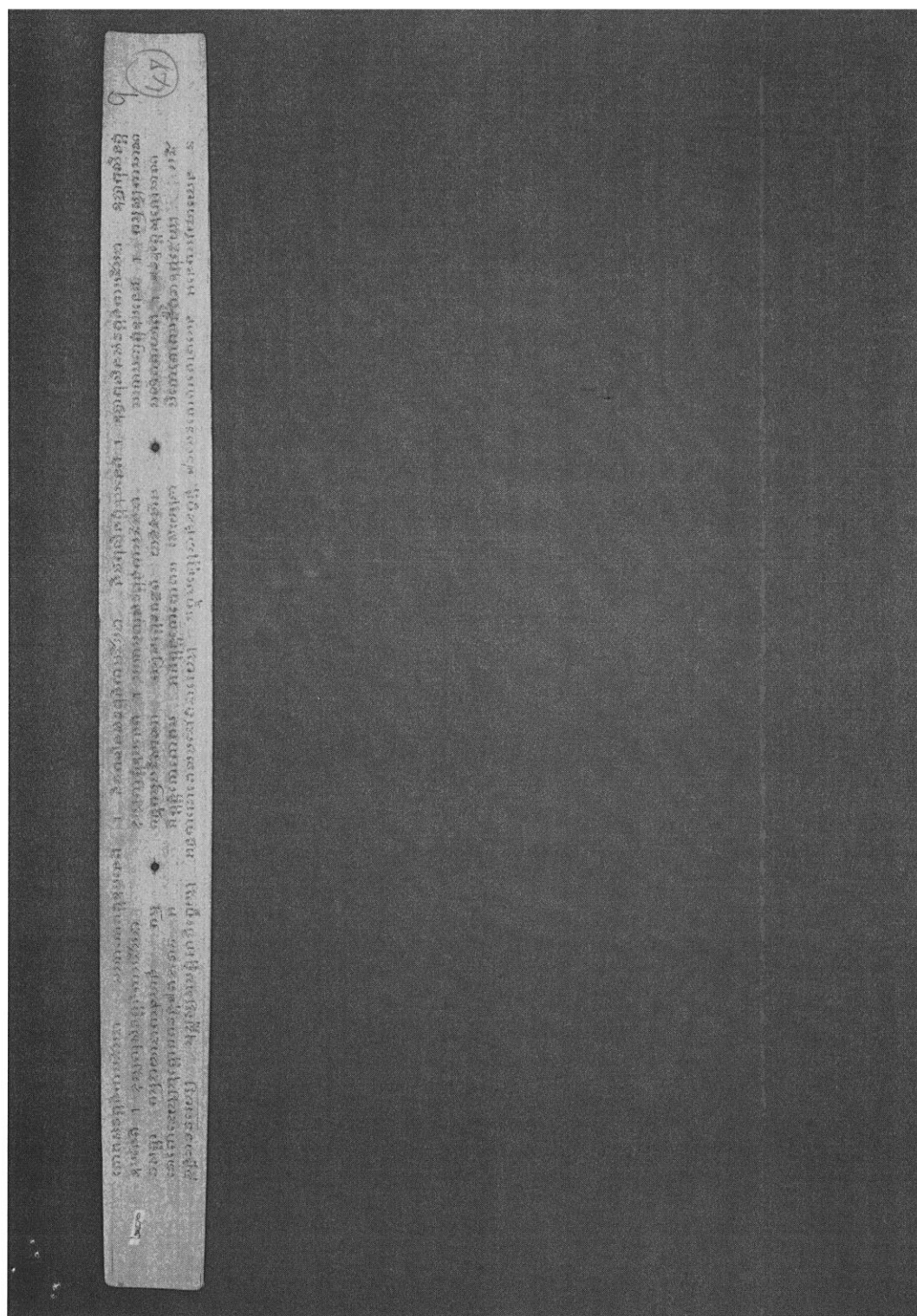
[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

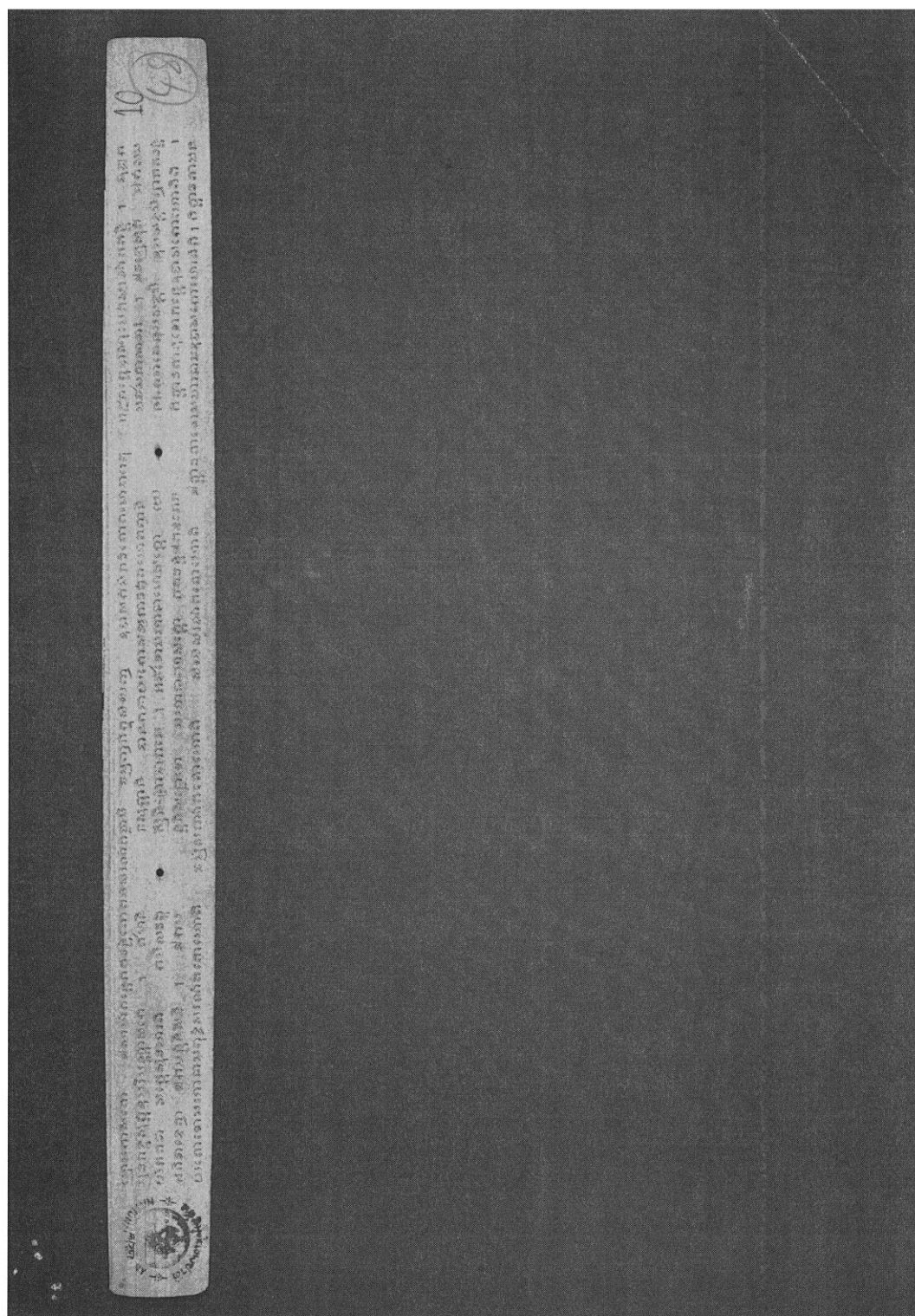
[Faint, illegible handwritten notes]

[illegible][illegible][illegible]

42
 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 83

[illegible][illegible]

12

(2)

(4)

(6)

(8)

(10)

၁၆၂
၁၆၃

၁၆၄
၁၆၅

၁၆၆
၁၆၇

၁၆၈
၁၆၉

၁၇၀
၁၇၁

၁၇၂
၁၇၃

16
24
96
88
90
92
34

16
24
96
88
90
92
34

16
24
96
88
90
92
34

16
24
96
88
90
92
34

16
24
96
88
90
92
34

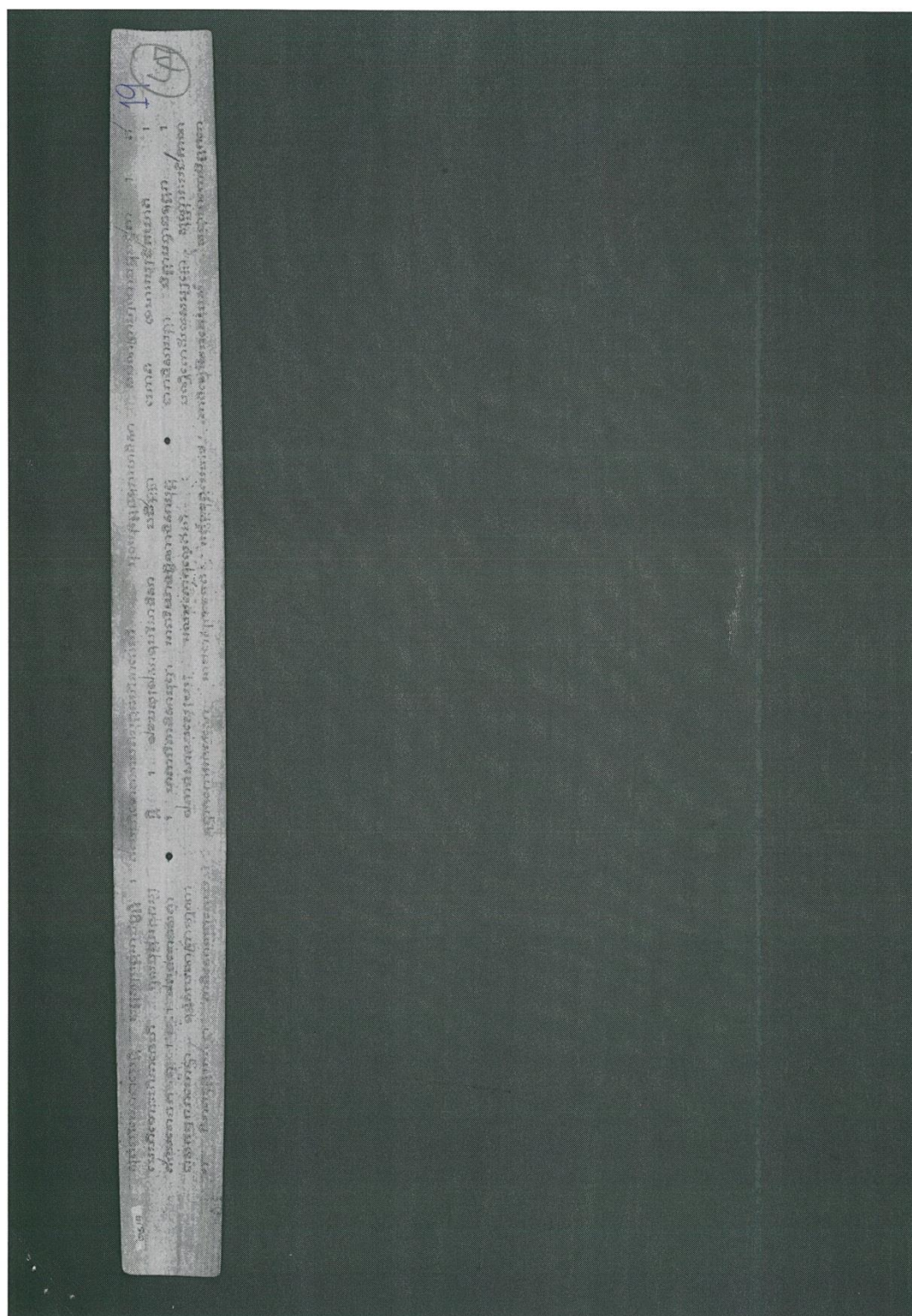
16
24
96
88
90
92
34

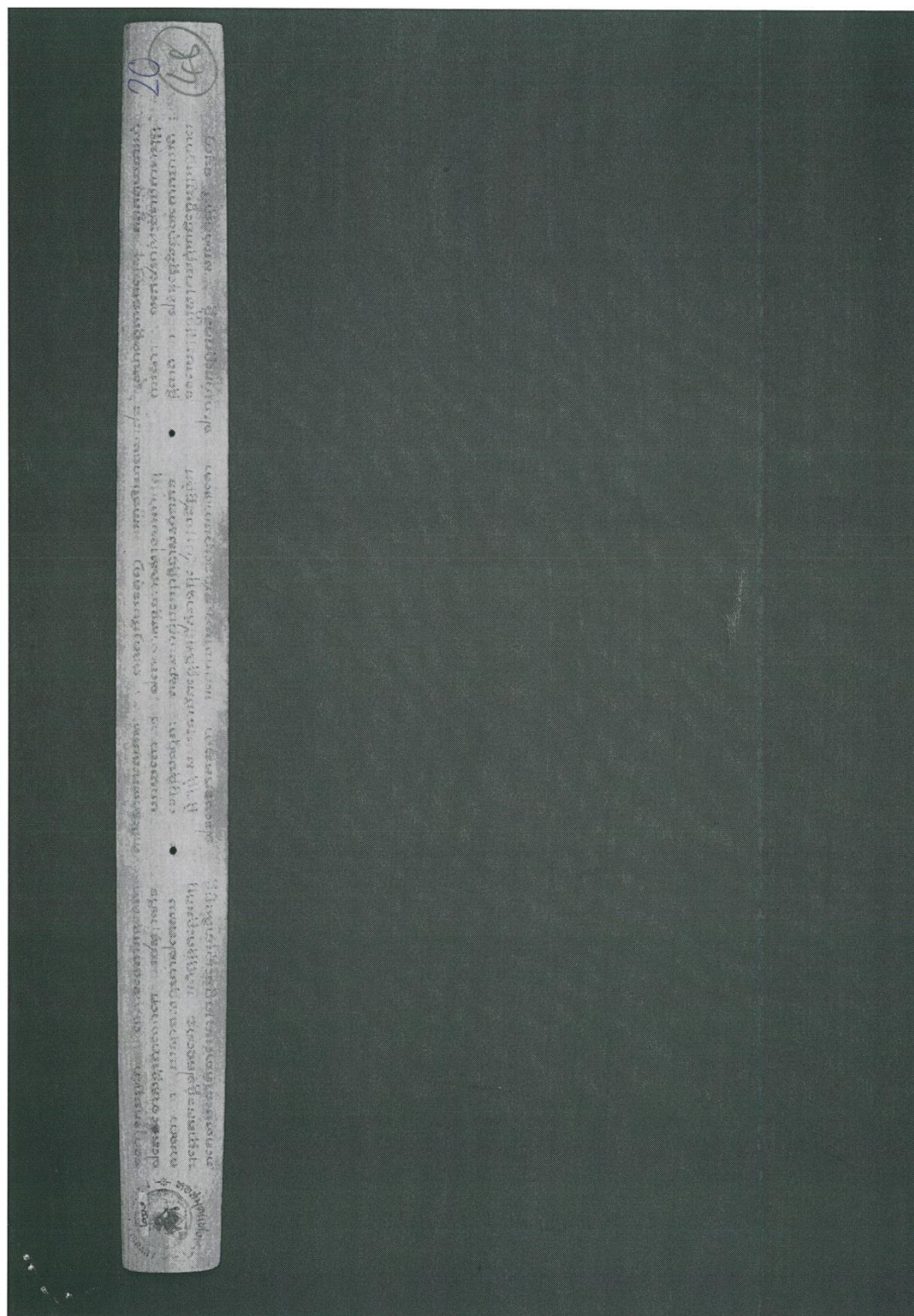
16
24
96
88
90
92
34

[illegible][illegible][illegible][illegible]

[Faint, illegible handwriting throughout the page]

[illegible]

21

3

မဟာမိတ်တို့
အကျိုးအမြတ်
အကျိုးအမြတ်

မဟာမိတ်တို့
အကျိုးအမြတ်
အကျိုးအမြတ်

1

မဟာမိတ်တို့
အကျိုးအမြတ်
အကျိုးအမြတ်

3

မဟာမိတ်တို့
အကျိုးအမြတ်
အကျိုးအမြတ်

5

မဟာမိတ်တို့
အကျိုးအမြတ်
အကျိုးအမြတ်

7

မဟာမိတ်တို့
အကျိုးအမြတ်
အကျိုးအမြတ်

9

မဟာမိတ်တို့
အကျိုးအမြတ်
အကျိုးအမြတ်

22

၂၈၁။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၈၂။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၈၃။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...

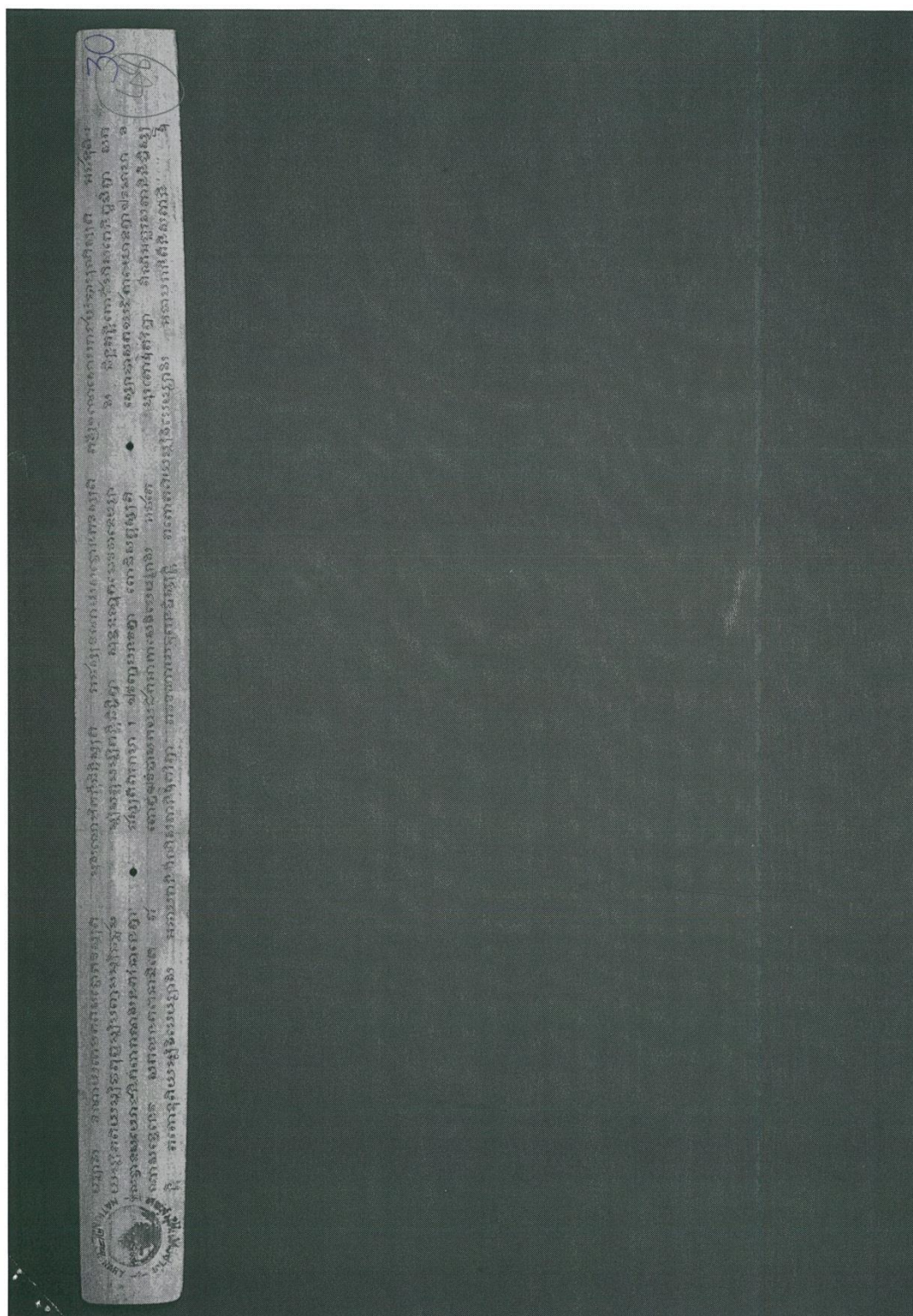
၂၈၄။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၈၅။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၈၆။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...

၂၈၇။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၈၈။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၈၉။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...

၂၉၀။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၉၁။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၉၂။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...

၂၉၃။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၉၄။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...
၂၉၅။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်အရ...

31

ပြည်နယ်အသစ်ပြင်ဆင်မှု

၁၈၈၇/၈ ခုနှစ်

၄

မိမိတို့အတွက်

၁

မိမိတို့အတွက် ပြည်နယ်အသစ်ပြင်ဆင်မှု ၁၈၈၇/၈ ခုနှစ်

၂

မိမိတို့အတွက် ပြည်နယ်အသစ်ပြင်ဆင်မှု ၁၈၈၇/၈ ခုနှစ်

၃

မိမိတို့အတွက် ပြည်နယ်အသစ်ပြင်ဆင်မှု ၁၈၈၇/၈ ခုနှစ်

၄

မိမိတို့အတွက် ပြည်နယ်အသစ်ပြင်ဆင်မှု ၁၈၈၇/၈ ခုနှစ်

၅

မိမိတို့အတွက် ပြည်နယ်အသစ်ပြင်ဆင်မှု ၁၈၈၇/၈ ခုနှစ်

1750
 1751
 1752
 1753
 1754
 1755
 1756
 1757
 1758
 1759
 1760
 1761
 1762
 1763
 1764
 1765
 1766
 1767
 1768
 1769
 1770
 1771
 1772
 1773
 1774
 1775
 1776
 1777
 1778
 1779
 1780
 1781
 1782
 1783
 1784
 1785
 1786
 1787
 1788
 1789
 1790
 1791
 1792
 1793
 1794
 1795
 1796
 1797
 1798
 1799
 1800

ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಬೆಂಗಳೂರು

• will •

အသံပြုစာရင်း

[illegible]

17

[illegible]

27

၁။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၂။ အကျဉ်းချုပ်
 ၃။ အကျဉ်းချုပ်
 ၄။ အကျဉ်းချုပ်
 ၅။ အကျဉ်းချုပ်
 ၆။ အကျဉ်းချုပ်
 ၇။ အကျဉ်းချုပ်
 ၈။ အကျဉ်းချုပ်
 ၉။ အကျဉ်းချုပ်
 ၁၀။ အကျဉ်းချုပ်

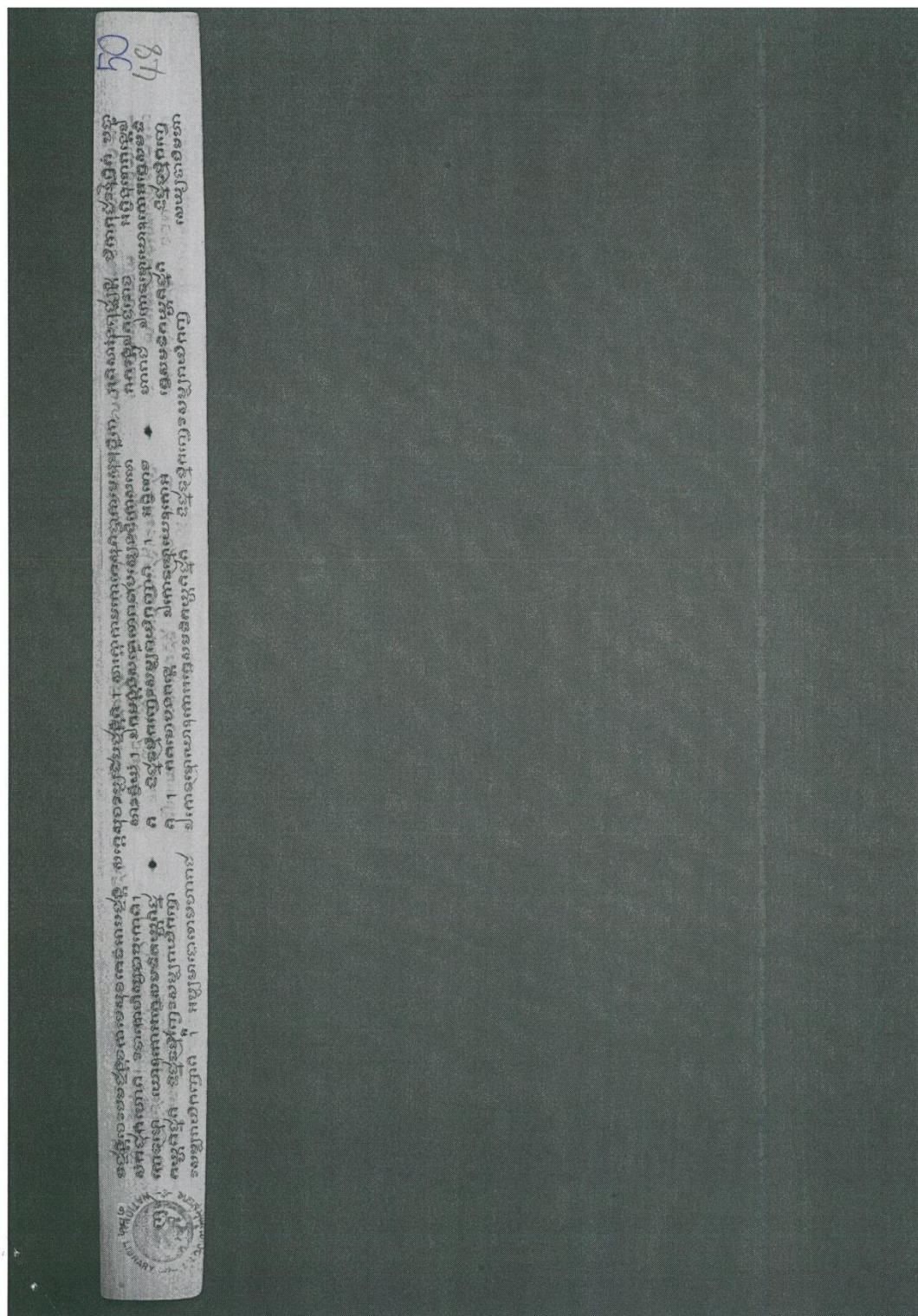
卷

၁။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၂။ အကျဉ်းချုပ်
 ၃။ အကျဉ်းချုပ်
 ၄။ အကျဉ်းချုပ်
 ၅။ အကျဉ်းချုပ်
 ၆။ အကျဉ်းချုပ်
 ၇။ အကျဉ်းချုပ်
 ၈။ အကျဉ်းချုပ်
 ၉။ အကျဉ်းချုပ်
 ၁၀။ အကျဉ်းချုပ်

5

[illegible]

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

၁။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၂။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၃။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၄။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၅။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၆။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၇။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၈။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၉။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်
 ၁၀။ အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်သည် အထွေထွေအကျဉ်းချုပ်

[illegible]

h

[illegible]

52

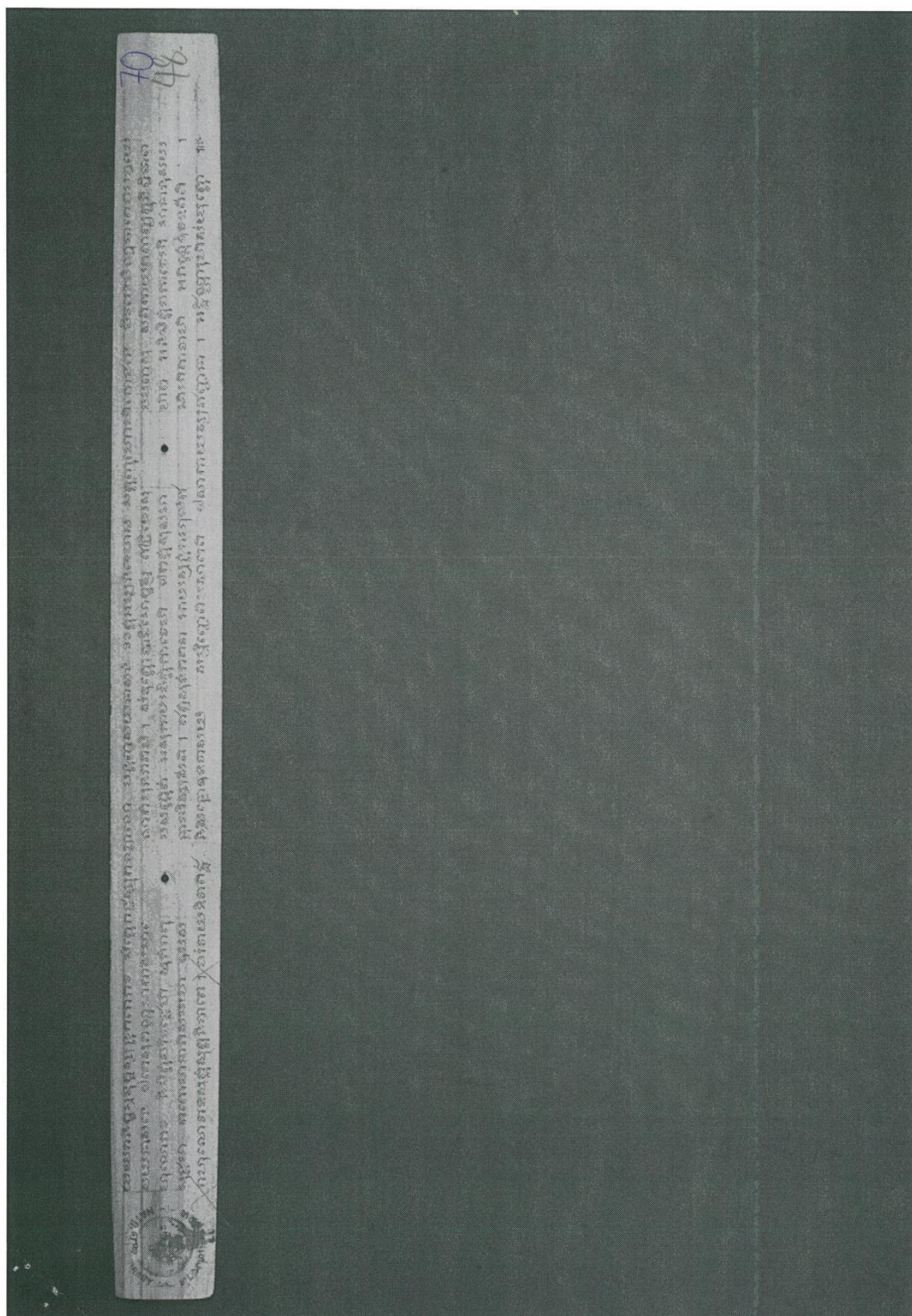
[illegible][illegible]

Ubs

[illegible]

10.

36

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

၁၈၂၈	၇၄	၇၅
<p>၁။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၂။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၃။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၄။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၅။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၆။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၇။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၈။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၉။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၁၀။ ကျေးဇူးတင်စွာ</p>	<p>၁။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၂။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၃။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၄။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၅။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၆။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၇။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၈။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၉။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၁၀။ ကျေးဇူးတင်စွာ</p>	<p>၁။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၂။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၃။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၄။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၅။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၆။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၇။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၈။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၉။ ကျေးဇူးတင်စွာ
၁၀။ ကျေးဇူးတင်စွာ</p>

[illegible]

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

ภาคผนวก จ

แบบสรุปโครงการการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่	MCU RS 610759150
ชื่อโครงการ	คัมภีร์สุดตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์
หัวหน้าโครงการ	ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบวรวิศัลยศึกษาพุทธโฆส นครปฐม โทรศัพท์ ๐๘๖-๐๓๖๓๘๙๙
Email : koom-krong9@hotmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ การวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สุดตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาคัมภีร์สุดตสังคหะที่เป็นภาษาบาลีอักษรขอม เป็นการบันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาต่างๆ มากมาย ถ้ามีการปริวรรตคัมภีร์สุดตสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย จะเป็นประโยชน์แก่อุทิศแก่การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ผู้มีพื้นฐานความรู้ด้านภาษาบาลีและภาษาไทยเป็นอย่างดีเป็นคัมภีร์ที่พระบูรพาจารย์ในอดีตรวบรวมเรียบเรียงพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อต่อการเรียนรู้และปฏิบัติ โดยนำหลักอนุพุทธิกามาเป็นตัวตั้ง แล้วนำพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ มาแสดงอธิบายพอเป็นตัวอย่าง ส่วนคัมภีร์สุดตสังคหะที่ใช้ในการปริวรรตคืออักษรขอมฉบับหอสมุดแห่งชาติ จัดเป็นคัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตรต่างๆ คือ ๑. พระสูตรพรรณนาทาน ๖ สูตร ๒. พระสูตรพรรณนาสีลกถา ๖ สูตร ๓. พระสูตรพรรณนาสักคกถา ๕ สูตร ๔. พระสูตรพรรณนาโทษแห่งกามคุณ ๕ สูตร ๕. พระสูตรพรรณนาถึงกิจแห่งฆราวาส ๓๑ สูตร ๖. พระสูตรพรรณนาการอนโมทนา ๑๔ สูตร ๗. พระสูตรพรรณนาข้อปฏิบัติแห่งบรรพชิต ๑๘ สูตร รวมพระสูตรทั้งหมดได้ ๘๕ สูตร คัมภีร์สุดตสังคหะแม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความของพระสูตรให้มีความชัดเจน และเข้าใจง่ายทั้งด้านเนื้อหา ภาษา และมีคุณค่าต่อการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคัมภีร์สุดตสังคหะนี้เป็นภาษาบาลีอักษรขอมอยู่ ยังไม่มีผู้ใดได้ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์ในเชิงงานวิจัยให้ทราบถึงเนื้อหา ภาษาและคุณค่าของคัมภีร์ ตลอดจนทั้งมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ อย่างไรบ้าง	

วัตถุประสงค์โครงการ

- ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สูตรสังคหะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษา และการจารลงใบลาน
- ๒) เพื่อปริวรรตคัมภีร์สูตรสังคหะจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย
- ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สูตรสังคหะ

ผลการวิจัย

๑) คัมภีร์สูตรสังคหะ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตร จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่น่าจะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นที่เมืองอนูราชปุระโดยท่านพระอริยวงศเถระ ชาวพม่าขณะที่อยู่ในสำนักมหาวิหาร ประมาณศตวรรษที่ ๑๓ จัดอยู่ในกลุ่มพระสูตรต้นตปิฎก แบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ๗ หมวดหมู่ คือ (๑) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาเรื่องทาน ๖ สูตรมีกาลทานสูตรเป็นต้น (๒) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาเรื่องศีล ๖ สูตรมีมหานามสูตรเป็นต้น (๓) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาเรื่องสวรรค์ ๕ สูตรมีธัมมทวิงคสูตรเป็นต้น (๔) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาเรื่องโทษของกามคุณ ๕ สูตรมีเทวทูตสูตรเป็นต้น (๕) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาเรื่องกิจของฆราวาส ๓๑ สูตรมีปราภวสูตรเป็นต้น (๖) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาเรื่องการอนุโมทนา ๑๔ สูตรมีนชลิขสูตรเป็นต้น (๗) โครงสร้างเนื้อหาพระสูตรที่พรรณนาเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ๑๘ สูตรมีอันธกวินสูตรเป็นต้น รวมเป็น ๘๕ พระสูตร มีลักษณะการประพันธ์ ๒ แบบคือ (๑) การประพันธ์แบบร้อยแก้ว (๒) การประพันธ์แบบร้อยกรอง เรียกว่า คาถาบ้าง เรียกว่า ฉันท หรือ ฉันทลักษณ์ สำนวนภาษาแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ (๑) วิธีการใช้นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัติ) เช่นปฐมาวิภัติที่ผันเป็นประธานมีสำเนียงคำแปลเชื่อมความ (อายต-บาท) ว่า อันว่าเป็นต้น (๒) วิธีการใช้กิริยาศัพท์ คือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พุท คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุมประโยคเป็นต้น (๓) วิธีการใช้อพยยศัพท์ คือ คำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตตินาม ๗ วิภัติ เรียกว่า อพยยศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และ เป็นปัจจัยบ้างเป็นต้น ส่วนการจารลงใบลานแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ (๑) การเตรียมใบลานจารหนังสือ (๒) การคัดเลือกกลาณาใช้จารหนังสือ (๓) การจารหนังสือบนใบลานคัมภีร์ที่ใช้ในการจารและการเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติชื่อว่า สูตรสังคหะ คือ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ มีจำนวน ๘ ผูก จารเป็นบาลีอักษรขอม เพราะยุคนั้นไม่มี

ตัวพิมพ์อักษรขอม

๒) ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สุตตสังคหะบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทย แบ่งออกเป็น ๘ ผูกคือ (๑) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๑ (๒) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๒ (๓) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๓ (๔) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๔ (๕) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๕ (๖) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๖ (๗) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๗ และ (๘) คัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๘ ที่ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทยเสร็จเรียบร้อยแล้วประมาณ ๓๐๔ หน้า

๓) วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรที่ท่านเรียบเรียงในคัมภีร์สุตตสังคหะ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ (๑) วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของพระสูตรแบ่งออกเป็น ๘ ผูกเช่น ความสอดคล้องของคัมภีร์สุตตสังคหะผูกที่ ๑ โดยพระอริยวงศ์พระเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สุตตสังคหะมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก และอรรถกถา โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์ฎีกาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเช่น ในกาลทานสูตร คำว่า กาลทาน ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า กาลทาน หมายถึง ยุตทาน คือการให้ที่เหมาะสมเป็นต้น (๒) วิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะแบ่งออกเป็น ๗ หมวดเช่น คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้) มี ๖ สูตร เช่น ในกาลทานสูตรว่า กาลทาน ๕ ประการนี้ คือ ๑) ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ๒) ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป ๓) ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้ ๔) ให้ทานในสมัยมีภิกษาหาได้ยาก ๕) ให้ข้าวอย่างดี และผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีจิตไม่ท้อถอย จึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า ฉะนั้น ทาน หรือ การให้นั้นเป็นเบื้องต้นของการเสียสละของบุคคลในสังคม ถ้าบุคคลในสังคมรู้จักให้หรือเสียสละทรัพย์สมบัติของตนบ้างตามโอกาสอันควร สังคมนั้นจะมีความรักความเมตตาต่อกันเป็นต้น

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) นำต้นฉบับคัมภีร์สุตตสังคหะฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการปริวรรต การแปล และ วิเคราะห์แล้วทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา เนื้อหา จุดมุ่งหมาย ในการแต่ง ลักษณะการประพันธ์ และภาษาในคัมภีร์แหล่งที่มาของเนื้อหาและคุณค่าของคัมภีร์สุตตสังคหะไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

๒) คณะสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยด้านต่างๆ เช่น เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของปริวรรตคัมภีร์สุตตสังคหะที่เป็นบาลีอักษรขอมให้เป็นบาลีอักษรไทย แปลเป็นภาษาไทย และเป็นอุปการะแก่การศึกษาบาลีพระไตรปิฎก มีความรับผิดชอบต่อการศึกษาพระพุทธวจนะ และสามารถนำผลวิจัยพระสูตรต่างๆ ที่อยู่ในคัมภีร์สุตตสังคหะมาอธิบายธรรมให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้เข้าใจถึงเนื้อหาและสาระของคัมภีร์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ตระหนักถึงพระสูตรต่างๆ ที่อยู่ในรูปของบาลีอักษรขอม เมื่อ

แปลเป็นภาษาไทยแล้ว ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าและสะดวกยิ่งขึ้น   ๓) สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำจังหวัดทั่วประเทศ   ๔) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ศูนย์ ห้องเรียนในสังกัด   ๕) ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ   ๖) สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนที่เปิดหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา   ๗) พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่สนใจ
การประชาสัมพันธ์   การประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ระหว่างการดำเนินการ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล : ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง (Dr.Viroj koomkrong)

๒. การศึกษา : ๑. เปรียญธรรม ๙ ประโยค

๒. ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ตำแหน่งทางวิชาการ :

อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๔. ผลงานทางวิชาการ :

งานตำรา/เอกสารวิชาการเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

๑. คณะทำงานโครงการวิจัย พจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัญญาเลขที่ ว.๐๘๑/๒๕๕๗
รหัสโครงการ ๐๖๕๗๑๒๔๐ เริ่มสัญญา ตั้งแต่วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ.
๒๕๕๖ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ เพื่อจัดทำศัพท์พจนานุกรม
พระไตรปิฎกภาษาไทย

๒. นักวิชาการตรวจชำระอรรถกถา-ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
และเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือทางพระพุทธศาสนาที่โรงพิมพ์วิญญาน
บางลำพู เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

๓. เป็นคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์พระไตรปิฎก ฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน กองธรรมศาสตร์และการเมือง เดือนละ ๒ ครั้ง ในวัน
จันทร์สัปดาห์ที่ ๑ และ ๓ ของเดือน เวลา ๑๐.๐๐- ๑๒.๐๐ น. ณ ห้อง
ประชุม ๕๐๓ ราชบัณฑิตยสถาน โดยเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.
๒๕๕๗เป็นต้นไป เป็นประจำทุกเดือน

๕. สถานที่ทำงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส
นครปฐม ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๑๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๔-๒๙๙๓๕๖ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๖-๐๓๖๓๘๙๙